هەڵەی ڕێکەوتی بوون.. بەختیار محەمەد

هەڵەیەکی گەورە لە ڕێکەوتی بووندا هەیە؛ بوون خۆی هەڵەیە: هەڵەی ژیان، هەڵەی خوڵقاندن. هەڵەی بوون لەو هەموو ئاژاوە و نادادپەروەری و ستەم و کوشت و بڕەی کۆمەڵگەی مرۆیی و یاسا کوێرەکانی سروشتدا بەدی دەکرێ و بەرجەستە دەبێ. ژیان خۆشە، بەڵام فانییە؛ بۆیە هیچ بەهایەکی ئەوتۆی نییە. مرۆڤی بەهێز هەیە و مرۆڤی بێ هێز هەیە. گیانلەبەری بەهێز هەیە و گیانلەبەری بێ هێز هەیە: ئەمیان ئەویان دەچەوسێنێتەوە و ڕاو دەکا و دەکوژێ و دەخوا. ئایا ئەمە گەورەترین هەڵەی پرۆسەی خوڵقاندنی بوونەوەرە زیندووەکانی سروشت نییە؟ (لێرەدا بەدەردەکەوێ، کە سروشت خاوەن و خوڵقێنەرێکی نییە، بەڵکو هەموو شتێك بەڕێکەوت بەڕێوە دەچێ: بەڕێکەوتی ناهاوسەنگی هێز و ناهێز)، بۆیە سروشت پڕە لە ئاژاوە و ژیان پڕە لە تراژیدیا.

مرۆڤ هەمیشە لە ڕێگەی ئایینەوە درۆ لەگەڵ بوونی خۆی دەکا: بە وەهم نەمریی بۆ خۆی دادەتاشێ و هەموو شتێك بە دەسەڵاتی خوا دەبەخشێ. لێرەشەوە پاساو بۆ تراژیدیاکان دەهێنێتەوە. ئەو پاساو دەهێنێتەوە و دەڵێ هەموو شتێك لە دەسەڵات و توانای خوادایە. واتە خوا بەم شێوەیە ژیانی دروست کردووە: گەورە و بچووك و بەهێز و بێ هێز هەیە، هەژار و دەوڵەمەند هەن؛ هەموو شتێك بەندە بە قسمەت و نسیبەوە. بەواتای مرۆڤ کەموکووڕییەکانی بوون و ژیانی خۆی بە وەهمی بوونی خوا پڕ و قەرەبوو دەکاتەوە. هەزاران ساڵە مرۆڤ خوا دەپەرستێ، بەڵام هەرگیز نەیتوانیوە تۆزقاڵێك دادی خوا بهێنێتە سەر زەوی و ژیانی خۆی پێ خۆش و چاك بکا. تومەز ئەم عەدالەتە عەدالەتێکی وەهمییە و تەنیا لە جیهانی خەیاڵی میتافیزیکادا هەیە. کارەساتە گەورەکەش لێرەدایە، کە بەناوی عەدالەتی خواوە تاوانی گەورە گەورە ئەنجام دەدرێن. ئایا ئەمە تراژیدیای گەورەی بوون نییە؟ ئایا مرۆڤ خۆی هەمیشە جەخت لەسەر کەموکووڕیی بوون ناکاتەوە؟ ئایا لێرە هەڵەیەك لە خوڵقاندنی ژیاندا (سەهوویەك) نییە؟ ئەو هەڵەیەی، کە بەڕێکەوت لەناو یەکێك لە هەسارەکانی ئەم گەردوونەدا ڕووی داوە (واتە هەڵەیەك کە بە ئەنقەست نەکراوە). ئایا مەرگ خۆی گەورەترین کەموکوڕیی و کێماسی بوون (ژیان) نییە؟ ئەی ئەگەر خۆی لە خۆیدا بوون کەموکوڕیی تێدا نییە، ئێمە بۆ باسی

عەدەم دەکەین؟ واتە لە ئاست بووندا هێزی عەدەمیش هەیە.

ڕاستییەکەی ئەگەر جیهان (ژیان) خاوەنێکی (خوایەکی) هەبوایە، ئەوا بەم شێوەیە نەدەبوو. چۆن دەبێ خوا هەبێ و ناڕێکی و نادادپەروەری و نایەکسانی و ستەمێکی زۆر لەناو ژیانی مرۆڤایەتی و گیانلەبەر و لەناو سیستم و یاساکانی سروشتدا هەبن؟ ئێمە تەنانەت ئەگەر باوەڕیشمان بە تیۆری بنەچەی داروینیش هەبێ؛ واتە مانەوە بۆ باشترینەکان بێ، بەڵام دیسان ئەمە نادادپەروەری و ناڕێکی نییە لە یاساکانی سروشتدا (لە یاساکانی بووندا)؟ مرۆڤ هەیە هەر لە دایك دەبێ و تا دەشمرێ هەر بە هەژاری دەژی و دەمرێ (یان هەر بە زگماکی کەمئەندامە و تا دەشمرێ هەر بە کەمئەندامی دەمێنێتەوە). ئەمە چ حیکمەتێکی سروشتی و ئیلاهی تێدایە، جگە لە هەڵەی یاساکانی بوون و ژیان و ژیار نەبێ؟ بەڵێ مرۆڤ بۆ هوودە خەبات دەکا، تا ئەم هەڵەیە ڕاست بکاتەوە:
سەردەمێك خوایەکانی داتاشی و لەڕێگەی ئەفسانەکانەوە ویستی بوونی دیاریکراوی خۆی تێپەڕێنێ و نەمری بەدەست بهێنێ (گەلگامێش)، بەڵام شکستی هێنا. ئەو لە ئاسماندا نوێنەری (خواوەندی) بۆ خۆی چێ کرد، تا فڕێ لە بوونی فانی خۆی بکا و بڵێ نەمری من ئا لەوێدایە ، لای خواوەندەکان، ئەوان خوڵقێنەری منن و ئەوان لەسەر بنەمای چاکە و خراپەم سزام دەدەن و پاداشتم دەکەن. بێ گومان پرسیارە ئەبەدییەکەی ئەو ماقووڵە: کێ ئەوی دروست کردووە و ئەو چۆن هاتووەتە سەر دنیا و ناو ئەم ژیانەوە و مەرگ چییە و مەرگ بۆ هەیە و ئەی پاش مەرگ بۆ کوێ دەچین و چیمان لێ بەسەر دێ و ئایا ماقووڵە ژیان هەر ئەو ماوە کورتە بێ و پاشان هەموو شتێك کۆتایی پێ بێ و ببینە عەدەم وەك بڵێی هەرگیز نەبووبین و هیچ شتێك ڕووی نەدابێ؟ مرۆڤ بۆ ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە قورسانە بداتەوە، بەناچاری ئایینی بۆخۆی چێ کرد، واتە سیستمی باوەڕی خواناسیی و خواپەرستیی. ئەمە هەوڵێکی سەرەکی ڕاستکردنەوەی هەڵەی (سەهووی = ڕێکەوتی) بوونی ئەو بوو، وەك کارەکتەرێکی پێشکەوتووی پەرەستاندووی ژیر لەسەر ئەم گۆی زەوییە. هەر کاتێك ئەم ئیمانە لە مرۆڤ بستێنیەوە، ژیانی هیچ واتایەکی ئەوتۆی تێدا نامێنێ. کارل یۆنگ لەم بارەیەوە دەڵێ: ((نێرەی هێما ئایینییەکان ئەوەیە، کە واتا بە ژیانی مرۆ دەبەخشن)).(1)

لە کۆتایی سەدەی نۆزدەشدا نیچە گوتی: ((خوا مرد))، بەڵام خوا نامرێ، مادەم مەرگ (کێماسی = سەهوو) لە بوونی ئەودا هەیە. مەرگ خوا بەرهەم دەهێنێ، نەك ژیان. خوا هێمای خەیاڵی ژیانە (ژیانی

هەتاهەتایی) لەناو واقیعی فڕبیای مەرگدا (عەدەمدا). بیرۆکەی خوا ((درامای گەڕانەوەیە بۆ ژیان لەپاش مەرگدا)).(2)

کەواتە خوا هێمای ئەبەدیی ژیانە. هێمای ڕاستکردنەوەی کۆماسی بوونی مرۆ. خەسڵەتێکی مرۆ ئەوەیە، کە دڵی بەو شتانە خۆشە و باوەڕ بەو شتانە دەهێنێ، کە بە چاو نایانبینێ (دیسان مرۆ لێرە جەخت لەسەر بوونی دیاریکراو و پڕ لە کۆماسی خۆی دەکا).
بەنموونە: ئەو کە ناتوانێ بڕوا بەوە بهێنێ گەردوون ئەزەلییە و هیچ کەسێك دروستی نەکردووە، دێ هێزێك لە دەرەوەی واقیعی گەردوون، هێزێك، کە نابینرێ و هەرگیز نەیبینیوە بۆ خۆی دادەتاشێ و دەیکاتە خاوەنی گەردوون و بەمەش خۆی لەو گرفتە ئاڵۆزە ئەزەلییە ڕزگار دەکا، کە گەردوون چۆن دروست بووە و کێ دروستی کردووە؟ بەڕاستیش سەختە (بەتایبەتیش بۆ مرۆڤی بەرایی) بڕوا بەوە بهێنین، کە گەردوون بۆخۆی و لەخۆوە دروست بووە؛ بۆیە باشترین چارە بۆ ئەم پرسە بوونی هێزێکە، کە لە گەردوون بە تواناتر و بەدەرترە و کەس نایبینێ (بەتایبەتی ئەمە لە ئایینە یەکتاپەرستەکاندا بەدی دەکەین)، بۆیە دەشێ باوەڕی پێ بهێنین و دڵیشمان خۆش بکا و وەڵام بە پرسیارەکانی بوونی دیاریکراو و پڕ لە کۆماسیمان بداتەوە. هەڵبەت ئەم هێزە پرۆسەی سەرهەڵدان و پەیدابوون و پەرەستاندنی شوناسی خوا و خواوەندەکانە (باوەڕ و ئیمانی ئایینەکانە). ئێمە هەر لە ژیانی ئاسایی ڕۆژانەشماندا فڕێ لە حەقیقەتی بوونی خۆمان دەکەین: هەرگیز نامانەوێ ڕاستییە ناخۆش و تاڵەکان بە چاوی خۆمان ببینین؛ هەڵبەت بیستن لە بینین سەلامەتتر و ئەهوەنترە.
بەنموونە: ئێمە کە بەچاوی خۆمان خواردنێکی پیس لە چێشتخانەیەکدا ببینین، کە لەو ساتەوەختەدا خۆمان دەیخۆین و خۆمان لەوێین، زۆر ئەستەمتتر و کاریگەرترە، وەك لەوەی، کە پێمان بڵێن فڵانە چێشتخانە پیسە. بە هەمان شێوەش بینینی گەردوونێکی بێ سنووری بێ خاوەنی مەزن ناخۆش و ئەستەمە، وەك لەوەی بڵێین ئەم گەردوونە مەزنە خاوەنێکی مەزنتری هەیە و ئەو بەرپرسیارە لە هەموو شتەکانی ناوی و بە چاویش نایبینین. لەمەوە چەمکی خوا وەڵامێکی ناچاری فڕێاوییە (بەبێ ئەوەی مرۆ مەبەستی بێ) بۆ پرسیاری بوونی گەردوون و بوونی کۆماسداری مرۆ خۆی. وەڵامێکە لۆژیکی تێدایە و ماقووڵە.
ئەو وەڵامەی، کە نەیتوانی کۆتایی بە ناکۆکی ناو ویستی مرۆ بهێنێ: ڕاست و هەڵە، چاکە و خراپە… لەمەوە مرۆ لەبەرانبەر خوادا کەسایەتی شەیتانی داهێنا، تا چارەسەرێکی درێزنانە بۆ ئەم ویستە ناکۆك و دژکارەی خۆی دابنێ. ئەم حاڵەتە (دیاردەیە) زۆر بە قووڵی و زۆر بە زەقی لە ویست و ویژدان و ڕۆحی کەسی ئیمانداردا بەدی

دەکرێ. لای کەسی ئیماندار بڕوا بوون بە خودا، بەبێ بڕوا بوون بە شەیتان نابێ؛ ئەمەش لووتکەی بەرجەستەکردنی ویستی ناکۆکی مرۆ بەدەردەخا. بێ گومان شەرعیەتی بوونی خوا لە شەرعیەتی بوونی شەیتاندایە. هەرگیز ناشێ خوایەك (هەر هیچ نەبێ لە ئایینە گەورە یەکتاپەرستەکاندا) بەبێ شەیتانێك (ئیبلیسێك) هەبێ. ڕاستییەکەی خوا بۆ ئەوەی خۆی پێناسە بکا و خۆی بە ئێمە بناسێنێ، دەبێ باسی شەیتان بکا و ئەم بە ئێمە بناسێنێ. ئێمە خوا ناناسین، ئەگەر شەیتان نەبێ. لەمەوە چەمکی خوا و چەمکی شەیتان بەرهەمی پرۆسەی پەرەستاندنی ویست و عەقڵی مرۆڤن بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەی (ڕێکەوتی) پێ لە کەموکوڕی بوونی خۆی. واتە ئەو لەڕێی خواوە دەیەوێ کەماڵ بە بوونی فانی پڕ لە ناکۆکی خۆی ببەخشێ، ئەم کەماڵەش دەبێ بۆ دژ بە لایەنە تاریکەکەی (شەیتانییەکەی) بوونی خۆی؛ ئەو لایەنەی، کە بریتییە لە نائومێدی و دڕدان و شکست و تووڕەبوون و جەنگ و چی حاڵەت و دیاردە و بەهایەك هەیە، کە دەربڕین لە بوونی کەموکورتی دیاریکراوی ئەو دەکەن. لێرەشەوە بەدەردەکەوێ، کە بۆ مرۆڤ (ئایینەکان) ژیانی ئەم دنیایەیان بە ویستی شەیتان بەستووەتەوە، کەچی دنیای ئەولایان (میتافیزیك) بە خوا بەستووەتەوە. واتە دنیای فانی بەشی سیفەتەکانی شەیتانە و دنیای هەتاهەتاییش بەشی سیفەتەکانی خواوەندەکانە.

بەم شێوەیە مرۆڤ واتای بە بوون و بە ژیانی خۆی بەخشی. واتە وەك یۆنگ دەڵێ: ((ژیانی فیعلی مرۆڤ لە تێکەڵانی لێکدژەکان پێك دێ، کە هیچ چارەسەرێکیشی نییە: شەو و ڕۆژ، لەدایك بوون و مردن، خۆشی و ناخۆشی، چاکە و خراپە؛ بەڵکو دڵنیاش نین، کە کامەیان بەسەر ئەوی دیکەیاندا سەردەکەوێ؛ دڵنیاش نین، کە ئاخۆ چاکە خراپە دەبەزێنێ، یانیش خۆشی ئازار دەبەزێنێ. ژیان گۆڕەپانی جەنگە. هەردەم وەها بووە و هەروەهاش دەمێنێتەوە؛ ئەگەر وەها نەبێ، ئەوا بوون دەگاتە کۆتاییەکەی)). (3)

کەواتە: ئایا مرۆڤ دەتوانێ بە بێ خوا (ئایین) بژی، تەنانەت ئەگەر ئەم خوایە خۆشی دروستکەری بێ و خۆشی دروستی کرد بێ؟

-————————————————————

پەراوێز:

1، 2، 3 – کارل غ. یونغ, الانسان و رموزه (سیکولوجیا العقل الباطن), ت: عبدالکریم ناصیف, (دار التکوین – الطبعة الاولی 2012)، ص 106، 150، 104

ئ□ا یان ئالای.. موحەممەد گەڵاڵەیی*

لە ڕۆژی ١٨ی کانوونی یەکەمی ٢٠٢٠ دا، لێکۆڵەری کورد و خەمخۆری ئەرشیف و بەڵگەنامەی کوردستان، مامۆستا نەوزاد عەلی ئەحمەد، لە هەژماری تایبەتی خۆی لە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبوک دا، پرسیارێکی گرنگی لەسەر وشەی (میر ئا□□ای) کە لە کۆتایی پێشەکییەکەی کتێبی(ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) کە لەلایەن(ئەمین فەیزی)یەوە نوسراوە لە ساڵی ١٩٢٠ لە ئیستانبوڵ چاپ و ب□□اوکراوەتەوە وروژاندبو، پرسیارەکەی ناوبراو ئەمە بو: دەپرسم ئەرێ گەلۆ وشەی ئاڵای ئێمە لە چییەوە هاتووە..؟
بۆی□ ل□□□ووی ڕەهەندی مێژوویی بۆ وشەی ئاڵا، خوێنەرانی هێژا ئەم ڕوونکردنەوەیەی خوارەوە، وەک کۆلکە خو□ن□د□وارێکی ناو کوردان دەنوسم و سوپاسگوزارم کە لێمی قەبوڵ بکەن، (میر ئاڵای: بەڵام بەخۆی میر آلای یان میر ئالای) یە، ناونیشانی پێشوی کارەکەی ئەمین فەیزی بوە: میر ئالای موتەقاعید: ئەمین فەیزی.
واتە: عەقیدی خانەنشین بو: ئەمین فەیزی.

مامۆستا نەوزاد عەلی ئەحمەد، مەغزاکانی ناو پرسیارەکەی ئەمە بێت کە ئایا وشەی ئاڵا لەم میر ئاڵایەوە(میر ئالای)یەوە هاتوە بۆ فەرهەنگی نووسینی کوردی یان نا..؟ سەرچاوەی پرسیارە وروژێندراوەکەی مامۆستای ناوبراو لە چاپی کاکە فەلاحە لە ١٩٨٢ وەک خۆی نوسیویەتی، کۆڕی زانیاری کوردی لە ساڵی ١٩٨٣ کتێبی (ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) بەڕێنووسێکی نوێ بۆ جارێکی تر چاپکردۆتەوە.
شایانی باسە؛ کتێبیی ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد، کە لە ئەرشیفی بەندە هەیە، لەلایەن کتێبخانەی شارەوانی مەزنی ئیستانبوڵ وێنەی دیجیتاڵی لەبەرگیراو□ت□وە بۆ خوێنەران جارێکی تر دانراوەتەوە، ئەم کتێبە لە مانگی ربیع الاول ی ١٣٣٩ی کۆچی، کە بەرانبەر بە مانگی تەشرینی دووەم و کانوونی یەکەمی ١٩٢٠ دەکات چاپکراوە، یەکەم ڕۆژی مانگی ربیع الاول ی ١٣٣٩, ڕۆژی ١٣ی تەشرینی دووەمی ١٩٢٠ بوە.

لێرەدا گرنگە هەندێ زانیاری تر بخەینە ڕوو، لە کتێبیی (ئەنجومەنی

ئەدیبانی کورد) لە کۆتایی پێشەکییەکەدا لە لاپەڕە ١٠ دا, نوسراوە:
میر آلای متقاعد: امین فیضی، واتە: عەقیدی خانەنشین بو: ئەمین فەیزی، وشەی (آلای) کە هێنراوەتە سەر ڕێنووسی کوردی ئێستامان لە ساڵانی هەشتاکان, ئەم دوو هەڵەی تێکەوتوە.
یەکەم: لە عوسمانی چۆن گەدەکرێت وشەکە وەک خۆی بە ڕێنووسی کوردی نەنوسراوەتەوە، دووەم: لەهەر ئەگەرێکی زانراو و نەزنراو دابێت وشەی (آلای بە ئاڵای) نوسراوەتەوە, کە هەر ئەم هەڵەیەش تەواوکەری هەڵەی یەکەمە و پێکەوە هەڵەکە تەواو دەکەن.. بەڵام من هەرگیز ڕێگە بەخۆم نادەم، کە ڕەخنە لە مامۆستایان و بیرمەندانی وەک شوکر موستەفا و مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی بگرم، کە زمانزانی گەورەی ناو کۆڕی زانیاری کورد بونە، چۆن ئەمەیان بەسەردا تێپەڕیوە..!؟ هەڵبەتە هەمومان مرۆڤین و ئاساییە هەڵە بکەین، تا مرۆش کارێک نەکات هەڵە ناکات، کەماڵەی ڕێهاش هەر بە خوای گەورەیە..

بەکورتییەکەی دەبوایە لە چاپی کتێبی(ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) نووسرابایەوە: عەقیدی خانەنشین بو(میری ئالای): ئەمین فەیزی.. نەک وەک ئەوەی نوسراوە(میر ئاڵای موتەقاعید: ئەمین فەیزی) کە هەڵەیەکە کراوە و تا ئەمڕۆش ڕاست نەکراوەتەوە، چونکە خوێنەران دەیانزانی مەبەستی وشەی میری ئالای عوسمانی واتەی عەقید یان کۆلۆنێل دەگەیەنێت. کەواتە: وشەی میر آلای یان میر ئالای, هیچ پەیوەندییەکی بە وشەی (ئاڵا)وە نییە لەڕووی پەرەسەندنی مێژووی وشەی ئاڵاوە بە ناو فەرهەنگی کوردی، بەڵێ لەڕووی زاراوەی سەربازی مێژوویی و زمانی عوسمانییەوە لەخوارەوە چەند ڕوونکردنەوەیەک لە بارەی وشەی (میر ئالای) یەوە دەنووسین.
سەبارەت بە وشەی میر آلای کە لە کتێبەکەی ئەمین فەیزی بەکارهێنراوە، بەپێی ئەو زانیارییە سادانەی هەمە لە مێژووی عوسمانی و زمانەکەی، دەتوانین ئەم کورتە زانیاریانەی خوارەوە بنووسین:
وشەی میر آلای لە فەرهەنگەکانی زمانی عوسمانی دا بەم مانایانە هاتوە: میر، واتە: سەرۆک، فەرماندە، بەگ، میر، فەرماندار، لە تورکی نوێ دا بەمشێوەیە دەنووسرێت وشەی میر و هاوماناکانی(Mir=Amir:Baş:Bey)
شایانی باسە وشەی میر آلای(Miralay) کە بەزمانی عوسمانی بەمشێوەیە دەنووسرێت: میر آلای، بە تورکی نوێ(Miralay) واتە: فەرماندەی چوار تابووری عەسکەری عوسمانی، لە زمانی سەربازی ئەمڕۆدا وشەی (میر آلای) بەرانبەر بە وشەی (عەقیدە) بە تورکی نوێ(Albay)دادەنرێت یان بەکاردەهێنرێت، هەروەها لە زمانی ئینگلیزی دا بەرانبەر بە

وشەی(کۆڵۆنێل) دادەنرێت.
ئەم وشەی (میر آلای)یە؛ لە ناو سیستەمی سەربازی عوسمانی لە ساڵی ١٩٠٩ تا هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەتەکە لە ٣ی ئاداری ١٩٢٤ بەکارهێنراوە، هەروەها دواتر لە سەردەمی کۆماری نوێی تورکیا تا ساڵی ١٩٣٤ بەکارهێنراوە، بەڵام لە ٢٦ی ١١ی ١٩٣٤ بەپێی یاسای ژمارە ٢٥٩٠ کە لە پارلەمانی تورکیا دەرچوو، کە تایبەت بوو بە (یاسای نازناو و بە ناونیشانەکان), ئەم وشەیە (میر آلای) لەناو سیستەمی سەربازی تورکیا سڕدرایەوە، لە شوێنی (میر آلای=Miralay) وشەی(Albay) دانـــرا، کە هەر لە بەرانبەری دا مانای(عەقیـــد) دەگەیەنێت، شایانی بیرهێنانەوەیە کە بەپێی سیستەمی سەربازی دەوڵەتان دەگۆڕدرێت، وەک لە دەوڵەتی عوسمانی: نیشانەی دەوڵەتی عوسمانی کە وەک مەرەکی بچووکی تێنراوی زێڕباو بە نوسین بوو لەگەڵ دوو ئەستێرە، لە وڵاتی خۆشماندا هەر تانجێک و دوو ئەستێرەیە..!
وشەی آلای (Alay) لە (معجم صفصافی) کە فەرهەنگێکی گەورەی زمانی عوسمانییە، بەم مانایانەیش دێت؛
یەکەم: فەوج، گردبونەوە، ڕێڕۆیشتن، گردبونەوەی بە شومار.
دووەم: چوار تابووری سوپایی-سەربازی. سێیەم: نمایشی سەربازی، مەراسیم.
هەروەها لە فەرهەنگی زمانی تورکی نوێ دا، وشەی (Alay)، بێجگە لەم مانایانەی لە سەرەوەدا ئاماژەمان پێکردن، ماناکانی: گاڵتەپێکردن و تاقم و دەستەش دەبەخشێت.

وشەی دیکەیش هەن، وەک:
میر لوا: واتە: میری لیوا یان فەرماندەی لیوا.
میر میران: واتەکەی هەر میری میران یان فەرماندەی فەرماندەکان.
بە زانیـــاری خـــوێنەران: زمـــانی عوســـمانی زمـــانێکی دروســـتکراوی پێکهاتبوو لە زمانی تورکی کۆن و کەمێک زمانی زیندوو هەر لە خۆرهەڵاتی ئاسیا تا خۆرئاوای ئەوروپا و باکووری ئەفریقا..لەوانە زمانەکانی کوردی، عەرەبی و فارسی هەر ئەم سێ زمانەی ئاماژەمان پێکردوون بە وشەکانیان لەناو فەرهەنگی عوسمانی کۆن و تورکی نوێ دا، فەرهەنگێکی گەورە پێکدەهێنن، بەڵام هەندێ لە وشەکانی ئەم زمانەی ئاماژەمان پێکردوون لە زمانی عوسمانی و تورکییە نوێ دا مانـــا دەســـتەواژەیەکانیان دەگۆڕدرێـــن یـــان گۆڕدراون..مەرج نییە وشەیەک کە لە بنەڕەتەوە عەرەبـی، فارسـی یـان کـوردی بێـت، لەلای ئەوانیش(عوسمانییە کۆنەکان-تورکە نوێیەکان) بەکارهاتبێت هەمان مانای دەستەواژەی وشەکە بداتەوە، چونکە دەستووری زمانی عوسمانی و تـورکی نـوێ جیـاوازن لە زمانەکانی تـر جیـاوازن کە ئاماژەمـان

پێکردن..!
هەروەها زمانی تورکی عوسمانی سێ قۆناغی پەرەسەندنی مێژوویی تێپەڕاندوە، کە ئەمانەن: زمانی عوسمانی کۆن لەسەدەی سیانزەهەم بۆ سەدەی پانزەهەم، زمانی عوسمانی کلاسیک لە سەدەی شانزەهەم بۆ سەدەی نۆزدەهەم، زمانی عوسمانی نوێ لە سەدەی نۆزدەهەم بۆ سەدەی بیستەم.

-______________________

سەرچاوەکان:

یەکەم: (کتێب بەزمانی):

١-اکمل الددین احسان اوغلی(اشراف و تقدیم): الدولة العثمانیة تاریخ و حضارة, ترجمة: صالح سعداوي، مجلد٢، مرکز الأبحاث للتاریخ والفنون والثقافة الإسلامیة باستانبول, ١٩٩٩، ص.٧

٢-امین فیضی: انجمن ادیبان کرد, مطبعە ترجمان حقیقت, استانبول, ١٣٣٩ [1920]. ل١٠.

دووەم: (فەرهەنگ):

١-أ.د. الصفصافی احمد القطوری: المعجم الترکی-العربی المعاصر، ط٨, بدون مکان الطبع، القاهرة، ١٤٣٣هـ-٢٠١٣م، ص.١٨

٢-أ.د. الصفصافی احمد القطوری: القاموس عثمانی-ترکی-عربی(معجم صفصافی٢)، مراجعة: عبدالله تومساک، ط٢, بدون مکان الطبع، القاهرة، ١٤٣٣هـ-٢٠١٢م. ص ص ٢٧، ٦٥٦-٦٥٧.

*مامۆستا لە بەشی مێژووی فاکەڵتیی ئاداب-زانکۆی سۆران.

کاری فێرکاریی هونەری کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەریدا.. هەندرێن خۆشناو

لەم سەردەمەی ئێستاماندا کاریکاتێر لە بواری فێرکاریدا بە شێوەیەکی فراوان بەکاردێت، هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی، لە کاتی بەکارهێنانی کاریکاتێردا زانیارییەکان سەرکەوتووانەتر دەچنە یادەوەری خوێنەر و تێیدا جێگیردەبن، لە بەکارهێنان و پشت بەستن

بە دەقی نووسراوەوە، تاوکو خوێنەر بتوانێت زانیارییەك لە یادەوەری خۆیدا بپارێزێت، پێویستە چەندین جار ئەو زانیارییە بخوێنێتەوە، واتە چوونە نێو یادەوەری و جێگیربوون تێیدا، پشت بە دووبارەکردنەوەی تەماشاکردنی دەبەستێت، بەڵام دووبارەکردنەوە پێویستە ئەگەر وەرگرتنی زانیاری لە ڕێی خوێندنەوە بێت بەتەنیا، ئەگەر وەرگرتنی زانیاری لە ڕێی خوێندنەوە و دیتن بێت، ئەوە مانای ئەوەیە کە زانیارییەکە دووجار چێتە نێو یادەوەری خوێنەرەوە، یەکێك لە ڕێی پەیوەندی بینراوی خوێندراو و ئەوەکەی دیکەیان لە ڕێی پەیوەندی بینراوی وێنەوە، واتە دووبارەبوونەوەکە لە هەمان کاتدا روودەدات، ئەگەر نیگارەکەش داڕشتنێکی کۆمیدیانەی لەگەڵدا بێت، ئەوا رێیەکی دیکە دەکرێتەوە لە بەردەم زانیاری بۆ چوونەژوورەوەی یادەوەرییەوە، لە رێی پەیوەندی سایکۆلۆجییەوە، بەمەش زانیاریەکە سێ بارە دەبێتەوە لە یادەوەری خوێنەردا، لە رێی خوێندنەوە و دیتن و حاڵەتی دەروونییەوە، بۆیە جێگیر دەبێت لە یادەوەری خوێنەردا، چونکە بە سێ دیوار دەورە دراوە، رێگری لە دەرچوونیەوە دەکەن، ئەوانیش وشە و وێنە و حاڵەتی کرانەوەی دەروونین، کە هاوشانی زانیاریەکە بوون، دەتوانین کردارەکە بەم شێوەیەی خوارەوە روون بکەینەوە:

بەم شێوەیە، وشە ئەو کۆڵەکەیەیە کە زانیاری پشتی پێدادەدات، نیگاریش هۆکاری جێگیربوونیەتی، و کۆمیدیا و ئەو حاڵەتە کرانەوە دەروونیەش کە بە هۆی کۆمیدیاوە دێتەکایەوە، هۆکاری بەبیرهاتنەوەی زانیاریەکەیە،

لەبەرئەوەی ئەو حاڵەتە دەروونیەی کە مرۆڤ تێیدایەتی لە کاتی زانیاری وەرگرتنەکە، ڕۆڵێکی گەورە دەبینێت لە پاراستنی ئەو زانیارییە لە یادەوەری مرۆڤدا، بۆیە بەکارهێنانی کۆمپیوتەر لە بواری فێرکاریدا دەمانگەیەنێتە ئەنجامی چاکتر، بێجگە لەو خۆشیەی کە لە بەکارهێنانی ئامێرەکە وەردەگیرێت، هەروا زۆرێك لە نیگارە کاریکاتیرییەکان و فیلمە کارتۆنیەکان بەکاردێنێت. پێش پێشکەوتنی تەکنەلۆجیا، وەرگرتنی سایکۆلۆجی زانیارییەکان لە ڕێی بەکارهێنانی دار (لێدان)ەوە بوو، زانیاریەکە هاوپێچی حاڵەتی ئازاردانەکە دەبوو، کە زانیاریەکەی بەبیردێنایەوە، یان حاڵەتی ترس لە تووشبوونی سزادان، لەبەرئەوەی تەکنەلۆجیا پێشکەوت، و فێرخواز توانی زانیاری بەدەست بێنێت هاوشان بە حاڵەتی دەروونی ئەرێنیەوە، دار (لێدان) وردە وردە وەکو ئامرازێکی بەکارهاتوو لە بواری فێرکردندا بزربوو، هەتا بە تەواوەتی هەڵوەشایەوە.

کاریکاتێر بەتەنیا لە بواری فێرکاریی خوێندنگاکاندا بەکارنایەت، بەڵکو لە بواری فێرکاری گەورەکانیشدا بەکاردێت، کاریکاتێر لە

بوارە فێرکارییە ئاڵۆزترەکانیشدا بەکاردێت، بۆ نمونە لە پەڕتوکەکانی فێرکردنی بەکارهێنانی کۆمپیوتەردا کاریکاتێر جێگایەکی فراوان دەگرێت، هەروەها لە بواری ماتماتیك و فیزیا و ئەوانی تریشدا، مەبەستیش لێرەدا پێکەنین نیە، بەقەد ئەوەی بەستنەوەی زانیارییە سەختەکانە کە لەبیر دەکرێن، بە حاڵەتێکی کۆمیدیایی، کە بتوانرێت لە کاتی پێویست بەبیربێتەوە، کاریکاتێر بایەخێکی تایبەتی هەیە لە بواری فێربوونی زمانە بیانیەکانیشدا، کە زۆرجار گفتوگۆکان هاوشان لەگەڵ کاریکاتێردا دادەڕێژرێن، کە بەهۆیەوە لەگەڵ وەرگرتنی زانیاری چێژ و خۆشیش وەردەگیرێن، وەرگرتنی زانیاریەکانیش ئاسانتر دەکات.

بەکارهێنانی کاریکاتێر لە بواری فێرکاریدا، زۆرێك لە کێشش و ماندووبوون کەمدەکاتەوە، بۆ فێرکار و فێرخوازیش لە هەمان کاتدا، فێرکار پێویستی بە شیکار و راڤەکردنی زیاد نیە، چونکە کاریکاتێرەکە ئەوە بۆ فێرخواز دابین دەکات، فێرخوازیش پێویستی بە پەستانی زانیاریەکان نیە لە مێشکیدا، چونکە کاریکاتێر ڕۆڵی زانیاریەکان بۆ یادەوەری مرۆڤ ئاسانتر دەکات، بەمەش زۆرترین زانیاری بە کەمترین ماندووبوون لە کاتێکی کەمتردا دەست دەکەوێت.

ئەوەی شایانی باسە کاری فێرکاری کاریکاتێر جیاوازە لە کارەکانی ترەوە، چونکە کاریکاتێر لە پەڕتوکە فێرکارییەکان زیاتر بەکاردێت لەوەی لە ڕۆژنامەگەریدا، کە شێوە بنەڕەتیەکانی ڕۆژنامەگەریی بێبەشە لە گۆشە فێرکارییەکاندا، ئەگەر هەشبوو ئەوا گۆشەی لاوەکی و گرنگ نین، لەوانەیە کاری فێرکاری کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەریدا بە شێوەیەکی بنەڕەتی لە ڕۆژنامەگەری منداڵدا خۆی ببینێتەوە، هەروا لە ڕۆژنامەگەری تایبەت بە بوارەکانی تەکنەلۆجیادا، کەچی لە ڕۆژنامەگەری ئەدەبی و ئابووری و گشتگیری و گاڵتەجاڕیدا، بەدەگمەن کاریکاتێر کاری فێرکاری دەکات، تەنانەت ئەو نیگارانەی لە بواری فێرکاریشدا بەکاردێت، ناتوانین بە کاریکاتێری بژمێرین بە مانای وشەوە لەگەڵ چەند هەڵاوێژنێك لێرە و لەوێدا، بۆیە ئێمە ناوی سیفەتی نیگاری کاریکاتێری لێدەنێین، نەك سیفەتی کاریکاتێر.

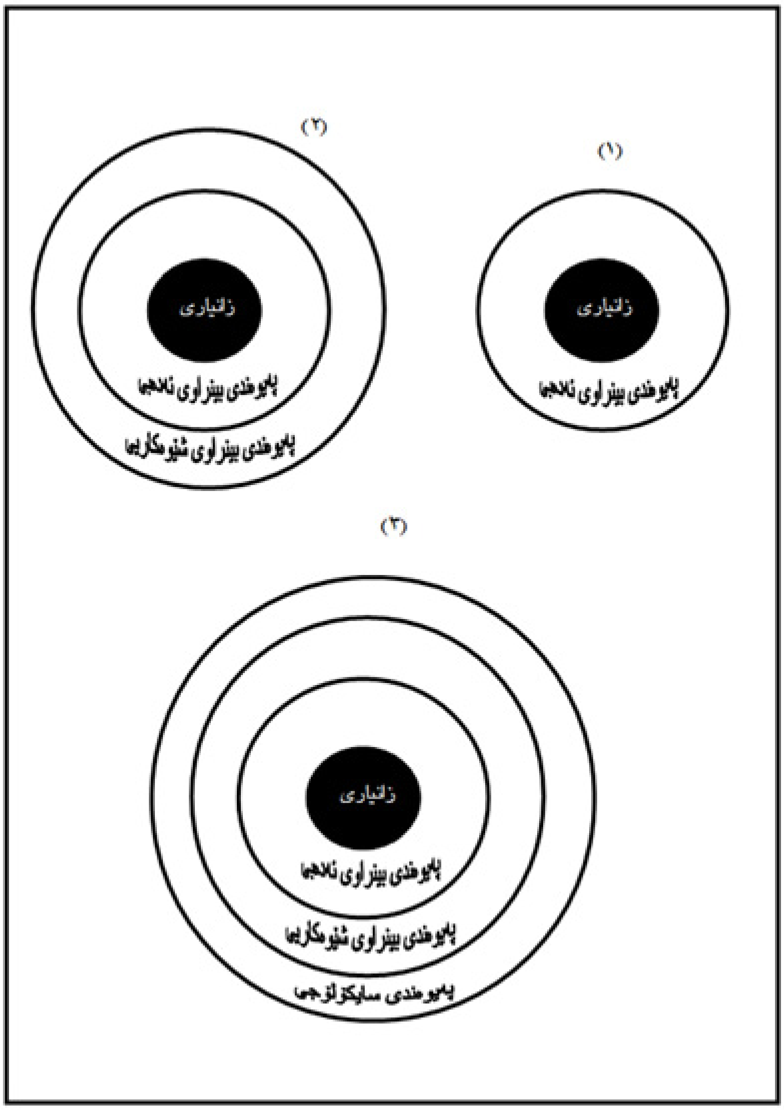

مەنسور حیکمەت و کەمەنیزمی سیاسی. حەمید تەقوایی

{دەقی ئەم نوسینە لەسەر بنەمای باسی سیمینارێک نوسراوەتەوە کە لەژێر هەمان ناونیشاندا پیشکەشکراوە. هەندێکی لێ کەمکراوەتەوە و چەند پەڕەگرافێکی بۆ زیادکراوە}.

ئەم سیمینارە بەبۆنەی هەژدەهەمین ساڵیادی مەنسور حیکمەتەوەیە.

هەژدە ساڵە کە ئەومان لەدەستداوە و هەموو ساڵێک یادی لەدەستدانی دەکەینەوە و سەبارەت بەدەورو نەخشی لە بزوتنەوەی کەمەنیستی و

تیئۆریەکانی و دەستکەوتانیەوە وتووێژ دەکەین.لەم سیمینارەدا ئامانجم ئەوەیە کە تایبەتمەندی سیاسی کۆمۆنیزمی مەنسور حیکمەت ڕونبکەمەوە.لەوانەیە لە یەکەم تیڕوانیندا سیاسی بونی کۆمۆنیزم ڕون بێتە بەرچاو،ئاشکرایەکە کۆمۆنیزم ڕاستەوخۆ بەسیاسەتەوە پەیوەستەو تابەتمەندی سیاسی هەیە بەڵام بە کۆمۆنیزمی کرێکاریش بەهەمان شێوە ڕونە وبەو پێیە پاشگری گرێکاری پیوستە بە ئەوەی کۆمۆنیزمی ڕاستەقینە لە کۆمۆنیزمە هەمەجۆرەکانی بۆرژوازی جیابکەیتەوە،کۆمۆنیزمی سیاسیش بە خۆجیاکردنەوە لەو کۆمۆنیزمانە دەخرێتە ڕوو کە ئایدۆلۆژی ودەستەگەرا و مەکتەبین.ئەڵبەت ئەگەر بیروبۆچون و هەڵە وسیاسەتێک کە مارکس خستویەتە ڕوو ودواتر لە مانیفێستی کۆمۆنیستدا ڕاگەیەنراوەو لەلایەن ئەحزابیکەی وەکو بەلشەفیزم لە ڕوسیا نوینەرایەتیان دەکرد بەردەوام بوایە نە پێوستمان بە پاشگری کرێکاری و نە بە پاشگری سیاسی دەبوو.بەڵام بەداخەوە ئەمە ڕوینەدا.هێزە ناسیۆنالیستە سەربەخۆ خوازەکان و پیشەسازی کردنەوە خوازەکان لەوڵاتانی ژێردەستە خۆیان ناونابوو کۆمۆنیست و لە ڕوسیاو وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات لە ژێرناوی کۆمۆنیزمدا شێوازێک لە ڕژێمی سەرمایەداریی دەوڵەتیان دامەزراند بوو کە شکستی خوارد وهەرەسی هێنا و ئەو هێزانەشی کە سەربەو کەمپە بون سەردەمیان کۆتایی هات.لەو باردۆخەدا زۆر پیویست بوو کە کەسیکی وەکو مەنسور حیکمەت ئاڵای کۆمۆنیزمی کارگری بەرز کاتەوەو لە کۆمۆنیزمی ڕوسی وچینی و هیتری جیابکاتەوەو ڕاستبون و گرنگی وپێویستی کۆمۆنیزم وپەیوەندیەکەی بە داوکاری وئامانجی ئینسانی و ژیان وخەباتی هەموو ڕۆژەی جەماوەری کرێکارو جەماوەری خەڵک پیشان بدات.لە ماوەی ئەم بیست ساڵەی کە بەسەر مەرگی مەنسور حیکمەتدا تێدەپەڕێت ڕوداویکی زۆر ڕویانداوە کە ڕاستێتی وپێویسبون وشیاوی ئەو کۆمۆنیزمەی کە ئەو ناساندی بە ئاشکرا نیشانداوە

پێویستی وشیاوی کۆمۆنیزمی مارکسی،کۆمۆنیزمی مانیفێست،کۆمۆنیزمیک کەهەر لەسەرەتاوە بڕیاربوو کرێکاری بێت وسیاسی بێت.

کاتێک باسی"کۆمۆنیزمی سیاسی" دەکەین خاڵی یەکەم ئەوەیە کە بە جیاکردنەوە لەکام جۆرە کۆمۆنیزم تایبەت مەندی سیاسی بەکار ئەهێنین؟

کۆمۆنیزمی کرێکاری بە جیاکردنەوە بوو لەو کۆمۆنیزمانەی کە پەیوەندیان بەچینی کرێکارەوە نەبوو،ناکرێکاری بون،کۆمۆنیزمی جۆری چینی ،جۆری ڕوسی، کۆمۆنیزمی جۆری چریکی وهیتر.کۆمۆنیزمی سیاسی بە جیاوازیە لە کۆمۆنیزمی دەستەگەراو،ئایدۆلۆژیگەرومەکتەبی،ئەو کۆمۆنیزمانەی کەبنیاتنراون لەسەر بنەمای باوەڕی بێگەرد وبەهەڵوێستگیری و سنوردانان دەناسرێتەوە.ئەم جۆرە کۆمۆنیزمە

ناسیاسیانەش بەشەکن لە بزوتنەوەو باسە جیاوازەکانی کۆمەنیزمی ناکرێکاری و کە ڕیشەیان لە بزوتنەوەی چەپی ناسیۆنالیستیدایە بەڵام من لەم باسەدا نامەوێت باسی ئەو لایەنەی بابەتەکە بکەم و هەوڵ ئەدەم نا سیاسی بوونی دەستە ئایدیۆلۆژیەکان بەنیشاندانی ناپەیوەستیان بە خەباتی چینایەتیەوە لە مەیدانە جیاوازەکاندا بکەمەوە وشرۆڤەی بکەم.

مەنسور حیکمەت یەکەم جار ساڵی ١٩٩٩دا لە نوسینەکدا لەژێر ناوی"حزب و کۆمەڵگە: لە گرۆپی فشارەوە تا حیزبی سیاسی"دا ڕەخنەی لەم جۆرە کۆمەنیزمە دەستەییە-ئایدۆلۆژیە دەخاتەڕوو. مەبەستی ئەو لە گروپی فشار ئەو"کۆمەڵە بیروباوەڕیانە" و"جقاتە هزریانە"ن کە دەسەڵاتی سیاسی و"کاریگەری دانان لەسەر هاوکێشەی سیاسی"لەکۆمەڵگەدا زاڵە نیە بەسەر تێڕوانین وکاروکردەوەیاندا. ناکۆمەڵایەتیی وناپەیوستیان بە ئاڵوگۆڕە سیاسیە زیندووەکانی کۆمەڵگەوە تایبەتمەندیەکی تری ئەم جۆرە هیزانەیە. مەنسور حیکمەت ئەم تایبەت مەندیانەشیانی بە"قەشە سور پۆشەکانی پەرستگای مێژوو"ناودەبات وڕەخنەیان لێدەگرێت.

مەبەست لە کۆمەنیزمی نا سیاسی ئەو شێوە کۆمەڵە ومەحفەلانەیە.

کۆمەنیزمی کرێکاری،کۆمەنیزمی مەنسور حیکمەت،لە بنەڕەتدا لەخۆجیاکردنەوەی لەو باسە جۆراوجۆرانەی کۆمەنیزمی بۆرژوازی ولە ڕەخنەگرتنی قوڵ لە ئەوان خۆی پێناسەدەکات وە بەداخەوە کۆمەنیزمی بڕوایی(عەقیدەتی)-مەکتەبی شێوازێکی باوی کۆمەنیزمی ناکرێکاری سەردەمی ئەمەیە. لق وپۆپە سیاسی کۆمەڵایەتیەکانی کۆمەنیزمی بۆرژوازیش هەن وەکو(کۆمەنیزمی چینی و ڕوسی دوو نمونەی بەرجەستەی کۆمەنیستە ناکریکاریەکانن بەڵام سیاسی وکۆمەڵایتن). بەواتایەکی تر بێگومان هەر هێزێکی کۆمەنیزمی بۆرژوازی ناسیاسی ومەکتەبی نیە بەڵام بەدەنیاییەوە هەر کۆمەنیزمێکی مەکتەبی پەیوەستە بە باڵێکی کۆمەنیزمی بۆرژوازیەوە.

تێگەشتنی کۆمەنیزمی مەکتەبی لە خەباتی چینایەتی

یەکەمین خاڵی جیاکردنەوەی کۆمەنیزمی سیاسی لە کۆمەنیزمی ناسیاسی ئاگایی و تێگەشتنیانە لە دیاردەیەک و دەستەواژەیەکی بنەڕەتی واتە لە خەباتی چینایەتی. کۆمەنیزمی سیاسی لەڕوی میتۆدۆلۆژی و لەشێوازێک کە خەباتی چینایەتی دەبینن و شرۆڤەی دەکەن ولەسەر ئەو بنەمایە خەبات وچالاکی دەکەن بەتەواوەتی جیاوازە لە کۆمەنیزمی ناسیاسی ومەکتەبی کە ئەویش لەو باوەڕەدایە کە نوێنەرایەتی چینی کریکاردەکات. تایبەتمەندیەکی کۆمەنیستە مەکتەبیەکان ئەوەیە وەک مەنسور حیکمەت دەڵێت"ڕێژەیەکی بەرز" لە وشیاری و ئاگادار بون بە چینایەتی بون دەهێننە ناو خەباتی چینایەتیەوە. گوایە چینەکان و

لەپیشەوەیاندا چالاکوانەکان وهەڵسوڕاوان و جەماوەری خەڵکێک کەلەخەباتدا دەرگیربون دەزانن کە سەرقاڵی خەباتی چینایەتین.لەم ئەرکەدا وشیارن و ئەوە دەزانن کەلەگەڵ ئەو چینەی کە ناکۆکە لەگەڵیاندا شەڕ دەکەن.وەبەبێ ئەم وشیاری و ئاگاداربونەوەیەی خەباتکاران،خەباتی چینایەتی ڕونادات. بەم تێگەشتنە،مارکسیزم وەک زانستی ڕزگاری جینی کریکار و تیئۆریەک کە خەباتی چینایەتی شرۆڤەکردوە و نیشانی داوە کە مێژوی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی مێژوی خەباتی چینایەتیە و هیتر دەگۆڕێت بە پێش مەرجی خەباتی چینایەتی!بەشێوەیەک گوایە بەر لەوەی مارکس قسە لەبارەی خەباتی چینایەتیەوە بکات لە مێژودا خەباتێکی لەو شێوەیە بونی نەبوە!
ئەمە میتافیزیکە کە پێی وایە دیاردەیەک لەگەڵ وشیاریدا دروست دەبێت. ئەگەر ئیوە تیوۆژینەوە بە هەڵوەستی کۆمۆنیستە ناسیاسیەکان لە مامەڵەکردنیان بە ترۆپکی خەباتی چینایەتیەوە واتە بە شۆڕش دەبینیت کە شۆڕش ئەگەڕێدرێت بە خەبات نیوان چەپەکان و نا چەپەکان.نیوان کۆمۆنیستەکان ونا کۆمۆنیستەکان،یان نێوان شوین کەتوانی مارکس و ئەوانەی بەرهەڵستکاری مارکسن. یەکەم وادیارە پێش مارکس شۆڕش بونی نەبوە و دوهەم دوای مارکسیش تەنها ئاڵوگۆڕێک شایستەی ناوی شۆڕش بێت ئەوەیە کە مارکسیستەکان ڕابەرایەتی بکەن.وادیارە مارکس وتویەتی شۆڕش دیاردەیەکە کە لە ژێر ڕابەرایەتی پێڕەوانی مندا !وە ئەگەر وانەبێت ئەوە ئاڵوگۆڕێکە بەهەر ڕادەیەکیش ژێرەو ژورکەریش بێت شۆڕش نیە.
شۆڕش خۆی لوتکەی وەیان دەرکەوتنی زۆر ئاشکرای خەباتی چینایەتیە.کەسێک کە تێگەشتنی زەینیانەو وشیاری لە خەباتی چینایەتیدا بەپێش دەکەنە پێش مەرج،لە هەڵوەستیگیری بەرامبەر بە شۆڕشەکاندا بە پاسیفیزمێکی تەواو کۆتایی پێدێت.دیاردەیەکی بابەتی نکوڵی لێ دەکەن وپەسەندی ناکەن لەبەر ئەوەی کەلەگەڵ زەینیەتیاندا یەک ناگرێتەوەو لەگەڵ پێوانە زەینەکانیانی ئەواندا نزیکایەتی نیە .لەئاکامدا ئەنجامدانی کارو ئەرکەکیش بە خۆیان قایل نابن.کۆمۆنیزمی ناسیاسی لە مامەڵەکردنیاندا لەگەڵ مەیدانەکانی تری خەباتیشدا ئەم میتاڤیسیزمە زاڵە.
ئاکامێکی تری ئەم جۆرە تێڕوانینە،سنوردارکردنەوەی خەباتی چینایەتیە تەنها بەخەباتی کرێکارانەوە.خەباتی چینایەتی سنوردار ئەکرێتەوە بە خەباتی کرێکاران لە پێناو داخوازیە پیشەییەکانیان وەیان بەلای زۆرەوە لەدژی دەوڵەت وخاوەن کارەکان بە بەدەست هێنانی مافەکانیان.لەم دیدگایەدا بە نمونە کەخات دژی مەزهەب و یان خەباتی ژنان دژی هەڵاواردنی ڕەگەزی ئەرکێکی چینایەتی نیە گوایە دەسەڵاتی ئاین بەسەر دەوڵەت وکۆمەڵگە ویان چەوسانەوەی ژنان

پەیوەندی بەچینەکان وبابەتی چینێک بەسەر چینێکی تردا نیە.شێوازی فۆرمەڵەکراوە و تیئۆریزەکراوی ئەم بیرکردنەوە بەش بەشکردنی مەسەلەکان و مەیدانەکان وخەبات بەسەر دیموکراتی وسۆسیالیستیدایە.وە ئەو خەباتانەی کە بەدیموکراسی لێکدەدرێنەوە چینایەتی نین و ئەگەر چینایەتیش بن ئەوە چاکسازی خوازی و ڕیفۆرمیستی و لەپەراوێزدان و بەڕای زۆرەوە دەکرێت بەمەرج پشتیوانی بکەیت وپێگەی کەمەنیزمیان تێدا بەهێز بکەیت.
بەگشتی ئەمە مامەڵەی چەپی ناسیاسیە لەگەڵ خەباتی ئێستای بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگەدا.لەم دیدگایەدا کریکار یەکەم تەنها بەشێکی بەرهەمهێنەرە.لە ئەنجامدا گوایە کرێکار وەک ژن یان وەک پەنابەر یان تاکی سەربە میللەت وئاینی جیاواز و بەگشتی وەک هاوڵاتیەک دەردو کێشەی نیە دوهەم خەبات وناڕەزایەتیەکانیشی تەنها لە چوارچێوەی کارخانەدا دەمێنێتەوە.کاتێک لەم گۆشەیەوە سەیری خەبات دەکەیت خەباتی چینایەتی سنوردار دەکرێتەوە بە ڕێژەیەکی لەسەدای(٪) بچوک لەو کێشمەکێشە چینایەتیە گەورەیەی کەلە کۆمەڵگەدا لەئارادایە.وەک ومەنسور حیکمەت دەڵێت وشەی خەبات تەرجومەیەکی باشی زمانەوانی نیە بۆ struggle کەلە ئینگلیزیدا بە خەباتی چینایەتی بەکار دەهێنرێت.
کێشمەکێش یان دوژمنایەتی و ڕوبەڕوبونەوەی چینایەتی تەرجومەیەکی گونجاوترە. ئەم کێشمەکێشە لە مەیدانی ڕۆشنبیری وهونەری وئەدەبیات ولە فلیم وشانۆو موسیقا لە ئارادایە و لە سیاسەت و ئابوری و کێشە کۆمەڵایەتیەکانیشدا،ئەم کێشمەکیشە چینایەتیە پشوو هەڵنەگرەو هیچ پەیوەندیەکی بە وشیاری تاکەوە نیە.
لە هەڵسوکەوتی کەمەنیزمی مەکتەبیدا لەگەڵ ئاکتیڤیستەکان و هەڵسوڕاوانی بزوتنەوە ناڕەزایەتی و حەقخوازانەکانیشدا ئەم بەریەککەوتنە دەروونیە دەبینیت.هەڵسوڕاوەکانی دەرگیر لە جوڵانەوەیەکدا لەسەر بنەمای دەورو کاریگەری کردەییان هەڵناسەنگێنن بەڵکو بەپێی پەیوەندیە هزری وباوەڕیەکانیان بەیاریان لەسەر دەدەن وجوڵانەوەکەش لەسەر بنەمای بۆچون وهەڵوێستی ئاکتیڤیستەکان هەڵدەسەنگێنرێت.لە زەینەتی سەرەوخواری کەمەنیزمی مەکتەبیدا ئەوەی کە بزوتنەوە و جوڵانەوەیەکی ناڕەزایەتی چ ناوەرۆکێکی هەیەو بەشوێن چ داخوازی و ئامانجێکەوەیە بەتەواوەتی لە ژێر تیشکی ئەوەی کە هەڵسوڕاوەکانی خاوەنی چ باوەڕو مەیلێکن ئەوەستێت.کەمەنیزمی ناسیاسی هەر بەوجۆرەکە خۆی لەسەر بنەمای باوەڕ و هەڵوێستی ڕادیکاڵ بەچەپ دەزانێت، بزوتنەوەو جوڵانەوە ناڕەزایەتیەکانیش لەسەر بنەمای باوەڕی ناکەمەنیستی هەڵسوڕاوەکانی، بە ناشۆڕشگێڕو ڕاستڕەو کە جێگەی پشتیوانی نین هەڵدەسەنگێنن. بنەمای هەردوو

هەڵسوکەوتەکە زەینی ومەکتەبی و پەیوەندیان بەواقیعەوە نیە.یەکێک لەو فاکتەرانەی کە ئەبێتە هۆکاری ئەوەی کە کۆمەنیزمی فیرقەیی بەتەواوەتی پاسیف بێت و بهنرێتە خەوارەوە ئاستی تەنها بە کۆمەڵێک بۆچون وهەڵوێست هەر ئەم تێگەشتنە ئیسکۆلاستیکی و میتافیزیکیەیەلە خەباتی چینایەتی و لە هەڵسوڕاوانی مەیدانە جۆراوجۆرەکانی ئەم خەباتە.

لە ڕوانگەی ئێمەوە .لەڕوانگەی کۆمەنیزمی،خەباتی چینایەتی کێشمەکێشی بەردەوامە کەلە هەموو ڕوەکان و ڕەوندەکان وئاڵوگۆڕێ فکری و کۆمەڵایەتی وسیاسیەکاندا، تەنانەت لە مشتومڕێکی نیوان دەسەڵاتدارەکان وحزبە دەوڵەتیەکان لە هەموو وڵاتاندا، تەتوانیت شوێن پێی ببینیت، ئەم شرۆڤە تەکمەیە لەهەموو نوسراوەکانی مەنسور حیکمەتدا، بەتایبەتی لە"جیوازیەکانی ئێمە"و سیمیناری یەکەم و دوهەمی کۆمەنیزمی کرێکاریدا بوەتە جەگەی باس و ڕونکردنەوەی لەبارەوەدراوە، بەوتەی مەنسور حیکمەت تەنانەت لە فەرهەنگ و لە هونەرو ئەدەبیات ولە بەهاکان و ئاکارەکان و هیتردا دەی بینیت کە دوو تێڕوانین هەیە دوو بیرکردنەوە هەیە دوو چاوەڕوانی هەیە،دوو بەش بەهاکان و ئاواتەکان وئارەزوەکان هەن کە بەیەکیان دەڵێین چەپ و بەوی تریان دەڵێین ڕاست و ئەمە دەرکەوتنی ململانیی چینایەتی نیوان دوو چینە بنەڕەتیەکەیە لەهەموو ڕویەکەوە یەوە.

ئەمە مانای واقیعی وبابەتی خەباتی چینایەتیە.کاتێک مارکس دەڵێت خەباتی چینایەتی مێژوو دروست دەکات مەبەستی ئەوەیە وە نەک تەنها ئەوکاتانەی کرێکار مان دەگرێت وە یان کاتێک کە شۆڕشەکان ڕوئەدەن.لەکاتێکیش کە بەڕواڵەت هەموو شتێک ئارامە،لەبارودۆخیکیشدا کە شۆڕش یان ناڕەزایەتیەکی کۆمەڵایەتی بەرچاو لەئارادانیە،دوژمنایەتی چینایەتی ڕاناوەستیت.لەهەموو دۆخێکدا ئەوەی کە یەکلاکەرەوەیەو دەوڵەتە دیکتاتۆرەکان وپەرلەمان و ئەرگانەکانی دەسەڵات لە کۆمەڵگەدا ناچار دەکات دەت بە ئەم یان ئەو سیاسەتە بەرن و ئەم یان ئەو هەڵوێستە وەربگرن کێشمەکێشەکە کە بەوتەی مارکس تاوەک بەنهێنی وتاوەک بەئاشکرا لەکۆمەڵگەدا بەردەوامی هەیە.لەسەردەمانی شۆڕشدا یان کاتێک بزوتنەوە کۆمەڵایەتی فراوانەکان پیکدەن،خەباتی چینایەتی ءاشکرا بووە. بەڵام لە بارودۆخی' ئارام"یشدا خەباتی چینایەتی بەردەوامی هەیە.ئەمە وێنایەکی تەواوە لە خەباتی چینایەتی خاوی دەست پێکی خستنە دەستوری پراتیکێکی فراوانە بە کۆمەنیستەکان.

کۆمەنیزمی پراتیک

کۆمەنیزمی سیاسی کۆمەنیزمی پراتیکە. بەپێچەوانەی بیرکردنەوەی چەپی مەکتەبیەوە، سیاسەت تەنها هەڵویستگیری وڕاگەیاندنی هەڵوێست

نیە، تەنها باوەڕبون بەوە نیە کەشتێک باشەو شتێکی تر خراپەو دەربڕینی باوەڕو تەنانەت ولێکدانەوەو هەڵسەنگاندن بەس نیە، ئەگەری هەیە کە ئەمە بۆ ئەکادیمیەکان،میژوو نوسەکان، بۆ چاودێرانی مێژوو و کەسانێک کە دەیانەوێت هەڵسەنگاندن و لێکدانەوە لەبارەی مێژووە ئەنجام بدەن ویان بۆ نەوەکانی داهاتو بنوسن و وەک میرات داینێن بەس بێت بەڵام بۆ کۆمەنیزمی سیاسی ئەوە تەنها خاڵی دەستپێکردنە. باوەڕی ئیمە،شرۆڤەی ئێمە، تێگەشتنی ئێمە و لێکدانەوەمان بۆ ئاڵوگۆڕەو دیاردەکان هەناگاوی یەکەمە و گرنیەکی چارەنوس سازیشی هەیە بەڵام ئەگەر هەر لێرەدا بوەستین ئیتر کۆمەنیست نین. ئەتوانیت لەلایەنی شرۆڤەو لێکدانەوەو ئەندێشەوە بوەستیت و بیرمەند و لێکۆڵەرەوە یان هونەرمەندێکی مارکسیستی ئاگاو ڕۆشنبیر بیت بەڵام سیاسی نیت. لەخەباتی چینایەتیدا لێکدانەوەی جیهان بەکەڵکی هیچ کەس نایەت. وەک مارکس دەڵێت قسەلەسەر گۆڕینی دونیایە نەک شرۆڤەکردنی.

پراتیک لە تەوەری کۆمەنیزمی سیاسیدا وەستاوە. مەنسور حیکمەت بەشوین مارکسدا کۆمەنیزمی کرێکاری"بە ماتریالیزمی پراتیک"ناو دەبات. لەنوسراوەو زۆرێک لەقسەوباسەکاندا جەخت دەکاتەوە لەسەر تێکەڵاوبون وکارو پراتیک وەکو گۆشەیەکی گرنگی کۆمەنیزمی کرێکاری.

کۆمەنیزمی ناسیاسی تەنانەت بزوتنەوەو حزبەکان وباڵە جیاوازەکانی کۆمەنیزمیش لەسەر دەورو پێگەی کۆمەڵایەتی وبابەتی ئەوان لێکناداتەوە بەڵکو لەسەر بنەمای باوەڕو بۆچونەکانیان بۆ نمونە هەڵسوکەوتی کۆمەنیزمی فیرقەیی لە بەرامبەر باڵەکانی تری کۆمەنیزمی بۆرژوازیدا کەلە سەدەی بیستەم وبەتایبەت لەدوای شۆرشی ئۆکتۆبەر پێکهاتن لەسەر بنەمای باوەڕەو هەڵوەست و بۆچونەکانەکانی ئەوانە بوو. ئەحزاب وهێزە سیاسیەکان لەسەر بنەمای ئەوەی کە بۆ نمونە لە بەرامبەر شۆڕشی ڕوسیا وکۆمەنیزمی ڕوسی وترۆتسکیزم ویان مائویزم و یان ڕیبازی پارتی زانی و هیتر چ هەڵوەستێکیان هەبوە داوەری و پۆلێن دەکران نەک لەسەر بنەمای بزوتنەوەکان و ئەو ئاڵوگۆڕە بابەتیانەی کە بەشدار بوون تێیدا. ئەوەی کە هەر حزب وهێزەهکی سیاسی خۆی چی کارە بووە،لە بزوتنەوەیەکی بابەتی یا شۆڕش وبزوتنەوەی ناڕەزایەتیدا چ جێهگاو ڕێگایەکی هەیە، ئەوانە ئەسڵەن جێگەی باس نیە. هەر ڕیکخراو حزبێک لەسەر بنەمای ئەوەی کە تاچ ڕادەیەک بە مەوازینێک کە لە دیدگای کۆمەنیزمی مەکتەبیدا لەگەڵ پرەنسیپەکاندایە. وەفادار ماوەتەوە یان نەماوەتەوە داوەری دەکرێت. پێوەرەکانیان ئەوەیە کە ئەحزاب وهێزەکان تا چ ئەندازەیەک لە بۆچونی مارکس دورکەوتونەتەوە یان دورنەکەوتونەتەوە،لادەر بون یان نەبون. ڕیک هەروەکو پەیڕەوانی ئاینەکان کە یەکتر بە لادەرو

كافرو هيتر تاوانبار دەكەن.
كۆمۆنيزمى كرێكارى دەستەواژەى لادەر(ڕيژيقي□نيزم) دەنێتە لاوە، مەنسور حيكمەت و كۆمۆنيزمەكەى لەو باو□□دايە ئەگەر كەسانێك بەناوى كۆمۆنيزمەوە بەشوێن ئامانج و ئاسۆى ناكرێكاريەوەن،لەڕاستيدا بەرگى كۆمۆنيزميان كردوەتە بەر بزوتنەوەيەكى تر.كيشەكە لەسەر بزوتنەوەكانە لەگەڵ ئاۆو ئامانجى جۆراوجۆردا.هەر ل□□ر□دايە كە پركتيك دێتەناو لێكدانەوەكانى كۆمۆنيزمى كرێكاريەوە.كاتێك دەگەينە مەيلەكان وكەسانيكى وەك ستالين وستالينيزم ومائو و مائويزم وهيتر كيسەكە ئەوەنيە كە چ كەسێ باش لە ماركس تێگەشتوە يان تێنەگەشتوە، بەڵكو باسەكە لەسەر ئەوەيە كە شوينى بابەتى هەر هێزێك لەخەباتى چينايەيدا لەو قوناغەدا چيە؟سەربەچ بزوتنەوەيەكە؟چ ئاسۆو ئامانجێكى هەيە؟ئەيەوێت بۆ كوێ بڕوات؟دواتر تيئۆرى دێتە ناوەوە.ئەوەى كە هەر هێزێك چۆن ڕونكردنەوە لەبارەى خۆيەوە ئەدات و سياسەتەكانى تيئۆريزە دەكات باسێكەو ئەوەى كە بەشێوەى بابەتى و واقێعى چ دەورێك دەگێڕن باسێكى ترە.ئەگەر لە حزبێكدا.واى دانێين حزبى كۆمۆنيستى سينى و يان حزبى كۆمۆنيستى ڕوسى،جياوازى بيروڕا و يان فراكسيۆن و جيابونەوەوهيتر ڕوئەدات لەبەر ئەوەيە كە پركتيكى جياواز دەخەنە دەستورى حزبەوە.لەبەر ئەوەنا كە لەبۆچون يەكتر تێناگەن.كێشەكە ئەوەنيە بۆ نمونە ستالين لەبۆچونەكانى لينين وماركس باش تێنەگەشتبوو وەيان نويكردنەوەى لە بۆچونەكانى ئەواندا كردبوو.
ئەم شر□ق□و ليكدانەوەيە لە مەيل و ئەو حزبانەى كە چەپى فرقەيى لەگ□□ □يزڤيۆنيزم ولادان لە بنەماكانى ماركسيزم،ڕون دەكەنەوە لەباسەكانى مەنسور حيكمەت لە ڕەخنە لە ئەزمونى سۆڤيەت(ب□□ت□ن□كانى ماركسيزم و مەسەلەى سۆڤيەتدا ٨٦-١٩٨٥)بەوردى شر□ق□كردوە.بەوتەى مەنسور حكمەت خۆى ئەم شێوە ڕەخنەيە لە ئەزمونى شورەوى خۆى خاڵى دەست پێكردن وبنەماى خەت وجيهەتگيريو خەتى هزريەك بوو كە چەند ساڵ دواتر بە خستنە ڕوى تيئۆريەكانى كۆمۆنيزمى كرێكارى كۆتايى هات.
لە تەوەرى كۆمۆنيزمى پراكتيكى مەنسور حكمەتدا شر□ق□ى بزوتنەوەيى لە خەباتى چينايەتيدا جێكەوتوە.مەنسور حيكمەت پێش هەموو شتێك كۆمۆنيزمى بەبزوتنەوەيەكى كۆمەڵايەتى دەزانى ول□ ه□سوكەوت لەگەڵ حزب و ڕێكخراوو هێزە سياسيەكانيشدا لە بزوتنەوەكانەوە دەست پێدەكات.ئەوەى كە هەر كەس وهەر حزب و هێزێكى سياسى چ تايبەت مەندى وناوەرۆكێكى هەيە و بەشوين چ سياسەت وئامانجێكەوەيە سەرچاوە لە پێگەى يەو لە بزوتنەوە چێنايەتيدايە.وەكو نمونە لە

تیئۆری ئەمەدا مائو بەیوەستە بە بزۆتنەوەی مەدەرن وپیشەسازیکردنی چینەوە هەیە. ئەو کەسێک بو کە ئەیویست ڕژێمی نیوە دەرەبەگی ونیوە داگیرکراو تێکبشکێنێت.چین سەربەخۆ و پێشەسازی بکاتەوە بەو ئامانجەش گەشت، ئەمە ناوەرکی ماویزمە. ئەگەر بەناوی مارکسەوە قسەدەکات بەو هۆیەوەیە کەلەو سەردەمەدا دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر مارکسیزم وکۆمۆنیزم ئیعتیبار وخۆشەویستی جیهانی وجەماوەری هەبوو بەڵام بەشێوەی بابەتی ئەبێت پێگەی مائوو ماویزم لەگەڵ بزوتنەوەکەیدا دیاری بکەیت و شرۆڤە بکەیتبە نمونە نەک بەکتێب سەبارەت بەناکۆکی، بەگشتی بە ڕەخنە وناسینی قوڵی بۆچونەکان وتیئۆریەکان وسیاسەتەکان سەرەتا دەبێت بزوتنەوەو بنەما بابەتی و کۆمەڵایەتیەکانیان بناسێنیتەوە.

لەباری پراکتیکیشەوە دەوروپێگەی بزوتنەوەکان چارەنوسسازە. بە کۆمۆنیزمی دەخالەتکەرو پراکتیک باسی ئەبێت چی بکەین دەستپیدەکات و بە وەڵامی ئەم پرسیارەش ئەبێت بزوتنەوە و ڕەوتی بابەتی کومەڵایەتیەکان بناسیت وشوینی خۆتان لەوەدا بدۆزنەوە.

دەسەڵاتی سیاسی

سێهەم فاکتەر لە جیاکردنەوەی ئەمە لەکۆمۆنیزمی ناسیاسی خۆی لەدوو فاکتەری گشتگیرو ئۆبژیکیفی بینینی خەباتی چینایەتی،وناوەرکی کردەیی و پراکتیکی و دەخالەتکەرانەی کۆمۆنیزمی کرێکاریەوە سەرچاوە دەگرێت.گرنگی و شوێنی بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیە. ئامانج ئەمەوئیستراتیجی ئیمە لەسەندنی دەسەڵاتی سیاسیە لە بۆرژوازی وبەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسیە. بۆ گەیشتن بەو ئامانجە پێوستە هەزارو یەک کار ئەنجام بدەیت و لە هەزارو یەک بزوتنەوەو ناڕەزایەتی ومانگرتن و خەباتدا بەشداری بکەیت. بەڵام لەهەموو ئەم چالاکیانەدا کارو ئامانجی ئیستراتیجی حیزبێکی کۆمۆنیستی ئەوەیە کە دەسەڵاتی سیاسی لە بۆرژوازی بسەنێت . ئەمە جەوهەری کۆمۆنیزمی سیاسی وجەوهەری حزبە.

مەنسور حیکمەت ئەڵێت ئەگەر حیزبێک بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی بەسەر سیاسەت وتاکتیکەکان وچالاکیە ڕۆژانەکانی و بیرکردنەوەو ئاسۆکەیدا زاڵ نەبێت و سیاسەتەکانی لە دەسەڵاتی سیاسیەوە نەپچرابێت حیزب نیە بەڵکو هەر زۆر زۆر گروپێکی فشارە.

کۆمۆنیستە مەکتەبیەکان سەبارەت بە دەسەڵاتی سیاسیش وەکو هەموو دیاردەکانی تر، تەنها هەڵوەستێکی دیاریکراویان هەیە. بنەمای هەڵوەستگیریەکەشیان ئەوەیە کە چینی کرێکار ئەبێت خۆی دەسەڵات بەدەستەوە بگرێت. ئەوەی کە چۆن و بۆچ شێوەیەک ئەم ڕوداوە ڕوبدات و ئەوەی کە کۆمۆنیستەکان دەوریان چیە دیار نیە لەم نێوەدا وهیتریش.ڕاست،چینی کرێکارئەبێت دەسەڵات بەدەستەوەبگرێت بەڵام

کۆمۆنیستێک کە خۆی ب□ بەشێک ل□ ب□زوتنەوەی چینی کرێکار بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی نازانێت ئەوە تەنها چینی کرێکار لە دەسەڵات دور ئەخاتەوە!دەسەڵاتی سیاسی ئ□س□پ□رێت بە جێنی کرێکارو خۆی بێکار دەکات.وەکو مەنسور حیکمەت دەڵێتبەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی ئەڵقەی تێپەڕبونە لەشر□ق□ی دونیاوە بۆ گۆڕینی دونیا.کۆمۆنیزمی غەیر سیاسی چونکە هەموو ژیانیبەشر□ق□و لیکدانەوەوە سەرقاڵە ئەم ئەڵقەیە بەپێوسیت بازانێت.

گرنگی یەکلاکەرەوەی خەبات بۆ سەرنگومکردن

چڕبونەوە لەسەر بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە ستراتیجی وسیاسەت و کارکردی ڕۆژانەی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا ئیمە نزیک دەکاتەوە لە گرنگی سەرەکی و بن□□تی سەرنخونکردن وخەبات بۆ سەرنخونی.لایەنێکی گرنگی تیئۆریەکان ونوسینەکان وسیمینارەکانی مەنسوری حیکمەت دوبارەخوێندنەوەو ناساندنەوەی ب□زوتنەوەی سەرنخوونکردن وتایبەتمەندیەکانیەتی.ڕەخنەو ڕوبەڕوبونەوە لەگەڵ تێزی گۆڕان و هێزە دووی خورددادیەکان دا،چڕبونەوە لەسەر بێ ئاسۆی وبێ دەسەڵاتی وئەزمەو بن بەستی ئابوری وسیاسی رژێم.نوسراوەکانی وەکو خەونە ڕێ پێنەدراوەکانی موجاهید،سیاناریۆی ڕەش وسیناریۆی سپی،و لەئاستێکی هزری قوڵتر و تیئۆری تر،باسێکی تری یەکلاکەرەوە و بەتەواوەتی نۆی و ڕچەشکێنی مەنسور حکمەت ل□ بارەی تایبەتمەندی سەلبی شۆڕش،هەموو نیشاندەری خەباتی بێ وچانی کۆمۆنیزمی مەنسور حکمەتن لەپێناو سەرەو ژێرکردنی حکومەتدا.کاری سەرنخون کردن و چربونەوە لەسەری لەڕاستیدا تەرجومەی سیاسی-عەمەلی تیئۆری حیزب ودەسەڵاتی سیاسی و یەکێکە لە لایەنە جیاکەرەوە گرنگەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاریە لە گروپە فشاریەکان و دەستە بیروباوەڕیەکان-مەکتەبیەکانە.

خاڵێکی گرنگی تر سەروژێر بونی بورژوازیە لە جوغرافیای سیاسی دیاری کراوی وەکو وڵات ڕوئەدات.وڵات تەنها دیاردەیەکی بۆرژوازی نیە.میللەت-دەوڵەت بەدوای شۆڕشیەکانی بۆرژوازی و لەگەڵ دەسەڵاتی نیزامی کاپیتالیستیدا دامەزراون بەڵام وڵات لە هەمانکاتدا دیاردەیەکی سیاسی چینایەتی و ئابوریەکی سیاسی دیاریکراوو کونکرێتە.شێوەی دیاریکراوی خەباتی چیانەیەتی وڵات ت□کە.ئاستی گەشەی هێزە بەرهەمهێنەرەکان،یاسای کار،مێژوچەو پێشینەی خەباتی چینی کرێکار،هاوسەنگی هێز،سیاسەت و کارکردەکان و بنیاتی تایبەتی دەوڵەتەکان وهیتر و هیتر هەموو وڵات ت□ك دیاری دەکرێت.لەم ڕوەشەوە کێشمەکێشە چیانیەتیەکانیش تایبەت مەندی وڵاتیان هەیە.بۆرژوازی دونیای بۆ وڵاتەکان دابەشکردوەو دەسەڵاتی سیاسی وەکو نوێنەری میللەت لە جوغرافیایەکی سیاسی دیاریکراودا کە بە وڵات ناوی دەبەن

گرتوە بەدەستەوە. ئەمە لەگەڵ دەوڵەتانی بورژوازی لەوڵاتەکی دیاریکراودا لایەنین. ناتوانیت ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتوەکان بڕوخێنیت، ناتوانیت ئیمپریالیزمی جیهانی بڕوخێنین. ناتوانین نیولیبرالیزم سەرنخون بکەین. بەڵام دەتوانیت و ئەبێت لەهەر وڵاتێکدا برژوازی بهێنینە خوارەوە لە دەسەڵات.

وڵات زۆری هەڵسوڕانی سیاسیە و ئەگەر نەتانەویت هەڵسوڕانی سیاسی ئەنجام بدەن ئەوە ئەبێت وەک چەپی دەستەگەرا هەر هەڵوەست گیری ئەنجام بدەن ئیتر وڵات وخەبات لە دژی دەوڵەت لە وڵاتێکدا بە ئەوە هیچ گرنگی وتایبەت مەندیەکی نیە. دەتوانیت لە دژی هەموو دەوڵەتانی بۆرژوازی جیهانی و لەدژی ئیمپریالیزمی جیهانی بیت و لەدژی هەمویان هەڵوەست وەربگریت و وتار بنوسیت وزۆر هەست بەخەباتکاریش بکەیت بەبێ ئەوەی لە هیچ مەیدانی خەباتیکی دیاریکراودا ئەرکی بەدواد چونی اسەرنخون کردنی دەوڵەتێکی دیاریکراو لە ئەستۆ بگریت، کاتێک وڵات وکاری ڕوخاندنی دەسەڵات لەوڵاتێکدا بخیتە لاوە ئیتر خەبات ئەرکێکی کۆنکریتی نیە ئەرکێکی دەرونی و دابڕاوە. لەدژی کاپیتالیزم بەگشتی ولەدژی دەوڵەتەکانە بەگشتی بەڵام سەرقاڵی دەستداماڵینی هیچ دەوڵەتێک نیە! ئیوە لە چەپی ئەوروپاوو ڕۆژئاواشدا ئەم مەیلە دەبینن. تەنانەت هێزە"ڕادیکاڵەکان" چەپی دەستەگەرا لە پەیوەند بە دەوڵەتانی خۆیانەوە و بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات قسەیەکی وایان نیە بۆ کردن. بۆ نمونە لە ئەڵمانیا هێزگەلێکی چەپ هەن لە پەیوەند بە بابەتە جۆراوجۆرەکانی وەک پەنابەران و ژینگەپارێزی ولەدژی ڕەیسیزم و شتی تر هەڵوەستی پێشکەوتوخوازانەیان هەیە. بەڵام دەوڵەتی ئەڵمانیا خۆی و مللانێ لەسەربەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە ئەڵمانیادا لە دەستوری هیچ حزب وهێزێکی کۆمۆنیستی ئەو وڵاتەدا نیە. کۆمۆنیستە مەکتەبیەکان لە هیچ وڵاتێکدا دەرگیری خەبات نین بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات. ئەوەیان سپاردوە بە ئەحزابی حکومەتی و بەلای زۆرەوە وەکو گروپی فشار کار لەسەر ئەوانە دەکەن. خۆیان بە گەیشتن بەدەسەڵات نە نەخشکارێکیان هەیە وەنە ستراتیجی ونە هەڵسوڕانێکی دیاریکراویان هەیە.

ڕادیکالیزمی کۆمۆنیستی واتە بەتەواوی تواناوە لەدژی دەوڵەتی خۆماڵی، لەدژی دەوڵەتی کاپیتالیستی لەوڵاتێکدا. کاتێك لینین لە دەی جەنگی جیهانی یەکەمدا و لە بەرامبەر سۆشیال شۆڤێنیستەکانی ئەنتەرناسیۆناڵی دوهەمدا بانگەوازی ئەوەی کرد کە ئەبێت هەموو لولەی تفەنگەکان ڕوبکەنەوە لای دەوڵەتی خۆماڵی. زۆرێک لە هێزەکانی ئەنتەرناسیۆناڵی دوهەم لەناویاندا سۆشیال دیموکراسی ئەڵمانیا ئەو دروشمەیان پەسەند نەکرد و بەوهۆیەوە بەڵشەفیەکان ناچار بون لە

ئەنتەرناسيۆناڵی دوهەم بچنە دەرەوە. بەڵام لەکۆتايیدا هەر ئەم خەت و هەڵوێستگيريە بوو کە بەشۆڕشی ئۆکتۆبەر کۆتايی هات.لينين هەر خۆی خاوەنی ئەو تيئۆريە بوو کە شەڕی جيهانی شەڕی نێوان هێزە ئيمپرياليستيەکانە بۆ دابەشکردنی جيهان بەڵام لێرەدا بەو ئاکامە نەگەيشت کە ئەبێت لە دژی هەموو ئيمپرياليستەکان ودژی جەنگە ئيمپرياليستی بەگشتی خەبات بکەن. ئەمە تەنها دەيتوانی هەڵوێستگيريەکی بە ڕواڵەت ڕاديکاڵ بێت بەڵام لەکردەوادا پاسيفيدزم بێت. بانگەوازی لێنين ئەوە بوو کە کرێکاران و کۆمۆنيستەکانی هەر وڵاتێک ئەبێت لەدژی دەوڵەتی خۆيان ڕاپەڕن و بەو شێوەيە کۆتای بەجەنگی جيهانی يەکەم بهێنن. تەنها بەم شێوەيە دەکرێت کەنەک تەنها کۆتايی بە شەڕ بهعنيت بەڵکو کۆتايی بە دەسەڵاتی سەرمايەداريش لە وڵاتانی شەڕکەردا بهێنيت. بەبۆچونی من ئەم بانگەوازو دروشمی هەموو چەکەکانتان ڕوبکەنەوە دەوڵەتی خۆتان تەنها سنوردار ناکرێتەوە بە کاتی شەڕەوە بەڵکو هەميشە بە جێيە. ئەو دەقاو دەق تايبەتە بەسەردەمی جەنگ بەڵام بەمانای خواستەنی وگشتی تر بۆ هەموو سەرد□م□کان ڕاستە. کۆمۆنيزمی سياسی ئەگەر دەيەوێت لە خەباتی چينايەتيدا لەدژی بۆرژوازی دەور بگێڕێت يەکەمين ئەرک وستراتيجی وفەلسەفەی هەبونی و حيزبايەتيەکەشی ئەوەيە کە بۆ دەست داماڵينی بۆرژوازی لە وڵاتێکی دياريکراودا شەڕبکات. هەموو تفەنگەکان بکاتەوە دەوڵەتی خۆی. ئەنتەرناسيۆناليزمی کۆمۆنيستيش واتە هاوکاری وهاوئاهەنگی و پشتيوانی حيزبەکۆمۆنيستەکان لەگەڵ يەکتر بۆ بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات لەهەر وڵاتێکدا. بۆرژوازی دەوڵتێکی جيهانی نیە. بەکورتی ئەبێت دەوڵەتێکی دياری کراو لەوڵاتێکی دياريکراودا بڕوخێنيت. ئەمە ئارايشتی سياسيە کە بۆرژوازی داويەتی بەجيهان و پڕۆليتاريا بۆ ئەوەی سەر بکەوێت ئەبێت لەهەر لەم ئارايشە سياسيەدا شەڕبکات. .

کۆبەندی

کۆمۆنيزمی سياسی گوزارشت لە لايەنێکی گرنگی جياوازی ئێمە لەگەڵ کۆمۆنيزمی ئايدۆلۆجی ودەستەگەر دەکات. هەر بەو شێوەيەی کە کۆمۆنيزمی کرێکاری نيشاندەری جياوازی ئێمە يە لەگەڵ کۆمۆنيزمە بۆرژوازيەکاندا. کۆمۆنيزمی ناسياسی لقێک لە کۆمۆنيزمی ناکرێکاريە کە تايبەت مەنديەکانی مانەوەيە لەسنوری هەڵوێستگيری و مامەڵەی ئايدۆلۆژی کردن و ئيسکۆلاستيکی لەگەڵ بارودۆخ وڕوداوەکاندا.

تێگەشتنی ئەم هێزانە لەخەباتی چينايەتی بەتەواوەتی ناواقيعی و ميتافيزيکيە، پراکتيک هيچ دەوروجيگايەکی نیە لای ئەم هێزانە, ب□پ□□ی يەکەم دەسەڵاتی سياسی و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتيش دەورو جێگايەکی نیە. کۆمۆنيزمێک کە کۆمەڵێک تيئۆری و سنوربەنديە. بۆی هەيە کە

تەنانەت شرۆڤەو لێکدانەوەیەکی ڕاستیشی بەدیاردەکان و ڕوداوەکان هەبێت. بەڵام بەشداری کردەیی بە ئامانجی گۆڕینی بارودۆخی ئیستا لە فەرهەنگەکەیدا نیە.چاودێرێکە کە لەو دیو پەنجەرەکەیەوە سەیری مەیدانەکە دەکات و لە باشترین دۆخدا وەک داوەرێکی خەباتکار دەردەکەوێت.
ئەوەی کە خەباتی چینایەتی بەرەو کوێ دەڕوات وە بەچ ئاکامێک دەگات ومێژوو چ ڕەوەندێک بەکوێ دەگات و لەوەش گرنگتر ئەبێت چی بکەین بۆ ئەوەی ڕەوەندی ئاڵوگۆڕەکان بەقازانجی چینی کرێکارو بەلای ئامانجی ئینسانی کۆمۆنیستەکانەوە بێت بە کۆمۆنیزمی مەکتەبی لە بنەڕەتدا جێگەی باس نیە.خەمی ئەو ئادیۆلۆجی وسنووربەندی وهەڵوێستگیریە.
بە پێچەوانەوە بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاری خەباتی چینایەتی ململانێیەکی بێ وچانی نیوان چینەکانە کە تەنها سنووردار ناکرێتەوە بە سیاسەت وئابوریەوەو بە تەنهاش خەباتی کرێکار نیە لەدژی سەرمایەدار بەڵکو لەمەیدانە جیاوازەکان وبەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگەدا لە جموجوڵ دایە وکێشمەکێشێکی چینایەتی هەمیشە لەئارا دایەو تەنانەت ڕوبەڕوبوونەوەی نیوان چینی دەسەڵاتداریش هەر کاردانەوەی ئەم ململانێیە.
مەسەلی ئەبێت چی بکەین بنەمای کاری ئێمەیە نەک تەنها ئەبێت چی بڵێیت و یان ئەبێت چی نەکەیت.کاتێک لە پراکتیکەوە جوڵە دەکەیت یەکسەر وەڵات وەکو شێوەیەکی کۆنکرێتی خەباتی چینایەتی لە سیاسەتەکانی ئیوەدا بەرجەستە دەبێتەوە و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی و خەبات بۆ سەرنخونکردنی حکومەت لەهەر وڵاتێکدا جێگایەکی یەکلاکەرەوە پەیدا ئەکات.
مەنسور حکمەت تیئۆریسەن وپراکتیکیستی ئەم بۆچونانە بوو و بەدوای هەرەسهێنانی یەکیتی سۆڤیەتدا ئەم ئاڵایەی بەرزکردوە لەبەر ئەوەی بەتەواوەتی سەردەمی کۆمۆنیستە ناکرێکاریەکان کۆتایی هاتبوو.من لە سیمینارەکانی ترمدا لایەنەکانی تری بۆچونەکانی مەنسور حیکمەت وتایبەتمەندیەکانی کۆمۆنیزمەکەیم شرۆڤەکردوە، بەڵام لەم باسەدا ویستم تەنها بایەخ بە تایبەتمەندی سیاسی کۆمۆنیزمی مەنسور حیکمەت و جیاوازیەکانی لەگەڵ کۆمۆنیستە دەستەگەرا و ئایدۆلۆجیکەکاندا بدەم.هیوادارم باسەکە ڕون بێت.

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

٢٠٢٠\١٢\٢٥

چیرۆک/ چارەنووسی خۆمدایە دەستی کچەکەوە.. ن/جەلال قادر

سێ چوار خوشک و برا بووین، لەگەل دایک و باوکم لەیەک ژوور دەنووستین. هەرجارێک دایک و باوکم لەیەکتر زویربوونایە، شەوان دوور لەیەکتر دەنووستن، ئەمەش دەبوە هۆی ئەوەی جێگەی خەوتنمان تەنگتر بێت و بەتەنیشت یەکترەوە بنووین. سپێدە، کاتێ باوکم دەچوو بۆ سەرکار هەریەک لە من و خوشک وبراکانم پێشبڕکێمان دەکرد لە چوونە سەر جێگەکەی باوکم.

شەوان لە ژێر جێگەوە خەونم بەوەوە دەبینی ڕۆژێک لەڕۆژان بەتەنیا لەسەر دۆشەکێک ئاسوودە بنووم و پێم بەر پێی کەس نەکەوێت.

لە سەردەمی هەرزەکاریم بووم بە چایچی لە یەکێ لە چایخانەکانی ناو بازاڕی زێڕنگران. دوکان بە دوکان چاییم دەگێڕا بەسەر دوکانەکان، لەگەل زۆربەیان بووم بە ئاشنا، وەستاکەم خۆشیدەویستم و مانگی جارێک ڕۆژانەکەی بۆ زیات دەکردم.

بینای چایخانەکە زۆرکۆن بوو لە قایەوگەچ دروستکراوبوو، لەجیاتی کورسی سەکۆیەکی چوارگۆشەیی لەناوەڕاستی دوکانەکەدابوو، فەرشەکی ئێرانی بەسەردا پۆشرابوو، منیش مۆڵەتم لە وەستاکەم وەرگرتبوو شەوان لەوێ دەماوە، ئەگەرچی نەختەکێک ساردبوو، بەڵام وەک پاشا لێی دەنووستم.

هەفتەی جارێک دەگەڕامەوە ماڵەوە، ڕۆژانەکەم دەدایە دەستی دایکم. دایکیشم چێشتێکی خۆشی بۆ ڵێدەنام. خوشک و براکانم زۆریان پێخۆشبوو کاتێ بۆ هەفتە ماڵم بەجێدەهێشت، چونکە جێگەی نووستنیان فراوانتر دەبوو.

بەیانیان پێشئەوەی وەستاکەم بێت، سەماوەرم گەرم دەکرد و تەپە چایە کۆنەکانم فڕێدەدا و قۆریییەک چای بۆندارم ڵێدەنا.

لەبەرئەوەی سەردەمی جەنگ بوو، زۆربەی کات سەربازو ئەفسەرە پلەدارەکان یەکەمین موشتەریم بوون.

ڕۆژیکیان ئەفسەرێک هات و دووسێ چایی گەرمی نۆشی و چاوێکی بەناو دوکانەکە گرداو بە تووڕەییەوە وتی : ئەوە بۆچی وێنەی سەرۆکتان هەڵنەواسیوە؟ جارێکیتر بێمەوە ئێرە، وێنەکەیتان هەڵنەواسیبێت دوکانەکەتان دادەخەم.

تا ئەوسا هەروامەدزانی تەنها مندالان لەیەکتر تووڕە دەبن، نەمدەزانی گەورەکانیش لە تووڕەبوون تەقەنەرو شارەزان.

ئەفسەرەکە چایخانەکەی بەجێهێشت بەبێئەوەی پارەی چایەکانی بدات. ڕووداوەکەم بە وەستاکەم گێڕایەوە، خێرا چووە ناو بازاڕو وێنەیەکی سەرەکی هێناو بەقەد دیوارەکە هەڵیواسی.

نزیکی دووساڵ لەو چایخانەکە شاگردبووم، زۆربەی دوکاندارەکانی ناوبازاڕ ببوونە دەستم، بەخشیش و جەژنانە و دیارییان پێدەبەخشیم. منیش دیارییەکانم بە خۆشک و برا بچکۆلانەکانم دەبردەوە و شادمانیانم دەکرد.

تا ڕۆژێکیان وەستاکەم، تووند دەستی گرتم و وتی وەرە کوڕی خۆم با چەند ئامۆژگارییەکت بکەم :

تۆ ئێستا گەورە بوویتە و پێویستە بەخۆت خێزانێکی جوان پێکبهێنیت. جا لەبەرئەوەی شاگردی و کرێکاریت لەوانەبێت زۆرکەس ئامادە نەبن ژنت پێبدەن. بەڵام لەبەرئەوەی چەندین ساڵە لەلای من کاردەکەیت، دەزانم تۆ کوڕێکی دەستپاک و بە ڕەوشتی، هەربۆیە دەمەوێت پێتبڵێم کچێکی عازەبم هەیە ئەگەر یەکتر ببینن و ڕازیبوون، ئامادەم بتکەم بە زاوای خۆم.

پێشبینی ئەوەم نەدەکرد وەستاکەم لەپڕێکا سوپرایزم بکات، پاشان بیرمکردەوە ئەگەر ژن بهێنم لە کوێی دابنێم و لە کوێ بژێم؟

وتم : وەستا گیان…یەکەم من دەستکورتم، دووەم نە شوێنم هەیە و نە جێگەو نە ڕێگە….جگە لە چایچیەتی هیچتر نازانم.

- گوێی مەدەرێ، من هاوکاریت دەکەم…خانوویەکشت بۆ بە کرێ دەگرم.

  نەمدەزانی چی وەڵامی وەستاکەم بدەمەوە، داواکاری وەستاکەم لە کوتوپڕێکا بوو، قوڕگی گرتبووم.
- کوڕی خۆم… لەدوا ڕۆژ هەردەبێت ژن بهێنیت و دابمەزرێت… هەروەها منیش کچەکەم عازەب بوەو خزمان دێن بە داخوازی، دەمەوێت ئەوە بزانیت کە باوک کچی خۆی زۆرخۆشدەوێت، ئەگەر بزانم تۆ کوڕێکی خراپی هەرگیز ئەم پێشنیارەم نەدەکرد.

  بەردەوام بیرمەدەکردەوە، ئەگەر ژن بهێنم دیسان دەبێت جێگەکەم لەگەڵ کەسێکیتر بەشبکەم. ببمە کرێچی و لەگەڵ منداڵەکانم لە ژوورێکی تەسکدا بخەوین. دەشترسام بڵێم نەخێر وەستا گیان من لێرە زۆر مورتاحم و بەتەنها دەنووم و نامەوێت ئەو ژیانە هەڵبژێرمەوە کە خوشک و براکانمی تیادا ئاسوودە نین.
- ئینجا کوڕی خۆم…بۆئەوەی خەڵکی نەڵێن زاواکەم شاگردە،

ئامادەم چایخانەکەت بۆ بە جێبهێڵم، دەنیام تۆ کوڕێکی کاسبی لە ئایندە دەتوانیت خانووەیەکیش بکڕیت.
هێشتا خەیاڵم لای ئەوەبوو، کە ئەم سەکۆیە خۆشەم لەدەسەنرێت و دەبێت ئێواران وەک کرێکارێکی ماندوو بگەڕێمەوە ماڵ، لە ئامێزی ژنەکەدا بووم کە هێشتا نەمبینیوە و ببم بە باوکی دوو منداڵ ئەوانیش لە ژوورێکی ساردوسڕدا بە هەژاری بەخێوکەم و بیاندەمە دەست قەدەرەوە… لەهەمان کاتدا نەمدەوێرا بە وەستاکەم بڵێم نەخێر، چونکە دەترسام ئیشەکەم لەدەست بدەم.
لەبیرکردنەوەیەکی قووڵدا بووم. وامدەزانی دونیا ڕووخاوە بەسەرمدا.
لەپڕێکا وەستاکەم وتی : وەرە کوڕی خۆم.. دەستی مامت ماچ کە، ئەوەندە لەماڵەوە ستایشی تۆم کردووە دەنیام ئەوانیش ڕازین.
وەک سەرخۆشێک هەڵسام دەستی وەستاکەم ماچکرد، چارە نووسی خۆم دایە دەستی کچەکەوە بەڵکو بتوانم لە ئامێزی گەرم ببمەوە!

ئەردەگــــــان گەڕەکێ دەگۆڕێ!..
عەبدوڵا ساڵح

لەژیکەک هەیە لە دنیای سیاسەتی ووڵاتانی سەرمایەداریدا دەڵێ : (نەدەستایەتی هەتا سەر هەیە و نە دوژمنایەتی، ئەوەی هەتاسەرهەیە بەرژەوەندیە) ، زوربەی ووڵاتانی دنیا بە گوێرەی ئەم لەژیکە ڕەفتار دەکەن، ئەمەش لە زمانی کوردیدا دەکرێ بە((بادانەوە))، ناوی بەرین، نزیکترین وبەرچاوترین بادانەوەیەک کە وەبیرهێنانەوەیان بۆ خەڵکی کوردستان ئاسانە، ڕوداوەکانی ۳۱ ی ئابە بەنسبەت پارتیەوە ، یا خود پەیوەندیەکانی یەکێتی لەگەڵ ئێران تا ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو بە بەراورد بە ئێستا، ئیتر با پەڕەی زیاتر لەو دوو نمونەیە هەڵنەدەینەوە ، بەڵام نابێ ئەوە لەبیرکەین کە ئەم جۆرە لە بادانەوە، وە بەگوێرەی هەمان لەژێک، لە پرۆسەیەکی مێژوویدا ئەنجام دراوە .
بادانەوەی کتوپڕ بەپاساوی سیاسەتی(پراگماتی) کە ئەردەگانی پەدەناسرێتەوە، نموونەیەکی زەق وتائەندازەیەک دەگمەنە لەنەو ئەم

هاوکێشەیەدا، بە نمونە ، بەردانەوەی فڕۆکە جەنگییەکەی ڕوسیا لە سوریا لەلایەن تورکیاوە لە نۆڤەمبەری ساڵی 2015 و پەیوەندیەکانی ئێستای ئەم دوو وڵاتە ، نێوانی تورکیا و وڵاتانی کەنداو (سعودیە وئیمارات) سەرەتای هەڵگیرسانی جەنگ لە سوریا ساڵی 2011 و پەیوەندی ئێستایان، جنێوفرۆشتنەکەی ئەردۆگان بە حەیدەر عەبادی سەرۆک وەزیرانی ئەوکاتی عێراق و میواندارییەکەی ئەم دوایانەی مستەفا کازمی لە ئەنقەرە و تەنانەت ئەخە چاککردنەکەش کە لە عورفی دیبلۆماسی وپرۆتۆکۆلدا مانای خۆی هەیە، تازەترین بادانەوەکانی ئەردۆگان پەنا بردنەوەیەی دووبارەیە بۆ ئیسرائیل، کاتێک بەتوندیی و بەئاشکرا ساڵی 2018 کە ئیسرائیل دەیان فەلەستینی لە سنوری کەرتی غەززە کوشت، بوە هۆی دەرکردنی سەفیری ئیسرائیل لە ئەنقەرە و ئیسرائیلیش هەمان کاری کرد دەرحەق بە سەفیری تورکیا لە تەلئەبیب، لەهەمانکاتیشدا ئیسرائیل نیگەرانی خۆی لە پەیوەندیە توندو تۆڵەکەی نێوان ئەردوگان و بزوتنەوەی حەماس دەربڕی .
ئەمڕۆ، دوای بەرقەراری پەیوەندی دیپلۆماتیک لە نێوان هەندێک لە وڵاتانی عەرەبی وئیسرائیل، کە بە ئاشکرا کەوتە ژێر ڕەخنەی ئەردوگانەوە، ئەوتا لەدوا هەڵویستی تازەیدا دەرکەوت کە دەیەوێ دووبارە ژیانبکاتەوە بەبەر پەیوەندیە دیبلۆماسیەکانی لەگەڵ ئیسرائیل، ، ئەوتا لە دوا لێدوانیدا ڕۆژی هەینی 25 -12- 2020 ئەردۆگان دەڵێ :

((دەمانەوێ پەیوەندیەکانمان لەگەڵ ئیسرائیل لە ئاستێکی باشتردابێ، ئەگەرچی سیاسەتی ئیسرائیل بەرامبەر فەلەستینیەکان جێگای قبوڵ نیە و زۆر بێڕەحمانەیە !!)).
ئێستا کە بارودۆخی سیاسی کۆمەڵایەتی ئابوری تورکیا لەوپەڕی ئاڵۆزیدایە، بەهای لیرەی تورکی تا دێت شکستی زیاتر دەهێنێ لە بەرامبەر دۆلاردا، لەسەر ئاستی ناوخۆش ڕۆژ نیە بەدەیان و سەدان کەس بەبیانوی جۆراوجۆر ڕاپێچی زیندانەکان نەکرێن بەتۆمەتی جیاواز، لە سەر ئاستی سیاسەتی دەرەوەش تا دێت ئەردۆگان دەکەوێتە لاوە وتەریک دەکرێتەوە .

ئەوتا ترامپ بەئاشکرا جۆرێک لە گەمارۆی ئابوری خستە سەر پیشەسازی تەقەمەنی تورکیا کە لە بنەڕەتدا وابەستەیە بە ئەمریکا، لە تۆڵەی کڕینی سیستمی موشەکی دژە هەوایی S 400 ی ڕوسی لەلایەن ئەردوگانەوە، ئەو گەمارۆیەی کە وەزیری پێشینی بەرگری ئەمریکا ڕۆبیرت گەیتس 2006 – 2011 لە ووتارێکدا لەوبارەوە بە ناونیشانی – کاتی لێپێچینەوە لە ئەردۆگان هاتوە – کە لە ڕۆژنامەی نیویۆرک

تـــايمز لـە 2020-12-21 بـڵـــاوكراوتـەوە ، دەڵێ : (ئـەمـە تـەنيـــا سـەرەتايـەكى بـــاشـە، مـەبـەســت گـەمــارۆكـەيـە، بـەو مانــايـەش دەبـێتـە ئاراستـەيـەكى گونجاو، چونكـە دەكرێ لـەبـەرامبـەر وەستانـەوە بـەڕويدا هـەمومان يـەكبين، دواى ئـەويش، مـەبـەست توركيايـە ، دەڕۆين بـەرە و- ياخى بووەكانى – تر، سـەرچاوەكـە ئاژانسى نـۆڤـۆستى ڕوسى) ، هـ□ر□و□ها گرژيـەكـــانى لـەگـەڵ ووڵـاتـــانى ئـەوروپـــا بـەتـــايبـەت فـەڕەنســا بـەهـۆى سياسـەتـەكانى ئـەردۆگان لـە خـۆرهـەڵاتى دەرياى سپى ناوەڕست، كـە بوە هـۆى داسـەپـەندنى گوژمـەيـەكى ترى سزا بـەسـەر توركيادا لـەلايـەن يـەكيـەتى ئـەوروپاوە، هـ□ر□و□ها ئـەگـەرى ڕوبـەروبونـەوەى لـ□گـ□□□ ميسر لـە كـەيسى ليـبيا، سـەربارى هـەموو ئـەوانـەش هاتنـە سـەركارى جـۆبايدن وەك سـەرەك كـۆمارى ئـەمريكا كـە ڕەنگـە لـەووردەكاريـەكانى سياسـەتى ئـەو وڵاتـە لـە خـۆرهـەڵاتى ناوەڕاستدا جياوازى هـەبـێت لـەوەى ترامپ، بـەتايبـەت بايدن كـە هـەشت ساڵ كـەسايـەتى دووەم بوە لـە داڕشتنى سياسـەتى ئـەمريكاى سـەردەمى ئـۆباما و بـێ ئاگانيـە لـەدەور ونـەخشى ئـەردۆگان، هـەموو ئـەمانـە هـۆكارن بـۆ ئـەوەى پاڵ بـە ئـەردۆگانـەوە بنـێن تا وەك هـەميشـە دەست بداتـە سياسـەتى گـێڕگـۆڕين و بادانـەوە .
ئـەگـەر سياسـەتـەكانى ئـەردۆگان لـە ئاقار هـەموو كـێشـەكاندا پراگماتى بـێ و قـــابيلى بـــادانـەوە بـێ، ئـــاخـۆ لـە سياســەتى شـۆفينيســتانـەى و ئيسلاميـــانـەى دەر حـەق بـەكـێشـەى خـەلـــكى كوردزمـــانى توركيـــاش ئـەم بـــادانـەوەيـە چـاوەڕوانكراوە ؟ لـەوەڵمـــدا دەكــرێ بـڵێيــن لـە بـــارى مـەبدەئيـەوە ، وەك شـۆفينيستـێك و بـەچكـە داعشـێك هـەرگيز، بـەڵام وەك تاكتيك بـۆ كاتـێكى دياريكراو وە بـەمـەبـەستـێكى دياريكراو بـەڵێ .

2020 – 12 – 26

سـەد ڕەحمـەت لـە كفن دز.. سامانى وەستا بـەكر

هـەميشـە وتراوە ئـەوەى كورد لـەسـەر زەوى بـەدەستى ئـەهـێنيـێ لـەسـەر مـێز ئـەيدۆڕێنـێ.
ئايا كورد شارەزان لـە سياسـەت؟
كــورد يــاريزانـێكى نـەزانـە لـە سياســەتا، بـەڵــام ئـەمـە كـێشـەكـە نيـە،

بەڵکو کێشەکە ئەوەیە کە کورد نازانێ کە نازانێ!
لەسەروبەندی جەنگی جیهانی یەکەما زۆربەی زلهێزەکانی جیهان کەوتنە دژایەتی عوسمانییەکان و پاشانیش بوون بە نەیاری ئەتاتورک کەچی گەگە کورد بوو بە هاوپەیمان و داردەستی تورک.
لە چەن مانگی ڕابردووا لە کێشەی نێوان تورکیا دوژمنی سەرسەخت و مێژووی کورد و فەڕەنسا دەستی دەرینی کورد، کەچی بەشێکی زۆر و بەرچاوی سیاسییەکانی کورد پشتی دوژمنە مێژوویەکەیان گرت لەبەرامبەر دەستە دەرینەکەیا.
لە سەرەتای هاتنی ئاینی ئیسلام و ڕاکێشکردنی کورد تا ئەمڕۆ هەمیشە سیاسی کورد نەتەوەو نیشتمان و خاک و گەل و کلتوری کردووە بە قوربانی ئاینی ئیسلام بەهۆیەشەوە کورد بەژێر دەستەیی ماوەتەوە، لەکاتێکا کەی نەتەوەو وڵاتانی تری ئیسلام بە پێچەوانەوە ئیسلامیان بەکارهێناوە بۆ بەرژەوەندی نەتەوە و وڵات.

تە تەماشاکە پێش ساڵی ٢٠٠٣ و ئازادکردنی عێراق باردۆخی هەرێمی کوردستان چۆن بوو، پاشان دوای ساڵی ٢٠٠٣ تا ئێستا کۆتای ساڵی ٢٠٢٠، ئێستا بەراوردێک بکە لە نێوان ئەو سێ قۆناغەیا ئیتر وەڵامی پرسیارەکەت دەست ئەکەوێت و ئەگەیتە ئەو ئەنجامەی کە سیاسی کورد ڕامیاریوانێکی نەشارەزا، هەڵخەڵەتاو، دەڵاو، گومڕا، نەزان...هتد لەوەش گرنگتر ڕاستەوخۆ ئەگەیتە ئەو ئەنجامەش کە ڕامیاریوانی کورد نازانێ کە نازانێ، بەڵام بە قات و بەینباخەکەوە ڕۆڵی ڕامیاریوانێکی پڕ ئەزموون و شارەزا ئەگێڕێ، هەر دەمیش بکاتەوە ڕەخنە لە سیستمی حوکمڕانی هەرێم ئەگرێت تەنها بەئەوەی پێی بوترێ ئەزانێ، هەرچەندە ئەمەش ڕاستە، کاکی سیاسەتمەدار ئەزانێ کە هەرێمی کوردستان ڕۆژ بەڕۆژن زیاتر بەرەو بچوکبوونەوەو داڕمان ئەڕوات کەچی نازانێ جەنابی و هاوپیشەکانی هۆکاری بنەڕەتی و سەرەکی ئەو هەموو نەهامەتییەن، کەواتە ئەوەی ئەیزانێ هەرنایزانێ.
بەرپرسیارێتی:
ڕاکردن لە بەرپرسیارێتی خاڵێکە کە خەڵکی ڕۆژهەڵاتی ناوینی پیئەناسرێتەوە بە گشتی، سیاسییەکان بەتایبەتی، بۆ نمونە هەرکاتە کاڵایەک بکڕیت لەلای کەسێکی ڕۆژهەڵاتی ئەگەرچی گەڕەنتیشی هەبێ بەڵام ئەگەر لەبەر هەر هۆکارێک بتەوێ بیگێڕیتەوە ئەوا گێڕانەوەو وەرگرتنەوەی ئەگەر نەشڵێم مەحاڵە بەڵام زۆر ئاستەمە.
کاتێک ئۆتۆمبێلەکەت لای پێشەوەرێکی ڕۆژهەڵاتی چاک ئەکەیتەوە و دواتر بەهۆی ناکارایی یان نەشارەزایی پیشەوەرەکەوە هەڵە و کێشەی زیاتر لە ئۆتۆمبێلەکەیا دەرکەوێ بەدەر لەوەی کە پێشتر هەیبووە ئەوا هەرگیز کاکی پیشەوەر ناچێتە ژێرباری خۆی لە بەرپرسیارێتی

ئەدزێتەوە، ئەم دوو نموونەیە بۆ ڕامیاریوان و دەسەڵاتدارەکانیش ڕاستن، کە هەرگیز دڵنیایی و گەرەنتیان بە میلەتەکەیان پێ نیە تەنانەت گەرەنتی وەرگرتنی مووچە بەرامبەر کار واتە "ماف بەرامبەر ئەرک"، وە هەرگیز ناشچنە ژێرباری ئەو هەڵانەی کە ئەیکەن بۆ نمونە ١٦ی ئۆکتۆبەر نیوەی زیاتری خاکی هەرێمیان دۆڕان بەلام تا ئێستاش بکەر و تاوانبار نادیارە بەڵکو کەی تاوانبارەکان لەڕێکا بەرایەتی ئەوەیان کە خۆیان پاکبکەنەوە و بەرامبەر تاوانبار پشان بەن.

مووچەی فەرمانبەران لەکاتی خۆیا بۆ لەبەینیشەوە نایرێ کەچی بەرپرسیارییەتەکە ئەخەنە سەرشانی حکومەتی "باغی داد" بەغا لەکاتێکا ئەمان دەسەڵاتدارن و حکومەت و داودەزگاکانی بەڕێوەبردنی وڵات لەژێر فەرمان و قەڵەمڕەوی ئەمانا ئەچێت بەڕێوە، ئەمە تا ئاستێک شوێنی پێکەنینیشە چونکوم تا ئێستا لە هیچ شوێنێک بە درێژای مێژووی مرۆڤایەتی و بەڕێوەبردن نەبووە وە تۆمار نەکراوە کاتێک حکومەتێک توانای بەڕێوەبردن و کەمترین خزمەتگوزاری و دابینکردنی مووچەی نەبێ بێت و بڵێ تاوانی فڵان حکومەتی دراوسێمانە! تێبینی/ ئەمان تەواوی داهات و دارایی هەرێمیان لەژێر دەستایە و تەنانەت یەک دیناریش نایەت بۆ ناوەند.

فرۆشتنی نەوت، داهاتی سنورەکان، داهاتی داودەزگا جیاوازەکان، داهاتی فڕۆکەخانەکان، باجی کۆمپانیاکان، باجی خانوبەرەو زەی زار، باجی دوکاندارو کاسبکار و باجی سەر هاوڵاتیان….هتد دەسەڵاتێک یان حکومەتێک نەتوانێ بەکەی ئەو هەموو داهاتە لایەنی کەمی خۆشگوزەرانی و خزمەتگورزاری و مووچەی فەرمانبەران دابین بکات ئەبێ دڵنیابێت کە هیچ لە دەوڵەتداری نازانێ، کەچی هەرنازانێ!

دەسەڵاتداری کورد سەر بەکام خێزانن؟

١. خێزانی سیاسیی: بریتیه لەو خێزانەی کە بەشێك لە ئەندامەکانی خەریکی سیاسەت ئەبن و زۆرجار پۆستی بەرز لەحکومرانی ئەگرنە دەست تا دەگاتە سەرۆك کۆمار، خاڵێکی دیاری ئەم جۆرە خێزانە ئەوەیە کە دان ئەنێن بە دۆڕان لە هەڵبژاردنەکان و ئامادەن دەسەڵات بەجێبهێڵن , ئەم جۆرە خێزانەش زیاتر لە سیستەمە دیموکراسیەکان دروست ئەبن ، باشترین نموونەش خێزانی جورج دەبلیو بوشی ئەمریکییە کە باوك و کور توانیان سەرۆکایەتی ئەمریکا بگرنە دەست و دواتر دەسەڵاتیش بەجێبهێڵن.

٢. خێزانی پاشایەتی: بریتین لەو خێزانانەی کە بۆماوە باوک دەسەڵات بۆ نەوەکانی بەجێئەهێڵێت. خێزانە پاشایەتییەکان لەسەر ئاستی جیهان بەشێوەیەکی گشتی دابەش ئەبن بەسەر دوو جۆرا:

یەکەمیان ئەو خێزانە پاشایەتیانەن کە بەشدارو قەڵەمڕەون و خاوەن دەسەڵاتێکی ڕەهان و کۆی سامان داهاتی وڵات بە موڵکی خۆیان ئەزانن

و لەسەرو هەموو یاسا و ڕێساکانەوەن. بەوەش جیائەکرێنەوە کە پاشا لە هەوڵی دانەبڕاوا ئەبێ تا ببێتە خاونی کوڕێک تا شوێنی بگرێتەوە ئەگەر بێ ئومێدیش بن لەبوونی نەوەیەک ئەوا براکانیان شوێنیان ئەگرنەوە. ئەم جۆرە لە پاشایەتی بە دیکتاتۆری ئەناسرێنەوە نمونەی وڵاتانی مەغریب، ئەردەن، سعودیە…..هتد. ئەم خێزانانە دیکتاتۆرن و بەشێکن لەچەوسانەوەو سەرکورکردنی دەنگە ئازادەکان.

دووەمیان ئەو خێزانانەن کە بە شێوەیەکی سیمبولیک لەسەروی هەرەمی بەڕێوەبردنی وڵاتان بەڵام هیچ دەسەڵاتێکی سیاسیان نیە و زیاتر نوێنەرایەتی وڵاتەکانیان ئەکەن و بەشدارن لە پێشوازی سەرۆک و پاشاکان لەگەڵ هەندێ کاری خێرخوازی، لەدوای مردنی پاشاش گەورەترینی منداڵەکانیان شوێنیان ئەگرنەوە بەبێ ڕەچاوکردنی ڕەگەز واتە نەک تەنها کوڕ بەڵکو کچەکانیشیان ئەبن بەجێنشین، ئەم خێزانانە لە وڵاتە دیموکراسیەکانا بوونیان هەیە نمونەی سوید، نەرویج، دانمارک…هتد

٣. خێزانی دیکتاتۆر: ئەم خێزانانە زیاتر لەو کۆمەڵگایانە دروست ئەبن کە شێوەی حکومکردنی کۆماریە و زۆربەی ئامرازەکانی سیستەمی دیموکراسی لە کۆمەڵگا هەیە, بەڵام خاڵی لە ناوەڕۆك. واتا هەڵبژاردن هەیە بەڵام بە تەزویر , پەرلەمان هەیە , بەڵام هەمیشە کارەکان زۆربەی بە چەپڵە بەڕێوە ئەچن, دەزگاکانی نەزاهە و چاودێری هەیە , بەڵام ولات پڕە لە گەندەڵی. سەرۆک بەپێی ئارەزووەکانی خۆی جێگر و جێنشین بۆ خۆی دیاری ئەکات کە دیسانەوە هەر کوڕەکانین ئەگەر نەشی بێت ئەوا برکانیان دائەنێن بەڵام جیاوازی لەگەڵ خێزانی پاشایەتیا ئەوەیە کە ئەمان بە ئاشکرا نایڵێن کە کوڕ و براکانیان ئەبن بە جێگرەوەیان بەڵکو هەمیشە دوای مردنی سەرۆک کوڕەکەی وەک زەرورەتی نیشتمانی و لەبەر هەڕەشەی دەرەکی ئەکرێ بەجێنشین کە پێشتر سەرۆک بڕیاری لەسەرداوە نمونەی خێزانی ئەسەد لە سوریا.

- دەسەڵاتی باشوری کوردستان سەر بەهەر دوو خێزانی سیاسی ناسرا وی جیهانین " خێزانی پاشایەتی ڕاستوخۆ بەشدار لە بەڕێوەبردنی وڵات و خێزانی دیکتاتۆر"، بۆ واتایەکی تر هەندێ ناوازەن کە ئەتوانی خەسڵەتی خێزانی سیاسی دوو جۆری جیاوازی بەڕێوەبردنی خێزانە سیاسیەکانیان تیا بدۆزیتەوە بەڵام لە هەمان کاتا هیچیشیان نین لە خێزانێکی خەڵکی بەولاوە، کە ئەمەیان زۆر ناوزە و دەگمەنە. ئەمان جارێ دەوڵەت نین تا جۆری حکومڕانی لەنێوان پاشایەتی و کۆماریا دیاری کرابێ کەچی جێنشین دیاری ئەکەن، سوپایەک لە

مناڵەكانيان خستەتە ناو سياسەت و بەڕێوەبردنى وڵاتەوە تا ميلەت دەست و پێنجە نەرمكات لەگەڵيانا و بزانێ ئەو پەلە گەنج و هەرزەيە سەرۆكەكانى داهاتوون.

كورد و عێراق:

عێراق دەوڵەتێكى بێ گەلە، نيشتيمانێكى بێ هاونيشتيمانييە، لەبرى ئەوەى ئينتيماى خاك هەمووانى بەيەكەوە بەستبێتەوە، واقيعێكى مێژوويى سەپێندراوەو بەناچارى لە ناو سنورەكەيا هەمووانى كۆكردۆتەوە. لەدروستكردنى دەوڵەتى عێراقەوە تا روخانى بەعس، بەردەوام دەزگاى دەوڵەت لەكارابووە بەشێوەيەكى سيستيماتيك و بەرنامەيەكى سياسى قەبەوە، گەلى عێراق وەكو راستيەكى كۆمەڵايەتى بگۆڕێ بەراستيەكى سياسى، لەكۆتايشدا هەمووان لەقاڵبى شوناسى عەرەبى سونيدا بتوێنێتەوە.

دواى ڕوخانى ڕژێمى سياسى بەعس لە ساڵى ٢٠٠٣وە ئنجا شيعەكان لە هەوڵى بێ وچاندان بۆ گۆڕينى شوناسنامەى فرە نەتەوە و فرە ئاين و فرە مەزهەبى عێراق بۆ بە تاك مەزهەب، تاكو شوناسى عێراق لەسەر ئاستى ناوچەكەو جيهان وەك وڵاتێكى شيعەگەر بناسێنن.

يەكەم پاشاى عێراقيش لەبيرەوەريەكانيا ئەم راستيەى دركانووە، واتا لەبرى ئەوەى دەوڵەت لەعيراقا فۆرمێك بێت بۆ ڕێكخستنى جوڵەو گوزارشتى جۆربەجۆرى هێزو پێكهاتە كۆمەڵايەتيەكانى، دەزگايەكى ستەمكارانەى سڕينەوەو چەسپاندنى ئەو جياوازيانە بووە.

سەرەتايترين داخوازى كورد لەدەوڵەتى عێراق پێش ڕوخان و دواى ڕوخانى بەعس و حكومەتە يەك لەدواى يەكەكان، ئەوە بووە كە عێراق لەدەزگايەكى سەركوتكەرەوە ببێتە دامەزراوەيەك كە بە كردار كورد شوناسى هاوڵاتى بوونى تيا پارێزراوبێت و ڕێگە بەتاقيكردنەوەى هێز نەيرێت، پێگەى سەرجەم پێكهاتە جياوازەكانى ناو وڵات پارێزراوبێت، بەكردەوەش شوناسى فرەيى و جياوازيەكان گيرا "قبول" بكرێت بەتايبەتى لەڕووى نەتەوەييەوە، ئەم داوايە لەسەرجەم ئەو گرێبەستە سياسيانەى عيراقى تازەى لەسەر بونيادنراوە و لە دەستوريشا بەرجەستەكراوە، بەڵام لەسەر ئەرزى واقيع ئەو داوايەى كورد نەك بەو ئەندازەيە ڕەنگى نەياوەتەوە تا متمانەى ئەوە بەكورد بات بە دوو دەى لەم قۆناغەيا بە گرفتى بونيادى لەچوارچێوەى عيراقا بمێنێتەوە، بەڵكو ئەگەر ديسانەوە چەندين كەس و گرووپ و حيزبى شۆڤێنى سەريان هەڵاوەتەوەو گەر

لەدەستیان بێت نەک فیدراڵی بەڵکو حوکمی زاتیش بە کورد ڕەوا نابینن.

لەسەر ئاستی کرداری و ژیانی ڕۆژانەی ئەوان هەرێم و باغی دادیش "بەغا" ڕۆژ بەڕۆژ کێشەو قەیرانەکان زیاتر کەڵەکە دەبن، ژینگەی سیاسی هەرێمیش نەك لە بەرژوەندی پێکەوە هەڵکردنی ناکۆکی و جیاوازیەکان نییە، بەڵکو فاکتەرێکی گرنگی دابەشبوونیشە، بۆیە ئەم تەڕوانینە لەڕووی ستراتیژیەوە کورت بینانەیە، خاوەنی دنیابینییەکی سیاسی ڕوون نییە لەسەر لێکەوتەی ئەم قەیرانە بەسەر بەرژەوەندیە کوردستانیەکان لەسەرووی هەموشیانەوە ناوچە جێناکۆکەکان کە هەمیشە تاقیکردنەوەیەکی سیاسی و ئەخلاقیشن بەسەر هەرێمی کورستانەوە.

- بەلام ئەوەی سەیرە ئەوەی کە لە مێژووا کورد لە عێراقی داوا کردووە بۆی دابین بکات ئەمڕۆ دەسەڵاتی کوردی خودی خۆی ئەو مافانە بە تاک و هاونیشتمانی هەرێمی کوردستان ڕەوانابینێ و کورد ووتەنی ئەبێ بوترێ " سەد ڕەحمەت لە کفن دز".

سامانی وەستا بەکر ۲۷-۱۲-۲۰۲۰ سوید-ستۆکهۆڵم

کچۆڵە لیدیا سیباستیان یەکێکە لە بلیمەتەکانی جیهان.. ڕەزا شوان

کچۆڵەی روخۆش (لیدیا ئارۆن سیباستیان) لە شاری (لەندەن) لە بریتانیا لەدایکبوە. خێزانەکەیان بە ڕەسەن هەندین، دایک و باوکی خەڵکی ویلایەتی (کیراڵا)ی باشوری هیندستانن. دەمێکە کۆچیان کردوە بۆ بریتانیا و بونەتە هاوڵاتی ئەو وڵاتە. لیدیا تاقانەی دایک و باوکێتی. هەمویان لە ناوچەی (ئیسکس) لە شاری لەندەن پێکەوە دەژین.
باوکی لیدیا (ئارۆن سیباستیان) پزیشکی پسپۆری تیشکە، لە (نەخۆشخانەی گشتی کۆلشیستەر) لە لەندەن. دایکیشی (ئێریکا

کوتیاس) جێگری بەڕێوەبەری (بانکی بریکلا) یە لە لەندەن.
ئارەن و ئەریکا دەربارەی لیدیای کچیان دەڵێن: "هەر بە کۆرپەیی زیرەکی دەرکەوت. لە تەمەنی شەش مانگاندا دەستی بە قسەکردن کرد. لە تەمەنی دوو ساڵیدا پرسیاری زۆری لەمان دەپرسی. لە تەمەنی چوار ساڵیشدا بە باشی ئامێری موزیکی کەمانچەی دەژەند.
لە منداڵیشەوە، هۆگری خوێندنەوەی پەرتوک و گۆڤاری منداڵان بو. بو بە هاوڕێیەکی هەمیشەیی پەرتوک، خوێندنەوە بو بە پێویستی و بە بەشێک لە ژیانی. ئەو پەرتوک و گۆڤارانەی دەخوێندنەوە، کە بە منداڵانی ئاست بەرزتر لە خۆی نوسرابوون. لیدیا زۆر سەرسامی خوێندنەوەی ڕۆمانی (هاری پوتەر) بو، کە لە نوسینی (جوان ڕۆلینگ) ە. تەمەنی لە دوانزە ساڵان کەمتر بو، سێ جار هەر حەوت بەرگەکەی زنجیرەی (هاری پوتەر)ی خوێندەوە. هەمیشە خۆی بە کارەکەوە سەرقاڵ دەکرد.
باوکی وتی: "کچەکەم بە ماوەی ساڵێکی تەواو بە پرسیارکردن بێزاری کردین، قسەی لەسەر تاقیکردنەوەکانی نمونەی زیرەکی دەکرد. لە ئینتەرنێتدا ئەو سایتانەی دەکردەوە کە پرسیاری تاقیکردنەوەی زیرەکی نمونەییان لەخۆگرتون. لە قوتابخانەشدا لە سەروی ڕیزبەندی قوتابییە زیرەکەکانی هاوپۆلەکانییەوە بو. جێی سەرنجراکێشانی مامۆستاکانی بو. لە پێشبڕکێی پرسیارەکانی بیرکاری لە قوتابخانەکەیدا، خەڵاتی یەکەمی بردوە.
لیدیا سیباستیان، کچە قوتابییەکی بریتانییە، لە پۆلی هەشتەمە لە قوتابخانەی ئامادەیی (کولشیستەر) ی کچان لە ئیسکس لە لەندەن. خۆشترین بابەت بەلایەوە فیزیا و کیمیا و بیرکارییە.
لیدیا دەڵێت: " هەر کارێک بکەم، زۆر بە وردی و بە ئەوپەڕی توانامەوە ئەنجامی دەدەم. دەمەوێت بزانم بە کوێ دەگات"
لیدیا لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا، لە پشوی هاوینەی قوتابخانەدا، بڕیاریدا کە بەشداری لە تاقیکرنەوەکانی (مینسا) دا بکات و بە ئەم مەبەستەش خۆی ئامادەکرد. شایەنی باسە، کۆمەڵەی مینسا، تا ئێستا تەنیا کۆمەڵە و گەورەترین و کۆنترین کۆمەڵەیە لە جیهاندا، بە پێوانەکردنی تێکڕای پلەی زیرەکی مرۆڤە زیرەکەکان.
لیدیا کارتی (کاتێل ٣ ب) ی وەرگرت. بە بەشداریکردن لە تاقیکردنەوەکانی مینسادا، کە دوو تاقیکردنەوەن، تاقیکردنەوەی زاری و تاقیردنەوە بە نوسین، کە لە لایەن کۆمەڵێک پسپۆڕ و پزیشکی سەر بە کۆمەڵەی مینساوە، سەرپەرشتی دەکرێت و تێکڕای پلەی زیرەکی بە تاقیکردنەوەکانی تاقیکەرەوە دادەنێن.

پرسیارەکان (١٥٠) پرسیاری جیاوازی جۆراوجۆری زۆر قورسن، لەوانەش ملەکردن لەگەڵ توانای پاراوی زمانی و زانستی گشتی و بیرکاری و بەراوردکردن و بیر قوڵی و هەستکردنی لۆژیکی و…هتد. ماوەی دیاریکراوی وەڵامدانەوەش تەنیا (١٥٠) خولەکە.

دایک و باوکی لیدیا، گەرچی لە زیرەکی و متمانە بەخۆبوونی کچەکەیان دڵنیابوون. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، لەم بڕیارە قورسەی لیدیا دوودڵبوون.

لیدیا سیباستیان، لە کاتی بە دیاریکراویدا، لە کۆلێژی (بیربیک) لە لەندەن، ئامادەی بەشداریکردنی تاقیکردنەوەکانی مینسا بوو. بە دیاریکردنی تێکڕای پلەی زیرەکی.

لیدیا توانی بە دوو خولەک لە پێش زەنگی کاتی تەواوبوونیدا، بە سەرکەوتوویی وەڵامی هەمو پرسیارەکان بداتەوە. توانی تێکڕای زیرەکی (١٦٢) پلە بەدەستبهێنێت، کە دوو پلە لە سەرووی تێکڕای پلەی زیرەکی، هەردوو زانای فیزیکی (ئەلبەرت ئەنیشتاین) و پرۆفیسۆر (ستیڤن هۆکنیگ) ەوەیە، کە تێکڕای زیرەکی هەریەکەیان (١٦٠) پلەیە.

هۆی بەکارهێنانی ناوی (ئەنیشتاین) بەرانبەر بە زاراوەی (بلیمەتی) چونکە ئەلبەرت ئەنیشتاین روناکبیری ئەقڵی سەدەی بیستەم بوو. بەیە کە باسی بلیمەتی کەسێکی زیرەک دەکرێت. بە ئاستی بلیمەتی ئەنیشتاین هەڵدەسەنگێنرێت.

لیدیا لە بارەی پرسیارەکانی تاقیکردنەوەکانی مینسا و باری دەرونی لەو ساتەدا، بە رۆژنامەی گەڕایەوە ی (گاردیان) وتی: "لەراستیدا، لە سەرەتادا شپرزە بووم، بەڵام دوای چەند خولەکێک خاوبومەوە و هاتمەوە سەرخۆم. هەرکە دەستم بە وەڵامدانەوەی پرسیارەکان کرد، زۆر بەلامەوە ئاسانتربون، لەوەی لەو بڕوایەدا بوم. تاقیکردنەوەکان پەیوەستی بە شارەزایی زمان و بەراوردکردن و بە هەستی لۆژیکی هەبون. لە راستیدا ئەوپەڕی توانام بەکارهێنا. پرسیارەکانم بە دروستی و زۆر بە باشی وەڵام دانەوە"

لەگەڵ ئەوەی کە لیدیا، ئەو پلە باڵا زیرەکییەی بەدەستهێنا. بەڵام ئەم سەرکەوتنە مەزنەی توشی لەخۆبایی و خۆهەڵکێشانی نەکردن. زۆر بە خاکی و بە سادەییەوە دەڵێت: "لەو بڕوایەدا نیم و بە راستی نازانم، کە من لەگەڵ هەردوو زانا و رۆشنبیری مەزنی وەکو، ئەلبەرت ئەنیشتاین و ستیڤن هۆکنیگ بەراورد بکرێم، ئەمانە کار و ئەنجامی زۆریان بەدەستهێناوە"

باوکی دەڵێت:" من و هاوسەرەکەم، کە بیستمان لیدیا بەرزترین پلەی تێکڕای زیرەکی، بەدەستهێناوە هەستمان بە سەرسوڕمان کرد. لە راستیشدا ئەمە مامەڵەی تایبەتی و شتێکی جیاوازی ئەوتۆمان لەگەڵیدا نەکردوە.. پشتی بە تواناکانی خۆی بەستوە"

لیدیا سیباستیان، بە بە یەکێک لە بلیمەتەکانی جیهان. بو بە یەکێک لە رێژەی لە سەدا یەکی (١%) ی بلیمەتەکانی هەمو جیهان. بو بە ئەندامێکی کۆمەڵەی (مینسا). کە ژمارەی ئەندامەکانی لە هەمو جیهاندا (٢٠٠٠٠) هەزار بلیمەت و زیرەکەن لە کچان و لە کوڕان. لیدیا بو بە مایەی شانازی بە خێزانەکەی بە بریتانیا و بە هیندستان.
لیدیا سیباستیان، لە ئێستادا شانازی بەوەوە دەکا، کە چوە پاڵی هەردو هاوڕێی بلیمەتی هاوقوتابخانەی، هەریەکە لە کچۆڵەی بلیمەت (نیکۆڵ بار) ی (١٢) ساڵان و کاکۆلەی بلیمەت (ئاهیل گەوهەر) ی تەمەن (١٠) ساڵان. کە تێکڕای زیرەکی ئەم دو منداڵە بلیمەتەش (١٦٢) پلەیە. هەرسیکیشیان دانیشتوی ناوچەی (ئیسکس) ی لەندەنن.
(سیمارتیز) لە بارەی ئەم سێ منداڵە بلیمەتەوە دەڵێت:" بە دەنگێکی بەرز و رونەوە دەڵێم، کە ئەم دو کچۆڵەیە و ئەم کوڕە بچوکە، هەنگاوی سەرسوڕهێنەر دەنێن، بە بەکارهێنانی زیرەکیان لە داهێنان و نەخشەدانان، بە چونە ناو چالاکی قورسەوە. کە دەیانبزوێنن و پەرۆش و شەیدایان دەکەن. ئەمەش ئەو راستییەیە کە بە دەوری ژیانەدا دەخولێتەوە. لە هەر تەمەنێکدابیت، حەزت لە هەرچییەک بێت، گەر بتەوێت خۆت دەربخەیت و فێری شارەزایی بیت، دەتوانیت. گرنگتر لەمانەش چێژ لە کاتەکانت وەربگرە. ئایا کارێکی ئەوتۆ کردوە، شایەنی ئەوە بێت کە شانازی پێوە بکەیت؟"
لیدیا سیباستیان کە گەورە بێت، هیواخوازە و حەزدەکات، کارێکی دەستبکەوێت، کە پەیوەندی بە بیرکارییەوە هەبێت.

(*) بۆ نوسینی ئەم بابەتە، سودم لە پانزە سایتی ئینگلیزییەوە وەرگرتوە.
رەزا شوان
٢٧/ دێسەمبەر/ ٢٠٢٠

شیعر/ گرەو .. ستار ئەحمەد

بەناوی وشەی کوردەوە
گرەوتان لێمان بردەوە
سکتان تێرو
زارتان گێڕو
گیرفانتان موڵکی قارون و
پشتتان تیاتوورەو باڕخانە
دەتانەوێ
ئینجا لنگی ئاوەژوومان
بکەنە پارووی □□زانە
تۆ ماسی تورکی و
گۆشتی بەرخ و
ویسکی ڕووسی و
بیرەو تلیاکی ئێرانی
نۆش دەکەیت و
منیش ئێسقانی لا ڕان و
گۆشتی ناو گەڵی خۆم بخۆم
بەناوی کوردەوە
ئێمەتان کردە تیاتوورە
سوزانی و
برسی بۆ نانێ
ئێوە کوردستانتان فرۆشت
بە دوژمن و هیچ نەزانێ
کامە باوەڕو بیرتانە
لەخوا ترسین و دینتانە
کوا سیاسی و
خاک پەروەری
بەهاری سروشت و
جوانی خاکمان
سەرجەم سووتا
بەگڕی ئێوە هەڵوەری
هەموو شتێک

هەر سنووری خۆی هەبووە
دزی .. تاڵانی ..ڕاوو ڕووت
هەر تێر نەبوون
کوردستانتان
کردە دۆزەخی ئەم خەڵکە
خاکتان کردە قەرەبرووت
یەکێکتان نەبوو بۆ جارێک
بەڕاستی ڕوو بکاتە خوا
ئەمیان نۆکەری تورکستان
ئەویان کۆیلەی ئێران و
سوخرە کێشی دەریای پاشا
هەتاکوو کەی
ئەم کوردە دەمرێنن
نەمروود نیوەی ئێوەی نەکرد
برایم هاشای لەبوون و
قەومەکەی خۆی زوو ڕاگەیاند
ڕووتان ڕەش بێت
ملتان ورد بێ
ئەگەر ئەوەی ئێوە دەیکەن
یەک تۆزقاڵێک
لەپێناوی خاک و کورد بێ.

ستار ئەحمەد

ئـــامێزی ئـــاسودەیی.. عەلـــی ح□م□□شید بەرزنجی

هـەوارگەی ئاسودەیی
هـــەر ئامێزی دایەیە
پڕ سۆزە و میهرەبـانی
بـۆ منداڵان سایـەیـە
,.,.

کانگەی خۆشەویستییە
ئامێزی گەرمی دایە
مەبەندی ئارامییە
بێوێنە و بێهاوتایە
. , .
دەنگی ناسک و خۆشی
هاندەری سەرکەوتنە
بۆ گەیشتن بە هیوا
پاڵپشتێکی مەزنە
. , .

”چۆن ناگوێڕایەڵی شارستانی، ئازادی دەپارێزێت و ڕێگری لە ستەمکاری دەکات”.. وەرگێڕانی: سیڤەر محەمەد، کامە ئاراز

”دێوەکان بوونیان هەیە بەڵام ژمارەیان زۆر کەمە هەتا ترسناکبن ، ترسناکترین دێوەکان ئەو پیاو و ژنانەن کە ئامادەن باوەڕ بکەن وگوێڕایەڵبن بەبێ ئەوەی هەرگیز لە هۆکاری باوەڕ و گوێڕایەڵییان بپرسن.”

_پریمۆ لێڤی، ئاگربەستەکە.

ئایا کۆمەڵگەیەکی گەشاوە و پڕ ئاشتی ئەو کۆمەڵگەیەیە کە لەسەر بنەمای گوێڕایەڵی تەواوەتی یاساکان و فەرمانەکانی دەوڵەت دامەزراوە؟ ئایا دەنگدان تاکە ڕێگەیە بۆ پیشاندانی ناڕەزایی بەرامبەر سیاسەتمەداران و فەرمانڕەوایان؟ لە کاتێکدا سیستەمی قوتابخانەکان و میدیا مێشکمان دەشۆنەوە تاوەکو ئەقڵییەتێکی گوێڕایەڵیانەمان بۆ بکەنە خەڵات، ئەمەش لە کاتێکدا سیاسەتڤانان ئارەزووی گوێڕایەڵییەکی تەواو کوێرانە دەکەن لە هاوڵاتییەکان، بەڵام مێژوو چیرۆکێکی تەواو جیاوازمان پێ دەڵێت سەبارەت بە بەهای

گوێڕا یەڵبوونی هەموو ئەو شتانەی پێمان دەگوترێت بیکەین. لەم وتارەدا ڕوونی دەکەینەوە ئەوە گوێڕا یەڵیکردنە، نەک گوێڕا یەڵینەکردن، کە دەبێتە گەورەترین هەڕەشە بۆ سەر مرۆڤا یەتی، لە هەمان کاتیشدا تاوتوێی ئەوە دەکەین کە چۆن ناگوێڕا یەڵی شارستانیانە کۆمەڵگا بە ئازادی دەهێڵێتەوە.

هۆوارد زێن لە پەڕتووکی ‘گوێڕا یەڵی شارستانی کێشەکەیە’ دەڵێت:
”کێشەکە ناگوێڕا یەڵیکردن نییە بەڵکو گوێڕا یەکیکردنە.”

ویلهێڵم ڕایچیش دەڵێت:
”پرسیارە بنچینەییەکە ئەوە نییە کە بۆچی خەڵک یاخی دەبن، بەڵکو پرسیارەکە دەبێت ئەوە بێت کە بۆ کۆمەڵگا یاخی نا بێت؟”

خوشکانی گریمک، کە ناسراون بۆ چالاکییەکانیان لەگەڵ بزووتنەوەکانی دژە کۆیلایەتی و دژایەتی ئازارچەشتنی ژنان لە سەدەی نۆزدەهەمدا بەم شێوەیە باسەکە دەخەنە ڕوو:

“باوەڕگەی [دۆکترین] گو□□ا یەڵی کوێرا نە و شوێنکەتنی نا بەجێی هەموو جۆرە دەسەڵاتێکی مرۆڤ ، بە کۆمەڵا یەتی و ئایینیەوە ، ئەوە دۆکترینێکی زۆرداریگەریانەیە [دیسپۆتیزم.]”
_سارا گریمک، ئەنجێلینا گریمک. پەڕتووکی: ”دەربارەی کۆیلایەتی و ئەبۆلۆسیۆنیزم: وتار و نامەکان.”

سەدەی بیستەم هەڵچنرانی ملیۆنان لاشە لەسەر یەکتری بەخۆوە بینی ل□ و□□اتە فاشیست و سۆسیالیستەکاندا، ئەمەش بەڵگەیە بۆ ئەوانەی دەیانەوێت ببینن کە گوێڕا یەڵی دەتوانێت کوشتاری بکات. لە یەکێتی سۆڤیەت، کەمبۆدیا، ئەڵمانیای نازی، کۆریای باکوور، چین، ئەوە ڕاپەڕین و بەره□ستی نەبوو کە ملیۆنان کەسی پێشکەش بە مەرگ کرد، بەڵکو گوێڕا یەڵی زیاد لە پێویستی خەڵک بوو بۆ دەسەڵات. گوێڕا یەڵی ئەو یاسایانەیان دەکرد کە نائاکاریانەبوون و ئەو فەرمانانەی سیاسەتمەدارانیان جێبەجێ دەکرد کە کۆمەڵگای لەناو دەبرد. ئەم ئەزموونە تۆقێنەرەی ئەو وڵاتانە وانەیەکی گرنگی فێرکردین، بەڵام سەد ئەفسووس زوو لە یادمان کرد: ئەوە گوێڕا یەڵییە نەک گوێڕا یەڵینەکردن کە تاوانە ڕاستەقینەکەیە. هەروەکو پیتەر یوستینۆڤ لە ڕۆژنامەی نیویۆرکەردا لە ساڵی ١٩٦٧ ئەم وتەیە بە پێنووسەکەی دەنەخشێنێت:
”بۆ چەندین سەدە،مرۆڤەکان سزا دەداران بۆ گوێڕا یەڵینەکردن. لە [دادگایکردنی نازییەکانی] نۆرمبێرگ، بۆ یەکەمینجار، مرۆڤەکان لە

پای گوێڕایەڵیکردن سزا دران، دەرئەنجامەکانی ئەم دۆسیە کۆنە ئێستا وا هەستیان پێدەکرێت.”

_پیتەر یوستینۆج، ڕۆژنامەی نویۆڕکەر.

سەرەڕای ئەوەی دەبێت ئەو یاسایانەی کە دەبنە هۆی ئیش و ئازار بۆ مرۆڤە بێتاوانەکان وکۆمەڵگا ڕەتبکرێنەوە و گوێڕایەڵیان نەکرێت، بەڵام پەیڕەوکردنی ئەم خاڵە گەلێک ئەستەم دەبێت بەتایبەتی لە وڵاتێکدا کە تۆتالیتاریزم [دەسەڵاتێکی داپ□س□نەر] ڕۆچوو بێتە ناو قوڵایی کۆمەڵگاوە. لەگەڵ حوکمی زۆرداریشدا دانیشتوانی وڵاتەکە بەکۆیلە دەکرێن. سەرەتا لە ریگەی پڕوپاگەندەی بەردەوام مێشکی خەڵکی بەکۆیلە دەکرێت، دواتریش کۆیلەکردنی فیزیکی لە رێی چاودێریکردنێکی بێوچان، هێزەکانی پۆلیس و سیستەمی دادوەری کاری سەرەکیان دەبێتە هیشتنەوەی خەڵک لەژێر ڕکیفی دەسەڵات. لەژێر ئەم ڕەوشە سەرکوتکاریانەی حوکمەتێکی سەنت□□□ی دەسەڵاتی ڕەهاخوازدا، ناگوێڕایەڵبوون وەکو کردارێکی پاڵەوانیانە دەبێت کە دەکرێت پاڵەوانەکە ڕاستو□خ□ بە ژیانی باجەکەی بدات. ئەویە وا دەکات گوێڕایەڵینەکردن سەختتر بێت لە ژیر دەسەڵاتێکی زۆرداردا بریتییە لەو کاتەی کە هەموو بوارەکانی دارایی خستۆتە ژێر کۆنتڕۆڵی خۆی.، هەر بۆیەشە ئابووری دێتە نزمترین ئاست. لەمەشەوە پێداویستییە گرنگەکانی بەڕێکردنی ژیان کورت دەهێنن، وە کاتێک کەسێک برسییە دۆزینەوەی خواردنە نەک یاخیبوون لە ستەمکار کە لە پێشەوەی مێشکیدا هاتوچۆ دەکات. تیۆدۆر داڵریمپڵ ڕوونی دەکاتەوە:

”لە دەسەلاتی زۆردارییدا [تۆتالیتاریانیزم] کورتهێنانی کاڵاکان، بە پێداویستییە سەرەتاییەکانیشەوە، نەک شکست بگرە خاڵێکی باش بووە بۆ باڵادەستەکان. ئەم کەمایەسیانە بریتی نەبوون لە ڕێکەوتێکی ئەو تۆقاندنەی ئەوان، بەلکو یەکێکە لە کەرەستە هەرە باشەکانیان. نەک تەنها کەمی ئەم پێداویستیانە سنووری میشکی خەڵک لەسەر گۆشت و نان دەهێڵنەوە، بەڵکو وزە و ئاگاهیان ئاڕاستە دەکات بەشێوەیەک کە کات نەمێنێت بۆ یاخیبوون و هەڵگەڕانەوە. هەر ئەم نەبوونییە وا دەکای کە خەڵکی زۆر بە ئاسانی و هەرزانی سیخوڕی بەسەر یەکدیدا بکەن و بەرامبەر بەیەکیش سڵ لە ناپاکی نەکەنەوە…”

_تیۆدۆر داڵرمپڵ، کەنارە بەرینەکانی ماڕکس: گەشتەکانی وڵاتێک کە بزر دەبێت.

سا کەواتە گوێڕایەڵینەکردن بریتی نییە لە دەرمانی پڕەپێستی زۆردارێکی تەواو گەشەکردوو. بەڵکو ناگوێڕایەڵی بریتییە لە ڕێگری و خۆپارێزی لە بەرەو پیری ستەمکاری و دیکتاتۆری ڕۆیشتن. بەڵام بۆ

ئەوەی بە سەرکەوتووانە ئازادی بگەڕێندرێتەو بۆ کۆمەڵگایەک کە مەترسی لە دەستدانیان هەیە، ناگوێڕایەڵی پێویستی بە پشتگیری□کی تەواو بەرفراوان هەیە. بە واتایەکی تر گوێڕای□ینەکردن دەبێت فۆڕمێکی شارستانیانە وەربگرێت. کاتێک تاکێک ناگوێڕایەڵە بە تەنیا، ئەمە وەکوو ڕەتکردنەوە، سەرپێچی و ناکۆکیەکی کەسییە. هەرچی ناگوێڕایەڵبوونی شارستانیانەیە، لە سەرێکی ترەوە، بریتییە لەوەی کاتێک خەڵکی بەشیوەیەکی ئاشکرا و گشتی گوێڕایەڵنابن. ئەم گردبوونەوە ناگوێڕایەڵیانە ناردنی پەیامێکە بۆ دەسەڵاتداران کە هیچ دەسەڵاتدارێک نییە بیەوێ بیبیستێت: خەڵکی چیدیتر لێیان ناترسێت، چیتر ڕێزیان لێناگرێت، و چیدیکە ئامادەنین گوێڕایەڵیان بن. پەیامێکە بەوەی چیدیکە ئەم شیوازە لە حوکمرانی مایەی پەسەندکردن نییە. گەر خۆپیشاندنا بریتی بێت لە داواکردنی ئازادی، گوێڕایەڵنەبوون بریتییە لە بەدەستهێنانەوەی ئازادی، هەروەکو جۆن مورای ڕۆتبارت دەڵێت:

"بەرگری جەماوەری ناتوندوتیژیانە وەک ئامرازێک بۆ لابردنی ستەمکار، ڕاستەوخۆ لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە ڕەوایەتی هەر هێز و دەسەڵاتێک بەندە بە پەسەندی خەڵکەوە، هەر بۆیە ئەگەر دەسەڵاتێکی ستەمکار لەسەر پەسەندی جەماوەر بینا کرابێت، ئەوا لێسەندنەوەی ئەو متمانە و پەسەندییە دەبێتە لادانی ستەمکارییەکە. هێز و کێشی دەسەڵاتی ستەمکار لە رێگەی ئەم جۆرە شۆڕشە ناتوندوتیژانەیەوە دادەڕووخێت."

_جۆن مورای ڕۆتبارت، سەرەتایەک بۆ ڕامیاری ناگوێڕایەڵی.

بەڵام چۆن کەسانی پێویست بەخەبەر بهێنرێنەوە بۆ ئەوەی گرنگی گوێڕایەڵینەکردنی ئەو یاسایانەی کۆمەڵگا تەفروتونا دەکەن ببینن؟ بە واتایەکی دیکە، چی دەبێتە هۆی ئەوەی ناگوێڕایەڵیکردنێکی شارستانیانە درووست ببێت تاوەکو ستەمکارێک لەناو ببات؟ یەکێک لە تاکتیکەکان دەشێت بەکارهێنانی ئەقڵ، لۆژیک و ئاڕگیومێنتاسیۆنە تاوەکو خەڵکی گشتی هۆشیار بن دژی فریوخواردن، هەڵخەڵەتاندن و درۆ کە بەکار دەبردرێن تاوەکو بیانکەنە مێگەل بۆ دەسەڵاتە تۆتالیتارییەکەیان. ئەم ڕێگایە دامەزراوە لەسەر ئەو بیرۆکەیەی ئەگەر ڕاستیەکان بخرێنە ڕوو و پڕوپاگەندەکان هەڵبوەشێنرێنەوە، ئەوا خەڵکی زیاتر بەرهەڵستی دەکەن و زنجیرەکانیان تێکدەشکێنن.

وەلێ پشتبەستن بە ئەقڵ و بەڵگە خستنەڕوو تەنها کار لە میشکە کراو و وەرگرەکان دەکات، و کاتێک ستەمکاری لە ەگشەسەندندایە مێشکانێکی لەم شێوەیە زۆر کەم دەبنەوە. لەبری ئەوە ترس، توڕەیی، نادڵنیایی،

سەرلێشێوان وئەم سۆزانە بە توندی پەرەدەستێنن و هێزی هزر سنووردار دەکەن.

”زۆرینەی ئەو تێگەیشتن و ڕەنگدانەوانەی ناخی تاک تێکدەشکێنن کە هەشتا ئەگەری بوونیان هەیە، ئاڕگیومێنت و بەڵگەهێنانەوەی ئەقڵی و لۆژیکی تەنها کاتێک چاوەڕێی سەرکەوتنی لێدەکرێت. گەر ئاستی هەست و سۆزی کەسەکان پلەیەکی بەرزتریان تێنەپەڕاندبێت. ئەگەر پلەی گەرمی سۆز و هەستی کەسەکان بەرزتر بێتەوە، ئەوا ئەگەری بیرکردنەوەی لۆژیکی ژاریگەری نامێنێت و لەبری ئەو دروشم و ویستی فانتازیای ناڕاست شوێنیان دەگرنەوە. وەکو بڵێیت دەسەربەسەرداگرتنێکی کۆمەڵێ دەروونی جەماوەری دێتە کایەوە کە دەکرێت زۆر بەخێرایی بگۆڕێت بۆ پەتایەکی دەروونی جەماوەی.”
_کاڕڵ یونگ، شارستانیەت لە گۆڕاندا.

ئەم تێڕامانەی کە خەڵک بۆیان هەیە ببنە بەرهەڵستکاری لۆژیک و بیرکردنەوە لەلایەن نووسەر ‘ئێلی ویزڵەوە’ ئاماژەی پێدراوە کاتێک سەردانی سۆڤیتی یەکگرتوو دەکات ئەمە دەنووسێت:
”لۆژیک لەوێ هیچ کۆمەکێکت ناکات. تۆ لۆژیکی خاوەنی لۆژیکی خۆتیت و ئەوانیش هی خۆیان، و ئەو مەودایەی لە نێوانتاندا هەیە پردی وشە نایانگەیەنێت بە یەکتری.”
_ئێلی ویزڵ

ئەوەی لە وشە و ئاڕگیومێنت پێویستترە بریتییە لەو تاکە جوداخوازانەی کە چالاکییەکانیان دەبێتە نموونەی پاڵپێوەنەر بۆ دامەزراندنی بزوتنەوەی گەورەتری گوێڕایەڵینەکردنی شارستانیانە. هێزی هەبوونی نموونەیەک کە چاوی لێبکرێت هەمیشە باڵادەستە لەوەی لە توانایدایە کاریگەری درووست بکات. کاتێک خەڵکی دەبینن کەسێک ئامادەیە ڕووبەڕووی مەترسی ببێتەوە لە پێناو پارێزگاریکردن لە بیروباوەڕی، و وشە و کردارەکانیان بە یەک دژوەژ نین، ئەوا متمانە و ڕەوایەتی زیاتر دەدەن بە پێگەکەیان. هەرچەندە بۆی هەیە نموونەی جوداخواز و بەرهەڵستکار نەبێتە بە خۆبەرهەڵنانەوەی ئەو کەسانەی کە خراپ کوێرایان داهاتووە بەهۆی ئەو کەت و بەندانەی زیندانیان کردوون، وەلێ کاریگەریەکی بەهێز دەخاتە سەر زۆرینەی ئەو کەسانەی کە لەسەر قەراغی بەرژینەکەن و بیردەکەنەوە لەوەی چی بکەن. بەڵام بە نەبوونی ژمارەیەکی کەم لەو چاونەترسانەی کە ئامادەن ببنە نموونە بۆ ئەوانی تر، ئەم دیلەمای زیندانییە هەر لە بووندا دەبێت: کەس ئامادە نابێت کە ببێتە یەکەمین کەس بە ئەوەی گویڕایەڵ نەبێت، هەر بۆیەشە هەمووان بێ هیچ جوڵە و ئامانجێک دادەنیشن و

هیوای ئەوە دەخوازن کە ئەوانی دیکە کۆمەڵگایان بە ڕزگار دەکات:

"زۆرێک لەوانی تر لە من باشترن، بە توانا و کاریگەرترن وەک لە من. ژمارەیەکی زۆر لە کەسانی ڕۆح-بەرز هەڵدەبەزنە سەر ئاستی ئاسۆ،. ئامادەن بە شێوەش، تاوەکو بتوانم بە ئاسانی پشەکشە بکەم: کەسەکی دیکە هەیە کە لە باتی من چالاکی بکات،. بگرە لە من باشتر."
_ فرێدریک گرۆس. گوێڕایەڵینەکردن.

بەڵام ئەو پرسیارەی کە یەکەمین بزوێنەری بوون بە نموونە بەرکەوتنی لەگەڵی دەبێت بریتییە لەمە: چ کاتێک گونجاوە بە گوێڕایەڵینەکردن؟ خۆی ئاسانە بە گوێڕایەڵینەکرد کاتێک بزووتنەوەیەکی گوێڕایەڵنەبووی شارستانی هاتەتە کایەوە و ڕەوڕەوی خۆی وەرگرتووە، بەڵام ئەو بەرهەڵستکارانەی لە دەستپێکدا بوونیان هەبوو توشی ئاستەنگی سەخت دەبن. ئایە گوێڕایەڵنەبوون شایەنی ئەوەیە لە پێناویدا ڕووبەڕووی مەترسی ببیتەوە؟ ئایە کرداری گوێڕایەڵنەبوون گەیشتەتە ئەو ئەندازە نامەڕاڵییەی کە ڕازیبوونت پێی بریتی بێت لە تێوەگلان لە کاولکردنی کۆمەڵگا و ئازاردانی ژیانی بێتاوانەکان؟ هەر کەسێک دەبێت بە خۆی وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە، وەلێ زۆرجار وەڵامی ئەم پرسیارانە لە ناخمانەوە هەڵدەقوڵێن، وەک فەرمانێک لە ویژدانەوە:
" ڕیشەی وشەی "ویژدان" پێمان دەڵێت کە وشەکە بریتییە لە فۆڕمێکی "زانین"… خەسڵەتی "ویژدان" بریتییە لە زانینی ئەو، یان دڵنیابوون لەو، بەهای سۆزی ئەو ئایدیانەی هەمانن سەبارەت بە هۆکاری ئەو کردارانەی کە دەیکەین."
_کارڵ یونگ، کۆمەڵگا لە گۆڕاندا.

ویژدان دەخۆکی هەستییە، فۆڕمێکی زانینی غەریزیانەیە بۆ پێبردن بە دروستی و نادروستی کردارەک. یەکێک لە بەناوبانگترین نموونەکان کە تێیدا کەسێک پشت ببەستێت بە ویژدانی تاوەکو کرداری گوێڕایەڵنەبوون بەجێبگەهێنێت، سۆکراتە. سۆکرات لەلایەن ٣٠ ستەمکارەوە فەرمانی پێکرا کە پیاوێکی بێتاوان دەستگیر بکەن و پەلکێشی مەرگی بکەن. وەلێ سۆکرات بە کوێرانە بە گوێی ئەو ستەمکارانەی نەکرد، لە کاتێکدا کە ئەوان دەسەڵاتی ژین و مەرگی ئەویان لە ژێر دەستتدا بوو. لە باتی سەر بۆ ئەوان بلەقێنێت، سۆکرات گوێی لە ویژدانی گرت:
"سۆکرات گوتی 'ئەو سی دەسەڵاتدارە پێیان ڕاگەیاندم و فەرمانیان پێکردم کە لیۆنی سەلەمانیا دەستگیر بکەم و ڕاپێچی مەرگی بکەم …. کەچی من دووپاتمکردەوە لە ڕێگەی کردارەوە نەک تەنها وشە کە مەرگم

لەلا گرنگ نییە … بەڵکو تا سەر ئێسقان ئەوەم لەلا گرنگە کە هیچ شتێکی نادادپەروەرانە و ناپیرۆز بە ئەنجام نەگەیەنم… ئەو حوکمەتە بەو هەموو هێزیەوە من ناترسێنێت تا وەکو شتێکی نادادپەروەرانە بکەم… بەسادەیی ڕێی ماڵەوەم گرت.”

_ئەفڵاتوون، پۆزش.

دەسپێکی هەر ڕۆژ-بە-ڕۆژێکی ژیانمان، ویژدانمان وا ئارەزوو دەکات کە بەهێمنی بدوێت و زۆربەی جارەکانیش ئەو پەیامانەی دەینێرێت ناڕونن. بەڵام ئەمە بە سوودی ئەو کەسەدا دەشکێتەوە کە دەیەوێت بڕیار بدات لەوەی ئایە گوێڕایەڵنەبوون هەڵبژاردە درووستەکە. هەروەکو ئەوەی یونگ ئاماژەی پێدەدات، لە کاتێکدا زۆرێک لە دیلێما مۆڕاڵییەکانی ژیان تەنها چرپەیەک لە ویژدانەوە بەدەست دەهێنن، لە هەندێک کاتیش هەن کە ویژدان بەڕوونی و بە بڵندی دێتە گۆ، تەنانەت وا دەردەکەوێت کە دەنگی خودا بێت یان هەروەکو یونگ لە ‘شارستانییەت لە گۆڕاندا’ نووسیویەتی:

”لە سەردەمانێکی لەمێژینە خەڵکی ویژدان بە پڕۆسەیەکی دەروونی تێنەگەیشتبوون، بەڵکو ئەوان بە دەستتێوەردانێکی خودایانە دەیانبینی؛ هەر بەڕاستی پەیقەکانی ویژدانیان… بە دەنگی خودا دادەنا. ئەم بۆچوونەش ئەوەمان پێشان دەدات کە بەها و مانا لە ڕابردوو و ئێستاشدا وابەستەی ویژدانن… ویژدان… فەرمان بە مرۆڤ دەکات کە گوێڕایەڵی ئەو دەنگی ناخی بێت تەنانەت ئەگەر زیانیشی پێبگەیەنێت.”

_کارڵ یونگ، شارستانییەت لە گۆڕاندا.

گەر ویژدان فەرمانمان پێبکات لە گوێڕایەڵیکردنی یاسا نادادپەروەرەکان بوەستین و گەر هەر کاتێک گوێڕایەڵبووین کەچی تووشی هەستکردن بە قێز و تاوان هاتین، ئەوا ڕووبەڕووی هەڵبژاردەیەکی قورس دەبینەوە: یان گوێڕایەڵی ویژدانمان دەبین و یاخی دەبین، یان گوێڕایەڵی ستەمکاران دەبین و ناپاکی بەرامبەر بە خۆمان دەکەین. ئەو ژن و پیاوانەی کە ناخیان بڵند دێتە گۆ دژ بە پەیدابوونی ستەم، ئەگەری زۆرە وەکو یاخی و بەرهەڵستکار هەنگاو بە پێشەوە بنێن و ئەمە ئەو کاتەیە کە لەڕێی هاوبەشی ویژدان پەرش و بڵاو دەبێتەوە بەناو کۆمەڵگادا و ئەگەری هاتنە کایەی گوێڕایەڵنەبوونی سڤیلانە بەرز دەبێتەوە. سەرەتا بانگی ویژدان لەلایەن ژمارەیەکی کەمەوە وەڵام دەدرێتەوە، وەلی ئەم کەمینەیە دەبنە نموونە بۆ ئەوانی دیکە. ئەگەری ئەوەی ژمارەیەکی پێویست لە خەڵکی دوای ئەمانە بکەون و بەردی بناغەی بزووتنەوەیەکی

گوێڕایەڵنەبوونی شارستانیانە دابنێن دەکەوێتە سەر ئەوەی تا چەند خەڵکی تامەزرۆی ئازادین بەراورد بەوەی تا چەند سایکۆلۆژیانە لە ڕێگەی ترس، ڕق و شڵەژانەوە کە چنراوی دەستی ستەمکاران دەستەمۆکراون. هەرچۆنێک بێت، ئەگەر لەو کۆمەڵگایەی تێیدا دەژین، ستەم بێت و لە دەرگا بدات، ئینجا ویژدانمان فەرمان دەربکات لەوەی بوەستین لەوەی سەر بلەقێنین بە تاوانی گوێڕایەڵبوون ئەوا پێویستە ئەم وتەیەی ‘هێنری دەیڤد تۆرۆ’ لەبەر چاو بگرین:

”گوێڕایەڵنەبوون بناغە درووستەکەی ئازادییە. گوێڕایەڵەکان کۆیلەن.”

_هێنری دەیڤد تۆرۆ، گوێڕایەڵنەبوونی شارستانیانە.

وەرگێڕانی: سیڤەر محەمەد، کامە ئاراز

https://academyofideas.com/2020/12/how-civil-disobedience-safeguards-freedom-and-prevents-tyranny

سەرچاوە:

کازمیش باجەکەی دەدات.. شوانە حەسەن ئەبوبەکر

سیاسەتی ئەمڕۆی دراوی وڵاتان کارکردنە بۆ بەرزکردنەوەی نرخی دراوی نیشتمانی لەبەرامبەر نرخی دراوە بیانیەکان، ئەگەر لەحاڵێکدا سیاسەتی داشکاندنی نرخی دراوی نیشتمانیش لای هەندێ لە وڵاتان پەیڕەوبکرێت ئامانجی پشتەوەی سیاسەتێکی ئابوریە، بەڵام لەعێراقی نوێ سیاسەتی دراوی تەواو پێچەوانەیە، حکومەت لەبودجەی (٢٠٢١) دا سیاسەتی بەرزکردنەوەی نرخی دۆلاری لەبەرامبەر دینار داڕشتوە، بەڵام ئەم سیاسەتە گرفتەکەی ئەوەیە کە هەڵگری ئاقارێکی دارایی ڕووتە، بەجۆرێک ئامانج لەداڕشتنی تەنیا پڕکردنەوەی کورتهێنانی داراییە و دورە لەهەموو ئاقارێکی ئابوری چونکە:

١- وڵاتان کاتێک ڕووبەڕووی کورتهێنانی دارایی دەبنەوە لەبودجەدا هەندێ جار پەنا بۆ بەرزکردنەوەی نرخی دراوی بیانی دەبەن

بە ئامانجێکی ئابوری، چونکە کاتێک نرخی دۆلار لە بەرامبەر دراوی نیشتمانی بەرزدەبێتەوە ئەوکات نرخی هاوردەکان بەرزدەبێتەوە، حکومەت بە پلانێکی عەقڵانی ئابوری کاردەکات لەڕێگەی هاندان بۆ بەرزکردنەوەی وەبەرهێنانی ناوخۆ بەدیل بە هاوردەکردنی کاڵای بیانی دروست بکات و وڵات لە وڵاتێکی بەکاربەرەوە بکات بەوڵاتێکی بەرهەمهێن، ئەم سیاسەتەش ئەمڕۆ لەلایەن وڵاتانی تورکیا و ئێران پەیڕەو دەکرێت بەئامانجی بوژانەوەی ژێرخانی ئابوری وڵاتەکانیان و وەک دەرچەیەکیش بۆ کەمکردنەوەی کاریگەریە نەرێکانی سیاسەتی ئابڵوقەدانی ئەمریکی و ئەوروپی لەسەریان.

٢- لەوانەیە هەندێ جار داڕشتنی ئەم سیاسەتە عەقڵی گەمارۆدانی کەین و حەواڵەکردنی دۆلاری لەلایەن ژمارەیەک لەوڵاتانی دراوسێ و ئیقلیمی لەپشت بێت، چونکە هەمیشە ئەو وڵاتانەی ڕوبەڕوی گەمارۆی ئابوری ئەمریکا دەبنەوە بە پڕکردنەوەی پێداویستی ناوخۆییان و ڕێگری کردن لەزیاتر بەرزبونەوەی نرخی دۆلار لەبەرامبەر دراوی نیشتمانیان لەوڵاتەکانیان پەنا بۆ کەینی دۆلار لەو وڵاتانە دەبەن کەنرخی دۆلاری تیادا هەرزانە، بەنمونە ئێران بۆ پڕکردنەوەی بەشێک لەپێداویستیەکانی لەدۆلار ساڵانەکە پەنا بۆ کەین و حەواڵەکردنی دۆلار دەبات لەبازاڕەکانی عێڕاق بەوپێیەی نرخی دۆلار لەبازارەکانی عێڕاق هەرزان بووە.

مادامەکی سیاسەتی بەرزکردنەوەی دۆلار هیچ پلانێکی ئابوری عەقڵانی نیە و سیاسەتێکی دارایی ڕوتی ڕۆژە، بۆیە ئەم سیاسەتە جێکەوتە سلبیەکانی زیاتر دەبن لە ئاقارە ئەرێکانی لەسە کۆمەڵگەی عێڕاقی، لەجێگەی ئەوەی هۆکار بێ بۆ بەرزکردنەوەی بەرهەمی ناوخۆ هۆکارێک دەبێ بۆ بەرزکردنەوەی کاڵا هاوردەکراوە بیانیەکان لەسەر هاوڵاتیان، بەڵام بیرمان نەچێت بەرزبونەوەی نرخی دۆلارو نرخی کاڵاکان بێ جێکەوتەی سیاسی نیە و لەکۆتایدا شەقامێکی توڕەتری عێڕاقی دروست دەکات و سەرئەنجام کازمی و لیستەکەی وەک داڕێژەری ئەم سیاسەتە لەهەڵبژاردنی داهاتوودا بەقورسی باجەکەی دەدەن و لەبەرامبەریشدا سەدریەکان بەرهەمی ئەم توڕەییە دەچننەوە.

(پیاوێك لە شەختە) ی سۆران محەمەد چاپکرا

لەگەڵ سەرەتای ساڵی نوێدا پەڕتووکە شیعری (پیاوێك لە شەختە) ی شاعیر سۆران محەمەد بڵاوبووەوە، بە قەوارەی مامناوەندی و لە دووتوێی ٢٠٦ لاپەڕەدا کۆمەڵە شیعرێکی نوێ و فرە ڕەهەند لەخۆ دەگرێت، ئەم کۆمەڵە شیعرە لە دوو بەشی کوردی و ئینگلیزی پێکهاتووە، ڕەخنەگرو شاعیر ئەمریکی بەناوبانگ (دانیاڵ بریك) لە پێشەکی بەشە ئینگلیزیەکەدا نووسیویەتی:
" کاریگەربووم بەم قەسیدانە، لێیانەوە فێربووم، خوێندنەوەو دیراسەکردنیان گەشەیان پێ بەخشیم، ئەم قەسیدانە دەبێت بخوێنرێنەوە، چونکە ژیانمان بەرەو پێش دەبەن".

لە کوێم.. جەلالی میرزا کەریم

وڵاتەکەم.. ئافرەتێکە،
مەمکەکانی.. دوو دەریاچەی پڕ زووخاوە
((منیش هێشتا، شیرە خۆرەم))

- دایە! لە کوێیت؟
  دڵدارەکەم.. سنوورێکە،
  بست بە بستی بە تەلبەندی پەشیمانی داچێنراوە
  ((منیش تازە هەرزەیەکی ئەو ڕێ کوێرەم کە نامەی دڵداریی تری
  تیا سووتێنرا
  پێغەمبەری تیا فرۆشرا))
- خوایە! لە کوێیت؟
  دایە! پێیان وتم: ئەمریت!
  وتم: لە کوێیت؟
  کاتێ.. مردم؛ پێیان وتم:
  لە نێوانی ڕێگای دۆزەخ و بەهەشتا
  کامیان ئەگریت؟

وتم: هیچیان..
چونکە لەناو زامەکانی نەخشەی لەشتا
بەغدا و تاران..
ئەستەمووڵ و شامیش گەڕام،
هەر نەمزانی ئاخۆ لە کوێیت؟

خوایە! پێیان وتم: ئەژیت!
وتم: لە کوێیت؟
کاتێ فەرمان درا بژیم.. پێیان وتم:
لە نێوانی باخی خەم و بیابانی پێکەنینا؛
چ لایەکیان هەڵئەبژێریت؟
وتم: هیچیان..
چونکە لەناو تابلۆکانی خەوبینینا
بۆ تۆ گەڕام
ڕێی مەرگ و ژینم لێ ون بوو،
دە پێم بڵێ.. ئاخۆ لە کوێیت؟
لە شوێنێکم..
جێی هەناسەم نابێتەوە.
لە شوێنێکم..
پەنجەرە بۆ پاساری دڵ ناکرێتەوە.
لە شوێنێکم.. بۆ ناونیشان
نازانم ژیانە.. یاخود ڕێگای نەمان؟

تەنیا خۆمم،
نازانم.. کام ڕێگا ئەمبا؟
کام ڕەشەبای ئاگراوی هەڵمئەگرێ؟
کام شمشێری ژەنگ هەڵگرتوو هەڵمئەدڕێ؟
ڕاستە.. مۆمم،
بەڵام.. کام ژیلەمۆی فرمێسك هەڵمئەکا.

دەنگم.. لەگەڵ شێپەی خوێنی
چواردە ساڵەی چرۆی ئاواتەکانمانا..
لە کاروانی خەمی گوڵی

نەورۆزا ڕەنگ ئەداتەوە.
ڕەنگم.. لەگەڵ ڕوخساری ڕۆڵی
دوانەهاتووی ماندووانا..
لە کەروێشکەی کەژاوەی مەرگی نیگارا،
دەرگای بەستی تەوژمی خۆر ئەکاتەوە.
ژانم.. لە توێی بزەی لێوا،
سوێی داهاتووم ئەخواتەوە.

ئەمجارەش توولەڕێی کێوی هیوا ئەگرم،
گیانم.. لەناو گۆڕی خۆیدا،
چەکی مردووم ئەشواتەوە؛
هەوراز ئەبڕم.

1975

دۆزینەوەی پێکوتەی کۆرۆنا لە دیدی موسڵمانەکانەوە.. ئارام حەمەساڵح

هەروەکوو پیشەی هەمیشەییان موسڵمانەکان هەردەم عەوداڵی گەردیلەیەك لە زانست و داهێنان و پێشکەوتنن بۆ ئەوەی وەکوو لەزگە بینوسێنن بە دینی ئیسلام و قورئان و شەریعەتی ئیسلامەوە،لەم سۆنگەیەوە ئەگەر ئەو داهێنان و زانستانە لە ولاتانی ئیسلامیدا بێت یان لەهەر گۆشەیەکی ئەم دنیایەدا بێت لایان گرنگ نییە ، گرنگ ئەوەیە کەبەپەلە ئایەتێکی قورئانی بۆ بدۆزنەوە ووەکوو سەرچاوەی زانستەکە یان داهێنانکە لەبەرچاوی عەوام وێنای بکەن و بیکەن بە بنێشتەخۆشەی سەرزمانیان لێرەوە هەوڵو تێکۆشانی سەدان پرۆفیسۆر و زانا و پزیشك کەرەتی سفر بکەن و هەمووچاکەو لایەنە پۆزەتیڤەکانی زانستەکە بگەڕێننەوە بۆ ئیسلام !
هەڵبەتە گێڕانەوەی زانست و تەکنەلۆژی بۆ تێکستە ئاینییەکان

کارێکی نوێ نییه و جولەکە لە مێژە دەستی داوەتە ئەم کارە قێزەونەو موسڵمانەکانیش دەقاو دەق کۆپیان لەبەر گرتۆتەوە ، واڵتەر ئیسحاقسۆن کە نووسەرێکی ئەمریکی جولەکەیە هەوڵێکی زۆریدا کە وا لە خەڵك بگەێنێ کە ئاینشتاین باوەڕی بە خوداو دینی جولەکە هەبووە ، خۆشبەختانە کاتێك کە دوا نامەی دەستخەتی ئاینشتاین دۆزرایەوە تەواو پێچەوانەکەی دەرچوو لەو نامەیەدا ئاینشتاین هەموو کتێبە دینیەکان بە چیرۆکی مندالانە دەچوێنێ !

کۆمپانای فایزەر PFizer

کۆمپانیایەکی ئەمریکیەو ٤٨ سالە دامەزراوەو نزیکەی ١٥٠ سەنتەری هەیەو لە شەش ولاتدا لقیان هەیە ، تەنها لە ئەمریکادا ٣٩ سەنتەریان هەیە وسەنتەری سەرەکیان لە شاری نیۆرکە ، نزیکەی ٨٨٠٠٠ فەرمانبەریان هەیە، قازانجی سالانەیان دەگاتە ٥٤ بلیارد دۆلار .

کۆمپانیای بایۆنتێك BioNtech

کۆمپانیایەکی ئەڵمانیەو ١٢ سال لەمەوبەر لەلایەن دوکتۆر ئۆگەر ساهێن و دوکتۆر ئوزلێم تورێجی هاوسەریەوە بەهاوبەشی لەگەڵ دوکتۆر کریستۆف هوبەرەوە دامەزاروە ، لە ئێستادا نزیکەی ١٣٠٠ کارمەندیان هەیە، دوکتۆر ساهێن بەرەگەز تورکەو لەتەمەنی ٤ ساڵیەوە لەگەل خێزانەکەیدا چۆتە ئەڵمانیا ، دوکتۆر تورچیش لە ئەڵمانیا لەدایك بووە .

کۆمپاناو مۆدێرنا Moderna

کۆمپانیایەکی ئەمریکیەو دەسال لەمەوبەر دامەزراوە لە ئێستادا ٨٣٠ کارمەندیان هەیە و بنکەی سەرەکیان لە هەرێمی ماساچوستە لە ئەمریکا، لەم کۆپمانیایەدا یەك کەسی بە رەگەز لوبنانی و یەك کەسیشی بەرەگەز ئەرمەنی تێدایە .

پوختەی باسەکە

هەریەکە لە کۆمپانیاکانی فایزەرو بایۆن تێك و مۆدێرنا دەیان هەزار کەس کاریان تێدا دەکەن لەناو ئەمانەدا زیاتر لەهەزار دوکتۆر لە هەموو بوارە جیاوازەکانی زانستی پزیشیکی بایۆلۆژی و مایکرۆبایۆلۆژی وکیمیای ئۆرگانی و....هتد سەرقاڵی لێکۆڵینەوەو تاقیکردنەوەن زۆربەشیان هەڵگری شەهادەی دوکتۆراو بەرزتریشن لەو بوارانەدا، پسپۆڕ و شارەزای ئەوتۆیان تێدایە خاوەنی نیو سەدە ئەزموونە لەو بابەتانەدا ،بە هەول و هیمەتی ئەو هەموو پرۆفیسۆرو زانستوانانە لەپاش ماندووبوونێکی زۆر کە نزیکەی ١٠ مانگی خایاند توانیان پێکوتەی کۆرۆنا بەرهەم بهێنن ، مەخابن موسڵمانەکان هەول و تەقەلای ئەو هەموو زاناو دۆکتۆرە بەڕێزانەیان بەهەند وەرنەگرتوو

چاویان تەنها دوکتر ساهن ودوکتر تورچی و بینی ، بەپەلە ماکینەی پروپاگەندەی ئیسلامیان خستە گەو بەهەموو دونیادا باویان کردەوە کە دزە رەوەی پکوتەی کرنا موسمانە ئەمە لەکاتکدا کە هشتاش نازانن ئایا ئەو دوو کەسە تەنها بەپی ناسنامە و شونی جیگرافییان موسمانن یان نا ! نازانر کە ئایا ئیسلامەتی دەکەن و دیندارن یان نا ! دوکتر ساهن بە ٤ سای چتە ئەمانیاو دوکتر تورجیش لە ئەمانیا لەدایك بووە ، لەموسمانان دەپرسم ئایا دەب ئیسلام چ کی لەمەدا هەبت ؟ ئایا ئەگەر لە تورکیا ژیان و گوزەرانیان بەسەر بردبا هەر هەمان زانستوان دەبوون ، یان لەوپەی و هەژاری و بدەرامەتیا ژیانیان بەسەر دەبرد هەروەکوو داك و بابیان !گریمان لەسەدا سەد موسمانن ، هشتاش کارەکەیان لە دووروو نزیکەوە پەیوەندی بە دینەکەیانەوە نییە و ئیسلام نەبتە هی دزینەوەی پکوتەکە و هیچ کەکیان لە ئیسلام وەرنەگرتووە .
لرەدا سوپاس و ستایش و پزانین دەگەرتەوە ب سیستەمی سکولاری ئەمانی و ئەمریکی و سیسەتمی خوندنی ئاکادیمی بەرزو زانککانی ئەمانی و ئەمریکی کە زانست و پەروەردەیان کردووە بە پوەر ب مرڤ و هەلی خوندن و پشکەوتنیان ب هەموان ەخساندووە بەب جیاوازی دین و ەگەزو نەتەوە و ەنگی پست نەك ب ئیسلام !

سەرنج : زانیاریەکانم لە ماپەی فەرمی هەرس کمپانیای ناوبراوەو وەرگرتووە .

ئارام حمساح

خێری فەلسەفەی زانست لە هەڵهاتنەوەدا (ڕۆی باسکار) و قوتابخانەی ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی.. سۆران ئازاد

تەوەرەکانی ئەم باسە:

یەکەم: قوتابخانە جیاوازەکانی فەلسەفەی زانست بە گشتی

دووەم: قوتابخانەی ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی (ڕۆی باسکار)

سێیەم: نموونەی پرس و جیاوازیی سیاسیی کێشەی کورد لە باشوور و پارچەکانی تری کوردستان

کێشەی فەلسەفەی زانست جارێکی تر بەرۆکی فەلسەفە دەگرێتەوە. ئەو بەرۆکگرتنەوەیە ئاماژەیە بە هێزی فەلسەفە لە ئاڕاستەکردنەوەی زانست کاتێک خۆی لەناو قەیرانە بێ چارەسەرەکانی خۆی دەبینێتەوە. زانستخوازان بە دۆزینەوەی هەندێک لە ڕێچکە سرووشتییەکان و بنەمای چەندبارەبوونەوەی دیاردە سرووشتییەکان گوتاری مردنی فەلسەفە بەرز دەکەنەوە بەبێ ئەوەی ئاگاداری ئەوە بن، کە نازانستبوونی فەلسەفە بنەمای لەدایکبوونی زانستە. پرسی ئەوەی زانست چۆن دەبوو ئەگەر فەلسەفە لە بنەڕەتدا نازانستی نەبووایە ڕوونکردنەوە بە ڕەگ و ڕیشەی دۆزینەوە زانستییەکان و ئەو بنەمایانەی بەیان گریاونەتەبەر دابین دەکەن. (مارتین هایدیگەر) لە گوتاری (نامەیەک لەسەر مرۆڤایەتی) سەرچاوەی ئەو جۆرە تێڕامانە لە فەلسەفە دەخاتە ڕوو، کە ڕێگەکەی بۆ (ئەفلاتوون) و (ئەریستۆ) دەگەڕێتەوە بەوەی لەو کاتەوە ڕۆڵی بیرکردنەوە لە چوارچێوەی بیرکردنەوەی ‘تەکنیکی’ سنووردار کراوە. زیاتر لەوە، وەک خۆی دەنووسێت: ” لەو کاتەوە فەلسەفە بەردەوام لە پێگەیەکی سەخت بووە بۆ ڕەوایەتدان بە بوونی پێش بوونی زانست.”[1] هەر لەو ڕوانگەیەوە، خودی بابەتی بیرکردنەوە وەک بنەما بە ‘تیۆر’، بە دیدی (هایدیگەر)، لەسەر بنەمای بیرکردنەوەی تەکنیکایەنە، وەک دەنووسێت: ”خەسڵەتی بیرکردنەوە وەکو (تیۆر – theoria) و داکۆکیکردن لە ناسینی وەکو هەڵسوکەوتی تیۆری هەر خۆی لە ڕاڤەی تەکنیکیانە بۆ بیرکردنەوە ڕوو دەدات. ئەو

خەسڵەتە کاردانەوەیە بە ڕزگارکردنی بیرکردنەوە و پاراستنی سەربەستییەکەی دژ بە کردار و کردن.”2

بەڵام ئایا تیۆر چۆن دەتوانێت بوارێکی ناکرداری بێت، کاتێک خاوەن هێزی ڕوونکردنەوە و پێشخستنی چارەسەرە بەرانبەر بە کردار و کردن؟ ئێمە دەبینین، کە ئەوەی لە چوارچێوەی ‘لۆجیک’دا دەسەلمێنرێت، دووبارە لە بەردەم هەڕەشەی ڕەتکردنەوە دایە هەر بە خودی ‘لۆجیک’ خۆی. هەوڵدان بۆ بە گشتگیریکردنی دیاردە و ڕووداوەکان لەسەر بنەمای ‘لۆجیک’ وا ڕەچاوی ڕاستەقینە یان واقیع دەکات، کە خاوەن یاسای هۆکردی چەسپاو بێت. بۆ ڕوونکردنەوەی زیاتر، پێویستە ئاماژە بە دوو قوتابخانەی فەلسەفەی زانست بدەین. یەکەمیان، سرووشتناسی (Naturalism)، یان پۆزەتیفیزمە، کە (دەیفد هیوم) بناغە بنەڕەتییەکانی جێگیر دەکات. دووەمیان، بوونیادگەری (Constructivism)، کە یەکەم لە ڕێگەی تێپەڕاندنی سرووشتناسی بە ئایدیالیزمی باوەی (ئیمانوێڵ کانت) دەست پێ دەکات و دووەم بە هەوڵی بوونیادگەراکان بناغە زانستییەکانی خۆی دادەمەزرێنێت. بۆ سرووشتناسەکان، ئامانج دۆزینەوەی یاسا هۆکردەکان (casual laws)ە. ئەوەیش وا پێشنیار دەکات، کە ڕاستەقینەی دەرەکی و یاسا هۆکردەکانی بڕیار لەسەر ڕووداو و دیاردەکان دەدەن، چ سرووشتی بن، چ کۆمەڵایەتی. لەو ڕوانگەیەوە، دۆزینەوەی ڕێچکە سرووشتییەکان و هێڵە چەندبارەبووەکان ئامانجی زانستە. (کانت) ئەو نەریتەی بیرکردنەوە ڕەت دەکاتەوە و لە جێگەی بە چەقزانینی ڕاستەقینەی دەرەکی، هۆش بە چەقی زانین و دۆزینەوەکان دادەنێت. ئەگەرچی ئەو جیهانی ڕاستەقینەی دەرەکی ڕەت ناکاتەوە، کە بە (نۆمینە)ی دادەنێت، هۆش لە تێگەیشتن لێی کەمتوانایە و سنووری تێگەیشتنەکانی هۆش تەنیا دیاردەکانە. لەو ڕوانگەیەوە، هەر جۆرە بانگەشەیەک بۆ تێگەیشتن لەوەی لە دەرەوەی سنووری تێگەیشتنی هۆشە لای (کانت) بانگەشەیەکە لە دەرەوەی دروستێتی. تەنانەت (کانت) بە بەرزکردنەوەی ڕەخنە لە ئاست سرووشتناسیی (هیوم)، یاسای هۆکردی بە ناپێتی دادەنێت ئەگەرچی لەپێشتریش بن، وەک پێی وایە دەربڕینی (هەر گۆڕانێک هۆکردی خۆی هەیە) ئەو دەربڕینەیە، کە ئەگەرچی لەپێشترە، بەڵام ناپێتییە بەو هۆکارەی خودی چەمکی گۆڕان ‘چەمکێکە لە ئەزموونەوە دەرهێندراوە.’3 بەڵام ئایا خودی چەمک خۆی چۆن لە هۆشی مرۆقدا دادەهێندرێت؟ وەڵامی (کانت) بۆ ئەو پرسیارە ئەوەیە، کە ‘بە کەرەستەکانی هەستکردن، لە ئاکامدا، بابەتەکانمان دەست دەکەون و هەر ئەوە گەشە بە دەرککردنی ئێمە دەدات؛ بە تێگەیشتن دەبن بە بیر و لەوەوە چەمکەکان سەرهەڵدەدەن.’4 بۆیە دەبینین بە

لەدایکبوونی چەمکەکان کۆمەڵێک پێشمەرج هەن، کە دەبێت ئامادەییان هەبێت. سەرەتا دەبێت مرۆڤ خاوەن کەرەستەکانی هەستیاری یان هەستکردن بێت و ئەو هەستکردنەش خاوەن بابەت یان ئۆبجێکتێک بێت بۆ هەستکردن. لە ڕێگەی پێیبردن یان درککردن تێگەیشتن بە بابەتەکان دروست دەبێت و خودی تێگەیشتنەکە بیرە و لە ئاکامدا زنجیرەی بیرەکان لە یەکێتیی چەمکدا یەک دەگرنەوە. بەڵام خودی ڕەسەنێتیی هەستکردن، بە دیدی ئەو، لە پێشترە و ڕێگەکانی لە هۆش دان؛ لەو هۆشەی ‘ناوەڕۆکی تەواوی فرەلایەنییەکانی جیهانی دیاردە ڕێکخراون و لەژێر پێوەندیی دیاریکراو دەبینرێن.’5 خودی شوێن و کاتیش دووبارە لە هۆشدا ڕێکخراون لەژێر ئەو تۆڕە ئاڵۆزانەی بە پێوەندییە دیاریکراوەکانی هەیە. ئەگەر هەر چەمکی ‘گۆڕان’ جارێکی تر بە نموونە بهێنینەوە، ئەوا بە (کانت)، گۆڕان لەناو کات دایە. بە ئەوەی گۆڕان شتێکی ڕاستەقینە بێت، پێشمەرجە سەرەتا کات شتێکی ڕاستەقینە بێت. ئەو نکۆڵیی لە ڕاستەقینەیی کات ناکاتەوە، بەڵام بە ئەو ‘کات هیچ نییە جگە لە فۆڕمێکی دەرککردنی ناوەکیمان.’6 (کانت) زیاتر لەوە دەڕوات و دەنووسێت: “ئەگەر مەرجی تایبەتی هەستککردنمان لە [کات] جیا بکەینەوە، چەمکی کاتیش لەناو دەچێت؛ هەبوونی لە بابەتەکان لە-خۆیان-دا نییە، بەڵکو بە تەنیا لە سوبجێکتەکەدا (یان لە هۆش)دا، کە درککیان پێ دەکات.”7

لەو ڕوانگەیەوە، مادام زەمینەی هەموو زانینەکان لەناو شوێن و کاتدان و ئەو دووانەیش وابەستەن بە هەبوونی هۆش، دەگەینەوە بەو ئاکامەی، کە هەموو زانینەکان سوبجێکتیڤ یان خۆیین. لە هەمان کاتدا، بە دیدی ئەو، دوو ڕێگە هەیە بۆ زانین، یەکەمیان لە ڕێگەی پێیپێبردنی هەستەکی و دووەمیان لە ڕێگەی تێگەیشتن بە هۆی چەمکەکان، وەک خۆی دەنووسێت: “لە دەرەوەی هەستکردن، ئێمە ناتوانین درککردنمان هەبێت؛ لە ئاکامدا، تێگەیشتن فاکەڵتی درککردن نییە. بەڵام بەبێ درککردن هیچ ڕێگەیەکی تری زانین نییە، جگە لە ڕێگەی چەمکەکانەوە نەبێت؛ لە ئاکامدا، هەر تێگەیشتنێکی زانین، لانی کەم هیی مرۆڤ، زانینە لە ڕێگەی چەمکەکانەوە – نەک ئەوەی درککردن بێت، بەڵکو گوتارییە.”8
خودی دروستبوونی چەمک لە ئاکامی، لە ئاستە پەتییەکەیدا، پڕۆسەسی ناڕێکخراو نین، بەڵکو لە ئاکامی پڕۆسەکن، کە (کانت) ناوی دەنێت ‘سینتێسیس – synthesis..’ بە ئەوەی سینتێسیس پەتی بێت، بە دیدی (کانت)، فرەلایەنیی توانستی زانین (cognition) لەسەر ئەزموون دانەمەزراوە، بەڵکو لەسەر بنەمای لە پێشتر، وەک خۆی دەنووسێت: “مەبەستم لە وشەی سینتێسیس لە دەربڕینە گشتییەکەیدا پڕۆسەسی

یەکگرتنی ڕوونکردنەوە جیاوازەکانە بە یەکەوە و پەیبردنە بە فرەلایەنییان لە یەک توانستی زانیندا. سینتێسیسەکە پێتییە ئەگەر فرەلایەنییەکە لەسەر بنەمای ئەزموون نەبێت، بەڵکو هیی لەپێشتر بێت (وەک ئەوەی لە شوێن و کات بێت).”10

سەبارەت بە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، (ماکس ڤیبەر) لەسەر هەمان ڕێباز ڕاڤە بە مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی دابین دەکات. بە دیدی (ڤیبەر)، بە دیاردە سرووشتییەکان مێتۆدەلۆجیای سرووشتناسی دەشێت گونجاو بێت، بەڵام چونکە مرۆڤ بریکارێکی کۆمەڵایەتییە، ئەمە ناتوانین لە ڕێگەی دیاردە سرووشتییەکان تەنانەت سرووشتی مرۆڤ خۆیشی، لە کردارە کۆمەڵایەتییەکانی تێبگەین. ئەوەیش پەیوەندیی بەوەوە هەیە، کە مرۆڤ لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا، بوونەوەرێکی واتا-بەخشە و واتا-ئافرێنەرە. (ڤیبەر) چەمکی (Verstehen)، کە بە واتای تێگەیشتنی ڕاڤەیی دێت، بە ئەو لایەنە بە کار دەهێنێت. مرۆڤ وەک بریکارێکی کۆمەڵایەتی و لەناو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا، واتە لە ناو پەیوەندی هێزەکاندا، ڕاڤەی سەبجێکتیڤانەی بۆ کرداری خۆی و ئەوانی تر هەیە. مادام تێگەیشتنەکانیشی سەبجێکتیڤانەن، هەرگیز لە بەرانبەر ڕاستەقینەدا تەواو نین. مرۆڤ بەو توانستەی هەیەتی هەرگیز ناتوانێت تێگەیشتنی تەواوی بە ڕاستەقینە هەبێت و هەمیشە تێگەیشتنەکانی بابەتن بە سنووردارێتیی هۆش لە ئاست ڕاستەقینەدا. نیۆ-کانتییەکان لە ئاست ئەو کێشەیەدا هۆشمەند بوون، بەڵام چارەسەریان بە ئەوە دابەشکردنی پارچەکانی ڕاستەقینە بوو بە دۆزینەوەی بەرانبەرەکانیان لە هۆشدا، ئەویش لە ڕێگەی پێکهێنانی چەمک (concept formation) بە هۆکاری ئەوەی هەرسکردنی تەواوی ڕاستەقینە بە یەکجار ئەرکێکی نەکردەیە بە هۆش. (ڤیبەر)، بە پێچەوانەوە، پەنا بۆ پێکهێنانی جۆری نموونەیی (ideal formation) دەبات وەک کەرەستەیەکی مێتۆدەلۆجی لە پێناو تێگەیشتن لە هەر کەیسێک، کە توێژەر مامەڵەی لەگەڵ دەکات. جۆری نموونەیی واتە باڵاترین ئامانج و ئاکامی کرداری کۆمەڵایەتی بە گرووپێکی دیاریکراو لە شوێن و کاتی دیاریکراودا. ئەگەرچی جۆری نموونەیی دەشێت هەرگیز لە ڕاستەقینەدا نەبێت، بەڵام بونیادنانی یارمەتی ئەوەمان دەدات، کە تێبگەین ئەکتەرە کۆمەڵایەتییەکان لە پێناو چیدا کردارەکانیان ئاڕاستە دەکەن و چ لایەنەکە وا دەکات لە هێنانە دی ئەو ئامانجەیان سەرکەوتوو نەبن.

ئەگەر نموونەییەکی پەیوەندیدار بهێنینەوە و وای دابنێین ئامانجی

گرووپێک ‘سەربەخۆیی’ە، ئەوا لێرەدا سەربەخۆیی ئامانجە نموونەییەکەیە، واتە جۆری نموونەیی. هەر بزووتنەوەیەک بۆ ئەو ئامانجە تێبکۆشێت، کردارەکانی لە جۆری نموونەییەدا لە چوارچێوەی ئەو ئامانجە ئایدۆلۆجییە ڕاڤەیان بۆ دەکرێت. دوژمن و دۆست هەر لە چوارچێوەی ئەو ئامانجە بڕیاریان لەسەر دەدرێت، چەمکەکان بۆ ئەو ئامانجە بونیاد دەنرێن و تێگەیشتن و پاڵنەری ئەکتەرە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانیش هەر لە چوارچێوەی ئەو جۆرە نموونەییەدا ڕاڤە دەکرێن. بەڵام ئەوە جۆری نموونەییە، واتە ئەو ئاستەیە، کە ئەمە وای دادەنێین هەموو کردارە کۆمەڵایەتییەکان لەو پەڕی هۆشمەندیدا بۆ ئەو ئامانجە ئەنجام دەدرێن، کە لە ڕاستەقینەدا ئەوە دۆخەکە نییە، بەڵکو هەلومەرج و بەرژەوەندیی تر لە کایەکەدان، کە وا دەکات گەیشتن بەو جۆرە نموونەییە لەژێر باری ئەو دۆخانەدا نەکردە بێت. لەو ڕووەوە، بونیادنانی ئامانجی نموونەیی یارمەتی ئەوەمان دەدات هەم لە پاڵنەری کردارەکان تێبگەین، هەم بە دوای ئەو هۆکار و هەلومەرجانەدا بگەڕێین، کە بەربەست بۆ بەدیهێنانی جۆرە نموونەییەکە لە گۆی ڕاستەقینەدا دروست دەکەن. خودی چەمکی ‘سەربەخۆیی’ بونیادنراوێکی کۆمەڵایەتی و سیاسییە. لێرەدا مرۆڤی واتا-بەخش واتا بە کردار و ئامانجەکانی دەبەخشێت، کە لەو کۆنتێکستەدا لە پێناو ‘سەربەخۆیی’یە. مادام ئەمە باسی چەمکی ‘سەربەخۆیی’ دەکەین، کە چەمکەکە ئێمە لە ڕێگەی سرووشتناسییەوە ناتوانین لێی تێبگەین بەو پێیەی لە بنەڕەتدا لە پێوەندیی کۆمەڵایەتیدا بونیاد نراوە، بەچوونی (ڤیبەر) سەبارەت بەوەی، کە هەر دیاردەیەک لە خۆیدا دەگمەنە و پێویستە لە چوارچێوەی تایبەتی خۆیدا مامەڵەی لەگەڵ بکرێت، نەک ئەوەی لە ڕێگەی دۆزینەوەی یاسای گشتگیری گەردوونی کەم بکرێتەوە، بە تەواوەتی دروستە. هەر جۆرە ئایدۆلۆجیایەکیش دووبارە جۆری نموونەییە و لە ڕێگەی چەمکەکانەوە وەک بونیادێکی کۆمەڵایەتی نوێ بونیاد نراوە. کرداری تاکەکەسە چالاکەکانیش هەر لە چوارچێوەی ئەو واتا و مەبەستەی هاوپێچی کردارەکانیان دەکەن ڕاڤەیان بۆ دەکرێت. لە دواتردا بە وردی بە ئەو باسە لە پێوەندییدا بە کێشەی کورد دەگەڕێینەوە، بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە دابینکردنی باکگراوندێکە بۆ ئەو باسە.

تێگەیشتن لە پاڵنەر و مەبەستەکانی مرۆڤ لە پێوەندیی کۆمەڵایەتیدا ڕوونکردنەوەی ڕێژەیی دابین دەکات. بەڵام، بە تێگەیشتن لەو ڕووداو و ئاکامانەی لە گۆڕەپانی ڕاستەقینە ڕوو دەدەن، کەمتوانایە، چونکە لە ئاست دەستەکەوت و ڕووداوەکاندا، بە ڕەهایی گرنگ نییە پاڵنەرەکان چین و چۆن تاکەکەسەکان واتا بە کردارەکانیان دەبەخشن

ئەگەر ئەو پاڵنەرانە ئامانجی خۆیان لە ڕاستەقینەدا نەپێکن. بە واتایەکی تر، نەک هەر ئەوەی لە هەمبەر ڕاستەقینەدا چ واتایەک دەئافرێنین و چۆن لە ڕێگەی واتا چوارچێوەی بۆ ڕاستەقینە دەبەخشین، وەک ئەوەی لای (ڤیبەر) پێداگری لەسەر دەکرێت، بەڵکو خودی ڕاستەقینە چییە و چۆن دەتوانین پێی بە میکانیزم و بونیادە شاراوەکانی ببەین دەبێت بە پرسێکی گرنگ و جێی بایەخ بە ئەوانەی نە لە چوارچێوەی سرووشتناسی و نە لە هیی بوونیادگەریی کۆمەڵایەتی تینیووەتیی دۆزینەوە و دامەزراندنی زانینان ناشکێت. لە بەرانبەر ڕاستەقینەدا، کاتێک جیهانبینیی مرۆڤ دەبێت بە پێوەر، دۆزینەوەکان تەنیا لە چوارچێوەی تێگەیشتن لە خودی باوەڕ و جیهانبینی مرۆڤ دەبن تا ئەوەی ڕاستەقینە خۆی چییە. ئەوەش ڕێگە بە دیاردەیەک خۆش دەکات، کە پێی دەڵێن ‘دروستێتیی یەکسان – equal validity’. مەبەست لەو چەمکە ئەوەیە، کە هەموو شتەکان بە ڕەچاوکردنی جیهانبینی و پاڵنەری تاکەکەسەکان بە ڕاستەقینە دروستە.
بە نموونە، ئەگەرچی باوەڕ و بەچوونەکانیان هەر چەند لە بنەڕەتدا جیاواز بن، بۆ موسڵمانێک ئیسلام، بۆ مەسیحییەک مەسیحی و بۆ بێ-باوەڕێک بێباوەڕی بنەمای دروستێتی و ڕاستین، بەڵام بە گوێرەی پێوەری ‘دروستێتیی یەکسان’ هەر سێ باوەڕ بە هاوتای بنەماکانیان بە خۆیان دروستن. دەبینین لە ئاست ڕاستەقینەدا، بونیادگەریی کۆمەڵایەتی لە قەیران دایە. تەنانەت لەو بۆچوونەیشی، کە وا دەڕوانێت جیهان لە ڕێگەی ئایدیاکانمان دەگۆڕێت. نە دیدگای موسڵمان، نە مەسیحی و نە بێ باوەڕی لە هەمبەر ڕاستەقینەدا یەکسان نین. نەک هەر لە بواری کۆمەڵایەتی، بەڵکوو لە هیی سرووشتیش ئێمە ڕووبەڕووی بەربەستەکانی زانست دەبینەوە. چارەسەرێکی گشتگیر بۆ نەخۆشیی شێرپەنجە نییە. ئەوەی بۆ نەخۆشێک چارەسەرە، دەشێت بۆ نەخۆشێکی تر کاریگەرییە خراپەکانی زیاتر بن تا باشەکانی، چونکە بونیاد و میکانیزمی نەخۆشیی نەخۆشەکان جیاوازە.

فەلسەفەی زانست پێویستی بە ڕێبازی تۆکمە و بەهێز هەیە لە هەڵسەنگاندن و ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانەکانی زانست، چ کۆمەڵایەتی بن، چ سرووشتی بە ئەوەی بتوانێت لە ئاست دیاردەکان خاوەن هێزی ڕوونکردنەوەیی زیاتر بێت.

لێرەدا، قوتابخانەی سێیەم، کە (ڕیالیزمی ڕەخنەیی)یە، کە دەکرێت بە (ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی – Critical Realism) بە کوردی وەربگێڕدرێت، بە فەلسەفەی زانست لە لایەن (ڕۆی ڕام باسکار، 1944-2014) دادەمەزرێت. جگە لەو دەستەواژەیە، ڕیالیزمی باڵا یان

ڕاستەقینەیی باڵا (Transcendental Realism) یش بە هەمان فەرگە بە کار دەبات. پێویستە ئاماژە بەوە بدەم، کە چۆن (هایدیگەر) لە پەرتووکی (بوون و کات) ئاماژە بە قەیرانی زانستەکان دەکات بەو پەیڕەی توێژینەوەن لە هەبووەکان تا ئاڕاستکردنی بیرکردنەوەی ڕووەو بوونناسی و لەوێدا دەنووسێت: "ئەمەش جۆرە ئارەزووکردنێک بە دانانی توێژینەوە لەسەر زەمینەیەکی نوێ لە هەموو بوارەکاندا سەری هەڵداوە"11 ، بەو شێوەیە (باسکار) شوێن داوای هاوشێوە دەکەوێت بە دامەزراندنی 'زەمینەیەکی نوێ لە هەموو بوارەکاندا.' بە هەرکار نییە، کە لە دامەزراندنی قوتابخانەکەیدا، پەنا بە دامەزراندنی ئەنتەلەجیایەکی هاوشێوە دەبات، ئەویش ئەنتەلەجیایەک، کە لەسەر بنەمای ئەنتەلەجیای بوون دامەزراوە و پشتگیری لە بنەڕەت-دانانی بوون لە توێژینەوە و بیرکردنەوە سەربەخۆ لە سیستەمەکانی زانین دەکات. ئەمە دەزانین لە ئایدیالیزمی باڵای (کانت)، چەقی تێگەیشتن تێگەیشتنە لە هەش، سەرەتا لە ئاستە پەتییەکەی و دواتر ئەو دەرکەوتانەی لە دەکەونەوە. بە (باسکار)، ڕاستەقینەیەک لە دەرەوەی هەشدا هەیە. بەبێ بوونی مرۆڤ، کە بوونەوەرێکی هەشمەندە، بەشوومار دیاردەی گەردوونی خۆوە دەدەن؛ شەپۆلی دەنگەکان لە گەشت بەردەوام دەبن، باران هەر دەبارێت، بوونەوەرانی تر دەشێت بژین و زۆر نموونەی تر، بەڵام تاکە جیاوازی ئەوەیە، کە مرۆڤی تێبینیکار لەوێدا نابێت. خەسڵەتی تێبینیکردن، کە سەرچاوەکەی هەشە بڕیار لەسەر بوونی ڕاستەقینە نادات، بەڵکو تەنیا دەتوانێت لە ئاستیدا ئاگامەند بێت. بە دیدی (ڕۆی باسکار) ڕاستەقینە لە سێ ڕێگاوە خۆی مانیفێست دەکات. سەرەتا بە سادە دەردەکەوێت، بەڵام دواتر ئاڵۆز و تا دەگات بە سرووشتی خۆی، کە گرێیەکە و ئەگەری کردنەوەی تەواوەتی نییە. ڕووداوەکان ئاکامی سەرسوڕهێنەر نین، بەڵکو دەرئەنجامی میکانیزم، هێز و بونیادی شاراوەن. ئەوەی لە کات و شوێنێکدا ڕوو دەدات، هیچ مەرج نییە لە کات و شوێنێکی تردا ڕوو بداتەوە، ئەگەر هەمان میکانیزم، بونیاد و هەلومەرجەکان ئامادەییان نەبێت. لەو ڕوانگەیەوە، (باسکار) ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی لە ڕاستەقینەیی ئەزموونی (Empirical Realism) جیا دەکاتەوە بەوەی، کە هیچ دووەمیان هەمیشە لە ڕێگەی ئەزموونەوە خوێندنەوە و ڕاڤەی خۆی بە ڕاستەقینە بونیاد دەنێت، لە کاتێکدا ڕاستەقینە مەودایەکی کراوەیە و لە ڕێگەی ئەوەی ڕووی داوە سنووردار ناکرێت، چونکە خۆی گەلێ پان و بەرهەمهێنەری ڕووداو و ئەزموونەکانە. بە ئەو مەبەستە، سەرەتا پێویستە دەکات خشتەی بناغەی سیستەمەکەی ئەو وەک خۆ، کە لە پەرتووکی (تیۆری ڕاستەقینەی زانست) کێشاویەتی، بخەینە ڕوو:12

	پانتایی ڕاستەقینە	پانتایی ڕاستی	پانتایی ئەزموونی
میکانیزم	✓		
ڕووداوەکان	✓	✓	
ئەزموونەکان	✓	✓	✓

وەک دەبینین و وەک خۆیشی ئاماژەی پێ دەدات، میکانیزمەکان تەنیا لە پانتایی یان کایەکی مەودای ڕاستەقینەدا هەن و سەربەخۆن لە ئەزموون و ڕووداوەکان. نەک هەر ئەوە، بۆ تێگەیشتن لە ڕووداو و ئەزموونەکان ئێمە پێویستیمان بەوەیە بە خودی میکانیزمەکان بگەڕێینەوە بۆ ئەوەی سەرچاوەی ڕووداو و ئەزموونەکان بدۆزینەوە، کە میکانیزمەکانن، بەڵام هەرگیز بە تەنیا ناتوانین لە ڕێگەی ڕووداو و ئەزموونەکان لە تەواوی میکانیزمەکان تێبگەین. بە هەمان شێوە، وەک خشتەکە ڕوونی دەکاتەوە، ڕوودانی ڕووداوەکان سەربەخۆن و بوونیان لەسەر ئەزموونەکان نەوەستاوە، هەر وەک چۆن ئەزموونەکانیش وابەستە نین بە ڕووداوەکان. هەم ڕووداوەکان، هەم ئەزموونەکان، لەو ڕوانگەیەوە دەرکەوتەن، وەک خۆی دەنووسێت: "جیهان لە شتەکان پێکهاتووە نەک لە ڕووداوەکان. زۆربەی شتەکان بابەتی گرێدارن (complex objects)، کە بەهۆیەوە خاوەن یەکێتییەکن لە ئاڕاستە، ئەگەر و هێزەکان. بە گۆڕانەوە بە پەیڕەوکردنی ئاڕاستە، ئەگەر و هێزەکانیان، کە دیاردەکانی جیهان ڕوون دەکرێنەوە."13

پێچەوانەی چەمکی یاسا هۆکردەکانی سرووشتناسەکان (naturalists)، (باسکار) چەمکی میکانیزمە بەرهەمهێنەرەکان (generative mechanisms) بەکار دەهێنێت. بە پێناسەی ئەو، میکانیزمە بەرهەمهێنەرەکان 'هیچ نین، جگە لە شێوەی کرداری شتەکان.'14 کێشەی سیستەمی زانینی (هیوم)، بە دیدی (باسکار) ئەوەیە، کە (هیوم) یاسا هۆکردەکان لە چوارچێوەی سیستەمێکی داخراو ڕەچاو دەکات، یان بە واتایەکی تر، بەچوونی وایە، کە ڕاستەقینە سیستەمێکی داخراوە و ڕێچکەدار یان خاوەن یاسای هۆکردی بڕیار لەسەر دراوە، کە تێیدا ڕووداوەکان بەردەوام چەندبارە دەبنەوە. بە (باسکار)، ڕاستەقینە تۆڕێکی کراوەیە و لەو سێ ئاستەی ئاماژەمان پێی دا خۆی مانیفێست دەکات. جگە لە ڕەتکردنەوەی قوتابخانە ئەزموونگەرایی (هیوم)، (باسکار) قوتابخانەی ئایدیالیزمی باڵای (کانت) ڕەت دەکاتەوە لەسەر ئەو بنەمایەی، کە ئایدیالیزمی باڵا وا لە جیهانی سرووشتی دەڕوانێت، کە بونیادێکی هۆشەکی بێت تا بوونێکی سەربەخۆ لە دەرەوەی هۆشدا.15

(باسکار) ئاماژە بە قەیرانەکی تری ئەو دوو ڕێبازە دەدات، کە ناوی دەنێت ئیپستیمیی چەوت (epistemic fallacy). مەبەست لەو چەمکە کەمکردنەوەی بوونە بە زانین، یان ئۆنتۆلۆجیا بە ئیپیستیمۆلۆجی، وەک بەرانبەر ئەو دیاردەیەی ڕاستەقینەیی ئەزموونی دەنووسێت: "… کە پرسیارە ئۆنتۆلۆجییەکان هەمیشە دەتوانرێت جێگۆڕکێیان لەگەڵ تێرمە ئیپیسیمۆلۆجییەکان پێ بکرێت."16
ئەو کێشەیە لەوە بەرفراوانترە بەو پێیەی، کە زانین گوتاری ڕەهای خۆی، کە بە دیدی ئەو لەسەر بنەمای ئیپستیمیی چەوت دامەزراوە، بەرانبەر بە بوون بەرز دەکاتەوە و هەر چەند لە بنەڕەتیشدا لاواز بێت، لەسەر بنەمای دروستێتی لە چوارچێوەی ئەو فەرگەیەی زانین ڕەوایەت و هێزی پێ دەبەخشرێت. خودی (کانت)، بە بۆچوونی ئەو، لە ڕێگەی ئەو بۆچوونەی، کە پێی وایە کاتیگۆرییەکان ئەگەر لەسەر بنەمای هەست یان ئەگەری بوونیان بە ئەزموون بونیاد نەنرێن، هیچ واتایەکیان نییە، تووشی دامەزراندنی ئیپستیمیی چەوت دەبێتەوە کاتێک بوون بە بابەتی زانین کەم دەکاتەوە.17
بەڵام ئەنجامدانی ئیپستیمیی چەوت لە دامەزراندنی هەر سیستەمێکی زانین تەنیا پەیوەندیی بەو دوو قوتابخانەی فەلسەفەی زانستەوە نییە، بەڵکو بە دیدی ئەو، بوارەکانی گرتووەتەوە. بەڵام بە (باسکار)، زانین دەبێت وا ڕەچاو بکرێت، کە کەرەستەیەکە بە بەرهەمهێنان و زانستیش وەک چالاکییەکی بەردەوامی کۆمەڵایەتی، کە لە پرۆسەی گواستنەوەی بەردەوام دایە.18
زانین بە ئەو دوو جۆر زانینە. یەکەمیان زانینی پراکتیکی یان زانینی چالاکییەکانی مرۆڤ، واتە زانینێک کە پەیوەندی بە وەبەرهێنان و پیشەوە هەیە، بە نموونە چۆنیەتی دروستکردنی فڕۆکە. دووەمیان زانینە سەبارەت بە بوون و دیاردەکانی. مرۆڤ دەتوانێت دەستکاری و گەشە بە زانینی یەکەم بدات، بەڵام لە ئاست زانینی دووەمیان کەمتوانایە و توانای گۆڕینی نییە، بەڵکو تەنیا دەتوانێت بوونەوەرێکی تێبینیکار و دۆزەرەوە بێت لە ئاستیدا. ئەمە زانینمان سەبارەت بە بوون هەبێت یان نا هیچ لە باڵادەستیی بوون کەم ناکاتەوە.
ڕاستەقینە چییە و ئەمە چۆن دەتوانین هێزی تێگەیشتنمان بەسەر ڕاستەقینەدا هەبێت؟ لەو ڕاقانەدا هیچمان بە دەرنەکەوتبێت، ئەوەمان بۆ دەرکەوتووە، کە چەندبارە بوونەوەی ڕووداوی هاوشێوە تەنیا ڕێکەوتن بە گوێرەی بونیاد و میکانیزمەکان، نەک حەتمی. ئەوەی لە شوێن و کاتێکی دیاریکراو ڕوو دەدات پەیوەندیی بە کۆنتێکستی ئەو شوێن و کاتەوە هەیە، نەک هیی کات و شوێنی تر بە گوێرەی بونیاد، میکانیزم و هەلومەرجەکان. پێویستە ئاماژە بە

خاڵێکی گرنگ بدەم، کە ئەویش ڕۆڵی هەلومەرجەکانە، کە دواتر لە نموونەی قەوارەی هەرێمی کوردستان ڕوونکردنەوەی زیاتر دابین دەکەم. میکانیزمەکان پێویستیمان بە هەلومەرجی خۆیان هەیە بۆ ئەوەی ئاکامی دیاریکراو بدەن بە دەستەوە. بەڵام ئەو هەلومەرجانە ئاکامی کراوەیی ڕاستەقینەن. لەو ڕووەوە، ڕاستەقینە وەک تۆڕێکی کراوە خاوەن فرەڕێچکەیە. (باسکار) چەمکی (demi-regular) بۆ ئەو دۆخە بە کار دەهێنێت، کە چەمکێکی بیرکارییە بۆ ئەندازە و شێوەکان بە کار دێت؛ ئەوەی لە ئاستێکدا چوارگۆشەیە و ڕێچگەی چەندبارەبوونەوەی چوارگۆشەیی هەیە لە ئاستێکی تردا دەشێت بازنەیی و سێ-گۆشەیی بێت یان ئاستی تر بن بە تەنیا لەبەر ئەوەی ڕاستەقینە چوارچێوەیەکی دیاریکراوی هەمیشەیی نییە و بەردەوام لە گۆڕانە پێشبینینەکراوەکانی خۆی دایە.

نموونەی کێشەی کورد و هەرێمی کوردستان

ئەگەر ئێمە سەیری کێشەی سیاسی کورد بکەین و بمانەوێت تێگەیشتنێک لەسەر بنەمای فەلسەفەی زانین دابمەزرێنین، ڕووبەڕووی کۆمەڵێک بەربەست دەبینەوە. ئامانجی سیاسی کورد بۆ چەندین دەیە بریتی بووە و بریتییە لە سەربەخۆیی (کورستان)، بەڵام تەنیا لە (کوردستان)ی باشوور ئەو ئامانجە تا ڕادەیەکی سنووردار بەدەست هاتووە لە کاتێکدا ژمارەی دانیشتووانی (کورستان)ی باشوور زۆر کەمترە لە هیی باکوور و ڕۆژهەڵات. ئێمە چۆن دەتوانین وەها کەیسێک □اق□ بکەین؟ بە بۆچوونی من، ئێمە دەتوانین لە ڕوانگەی دوو فێرگەی بنەڕەتی فەلسەفەی زانست لەو کێشەیە تێبگەین، ئەوانیش بونیادگەریی کۆمەڵایەتی و ڕاستەقینەیی ڕەخنەییە. بوونیادگەریی کۆمەڵایەتی بۆ ئەوە گرنگە، کە ئێمە جۆری نموونەی بۆ ئەو کێشەیەی کورد بونیاد بنێین، کە پێشتر ئاماژەمان پێی داوە. جۆری نموونەیی بۆ کێشەی سیاسی کورد دەوڵەتە، واتە کورد لە بنەڕەتدا و لە ئاستە ئایدیاڵەکەیدا بۆ دەوڵەتبوون تێدەکۆشێت. چەمکی دەوڵەت ل□□□دا چەمکێکی بونیادگەریی کۆمەڵایەتییە، واتە کارەکتەرە کۆمەڵایەتییەکان ئەو چەمکەیان داهێناوە و ڕێکخراوێکی سیاسیان لەسەر ئەو بنەمایە دامەزراندووە، کە دەوڵەتە. بە پێناسەکەی (ماکس ڤیبەر) بێت، ‘دەوڵەت ڕێکخراوێکی سیاسییە، کە سەرکەوتووانە گوتاری قۆڕغکردنی بەکارهێنانی توندوتیژیی ڕەوایەتپێدراو بەسەر ناوچەیەکی دیاریکراودا بەرز دەکاتەوە.’[19]

ئەو پێناسەیە فرەدیوە. بۆ ئەوەی دەوڵەت هەبێت، دەبێت ئەو دەوڵەتە توانای قۆڕغکردنی گوتاری توندوتیژی بەسەر خاک و کۆمەڵدا هەبێت،

واتە لە ئاستە نموونەیەکەیدا، دەوڵەت دەبێت سوپای هەبێت و ئەو سوپایە سەرکەوتووانە هێزی خۆی بەسەر خاکدا بسەپێنێت. لە هەمان کاتدا، سوپا خۆی دەبێت تاکە ڕێکخراوی بەکارهێنانی توندوتیژیی ڕەوایەتپێدراو بێت بەسەر خاک و کۆمەڵدا. ئەو پێناسەیە، کە جۆری نموونەییە، یەکێکە لە پێوەرەکان بۆ هەڵسەنگاندنی شکست و سەرکەوتووی دەوڵەت بەسەر خاکدا. ئەو دەوڵەتانەی توانای سەپاندنی هێزی سوپایان بەسەر خاکدا نییە، بۆ نموونە (سۆماڵیا)، (سوریا) و تەنانەت (عێراق)یش، بە دەوڵەتی شکستخواردوو هەژمار دەکرێن و هێزی دەرەکی ڕەوایەتی هەیە لە پێشێلکردنی سەروەریی ئەو دەوڵەتانە.

بەڵام چەمکی دەوڵەت وابەستەیە بە چەمکی سەروەری. لە ڕاستیدا، سەروەریی واتە دەوڵەت. بۆ ئەوەی دەوڵەتێکیش سەروەر بێت، دەبێت سەربەخۆ بێت. سەربەخۆیی لێرەدا دوایین هەنگاوە بۆ دروستبوونی دەوڵەت تا یەکەم هەنگاو، چونکە سەربەخۆیی لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بڕیاری لەسەر دەدرێت تا لە ئاستی ناوەخۆ. کاتێک (داعش) سەرکەوتووانە خاکی (سوریا) و (عێراق)ی داگیر کرد، لە ئاستی ناوەخۆ خاوەن هەرە زۆری خەسڵەتەکانی دەوڵەت بوو، بەڵام ددانپێدانەنانی نێودەوڵەتی بەس بوو بۆ لە ئاستی نێودەوڵەتیدا هاوپەیمانی لەناوبردنی ئەو ڕێکخراوە پێکبهێندرێت. لە هەمان کاتدا، کاتێک (بەریتانیا) و (فەڕەنسا) و دەوڵەتانی تری داگیرکار دەستیان بە داگیرکاریی خاکەکانی خۆرهەڵات کرد، ئەوان هیچ دەوڵەتێکیان داگیر نەکرد، بەڵکو خاکی بێ سەروەرییان داگیر کرد، چونکە هیچ یەکێک لەو خاکانە خاوەن دەوڵەت نەبوون. واتە خاکی کراوە بوون بۆ داگیرکاری، بەکارهێنان و تەراتێن. لەو ڕووەوە، کاتێک دەوڵەت بوونی نییە، هیچ گرووپێک سەروەریی بەسەر خاکدا نییە، لانی کەم لە ئاستی نێودەوڵەتیدا. دیاردەی دەوڵەت لە سەدەی هەژدە لە (ئەوروپا) شێوە دەگرێت و بە پڕۆسەسکی درێژخایەن بەسەر تەواوی جیهاندا بڵاو دەبێتەوە. لەو ڕوانگەیەوە، پشتگیری و ددانپێدانانی نێودەوڵەتی گرنگترین هەنگاوە بۆ تەواوکردنی دامەزراندنی دەوڵەت.
بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، (هەرێمی کوردستان) نموونەیەکی جیاوازمان پێ دەڵێت، چونکە سەرەڕای هەبوونی دەوڵەتێکی ڕەوایەتپێدراوی وەکو (عێراق)، هێشتا ئەو دەوڵەتە توانای سەپاندنی هێزی بەسەر تەواوی خاکی خۆیدا نییە. بۆ کورد لە (عێراق) خاوەن وەها دەستەڵاتێکە، بەڵام لە (تورکیا) بنەڕەتترین مافەکانی شوناسی لێ داگیر کراوە؟ بونیادگەریی کۆمەڵایەتی لێرەدا توانای ئەوەی نییە وەڵامی ئەو پرسیارەمان بداتەوە، چونکە ئەگەر باسەکە سەربەخۆیی بێت، کوردەکان

لە هەر چوار پارچە بۆ سەربەخۆیی تێدەکۆشن. لەو ڕووەوە، ئەمە پێویستە پەنا بۆ قوتابخانەکەی (ڕۆی باسکار) ببەین لەپێناو دۆزینەوەی بونیاد، میکانیزم و هەلومەرجەکان، کە وا دەکەن هەرێمێک بە نزیکەی شەش ملیۆن کورد دەستەڵاتی نەتەوەیی زۆر زیاتر بێت لە بەشێکی (کوردستان)، کە دانیشتووانی زیاتر لە بیست ملیۆنە. ئایا باسەکە ئەوەیە، کە کوردەکانی باشوور شۆڕشگێڕانەترن لە کوردەکانی بەشەکانی تر؟ بە دۆزینەوەی بونیاد و میکانیزمەکان، دواتر هەڵسەنگاندنی هەلومەرجەکان، دەتوانین وەڵامێکی شایستە بە ئەو پرسیارە بدەینەوە.

یەکەمیان سەبارەت بە میکانیزمەکان، کوردەکان لە هەر چوار پارچە خاوەن کۆمەڵێک میکانیزمی هاوبەشن، بۆ نموونە هەبوونی خەونی سەربەخۆیی نەتەوەیی، پارتی سیاسی، هێزی بەرگریکار و شەڕ، کە توانای چالاکی سەربازی هەبێت، زمان و کەلتوور. لە ڕووی ڕووداوەکانیشەوە، ڕووداوی سیاسی کورد لە هەر چوار پارچە ئامادەیی هەیە بە خەونی سەربەخۆیی، چ بە ڕاستەوخۆی بێت، چ بە ناڕاستەوخۆیی. کەواتە لێرەدا میکانیزم و بونیادەکان هاوبەشن. ئەگەر لە باشوور هێزی سەربازیی (یەکێتی) و (پارتی) هەیە، ئەوا لە باکوور (پەکەکە) هەیە، لە خۆرهەڵات (دیموکرات) و (کۆمەڵە) و (پژاک) هەن و لە ڕۆژئاواش (هێزەکانی سوریای دیموکرات). لەو ڕووەوە، (یەکێتی) و (پارتی) تەنیا میکانیزمی بەرهەمهێندراوی کۆمەڵگەی کوردین تا ئەوەی خۆیان داینەمۆ و چەرخی خستنەگەڕی سەربەخۆیی (کوردستان) بن. بە هەمان شێوەیش، کێشەکانی ئەو میکانیزمە بەرهەمهێندراوە، وەکو قەیرانانەی بەرهەمی ئەو حیزبەن، بەلەناوچوونی هیچ یەکێک لەوان کۆتایی نایەن، ئەگەر هەر جۆرە بزوتنەوەیەک دووبارە بەرهەمی هەمان میکانیزم بێت. ئەمە بینیمان، کە بزووتنەوەیەکی وەکو (گۆڕان) وێنەیەکی تەقەنەرتر و فێڵبازانەتری ئەو میکانیزمە بەرهەمهێندراوەی پێشان داین. لێرەدا ئەمە دەبێت لە هەلومەرجەکان تێبگەین، کە وای کردووە (کوردستان)ی باشوور نیمچە-سەربەخۆ بێت، بە مافی بەشداری سیاسی بەهێزی کوردەکان لە کاروباری دەوڵەتی (عێراق)، لە کاتێکدا هەمان دۆخ بە کوردەکانی باکوور جیاواز بێت. سێ هەلومەرجی سەرەکی هەن، کە وایکردووە ئەو دۆخە بەو شێوەیە بێت، کە ئەوانەن:

یەکەم، سیستەم و لاوازیی دەوڵەت:

بە ئەوەی کێشەی کورد لە دەوڵەتێکی دیاریکراودا بەرەو پێشەوە بڕوات، پێشمەرجە، کە ئەو دەوڵەتە لە ئاستی ناوخۆدا یان سیستەمێکی دیموکراتی بەهێزی هەبێت، یان دەوڵەتێکی لاواز بێت. لە

ساڵی 1991، کورد لە باشوور لاوازیی دەوڵەتی (عێراق)ی قۆستەوە و هێزەکانیان بۆ ڕاپەڕین دەرکرد. بەڵام هێزەکانی (عێراق) گەڕانەوە و کوردەکان ئاوارەی شاخ بوونەوە. نە هێزی (یەکێتی)، نە هیی (پارتی) و نە هیچ هێزێکی تر نەیانتوانی ڕووبەڕووی سوپا ببنەوە. ئەوەی وایکرد ناوچەکانی (کوردستان) حوکمی چارەی خۆ-نووسینان هەبێت، دەستەوەردانی (نەتەوە یەکگرتووەکان) بوو. لە هەمان کاتدا، لە لاوازیی دەوڵەتی (سوریا)، هێزەکانی (سوریای دیموکرات) هەلیان قۆستەوە و هێزی خۆیان بەسەر خاکدا سەپاند. هەمان هەلومەرج لە (تورکیا) و (ئێران) تێبینی ناکرێت، چونکە ئەو دوو دەوڵەتە هێزی بەهێزی سوپایان بەسەر خاکدا هەیە و هیچ کات بە شێوەی (عێراق) و (سوریا) لاواز نەبوون، جگە لە دوای شۆڕشی ساڵی 1979ی (ئێران)، کە سەردەمی زێڕینی (حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران) بوو.

دووەم، پشتگیریی نێودەوڵەتی:

سەرەڕای دەستپێکردنی شۆڕشی نوێ لە ساڵی 1976ەوە، لەگەڵ هەبوونی پارتی تری چەکدار، بە هێزەکانی (پارتی دیموکراتی کوردستان)یشەوە، (یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان)، هیچ دەستکەوتێکی نەتەوەیی گرنگی لە ئاستی دەوڵەتداری بەدەست نەهێنا. (هەڵەبجە) کیمیاباران کرا و سەدان هەزار گوندنیشین و شارنشین زیندەبەچاڵ کران، بەڵام کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی هیچ یەکێک لەوانەی بە شایستەی ئەوە نەزانی ئاوڕ لە کێشەی کورد بداتەوە. تەنیا ڕووداوێکی نێودەوڵەتی، کە داگیرکردنی (کوەیت) بوو، واتە تەحداکردنی سیستەمی نێو-دەوڵەتی بەس بوو بۆ ئەوەی زلهێزێکی وەکو (ئەمەریکا) و هاوپەیمانە نێودەوڵەتییەکانی تر وا لە بکەن سیاسەت و بەرنامەڕێژییەکانی خۆیان بەرانبەر بە (عێراق) بگۆڕن. لەو ڕووداوەوە، کێشەی کورد سەرنجی نێودەوڵەتی بەلای خۆیدا ڕادەکێشێت. ئەوە پەیوەندیی بە ڕووداوێکی سادەوە نییە، بەڵکو پەیوەندیی بە گۆڕانی بونیاد و میکانیزمەکانی سیاسەتەکانی (عێراق) و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی، لە بلۆکی (ئەمەریکا)دا هەیە.

کێشە و ناکۆکی (عێراق) لەگەڵ (ئەمەریکا) و (خۆرئاوا) کێشەی کورد بەرەو پێشەوە دەبات تا دەگات بە ڕووخاندنی ڕژێمی (سەدام حسێن) لە ساڵی 2003، کە کورد هاوپەیمانێکی سەرەکی و پشتگیریکارێکی بە مەرج بوو بۆ (ئەمەریکا)، هەنگاوێک، کە ڕەوایەتی باشی بە سیاسەتی (ئەمەریکا)دا. پشتگریی نێودەوڵەتی و دیپلۆماتی، بە تایبەت هیی (ئەمەریکا) بۆ (هەرێمی کوردستان) ئەو هێزەیە، کە وای کردووە کورد بتوانێت حوکمڕانیی ناوچەیی خۆی هەبێت، نەک هێزە کوردییەکان بە

تەنیا. ئەو پشتگیرییە تا سەر ئێسقان مەرجدارە، واتە وابەستەیە بە بەرژەوەندیی و سرووشتی پەیوەندییەکانی (ئەمەریکا) لەگەڵ لایەنەکانی تر، خراپتر بە ئەوان، باشتر بە کورد و بە پێچەوانەشەوە. هەمان هەلومەرج بەسەر کێشەی کورد لە (سوریا) ڕوونکردنەوە دابین دەکات. کشاندنەوەی پشتگریی (ئەمەریکا) بەسە بە ئەوەی خوێنی دەیان هەزار شەڕڤانی کورد ببێت بە بیرەوەرییەکی ڕێزلێنەگیراوی مێژوو، وەک ئەو مەترسییەی لە هێرشەکانی (تورکیا) بۆ سەر هێزەکانی کورد لە (سوریا) بینیمان. هەمان هەلومەرج لە (تورکیا) بۆ کێشەی کورد ئامادەیی نییە، چونکە کێشەی کورد لە (تورکیا) خاوەن پشتگیریی نێودەوڵەتی نییە وەک ئەوەی لە (عێراق) و (سوریا) هەیە، بەڵام چونکە کێشەی کورد لە باکووردا خاوەن هەمان بونیاد و میکانیزمی داواکردنی مافە نەتەوەییەکانە، ئەمە لە (تورکیا) کێشەیەکمان هەیە بە ناوی کێشەی کورد. بەڵام جیاوازییەکەی لەگەڵ (ئێران) ئەوەیە، کە ئەگەرچی پشتگیریی (ئەمەریکا) بۆ هێزە کوردییەکانی ڕۆژهەڵات هەیە، بەڵام چونکە هەلومەرجی یەکەم، کە لاوازیی دەوڵەتە، ئامادەیی نییە، ئەو پشتگیرییە بە تەنیا کارتێکی گوشارە و بە کارهێنانی وابەستەیە بە لاوازیی دەوڵەتی (ئێران) و سیاسەتەکانی لەگەڵ (ئەمەریکا) ئەگەرچی بونیاد و میکانیزمە سیاسییەکان لە چالاکی بەردەوام و ڕۆژەیی خۆیان دان.

سێیەم، سەرچاوە سرووشتییەکان:

نەوت لەو کۆنتێکستەدا لە گرنگترینیانە. خاکی ناوچەکانی (هەرێمی کوردستان) لە ڕووی جیۆپۆلەتیک و سەرچاوە سرووشتییەکانی پێگەی (حکومەتی هەرێمی کوردستان)ی بەهێز کردووە. جگە لە دەستەڵات و بەرژوەندیی زلهێزەکان، بەرژەوەندیی گرووپە دیاریکراوەکان، کە خاوەن هێزی ڕۆژەیی خۆیانن لە دروستکردنی کارتی گوشار و کارێگەرێتیان لەسەر بڕیارە سیاسییەکان، پاڵنەرێکی گرنگە لە هێزی ناوچەیی و نێودەوڵەتی (حکومەتی هەرێم) و کەیسی کورد لە (عێراق)دا. بە هەمان شێوە، (حکومەتی هەرێم) بە تەنیا ناتوانێت هیچ مامەڵەیەک بە سەرچاوە سرووشتییەکانییەوە بکات ئەگەر لەگەڵ هەرە دوژمنترین دەوڵەتی کورد، کە (تورکیا)یە، نەچێتە ڕێککەوتنەوە (لەسەر خەرجی لەدەستدانی هەستیارترین بەرژوەندییە باڵاکان، کە زۆر لە پێشتر و گرنگترن لە دەستکەوتی کورت-مەودای هاوشێوە)، بەو پێیەی خاکی (باشووری کوردستان) داخراوە بە دەست گەیشتن بە بازاڕی نێودەوڵەتی. بە پێچەوانەوە، (کورستانی باکوور) ئەو سەرچاوە ستراتیجییانەی نییە، جگە لە ڕووباری (دیجلە) و (فورات). هەر سەرچاوەیەکی سرووشتیشی هەبێت، دووبارە لەبەر بێهێزیی دەوڵەتی

(تورکیا) ناتوانێت هیچ مامەڵەیەکیان پێوە بکات. تەنانەت ئەگەر بتوانێت ئەو سەرچاوانەیش کۆنتڕۆڵ بکات، پێویستی دەوڵەتانی وەکو (عێراق)، (ئێران) و (سوریا) دەبێت بۆ دەست گەیشتن بە بازاڕە نێودەوڵەتییەکان.

بە خستنەڕووی ئەو سێ هەلومەرجە بنەڕەتییە (بەڵام نەک ڕەها)، دەبینین، کە پێشکەوتنی پرسی سیاسی و کەلتووریی کورد لە باشوور ئاکامی بە تەنیا مێژوو و بەرهەڵستییە سیاسی و سەربازییەکانی کورد نییە، بەڵکو هەلومەرجی ناوخۆ و نێودەوڵەتی وەها کیانێکی لەسەر قاچەکانی خۆی هێشتووەتەوە. ئەمە بینیمان، کە پڕۆژەی ڕێفراندۆمی سەربەخۆیی ساڵی 2017 بە ئاسانی شکستی هێنا، چونکە هەلومەرجەکان بە ئاشکرا بۆ وەها بازدانێک گونجاو نەبوون. لە ڕووی بوونیادگەریی کۆمەڵایەتییەوە، هەموو لایەنەکان دەتوانن بەچوونی جیاوازی خۆیان دەرببڕن و لەمە و بیانوو بخەنە پاڵ یەکتر لە وەها شکستێکدا، بەڵام ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی فەرمان دەکات، کە ئەو کێشەیە تەنیا لە چوارچێوەی هۆشە سنووردار و بچووکی خۆمان نەبینین، بەڵکو سەیری هەلومەرج، میکانزم و بونیادەکانی وەها شکستێک بخەینە بەر ڕۆشنایی باس. سەربەخۆیی لە ڕێفراندۆمەکەوە دەست پێ ناکات.
لە ڕاستیدا، ڕێفراندۆم یەکێکە لە دواین هەنگاوەکان. بە زانینی خواستی نەتەوەییەک، سەرکێشی سیاسی لەسەر خەرجی لەدەستدانی بەرژەوەندییە گەورەکان هەڵبژاردەیەکی هەژارە، چونکە بە تەنیا سەیری پاڵنەرە سیاسییەکانی ئەو نەتەوەیە بکەین بەس بۆ ئەوەی بزانین ئامانجی نموونەیی ئەو نەتەوەیە لە ئاستە نموونەییەکەیدا چییە. بێگومان ئەوە بە واتای ئەو نایەت، کە تەنیا هەلومەرجەکان ڕۆڵیان هەیە، بەڵکو بۆ ئەوەی هەلومەرجەکان بقۆزرێنەوە، بونیاد و میکانیزمەکان دەبێت ئامادەییان هەبێت.
ئەگەر هەموو جیهان بیەوێت کێشەی کورد چارەسەر بکات بە دابینکردنی هەلومەرجی گونجاو، ئەگەر بونیاد و میکانیزمە ناوخۆییەکان ئامادەییان نەبێت، یان ڕووخێنەر بن، وەک میکانیزمی خۆ-خۆری لەناو بزوتنەوە سیاسییە کوردییەکان، ئەوا ئەستەمە هەلومەرجەکان بە تەنیا هیچ ڕۆڵێکیان هەبێت. بە پێچەوانەشەوە، بوونی میکانیزمەکان، بۆ نموونە، لە (کوردستان)ی باکوور، ژێرباری هەلومەرجی سەخت، کێشەی کوردی بە زیندووی هێشتووەتەوە. بۆیە تێگەیشتنی زانستیی فەلسەفی یارمەتی ئەوەمان دەدات میکانیزم و بونیادەکان قووڵتر بناسین تا ئەوەی خۆمان لە بازنەی دژایەتی و بەرهەڵستکاری، لەگەڵ حوکمی هۆشە کەمتواناکان، زیندان و سەرگەردان بکەین. بۆیە لەو ڕوانگەیەوە، قوتابخانەی ڕاستەقینەیی ڕەخنەیی دەروازەی گەورەی

تێگەیشتمان لە کێشەکانی گەی ڕاستەقینە بە دەکاتەوە و لە جیاتی حوکمی کەمتوانای هۆشە بەرتەسکەکان، ناچارمان دەکات ئاسۆی تێگەیشتن و بیرکردنەوەمان لە بەرانبەر ڕووداو و پێشهاتەکان بەرفراوان بکات و لە ئاست ڕاستەقینەدا خاوەن گوتاری ڕەخنەیی بین تا گوتاری شۆڤێنی و سەرگەرمیی هەشەکی، کە لە ڕاستیدا لە ئاست ڕاستەقینەدا هەژار و کەمتوانان.
بەڵام لە دەرەوەی ئەو جۆرە نموونە پراکتیکییانەدا، کە تەنیا بە دابینکردنی زیاتری توانای ڕوونکردنەوەیی ئەو قوتابخانەیە، هێزی ڕاستەقینە هەمیشە باڵاترە لە هێزی تێگەیشتنی مرۆڤ بەو پێیەی ڕاستەقینە مانیفێستی خستنەگەڕی شاراوەکانی بوونە، کە خشکەکانە لە دەرەوەی بریکاری هەشەکی لە کردار و ناکردارەکانی خۆی بەردەوامە.
لەگەڵ ئەوەشدا، ئەو جۆرە پێپەیبردنە گوتاری ئازادبوونی مرۆڤ لە ئاست زیندانە هەشەکییەکانی خۆی بەرز دەکاتەوە و وا دەکات بەرەو ئاسۆیەکی کراوەتر تیشکەکانی بیرکردنەوەی خۆی ئاڕاستە بکات بە دۆزینەوەی ئاقاری باڵاتری بوون بە تێگەیشتن.

سۆران ئازاد

Heidegger, 1998, p.240)) 1
2 هەمان سەرچاوەی پێشوو یان ibid))
3 (Kant, 2010, p.28)
4 Ibid: p,43
5 Ibid
6 Ibid: p, 53
7 Ibid: p, 53-4
8 Ibid: p, 74-5
9 Ibid: p, 80
10 Ibid
11 (هایدیگەر، 2013، ل. 47)
Bhaskar, 2008, p. 56)) 12
13 (Bhaskar, 2008, p. 51)
Ibid: p, 14
15 Ibid: p, 25
16 Ibid: p, 36
17 Ibid: p, 37
18 Ibid: p, 17

19 (Weber, 1978, p. 54) & (Kaspersen & Strandsbjerg, 2017, p. 6).

سەرچاوەکان بە پەراوێزە بەکارهاتووەکان:

Bhaskar, R. (2008). A realist theory of science (Radical thinkers 29). London: Verso.

Heidegger, M. (1998). Letter on Humanism (F. A. Capuzzi, Trans.). United States of America: University of Cambridge. http://timothyquigley.net/cont/heidegger-loh.pdf

هایدیگەر، م. (2013). بوون و کات (وەرگێڕانی د. محەمەد کەمال). سلێمانی: دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، چاپی یەکەم.

Kant, M. (2010). The Critique of Pure Reason (J. M. Meiklejohn, Trans.). The Electronic Classics Series. http://www.metaphysicspirit.com/books/The%20Critique%20of%20Pure%20Reason.pdf

Kaspersen, Lars Bo, & Strandsbjerg, Jeppe. (2017). Does war make states? Investigations of Charles Tilly’s historical sociology. Cambridge: Cambridge University Press.

Weber, Max. (1978[1922]). Economy and Society: An outline of interpretive sociology. Vol. 1. (Roth, Guenther, & Wittich, Claus. Trans.). Berkeley: University of California Press.

سەرچاوەکانی تر:

Archer, M., Bhaskar, R., Collier, A., Lawson, T., & Norrie, A. (Eds.). (1998). Critical realism : Essential readings. Retrieved from https://ebookcentral-proquest-com.esc-web.lib.cbs.dk:8443

Bhaskar, R. (2000). From East to West: Odyssey of a soul (Critical realism: interventions). London: Routledge.

Clark, Alex. (2015). Critical realism and realist evaluation: An overview for everyone [Video]. Retrieved April 27, 2020, from https://www.youtube.com/watch?v=8Y3oVV5KxeU

تێگەی دەسەڵات و “د□□و□زمەی دەسەڵات” لە تێڕوانینی مێژووناسی ئەڵمان “گێرهارد ڕیتەر”دا 1.. مەحمود چاوەش

کاتێک باس لە تێگەی دەسەڵات دەکەین، گەلێک پڕۆسە و ڕووداوی مێژوو ل□ بەر دەمماندا زیندوو دەبنەوە، ئاخر بوونی دەسەڵات دووجمکەییە، کە تەواو دژەجەمسەر و ناکۆکی لەخۆگرن، ئەم دوو جمکە لە هەموو سەردەمەکانی مێژوودا بەرانبەریەک وەستاونەتەوە، دووانەیەکی پ□□د□کس، کە تاکو ئەم ڕۆژگارەش لە ئاستی سیاسەتی جیهاندا سەقامگیرە. لێحاڵیبوونی ئەم تێگەیەش بەستراوە بەو ناکۆکیە دووفاقیلەخۆگرەوە کە لە هەناویدا جێگیرە. دەسەڵات تواناکانی گرووپێکە، کە دەتوانن کاریگەری لەسەر هزر و ڕەفتاری تاکەکانی کۆمەڵگەیەک بنوێنن، ئەوە بە چەشنێک کە ئیدی تاکەکانی کۆمەڵگە

ڕوانگە و داخوازییەکانی خۆیان بە داخوازییەکانی ئەوان (دەسەڵاتداران) بگونجێنن. کاتێک باس لە واژەی دەسەڵات دەکرێت، هەمیشە بیرو ئەندێشەمان بەلای پێکهاتەی دەوڵەت، مۆنۆپۆلکردنی دەسەڵات لەلایەن گروپێک یان دەوڵەتێک، وێرانکاری، کوشتار و جەنگەکان، تۆڵەسەندنەوە، بەکارهێنانی زەبورزەنگ، بەزاندن و گەلێک پێکهاتەی تردا ڕادەکێشرێت. واژەی دەسەڵات پڕ کێشەو دژجەمسەرە، دووفاقییە و هەندەجار چەندوویەکی لە خۆگرتووە. گەرهارد ڤیتەر بەشێکی ئەم دووفاقییەتییەی دەسەڵات بە "دێوەزمەی دەسەڵات" ناوزەد دەکات. دێوەزمەیەتییەکەی لەوەدا نیە، کە تەواوی لایەنە باشەکانی دەسەڵات بە نەگەتیف بنرخێندرێت، بەڵکو گرفتی ئەم دووفاقەتییە لەوەدایە کە فرەمانا، نادیار و تەواو ترسێنەرە. ئەم خەسڵەتانە هەمویان لە ناوەڕۆکی دەسەڵاتدا بوونیادیان هەیە. دەسەڵات بەواتای مەفتونی و خولیای خواستێک، کە گەر نەبێت، ئەوسا ناکرێت هێزێکی گەورە ڕێکبخرێت یان ئەنجام بدرێت، هەمانکات ترسناکئامێز و هێزگەلێکی وێرانکار (کاولکار) لەخۆدەگرێت.2

گەرهارد ڤیتەر ئەم دووفاقەتییە بەم شێوەیە باس دەکات. دەسەڵاتداران لە پێکهاتەکانی بوونی دەوڵەتدا بەرانبەر دوو ستوون دەوەستنەوە، کە تەواو دژجەمسەرن، لەکاتێکدا جەمسەرێکیان دەخوازێت دەسەڵاتەکەی مافلەخۆگر، دادپەروەر، دابینکەری یاسا و ئاسایش، بەردەوامی لە نیزامدا سەقامگیربکات، جەمسەرەکەی تریان پێویستی بە وزەی جەنگاوەرانە هەیە، بە توندوتیژی، ئەوجا گەر سەرکەوتوانە دەسەڵاتەکەی بەئەنجامبگەیەنێت، پێویستی بە پەلهاویشتن و برووزەسەندن هەیە. ئەم دووجەمسەرە بە دوو ستوونی لێکدانەبڕاو دەنرخێندرێت. ڤیتەر ئەم خەسڵەتە بە دێوەزمەی دەسەڵات دادەنێت، چونکە لە مناڵدانی دەسەڵاتدا دوو کۆرپە هەن، بە دوو مۆرکی لێکترجیا و بەرانبەریەک. ڤیتەر ئەم خەسڵەتە درنجئاسایەی دەسەڵات لە مێژووی مرۆڤایەتیدا بە مەرجی ئەوە دەستنیشان ناکات، کە دەسەڵات هەر بە مانای بەدخواز/شەڕخواز بێت، یان درنجەکی ناو تاریکستان بێت و بەرانبەر ڕۆشنایی وەستابێتەوە، بەڵکو دووفاقە و فرەمانالەخۆگرە، نادیار و ئەوپەڕەی ترسناکە، کە مەرج نیە ڕوو لە دامەزراوەیەکی دەسەڵاتدارێتی بکات. درنج بەو مانایە دێت، کە ئەو هزر و خولیای مرۆڤەکان دەتەنێتەوە، ڕەنگە هاوکات هێزێکی ترسناک و وێرانکەر لەخۆبگرێت.3

بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی هەمیشە بەندبووە بە وێرانکاری و شێواندنی مۆراڵی مرۆڤایەتییەوە، ئاخر زۆر جار ئارەزوو بە دەستبەسەراگرتنی دەسەڵاتی سیاسی هەر بە خۆبەخشانە و لە پێناوی ئایدیای مرۆڤدا نەبووە، گەر دەسەڵاتێک سەرکەوتنی بەدەستهێنابێت،

زۆرترین پێداویستی بە خۆویستییەوە هەبووە و پێکەوەگرێدراو بوون. لە تیۆریەکەی ڕیتەردا ئەمە بە دێوەزمەی دەسەڵات پێناسە دەکرێت. ڕیتەر باس لە ماکیاڤیلی4 و تیۆری ماکیاڤیلیزم دەکات و بە نموونەی ستوونی شەڕانخوازانی دادەنێت. هاوکات ڕیتەر دەڵێت ماکیاڤیلی هەر زۆر پێشوەخت دەرکی بە دێوەزمەی دەسەڵات کردووە و دۆزینەوەی نوێی بەرامبەر تیۆریەکانی سەدەی ناوەڕاست دەربارەی دەسەڵات خوڵقاندووە، ئاخر تاکو سەردەمی ئەنتیکەش دەرک بەو دووفاقییەی دەسەڵاتی نەکرابوو. تەنانەت یۆنانی کۆنیش دەسەڵاتیان بە شێوەیەکی نەگەتیڤ نەدەنرخاند. (ڕەنگە تیۆریە هومانیستەکانی “پلاتۆن” دەربارەی دەسەڵات و دەوڵەت جیاوازییەکی بنەڕەتی لەگەڵ تیۆریەکانی یۆنانی کۆندا هەبێت، کە لە چوارچێوەی ئەم نووسینە دەردەچێت).

لە ڕاستیدا دووستونەتی، کە پێکهاتەی دووفاقیەتیی دەسەڵاتە، ترسناکەتی لە ناوەڕۆکی ئەم واژەیەدا پێکدەهێنێت و ئەم تەگەیەش بەرەو کۆمپلێکسێکی (گرێیەکەی) مێژوویمان دەبات. دەوڵەت، کە خاوەنی دەسەڵاتە، دەبێت لە ستونەکەوە پارێزەری یاسا و مافی تاکەکانی کۆمەڵگە دابینبکات، وەک مافی دینداری، پارێزەری سوونەتگەرایی کەلتور، دابینکردنی ئابووری و بژێوی و هاوئاهەنگی هاووڵاتیانی بێت، بەڵام ستوونی دووەمی دەسەڵات، کە ڕیتەر بە دێوەزمەی دەسەڵاتی ناوزەد دەکات، مەهیشە ماسکی نەوچاوانی تووڕداوە و لە بری ئەقلانیەت/ئاوەزمەندی شەڕانگیز و بەزەبروزەنگ بووە و بە ئاڕاستەی شەڕخوازیدا پەلی هاویشتووە. دەوڵەت گەر لە ناوەڕۆکدا پارێزەری بەها کۆمەڵایەتی و سوونەتگەرایی و یاسا و ماف بێت، دەبێت لە پەروەردەی هاووڵاتیاندا مافەکانی مرۆڤ و دادپەروەری بە تاکەکانی کۆمەڵگەکەی دابینبکات.
کاتێک ڕیتەر باس لە دێوەزمەی دەسەڵات دەکات، بەتایبەتی ڕەخنە لە دەڤەری ئەوروپا و ئەوروپییەکان دەگرێت، بە بەرزترین ئاستی خۆپەرستی و کیشوەرپەرستی دەیانچوێنێت. “مرۆڤایەتی ئەوروپا لە هەموو سات و سەردەمەکاندا خولیا و مەفتونی دەسەڵات بووە، کە ئەویش بەشێک بووە لەو هۆشدارییە ترسنهێنەرلەخۆگر و دووفاقەئاساو چەتوونییەی دەسەڵات “5
ڕیتەر لەو باوەڕەدایە، کە ئەوەی دەوڵەت لە بارودۆخی ئاساییدا دەیکات، توندوتیژی نییە، بەڵکو مرۆڤ خۆی وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی خۆشهاوڕێی (ئاسانکاری) بە ئەو پەروەردەیە دەکات، بە ئەوەی مەبەستەکانی بەشێوەیەکی کەلەکتیڤ بەئەنجام بگەیەنێت. ڕیتەر وەڵێی چارەسەرەکە بە ئەو ”دێوەزمە سیاسییە” کە لە تەواوی هۆشداری مرۆڤی ئەوروپیدا کنەی کردووە. ئەو دەڵێت: ئەمە پێویستیمان بە

تیۆرییەکی دەسەڵاتە، کە لە بەرانبەرییەکی ناکۆکدا بە ڕووی بنەڕەتە سەرەکییەکانی هزری میکاڤیلیزم، ئێڕاسیزم (ئێڕاسمی نۆترەدام، هومانستی سەدەکانی ڕێنیسانس)، کیشوەرگەری و دوورگەگەریدا بوەستێتەوە و لێیان تێپەڕبکات. بۆ ئەم مەبەستەش دەبێت هەردوو ستونەکەی دەسەڵات (یان دەسەڵاتی سیاسی) بەشێوەیەکی تەریب و هاوماف هاوسەنگ (بالانس) بدەین، واتە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لە درێژەپێدانی سیستەمێکی نیزاملەخۆگر و مافپارێزراو، هاوکات پێداویستەکانی دەوڵەت لە گەشەی خۆیدا بۆ هێنانەدی “وزەی جەنگاوەرانەی لە دیسپلینکردنی هێزەکاندا” پەرەپێبدات و ل□ بەرچاوبگیرێت، ئاخر بەبێ بوونی ئەم فاکتەرانە دەوڵەت ناتوانێت خۆی لە بوارەکانی دەستڕۆیی (ئاوتۆریتی) فەرمیدا بسەلمێنێت. ڕیتەر جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە مرۆڤایەتی نابێت بڕیار بۆ ستونێکی ئەم دووفاقەیە وەک ئەڵتەرناتیڤێک بدات، بەڵکو لەو ڕوانگەی چاودێرییە مێژووییەوە تێبڕوانین، کە دەسەڵات تەنیا بە هاڕمۆنی و دادپەروەرانە جێگیر (سەقامگیر) ناکرێت، چونکە هاوتا تەنگژەی نیزامی/سیستەمی جیهانێک لەئارادایە، کە ئیدی دێوەزمەی دەسەڵات پرنسیپەکانی مۆڕاڵ و هاوکات لاوازکردنی سووننەتگەرایی چاکخوازی پێشێل دەکات و مرۆڤایەتی دەهاوێتە تەنگژەیەکی ترەوە. هونەری بەڕێوەبردنی دەسەڵات ئەم هاوسەنگییەیە، کە ڕیتەر وەک مێژووناسێکی هۆشدار بە زەنگێکی بەرز ئاڕاستەی گەلانی ئەوروپا و جیهانی دەکات. ئەو زۆر بە سەلیقەت (بەووردی) لە کاولکاریەکانی جەنگە جیهانیەکانی ڕوانیوە، ڕەخن□گ□ر و دژبەری سەرسەختی ڕژێمە دیکتاتۆریەکانی وەک ڕژێمی هیتلەر بووە. ئەو هۆشداری دەداتە فەرمانبەرانی دەسەڵاتی جیهان لەمەر ئەم کێشەیە.

ڕیتەر لە شیکاری ستوونی یەکەمدا (دادپەروەری لە دەسەڵات و سیستەمدا Ordnung) ناوی هەندێک لە هومانیستەکانی سەردەمی ڕێنیسانس لە ئەوروپادا دەهێنێت وەک (تۆماس مۆڕۆس) 6. ئایدیای مۆڕۆس لە دوورگەیەکی بەختەوەر و پڕئاشتیانەدا ب□ ناوی ئۆتۆپیا دەنیشێتەوە. لەم ستونەدا ڕیتەر باس لە سەرچاوەیەکی مێژوویی دی دەکات، واتا ئێڕاسمۆس (ئێڕاسمۆسی نۆترادام)، کە یەکێکە لە هومانیستەکانی تری سەردەمی ڕێنیسانس. ئەم دوو کەسایەتیە مێژووییە بۆ سەردەمەکەیان ئ□رامتر، هومانتر و مرۆڤدۆستانەتر لە فاکتەرەکانی دەسەڵاتیان ڕوانیوە. لە ستوونی دووەمدا تاوانبارانی جەنگەکانی جیهانی وەک ڕژێمەکەی هیتلەر وەك دێوەزمەیەکی دەسەڵات بە نموونە دێنێتەوە. ئەمەش ڕیتەر بەرەو بیر لە چارەسەرێک بۆ ئەم دووفاقێتییەی دەسەڵات ڕادەکێشێت، کە بە ئەرکێکی مێژوویی، فەلسەفی

و هاوکات بە ئەرکی زانستی پێکهاتەی دەوڵەت/دەوڵەتناسیی (Staatswissenschaft) دەزانێت، کە هەوڵی سەقامگیرکردنی سیستەمێکی سیاسی لە ناوەڕۆکدا بە هاوڵاتیان گونجاو، ئەخلاقمەند بسەلمێنێت. دەسەڵاتێکی دەوڵەتی ناتوانێت بروز/شکۆفە بە دەسەڵاتەکەی بدات و لەسەریشی بەردەوامبێت، گەر باوەڕی مرۆقایەتی بەلای مافی هەبوونی خۆی نەهێنێ، ئاخر دەسەڵات ناتوانێت بە شێوەیەکی ڕووکەشی بەردەوام متمانەی هاوڵاتیانی بەدەستبهێنێت. ئەوەی چەند کەسانێک لە مێژووناسان بە ئەرکی خۆیانی دەزانن دەتوانن کاری تێدابکەن ئەوەیە، کە هەوڵێکی سانا بدەن بە تێدا قووڵبوونەوە و بەردەوامیدان و بەرەو کۆتاییبردنی هزرین لە ترادیسیۆنی مێژوویی، ئەمانەش دەبنە سەرچاوەیەک بە لێکچواندنی تیۆرییە سیاسییەکان بە ڕیالیتیی. ڕیتەر مێژووناسان ڕووبەڕووی ویژدانی خۆیان بەرانبەر مێژوو دەکاتەوە. ئەو مێژووی بەرانبەری و ناکۆکییەکانی بە نەخۆشێک دەچوێنێت، کە چارەسەرکردنی بە دیدی ئەو پڕۆسەیەکی مێژوویی و هاوکات ئەرکی مێژوونووسانە. ئاخر گرفتەکانی دەسەڵات لە کۆتاییدا چەواشەدارە و پشتگیری ئەو ئامانجانە ناکات 7.

ئەو پێیوایە، کە هیچ پێکهاتەیەکی سیاسی ناتوانێت بوونی خۆی بسەلمێنێت، گەر بەها مرۆڤی و سوونەتگەراییەکان بەلاوە نەنێت 8. ئەو کەسەی ئەوداڵی ئاشتی، یاسا و داخوازی سیستەمێکی نیزامییە، گەرەکە لە پێش هەموو چشتێکدا پێکدادان و کێشەکانی ئەم سەر زەوییە بەلاوە بنێت. ئەو کەسەی بە زەبری چەک بە دەسەڵات بەرەنگار دەبێتەوە، بێباک و کاولکار و لەناوبەرە 9. هەر لەم ڕوانگەیەوە ڕیتەر پێیوایە، کە دەسەڵاتێکی نیزامی مافپەروەر ناتوانێت پۆنتێکی هاوبەش (کۆلێکتیڤ) لە نێوان مرۆڤەکاندا سەقامگیر بکات، گەر شەڕخوازی و هێرشکاری بەلاوە نەنێت و مۆڕاڵەتیی هاووڵاتیبوون سەرپشک نەکات. هەر ئەمەشە ئاراملێبڕ و هەژێندەرە، هاوکات فریودەر و جەوهەری پڕئاڵۆزی و نهێنیلەخۆگرەکانی سیاسەتمان بە ڕووندەکاتەوە، لە ئەو دەسەڵاتەی لە سیاسەتدا جێگیرە، دوو-واتا لەخۆگر و ناڕاستەوخۆیە. لەم ڕوانگەیەوە ناکرێت مەرجەکانی سەقامگیرکردنی سیاسەت بە ستوونە جەنگاوەرییەکەی دەسەڵاتەوە ببەستین، بەڵکو ئەرکی دەوڵەتە، وەک پێکهاتەیەکی دەسەڵاتدار، داخوازیی و دەربڕینە بنچینەیی و بونییەکانی هاووڵاتیانی بهێنێتەدی، زۆرترین توانا و خۆئامادەبوون دەرببڕێت. بەلای ڕیتەرەوە زۆر گرنگە هاوسەنگی ئەو دوو ستونە بپارێزرێت، دەسەڵات هەبوون و خواستی خۆی بەرانبەر پێکهاتە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی تر دەربڕێت و بوونی خۆی بسەلمێنێت. تاکو هەردوو ستوونی دەسەڵات

هاوسەنگتر بێت، کەمتر پێویستی بە بەرەنگاربوونەوەی جەنگاوەرانە دەبێت، دەتوانرێت ئەمە بە "هاوسەنگی لەسەر دووستوونی دەسەڵات" ناوزەدبکەین. ئەرکەکانی دەوڵەتە، کە لە هۆشیاری خۆیدا کلتورێکی مرۆڤدۆستانە دابینبکات، زەبر نەبێتە مێتۆدێک بۆ سیستەمی-بەکارهێنان لە دەسەڵاتدا، پێچەوانەی ئەمەش ڕیتەر ناوی دەنێت "زەبرێک، کە ڕێکخراوی پڕئاسایشی کۆمەڵایەتی مسۆگەربکات"10. ئەم پڕاکتیکە هەر لە ناوەخنی فەلسەفەی دەوڵەت لە ئەنتیکەی کۆندا لەبەرچاو ناگیرێت، بەڵکو بەشێکە لە ڕەگەما (Erbgut) هۆشدارییەکانی مرۆڤایەتی. تەنانەت پلاتۆنیش خوازیاری دەوڵەتێکی بەرگریلەخۆگر بووە، بە مەرجی ئەوەی دەسەڵاتدارانی لە فەیلەسوفەکان پێکهاتبێت.

کتێبی "دێوەزمەی دەسەڵات" لە ساڵی 1940دا لەلایەن گێرهارد ڕیتەرەوە بەناوی "دەوڵەتی دەسەڵات و ئوتۆپیا"وە (Machtstaat und Utopie) وەک پێشنووسێک و لە پاشاندا بەم ناوەی ئێستایەوە لە ساڵی 1947 دا جارێکیتر لەچاپدراوەتەوە. ئوتۆپی لێرەدا وەکو خواستێکی وێنەئاسا بۆ پاشەڕۆژێک، کە هاوکات پڕفەنتازیا و فۆڕمێکە لە ژیانی بەختەوەری. ئەم بەرهەمە ڕەخنەییەکی پێشبینا و ئاڵۆز بووە لە هزری تیۆری دەوڵەتی ڕژێمی ناسیۆنال-سۆسیالستی هیتلەر. ڕیتەر تیۆری دامەزراوەی دەوڵەت لە نێوان ماکیاڤیلی و تۆماس مۆرەسدا دەنێتە سەر هاوکێشەی مێژوو، دوو تیۆری و دوو سیستەمی بیرکردنەوە، کە وەک دوو پارادۆکسی مێژوویی بەرانبەر یەکتر وەستاونەتەوە. لەسەر ئەم بنەمایە ڕیتەر تیۆرییەکەی خۆی دادەڕێژێتەوە و لە فۆڕمێکی زانستی مێژووییدا پەیوەندییەکانی نێوان دەسەڵات و مۆراڵ دەستنیشاندەکات، بە ئاڕاستی ئەو ستوونە شەڕخوازانەی دەسەڵات، کە ئەو ناویان دەنێت ستوونەکانی ماکیاڤیلی و کیشوەری و دوورگەگەرایی.

گەر بە ووردی سەرنجێکی تیۆرییەکانی ڕیتەر دەربارەی دەسەڵات بدەین، باشتر لەوە تێدەگەین، کە دەسەڵاتە سیاسییەکانی جیهانی ئەمڕۆش پتر خولیای ستونی یەکەمی دەسەڵاتیان هەیە و بەردەوام ڕەچکەی تیۆرییەکانی ماکیاڤیلیزم و بێمۆراڵەتی (نامۆراڵەتی) لە دەسەڵاتی سیاسیدا گرتۆتەبەر. لە کوردستانی ئەمەشدا شۆڕشگێڕەکانی دوێنێ و دەسەڵاتدارانی ئەمڕۆش بەبەر نین لەم بێمۆڕاڵەتییە لە دەسەڵاتدا، واتە ستونێکی شەڕخواز، داڕووتاو لە ماف و پڕ لە بێدادی کۆمەڵایەتی، داڕووتانی ئابووری، هەژاری و بێدەرامەتی. ستونێک دێوەزمەتر لە درنجەکانی مێژوو. ڕیتەر گەلێک پێشتر لەو ڕاستییە گەیشتبوو، کە مەخابن ستوونی یەکەمی دەسەڵات هەمیشە

باڵادەست و خولیاکانی مرۆڤ لە هێنانەدی دەسەڵاتدا هەموو سنورەکانی مۆڕاڵ و مرۆڤدۆستانەیان تێپەڕاندووە. دیارە جیناتی مرۆڤ هەمیشە ئەو خولیایەی لە هزرو مەمەری/یادەوەرەکانی خانەی مێشکیدا پاراستووە.

مەحمود چاوەش

..…………………………………………………………………

1. گەرهارد گیۆرگ ڕیتەر لە 06.04.1888 دا لە زۆدن لە ئەڵمانیا لەدایک بووە، لە 01.07.1967 دا لە فڕایبۆرگ کۆچیدوایی کردووە. یەکێکە لە مێژوونووس و مێژووناسە ڕەخنەگرەکانی ئەڵمانیا. لە ساڵی 1925 بۆ 1956 مامۆستای زانکۆ بووە لە زانکۆی ئەلبەرت لودڤیک لە شاری فڕایبۆرگ. کاریگەرییەکی گەلێک زۆری هەبووە لەسەر زانستەکانی مێژووی ئەڵمانیای دوای جەنگی جیهانی (مەبەست هەردوو جەنگی جیهانییە). لە جەنگی جیهانی یەکەمدا وەک ئەفسەرێک کاری کردووە و بەسەختی بریندارکراوە. لەپاش بوونی بەمامۆستای زانکۆ لە 12.10.1948 دا یەکێک بووە لە دامەزرێنەرانی دامەزراوەی مێژوونووسانی ئەڵمانیا.
2. Gerhard Ritter: Die Dämonie der Macht. Beitrag über Geschichte und Wesen des Machtproblems im politischen Denken, Heinrich F.C. Hansmann Verlag Stuttgart, 1947, S.19
3. هەمان سەرچاوە لاپەڕە 20، گەرهارد ڕیتەر، دێوەزمەی دەسەڵات: تێڕوانین بۆ مێژوو و چییەتی گرفتەکانی دەسەڵات لە هزری

سیاسی سەردەمی نوێدا.

4. نیکۆل دی بەرناردۆ دای ماکیاڤیلی لە 03.05.1469 دا لە فلۆرێنس/ئیتاڵیا لەدایکبووە و لە 21.06.1527 دا هەر لەوێ کۆچی دوایی کردووە. فەیلەسوف و سیاسی و دیپلۆمات و نووسەر و شاعیر بوو. ناوبانگی ماکیاڤیلی بە نووسینی کتێبی "میر" بووە، کە یەکێکە لە بایەخدارترین و گرنگترین کتێبی فەلسەفەی دەوڵەت لە سەردەمی نوێدا. تێگەی ماکیاڤیلیزم زۆرجار بەکاردەهێنرێت لەبری هەڵسوکەوتێکی ناپەسەند، ئاخر تێزەکانی ئەو لەمەر دەسەڵات و دەوڵەت دابڕاون لە مۆڕاڵ و سوونەتگەرایی، لە ئەو دەسەڵات و ئاسودەیی دەسەڵاتداران بە دوامەبەست دەنرخێنێت. لای ماکیاڤیلی سیاسەت و مۆڕاڵ لەیەکتر جیادەبنەوە و نابێ پێکیانەوە ببەستین. هەر لەبەر ئەوەشە ناوی ماکیاڤیلی گەلێجار پەیوەند کراوە بە دەسەڵاتی سیاسی بەدەربەست، کە هەموو جۆرە مێتۆدێک/ڕێگایەک بە ڕووتاندنەوە و چەوساندنەوە بەکاردێنێت. ئەو هەر پێشوەخت لە کرۆکی دەسەڵاتی سیاسی تێگەیشتبوو، کە ململانێیەکە لە نێوان بەرژەوەندی (ئینترێس) و چینە کۆمەڵایەتییەکاندا. بە بڕوای فەکۆ ڕانهارد ماکیاڤیلی یەکەم کەس بووە، کە بنچینە سەرەکییەکانی دەوڵەت و بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی دەرککردووە. بە خۆسەلماندن و خاوەندەسەڵاتداری، کە تێیدا بنچینە سەرەکییەکانی دەوڵەت دێتە ئەنجام، دەکرێت مۆڕاڵ سوونەتگەرییەکان پشتگوێ بخرێت، واتە دەوڵەت یان سیاسەت لە مۆڕاڵ جیابکرێتەوە، گەرنا دەوڵەت سەرەونگووم دەبێت. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 197.

5. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 197.

6. تۆماس مۆڕۆس لە 07.02.1478 دا لە شاری لەندەن لەدایکبووە و هەر لەوێ لە 06.07.1535 سزای لەسێدارەدانی دراوە، کە ئەو کاتە تەمەنی 57 ساڵ بووە. لە سەردەمی حوکمڕانی هاینریشی هەشتدا فەرمانبەری دەوڵەت بووە و نووسەری هومانیستی سەردەمی ڕێنیسانس بووە. لە کەنیسەدا بە کەسێکی نوورانی و مەوقەدەس ناوزەدکراوە. سەرنج و تێبینییەکانی دژی دەسەڵاتدارانی ئەو سەردەمە توشی گەلێک گیروگرفتی کردووە. لە ساڵی 1516 دا کتێبی "یۆتۆپێی" نووسیوە. بەهۆی ناکۆکییەکانی لەگەڵ فەرمانڕەوایی هانریشی هەشتدا، دادگای ئەو کاتە سزای لەسێدارەدانی ئەوی داوە.

7. گەرهارد ڕیتەر، دێوەزمەی دەسەڵات: تێڕوانینێک لەمەڕ مێژوو و چییەتیی گرفتەکانی دەسەڵات لە هزری سیاسی سەردەمی نوێدا،

لاپەڕە 198.

8. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 19.

9. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 198 بەدوواوە.

10. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 201.

خوێندنەوەکەی (جومعە کانی لەلەیی) بۆ زۆربای ئێرانی و سەرنجێکی کورت.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بێگومان نووسین ، بە تایبەتیش ئەگەر ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی بێت لە بارەی دەقێك، پێویستی بە پاشخانێکی ڕۆشنبیری گەورە هەیە. چونکە ئەرکی نووسەر لێرەدا، وێرای ئەوەی ڕەخنەکردن و ش□□قەکردنی ناوەڕۆکی دەقەکەیە، هاوکات وردبینیشە. بۆ ئەوەی خودی نووسەرەکە خۆی نەکەوێتە هەڵەوە. بۆیە بڕوام وایە، هیچ ژانرێك هێندەی لێکۆلینەوە لە دەقی ئەدەبی، بەرپرسیاریەتی نییە. چونکە بچووکترین هەڵە و کەمترین زانیاریی، دەبێتە هۆی بە هەڵە تێگەیاندنی خوێنەر. ئاساییە نووسەرێك لە نووسینێکی خۆیدا، چەندین هەڵەی بابەتی و مێژوویی و زمانەوانی بکات، بەڵام ئەوە ئاسایی نییە، کە ئەوەی ئەو هەڵانە بۆ نووسەر ڕاست دەکاتەوە، خۆی بکەوێتە هەڵەوە. هەموو دەقێکی ئەدەبی دەشێ زۆرتر لە خوێندنەوەیەك هەڵبگرێت و هەموو خوێندنەوەیەکیش جیاواز دەکەوێتەوە لە یەکتری. بۆیە ئاساییە دنیابینی خوێنەرێك لە بارەی دەقێکەوە، لە دنیابینی و خوێندنەوەی خوێنەرێکی تر نەچێت. بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە، چۆنیەتی خوێندنەوەی دەقەکەیە کە پێویستی بە وردبوونەوە و ڕامان هەیە، بۆ ئەوەی ئەگەر نووسەر لە شوێنێك هەڵەیەکی کردبێت، خوێنەرو ڕەخنەگر دەست نیشانی بکات. زۆر جار لە پەراوێزی ئەو هەڵانەوە، خوێنەر خۆی دەکەوێتەوە هەڵە و بە دیدگایەکی هەڵە، لە مانای دەق و وشەکان دەگات. واتا لە بری ئەوەی هەڵەکانی نووسەر ڕاست بکاتەوە، بە پێچەوانەوە ئەوەی ئەو دەینووسێت هەڵەیە. لەو ڕوانگەیەوە، کاتێ

وتاری (خوێندنەوەیەکی کورت بۆ ڕۆمانی زۆربای ئێرانیم)خوێندەوە کە(جومعە کانی لەلەیی) نووسیویەتی و لە والی تایبەتی برای وەرگێڕ(شەفیقی حاجی خدر) و هەروەها (ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ)ش بڵاو بۆتەوە، بە پێویستم زانی وەك خوێنەرێك کە ئەو ڕۆمانەم بە وردی خوێندۆتەوە، چەند سەرنجێك بنووسم و بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی زیاترو دەرخستنی ئەو هەڵانەش کە نووسەر تێی کەوتووە. بە تایبەتیش لە بارەی وەرگێڕان و زمان، کە وردەکاریەکی زۆری دەوێت. ئەوانیش:_

- نووسەر نووسیویەتی:(سەگە تۆڕییەکان وشەیەکی نوێیە و داهێنانی وەرگێڕی ڕۆمانەکەیە). بەڵام بە پێچەوانەوە، ئەم وشەیە نە نوێیە نە داهێنان، بەڵکو زۆر باویشە، ئەگەر نووسەر گوێبیستی نەبووبێت ئەمە شتێکی ترە. ئێستاش لە ڕواندزو دەروبەری و ناوچەی باڵەکایەتیش، سەگی تۆڕی بەکار دێت بۆ سەگی بێ خاوەن. تەنانەت زۆر جار دەڵێن: (وەك سەگ تۆڕی بووە و بە ماڵ ناکەوێتەوە).
  *نووسەر نووسیویەتی:_ (دەلینگی شەڕواڵ لە دوو لینگ پێکهاتووە). بە پێچەوانەوە، دەلینگ بە شێکە لە شەرواڵ و شەرواڵ لە دوو لینگ پێکهاتووە، نەك ئەوەی دەلینگ لە دوو لینگ پێکهاتبێت وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی.
- نووسەر نووسیویەتی:_(داپیرە پیرەکە هەڵەیە یەك پیر بەسە). مەرج نییە هەرکەسێك داپیرە بێت ئیدی زۆر پیر بێت. چونکە ئێستا بە هۆی هاوسەرگیریی لە تەمەنێکی بچووکەوە، داپیرە هەیە نەگەیشتۆتە پەنجا ساڵیش، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە ئەوەی وەرگێڕ نووسیویەتی دروستە و بابەتیترە. چونکە جەخت کردنەوەیە لە تەمەنی داپیرە، کە کەسێکی زۆر پیربووە.
- نووسەر نووسیویەتی:_(هەنگاو هاوێشتن لە بری قەدەم لێدان بنووسێت). قەدەم لێدانیش ئاساییە و هیچ لە مانای ڕستەکە ناگۆڕێت.
- نووسەر نووسیویەتی:(خوێنەر دەزانێت مار چییە، بەڵام نازانێت مر چییە و ئەمە لە سەر وەزنی خانوو مانووە). مارو مر، دەستەواژەیەکە لە ناوچەکانی ئێمە بەکاردێت و ئاساییە. بە تایبەتیش کە وەرگێڕی ڕۆمانەکە، خۆی کوڕی باڵەکایەتییە و زمانزان و وەرگێڕێکی وردوو بە توانا و بە ئاگاشە. هاوکات(مر) مانای هەیە، نەك وەك ئەوەی نووسەری وتارەکە بە بێ مانا لەو وشەیە گەیشتووە. مر بە مانای(مەل) بۆ نموونە:(مر+یشك) واتا(مەلی وشکایی).(مراوی) واتا(مەلی

ئاوی).

- نووسەر نووسیویەتی:(لە هیچ شێوەزارێکی کوردیدا، زەوەند بۆ نەوە بە کار نایەت). نازانم نووسەری وتارەکە، لە بارەی شێوەزاری ڕواندزییان زانیاریی هەیە یان نا؟ چونکە لە ڕواندز و دەوروبەری دەگوترێت:(عە شیرەتێکی زۆرو زەوەندن، بنەماڵەیەکی زۆرو زەوەندن).
- نووسەر نووسیویەتی:(وشەی بردە برد هەڵەیە و دەبوو پرتە پرت بایە). بەڵام بەکار هێنانی ئەم وشەیە، هیچ هەڵە نییە و بردە بردیش هەمان مانای هەیە. پرتە پرت، لە لای ئێمە هەر تەنها بە بۆَلە بۆڵ نایەت، بەڵکو بەو چرایە کزە دەگوترێت، کە هی لامپاو فانۆسە و جارجارە دەجوولێتەوە و لە سەرو بەندی کوژانەوەی دایە و دەڵێین: (پرتە پرتیەتی).
- نووسەر نووسیویەتی:(پاشگری بوونی بۆ ڕستەی، وەك نیشانەی باشبوونی خۆی سەری لە قاند پێویست نەبوو). لێرەدا، ئەو پاشگرە وەك جەختکردنەوە لە زۆرباشبوون بەکار هاتووە. چونکە(باشباشتر_باشترین) هەیە و هەر یەکەشیان ئاماژەن بۆ دۆخێکی دیاریکراو، بۆیە هیچ هەڵە نییە لە ڕستەکەدا.
- نووسەر نووسیویەتی:_(وشەی دەنازی بە بۆ هێ کراوەتە دەزانی) بەڵام ئەم وشەیە دەزانییە نەك دەنازی. چونکە لە ڕۆمانەکەدا هاتووە (ئەو ئافرەتێك بوو بەخۆی شاناز بوو، بە خۆیشی دەزانی کە لە بنەماڵەیەکی خانەدانە) سەرنج لە ڕستەکە بدەن، وشەکە لە سیاقی ڕستەکەدا بەکارهاتووە و ماناش دەگەیەنێت.
- نووسەر نووسیویەتی:(لە لاپەڕە 236دا وشەی مەحکەمی بەکار هێناوە، کە نەگونجاوە لەگەڵ مانای ڕستەکە). بڕوام وایە، نووسەری وتارەکە ورد نەبووە لە خوێندنەوەی ڕستەکە. چونکە ڕستەکە دەڵێت:(ئاخر لە نێو دیوارە مەحکەم و درێژەکانیدا هەمیشە هەستم بەوە دەکرد پارێزراوترم). مەحکەم لەم ڕستەیەدا زۆر گونجاوە. چونکە بە مانای دیواری پتەو دێت. نووسەر واتێگەیشتووە، لە ڕستەکەدا بە مانای ترس دێت. لاپەڕەکەش235 نەك 236 وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی.
- نووسەر نووسیویەتی:_(وشەی ئەکرەم لە زمانی کوردی بۆ ژن بەکار نایەت بۆیە دەبوو بیکوردێنی). کارەکتەرەکە ئەکرەمە جونە، نەك ئەکرەم بە تەنیا، ئەگەر تەنیا ئەکرەم بوایە، ڕەنگە وابوایە.
- نووسەرنووسیویەتی:_(مەبادا هەڵەیە و دەبوو بنووسێت نەبادا). بەڵام زۆرجاریش مەبادا بەکاردێت.

- نووسەرنووسیویەتی:(لاپەڕە 258 مەحکەمی بۆ دۆستایەتی بەکار هێناوە). ئەمەشیان هیچ هەڵەیەکی تێدانییە. چونکە لە ڕستەکەدا هاتووە:(من ڕایەڵەی دۆستایەتییەکی مەحکەمم ڕاچاندبوو) واتا نە وشەکە و نە ڕستەکەش، ناڕوونییەکیان نییە لە گەیاندنی واتادا.
  دواجار دەڵێم، گرنگە نووسەران لە بەراوردکردنی دەقێکی وەرگێڕدراودا، کۆپی دەقەکەشیان لابێت ئەو کات سەرنج و تێبینی بنووسن. نووسەری وتارەکە خۆی دەڵێت دەقە ئەسڵیەکەی نەبینیوە، ئیدی نازانم چۆن لە خۆیەوە ماناو ناوەڕۆك دەداتە پاڵ وشە و واتاکان.

سەدیق سەعید ڕواندزی
ڕواندز
تشرینی دووەمی 2020

ئارسەر رامبۆی شۆڕشگێڕ.. سەران محەمەد

‘ ساتی لەناوچوونم بانگم لە جەللادەکان کرد.. و داوام لە بەڵا کرد هەناسەکانم بە خۆڵ و خوێن داپۆشێ’
وەرزێك لە دۆژە/ ئارسەر رامبۆ
..

- **ئارسەر رامبۆ: خاوەنی رووخساری جیاواز، بەرەنگاری شیکاریی دەکات:**
  جگە لەوەی رامبۆ وەك شاعیرێکی پێشەنگ ناسراوە، بەڵام جارانێك ژیانی بۆ نەیزەك و جارانێك بۆ ئەستێرە ناوزەد دەکرێت ، چونکە ئەو هەمیشە لە گەڕانی بەردەوامدا بوو لە نێوان ڕۆڵە جیاوازەکاندا، ئەو لە تەمەنی چواردە ساڵیدا فەرهەنگی زمانەکانی عەرەبی و ئینگلیزی و روسی دەخوێندەوە و زۆربەی کتێبەکانی بەردەستی ئەو کاتی خوێندبوونەوە، لە لایەکەوە هۆکاری بۆماوەیی و لە لایەکی ترەوە دایکێکی شەلگیرو توڕە زیاتر ئاگری ناخی رامبۆیان بەرەو یاخیبوون جۆش دا،

ئەو دواجار کە باوکی خۆی تیا بینی تەمەنی ٦ ساڵان بوو و ئیتر نەیبینیەوە، کە باوکیشی لەدەست دایکی سەری خۆی هەڵگرت و ئێستاشی لەگەڵدا بێت هیچ سۆراخێکی نەبوو… ئەو هەرزەکارێکی خاوەن هیمەت و سەرشێت بوو، هەڵهاتوو لە ماڵێکی پڕ ئاشوب، گەڕیدەیەکی بێ نەوا، جەنگاورێکی فەلسەفی لە پێناوی ئازادیدا و جادوگەرێکی مەعریفی و کەشتیەوانێکی ناوخوازراو، و دۆزەرەوەیەکی حەبەشی و بەڕێوبەری سەرك و پاشان زاهیدێکی عاریف کە ناوی خۆی نابوو (عەبد ڕەبە).. تا ئیتنەگرافێکی ئەفریقی و سەرمایەدارێکی موجازەفەکارو پاشان بازرگانی چەك و وێنەگرێکی ئارەزوومەندو دواتریش هەڵهاتوو لە پۆلیس و خزمەتی سەربازیی.

لەم ساڵانەی دواییدا وێنەیەکی ناوازەی رامبۆ دۆزرایەوە کە وێنەگر (برونو براکیهیس)(١) چرکاندبووی، و زۆرێک لە ئەمە تا ئێستا پێی ئاشنا نەبووین، لەو وێنەیەدا وەك دیارە بەڵگەیەکی تەواو دەدات بەدەستەوە کە رامبۆ بە شێوەیەکی کاریگەر بەشداری لە کۆمۆنەی پاریسی ساڵی ١٨٧١دا کردبوو، لەو وێنەیەدا رامبۆ لەسەر پانتاییەکی هەستەوەر دەبینرێت و لە تەنیشتیشیەوە پەیکەری ناپلیۆنی سێهەم تێکشکێنراوە (وەکو سیمبوڵی دەسەڵات) و بە چەندان سەربازی میللی دەورە دراوە، ئاوها رامبۆ بە نیگایەکی تیژو توڕەوە دەردەکەوێت و راستەخۆ تەماشای کامێرەکە دەکات (پاش هاتنەوەسەرخۆمان لە کاریگەریی ئەو نیگایە) دەبینین هەموو ئامادەبووان لە وێنەکەدا زەردەخەنە دەکەن جگە لە رامبۆ، کە خاوەنی دوو لێوی تایبەت و کاریگەرەو دەمی بەشێوەیەکی مۆن و لە هەمان کاتدا داهێنەرانە داخستووە، بە راستی ئەمە یەکەم ساتە کە گرژیی رووی رامبۆ دەردەکەوێت و سەداکەی هەر دەزرنگێتەوە.

ئەم گەنجەی لەسەر بناغەی پەیکەری شکێنراوی ناپلیۆنی سێیەم وەستاوە تەژی لە چالاکی و کاریزمایە، بە شێوەیەك لە لایەن هەموو ئامادەبووانەوە ڕێزی لێنراوەو خراوەتە ئەو جێگایە، هەرچەندە ئەوانی دی زۆر لە تەمەندا لەو گەورەتریش بن، هەی ئەمەش ئەوەیە کە ئەو کەسەی ئاوها ڕاماوە کەسێکی دەگمەنەو راهیبێکی پیرۆزە و لە واقیعدا ئارسەر رامبۆی بلیمەتە، تێکۆشەر لە پێناوی سەربەستیدا، پاشتریش و پێش سەرهەڵدانی ئەم وێنەیە ئەلبێرت کامۆ وەسفی کردبوو بە "شاعیری شۆڕشگێڕ".

▪ **رامبۆ و کۆمۆنەی پاریسی ساڵی ١٨٧١:**

لە مانگی ئایاری ساڵی ١٨٧١داو لە کاتی بەرپابوونی کۆمۆنەدا رامبۆ دوو نامەی بەناوبانگ دەنووسێت تیایاندا بەرنامەی شیعریی خۆی دەردەبڕێت و هەروەها هەڵوێستی مانەوەی لە پاریسداو پشگیریکردنی و هاوسۆزی خۆی بۆ کۆمۆنە دەردەبڕێت، رامبۆ دوو بانگەوازی گرنگی پێشکەش بە ئەندێشەی شیعر کرد کاتێك گوتی "دەبێت شاعیر خۆی تەسلیمی تەشویشەکی درێژو بەرنامەداڕێژراو بە هەموو هەستەکانی بکات" ئەمەش کردارێکە دەبێت هەی لەناوبردنی خودی بەرژواو سەرهەڵدانی منێکی تر، یان منێکی نوێ.

حوکمەتی کۆمۆنە؛ رژێمێکی رادیکاڵی شۆڕشگێڕ بوو کە لە ١٨/٣/١٨٧١ تاکو ٢٨/٥/١٨٧١ حوکمی پاریسی کرد.

ئەوەی بووە سەرهەڵدانی ئەو بزووتنەوەیە ئەوە بوو کە لە ٢/١٢/١٨٧٠دا سوپای وڵاتی بڕوسیا لە جەنگی (سیدان)دا شکستی بە فەرەنسا هێناو ئیمپراتۆر ناپلیۆنی سێیەم لەو جەنگەدا بە دیل گیرا، کاتێك بە رۆژی دواتر ئەم هەواڵە گەیشتە پاریس خەڵکێکی زۆر رژانە سەر شەقامەکان و (ئۆجینی) هاوسەری ئیمپراتۆر کە کاروباری بەڕێدەکرد لە شار هەڵهات، زۆر زوو دوای بیستنی ئەم هەواڵە شکۆی دەوڵەت و جومگەکانی بەڕێوەبردن تێکچوون و لێك هەڵوەشان، بەتایبەتی کە پاریس ئەو کات بۆ ماوەی ٤ مانگ لە ژێر گەمارۆدا بوو، ئیتر پاریس بووە مۆڵگەی رادیکالیی چینی کرێکاران، پاسەوانانی نیشتیمانی لە جیاتی سوپای دەوڵەت بەرگیرییان لێدەکرد، جگە لە پاریس تەواوی فەرەنسا لە ٢٨/١/١٨٧١دا کەوتە دەستی بروسییەکان و لە شوباتی ١٨٧١دا سەرۆکی جێبەجێکاری حوکمەتی تازەی ئەوکاتی فەرەنسا 'ئەدۆڵف تییر' رێکەوتنێکی لەگەڵ بروسیا مۆرکرد بڕیاری داماڵینی چەکی سوپای فەرەنسا درا.

بەڵام دەسەڵاتی یاخی کۆمۆنە رەفزی ئەم رێکەوتنە شەرمهێنەی کرد، تا ئەو کاتەی لە ٢١/٥/١٨٧١دا سوپا بە زەبری هێز کەوتنە سەرکوتکردنی کۆمۆنەی پاریس.

دوای ئەم رووداوە رامبۆ و زۆرێك لە بەشداربووان کەوتنە ژێر چاودێری پۆلیسی نهێنی، چونکە ئەندام بوون لەو جولانەوەیەدا بە سەرپێچی دادەنرا، ئیدی رامبۆ و زۆرێك لە هاوەڵانی هەڵهاتن بۆ لەندەن، لەوێ بۆ ئەندریەو فیرمیرش و زۆرێك لە چالاکوانی تر گەیشن، هەر لەوێش بوو کە رامبۆ لە سنووری

بازنە کۆمەڵایەتییەکاندا چاوی بە قیرلینی هاوڕێی کەوتەوە، لەوێ کارل مارکس ئامادەبوونی هەبوو لە ژێر لەو کۆڕەو کەبوونەوانەی دەربارەی کۆمۆنە دەبەستران و وتووێژو ئەنجامەکانی کۆمۆنە کاریگەرییەکی زۆری هەبوو لەسەر بیروڕاکانی کارل مارکس، کە لە دواییدا و ناوی برد بە دیکتاتۆرییەتی چینی پرۆلیتاریا.

....

پەراویز:

(١) وێنەگری فۆتۆگرافی (برونو براکیهیس) لە شاری دییب ساڵی ١٨٢٣ هاتووەتە دنیاوە، لە منداڵییەوە (کەڕ- نابیست) بوو، لە ساڵانی بیستەکانی تەمەنییەوە کاری لەلای وێنەگرێکی بەناوبانگی پاریسی دەکرد، کاتێك تەمەنی گەیشتە ٤٨ ساڵ رووداوی کۆمۆنە روویدا، پێشتر ئەو وێنەگرێکی پیشەگەری ناو ستۆدیۆ بوو کە زۆر لە وێنەکانی لە پێمانگاو پێشانگا بەناوبانگەکانی پاریسدا هەڵدەواسران و پیشاندەدران، هەر زوو لەگەڵ سەرهەڵدانی کۆمۆنەدا شێوازی کاری خۆی گۆڕی و بووە وێنەگرێکی رۆژنامەوان، بەو واتایەی کامێرا سێ کووچکەییەکەی گەورەکەی بردە دەرەوەی ستۆدیۆو لەسەر شەقامەکانی پاریس وێنەکانی دەچرکاند، ئەو کامێرایەی لە سندوقێکی رەش پێکهاتبوو- بە جاجاجێکی گەورەی سێکوچکەی دەکرد — و بە ماوەیەکی زۆر دەبوو بوەستایەو رووی بکردایەتە ئەو ئاراستەی دەبوو وێنەی بگرێت و ئەمەش ببوە هۆی ئەوەی کرێکارانی سەرشەقام و شۆڕشگێڕانی سەربازی دووچاری دڵەڕاوکێ و ترس بکات، چونکە پێشتر رانەهاتبوون لەسەر بینینی ئەو دیمەنە، ئەوەتا ئێستا ئەو ئامێرە سێ قاچە نامۆیە شارەکەیانی داگیر کردووە (لە هەمان کاتیشدا مەترسی ئەوە هەبوو بە هۆی زۆر مانەوەی کامێراکە لە دەرەکدا ببێتە هۆی ئەوەی نیتراتەکەی ناو بتەقێتەوەو کامێراکە بسووتێنێت).

ئەم وێنەگرە لەهاتووە لە کاتی ئەو رووداوانەدا کە ١٠٩ وێنەی لە دەرەوەی ستۆدیۆ چرکاند، بەڵام لە هەموویان بەناوبانگترو کاریگەرترو جێی سەرنجتر؛ ئەو وێنەیەیە کە رامبۆی شاعیری تێدا دەردەکەوێت.

....

سەرچاوەکانی نووسین:

١- thecommune.wordpress.com/2010/11/19/rimbaud-and-the-paris-commune/

٢- aidanandrewdun.com/arthur-rimbaud-the-secret-police-file

٣- aidanandrewdun.com/arthur-rimbaud-the-discovery-of-two-new-portraits/

٤- en.wikipedia.org/wiki/Paris_Commune

کارەکانی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەری خولاودا- بەشی 4 و کۆتایی.. هەندرێن خۆشناو

کاری سیاسی

هۆی سەرەکیش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە زایۆنیزمی جیهانی بایەخی خستە سەر عەرەب لە ڕۆژنامە جیهانیەکاندا، و سیمبولێکیان بۆ دروستکردن، ئەویش حوشتر و عەگال بوو، کە چواردەورەی چەفیە سەرپۆشەکەیان دەدات، ئەو دوو سیمبولەیان کردە دروشمی دواکەوتن، وەڵامی عەربەکانیش بە شێوەیەکی گشتی هێرشەکردنە سەر ئیسرائیل بوو لە لاپەڕەکانی ڕۆژنامە عەرەبیەکاندا، واتە تەیارکردنی رای گشتی عەرەبی بوو دژی ئیسرائیل، ئەمەش هۆی هاوکوف نەبوونی یەك بوو، چونکە رای گشتی عەرەبی هەر پێشوەختە تەیاربوو دژی ئیسرائیل، بۆیە هەڵبژاردنی ئەم جەماوەرە سەرکەوتوو نەبوو، ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە جەماوەری عەرەبی نابێت تەماشای ئەم کاریکاتێرانە بکات، بەڵکو نابێت تەنیا بۆ خوێنەری عەرەبی بێت، لەلایەکی دیکەوە زایۆنیست و لایەنگرانیان سیمبولێکیان بۆ عەرەب، لە مێشکی ڕای گشتی جیهانی دروستکرد، لەگەڵ ئەوەی کە حوشتر سیمبولێك نیە بۆ ئەوەی ئەوان بەکاریان دەهێنا، بەڵکو سیمبولی هێز و دانبەخۆداگرتن و سەربەرزییە، ئەمەش خۆی لە خۆیدا شەرمەزارییەك نیە وەکو سیمبولێك، کاتێك کە زۆربەی گەلان سیمبولی ئاژەڵیان بۆخۆیان داناوە، وەکو ورچ سیمبولی روسەکان، شێر سیمبولی ئینگلیزەکان، کەر و فیل سیمبولی هەردوو حزبی سەرەکی دەسەڵاتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، کەڵەشێر سیمبولی فەرەنسایەکان، چەندینی تر، بەڵام هەڵبژاردنی حوشتر بۆ عەرەب، مەبەستەکەی ئاماژە بوو بۆ گۆشەگیربوون لە بیابان و دواکەوتن، هەروا عەگالیش بەکارهات وەك سیمبولێك بۆ مانەوە لە

جلوبەرگی چەرخەکانی ناوەڕاستدا، کە مانای دواکەوتوویی دەبەخشێت، لە جیاتی ئەوەی کە هونەرمەندە عەرەبەکان بەهەمان شێوەی چەك وەڵام بدەنەوە، قایلبوون بە بەکارهێنانی بابەتەکانی شەڕ و ئاشتی، کە ئیسرائیل نکۆڵی لێدەکات، و بە پێچەوانەوە ڕەتکردنەوەی ئاشتی دادەپەروەرانە، بە بەهێزی دەژمێرێت، کە ئەمە ڕوون و ئاشکرایە بۆ ڕای گشتی جیهانی، لە شوێنی ئەمەدا دەبوا کاریکاتێریستە عەرەبەکان سیمبولێك بۆ ئیسرائیل و زایۆنیزم دروست بکەن، و ئاژەڵێکیان وەکو سیمبول بۆ دابنێن کە ببێتە هۆی ڕق لێبوونەوە و گاڵتەجاڕی جیهان، وەکو بەراز بۆ نمونە، و بە شێوەیەکی گشتی سیفەت و خەسڵەتە ناشیرنەکانیان بەکاربێنن، وەکو ڕەزیلی و مەرایی و سووخواردن و خۆویستی، و بۆ نمونە فێکەس بخەنە سەر لەخاچدانی پێغەمبەر عیسا لەلایەن جولەکەکانەوە، و شتە شەرمەزارەکانی دیکەی هاوشێوەی، کاریکاتێر لەم بوارەدا دەبێت بێبەزەییانە بێت، چونکە مامەڵە لەگەڵ دوژمندا دەکات، نەك لەگەڵ نەیارێکی سیاسیدا، کاریکاتێر دەبێت لەم بوارەدا بابەتیانە نەبێت، بەڵکو دەبێت وێنەکە بشێوێنێت، نەك ڕەخنەی لێبگرێت، چونکە ڕەخنە لێرەدا شوێنی نابێتەوە لە چاکسازیدا، ئامانجیش لێرەدا چاکسازی نیە، بەقەد ئەوەی سەرکەوتنە لەم ململانێیەدا، کە شێوەی شەڕی کراوە دەبینێت، ئەو کاریکاتێرانەش کە ئاڕاستەی ڕای گشتی عەرەبی دەکرێن، دەبێت هێرش بکەنە سەر ئەو هێزە دەرەکیانەی کە پشتگیری ئیسرائیل دەکەن، کە ئەو هەڵوێستە پشتگیریانەیان بۆ ئیسرائیل ڕۆشن نیە بۆ ڕای گشتی عەرەبی، لێرەدا دەکرێت ئاماژە بە ئەزموونی کاریکاتێریستی تیرۆرکراو (ناجی ئەلعەلی) بدەین، کە ناسراوبوو بە توندی ڕەخنە و گاڵتەجاڕییەکانی، کە بوونە هۆی بەخشینی سروشتێکی میللیانە بە کارەکانی، لە کۆتاییشدا بوونە هۆی تیرۆرکردنی، ناجی ئەلعەلی لە کارەکانیدا پێدەکەنی و گاڵتەجاڕیی و شەرمەزاریی دەکرد، خوێنەری بە پێکەنین دەهێنا، و کارەکتەرە پاڵەوانەکانی کاریکاتێرەکانیشی شەرمەزار و ڕیسوا دەکرد، ئەمەش داواکراو و ویستراوە لە کاریکاتێری سیاسیدا.

ئەنتۆلۆجیای شیعری کرێکاریی کوردی چاپ و بڵاو بۆوە

کتێبی (ئەنتۆلۆجیای شیعری کرێکاریی کوردی) لە نووسین و ئامادەکردنی عەبدوڵا سەلمان(مەشخەڵ)ە، کە لەلایەن ناوەندی هونەر و ئەدەبی کرێکاری هانا چاپ و بڵاو کراوەتەوە، کەوتە بەر دیدەی خوێنەران.

ئەم کتێبە زیاتر لە هەژدە مانگ لە ئیشی چڕ و پڕ و پشکنینی ژمارەیەکی زۆر کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامە و سایتە ئەلەکترۆنییەکان و پەیوەندیکردن بە دەیەها شاعیر، ئامادەکراوە. ئەنتۆلۆجیای شیعری کرێکاریی کوردی پوختەی کۆی بزووتنەوەی شیعری کرێکارییە لە ١٩٢٤ وە تا ٢٠١٨. ئەمە جگە لە پێشەکی و سوپاسنامە و سەرچاوەکان و پێشەکییەکی هاوڕێ سلێمانی قاسمیانی(کاکە)، و هەروەها لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی مێژوویی تەروتەسەلیش لەسەر بزووتنەوەی شیعری کرێکاریی کوردی لەلایەن خودی عەبدوڵا سەیمان(مەشخەڵ)ەوە نووسراوە و تێدایە.شایانی وتنە ئەم کتێبە ٥٩٤ لاپەڕەیە، ماوەیەکی زۆرە لەچاوەڕوانی چاپکردندا بوو و لە دەرگای گەلێ کتێبخانە و چاپخانە و ناوەند دراوە و بەبیانووی بێ ئیمکاناتی چاپ نەکراوە، تا سەرەنجام ناوەندی هونەر و ئەدەبی کرێکاری هانا ئەم ئەرکەی لە ئەستۆ گرت و ئەم کتێبەی بەچاپ گەیاند. ئێستا ئەم کتێبە لە زۆربەی کتێبخانەکانی شار و شارۆچکەکانی کوردستان بە نرخێکی گونجاو دەست دەکەوێت.

چۆن لیبڕاڵەکان بونە لایەنگیری تیۆری پیلانگێڕی؟-2- .. ن. جۆن گرەی- و. لە فارسییەوە مەحمود

عەبدوڵڵا

بەشی دووەم

ئەو بێمتمانەییە بە زانیاری و هەواڵی گومڕاکەر،لە جەنگ عیراق
دەستی پێکردو، بەقەیرانی دارایی جیهانی زیادیکرد، وبەd
دوبارەبونەوەی بەرودوا “پڕۆژەی ترس”لەجەنگی زانیاری سەبارەت بە
ڕاپرسی دەرچونی بەریتانیا لە یەکێتی ئەوروپا گەیشتە لوتکە .
لە ئەوروپا پێشڕەوی بەردەوامی حیزبی پۆپۆلیستی ، لەوڵاتانی
ئیتالیا و هەنگاریا ، کاردانەوەی بێ متمانەییە بە نوخبەی لیب□ا□□
.لەهەموو ئەم مەسەلانەدا ئەو نوخبەیە پشتگوێخران ،چونکە لە
کۆتایهێنان بە قەیرانێک کەبە بۆچونی خەڵک دەستی خۆیانی تێدا بو
، بێ توانابون. گەیشتنی نیزامی مالی بەسنوری پاشەکشە کردنی تەواو
،ک□ش□□ی بەردەوامی کۆچ ،هەموو ئەمانە پێکەوە ،بونە هۆی نەمانی
متمانە لەناو ڕەوتی لیبڕاڵەکاندا. هیچ دەستێوەردانێکی دەرەکی
هێندەی ئەوڕوداوانە کاریگەری نەبو لەسەر بێمتمانەیی بە
لیبڕاڵەکان و بەهێزبونی پۆپۆلیستەکان. وەلێ دەتوانین بڵێین
زۆرینەی لیبڕاڵەکان پێیان وایە پاشەکشەو لاوازی ئەوسیستەمەسیاسیە
دەستی دەرەکی لەپشت بو،کە بەباوەڕی خۆیان سیستەمێکی ئەبەدی
بو.هیچ کەس ناتوانێ قەناعەتیان پێبکات، کە بەدەستی خۆیان مۆری
پوچەڵیان لە
ناسنامەی خۆیاندا .. دیفید کامیڕۆن بەجۆرە نیگەرانیەکی گەمژانە
کە ل□ن□ا و ئەوجەماعەتە دەبیند□ر□ت وتی:کە برکسیت بەرەنجامی
پۆپۆلیزم بو. نیک کلیک شەریکی ئەو لەحکومەتی(١٠ ٢٠١٥-٢٠) هاو
دیدی ئەوبو، هیچ یەکێکیان گریمانی ئەوەی نەکرد ،کە کاردانەوەی
پۆپۆلیستی ،کاردانەوە بو بەرامبەر سیاسەتەکانی خۆیان .
لەبەر هەمان هۆکارە،کە تیۆری پیلانگێڕی بۆ لیبڕاڵەکان سەرنج
ڕاکێشە، تیۆری پیلانگێڕی ئەوان لە بەرپرسیارێتی ئەو کێشانەی
دروستبوون ڕزگاردەکات.
یەک دەیە سیاسەتی ریازەتی، بەپشتیوانی تەواوی لیبراڵەکان، بوەهۆی
دابەزینی ئاستی خزمەت گوزاری گشتی و ژێرخانەکان .کە زیانی
ل□ بەشێکی سەرەکی ک□م□گ□ی بەریتانیادا. هەروەها لیبڕاڵەکان
لەهەموو باڵەکان برەوپێدەری کۆچ بون، لەئاستێکی
بەرزدا،هەرکەسێکیش بیگوتبایە ئەم پ□س□یە زیانی هەیە بەتایبەت
بۆکرێکارانی فەقیر ،ئەوا یەکسەر سەرزەنشت دەکران و تۆمەتی
نەژادپەرستییان پێوەدەلکا. گەورەبونی حیزبی استقلالی بەریتانیاو

پاشان حیزبی برکزیت ئەنجامی چاوەڕوانکراوی ئەو مەسەلەیە بوو. پۆپۆلیزم دروستکراو و پێکهاتەی ئەو گروپە سیاسیە لیبڕاڵەیە، کە کەمتەرخەمی و فەشەلی خۆیان دەخەنەگەردنی حەماقەتی دەنگدەران ئەگەر بە پێی پروپاگەندەی پۆتین ئایدیای لیبڕاڵەی مردوە، ئەوە. تەنیا بەهۆی لیبڕاڵەکانەوە بو کە لە ڕێگەی بەردەستە بە فیکرەکانی ئەودابون. بەدڵنیایەوە لیبڕاڵەکان هەربیرۆکەیەک ڕەتدەکەنەوە کە بانگەشەی ئەوە بکات خۆیان بونە هۆی شکستەکانی خۆیان. بە خەیاڵی خۆیان ئەگەر کەموکوڕیەکیان هەبێت، ئەوەیە بە ئەندازەی پێویست لیبڕاڵ نەبوون. بەدیدی ئەوان ئەوشتەی ناکامی لیبڕاڵیزم چارەسەردەکات لیبڕاڵیزمی زیاترە، یان زیاتر لیبڕاڵبوونە. ئەگەر بیانەوێت پێچەوانەی ئەوە ببیستن، دەبێت قبوڵیبکەن کە دیدی سیاسیان لەبنج و بنەوانەوە خەوشدارو خراپ بووە. مەگەردەکرێت ژیرترین نوخبەی حاکم لە تەواوی مێژودا”ئەوە وەسفەکە کە لیبڕاڵەکان هەیانە سەبارەت بەخۆیان”دنیای دەوروبەریان درک نەکەن؟لیبڕاڵەکان بە هەمان شێوەی وڵات پەرستان کە بونە ئامانجی لیبڕاڵەکان بەو باوەڕە دڵنەوایی خۆیاندەکەن کە هێزی دەرەکی بونە هۆی وێرانکردنی وڵاتەکانیان.

هاودەمانی زەمانی” لیونز “باوەڕیان وابو هەرچی و پەرچی وخراپەکارانی دژە سۆڤیەت بون، کە دەستکەوتە بەرچاوەکانی سۆڤیەتیان لەناودەبرد. بەهەمان شێوە لیبڕاڵەکانی ئەمڕۆ ئارەزودەکەن وابیربکەنەوە کە هێزە دەرەکییە موداخەلەکەرەکان و کەسانێکی لوتبەرزی وەک “استیون بنون “ڕاوێژکاری پێشوی ترەمپ” لە ڕەوتی پێشکەوتنی خۆرئاوادا بونە بەربەست. ئەوان چاودەنوقێنن، لەبەرامبەر کێشە قوڵەکانی سەرمایەداری بازاڕە سەنتەر،و ناڕەزایەتی خەڵک بە نەتیجەی ساختەچێتی و فێوفێڵ دەزانن.

نەک پەیامی چاوەڕوانکراوی سیستەمێکی ئابوری بێکەڵک

ئێستاکە بەشێکی زۆری خەڵک گومان لە نوخبەی لیبڕاڵدەکە ن ، خودی لیبڕاڵەکان دیسان عەوداڵی بیرکردنەوەن لە پیلانێکی ڕەش. ئەمە گەیشتوینە سەردەمێکی نوێی بیرکردنەوەی تیۆری پیلانگێڕی. زهنییەتی بەدبین تەنها بەکاری سیاسیی سنوردارنییە، جوڵانەوەی دژە ڤاکسین، نکۆڵیکەرانی گۆڕانی کەش وهەوا ، نکۆڵیکردنی نەزەریە زانستیە بناغەدارو مەحکەمەکان بە فریودانی گروپێکی خاوەن بەرژەوەندی فێڵباز دەزانن. لەو جێگایە کە پیلانگێڕیەک لەئارادانییە بیریان بۆ پیلانگێڕی دەچێت. ئەوەی کە سیاسەتمەدارانی بەرجەستە و هێزەکانی پۆلیس پڕۆپاگەندەیەکی خەیاڵی، بونی حەڵقەیەک لە سەرتەانی بەچەباز لە “ویست منستر”بە بڕوا پێکراو دانا ، ڕوداوێکی واتادار و موهیمی دەرخست ئەو ئیتیهامکردنە نەک زیانی کەسانێکی وێرانکرد کە بەهەڵە

تۆمەتبارکرابون ، بەڵکو لە بڵاوبونەوەی زیهنیەتێک دەدوێت کە وەک ڕۆژانی سەدەکانی ناوەڕاست بەدوای دۆزینەوە و گرتنی ساحیرەکان دەگەڕان.

.ئەو ئەکادیمیانەی کە لەهێڵی فیکری زۆرینە لادەدەن، بۆنمونە لەبوارەکانی جنسیەت و نەژاد و ئیمپریالیزم ،یەکسەر بە تۆمەتی ئەوەی دژی ئازادی دەربڕینن سەرزەنشت دەکرێن ،ئەزیەت وئازاردەدرێن. بەڵام لە ڕوانگەیەکی گشتگیرترەوە ئەو ئەزیەت وئازاردانە، وەک هەوڵێکە بۆ ریشەکێشکردنی شەڕی: ئاگایی، بێداربونەوەو، نەفرەتی ئەو تاوانانە لەپانتایی ئەندێشە ،کە گوماندەکرێت ببنە هۆی پێکهاتنی دامەزراوەی سەرکوتکەر. بەشێکی ئەو گالتە جاڕیە ئەوەیە کە بەزۆری لیب□□□□ توندڕەوەکان ڕێبەرایەتی ئەو جۆرە لە پشکنینی بیروباوەڕە دەکەن.

سەختە بتوانین پێشبینی کۆتایهاتنی ئەو قۆناغ□ بکەین. بەدبینی و خانەگومانی و پەشێوی دەرونی ئەوانە نییە کە ئەقڵیان لەدەستداوە؛ بەڵکو ئەوبارودۆخە زیهنیە یەخەی ئەوانەیگرتوە کە جگەلە ئەقڵ هیچیان بۆنەماوەتەوە. زۆرجار خانەگومانی “س□ظن” ناڕەزایەتیە بەرامبەر بە بێ ئەهمیەتی خود،ئەگەر هەستبکەیت ئازارو ئەزیەت ئەدرێیت،باشترەلەوەی کە هەست بکەی نادیدەت دەگرن .خانەگومانی یەکێکە لەمیکانیزمەکانی بەرگری دەرونی ، زیهنیەت کڵۆڵیمان نیشاندەدات ،کە وادەکات خەیاڵاتی خواروخێچی خۆ بدەینە پاڵ دونیایەکی شاراوە کە نهێنیەکانی نازاندرێن.لەکاتی گۆڕانکاریە سیاسیە گەورەکاندا گومانی بەدبینانە دەتوانێت بگۆڕێت بۆ نەخۆشی درم .باشترین ڕاستی ئەوەش، پەرەسەندنی ئەدەبیاتی پڕ□ تۆکۆڵەکانە لای یەکێ لە حیزبە مێژویەکانی بریتانیا.لەوانەیە بکرێت بڵێین کە “پڕۆژەی کوربین”ئێستا شکستی هێناوە، بەڵام ئەو حەقیقەتەی کە ئەو لە پێگەی هەڵکشان بەرەو بڵندترین لوتکەی سیاسی حزبی کرێکاران بو.نیشانەی ئەوەیەکە کۆمەڵگەی لیب□□□ د□توانێت بە چ گوڕێک لە مەیدانی کاری سیاسی پشتئەستووربە نەفرەت و تەوەهوم هەرەس بێنێت.

مەترسی ڕاستەقینە ئەوەیە کە تەکنەلۆژیای نوێ دەتوانێت گومانی بەردەوام وەک شێوەیەکی عەقڵانی لەژیاندا دەربخات . ڤیدیۆکانی(دیپ فەیک)کە بەسودوەرگرتن لە هۆشی دەستکرد وێنەگەلی کەسانی واقیعی لە بارودۆخ و جێگەی ساختەدا دروستدەکات .ژینگەی میدیایی لەوەی کەهەیە خیانەتبارتر دەکات .سود وەرگرتنی بەربڵاو لە تەکنەلۆژیا سنوری نێوان دونیای واقیعی و مەجازی وا ئاڵۆزدەکات کە ئیتر سنورێک لەنێوانیاندا نامێنێت.یەکێکیتر لە پارادۆکسەکانی سەردەمی ئێمە ئەوەیە: پێشکەوتنی خێرا لە زانست وتەکنەلۆژیادابو کە فەرهـەنگی پۆست حەقیقەتی هێنایە کایەوە.

ئەگەریش چارەسەرێک هەبێت بۆ ئەو گرفتاریە،لیبڕالەکان لەو بوارەدا بێ توانان.ئەو جەماعەتە کە شوێنپێی پیلانگێڕان لە ئاڵۆزی کۆمەڵگاکەیاندا دەبینن، موبتەلای هەمان نەخۆشین کە لەدژیان دە وروژێندرێت.لیبڕاڵەکان کە ئارەزوناکەن قبوڵی بکەن کە بەچی پێی پێشکەوتن دەشێلێت، بیر لەخراپترین جۆری سحروجادو دەکەنەوە. ئەو هێزە نادیارانەی کە بەگومانی لیبڕاڵەکان خەریکی پیلانگێڕی و دەسیسەن لە دەوروبەری ئەوان، سەبەری یەکشتن: بەرگری لە بەرامبەر واقیعیەتێک کە لەوجودی خودی ئەولیبڕاڵانەدایە.

ن. جۆن گرەی
و.لەفارسیەوە مەحمود عەبدوڵڵا

نوێترین پرۆژەی کەیوان کەریمی لە پەنجاهەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی ڕۆتەردامی هۆڵەندا

مەنسوور جیهانی –

نوێترین پرۆژەی سینەمایی سینەماکاری سەربەخۆی کورد "کەیوان کەریمی" لە نێوان 17 پرۆژەی هەڵبژاردەی دنیا لە بەشی "سینەمارت" لە پەنجاهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "ڕۆتەردام" لە وڵاتی هۆڵەندا هەڵبژێردرا.

"ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟" Do you know anything about Omid? نوێترین و دووهەمین پرۆژەی سینەمایی سینەماکاری بانەیی "کەیوان کەریمی"، لە نوێترین و دووهەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا وەکوو تەنیا پرۆژەی سینەمای ئێران، لە نێوان 17 پرۆژەی هەڵبژاردەی سینەمای جیهان لە بەشی "سینەمارت" CineMart لە سی و هەشتەمین خولی "بازاڕی بەرهەمهێنانی هاوبەشی فیلم" لە میانەی پەنجاهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "ڕۆتەردام"

Rotterdam لە وڵاتی هۆڵەندا و بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی ئێران و فەڕەنسا لە تێنیشت کۆمەڵێک بەرهەم لە وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان و هەروەها پڕۆژەی "کابل جان" (کابول گیان) Kabul Jan لە خاتوو "شەهربانوو سادات" سینەماکاری ئەفغانی و بەرهەمی وڵاتی ئەڵمانیا؛ تەنیا پڕۆژە سینەماییەکان لە کیشوەری ئاسیا و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لەم ڕووداوە گرینگە سینەماییە هەڵبژێردران.

"سینەماڕت" کە یەکەمین، گرینگترین و گەورەترین بازاڕیی بەرهەمی هاوبەش لە جیهان دێتەئەژمار؛ ئەمساڵ سی و هەشتەمین خولی بە هۆی بڵاوبوونەوەی پەتای ڤایرۆسی کۆرۆنا بە شێوەی ئۆنلاین لە ڕۆژانی 1 تا 5ی فێبریوەری 2021 لە تەنیشت پەنجاهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "ڕۆتەڕدام" لە وڵاتی هۆڵەندا بەڕێوەدەچێت و خەڵاتی بڕی پارەی 30 هەزار یۆرۆییش بە براوەکان لە بەرچاو گیراوە.

پڕۆژە وەرگیراوەکان لە بەشی "سینەماڕت" لە ڕۆژانی بەڕێوەچوونی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "ڕۆتەڕدام"؛ دەرفەتی ئاشنابوون و هاوکاریی فیلمسازان لەگەڵ بەرهەمهێنەران، سەرمایەداران، نوێنەرانی فرۆش، بڵاوکەرەوەکانی فیلم، کەناڵە تەلەڤیزیۆنییەکانیان بۆ پێکدێت و هەروەها ئەو کەسانەی کە بە تەمان سەرمایەکانی خۆیان بۆ گەشەسەندنی سینەما تەرخانبکەن دەتوانن یارمەتی ئەم پڕۆژانە بدەن.

پڕۆژە سینەمایی "ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟" لە یەکەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا وەکوو 10 باشترین پرۆژەی بەرچاویی دنیا لە بەشی La Fabrique du Cinema لە بەرنامەی "دە پڕۆژە لە سینەمای جیهان بە داهاتووی سینەما" لە پاڤیۆنی "ئەنستیتۆی فەڕەنسا" لە بازاڕی ئۆنلاینی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی کانی فەڕەنسا لە ساڵی 2020 بە بەشداریی "کەیوان کەریمی" دەرهێنەری ئەم بەرهەمە و بە ڕێنوێنی "ڕەشید بووشارب" Rachid Bouchareb دەرهێنەر، ئەکتەر و بەرهەمهێنەری ناوداری ئەلجەزایری و دانیشتووی وڵاتی فەڕەنسا ئامادەبوو.

سیناریۆی پڕۆژە سینەمایی "ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟" لە دووهەمین هەنگاویی نێودەوڵەتی خۆیدا، دوای بەشداریی لە بەشی "سینەماڕت"ی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "ڕۆتەڕدام" بە شێوەیەکی ڕێکووپێک کۆتایی پێدێت و ئەم بەرهەمە لە هەوڵدایە تاکوو بە پێکهێنانی تۆڕێک لە ئاستی جیهاندا بتوانێت لە داهاتوودا بە باشی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا بڵاوببێتەوە و لە وڵاتانی جۆراوجۆر

نمایش بکرێت؛ تا ئەو کەسانەی کە لە بواریی پیشەگەریی سینەمادا چالاکی دەکەن، ئاگاداریان لەم بەرهەمە سینەماییە هەبێت؛ تا دوای تەواوبوونی لە لایەن بەڵاوکەرەوەکانی فیلمەوە، بە باشترین شێوە بچێتە سەر پەردەی سینەماکانی جیهان.

ئەمساڵ 17 پڕۆژە لە بەشی “سینەمارت” هەڵبژێردراون کە چەندین دەرهێنەری ئەم بەرهەمانە، ئەزموونی بەشداریی و وەرگرتنی خەڵاتیان لە فێستیڤاڵە گرینگەکانی سینەمای جیهان لە کارنامەی هونەریی خۆیاندا هەیە، لەوانە: “یۆهانس نۆیلۆم” Johannes Nyholm کاندیدی خەڵاتی گەورەی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “ساندەنس”ی ئەمەریکا لە ساڵی 2019 و براوەی خەڵاتی تایبەتی لیژنەی دادوەرانی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “سەن سباستیێن”ی ئیسپانیا لە ساڵی 2016، “ئێڤی کالوگیروپۆلۆ” Evi Kalogiropoulou کاندیدی باشترین کورتە فیلمی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “کان”ی فەڕەنسا لە ساڵی 2017، “کارلا سیمۆن” Carla Simón براوەی خەڵاتی باشترین فیلم لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “بەرلینالە”ی ئەڵمانیا لە ساڵی 2017 و “نێلێ ووهلەتز” Nele Wohlatz و “ئێل فۆتۆرۆ پێڕفێکتۆ” El futuro perfecto هەر دووکیان براوەی خەڵاتی باشترین فیلمی یەکەم و کاندیدی خەڵاتی پڵینگی زێڕینی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “لۆکاڕنۆ”ی سویسڕا لە ساڵی 2016.

“ماریت ڤەن دەن ئێلشووت” Marit van den Elshout بەرپرسی بەشی “سینەمارت” لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “ڕۆتەردام” سەبارەت بە 17 پڕۆژەی هەڵبژاردەی ئەمساڵی ئەم ڕووداوە سینەماییە گوتی: ئەمساڵ یەکێک لە سەختترین ساڵەکانی هەڵبژاردنی بەرهەمەکان بوو؛ چونکە باشترین پڕۆژەکان توانیویانە بگەنە قۆناغی کۆتایی بەشی “سینەمارت”ەوە. ئەمە بە تایبەت، کەوتینە ژێر کاریگەریی ئەو فیلمسازانەی کە سنوورەکانیان تێپەڕاندووە و کاریی بەهێزانە و دروشاوەیان خوڵقاندووە. ئێمە لەوبڕوایەداین و هەوڵدەدەین بۆ هەر یەک لەم پڕۆژە هەڵبژاردانە، دەرفەتی گونجاو بۆ گەیشتن بە ئەنجام ئاراستە بکەین.

هەر ساڵێ، فیلمسازانی سەرتاسەری جیهان، پڕۆژە سینەماییەکانی خۆیان بۆ پێشکەش کردن، دۆزینەوەی سەرمایەدار و دابینکردنی مەسرەفی فیلمەکانیان بە بەشی “سینەمارت” لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی “ڕۆتەردام” ڕەوانە دەکەن کە هەندێکیان بریتین لە: “کۆپی وەکوو خۆی” Certified Copy لە دەرهێنانی سینەماکاری کۆچکردووی ئێرانی “عەباس کیارۆستەمی” لە ساڵی 2008، “گەڕانەوە”

(بازگشت) Recursion لە دەرهێنانی سینەماکاری ناوداری ئێرانی “جەعفەر پەناهی” لە ساڵی 2008 و فیلمی سینەمایی “جۆجۆ ڕەبیت” (جۆجۆ کەروێشکە) Jojo Rabbit لە دەرهێنانی “تایکا وایتیتی” Taika Waititi و بە ڕۆڵ بینینی ئەکتەری ناوداری سینەمای جیهان خاتوو “سکارلێت جۆهانسن” Scarlett Johansson لە ساڵی 2012 لەم بەشەی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “ڕۆتەردام” ئاراستە کرا و لە کۆتاییدا، لە ساڵی 2020 خەڵاتی ئۆسکاری باشترین سیناریۆی وەرگیراویی بەدەستهێنا.

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://iffr.com/en/full-selection-38th-cinemart

https://www.screendaily.com/news/rotterdam-co-production-market-cinemart-reveals-2021-projects/5155782.article

https://www.hollywoodreporter.com/news/rotterdam-unveils-2021-cinemart-projects

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی پڕۆژەی سینەمایی “ئایا ئەوە شتێک سەبارەت بە هیوا دەزانن؟”.

خیانەتی پیرۆز.. د. زیرەك عەبدوڵڵا

چەمکی خیانەت لەلایەنی زمانەوانییەوە بەمانای غەدر و نەبوونی دڵسۆزی و بەندیواری دێت. خیانەت شکاندنی ئەو پەیمان، متمانە و بەندیوارییە گریمانەکراوەیە، کە لە پەیوەندی نێوان دوو کەس، یان کەسێك بە بووەکی گەورەتر، وەکو گرووپ، دامەزراوە، پارتی سیاسی، نەتەوە، نیشتیمان..تاد ڕوودەدات، ئەمەش لە میانەی بەرجەستەکردنی ڕەفتارێکی دژ بە نۆرمی ئەخلاقی و بەهاکانی کۆمەڵگە.

وەك دیاردە دەشێت خیانەت ڕەگێکی لە مێژینەی هەبێت، بەڵام لە ئامادەیی مێژووێکی دوورودرێژی نەنووسراودا، ناتوانرێت بەوردی

دەستنیشانی سەرەتاییترین نموونەی بکرێت. دەشێت چیرۆکی ئەفسانەیی کوشتنی هابیلی شوانکار لە خەودا، بەدەستی قابیلی جوتیار، تەنها لەبەرئەوەی ژنی هابیل جوانە و قابیل دەخوازێت بیکاتە ژنی خۆی، بە سەرەتاییترین نموونەی خیانەتکردن ئەژمار بکەین. لە قۆناغەکانی مێژووی مرۆڤایەتیدا پێدەچێت ئەو دیاردەیە هەمیشە بوونی هەبووبێت، چ ئەوانەی نەنووسراون و بەنهێنی ماونەتەوە، چ ئەوانەش تۆمارکراون و ناسراون. نموونەی مێژوویی زۆرن، کە ئەو راستییە زۆرن و مرۆڤ دەتوانێت ئاماژەیان پێبکات، تا دەگاتە هەموو ئەو نموونانەی کە ئێستا لە کۆمەڵگەدا دەیبینین.

خیانەت لە شوێنکاتەکاندا بە فۆڕم، ئاست و میکانیزمی جیاواز، هەروەها بە ڕەهەند و تایپی جیاجیای کۆمەلآیەتی، ئابووری، مەعریفی سیاسی، سەربازی و ..تاد ئامادەیی هەیە.

دەشێت خیانەتی هاوسەرگیری، خیانەت لە دڵدار، لە هاوڕێ و کەسە نزیکەکان، جۆری خیانەتی کۆمەلآیەتی بن. نموونەی خیانەتی ئابووری بریتییە لە فرۆشتن، یان ئاشکراکردنی زانیاری نهێنی کۆمپانیایەك لەلایەن کارمەندێکییەوە، یان دانانی پلانێکی ئابووری شکستخواردوو، بە مەبەستی ئیفلاسکردنی کۆمپانیایەك. خیانەتی مەعریفی لە ناوەندەکانی بەرهەمهێنانی مەعریفە و ڕۆشنبیریدا بەدیدەکرێن، بۆ نموونە، دزی زانستی لە بواری بەکارهێنانی سەرچاوەکان، دزینی ئایدیاکان و ئاماژەپێنەکردنیان، هەروەها بلاوکردنەوەی وتار و توێژینەوەی زانستی بەناوی کەسێکی دیکە..تاد. بۆ خیانەتی سەربازی دەشێت ئاشکراکردنی نهێنی سەربازی و بۆ کوشتدانی سەربازی ولآت، یان هەلآتن لە خزمەتی سەربازی و تەسلیمکردنی گۆڕەپانی جەنگ، وەکو نموونە پێشنیاز بکەین. هەرچی خیانەتی پۆلەتیکیشە، ئەوە بریتییە فرۆشتنی بەندیواری کەسێك، گۆڕینی ئاراستەی پۆلەتیکی لە پێناو بەرژەوەندی لایەنە ململانێکارە دژەکان. ئاشکراکردنی نهێنییەکانی پارتێکی پۆلەتیکی، یاخود ولآت بە پارت و ولآتانی دیکە. شپرزەکردنی ئاسایشی ولآت، پیلانگیری بەسەر مافە رەواکانی گەل، رادەستکردنی وڵات بە دوژمن..تاد.

ئەو دیاردەیە ڕەهەندی جیاجیای هەیە، ڕەهەندی کۆمەلآیەتییەکەی بریتییە لەوەی لە ڕەوشە کۆمەلآیەتییەکاندا، لە نێوان تاکەکان، تاك و دامەزراوەکان، تەنانەت تاك و کۆمەڵگەش ڕوودەدات، کە کەرەستەی کۆمەلآیەتی تیایدا بەکاردەهێنرێت. لە ڕەهەندی ئەخلاقییدا ئاکتێکی ناچاوەڕوانکراوی بەدەر لە نۆرم و بەها کۆمەلآیەتییەکانە. لە ڕەهەندی مەعریفیشدا وەکو هەر ئاکتێکی کۆمەلآیەتی خاوەنی پاشخانێکی

مەعریفی و ئایدیۆلۆژییە. رەهەندی یاسایش ئەوەیە کە وەکو تاوان ئەژمار دەکرێت و سزادانی لەسەرە.

هەر کۆمەڵگەیەك بە پێی رەوشی خۆی، جۆری خیانەتی تیایە، لە کۆمەڵگەی کوردستانیدا سەرباری هەبوونی جۆرەکانی خیانەت، بەلآم خیانەت لە نیشتیمان لەئێستادا بەربلآوترینیانە، کە لەم وتارەدا تا رادەیەك باسی دەکەین.
لە روانگەی سۆسیۆلۆژییەوە خیانەت دیاردەیەکی کۆمەلآیەتی نا کۆمەلآیەتییە، بە پێی بەها و نۆڕمی کۆمەڵگە، دیاردەیەکی بێزراوی کێشەهێنەرە، تاکەکان دەبێت لێیدووربکەونەوە و پڕاکتیزەی نەکەن، چونکە رەفتارێکی خراپ و ناچاوەڕوانکراوە، کە هەمیشە لەگەڵ خۆییدا کێشە و ناسەقامگیری، تەنانەت بێهیوایش دەهێنێت. خیانەت لە تێڕوانینی گشتیدا وەکو دیاردەیەکی دزێو سەیری دەکرێت، کۆمەڵگە وەکو تاوان ناساندوویەتی، بۆیە سزای بۆ داناوە. لەبەر ئەو رۆڵە نەگەتیڤەی کە لە ژیانی پێکەوەییدا وازی دەکات، کۆمەڵگە هەوڵیداوە ئەو دیاردەیە لە میانەی ئامرازەکانی کۆنترۆڵی کۆمەلآیەتییەوە لەناوببات، بەلآم هەرگیز کۆمەڵگەیەکی ئایدیال و خالی لە خیانەت نادۆزیتەوە، پێش ناچێت لە داهاتوودا کۆمەڵگەیەك هەبێت بگات بەو ئامانجە.

خیانەت ئاستی جیاوازی هەیە، ئەمەش پەیوەستە بە جۆری کردە و ئاستی دەرەنجامەکانی. هەمیشە دەرەنجامەکانیش نەگەتیڤن. خیانەت لەسەر ئاستی تاکەکاسی، بۆ نموونە لە پەیوەندی سۆزداری، هاوسەرگیری، هاوڕێیەتی..تاد، ئاستی بچووکتر و دەرەنجامی نەگەتیڤی کەمترە، بە بەراورد بە خیانەت لەسەر ئاستی کۆمەڵگە و نیشتیمان.
هەر جۆر و ئاستێکی خیانەت، سزای تایبەتی بۆ دیارکراوە، ئەمەش بەگوێرەی مەعریفەی دامەزراوە کۆمەلآیەتی و یاساکانی کۆمەڵگە دەستنیشان دەکرێت، بۆ نموونە لە کۆمەڵگەیەکدا کە هاوڕێیەتی بەهایەکی بەرزی هەبێت، خیانەتی هاوڕێیەتی قبوڵکراو نییە، خیانەتکار سزای تایبەتی دەبێت. ئەم قسەیە بۆ نموونەکانی دیکەی نێو بوارەکانی دیکەش هەر راستە.
لە ئەزموونی بەشێك لە نەتەوەکاندا، کاتێك نەتەوەیەك داگیرکرابێت و نەوەکانی خەریکی شۆڕشی چەکداری بن، بەهیچ شێوەیەك خیانەتی نیشتیمانی قبووڵ ناکەن، لە ئەگەری هەبوونیدا، ئەوا بە پێی یاسای شۆڕشگێری کاردانەوەیان دەبێت و بکەرەکانی سزا دەدەن، سزاکەش زیاتر لە ناوبردنیانە، (ئەم قسەیە کۆمەڵگە و شۆڕشی کوردی ناگرێتەوە)، بەلآم ئەگەر لەو رەوشەدا نەبن، ئەوا بە پێی یاسای

مەدەنی سزای دەدەن.
خیانەتکردن وەکو هەر ئاکتێکی کۆمەڵایەتی مۆتیڤاتسیۆنی سۆبێکتیڤی و ئۆبێکتیڤی تایبەتی هەیە، دەشێت غەریزی جەستەیی ، بەرژەوەندی ماددی و ئایدیۆلۆژیا ..تاد بێت.

مرۆڤ لە ژیانیدا ئەگەر کەیلە بێت، ئەوا کەیلەی ئارەزوو، بەرژەوەندی و ئایدیۆلۆژیاکەیەتی. بەڵام هەمیشە ئاستی مەعریفەی تاك ئەوە دیاردەکات، کە مەیل بۆ کەیلەبوونی چی دەکات. کەسێکی خاوەن مەعریفەیەکی مرۆیی بەرز بێت، لەبەر تێرکردنی ئارەزوو و غەریزەیەکی کاتی، ڕەنگە بەخۆی نادات ژیانی کەسێکی دیکە ڕەش بکات، کەسێك مەعریفەیەکی کۆمەڵایەتی بەرزی هەبێت، ڕەنگە بەخۆی نادات، بە مەبەستی دەستکەوتێکی تایبەت، خیانەت لە کەسێك، یان نیشتیمانێك بکات، واتا بەرژەوەندی خۆی ناخاتە پێش بەرژەوەندی گشتی. هەرچەندە ئەو پرسە تەواو ڕێژەییە، بەڵام ئاستی بەرزی هۆشیاری کەسێك، کە دەشێت منی باڵای سۆسیۆکولتوری نمایش بکات، پێشبینیدەکرێت کەسێکی کۆمەڵایەتی بێت و ڕۆڵی پۆزەتیڤ لە کۆمەڵگە بگەڕێت، نەك بەپێچەوانەوە.

ئەگەر بەرجەستەکردنی خیانەت لەلایەن خیانەتکارەوە مۆتیڤاسیۆن و ئامانجی خۆی هەبێت، ئەوا بۆ ئەو لایەنەش کە خیانەتەکەی بۆ دەکرێت، ئامانجی تایبەتی هەیە. لەلایەنی سیاسییەوە خیانەتکردن میکانیزمێکە لە ململانێکاندا بۆ شکستهێنانی بەرانبەری دژ بەکاردەهێنرێت. هەبوونی خیانەتکار پێویستییەکە بۆ دزینی زانیاری و ئاشکراکردنی پلانە نادیارەکان و..تاد، بەمشێوەیە خیانەتکار چەکێکە بۆ لێدان و لەباربردنی خەون و ئامانجەکانی بەرانبەر.
کاتێك حکومەتێك هەناوی بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێری پێدەکات لە خیانەتکار، دەیەوێت بزووتنەوەکە شکست بهێنێت و نەگات بە ئامانجەکانی. جا ئەگەر بزووتنەوەکە هەڵگری خەونی سەربەخۆیی نەتەوە بێت، ئەوا ئامانج هەر بۆ بندەستهێشتنەوەی نەتەوەکەیە. دەشێت ئەو کردەیە بۆ سەقامگیری ڕەوشەکە و نەهێشتنی ڕوودانی گۆڕانکاری لەلایەن بەڕێوەبەرانی سیستەمی جیهانی لێکبدرێتەوە. هەر ئەمەش بەڵای گەورەی سیستەمی بەڕێوەبردنی دونیایە، کە سیستەمێکی کاپیتالیزمی بەرژەوەندخوازانەیە، بە تەواوی دژی هەر گۆڕانکارییەکە، کە بەبۆچوونی خۆیان تارادەیەك بازاڕ بشێوێنێت و سەقامگیری کەمبکاتەوە.

لە نەبوونی خیانەتکاردا پێشگرتن بەڕوودانی گۆڕانکاری سیاسی و ئیداری لە کۆمەڵگەیەك، کە بزووتنەوەی شۆڕشگێری و پارتی

سەربەخۆخوازی تیایە، کارێکی زۆر ئەستەمترە وەك لە بوونی خیانەتکاردا، خیانەتکار ئەگەری شکستهێنانی شۆڕشی نەتەوەیەك و ئامانجی پلان بۆ دانراوەکانی ئاسنتر دەکات. بەلآم خیانەتکار چەکێکی کاتییە، بەهاکەی پێکبەستە بە ئامانجی پرۆسەکە، لەگەڵ بەدیهاتنی ئامانج، ئەویش خۆ بەخۆ بەهای نامێنێت.
بۆ بەرجەستەکردنی ئەرکەکەی، خیانەتکار پێویستی بە ماسکە، چونکە پێویستە کاراکتەرێکی چەند روو بێت، ماسکیش بۆ ماوەیەك بواری خۆشاردنەوەی بۆ فەراهەم دەکات، بەلآم ئەمە تا ئەو شوێنە بەدەکات، کە هێشتا ماسکەکە نەدڕاوە و رووە راستەقینەکە دەرنەکەوتووە، چونکە لە ئەگەری کەوتنی ماسکی درۆزنانە، ئیدی بواری نواندن نامێنێ.
دەشێت شووناسی دوژمنی نادیار بە خیانەتکاران ببەخشرێت، ئەو دوژمنە نادیارە ناوەکییەی کە لێدانەکەی زۆر لە دوژمنە دیارە دەرەکییەکە کاریگەرترە، لە ئامادەیی ئەو دوژمنەدا، چیتر پلان و خواستە نهێنییەکان نهێنی نین، ئەمەش سەرەتای شکستە لە بەرانبەر دوژمنی دەرەوە.
خیانەت دەبێتە هۆی لەکجیاکردنەوەی جەمسەرە پێکهێنەرەکانی هەر پرۆسەیەکی کۆمەلآیەتی، پۆلەتیکی، ئابووری و ..تاد. واتا دەبێتە هۆی ئەوەی مرۆڤەکان، گرووپەکان، پارتەکان ..تاد، لەیەکتر داببڕێن، چیتر متمانە بەیەکتر نەکەن، پەیمانەکان بشکێنن و رێککەوتنەکان پێشێل بکەن، ئەوەش یەکێکە لە خراپترین رەوشەکانی سۆسیۆ پۆلەتیکی کۆمەڵگە.
کاتێك خیانەت دەبێتە دیاردەیەکی بەرهەست و بەربلآو، بەرجەستەکاری زۆر دەبێت، وەکو ئەوەی ئێستای کۆمەڵگەی کوردستانی، ئەمە ئاماژەیە بە بوونی کۆمەڵگەیەکی ماندوو و شپرزە و بێسیستەم، کۆمەڵگەیەك کە ئیدی نۆرم و بەهاکانی توانای کۆنترۆلکردنی تاکەکانی نەماوە، گۆڕانکاری گەورەیان بەسەرداهاتووە. لەهەر کۆمەڵگەیەك خیانەت زۆر بێت، ئەو کۆمەڵگەیە پر دەبێت لە بێدادی، زوڵمکاری، نایەکسانی و قەڵەبەیین. خیانەت بەرجەستەکارانی لە مرۆڤایەتی دادەشۆرێت.
خیانەتکار چیدی بەکەلکی ئەوەنایەت هاوڕێ، برا، کەسی نزیکت بێت. ئەو ئیدی وەك خانەیەکی جەستەیە، کە تووشی شێرپەنجە بوو بێت، تەشەنە دەکات دونیای جەستە دادەڕمێنێ. ئەوە بۆ خیانەتکاری دژ بە نیشتیمان راستە، چونکە ئەوە ئاستەکی بالآی خیانەتکردنە، زیانەکەی بەر هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە دەکەوێت.

بواری خیانەتکردن تارادەیەکی زۆر بوارێکی موگناتیسییە، چونکە پرسێکی ئەخلاقییە، لەگەڵیشیدا مۆتیڤاسیۆنی هەیە، بۆیە ئەوەی

ئامادەیی تیابێت خیانەتەکی بچووك بکات، لە بوونی ئەتمەسفەری گونجاودا، خیانەتی گەورەش دەکات.

خیانەتکاری نیشتیمانفرۆش و خاك تەسلیمکار، لە کەسێك دەچێت کە چەقۆ لەماڵ بدزێت و بیداتە دوژمن تا باوکی بکوژێت، براکەی سەرببڕێت. لە کەسێك دەچێت پارەی لە دایکی بدزێت بێت و بیداتە دوژمنی دز، تاوەکو دایکی داگیر و خوشکی لاقە بکات، بەڵام ئایا چیدی باوك، دایك، خوشك و برا بە ئەو گرنگن؟

کێشەی ئێستای کوردستان لە پرسی خیانەتدا چییە؟ خیانەت ئەگەر وەکو ئاکتێکی نائەخلاقی و دەرچوون لە بەهای کۆمەڵگە پێناس بکرێت، وەکو تاوان وکوفر سەیر بکرێت، بەتایبەتی لەبەرانبەر نیشتیمان، لە ئاستی ماددی و مەعنەوی ڕەفتار و سزا لە دژی هەبێت، ئەوا لەبەرئەوەیە کە بەهاکانی کۆمەڵگە، دژی ئەو ڕەفتارەن و قبووڵی ناکەن. بەڵام لە کوردستان پرسەکە بەجۆرێکی ترە، چونکە گۆڕانکاری گەورە لە بەها یەکگرتووەکانی کۆمەڵگە ڕوویداوە. بەهۆیەوە کردن و قبووڵکردنی خیانەت بۆتە کردەیەکی ئاسایی. بەڵام بۆچی بۆتە کردەیەکی ئاسایی. ڕەوشی خراپ و شێواوی ئابووری، دیاردەی دزی و گەندەڵی سیاسەتکاران. ئارەزوو، بەرژەوەندی، مەعریفەی خیانەتکار، زۆرزانی دوژمن لە دۆزینەوەی میکانیزمی جیاجیا بۆ دوژمندارکردنی کوردستان و نەهێشتنی گەیشتن بە سەربەخۆیی..تاد، ئەمانە هەموویان بەیەکەوە ڕەوشێکیان دروستکردووە، کە تیایدا سەرهەڵدانی خیانەت و گواستنەوەی لە حاڵەتێکی نەگەتیڤەوە بۆ دیاردەیەکی قبووڵکراو، ئەگەرێکی مومکین بێت. ئەو ڕەوشە گۆڕانکاری لە سیستەمی بەهاکان کردووە. بەها ئامرازی کۆنترۆڵی کۆمەڵایەتییە، کولتوور دروستی دەکات، فلتەری ڕێگەپێدەری ئاکتە کۆمەڵایەتییەکانە، تاکەکان لە میانەیەوە ئاکتەکانیان بەرجەستە دەکەن، ئەگەر بەها نەگۆڕێت، قبووڵکردنی ئەو دیاردەیە ئاسان نابێت. هەربۆیە بەرەی خیانەت لە دوای ١٦ ئۆکتۆبەر زۆر بەچڕی کاریان لەسەر گۆڕینی بەهاکانی کۆمەڵگە کردووە، ئەمە لەلایەك و لەلایەکیترشدا دروستکردنی ئەو ڕەوشە پۆلەتیکی و سۆسیۆکولتوورییەی کە ئەگەری گۆڕینی بەهاکان دەڕەخسێنێت. ئەوان زۆر بە پلان کاریان کرد لەسەر بێبەهاکردنی ئاڵا، نیشتیمان، خاك، پێشمەرگە..تاد، کە ئەمانە بەهای یەکگرتوویان هەبوو، لای هەر تاکێك بەنرخ بوو. لە کاتێیشدا تارادەیەك گەیشتن بە ئامانجەکانیان، بەڵام ئەو ڕەوشە هەر تەنها بەرەی دوژمنی (ناوەکی – دەرەکی) دروستی نەکردووە، بەڵکو بەرەی ڕەفەراندەمکار و سەربەخۆخوازیش دەستیان تێدا هەیە.

دوای ١٦ ئۆکتۆبەر ئەوانەی خیانەتیان کرد، پێگەی پۆلەتیکی و ئیداریان بەرزبۆتەوە، ئەوان لە بری هەزاران خەڵك بریار دەدەن، لە پێش شۆڕشگیرەکان دانیشتوون و فۆکسی گرنگبوونی درۆیینەیان خستۆتە سەرەخۆ، لە کاتی پێشوازی لە نێردراوەکان وەکو سەرکردە لە بری گەل قسە دەکەن. ئەگەر ئەو دیاردەیە ل□ بەرەی خیانەتکاران هەبێت، ئەوا بوونی گەند□کاران ل□ بەرەی بەناو نیشتیمانی کارەساتەکەیە. ئەوە مانای ئەوە نییە کە خیانەتکاران لە یەککاتدا گەندەلیش نین، چونکە ئەوان هەم گەندەڵ و دز، هەم خیانەتکار و بکوژن. لەلای ئەوان هەموو شتێك بابەتی پارە پەیداکردنە. ئەگەر ل□ بەرەی خیانەتکاران، ئەوەی خیانەت بکات گەورە بکرێت، ئەوا ل□ بەرەی دیکەی ئەوەی گەندەڵی بکات گەورە دەکرێت. لە ئەزموونی بەرهەستەوە، دەتوانین بڵێین کە لە ئێستای کوردستاندا پێشمەرجی گەورەبوون بریتییە لە خیانەتکردن، یانیش گەندەلیکردن.

بۆچی ئەوان دەتوانن بەهاکان بگۆڕن؟ خاڵی بەهێزیان چییە؟ ئەوان گرووپێك چەکدارن، پێشتر پێیان دەوترا پێشمەرگە، بە سیمبولی کوردایەتی و پارێزەری نیشتیمان پێناسدەکران، ئێستا سیمبولی خیانەت، پارێزەری دز و خیانەتکار و قاچاقچی مەرزەکانن. ئەوان جگە لە گرووپێکی چەکدار بۆ کوشتنی دژەکان، هەڵگری بیرۆکەی دژە نەتەوەن، مەکینەیەکی گەورەی راگەیاندن و ژمارەیەکی زۆری قەلەمبەدەستیان ل□ بەردەستە، کە هەمیشە ل□ بەهاکان دەدەن، بێنرخیان دەکەن، ل□ بەرانبەردا هانی خەڵك دەدەن بۆ خیانەت و بێرێزیکردن بە بەهاکان، ئەوەی ئەمە بکات پاداشت و پارە وەردەگرێت، ئەمە لە سەردەمێك کە کێشەی ئابووری لە کۆمەڵگە تیایە. لە بەرامبەردا بەرەیەکی نیشتیمانپەروەری زۆر لاواز لە کاری راگەیاندن، ئیدارەکردن و تاکتیکی رەفتارکردن لەگەڵ دوژمن هەیە، کە بۆ ئەو مەبەستە بوارەکەی زیاتر فەراهەم کردووە، بەرەیەك نیشتیمانی بێت، لە دوای ١٦ ئۆکتۆبەردا خاوەنی زۆرترین کورسی پەرلەمانی بێت، بتوانێت یاسا دژی خیانەتکاری دەربکات، کەچی هیچ نەکات و بێدەنگ دانیشێت. بەرەیەك دەسەلاتداری گەورەی کوردستان بێت، کاری نەرێنی پۆلەتیکی و ئیداری ببینێت و کاردانەوەی نەبێت، ئەمە جێگەی تێڕامان و هەڵوەستەکردنە. باشە با بپرسین، ئەگەر ئەو زۆرینەی دەسەلات و ٤٥ کورسییە لە دەست بەرەی خیانەتکاراندا بووایە، چی روویدەدا؟

ئامادەیی ئەو دوو بەرەیە، هێشتا تەواوی دیمەنەکە نییە، بەڵکو بوونی کۆمەڵگەیەك کە بەرێژەیەکی زۆر، تایب□کی بەربلاوی مەعریفی ئایینی و خۆرافی ئاست نزمی هەیە، بەندیواری بۆ ئایین زیاتر وەك

لە نەتەوە و پرسی سەربەخۆیی، بۆیە نەیتوانیووە یەکلاکەرەوە بێت و ببێتە هێزێـــك لە دژی گەڵانـــی بەهـــا پیرۆزەکـــانی کۆمەڵگە. بە پێچەوانەوە بەدەنگبوونی زیاتر رێخۆشکەربووە بۆ پرسەکە.

خیانەتکاران کێشەیەکی مەعریفی و دەروونی قوولیان هەیە. ئەوان پێش هەر شتێك پێویستە باوەر بەخۆیان بهێنن، بەوەی دەیکەن راستە، واتا بەدوای رەوایەتیدانن بە رەفتارەکەیان، ئەوە ئامادەسازی دەروونی و هزرییە، کە پێشمەرجی هەموو ئاکتێکە، بەلآم ئیدی ئەو قۆناغەیان تێپەڕاند، ئێستا شانازی بەخیانەتەکەیان دەکەن، چونکە لەلایەك لە بەرانبەر خیانەتەکەیان هیچ پەرچەکردارێك نەبینرا. لەگەڵ ئەوەشدا پێگەی سیاسی و ئیداری، دەستکەوتی ماددی، پیاهەڵدانی درۆزنانەی دوژمنـــان و کۆیلەکانیشیـــان بەدەستهـێناوە. بەهۆی ئەو ریـــالیتە گەیشتوون بەترۆپکی دەسەلات و پارە و ..تاد. ئەوان قەت خۆیان وا بەگەورەیی نەبینیووە، بۆیە لەپێناویدا هەرچی پێویست بێت دەیکەن، مرۆقدەکوژن، پێشمەرگە رادەستدەکەن، قاچاغی سنوورەکان دەکەن، پارە و نەوت دەدزن، دەبنە حەشدی شەعبی، خاکرادەست دەکەن و..تاد. ئەوان تەنانەت قوربانیش بە خیانەتەکەیان دەدەن، چونکە ئیدی لەلایان پیرۆزە.

خیانەتکاران نەك هەر خیانەت بەنەنگی نازانن، بەڵکو شانازیشی پێوەدەکەن، لەلایاندا خەسڵەتێکی بەهێزییە. ئەوان کۆجیتۆی دیکارت (مـن بیـردەکەمەوە، کەواتـە مـن هەم)، بە کۆجیتۆی خیانەتکـار (مـن خیانەت دەکەم، کەواتە من هەم) گۆڕیووە. نرخ و بوونی خۆیان لە خیانەت دەدۆزنەوە، هەربۆیە هەڵمەنی بۆ دەکەن.

ئەوان لەنێوان خیانەت بە دوژمن و شۆڕشگێری بۆ نیشتیمان، لە نێوان کۆیلەیەکی قەرارگە و سەربەخۆوازێکی کوردستان، لە نێوان سەرکزێکی پێـش ئاخونـدەکان و جـوامێرێکی ولآتپـارێز، هەمیشە ئەوەی یەکەم هەلدەبژێرن، چونکە ئیدی ئەوە بەپیرۆز دەبینن.

د. زیرەك عەبدوڵڵا – ئەڵمانیا

ئیدە و زەبری بەرجەستە.. کاوە جەلال

چەند ڕۆژی ڕابوردوو لە گەرمەی خۆپیشاندانەکاندا ئاشکرا بوو کە هیچ ئیدەیەک لە بنەڕەتەوە لەنێو و بەنێو ئەواندا بەرجەستە نەبووە، واتا نەبووە بە زەبری ماتەریەل. لە هاوکات هەر لە گەرمەی ئەو خۆپیشاندان و سەرهەڵدانانەدا تێڕوانینێک ڕادەگەیەنرا کە بەرواڵەت وزەی لە ئەنارکیزمەوە وەرگرتبوو: تێڕوانینەکە پێشوازیی لە چالاکییەکانی گەنجانی سەرهەڵداو دەکرد و "ئامۆژگاری"ی دەکردن کە ڕێکخەران یان پێشڕەو قبووڵ نەکەن، ڕێ نەدەن خاوەنداری بکرێن، ئەوە چونکە گۆیا پێشڕەوان سەرەنجام، هەرئەوەندەی لەڕێی سەرهەڵدانەوە بە دەسەڵات بگەن، دەبنەوە بە چەوسێنەر، کەواتە ڕەوشکە بەو هۆیەوە ناگۆڕێت و کرداری زەبرمەندی ئەوانیش بەفیڕۆ دەڕوات. ئەم تێڕوانینە تا ئەو ڕادەیە بە ئێمە جێی سەرنجە، کە دەرفەتمان دەداتێت دانوستانی خودی تێگەی "پێشەنگ" یان "پێشڕەو" بکەین کە ئەویش بەگومان رواڵەتیانە لە لێنینیزمەوە وەرگیراوە، هاوکات هەروا رواڵەتی دەکرێت بە مەترسییەکی هەڕەشەکەر لە چارەنووسی سەرهەڵدان و ڕاپەڕینەکان.

خۆپیشاندان زەبرە، لە دەشێت وەک زەبرەکی نەرمی بەرجەستە دابنرێت،

چونکە ڕەوتی سیاسەتی پیادەکراوی ڕیال "دەشەوێنێت" — ئاخر ڕێی پێدەگرێت. ئەوجا نەشیاو نییە کە ئەم زەبرە بەرجەستەیە کۆپێ بسەنێنێت، بێگومان نەک لە خۆیەوە، بەڵکو لە داکەوتدا کۆپێی پێدەسەنرێت: بە کرداری ئاژاوەگێڕان، بە ستراتیژیی زەینکارایان (ئینتەلێکتوێلان) — هەروەها نەشیاو نییە کە هێزی دەرەکیش خۆی نەخزێنێتە نێوییەوە، کە وەک ئەگەرێک لاوازە و هاوکات بابەتی پێوەخەریکبوونی ئەمە نییە.

لە ئیدە دەشێت بریتی بێت لە کرۆکی تیشکمەند کە وەک ڕۆشنایی بۆ بەردیدی سەرهەڵداوانی ئاگامەندەوە ڕووەو ئامانجی دیاریکراو پەخشدەبێتەوە. ئیدە لەم ڕووەوە کە وەک ڕۆشنایی ئامانجدار داواکاریی بۆ گۆڕینی پەیوەندییە جڤاکییەکان لەخۆگرتووە، ئیدەی ئازادییە، وەک ئەوەش دەرچەی کردارە بە مەبەستی ژیانی ڕزگارکراو لە ستەم ی دەسەڵاتدارانی ناڕەوا. لە هاوکات دەشێت ئیدە لە کەلەپوری سونەتیدا، لە ئایینی باڵادەستدا، ببینرێتەوە و پاشڤەڕەیانە هانای بۆ ببرێت، کەواتە ئەستا کرۆکی تیشکمەند نییە، بەڵکو دەستوێژێکە کە بە ترسەوە لە تەنگژە و شێواییە جڤاکییەکانی سەردەم، لە سەرهەڵدانی شێوە ژیانی نوێی ناوە بە ترادیسیۆن (تەقالید) و هتد، هانای بۆ براوە. ئیدە لەم ڕووەوە بنەمایەکی سەرەکیی کۆیلایەتییە لە پێناوی بنیاتنانی ژیانی سستکراو لەژێر ڕێبەری "پیاوانی تاریکیگەرا"دا کە وەک خواستی باڵاترین خودایەتیی گریمانەکراو ڕەوایەتیی پێدەدرێت.

بە پێچەوانەی هەردوو ئەگەری بەرجەستەبوونی ئیدە کە بێگومان دەشێت لکی جیاوازیان لێ بکەوێتەوە، خۆپێشاندان و سەرهەڵدان بەبێ ئیدە هیچی دیکە نین جگە لەو ترومپا بێ سەرقاپە کە ترۆتسکی وەک وێنەیەک بۆ شۆڕشی 1905ی ڕوسیا بەکاریدەهێنێت و هەڵمی نەوی بەبێ بوون بە وزە بە گشت لادا پەرشدەبێتەوە.
کەواتە هەر زەبرێکی بەرجەستە دەکەوێتە بەردەم پرسیاری دەرچە (مەبدەئ)، ئەوجا بەردەم پرسی ڕاڤەکاران و بەکاربەرانی ڕاڤەکان، یان داڕێژەرانی ستراتیژیی بەرەنگاربوونەوە و هتد. ئاخر جەماوەر بەزۆری "ئیڕاسیۆنال"ە، کەواتە نەک "نائاوەزمەندە" / "ناعەقلانییە"، بەڵکو پەڕینەوەی کۆپێسەندووی ئەو لە "پەنام"ی ڕاسیۆدا / ئاوەزدا ڕوودەدات، بۆیە جڵەوگرتنی گەرەکە. گومانی تێدا نییە کە دەشێت پەڕینەوەی کۆپێسەندوو بەدەی هەندێک گەمەڤان بێت، هەروەها دەشێت کەسانی داخ لە دڵ زیتببنەوە و بەهۆی ئەزموونی ڕابوردووی خۆیانەوە بڵێن: "تکایە واز لەو گەنجە دەگەڕمانە بهێنن

با داخی دڵی خۆیان هەڵڕێژن"، لە ئەو جۆرە هەڵوەستە خۆیشی پەرچەکردارەکەی ئیڕاسیۆنالە: ڕاستییەکەی ئەو خۆی هێندە داخ لەدڵە، بەڵێ تەنانەت دەشێت هێندە بە کینین تەنرابێت، کە ئیدی تەواو لە پێنامی ئاوەزدا کردار دەنوێنێت، واتا: یان دەنگ هەڵدەبڕێت یان خۆی بەبێ پرسیاری ڕێکخستن دەچێتە نێو خۆپێشاندەرانەوە — ئاخر ئەویش دەیەوێت خۆی خاڵی بکاتەوە، ئەوجا چی دەبێت با ببێت! لە داکەوتییانە بڕوانین، ڕاپەڕین هەمیشە لە مرۆڤانی ڕاپەڕیو پێکدێت و لەنێویدا ڕادەی بینین و توانستی ئەرگومێنتهێنانەوە و فۆرمولەکردنی هەنگاوی نوێ لەنێو پەیوەندیی ڕۆژەیدا ڕوودەدەن. ئەمە گومانی تێدا نییە هەموو سەرهەڵدانێکی ئەنارکیستیش دەگرێتەوە کە لە نێویدا بەناچاری پەیوەندیی ڕۆژەیی زیندەبنەوە، ئەوە نزیکەی توێژئاسا، چونکە دەبێت جەماوەری ڕاپەڕیو بە ئاڕاستەی دیاریکراودا ببرێت. کەواتە سەرهەڵدانە ئەنارکیستییەکانیش هەردەم "ڕیکخراون" لە لایەن زێینکارایانی ئەنارکیستەوە. ئاخر ئەنارکیزم ملدانەبەری بەسەروبەر نییە! خەباتگەران لێرەش دەکەونە بەردەم پرسیارەکانی "ڕۆشن-تر"، "ڕێبین-تر"، "دەرککەر-تر بە مەترسی" و هتد.

کەواتە پرسیارەکە ئەوە نییە کە چۆن بە ئەو جۆرە ڕەوشانە شابلۆنی (پێشنموونەی) چەسپێنراو، بە نموونە ڕواڵەتییانە مەترسییەکانی لێنینیزم وەک دەرچەی نرخاندنی سەرهەڵدانەکە وەربگیرێت، چونکە مرۆڤ دەمێکە هەر ئەوها ڕواڵەتییانە پێی ڕاهاتووە، بەڵکو لە بنەڕەتدا ئەوەیە کە داخۆ چۆن بشێت لە سەرهەڵداندا شێوەیەکی ڕێکخستنی ڕەوشەکان و پەیوەندییەکان بنیاتبنرێت کە تێیدا ئاگامەندانە ڕێ لە سەرهەڵدانی ڕێبەرانی ستەمکار گیرابێت. بۆ نا؟ ئایا مرۆڤ خۆی خالق نییە؟ کەواتە ئەوەشی لێدەوەشێتەوە.

ئەوە کە ئەمە زۆر جار وەک "سکاڵا" دەبیستین و کوردانی ئێراق وەک دا-ماو دەنرخێنێت، گەلێک ڕاستی لەخۆدەگرێت. ئاخر لە ئەزمووندەریدا بینراوە کە چۆن ئەو کوردانە لە لایەک وەک دا-ماو لە بەردەم سوپای بێگانەدا سەریان کزکردووە یان ترسنۆکانە کەڕەویان کردووە(!)، لە لە لایەکی دی هەر ئەوان وەک دا-ماو پڕهەست و سۆز دوای بەچکە فێڵبازەکانی شێخایەتیی تەریقەت کەوتوون و چەکیان بە هەڵگرتوون، کە ئیدی وەک سۆزمەند و داکەوتنەبین خۆیان بەکوشت داوە، خۆیان خزاندەتە نێو کارەساتی ماڵباتییەوە یان لە ئاستێکی بزووبوونی سیاسییاندا وەستاون و پاشەکشەیان کردووە. بە هەر حاڵ، ئەو داماوانە ئەمڕۆش وەک دوێنێ بە خۆیان سەرکزانە دەژین و

گوزەرانیان دابین دەکەن یان دەکۆزێنەوە، لە لە لایەکی دی کەمینەیەکیان پەرش و بڵاو داخی دڵیان هەڵدەڕێژن و چالاکی دەنوێنن، بەبێ ئەوەی هەرگیز بەئاگاهێنرابن لەو ڕاستییەی کە تەنیا بوونی ئیدە بە زەبری بەرجەستە دەشێت ڕێگەی سەرفرازیان بە خۆش دەکات – یان نەیکات! ئەوجا گومان لەوە ناکرێت کە هزرکارایانی سوننەتی، واتا مەلاکان، یەکەم کەسن کە لە بنەمای بەڕێگەنەویستی چەسپێنراوەوە دەژین و دەئاخڤن و کرداری کەنکرێت دەنوێنن، کەواتە دژبەری یان تەنانەت دوژمنی هزرین و کرداری ئاڕاستەدراون لە بکەری مرۆڤییەوە. ئەوجا دەستەبرایانی / دەستەخوشکانی ئەوان وەک پەخشانگەرایانی خوێنەرەوەی هزری ئەوروپی، دزەکانی نووسین ی هزری و ئەدەبی، داڕێژەرەوانی دەربڕینی تەمارکراوی ئەوروپییانە، لە پلەی یەکەمدا سوننەگەرایانە کارایی خۆیان وەردەگرن – ئاخر وەک کوڕان و کچانی ئەو پەیوەندییە ستەمکارانە بە خودی ئەو پەیوەندییانە دەژین. لەم پەیوەندییەدا ڕۆژنامەوان و نووسەری ڕەخنەیی، دەگمەنەکی خە خەریککرووان بە پرسە هزرییەکانەوە، کەشێکی ئەوتۆ وەرناگرن و بابەتی پێوەخەریکبوونی ئەمە نین.

لە لەم پەیوەندییەدا ناڕەوا دەبین گەر ئاماژە نەدەین بە هاتنی ئیدەی بەرجەستەبوو بۆ نێو کوردانی ئێراق، کە لە "ئۆجەلان"ەوە سەریهەڵداوە و لە نێو ئەمانیشدا ڕێژەییانە کارایی وەرگرتووە. بە هەر حاڵ، ئەوە دەکەوێتە سەر کوردەکانی ئێراق خۆیان، کە بەحوکمی مێژووی خوێناوییان، حەساری ئابووریی نەریتتەکدەریان، ڕواڵەتگەریی سیاسەتکاران و زۆرینەی هەرە زۆری بەناو ڕۆشنبیرانیان (کە ئەمانیش زۆرینەیان بێ-بیرن و هەندێکی دیکەیان تاریکبیرن!)، کەسێتییەکی تەواو جیاوازیان لە کەسێتیی کوردانی ئێران و تورکیا و سوریا هەیە، کەواتە لە دوو سەرەوە دەکەونە بەردەم پرسی خەریکبوونی ڕەخنەیی بە هزری ئۆجەلانەوە: یان تەنیا زەینمەندانە دانوستانی بنەڕەتەکانی ئەم جیهانبینییە دەکەن، کەواتە وەک ئالەنگارییەکی هزری وەریدەگرن کە لەبەرئەوەی ئالەنگارییە، ئەوا خەریکبوون پێوەی ناچارەکییە، یان لایەنگرانی هزرەکە خودی ئەو هزرە پەیوەند بە کەسێتیی نوێی کوردانی ئێراقەوە هەموار دەکەنەوە (مۆدیفیکەیت دەکەن) – کەواتە نەک سوننەگەرایانە بەبێ پرسیار بەگەڵەی بخەن! هانای بۆ بەرن!

چۆن لیبڕاڵەکان بونە لایەنگیری تیۆری پیلانگێڕی ؟-1-.. نوسینی: جۆن گرەی وەرگێڕانی لە فارسیەوە: مەحمود عەبدوڵا

"لیبڕاڵەکان هەمیشە خۆیان بە سیمبولی عەقڵانیەت زانیوە، بۆیە هەڵەکانی خۆیان نابینن"

بەشی یەکەم

لیبڕاڵەکان ، چ چەپگەرا کان، چ ڕاستگەراکان ،هەمیشە باسەسیاسیەکانیتریان بەوە تۆمەتبارکردوە ، کە لایەنگری تیۆری پیلانگێڕین . واتا وابیردەکەنەوە کە دوژمنانی پیس و مەلعون دەستیان خستەتە ناودەستی یەکتر ، تا هەل و مەرجی کۆمەڵایەتی تێکبدەن .
بەڵام دوای هەڵبژاردنی ترەمپ و " برکزیت "چونەدەرەوەی بەریتانیا لەیەکێتی ئەوروپا" ، وادیارە کە خودی لیبڕاڵەکان خۆیان کەوتونەتە باوەشی تیۆری پیلانگێڕیەوە و ،دەڵێن پۆتین و کۆمپانیا کانی تەکنەلۆژی دەستیان خستەتە ناو دەستی یەک ؛ تا ڕۆژئاوای ئازاد و پێشکەوتو ڕابکێشنە ناو زەلکاوی ئیستیبداد و پۆپۆلیزم .

ئەو وەرچەرخانە گەورەیە چۆن ڕویدا ؟

تا ئەم دوایانە ، بەچونی لیبڕاڵەکان ئەوە بو ،کە هیچ پیلانگێڕیەک لە ئارادانیە ، هیچ پیلانێک بەهیچ پێوەرێک ، کە ئەهمیەتێکی مێژویی هەبێت، لەئارادانیە. مێژوو واتا قۆناغە دورودرێژەکانی ئاژاوەو نەزانی ، بەجگە لە هەندێ دەرفەتی بەینا بەین ،کە کەسایەتی ئاقڵی وەک خۆیان "لیبڕاڵەکان" دەسەڵاتداربوون.
بەتێپەڕینی کات عەقڵ پێشدەکەوێت و لەمپەرەکانی بەردەم هێزی لیبڕاڵ نامێنن . لیبڕاڵەکان لە سەرەکایەتی هەموو حیزبەکان ،باوەڕیان وابوو، کە مێژو :"واتا دواهاتی تەدریجی و پێشکەوتنی مەرحەلە بەمەرحەلە "، ئەوان باوەڕیان بەهاتنەکایەی جۆرێکی باشتری سەرمایەداری ،یان سۆسیال دیموکراسی هەبوو . لیبڕاڵەکان تامەزرۆی پێشکەوتنی بەردەوامی ئەقڵ بوون ،ئەڵبەت بە پێشەنگایەتی خۆیان.
پێیان وابو ، ئەم پێشکەوتنە هەمو بەربەستەکان دەبڕێت و هێزە

تاریکەکانیش ئەگەر بیانەوێت بەربە پێشکەوتن بگرن چارەنوسیان هیچ نابێت جگە لە ناکامی .

بەڵام لە چەندساڵی ڕابردودا ، دیدگای لیبڕاڵەکان گۆڕانی بەسەردا هاتووە، دەرچونی "ترەمپ" لە هەڵبژاردنەکان و ، راپرسی " برکسیت "و پێشڕەوی پۆپۆلیزم لەرزی خستەتە گیانی "ئیمان بە عەقڵ" .

دواجار لیبڕاڵەکان بە ڕونکردنەوەی ئەوگۆڕانکاریانە لەسیاسەتدا ،کە لەگەڵ تیۆری مێژویی خۆیان ناتەبان ، کەوتنە سەراغی هێزێکی شاراوە .

زهنیەتی پیلانگێڕی ئەستا لەناو ئەوجەماعەتە ڕەواجی هەیە. ئەوەی دوساڵ لەمەوبەر "پێش هەڵبژاردنی ترەمپ" بە وەهم و خوڕافاتیان دادەنا

" واتا سیاسەت بەدەستی یاریکەرانی شاراوە بەڕێوەدەچێت" ئەمڕۆ خۆیان باوەڕیان پێیەتی. لەم دونیابینیەی لیبڕاڵەکاندا ، نەک تەنها پێشکەوتن وەستاوە، بەڵکو بە شێوازی شاراوە و، ئەنقەست هەموشتێک تێکدەدرێت و ، پێچەوانەی دەکرێتەوە. ئەوباوەڕەی کە هێزی شاراوە فەرمانڕەوای روداوەکانن ، مەترسیدارترین ژەهرە لەگۆڕەپانی سیاسیدا. "نورمن کوهن" لەکتێبی " مۆڵەتی جینۆساید" دا(١٩٦٧) توێژینەوەیەکی سەنگینی سەبارەت بەودەقە ساختەیەی ساڵیی ١٩٠٣ – ئەنجامدا ، واتا پرۆتۆکۆلی گەورەکانی صهیۆنی .دەقێک کە بە ئەگەری زۆرەوە ساختەو دروستکراوی یەکێک لە ئەفسەرانی دەزگای نهێنی "تزار" بووە.

کوهن ، دەری خست ئەودەقە خۆراکی تیۆری پیلانگێڕیەکی گەورە بو، کە ماهیەتەکی دژە یەهودی هەبوو. لەدوای کەمێک گۆڕانکاری سیاسی گەورە بە هەلەکەست گەیشت . لۆژیکی ئەوجۆرە تیۆرانەی پیلانگێڕی لەواقیعدا قەتڵوعامە . بەوشێوەیە پرۆتۆکۆڵەکە بە پاساودانی پڕۆژەی لەناوبردن بەکارهات، کە لەمێژودا وێنەی نییە.

بە وتەی -کوهن- ملیۆنان کەس لەسەربنەمای ئەو باوەڕەکوژران : "یەهودیەکان،هەمویان،لەهەرکوێی جیهانبن،ئەندامی یەک ڕێکخراوی پیلانگێڕن ،کەدەیانەوێت بەشەریەت وێران بکەن و پاشان دەستی بەسەردابگرن. " زیندوبونەوەی دیدگای نکۆڵیکەری هۆڵۆکۆست ،نیشانەی دەرکەوتنەوەی دوبارەی ، ئەو خەیاڵە ژەهراویەیە. نەک هەر لای "ڕاستی توندرەو" کە هەرگیز بەتەواوی ئەوخەیاڵەیان نەخستەلاوە، بەڵکو لای کەسانێکیش کە خۆیان بە پێشکەوتنخواز دەزانن. بەڵام تیۆری پیلانگێڕی نەتایبەتە بە "ڕاستی توندڕەو"

نە تایبەتە بەو نەوە نوێیەی دژە یەهودی، کە لەناو بەشێک لەچەپەکان دەرکەوتوە . لیبڕاڵەکان لەکۆنەوە ،تانە لە ڕاپۆرتەکانی مردنی بەکۆمەڵ دەدەن ، لە ڕژێمە پێشکەوتوەکاندا و دەڵێن ئەو جۆرە

ئامارانە پڕوپاگەندەن. یەک نمونە وەردەگرین، کەلە سەرەتای دەیەی ١٩٣٠ ڕویدا، ئەرگانە موحتەڕەمەکانی ڕایگشتی لیبڕاڵەکان ، ئەو حەقیقەتەیان پەسەند نەدەکرد، کە گرانیەکی گەورە لەیەکەتی سۆڤیەت ڕویداوە. ئەوگرانیە فاجعەیەکی سروشتی نەبوو، بەڵکو دەستکردی مرۆڤ بو ، بەری سیاسەتەکانی ستالین بوو .لەدەستانی بەرهەم و ئاژەڵ لە پڕۆسەی هاوبەشیکردنی کشتوکاڵ،داواکردنی بڕێکی زۆر لەداهاتی جوتیاران ،ناردنەدەرەوەی خەلەو خەرمانەکی زۆر بۆ بەدەستهێنانی پارەی بیانی ،گرانی دەستکردی یەکەتی سۆڤیەتی لێکەوتەوە. لەساڵانی(١٩٣٢ – ١٩٣٣ .)
“برسێتی ، یا مردن بەهۆی برسێتیەوە لەئارادانیە، بەڵکو مەرگ ومیری فراوان ، لە نەتیجەی بەدخۆراکی وهەڵەخۆریە” ئەو قسە سەیرو عەجیبەلە ڕاپۆرتی ٣٠مارس ١٩٣٣ لە نیۆرک تایمزدا بڵاوبۆتەوە،یەک لەوکاتەدا ملیۆنان سۆڤیەتی لەبرسا دەمردن. چونکە گرانی تاساڵانێکی زۆر شاردرایەوە، ناکرێ بڵێین دەقیق چەند کەس مردن، بەڵام ئەوەی کە ئاماری مردوان گەیشتەملیۆنان کەس بەهەندەک کەس ئاشکرابوو. لەوانە ڕۆژنامەنوسی ئەمریکایی “یوجین لیونز” کە ئەو لە کتێبی ” پاسەوانیکردن لە یۆتۆپیا “لە فەصڵی “لەشکری چاپەمەنی گرانیەک دەشارنەوە”ئاماژە بەو ڕاستیانەدەکات.
کتێبەکەی لیونز، لەبەر چەند هۆکارێک جێگای سەرنجە.لەوکتێبەدا کۆمەڵێک دیمەنی ڕۆژانە ڕوندەکاتەوە ،کە خۆی و ڕۆژنامەنوسەکانیتر، لەهەواڵە نێردراوەکانیاندا باسیان نەکردوە:
سەدەها ئاوارەی چەکن و گەمار، لەناوچە وێرانبوەکان لە دەوری ئێستگەی قیطار خێوەتیان هەڵداوە، بە خێراییەکی وا کە پۆلیس ناتوانێ پاکسازیان بکات .سەربازانێک کە گوندیەکان لە شەقامەکانی مۆسکۆ دەسوڕێننەوە ” دیمەنێکی وا کە ئاسایی بێ نیونیگا سەرنجی کەمەری پیادەڕەو بەخۆی ڕادەکێشێت. “هەزاران منداڵی بێ ماڵ و فڕێدراو ، مناڵانێک کە لە پڕۆسەی هاوبەشیکردنی کشتوکاڵ دایکوباوکیان مردبون، هەتیوبون، پاسەوانانی دەزگای ئاسایشی وەک حەیواناتی لەڕولاواز مراقبەیان دەکردن.
بەشێکی کتێبەکەی لیونز بەناونیشانی”دو کە دو دەکاتە پێنج”ە، دەستەواژەیەکی جورج اورویلە لە ڕۆمانی” ١٩٨٤”دا، ئەوبەشە نیشانیدەدات کە زهنیەتی لێکدژی سۆڤیەت چەند عەجیب و غەریب بو. لەنێوان ئەوکتێبانەی میوانانی خاریجی لە سەر تەجروبەی سۆڤیەت نوسیویانن ،پاسەوانیکردن لەیۆتۆپیا ،لەهەمویان لەقاودەر ترە. بەڵام گرنگترین بەشی کتێبەکە کە بەکەڵکەکی ئەمەدەت ،ئەوەیەلەوبەشەدا لیونز پیلانێک ئاشکرادەکات: ئەو لەگەڵ ئەنداماینتری لەشکری ڕۆژنامەوانی دەرەکی لە پیلانگێڕیەکی سەرکەوتو

دا، متمانەی ئەو ڕۆژنامەنوسەیان نه هێشت، کە ڕاپۆرتی لەسەر گرانیەکەی ساڵانی ـ١٩٣٠- بڵاوکردبۆوە و زەمینەسازیان کردبو، بۆ دەرکردنی ئەوڕۆژنامە نوسەلە سۆڤیەت.
لیونز چەپگەرابو،ڕۆڵێکی چالاکی بینی لە بەرگریکردن لە"ساکو و وینزتی" دوو ئانارشیست. ئەو بە ناونیشانی ڕۆژنامەنوسی ئامریکایی بۆ ئاژانسی خەبەری" تاس سۆڤیەتی "کاری□د□کرد. ئەو لەساڵی ـ ١٩٢٨- کە هەواڵنێری یونایتد پرێس بو، ئومێدی زۆری بەڕژێمی شۆرەوی هەبو، یەکەمین ڕۆژنامەنوسی ڕۆژئاوایی بو ، کە مۆڵەتی چاوپێکەوتنی تایبەتی لەگەڵ" جۆزێف ستالین" پێدرا ، کارگەیشتە گرانی و تەواوی ئومێدەکانی بون بەهەڵم. ئەوەی کە " لیونز "بەهاوکاری ڕۆژنامە نوسە بیانیەکانیتر هەوڵی شاردنەوەی گرانیان دا ،ئ□س□□ن بە هیچ جۆرێک بەهۆکاری هاودڵی ئایدیۆلۆجی و یۆتۆپیای سۆڤیەت نەبو؛ بەڵکو دەترسا مۆڵەتی کار کردن لەدەستبدا ت و بگ□□□□ت□وە ڕۆژئاوا. کە لە وێش هەڵاوسانێکی گەورە و بێکاری ڕوبەڕوی د□ بۆوە.ڕەچاونەکردنی هێڵە سورەکانی شۆرەوی و لەدەستدانی پیشە بۆئەو هەمان دەرەنجامی هەبوو. بەدەر لە هاوڕایی سیاسی ، ژمارەیەکی کەم لەڕۆژنامە نوسان ئامادەبون ئەو مەترسیە بە نرخی گیانیان بکڕن .
لیونز، ئەو پیلانەی بە ڕاشکاوی گێڕاوەتەوە، بێ تێکەڵکردنی هیچ ئیحساسات و هەیەجانێک. یەکەمین ڕاپۆرتی موعتەبەر دەربارەی برس□تی لە سۆڤیەت، "گرت جونز" بڵاویکردەوە لە "منچستر گاردیان" ئەو ڕۆژنامەنوسێکی خەڵکی وێڵز بو، سکرتێری پێشوی "لوید جۆرج "بوو. ئەوکاتەی لە سۆڤیەت نیشتەجێبوو، بەنهێنی سەفەریکردبو بۆ ئۆکراین ، لەوێ تێبینیەکانی خۆی تۆمارکردبو.جۆنز تاکو تەنیا لەناو گوندەکانو کێڵگە کشتوکاڵیە هەر□وزیەکان دەهات و دەچو،هاواری خەڵک دەبیستێت :"نان نییە؛دەمانەوێت بمرین"
لەیەکێک لە سەفەرەکانیدا ،بەقیطار ،یەک سەمونی وشکی لە تفدانەکەی هێنایەدەر وفڕێیدا،بەڵام یەکسەر کەسێکیتر هات و هەڵیگرتەوەو خواردی، جۆنز لەڕاپۆرتەکەیدا ئەو ڕوداوانەی برسێتی باسکردبوو، پاداشتی جۆنز لە و ڕاپۆرتە دا ئەو□ بو بۆهەمیشە لەسۆڤیەت دورخرایەوە و گەڕانەوەی بۆ سۆڤیەت لێ قەدەغەکرا . بەهانەی دەرکردنی ئەو□ بو ،کە پەیامنێرێکی ڕاستگۆنیە و ناتوانێت متمانەی پێبکرێت. لەڕاستیدا ئەوە پەیامێک بو کە لیونز و لەشکری چاپەمەنی شۆرەوی لە دیدارێکدا لەگەڵ ئەفسەرێکی پلەبەرز ی چاپەمەنیەکانی شۆرەوی لە ژوری هۆتێلێکدا وەریانگرت. ئەو ئەفسەرە قەناعەتی بە لیونزو هاوڕێکانی کرد،کە لە بێ ئیعتبار کردنی جونز دا خۆمانە و برایانە ڕەفتاربکەن.لیونز دەڵێت : «لەماوەی ئەو هەموساڵە لەدەستکاریکردنی ڕاستی□ بێ خەوشەکان لەڕێژێمە دیکتاتۆریەکان

دەركردنى جۆنز، بۆئ□م ب□ □□حمانەترين كارى نا بەدڵ بو كە بۆمان پێشهات . بەڵام ئەوكارەمان كرد ، بەدەڕبڕينى ناڕون ودوڕوانە ئەوكارچ□ پەڵەما نكرد.

لەدواى دەركردنى لە يەكێتى سۆڤيەت ،جۆنز وەك پەيامنێرى مەحەلى لە كارديف كارى دەكرد. پاشان بەڕێكەوت چاوى دەكەوێت بە “ولیام رندالف هرست” كە يەكێك بولە كەسە خاوەن هەژمونەكان لەبوارى چاپەمەنى دا،لە ئەنجامى ئەوديدارە دوبارە جۆن پيشەى ڕۆژنامەوانى بيانى گرتە ئەستۆ .ئەو چو بۆ چين تا لەبارەى مناقەشەى چين و ژاپۆن ڕاپۆرت سازبكات ،بەڵام لەوسەفەرەدا كە بۆناوچەيەكى دور ە دەستى چين ئەنجاميدا لەلايەن چەتەكا نەوە دەگيرێت ودەكوژرێت.هەندێك دەڵێت سۆڤيەت دەستى لەكوشتنى داهەبو،بەڵام بەڵگەى ڕون ل□ بەردەست نييە كە بيس□ل□م□نێت. بەدەرلە چەندوچونى مردنى ،جۆنز قوربانى پيلانێك بووكە ليونيز لەكتێبەكەيدا تۆماريكردووە. ليونزو هاوڕێكانى تاچەندين دەيە كۆمەكيان كرد بە شاردنەوەى برسيەتى و گرانى لە يەكێتى سۆڤيەت . نەهێشتنى اعتبارى جۆنز بەشێكى گرنگى ئەو چالاكيانەبوو ، بەڵام ديدى ليبڕاڵەكانى ئەو كاتە ديسان يارمەتيدەرى ، ئەو فريودانە بوو.
لويى فيشر، ڕۆژنامەنوسى كاريگەرى ئەمريكى كەلەساڵى ١٩٣٢ دوبارە سەردانى سۆڤيەتيكرد ، دوبارە ئەو گێڕانەوەيە ڕەواجى پەيداكرد كە گريمانى دابين نەكردنى خۆراك بەرەنجامى هەڵنەگرتنەوەى خەڵەوخەرمانى پێويست و هێرشە وێرانكاريەكانى دژە سۆڤيەتى بوە. فيشر لێبڕاوانە ئينكارى هەبونى برسيەتى و گرانى دەكرد لەروسيادا.ئەو هەرگيز ئەندامى حيزبى كۆمەنيست نەبو.ب□□ك□و پەيوەستبو بەكۆمەڵەى چەپە ليبڕاڵەكان ،كەباوەڕيان وابو سۆڤيەت نمونەى بەرجەستەكەرى پێشكەوتنى مرۆڤە و دەبێت دژى هەر ڕاپۆرتێك بن دژى يەكێتى سۆڤيەت. تەنيا كاتێك جەنگى سارد دەستەكەى كەشفكردن و ،و فەيلەقە هاوبيرەكانى پێشوييان ئيعترافيانكرد ،فيشر بايدايە وەو دانى بەشتێك دانا كەهەرلەسەرەتاوە دەيزانى. گوايە تا ئەوكاتە واتەسەوڕيكردوە كە ژمارەى قوربانىەكانى تەجروبەى سۆڤيەتى بەرهەمدار دەبێت!

ئەو بۆچونە باوەى هاوسۆزانى يەكێتى سۆڤيەت ،لەگەڵ ئەو ئيديۆمەى جۆرج ئۆروێل” سياسەتى هەنگاوبەهەنگاوى كارەساتبار ِ ” يەكدەگرێتەوە،كە لە وتارێكدا لەساڵى ١٩٤٥ نوسيبوى.
ئەو تيۆرە سياسەتى هەنگاو بەهەنگاو دەڵێت : پێشكەوتنى مرۆڤايەتى لەڕێگەى ڕوداوى گەورەد□ بێت ،كە زۆرجار ديكتاتۆريەت و كوشتارى

جەمعیی دەبێت. هەندێک لە وانەی باوەڕیان بەو تیۆرە هەبو
سۆسیالیستەکانی وەک”سیدنی” و “بئاتریس” و “وب “بون
لەدیدی ئەوانەوە ڕژێمی سەقیەت لەبنچینەدا ڕژێمێکی پێشکەوتوە
، بەڵام هەنگاو بەهەنگاو پێشدەکەوێت. بەڵام دەبو بگوترایە هەنگاو
بە هەنگاوی کارەساتبار. لەڕاستیدا ئەمە واتا پیادەکردنی هەمان
دیدگای گەشبینی لیبراڵەکان “میلیوریزم” سەبارەت بە پێشکەوتنی
ڕاستەوخۆ ئاسای مرۆڤایەتی و ئەقڵ، بەڵام دەربارەی ئەو بەشەی
مرۆڤایەتی کەزۆر دواکەوتوون.

هەڵمەتی شاردنەوەی برسێتی لە یەکێتی سەقیەت ئەنجام بەخش بو،
چونکە ئەوشتەی کە ئەو لیبراڵانە نەیاندەویست بیبیستن پێی
سەلماندن. گاڵتەجاری ئەو بەسەرهاتە لەوەدایە کە سەرکەوتنی
تاڕادەیەک قەرزاری پیلانگێڕێک بو، هەمان پیلانگێڕی لیونز و
هاوکارانی کە لە مۆسکۆ ئامادەیانکرد. لەجۆری هەمان پیلانگێڕی کە
لیبراڵەکان پێداگریان دەکرد ڕونەدات. لە عەینی کاتدا، کە ئەم
جەماعەتە ڕاپۆرتەکانی مردنی بەکۆمەڵ بەهۆی برسێتییان بەناڕاست و
دەسیسە و ساختەکاری ڕاستگڕادەزانی و پێیانوابو دەبێ نکۆڵیان
لێبکەن. دەبێ بزانین لەوکاتەدا لیبراڵەکان گومانی بونی
پیلانگێڕییەکیان بەمێشکدا هاتوە،لەدیدی ئەوان برسیەتی جۆرێک هەوای
ساختە بو.شێواز و تایبەتمەندی گومانکردن لە سیاسەتی ئەمریکایدا ”
لێکۆڵینەوەیەکی چەوپەی ریچارد هافستاردە دەربارەی تیۆری پیلانگێڕی
١٩٤٢ “دا. لەو لێکۆڵینەوە دا دەریخستوە کە چۆن زیهنیەتێک کە بە
هۆی گومان و دودڵی بەدبینانە پێکهاتبێت نەک تەنها دەبێتە خۆراکی
هەوادارانی “بری گلدواتر””کاندیدی ڕاستگڕای حزبی کۆماری خوازی
بۆ سەرکۆماری ” ، بەڵکو دەبێت بەسوتەمەنی بۆ ئاگرێک کە جوڵانەوە
کانیتر ، لەناو توێژی ڕاستی توندڕەو هەڵیانکردووە. تێڕوانینەکانی
گلدواتر ،تا ئەمڕۆش لەشیکردنەوەکانی گۆڕەپانی سیاسی دا بەکاردەبن
. بەڵام ئەم بۆچون و تێڕوانینانە لەهەمانکاتدا سەبارەت
بەلیبراڵەکانیش ڕاستن،چونکە لەناو ئەو جەماعەتەشدا باوەڕبون بە
ڕێکخراوی نهێنی و پیلانگێڕی پەرەیسەندوە و پێیان وایە
لەگۆڕانکاریە سیاسیەکانی ئەم دوایانەی ئەمریکا و ئەوروپادا
پیلانگێڕی هەبووە. سەرۆک کۆماری پشو جیمی کارتەربە سەراحەت دەڵێت:
ترامپ بە موداخەلەی ڕوسیە لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠١٤ براوە بوو. لە بەر
یتانیاش کەسانی وەک “بن بردشاو نمایندەی پارلەمان” و “کارل
کدوالار” پروپاگەندەیەکی هەمان شێوە دەکەن، دەربارەی ڕاپرسی
دەرچونی بەریتانیا “برکسیت”
زێدەڕۆیی نییە ئەگەر بڵێم ئێستا لیبراڵەکانیش سەبارەت

بەگۆڕانکارییەسیاسییە بەرچاوەکان باوەڕیان بە تیۆری پیلانگێڕی هێناوە .

هەڵبەت ئەو تیۆرانە بەشێک لە ڕاستیان تێدا.کەسێک کە تۆزقاڵێک روسیە و پوتین بناسێت ،ناتوانێت گومان نەکات کە ڕوسیە هەوڵیداوە موداخەلە بکات لەسیاسەتی ڕۆژئاوادا.بە پێی هەندێ بەڵگەی یەکلاکەرەوە روسیەو حیزبەکانی ڕاستی توندڕەو پەیوەندیان هەیە،لەوانە بەڵێنی پشتیوانی دارایی بە ڕاستی توندڕەو .هەروەها بەکارهێنانی تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان لەلایەن ڕوسیاوە و بە هەدەفگرتنی دەنگدەران بۆئەوەی دەنگ بە ترەمپ بدەن ،یان هاندانی دەنگدەران بە دەرچونی بریتانیا لەیەکێتی ئەوروپا
بەکارهێنانی تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان لەلایەن ڕوسیاوە و بە هەدەفگرتنی دەنگدەران بۆئەوەی دەنگ بە ترەمپ بدەن ،یان هاندانی دەنگدەران بە دەرچونی بریتانیا لەیەکێتی ئەوروپا ئەوە قسەی لیبڕاڵەکانە لەئێستادا . ڕاستە دەوڵەتی ڕوسیا پێشەنگ بوە لە پێشکەوتنی جەنگی زانیاری و هەواڵگری.بەڵام ئەو مانای ئەوەنیە ڕوسیا ئەندازیاری گۆڕانکاریە سیاسیەکانی ئەم دوایيانەی ڕۆژئاوابێت . و پەراوێزخستن و بێمتمانەیی گشتی وبەردەوام، بە سەرتێانی لیبڕاڵ و فەرمان ڕەوا بەسەرکۆمەڵگادا ، واقیعەکە لەو ڕاستیانە کاریگەرتروگەورەترە.

نوسینی: جۆن گرەی

وەرگێڕانی لەفارسیەوە : مەحمود عەبدوڵڵا

شیعرێکی (نادیا ئەنجومەن)ی جوانەمەرگ.. ئامادەکردن و وەرگێڕانی: ناسری حیسامی

نادیا ئەنجومەن لە ٢٨ی کانونی دووەمی ١٩٨٠ لە هیرات لە ڕۆژئاوای ئەفغانستان لە دایک بووە. لە تەمەنی ١٥ ساڵییەوە ئاشنایەتی لەگەڵ شیعر پەیداکردووە وەلە ماوەیەکی کەمدا ناوبانگی بە نێو کۆڕە ئەدەبییەکانی ئەفغانستاندا بڵاو بووەوە. بەهۆی دەسەڵاتدارێتی تاڵبانەوە لەو ناوچەیە هەموو چالاکییەکی ژنان قەدەغەکرابوو. لەو

سەردەمە ڕەشەی ئەفغانستان دا نادیا لە ماڵەوە بە شێوەیەکی تایبەت برەوەی بە خوێندن و نووسینی شیعر دا وە ئامادە دەبوو لە کۆڕە ڕۆشنبێرەکاندا کە بە شێوەی نهێنی ئەنجام دەدران لە لایەن کۆمەڵێک کەسایەتی ڕۆشنبیری ئەو شارەوە. پاش نەمانی ئەو هێزە درێژەی بە خوێندنەکەی داوە دوواتر چووە زانکۆی هیرات وە دوواتریش هاوسەرگیری کرد لە گەڵ فەرمانبەرێکی بەشی ئەدەبی ئەو زانکۆیە کە بەشدار دەبوو لە کۆڕە ئەدەبەکاندا. بەداخەوە ئەو دەنگە جوانەی دونیای شیعر لە ٦ی نۆ ڤەمبەری ٢٠٠٥ بە دەستی هاوسەرەکەی کوژرا. ئەمەیەکێکە لە شیعرەکانی.

.

نە نەشئەی وەهم هەیە بدوێم، نە شیعر دێتە ژوانم
لە شەڕۆڵ زەمانە، ئیدی بگۆڕێ یا نە زمانم

.

چ بڵێم لە وەسفی هەنگوین، کە دەمم کەلاوەی ژەهرە
ئەوەتا مشتی ستەمگەر، دەکوتێ دەم و ددانم

.

نییە خەمخۆرێ لە دنیا، کە بە باوەشی بنازم
نە غەم و شادی دەپرسن، نە لە مردن و ژیانم

.

من و ئەم کونجی ئەسیری، من و ناکامی و حەسرەت
هەموو حاشایە لە بوونم، هەموو بەندە لە زمانم

.

من دەزانم کە بەهارە و دەمی سەیران و سەفا
چ بکەم لە باڵ و پەڕ، من کە دەمێ فڕین نەتوانم

.

گەرچی زۆرە کە خەمۆشم، نەغمەیەک لە بیر ناکەم
شەو و ڕۆژ ورینگەمە من، بە جریوە وێژەوانم

.

خۆزگە بەو ڕۆژە کە بشکێ دەر و دیواری قەفەس
تا سەر وەدەر نێم و بخوێنم بە هەر ئاوازێ دەزانم

.

من نەمامێکی وەها نیم بە هەموو بایێ بلەرزم
کیژی ئەفغانم و جێی خۆیەتی هاوار و فوغانم.

---

* ئەم شیعرە لە پەیجی کاک ناسرەوە وەرگیراوە.

حەسەن زیرەک وەک ئەفسانەبێژێک .. دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

حەسەن زیرەک هونەرمەندێکی زۆر هونەربوو، جگە لە دەنگخۆشی و شاعیری و ئاوازدانەری و خاوەن گوتنیکی پڕئاواز و هه مە ڕەنگیش بوو، گۆرانی بە زمانی کوردی و زۆربەی شێوە زارەکانی گوتووە، هه روەها بە زمانی(فارسی و ئازەری و ترکمانی و ئەرمەنی و عەرەبی) یش گۆرانی گوتووە ، شارەزاییەکی باشی هه بووە لە ناسەنی ئامیرە مۆسیقیەکان ، لە کتێبەکەی (چریکەی کوردستان ، چ ١٩٦٦) بە شێعر زۆر بە سەرکەوتوویی باسی دەنگ و تایبەتمەندیەکانی ژمارەیەکی زۆر لە ئامێر مۆسیقیە ڕۆژ هه ڵاتی و ڕۆژئاواییەکان دەکات، دەفلەدەرەکی کەم وێنە بوو.(١) ئەکتەری شانۆبووەو لە سلێمانی هاوبەشی چەندین شانۆگەری کردووە ! وەک ئەکتەرو گۆرانیبێژ ، لە ڕادیۆی کرماشان هاوکاری چەند بەرنامەیەکی کردووە ، ئەویش بە ئەکتەری و گۆرانیبێژی ! میدیای زەندی باسی ئەوە دەکات کە زیرەک لە بەرنامەی (ئەمەو گوێگرەکان) هاوکاری کردووە ، هه روەها لە تەمسیلیەکی ڕادیۆیی شەش ئەلقەیی هاوبەشی کردوون . بەداخەوە ئەوتەمارکراوانە تا ئێستا بە سەرو شوێنن ! جگە لەوەش هه رکاریکی کردبێت ..سەرکەوتوانەو هونەرمەندانە کردوویەتی، میرزاکەریم خۆشناو دەڵی: کە سەرتا(کانی مەلا ئەحمەد) ی وەرگرت بە ئەوەی کاری تێدا بکات، کانیەکە دەورو بەری زەپیس و ناریک بوو، جێی وەستان و پاشماوەی ئاژەڵان بوو،زیرەک لەماوەیەکی کەم دا زیرەکانە وای لێکردبوو نەتدەناسیەوە! هێندە جوان و خۆش و ڕازاوە بوو. دیسان لە باسی (میوانخانەی سێ ئەستێرە) ییەکەی شاری سەقز ، هه ر میرزا کەریم دەگێڕیتەوە و دەڵێ: میوانخانەکەو چێشتخانەکەی زۆر پاک و خاوەن بوو شاگردەکان هه موو بەروەنکەیان بەستبوو!

هه روەها زیرەک پیاوەکی مەجلیس خۆش بووەو دەم و دوەکی شیرینی هه بووە ، بە ڕادەیەک کە قسەی کردووەو بەسەرهاتی گێڕاوەتەوە خەلک هەندەیان پێخۆش بووە ..خوازیاربوون هه ر قسەبکات و بەسەرهات بگێڕیتەوە! نەک گۆرانی بڵێ !! ، لەگەڵ ئەوەش پیاوەکی نوکتەچی

بووەو خۆی نوکتەی سازکردووەو جوان و خۆشیش نوکتەی گێڕاوەتەوە . هەندە خۆشگەو خۆش لوتف بووە ، کە بەسەرهاتە ناخۆشەکانی خۆشی گێڕاوەتەوە ، خەڵکی خستووەتە پێکەنین(٢) .
سەرەڕای هه موو ئەمانە (ئەفسانە بێژ) یەکی باشیش بووە (٣) ، لە ڤیدیۆیەکی چوار دەقیقەیی و چەند چرکەیی دا ، ئەفسانەیەک دەگێڕێتەوە بەناوی (ئەحمەدی بێ غەم!!)، بەداخەوە ساڵ و شوێنی گێڕانەوەکە نازانین ، بەڵام، لەوەدەچێ لەساڵانی کۆتایی تەمەنی بێت ! چۆن لە کۆتایی ئەفسانەکە باسی مردنی خۆی دەکات دەڵێ: بۆچی دەچێ بەستەریبم!! (٤) ئەو ئەفسانەیە ئەفسانەیەکی ناسراوو گرنگەو هه تا ڕادەیەکیش درێژە ، بەڵام ، زیرەک – لەبەر لە ڤیدیۆکە دا- لە شوێنێک دەست پێدەکات کە زۆری لێ ڕۆیشتووە(٥) ،لەوە دەچێ سەرەتاکەی کرتابێت!
چەند دەقێکی ئەفسانەی ئەحمدی بێ غەم..
من خۆم بە منداڵی گوێم لەم ئەفسانەیە بووە ، ئێستاش جیهانە سەیرو گێڕانە کت و پڕو خۆشیە بێسنوورەکان و دیمەنە پڕ ترسەکانم دێتەوە بیر ، باغی پەریان و کلیلی چل ژوورو گرمەی دێوو هاژەی سیمورخ و شریق و باقی بروسکەو گرمەی گێژاوەو شلپ و هەڕەی مەلەی پەریان لە نێو ئاوو گریان و پێکەنین دەروێشکانم لە گوێ دا دەژیێتەوە! ئەوەش دەزانم ، ئەحمەدی بێ گەم دواجار لە غەمان دەمرێ ! وەک کۆتاییەکەی ئەفسانەکەی زیرەک . بەڵام ، لە دەقەکەی کتێبی (ئەفسانەکان وادەگێڕنەوە) ی برای بەڕێز(دکتۆر عەبدوڵڵا خدر مەولوود)(٦) هەمووی حەقایەتەکەو کۆتاییەکە جیایە ! بەڵام ، بە مەزەندەی هه ردوو دوقەکە ، ئەوەی زیرەک دەیگێڕێتەوە ، کورتەیەکی کۆتاییەکەیەتی .
هه رچەندە پاڵەوان ناوی (ئەحمەد) ە، بەڵام ، هێمای کۆنی ئەفسانە کە بۆ زەمانێکی زۆر دوور دەگەڕێتەوە، ئەوەتە لە دەقی زیرەک پەری یان ژنەکە بە ئەحمەد دەڵێ : تۆ ئەو خودایەی دەی پەرستی، تۆ خاتری ئەو شتەی دەیپەرستی ! ئەوە بۆمان ڕوون دەکاتەوە ، ئەفسانە بۆ زەمەنی پێش ئاینی ئیسلام و دوورتریش پێش ئاینە ئاسمانیەکان دەگەڕێتەوە،کە هێشتا ئایینی خودا پەرستی هه سەری هەڵنەداوە ، بەڵام ، بە هۆی کاریگەری ئایینی ئیسلام لە نێو کوردان..ئەوەتا پاڵەوان ناوی محەمەدەو ژنە محەممەدیش بەو خودایەی سوێند دەدات کە دەیپەرستێ !

ئەفسانەی: ئەحمەدی بێ غەم !!(٧)
ئەفسانەبێژ: حەسەن زیرەک
(...) لەم ناوەدا عەیاشی کرد ،ئەم لا لێیی، ئەو لا لێیی،دنیا بەدەس خۆی بوو، نە دەروێشی پێبکەنێ، نە دەروێشی بگرێنێ ، هه رباسەک ،

ئایا ب هه ر نگک ، ئایا هاوددک ، ئایا هاونشینک، کس نی
. ژ دانیشتبوو زر ب تاقت بوو؛ ئایا من ئو درکان ب
نکمو ؟ ئم دروشان خرفاون ! گا دگرین گا پدکن!
وا ب زاتی خوا دیکمو ؛ وتی درگای کردو و شقکی
لدا..ک کردیو ، شقکی لیدا ل جیاتی ئوی بیکاتو ، گوتی
؛ ئایا ت چی ؟ درگا کرایو، هه کوت و چوارباغک ! ن بکی
ن بخی تماشای سایی گردنی بکی ، – قسی قی قدیمی ! وادی
بوادی تختی مورادی ، ئومدوارم بگونی بارگینمان نکات ! ! (٨)
گوتی درگای کردو چوو ژوور ، سرک یی تماشای کرد ،
ئاه ! لم باغ و حدیق عجایب!؟ سرک یشت
ئیویست بگتو ، عوقابک ، بقولی ئم دکات سیمرخی قدیم
؛ شیزکی پداکردوئحمدی بردوو ی، هه ی برم د ، هه ی
دتکوژم ! هه ی فلان ، فایدی نبوو بردی ویی و ل جگایک ب
عردی دادا ! خیم لسر خیم تناف کشرابوو، یعنی خیوت ،
چادر ستها هه زار خیم ، یعنی خیمو چادر بکوردی ، گوتی
لو دا – ئحمدی – ل عردی دا ، دووست هه زار ژنی لبوو..
خبوونو ، ئو گوتی : ب من . ئو گوتی : بمن ! زمان دی
بینی عردو عاسمان هه ور تریشق لیدیدا ! یعنی چخماغ !
چخماغی دی ل گالیسکیکی زین د ، دی : چیتان داو لو
بنی ئادم؟ د .. گیشت تماشای کرد ژنک ، خودای چیت
خق کردوو ؟ ب بیکار بووی؟ ئو گوهری ب من دروست کردوو !
بتاو ورو ، ب ؛ بام ، تاوو ستایشی بوو . بی
قلیسکایو ! ئم هه موو ژن باویان کرد . دی : گیشت و ب
پنج شش ژنان دستیان دای ئحمد و نایان نو گالیسکی زین
و گانو دواو . خاستن .. پیرو وشک خبری نی ! تنیا
خیتی ؛ گوتی : ئحمد لو سلتنتی کرد . گوتی : ئحمد
وادیار ت پیاویکی تگیشتووی ! مردو مردان سروت و سامانی
من ب ت . ئمان بشرتک ..ب خاتری خودای ، کتو ئی خودا
پرستم ! ب خاتری خودای ب خاتری ئو شتی ک ت دپرستی !
ئو درگای مکو . هه موو شت ب ت ، هه رشوی ئوند کچ
، هه رشوو ژ ئوند کچ. ئحمد گوتی : جا لو چاتر دب !
– بزیاد نب !-
ژ شابان چوو بوو ب حمام بارگا خلوت بوو. ئحمد گوتی :
ئایا لیرش چاتر هه ی ؟ س نی د تش درکی مکو ! توشی
ئو تاوان ندبووی، خانم د: ئم درک مکو . حتمن
لرش چاتر هه ی ! شقکی لدرگا دا شکاندی ! چوو ژوورو ،
پادشابوو کس نیدتوانی ب ب ئاوادکی ؟ چوو ژوورو قوربان

باخ لەو باغەی ب□اتر ، گوتی : ئەها..ئەها کەسێکی تر هەر دەرکە دەشکێنم بۆ خۆشیەکی تر ! قوربان عوقاب هات ..پڕی دایێ چنگی لێدا نێوشانی گرت – ئەو نێوشانی بەدبەختی من !(٩)- بردیە هه مان جێگاو فڕێی دا! ئەحمەدی بێ غەم بەو ئاهو ناڵەوە لەوێ مرد !
ئەمما منیش مەعزەرەتم هه یە ، عەدم نیە ؛ بەڵی بە ئاهو ناڵەی زۆرەوە ئەمرم !! ئەمما فایدەی نیە ! بەسەری ئێوە ئەوەندەم خۆشی دیوە ، ئەوەندەم بەشارەت دیوە ، ئەوەندەم عێشق..بەکاری چ دێ ؟ بەستەری جێگابم ؟!

١٢/٢٠٢٠ – هه ولێر

تێبێنی :

(□) لە نێو ئامیر مۆسیقیەکان زیرەک وێنەی لە گەڵ دەف – دائیرە- دا هه یەو چەند کاسێتێکیشی هه یە کە خۆی گۆرانی دەڵێ و دەف لێدەدا ، میدیای زەندی خێزانی لە چاوپێکەوتنێک دا دەڵێ : زیرەک تەنیا دەفی لێدەداو جوانیشی لێدەدا.هه رچەندە مامۆستای بەڕێز (محەمەدی حەمەباقی) دەڵێ : زیرەک دەیزانێ عود لێبدات ولە بەندیخانەش عودەکەی لە گەڵ بوو، ئەو دەمەی زیرەک و مامۆستا حەمەباقی لە سلێمانی و کەرکوک پێکەوە زیندانی بوون .
(□) گوێ لە کاسێتەکەی ئەبوو سەباح بگرن کە باسی بەندیخانەو ئازارەکانی خۆی دەکات !
(□) وەک دەردەکەوێ زیرەک حەقایەت و ئەفسانەی زۆری زانیوەو وەک ئەوەی شارەزای هه موو فۆلکڵۆری کوردی بووە ، هه ر بۆیە پێدەچێ زیرەک لە جێگای تریش حەقایەت و ئەفسانەی گێڕابێتەوە ، تکایە هه رکەس دەنگی تۆمارکراوی زیرەکی لایە ، کە قسەی ئاسایی دەکات و حەقایەت دەگ□□ی□ت□و□ ب□ناوی بکاتەوە .
(□) وەک دەردەکەوێ لەکاتی گێڕانەوەی ئەم ئەفسانەیە زیرەک نەخۆش بووەو لەسەرجێگابووە و چەندکەسێکی لایە ، دەنگیان دێت .
(□) ئەم ئەفسانەیە بە ناوی ئەفسانەی – ئەحمەدی بێ غەم – ە ،تکایە هه ر کەس تەواوی گێڕانەوەی ئەم ئەفسانەییەی بەتەواوی و تۆمارکراوی بەدەنگی زیرەک لایە ، گەورەیی بکات و ب□ناوی بکاتەوە.
(□) کتێبی (ئەفسانەکان وادەگێڕنەوە- کۆمەڵە ئەفسانەو حەقایەتێکی کوردەوارییە) کۆکردنەوە چاپکردنی عەبدوڵلا خدر مەولوود،چاپی هه ولێر-٢٠١٢
(□) ئەفسانەی ئەحمەدی بێ غەم ، لەسەر غەریزەی زانینی نهێنی و تەماعی زۆرتری خۆشی و جوانی و قەدەغەشکێنی دامەزراوە .
(□) زیرەک لە گێڕانەوەی ئەفسانە کە زۆر شارەزایانە ، ئەفسانەکە

د□ازێنێتەوەو بە تەعلیقی کورت و لە جێ خۆشتری دەکات و سەرنجی گوێگر بۆ خۆی ڕادەکێشێ.
(□) لێرە زیرەک خۆی بە ئەحمەدی بەدبەخت دەچووێنێ ودەڵی: چۆن عوقاب شانی ئەحمەدی گرت و لە خۆشیەکانی دوورخستەوە ،دەڵێ: منیش ئاوا بەدبەختی شانی گرتووم و بەو داخەوە دەمرم!!
(□□) لینکی ڤیدیۆ دەنگیەکەی حەسەن زیرەک لە کاتی گێڕانەوەی ئەفسانەکە.
https://www.facebook.com/aso.chaw/posts/496584850681217

ئیمبراتۆر و مامە کوردەی هەنجیر روێن.. و: رەزا شوان

ئەو دەوڵەتەی ئێستا بە تورکیا ناودەبرێ، وڵاتی تورکان نییە، وڵاتی رەسەنی نەتەوەی کورد و یۆنانی و ئەرمەنییەکانە. عوسمانییە تورکەکان داگیریان کرد و لە دواییدا ناویان لێنا تورکیا. شاری (قوستەنتینیە) کە هاوسنورە لەگەڵ باکوری کوردستاندا، لە لایەن گریکەکان (یۆنانییە کۆنەکان) ەوە، لە ساڵی (٦٦٠)ی پێش زاینی دروستکرا، دوایش بو بە پایتەختێک لە پایتەختەکانی ئیمبراتۆری رۆمانی. تورکەکان کە داگیریان کرد ناویان گۆڕی و ناویان لێنا “ئەستەمبوڵ”.
رۆژێک ئیمراتۆری رۆمانی “هادریان” لەگەڵ چەند سەربازێکیدا، رێیان دەکەوێتە گوندێکی جوان و قەشەنگی باکوری کوردستان، کە لە شاری قوستەنتینیەوە زۆر نزیکە. پیاوێکی پیری کوردی خەڵکی ئەو گوندەی بینی، کە لە باخەکەیدا خەریکی رواندنی نەمامی هەنجیر بو. سەرنجی ئیمبراتۆری راکێشا. داوای لە یەکێک لە سەربازەکانی کرد، کە بانگی ئەو مامە پیرە کوردەی بۆ بکەن. کە بێت بۆ لای.
مامە کوردە (بەڕێزەوە رۆژباشی لێکردن و بە گەرمیش بەخێرهاتنیانی کردن): بەڕێز ئیمبراتۆر، داوات کردوە کە بمبینی، فەرمایش بکەن.
ئیمبراتۆر (لە دوای وڵامدانەوەی رۆژباش و بەخێرهاتنەکەی): مامە کوردە، ئەم نەمامە هەنجیرانە بۆ دەڕوێنی؟ گەر لە تافی لاوێتیدا

نەمامت بڕوێنایە، پێدەگەیشتن و لە ئێستای پیریتدا لە بەرەکانیانت دەخوارد. تازە بە تازە بەو هیوایەی کە بژیت و لە بەرەکانی ئەم نەمامە هەنجیرانەت بخۆیت؟

مامە کوردە: لە لاوێتیمدا کارمکرد، هێشتا پەکم نەکەوتوە و کاردەکەم. گەشبین و دڵخۆشم. بەو هیوایەشم کە لە بەرەکانی ئەم نەمامە هەنجیرانەش کە دەیانڕوێنم بخۆم.

ئیمبراتۆر: پێم بڵێ تەمەنت چەند ساڵە؟

مامە کوردە: تەمەنم سەد ساڵە.

ئیمبراتۆر: تەمەنت سەد ساڵە، هێشتا هەر بە هیوای ئەوەیت، لە بەرەکانی ئەم نەمامە هەنجیرانەت بخۆیت؟!

مامە کوردە: بەڵێ بە هیوام.. گەر بژیم لە بەرەکانیان دەخۆم.. گەر نەشمێنم بۆ کوڕەکەم بەجێیان دەهێڵم تا لە بەرەکانیان بخوات.. ئەو سێ ریزە دار هەنار و قۆخ و گوێزانە دەبینی، کە چ بەرێکی زۆریان گرتون، ئەوانە باوکی کۆچکردوم رواندونی و بۆ منی بەجێهێشتون.

ئیمبراتۆر: باشە مامە کوردە، گەر ژیایت و لە بەرەکانی ئەم نەمامە هەنجیرانەت خوارد، داوات لێدەکەم کە ئاگادارم بکەیتەوە.

مامە کوردە: بەڵێن بێت کە ئاگادارت دەکەمەوە.

دوای دە ساڵ نەمامە هەنجیرەکان، گەورەبون و بون بە دار. هەنجیرێکی زۆر نایاب و ناسک و شیرینیان گرت. مامە کوردە تێروپڕی لە هەنجیرەکانی خوارد.

زانی کە ئیمبراتۆر لە قوستەنتینیەیە. چو بڕێک هەنجیری گەیو و جوانی لە دارەکان کردەوە و قەرتاڵەیەکی پڕکرد لە هەنجیر. بەرەو کۆشکی ئیمبراتۆری رۆیشت. کە گەیشتە لای پاسەوانەکان، مەبەستی سەردانەکەی بۆ سەرۆکی پاسەوانەکانی کۆشک باسکرد. بردیان بۆ بەردەمی ئیمبراتۆر. دیسان زۆر بەڕێزەوە و روخۆشی□وە رۆژباشی لە ئیمبراتۆر کرد.

مامە کوردە: ئیمبراتۆری بەڕێز، دە ساڵ پێش ئێستا، لە گوندێکی کوردستاندا، پیاوێکی کوردی پیرت بیني. کە سەرقاڵی رواندنی نەمامی هەنجیر بو. داوات لێکرد، گەر ژیایت و لە بەری هەنجیرەکانت خوارد، ئاگادارت بکاتەوە. من ئەو پیاوە کوردە پیرەم. نەمامە هەنجیرەکانم بونە بە دار و بەرێکی زۆر و نایابیان گرتون. من تێر هەنجیرم لێخواردن. ئەم قەرتاڵە هەنجیرەشم لەو هەنجیرانە بە دیاری بۆ بەڕێزتان هێناوە. حەزدەکەم ئێوەش لێیبخۆن.

ئیمبراتۆر، چوار پێنج دەنکی له هەنجیرەکە خوارد.

ئیمبراتۆر: هەنجیرێکی زۆر خۆش و شیرین و بەتامە. دەستەکانت

خۆشبن و هیوای تەندروستی و تەمەندرێژیترت بۆ دەخوازم.
ئیمبراتۆر بە سەرۆکی پاسەوانەکانی وت:" بڕۆ ئەم هەنجیرە بەتاڵ بکە. قەرتەڵەکەش پڕ لە پارەی زێڕ بکە و بیهێنە و بیدە بەم مامە کوردە.
مامە کوردە: من ئەم هەنجیرەم بە ئەوە نەهێناوە تا پارەی پێوەربگرم. ئەمە دیارییە.
ئیمبراتۆر: دەزانم. بەڵام منیش پێمخۆشە کە دیارییەکت پێشکەش بکەم.
مامە کوردە، قەرتەڵەی پڕ لە دراوی زێڕەکەی وەرگرت. زۆر سوپاسی ئیمبراتۆری کرد، بە ئەو ڕێزلێنان و ئەو دیارییە بەنرخەی کە پێشکەشی کرد. بە ڕێزەوە ماڵئاوایی لە ئیمبراتۆر کرد. بە خۆشی و شادیشەوە. گەڕایەوە بۆ ماڵی خۆیان لە گوندەکەیان.
ژنێکی مەکربازی هاوسێی ماڵی مامە کوردە، کە ئەم هەواڵەی بیست، ئیرەیی بە بەختی باشی مامە کوردەدا برد. ویستی مێردەکەشی بەختی خۆی تاقیبکاتەوە. چو سەبەتەیەکی گەورەی پڕ هەنجیری هێنا و خستییە سەرشانی مێردەکەی و پێیوت:
بڕۆ ئەم هەنجیرە ببە بۆ ئیمبراتۆر، حەزی زۆر لە هەنجیرە. سەبەتەکەمان پڕ لە دراوی زێڕ دەکات.
پیاوەکەی سەبەتە هەنجیرەکەی برد و ڕۆیشت بۆ قوستەنتینیە. گەیشتە بەردەم کۆشکی ئیمبراتۆری. بە سەرۆکی پاسەوانەکانی کۆشکی وت:"من ئەم هەنجیرەم بۆ ئیمبراتۆر هێناوە" سەرۆکی پاسەوانەکان وتی: لێرەبە باچم ئیمبراتۆر لە هاتنت ئاگادار بکەمەوە.

سەرۆکی پاسەوانەکان: گەورەم، پیاوێک سەبەتەیەکی گەورەی پڕ لە هەنجیری هێناوە، دەڵێ بۆ ئیمبراتۆرم هێناوە. بانگی بکەم بۆ بۆ لای بەڕێزتان؟"
ئیمبراتۆر: سەرۆکی پاسەوانەکان، بیبەنە ناو هۆڵە گەورەکە و سەبەتە هەنجیرەکەی هەڵبڕێژن، بانگی دە پاسەوانیش بکە، کە هەنجیرەکان بکێشن بەسەر و دەموچاوی ئەو پیاوەی کە ئەو هەنجیرانەی هێناوە"
دە پاسەوان هاتن و هەمو هەنجیرەکانیان کێشا بەسەر و بە دەموچاوی پیاوەکەدا. ئینجا سەبەتە بەتاڵەکەیان خستە سەر شانی و لە کۆشکی ئیمبراتۆری دەریان کرد.
مێردی ژنەکە، بە ئازار و تووڕەییەوە، گەیشتەوە ماڵە. بەسەرهاتەکەی بۆ ژنەکەی باس کرد. ژنەکەی سەیری ناوچەوان و بەر چاوەکانی کرد، کە شین و مۆر بونەتەوە، دەستی کرد بە پێکەنین.

مێردەکەی (بە توڕەییەوە): ئەو پێنەت پێدام و پێشم پێدەکەنی؟!
ژنەکەی: پیاوەکە، سوپاسگوزاربە کە سەبەتەیەک گوێزم پیانەناردی، ئەگینا بە سەری شکا و دەموچاوی بریندارەوە دەگەڕایتەوە بۆ ماڵەوە.

() ئەم چیرۆکە بە دەستکارییەوە، لە زمانی ئینگلیزییەوە وەرمگێڕاوە بۆ کوردی. () قەرتاڵە: سەبەتەیەکی بچوکی قوڵی بن تەسکی سەر واڵایە لە گوندەکانی کوردستان لە شولکە دار بیی تەڕ دروستی دەکەن. لە وەرزی گەیینی میوەهات، هەنجیر یا ترێ یا قۆخ یا قەیسی یا تەماتەی تێدەکەن. بە تایبەتیش بە دیاری دەیبەن بۆ خزمان و بۆ دۆستانی خۆشەویستیان.
() کۆتایی چیرۆکەکە، کۆتاییەکی گاڵتەئامێزە. بۆ ئەوەی خەندە بخاتە سەر لێوەکانی منداڵانی گوێگر یا خوێنەر. () مەبەستەکانی چیرۆکەکە، بە بیرکردنەوە و لێکدانەوەی خودی منداڵان بەجێدەهێڵم.

ڕەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٠

شاعیر.. نەوزاد بەندی

شاعیر هەیە ،
کە ئەنووسێ
بیر ئەکاتەوە ،
چۆن پلە و داهاتی پێ کۆبکاتەوە ..
دەرگای گیرفانی
چەند حیزب و
سەرکردەی بۆ بکاتەوە..؟!
هەیە کە شیعر ئەنوسێ
ئەپرسێ ئەبێ چەندە کەس
ئامادە بن بیخوێننەوە ..؟
لەناو تاڵاوی ژیانیانا

وەکو شەکر بیتوێننەوە ..؟
شاعیر هەیە کە ئەنوسێ ،
ئەڵێ تۆ بڵێی ،
خەڵک لە خەو خەبەرکاتەوە ..؟
ش□ش□
گۆڕانگارییەک
بخاتە ناو وڵاتەوە .. ؟
هەیە کە شیعر ئەنووسێ ،
ئەڵێ ئەبێ چەن جار بیدزن ..؟
چەند شاعیری خۆ هەڵواسیو
بە تراکتۆری ئەدەبەوە ،
بیکەن بە موڵکی خۆیان و
بیکەنە دەستیان وەک بازن ..؟
شاعیر هەن ،
شیعر ئەنوسن جا ئەیدڕن ..
هەتا سەگی ماڵی ئاغا
لێی نەوەڕن ..
شاعیر هەیە ئەمرێت و دێڕێ نانوسێ ..
ئەڵێ بۆ کێ بنوسم ؟
بۆ کێ ..؟

▪ نەوزاد بەندی –

دیمانە لەگەڵ نووسەر و شاعیر ئیسماعیل خۆشناو.. ئامادەکردنی– کامەران حاجی ئەلیاس

نووسەر شاعیر "ئیسماعیل خۆشناو": شیعر پێناسهێکی ون بووی مرۆڤه
نووسەر شاعیر "ئیسماعیل خۆشناو" وەك شاعیرێکی کورد سەرەتا به

زمانی دایك ، چۆنە نێو جیهانی نووسین و شیعر نووسین ، لە گۆڤارەکانی ئاسۆی پەروەردە ، نواڵەی نوێ.. بەرهەمەکانی خۆی بڵاوکردۆتەوە بەهۆی ئەوەی مامۆستای زمانی عەرەبی بووە ، توانیویەتی بە زمانی عەرەبیش شیعر بنووسێت و لە زۆربەی گۆڤار و ڕۆژنامە عەرەبییەکان بەزمانی عەرەبی شیعر بڵاودەکاتەوە ، چەندین خەڵات لەسەر ئاستی وڵاتانی عەرەبی وەرگرتووە بۆ زیاتر ئاشنا کردنی ئەو شاعیرە بە ئێوەی خۆشەویست ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا سازکرد.

دیمانە – کامەران حاجی ئەلیاس

سەرەتا پێمان باش بوو کورتەیەك لە ژیانی خۆت بۆ خوێنەرا نمان باس بکەیت –

من ئیسماعیل حەوێز تەها ناسراو بە "ئیسماعیل خۆشناو" لە دایك بووی گوندی کونەفلوسە / شاری هەولێر ساڵی 1973 ، دەرچووی زانکۆی دهۆکم ، ئێستا مامۆستای زمانی عەربیم لە قوتابخانەی زاگرۆس لە شاری هەولێر ، بەڕێوەبەری (مپلیه أربیل لشعبه المبدعین العرب) م کە سەر بە (جامعه الدول العربی) یە.

-باشە بابزانین چۆن بە جیهانی نووسین و شیعر ئاشنا بووی؟
*سەرەتای نووسینم بابەتێکی پەروەردەیی بوو بە زمانی دایك، لە گۆڤاری ئاسۆی پەروەردەیی سەر بە وەزارەتی پەروەردە لە ساڵی (٢٠٠٥) بڵاوکرایەوە ، پاشان نووسینەکانم بە زمانی کوردی لە ڕۆژنامەی خەبات و گۆڤاری هەرێمی کوردستان و نواڵەی نوێ بڵاوکراوەتەوە ، گۆشەیکم هەبوو لە گۆڤاری نواڵەی نوێ بە ناوی (لە ئەلبومی مامۆستایەتیمدا) وە لە هەمان گۆڤار کۆمەڵێك شیعرم بە زمانی کوردی و بە ئەزمونێکی سەرەتایی بڵاوکردەوە ، وە لە گەڵ ئەمەشدا کۆمەڵێك شیعری عەرەبیم هەبوو بەڵام دەزگایەکی ڕاگەیاندنی ڕۆشنبیری عەرەبی نەبوو تاکو تیایدا بڵاویبکەمەوە تەنها گۆڤاری (الاتجاه الآخر) نەبێ ئەویش سیاسی بوو، دواتر تەنها بە عەرەبی نووسیم کە پسپۆڕیەتی خۆم بوو لە خوێندن وە بەردەوام بووم تا ئێستا کە دەقە شیعریەکانم لە زۆرێك لە گۆڤار و ڕۆژنامە عەربیەکان بلاوکراوەتەوە.

-چۆن شیعر پێناسە دەکەیت؟
*گەر لە ڕوانگەی نووسینی خۆمەوە پێناسەی شیعر بکەم ئەڵێم شیعر پێناسەێکی ون بووی مرۆڤە ، لە گەڵ دۆزینەوەیدا دەبیت بە خاوەن

بەهەشتێك بە گوزەرێك بە نێو وشەكانی دا هێمنی و ئاسوودەیی سێبەر بەسەرتەوە ئەكات و مەینەت و نەهامەتی ناتوانێت رێ بە هەنگاوەكانت بگرێت . بۆیە شیعر پێناسەی خود دۆزینەوەیە ، من لە وون بووندا خود و ژیانی خۆم لە گەڵ شیعردا دۆزیەوە .

- **هۆكاری نووسینی شیعرەكانت بە زمانی عربی بۆچی دەگەرێتەوە؟**

*من سەرەتای شیعر نووسینم بە زمانی دایك زمانی كوردی بووە بەڵام بە هۆی ئەوەی من پسپۆرایەتیم عەربی بوو و لە هەمان كاتدا مامۆستای عەرەبیش بووم بۆیە من بە پێویستم زانی گرنگی بە پسپۆرایەتی خۆم بدەم وە لەم رێگایەوە خزمەت بە وڵاتەكەم بكەم.

- **هەوڵت نەداوە بە زمانی دایك شیعر بنووسیت؟**

*گومان لەوەدا نییە كە خوێندنی چوار ساڵەی زانكۆ بۆ شارەزابوونە لە بوارێك دا بۆ ئەوەی بتوانیت تەندروستانە خزمەت بە گەل و وڵاتەكەت بكەیت جا بۆیە من باوەرم وایە كە لەوەی تێیدا پسپۆرم دەتوانم زیاتر خزمەت بكەم هەم وەك كوردێك كە توانیتم بە زمانێكی تر شیعر بنووسم هەم بۆ ناساندنی وڵاتەكەم لە رێگای شیعرەكانم كە نووسەرەكەی رۆڵەی كوردستانە،هەروەك لەسەرەتا ئاماژەم بەوەش دا من لەسەرەتای نووسینم بە زمانی دایك بوو.

- **بە بۆچوونی بەرێزتان كاتێكی دیاركراو هەیە بۆ نووسینی شیعر؟**

*بەڕای من شیعر كەسایەتیەكان دروست دەكات ، كەسایەتیەكان ناتوانن شیعر دروست بكەن . شیعر دەسەڵاتی بەسەرمانەوە هەیە ، ئێمە دەسەڵاتمان بە سەر شیعردا نییە ، بۆیە شیعر بڕیار ئەدا كەی بنوسرێت ، تا زەمینەی گونجاوی بۆ سازنەكەیت ئامادەنییە بریاری لە دایكبوون بدات . جا هەر كەسێك بیەوێت دەسەڵاتی خۆی بەسەر شیعردا پسەپێنێت سەركەوتوونابێت . من هیچ دەقێكم بەبێهۆ نەنووسیوە . زەمینە رەخساوە و شیعر لە دایك بووە.

- **شاعیرێكی دیاریكراو هەیە پێ سەرسام بیت، یاخود كاریگەری لەسەر تۆ هەبێت؟**

*زۆر حەز بە شیعرەكانی شاعیری بەناوبانگ “كريم العراقی” دەكەم وە هەروها دەقێكی شیعری شاعیری مەزن (محمود غنيم)كە هەرگیز لە بیرم ناچێت و بۆ قوتابیەكانم ئەیڵێیمەوە هۆنراوەی (انا و ابنای). وە دیوانی (عمرو بن ابی ربیعە) م زۆر لا خۆشە و یادەوریم لە گەڵدا هەیە ، ئاشكرایە كە

پەرتووکی دیوانی شیعری عەرەبی لە شاری هەولێردا کەمە منیش کتێبخانە بە کتێبخانە بە دوای دیوانێکی شیعری کۆنی عەربی دا دەگەڕام و هیچ دیوانێکم دەست نەکەوت تەنها دیوانی (عمرو بن ابی ربیعە)ە نەبێت ، وە کاتێ خوێندمەوە دیتم بە شاعیری ئافرەتان ناسراوە تا رادەیەك ئافرەتان لە ترسی ئەو خۆیان دەشاردەوە نەوەك شیعریان بەسەر جوانیاندا بنووسێت.

- **هەوێنی شیعرەکانت لەچییەوە سەرچاوە دەگرێت؟**

*لە بێ بەش بوونم لە سۆز و خۆشەویستی جا گەر لە سۆزی ئافرەت بێت یان سۆزی وڵاتەکەت یان سۆزی میللەتەکەت بێت هەمووی بە ئازارە ، یان لە باوەشی بێگانەێکدا هەست بە سۆز و خۆشەویستی ئەکەیت و بە ئەرێنی هۆنراوەکەت دەنووسیت یان لە وشکانیدا ئەمێنیتەوە و بە نەرێنی هۆنراوەکەت دەنووسیت . گومانیش لەوەدا نییە کە سۆزی بێگانە تا کۆتایی بەردەوام نابێت.

- **کوردستان لە کوێی نێو شیعرەکانتە؟**

*من سەرەتا لە عەوداڵی گەران بە دوای خودی خۆمدا بێهۆش بووم وە کاتێ خودی خۆم دۆزیەوە بەهۆش خۆم هاتمەوە دیتم وڵاتم لە خۆم وون ترە بۆیە هۆنراوەی (هاواری نیشتمان) و (قۆرخکاری لە وڵاتەکم) م نووسی (صرخە وگنی) و (احتکار فی وگنی))

- **کتێب ، یاخود دیوانی چاپکراوت هەیە ؟**

*دیوانیکی شیعریم چاپ کراوە و بە ئەلکترۆنیش بڵاوکراوەتەوە بە ناوی (لوحات من نون) واتا تابلۆیانێك لە نون کە پێشەکیەکەی شاعیر و رەخنەگری ناسراو سوری مامۆستا(عادل نایف البعینی) ، هەروها کۆکراوەی زۆربەی ئەم ڕۆژنامە و گۆڤارانەی کە شیعرەکانمی تێیدا بڵاوکراوەتەوە لە سێ بەش بەرگم کردوون.

- **پرۆژەی داهاتووت چیە؟**

پڕۆژەی داهاتوو دیوانە شیعری دووەممە بە ناوی (نوارس من الامل) واتا نەورەسانێك لە ئومێد کە پێشەکیەکەی لە لایەن شاعیر و رەخنەگری ناسراوی عیراقی (کمال عبدالرحمن) نووسراوە ، نیازم وایە بەم نزیکانە چاپی دەکەم . هەروها بەردەوام دەبم لە کۆکردنەوە و بەرگ کردنی هەموو ئەو رۆژنامە و گۆڤارانەی شیعرەکانمی تێدا بڵاودەکرێتەوە.

- **ئێمە زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دیدارە**

*منیش لە کۆتاییدا زۆر سوباسی بەرێزتان دەکەم ،هەرسەرکەوتوو بن.

وردەباس .. پشکۆ ناکام

پاش ئەو هەموو نەگبەتی و ماڵ وێرانییەی □ژم□کەی هەولێر و بنەماڵەی بارزانی هێنایان بەسەر خەڵکی کوردستان ، تازە بە تازە حیزب و لایەنەکانی لە دەرەوەی هەولێر و ل□ بەردەم مایکەکانا عەرزی عەزەڵاتی خۆیان وەک دڵسۆز و غەم خۆری میللەت نیشان ئەیەن و ڕەنگە یەکێ نەیاناسێ ئەڵێ دەستیان بگرن با لەوە عەسەبی تر نەبن ، بەڵام غیرەت نەیگرتن بەدەم دەعوەتێکی بنەماڵەی نەچن و بڵێن چۆن ئەم وەزعەتان بەسەر خەڵکا هێناوە هەر خۆشتان چاری بکەن چونکە ئەوە ئێوەن سی و حەوت ملیار دۆلارتان لە

قوت و داهاتی خەڵک دزیوە و ئێوە بەرپرسیاری نەهامەتییەکانی ئەم خەڵکەن ، هەمویان ب□ پەلە پروسکێ گەشتنە خزمەت دەربار و نەیانتوانی لە بچوکی خۆیان دەرچن و بەد□ پەنجە ئیمزایان کرد کە وەفدێک بنێرن بۆ بەغا بۆ ئەوەی حکومەتی ناوەند تەمێ بکەن و لە هەموویشی زیاتر کۆمیدیا ئەوەیە کە سەرۆکی وەفدی ئەمجارەی (پارێزەرانی میللەت) هەمان ئەو کەسەیە کە بەهانەی ئابوری سەربەخۆوە میللەتی توشی ئەم نگبەتیە ژرد و بۆ پەنجا ساڵ داەات و قوتی ئەو خەڵکەی بەتاڵان برد و خستیە هەڕاجەوە و خۆشی وەک دابەزینی جارانی عەسکەر هەموو جومعە و خەمیسێک لە ئەنقەرەیە ، ئەی ئەم وەفدە حەزەرلەوە ناکا لە بەغا پێیان بڵێن : ئەرێ ئەمە ئەو برادەرە نەبوو کە ئەیووت بەغا موفلیسە و “پورە” نینە !! چ خێرە وا گێڕتان گۆڕی و هاتونەتەوە بۆ زەکات و سەدەقە !!ئەی ئێوە نەتان ووت لەگەڵ بەغایا ئەبین بە دوو دراوسێی باش !! ئەی کە ئێمە شۆڤێنی و مەزهەبی و داگیرکەر و دۆژمنی کوردستانین خێرە بۆ مووچەیەک کە خۆتان دزیوتانە چۆکتان دایاوە خۆ ئەوە بەغا نیە ئەو هەموو ملیار دۆلارەی لە قوتی خەڵک دزیوە و تا پەنجا ساڵی تر قەرزاری کردوون، ئەی ئەم دەسەڵات و بنەماڵەیە هەموو جارێک ئیمزا ناکا بۆ تەسلیم کردنی نەوتی هەرێم بە بەغا لەسەری مانگەوە دوایش ئەڵێ من ووتومە سەری مانگ بەڵام سەری کام مانگ؟ ئەوەم نەووتوە…

گەر وەفدی هاوڕێی سەرچاوەی بێ مووچە کردنی خەڵک ئەو پرسیارا نەیان لێ بکرێ ئەڵێن چی و مەوقیفیان جی ئەبێ؟”هەر چەنە لەم ڕۆژگارەیە مەوقیف کەمالیاتە”..بوونی وەفدێکی وا بە سەرۆکایەتی کەسێکی وا وەک ئەو پەندەیە کە ئەڵێ” ئەو ڕۆژە قوڕ کرا بەسەری مریشکا کە

ڕەوی کرا بە حاکم..”..

– لەسەروبەندی دەربڕینی نارەزایەتیەکانی ئەم دواییە سێ جوارێک لە پارلەمانە کارتۆنییەکەی هەولێر خۆیان گیش کردوە و سلفیان لێیا بەرەوە سلێمانی تا بەشداری خۆپیشاندان بکەن و تەخت و تاراجی دەسەڵات بکەن بە کەلاوە بەڵام گوایا ڕێگریان لێکرا و نەهێڵرا خەوی بە مووچەکان بێتە دی !! ئەم گروپی ئەییام زەمانی موعارەزەیە کە دووساڵە وەک شایەری دەسەڵات بەشان و باڵی حکومەتا هەڵئەیڵێن و لەگەڵ دەهۆڵ و زوڕنای کورسی و پارە بەیت و بالۆرەی چاک سازی ئەڵێنەوە و هەر هەفتەیەک چەن زانـــــا و موفەکیرەکیـــــان بە ناوی”ڕاوێژکار”وە لە دائەمەزرێ بە تەعەهودی پارەلە دەسەڵات و بە دەنگی لەوان..!! بەڕاستی مایەی پێکەنینە تۆ خۆت لە هەولێر بی و نوتقت لە نەیە و حەسانەی بەناو پارلەمانتاریشت هەبێ و چاک بزانی تا لە هەولێر جوڵە نەکرێ دەسەڵات باکی بە هیچ نیە ،کەچی بتەوێ بێیت و لە سلێمانی نارەزایی بنوێنی
و وا نیشان بێیت کە تۆش لە بەرەی خەڵک و مافەکانی ئەوی ، ئەم سینـاریۆ فاشیلەشیـیان وەک ئەوانی تریان لای خەڵک هەر زوو پەردەی لەسەر لابرا و نە کەس بۆیان گریا ونە چەپڵەشیان بۆ لێدرا ، چونکە گەر یەک تۆز هەست بە موعاناتی خەڵک بکەن فەرموون ئەوە خۆتان لە هەولێرن و معاش خۆری دەزگایەکی کارتۆنین بەناوی پارلەمانەوە دەفەرموون جوڵەیە بکەن ، بەگژا جونەوەیەکی دەسەڵات بنوێنن ، ناڕەزایەتی لە ناوماڵی خودی دەسەڵاتا بە ئەنجام بگەیەنن ، ئەوە رۆژگارێک بوو ئەتانەڵان ئەبێ سیستەممی حوکم بگۆڕدرێت ، کەچی ئەمڕۆ ناتوانن
تەنها دروشمێک لە شارێکەوە ببەن بۆ شارێکی تر !!دیارە بەن و بەرامی وەزارەت و وەکیل و پارلەمان و راوێژکار لە پەل و پۆی خستوون و نیمچە ئفلیجەکی سیاسین و گلەیی لە ئفلیج ناکرێ. ......

– کاتی خۆی برادەرێک ووتی: پەلەمەکەن لە حوکمتان بە سەرەکی ئەم کابینە تازەیە چونکە ئێمە تا ئێستا خێمان نەدیوە و تەنها “تارمایی”یەکیمان دیوە و کە ئەڵێ ئەمە تارمایی کەسەکی دەسەز و باش نیە !! جا دوای ئەوەی ئەم تارماییە بەسەر خەڵکی هەناوە ئەبێ هەموو دوعا بکەین خودایە خۆی دەرنەکەوێ ، ئەمە تارماییەکەیەتی وامان بەسەر ئەهێنێ ئاخۆ خۆی دەرکەوێ چیمان لێ بکا و چیمان بەسەر بێنێ ..خودایە بمانپارێزی لە تارمایی و حیزبی تارماییەکان...

لە دۆخێكی ئاڵۆزو دژواردا دەنگی شەری ناوخۆ بەرز ئەبێتەوە.. ئەحمەد رەجەب

رۆژ لە دوای رۆژ قەیرانەكانی هەرێمی كوردستان لە هەڵكشاندایەو لە هەموو شتێك زیاتر دەنگی نشازی شەری ناوخۆیە بۆیە پێویستە هەموولایەك لە دژی ئەو شەرە قیزوەنە كە بانگەشەی بۆ ئەكرێت رۆڵیان هەبێت و دەنگ بۆ ئاشتی وتەبایی بەرزبكەنەوەو رێگر بن لە بەرامبەر پیلانەكانی دوژمنانی گەلی كوردستان.

بێشك شەر لە نێوان هێزە كوردستانییەكان بە تایبەت لە نێوان پارتی دیموكراتی كوردستان (پدك) و پارتی كرێكارانی كوردستان (پكك) خزمەتی ئامانجەكانی توركیایی دوژمن ئەكات.

ماوەیەكە بە ئاشكراو زۆر بە رونی پدك خەریكی جوڵاندنی هێزی پێشمەرگەی زێرەڤانییەو، سەرەتا لە زێنی وەرتێ بەناوی هێزی وەزارەتی پێشمەرگەوەو بۆ رێگرتن لەو كەسانە كە لە سنوورەوە نیازیان هەیە بێنە كوردستان دەستیپێكردو گرژی و ئاڵۆزی لە نێوان پدك و یەكێتی نێشتمانی كوردستان (ینك) بەرپا بوو، بەڵام لە پاش ئەو هێز جوڵاندنە بەناو وەزارەتی پێشمەرگەوە پدك لەلایەن خۆیەوە دەستی بە جوڵاندن و ناردنی هێزەكانی زێرەڤانی تەنانەت هێزی زرێپۆشی بۆ هەموو شوێنە هەستیارەكانی كرد بە تایبەتی بۆ قەسرێ و سیدەكان ورەبایەكەی لوتكەی شیخ ناسر كە بە قوڵایی قەندیل ناسراوەو لەوێوە ناوچەیەكی پان و بەرین كۆنترۆڵ ئەكرێت چونكە شوێنێكی ستراتیژیی و سەربازییە و پێگەیەكی تایبەتی هەیە.

هێزەكانی پدك ئامێری لێدان و هەڵكەندن و پاككردنەوەی رێگاوبانیان پێ بووەو شاراوە نییە ئەو هەموو كەرەستانە بۆ دژایەتیكردنی (پكك) یە نەوەك بۆ دەركردنی توركیا لە خاكی داگیركراوی كوردستان..

توركیا رۆژانە بە تۆپ و فروكەی جەنگی و فرۆكەی بێفرۆكەوان بوردمانی هەرێمی كوردستان ئەكات و، سەرەرای بنكە سەربازییەكانی لەناو قوڵایی خاكی كوردستان ، بەردەوامە لە ناردنی هێزی ترو لە چەندین ناوچە جێگیری كردووەو، ئەو جموجوڵەی سوپای توركیاو لەشكركێشەكانی لە ناوچەی هەفتانین بە ئاگاداری پدك و خودی مەسعود

بارزانی سەرۆکی پارتی ئەنجامدراوە لە بەرامبەر مۆڵەت پێدان لەلایەن تورکیاوە لە دواخستنی دانەوەی قەرزەکانی تورکیا کە دراوە بە هەرێمی کوردستان و، ئەمەش لە کاتێکدایە نەیارەکانی کورد ئەڵێن بەردەوامبوونی تورکیا لە دەستدرێژیکردنە سەر عێراق ئەبێتە هۆی ئەوەی ئەو وڵاتە هەموو دەستەکانی لەدەست بدات و هیچ کەسێکیش ناتوانێت پاساو بۆ پێشێلکارییەکانی تورکیا بهێنێتەوە یان چاویان لێبپۆشێت.

وەزیری بەرگری تورکیا خەلوسی ئاکار لە کاتی دەستپێکردنی پرۆسەی بەناو (چنگی پڵنگ) باسی ئازایەتی سوپای تورکیا ئەکات وئەڵێت هێزەکانمان لەو پرۆسەیە لە سەروی عێراق(دەوڵەتی تورك قەت ناڵێت هەرێمی کوردستان) تێپیارانی 700 شوێنی ـــ ئامانجی (پكك) یان کردو و ئەگەر بە وردی وراوەکانی ئەو وەزیرە خوێنرێژە لە یەکبدەینەوە بە تەواوەتی ئەزانین رژێمی تورکیا چەند ترسنۆك و درندەیەو دژی گەلی کوردە.

تورکیا بە فڕۆکە لە ناوچەی سیدەکانییداو دوو ئەفسەری عێراق کوژران و عێراق ئۆباڵی ئەو دەستدرێژییە تاوانکارییە خستە ئەستۆی دەوڵەتی تورکیاو لەلایەن سەرۆك كۆماری عێراق و پەرلەمانی عێراق و حکومەتی عێراق ئەو کارەیان ریسواو ئیدانە کردو وتیان ئەو پێشلکارییە سەربازییە بۆ سەر خاکی عێراق و هەرێمی کوردستان پێشێلکارییەکی مەترسیدارەو تەنانەت نەیارەکانی هەرێمی کوردستان وەك حەیدەر عەبادی و قەیس خەزعەلی (ئیتر بە هەر مەبەستێك بێت) هاتنە دەنگ و کردەوەکانی تورکیایان ریسوا کرد بەڵام لە کوردستان هەر هەموو دەم هەراشەکان کەرێژانە بازرگانی بە وشەو سۆزی هاولاتیانەوە ئەکەن بێدەنگ بوون و نقەیان لێوە نەهات.

سەربەست لەزگین ئەمڕۆ بۆ میدیاکانی پدك قسەی کردو بە زمانێکی هەرەشە ئامێزو زبر هیرشیکردە سەر پککەو کەس نەیزانی بەناوی پدك یان وەزارەتی پێشمەرگەوە قسە ئەکات و نوێنەری کامیانەو لە کونفرانسەکەی لەزگین تەنها ئەم دەزگایانەی پدك ئامادە بوون : کوردستان .تی ڤی ، سەتەلایتی 24 ، رووداوو زاگرۆس وهیچ دەزگایەکی تری کوردستان ئامادە نەبوو.

پدك لە زاری بەرپرسە باڵاکانیەوە دەستپێشخەری ئەکەن و هەوڵی ئەوە ئەدەن پککە بە تیرۆریست ناوببەن و، روو ئەکەنە هاوپەیمانان بە تایبەت ئەمریکا کە رێگر بن لە پککە و نەهێڵن چیتر هێرشیان بکرێتە سەرو بەو کردەوانەش دۆخەکە ئاڵۆزتر ئەکەن و خواست و ئارەزووی گەلی کوردستان بۆ ئاشتی و پێکەوە ژیانی حزبە کوردستانییەکان لەناو ئەبەن.

با هێرشی سوپای تورکیاو فڕۆکە جەنگییەکانی و بەکرێگیراوانیان لێ

قاو بدەین و دەنگی ناڕەزایەتیمان ئەی هاوڵاتیانی کوردستان ، ژنان ، گەنجان، نووسەرو روناکبیران، رۆژنامەنووس و رۆشنبیران ، مامرستاو هونەمەندان و هەموو توێژەکانی کۆمەڵگا ، با هەموو لەهەر چوار پارچەی کوردوستان و دەرەوە دەنگ بەرز بکەینەوە، با هەمومان تورکیاو بەکرێگیراوەکانیان شەرمەزارو ڕیسوا بکەین، سەرکەوتن هەردەم بۆ گەلەکەمانە ، دکتاتۆرو فاشیستەکان و بەکرێگیراوانیان بۆ زبل□دانی م□ژووو..

با هەموو داوابکەێن لە حکومەتی هەرێمی کوردستان و، پارتی دیموکراتی کوردستان و پارتی کرێکارانی کوردستان وازبێنن لە لوتبەرزی و بەکارھێنانی وشەی زبرو تومەت دابەشکردن بە سەر یەکتردا و ، شەری نێوانیان دوور لە دەستی دەرەکی لە رووی سەربازی و راگەیاندنەوە راگرن و. بە زمانی دیالۆگ و لە یەکتێگەیشتن گیروگرفت و کێشەکان چارەسەر بکەن و، هەردوولاش کۆکن لە سەر ئەوەی شەری ناوخۆیی کورد سوودی بۆ دوژمنان هەیە.

16/12/2020

ڕێیەک بەرەو فیردەوسی تـــر.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

منم کۆچەر
بیرم نایەت،
لە چی شارێکەوە،
فریشتەکانی ب□د□ن□فرەتی..
دەرگاکانی ئاسودەیان پیشاندام،،
درەختە گرێنەکانی چاوی خۆرم،،
بە چاوی خۆم دیوە!
گەڕا نەوە ،،
بۆ دەنکە گەنمە سەرەتاکانی بوون!
بە ئاوێنەکانی ڕۆژە تێپەڕیوەکان،،
بزەم دێ،،
کە ڕێ ئەکەم،،،
چنگەکانم پڕن،

لە شەونمی نەمری ،
هەرگیز نامرم،
چونکە لە ژێر تاڤگەی خەوی تۆم،
چی ئاسوودەییەکە..
مانەوە لە تەنیشت گیا شینەکانی..
کاتی نەمری، بە بریسکانەوە..
وەک هەتاوێکی سەوز!
بە شنەبا قسەت لەگەڵ ئەکەم،
با هەور.. لە نێوانمان بێ ،،،
هەر وەک بەدبەختیەکی خۆش،
با هەردەم لەیەک دوور بین،،،
دارستانە ئاڵتونەکانی ئاسمان..
لە شەوێکی زیوی،
وەک ڕەژنە ئەستێرەی یاخی..
پەلکەشی ئاوازی ..
درەوشانەوەیان کردم،
ئەی نامۆیی،
ئەی بێ تامترین..
شەرابی ڕۆحی من،،
جازی دۆزەخ،،
بهاژەنە دەی بەستەزمان،
با بسوتێ جەستە لە ژێر گەکانی.. غوربەت،،،
چی گەوهەرێکە بیرەوەریت،،
کاتە شەپۆلی سپێدەی..
نێو هەناوی مانگێکی خەواڵوو..
لە جوانی دڕندە،
لە چاوەکانما هەزاران..
مانگی شەرابین لە تۆ ،
ساتە شێتەکان،،،
ئەی کۆڵگە کریستاڵیەکانی خوێن !
گوێم لە سەدای پارچە پارچە بوون ..و..
داڕوخان و داڕمانی..
قەڵاو پایەو شوێنەواری شوێنەکانە،
گوڵستانی وشەم جێهێشتوە،،،
مەرگێکی خۆشبەخت و ..
ژینێکی چەند ساتەی خۆکوژم،،
لە پێکە مەی ڕەشی ئافاتی ڕۆحا،

چنگ کەوتوە!
لە دەرگایەکی مسینی تری بونەوە.. دێمەدەر،
کتێبی بەدنەفرەتی عیشقی مۆر..
شین، ئەرخەوانی..
لە کەرنەڤاڵی فریشتە دەرکراوەکانی
فیردەوسێ لە ئێستا ئەخوێنمەوە!
ئەمرم و زیندوئەبمەوە..
لە مەیخانەی خوێنی..
شیعرا،،،
بەیتی گوڵە خەشخاشی گەنجێتی،،
بۆ فریشتە ڕوخسار سوتاوەکانی..
جەنگەکان دەخوێنمەوە،
من پەرستگام بۆچیە،
گەر خۆم خواوەندێ بم لە ئاو،،،
بیرت بێ ئازیز،
هەموو گەردوون لە سێڵاوی..
چاوی تۆوە هەڵقوڵێ..
هیچ ئۆقیانوسێ،
جگە لە هەناسەی تۆ ناناسم..
پرسیارەکانی هاتن و..
چونەکانی من وەڵام داتەوە،،
عارفێکم بە مەرگ و …
نوێبوونەوەی خۆم..
دوورە مەملەکەتی نشینگەی من،
پێکەنینم دێ،،
بەو شەیتانە قەرەقۆزانەی ..
باس لە بەهەشت و..
دۆزەخی تاریکیم بۆ ئەکەن،
لەسەر تیغی تیژی خەنجەر..
لەسەر دڵی منداڵی!
شکۆفەکانی ژوان ،،
هەپروون هەپروون ئەکەن،،
گەر بتەوێ لە زمانی با تێبگەی،
دەبێ کۆچەر بی،
خۆت خواەوەند بی..
نوور بی، ،،
پەیامبەری نەناسراوی …

خۆشبەختی و بەد بەختی..
ئەو مر□ق□ ت□کشکاو ا نەی…
ژێر تۆفا نە لم بی،
من لەگەڵ باران و ..
پروشەی قژی تۆ،،
قسە دەکەم،،،
چی پێویستم بە خواەوندی…
بەردی خەمگینیە،،
فرمێسکە زیوینەکانی تۆیە،،
قیبلەنمای..
نەخشەی ئەو سەردەما نەی..
لە قەراخی دەریای مێژودا ..
نغرۆ بوون..
ئەی پردە ڕۆحیەکان بۆئاسوودەیی،
ئەی پردە فڕیوەکان …
بەرەو باهۆزی سەرخۆشی بە شیعر!
ئەی پردە شەختە هەڵواسراوەکان،
بەرەو بێستانی زەردی تەنیایی قەشەنگ، ،،
من بە موسافیری خۆمەوە..
. ئەبریسکێمەوە،،
با سەمفۆنیای گوڵە نیلۆفەر، نۆتای…
ڕۆحسوتانی شیعرم بۆ بژەنێ ،،
خەشخاشی ڕەنگاڵە ڕوخساری تۆو…
و ئەفیونی..
ئیلهامی چیای فرمێسکی دیدەنیەکی ترتە،
ڕێیەک بەرەو خۆرێک..
لە سیحری تر
واڵا ئەکا.

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەڕەنسی
Claude Oscar Monet – Landscape

جەنگی پیرۆز .. ن: هیو هاثر..
و: دادیار ئازاد

ئەمە کوڕەکەیە،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە دایکەکەیە،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە باوکەکەیە،
ئەوەی دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە گول□کەیە،
ئەوەی باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە پەلەپیتکەکەیە،
ئەوەی گول□کەی تێگرت،
گول□یێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە عەریفەکەیە،
ئەوەی پەلەپیتکەکەی داگرت.
پەلەپیتکەیێک کە گول□کەی تێگرت،
گول□یێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە مولازمەکەیە،

ئەوەی عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گولـــلەکەی تێگرت،
گولـــلەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵـا بەرز.

ئەمە عەقیدەکەیە،
ئەوەی مولـــازمەکەی مەشقدا،
مولـــازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گولـــلەکەی تێگرت،
گولـــلەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵـا بەرز.

ئەمە فەرماندەکەیە،
ئەوەی عەقیدەکەی دەستواڵـاکرد،
عەقیدێک کە مولـــازمەکەی مەشقدا،
مولـــازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گولـــلەکەی تێگرت،
گولـــلەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵـا بەرز.

ئەمە لەشکرەکەیە،
ئەوەی فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیێک کە عەقیدەکەی دەستواڵـاکرد،
عەقیدێک کە مولـــازمەکەی مەشقدا،
مولـــازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گولـــلەکەی تێگرت،
گولـــلەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،

ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە پارەکەیە،
ئەوەی لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیێک کە عەقیدەکەی دەستواڵا کرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمانە باجەکانن،
ئەوانەی پارەکەیان پێ دابینکراوە،
پارەیێک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیێک کە عەقیدەکەی دەستواڵا کرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە میللەتە،
ئەوەی باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیێک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیێک کە عەقیدەکەی دەستواڵا کرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،

عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە تەنیا یاسادانانە،
ئەوەی بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیێک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیێک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە دەوڵەتە،
ئەوەی تەنیا یاسای داناوە،
یاسایێک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیێک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیێک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیێک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،

ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە سەرۆککۆمارە،
ئەوەی پێشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە تەنیا یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵا بەرز.

ئەمە سیاسەتە ژیرانەکەیە،
ئەوەی سەرۆک لە پەنایەوە بڕیاری دەدا،
سەرۆکێک کە پێشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە تەنیا یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،

ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵابەرز.

ئەمە جەنگە پیرۆزەکەیە،
ئەوەی سیاسەتی ژیرانەی گێدا،
سیاسەتێک کە سەرەک لە پەنایەوە بڕیاری دەدا،
سەرەکێک کە پێشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە تەنیا یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەلەپیتکەکەی داگرت،
پەلەپیتکەیەک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیەک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و باڵابەرز.

ئەمە ئیمانە دامەزراوەکەیە،
ئەوەی کوانووی جەنگی پیرۆزی جۆشدا،
جەنگێک کە سیاسەتی ژیرانەی گێدا،
سیاسەتێک کە سەرەک لە پەنایەوە بڕیاری دەدا،
سەرەکێک کە پێشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە یاسای داناوە،
یاسایەک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیەک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیەک کە عەقیدەکەی دەستواڵاکرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،

عەریفێک کە پەل□ پیتکەکەی داگرت،
پەل□ پیتکەیێک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و بال□ا بەرز.

ئەمە ئایینەکەیە،
ئەوەی ئیمانی دامەزراوی ختوکەدا،
ئیمانێک کە کوانووی جەنگی پیرۆزی جۆشدا،
جەنگێک کە سیاسەتی ژیرانەی گڕدا،
سیاسەتێک کە سەرۆک لە پەنایەوە بڕیاری دەدا،
سەرۆکێک کە پێشەوای دەوڵەتە،
دەوڵەتێک کە یاسای داناوە،
یاسایێک کە بەرژەوەندیی میللەتە،
میللەتێک کە باجەکانی داوە،
باجێک کە پارەکەی پێ دابینکراوە،
پارەیێک کە لەشکرەکەی لەسەر دامەزراوە،
لەشکرێک کە فەرماندەکە سەرکردایەتیی کرد،
فەرماندەیێک کە عەقیدەکەی دەستواڵا کرد،
عەقیدێک کە مولازمەکەی مەشقدا،
مولازمێک کە عەریفەکەی دەستوردا،
عەریفێک کە پەل□ پیتکەکەی داگرت،
پەل□ پیتکەیێک کە گوللەکەی تێگرت،
گوللەیێک کە باوکەکەی کوشت،
باوکێک کە دایکەکەی خۆشویست،
ئەوەی کوڕەکەی بوو،
بەهێز و بال□ا بەرز.

ئەمە خودایە،
ئەوەی دڵپڕە و گریا.

ن: هیو هاژ
و: دادیار ئازاد

سەرنجێک: ئەم دەقە پڕ وردەکارییە.
بنیاد و ناو□□ک و تەکنیکەکەی گەلێک بەرزە و داهێنەرانەیە.
من زۆر پێیەوە ماندووبووم، دڵنیاشم تەواو دەستەمۆ نەبوو.

جا شیعر لە قۆزاخەی زمانی بن (Original)ی خۆیدا بێتەدەر، دەستەمۆی کێ دەبێت!

تان و پۆی خۆبەڕێوەبەری کۆمەڵایەتی.. نووسین و ئامادەکردنی: ئاکۆمارانی

پڕۆژەیەک بۆ گێڕانەوەی (ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی)
پڕۆژەیەک بۆ (ئاشناکردنەوەی خەڵک بە ژیان) و (خۆبەڕێوەبەریی کۆمەڵ بەبێ کێشەی ئایدیۆلۆجیی و سیستەمی ڕامیاری).

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ..]

دەستنووسێکی تازە دۆزراوەی چوارینەکانی باباتاهیر هەمەدانی.. سەباح ڕەنجدەر

پێشکەشە بە: ئەحمەد تاقانە

گلەیی گۆزە

ئاو لە جۆگەلەکانەوە دەچێتەوە ژێر زەوی
پاراوتر دەبم تا گۆزە گلەییم لێ نەکات

کاتێک ڕێڕەوی دەگۆڕێ و بە خێرایی هەورەبرووسکە خۆیمان لێ ون دەکات
ئێمە لە چۆڵەوانییەکی ترساودا بیری نیگای تێکەڵاوی دەکەین و هەڵاتوویەکین لە بریسکەی قەڵغان و شمشێر خۆمان سڕیوەتەوە

جەللادی ناقۆڵا

بەیان لێرەوە تێپەڕی ڕووناکی کۆ کردەوە و لەگەڵ خۆی بردی
نەیهێشت باڵندە چاو بە دەنکەگەنم گەرم بکەن و دەنووک خۆشکەن
نۆبەتدارێک تازە لەسەر گردێکی دەوردراو بە شۆڕەبی هاتبووە خوارێ و تفەنگی لە قوڵغ جێ هێشتبوو
تەمی هەست لەسەر حیکمەتێك لادەدا و دەڵێت جیهان لە بۆشایی قۆچی
کەڵەکێویدا جەللادی ناقۆڵا پەروەردە دەکات و تفەنگ دەلاوێنێتەوە

دوا هێڵی ڕۆژی شەشەم

تابلۆی زەوی هێشتان هەموو هێڵەکانی نەکێشراون
باڵندە لەسەر لکە پڕەکان تووشی حەپەسان هاتوون
لە ڕێگادام چەند جارێک ویستوومە پێی ڕابگەیەنم هێڵەکان تەواو دەکەم
لە زەردەی ئێوارەیەکدا لوورەی ئاگر دەترسێنم و فرمێسکی نا بەجێ ناڕژێ

بەدەم ڕێوەی پرسەی نان

لە دڵی بە خورپەوە نزیکی و لە چوونە پرسەی ناندا بە تەنیشت یەکەوە بەڕێگاوەین
پەرچەمت لەسەر چاو لا دەدەم و شان بە زینی ئەسپەکانمان دەدەین
ڕێگا شەرمن و کەمڕووە دڕکوداڵی دنیا دەستی زاڵی لەسەری ڕاگرتووە
نان پاداشتی زەردەخەنەی ساز و سۆزی دامەوە و زرینگانەوەی گیانیش
دەزانێ خوێن لە شەقام زمانی پڕ دەبێ لە خواست

بوونی زیندوو

کۆتەرەدارێک لە حەوشەمان هێندەی کێوێک بە دەستوپێیە و درەخت لە دەوری ڕواوە
ماڵیش پەنجەرەی گەورەتر و کۆڵان نامۆ نەبوو
چاودێرێکی خەواڵوونیم و ل□ بەر ئاگردانی کوژاوەش دانەنیشتووم
گەنجینەی پێی مر□ق ب□ تاهەتایە لە شوێنێك لە نێوان دوو شوێندا

دەمێنێتەوە و بارانی پەڵە کۆ دەکاتەوە

بزربوونی ناونیشانی حەوا

ئادەم بۆنی ددانی ڕزیو لە دەمی دێ
حەوا خۆی لە تەنیایی مارە کرد و ناونیشانی بزر کرد
کەس تەماشای ئاشنای خۆی نەکرد و ناسین تەفرەی داین
ئەو درەختانە ئاشنامان بوون ڕەگیان گەیشتبووە ناو ڕووبارە نزیکەکان

وا ناوی گوڵی باخچەی گەڕەك دەزانین

دەست باڵە بۆ فڕین و خستمە ناو دەستێك تازە سڵاوی لە زەوی کردبوو
بە زمانی سێبووری توانی پێم بڵێ ئەستێرەی مایەوەی دوای شەوم و بۆ تاهەتایە ڕاستەقینەم
جامێکی فافۆن پڕ بوو لە ئاو
تای منداڵانی گەڕەکی هێنا خوارەوە
گوڵ ناوی گوڵی تەنیشتی زانی و ناونیشانی باخچەکانیان گوت و ستایشیانکردن گەشە تێیدا کۆتایی نایە

سەرابی کوێر

لە پەڕینەوەی هێڵێکی ئاسن دەموچاوم پڕ خوێنی گەشە بوو
دەستم بۆ درێژکردی نێوانمان بووە تراویلکەیەکی کوێر یان گوڵی یادەوەری
لە کەشوهەوایەکی پلەبەرزدا بە دەوری سووڕامەوە و لەترم دا
وەرزی دروێنەم بزر کرد گوڵەگەنمێکی لێکراوە بووم

لەسەر پشتی ئەسپێکدا

لەو کاتەیدا شادی هەبوو
باڵندەیەک لەسەر پشتی ئەسپێک چاوی سووڕاند بەپەلە کەوت و باڵی خۆشکرد
لکە گیایەکی کەوی بانگی کردبوو
هەمیشە بیر لە ئۆتۆمبێلە سەربازییەکان بکەرەوە تیژپەڕ بەلاماندا تێدەپەڕێ و فیشەکڕشێنمان دەکەن

سۆمای شار

زەریا مەند نییە لە کەناری خۆی ورد بووەتەوە و دارەبازە

دەمەونخوون داندراوە
منیش بەدیار مۆمی ڕووداوێك دەمارەكانم دەپشكوێن و ددانم دەچێتەوه سەر یەك
ڕووبارێک بەرەو کانی باسکی داوێ و تاو دەدا
گڕێک سۆمای شاره لەناوی یاری دەکا و شاد و شادمان لە حەوت ئاسمان ئەستێرەی هەیە.

سەباح ڕەنجدەر

تشرینی یەکەمی 2020 هەولێر

گوڵە لۆتسی نیگات.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

کات ئەتکوژێ، بەڵام..
عەشق ناهێڵێ بمری، لە کاتێکا..
هەموو شتەکانی چواردەورت
ئەوەرن، ئەمرن، لە ناو ئەچن
فەنا ئەبن،
خونچەی لێوی مانگیش نامێنێ،
کە دیارنامێنی..
لە تەمی کاتژمێرەکانا،،
پەنجەرەیەی تەنیایی ئێوارا نەتە
سکاڵا یەک..
لای گەڵاوەریوەکانی ڕۆح ئەکا ،
گەرچی ئەتیشکێنێ دارستانی چاوت..
بەرامبەر ئاوێنەستانی بوونم،
ئەتیشکێنێ هاتنت..
بۆ نێو ژوری تاریکی..
پشت خۆری وشەم،،
نمەیەک بنێرە،،
تا ڕوخساری بارانی پێ ببینم ،

تۆپە شوشەی شەو تەماشا ئەکەم،
تا سۆراخی مانگی وەنەوشەییت کەم،
تا هیچ نەبێ لە نێوان تاقگ□ی هاتن و نەهاتنا..
وێڵ و سەرگەردانی سەحرای بوون نەبم،،
هەرکاتێکیش پەی بەرم،،
لە چی شارێکی باران..
خۆت حەشار داوە.
نزائەکەم بۆ خواوەندی مەزنی شیعر
تەنها دەنکە ئاورینگێکت بوەرێ،
ئەبێ چی بکرێ،،
تا خۆرێک بۆ تۆ ئەبریسکێتەوە،
مەگەر نازانی…
مەلی ڕۆشتووی ئێوارە،
دیاری شنەبای تۆن لە منەوە..
تێکستی شەپۆلەکان ئەخوێنمەوە،،
تا ئەو دیو سنوری چیای فرمێسک..
بە ئاستەم لە کۆدی بێدەنگیت هۆشمەند ئەبم،
کە درەختەکان پیانۆی وونبوونتن،
هەر پیاسەیەکی پایزانە،،
لە شەوی پارچە پارچەبوونی ڕۆحیشما ،،
دروست بوونەوەیەکی ترە،،
ڕواندنی شەتڵی گوڵە لۆتسی شیعریش…
دوای چەندین مردن و وەرین،،
چنینی ئەستێرەیە لەسەر فەڕشی چاوەڕوانیت،،
با پەپولە فیردەوسیەکان،،
لە جیاتی شیعرەکان ،
سەرێکت لێ دەن،،
با سروتی خۆسوتانی خونچەیەک لە حەسرەت…
داستانی عیشقم بێ بۆت،
با دێڕی کتێبەکانی با..
نەخشەدڵت بێ لە کوێم، ..و..
بۆ کوێ ئەڕۆم،
لە چی کەنارێ وون ئەبم،،
بەڵام هەر کە تابلۆی دەریا ئەبینم ،،
غەمگینیەکی جوان ئەمگرێ،،
تا گوڵە لۆستی نیگات..
ئەپشکوتێ،

تا نوورت دێ،،
ئاسمان و زەمین،،،
لە کوپێ شیعرا ئاوێتە ئەبن.

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێش
) Claude Monet) Water Lilies

□ قەیرانی دەسەڵات لە هەرێم و ناڕەزایەتیەکانی ئێستا .. عدنان کریم

بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی نوێی شار وشارۆچکەکانی هەرێمی کوردستان بەپێی هەموو پێوەرەکان ڕەنگدانەوە وکاردانەوەیە لە بەرانبەر شکستی دەسەڵاتدارەتیی حکوومەتی هەرێمبە گشتی و بەتایبەتیش لە بواریر دابینکردنی سادەترین مافی هاووڵاتیان کە بریتیە لە دانی ئەو مووچە کەمەی کە ڕێژەیەکی زۆری خەڵک بە مەمرە ومەژی ژیانیان پێ ڕایی ئەکرد. ئێستا بۆ هەمووان دەرکەوتووە کە هیچ ڕیفۆرم و چاکسازیەک ناتوانن ئەم دەردە سەرەتانیە چار□س□ر بکەن کە ناوی حکوومەتی هەرێمی کوردستانە و سەرچاوە و هۆکاری هەموو قەیرانەکانی کۆمەڵگای کوردستانە..
گەر ئەم دەسەڵاتە و هێزە پێکهن□رەکانی ساڵانێک ب□ ناوی کوردایەتی و لەڕێی هەڵدانەوەی لاپەڕەی یادەوەریە تاڵەکانی خەڵکی کوردستان لەسەردەمی ڕژێمی پێشوودا ئەیتوانی فریوی خەڵک بدات و ئەوە بکات بەبیانوویەک بۆ درێژەدان بە هەڵڵووشینی سامانی وڵات و سەپاندنی هەژاریەکی کەم نموونە وسیستمێکی دەسەڵاتدارەتیی مافیایی و سەرکوتگەر بەسەر خەڵکدا، ئەوا دەمێکە ئەو باوکەیان مرد و ئەو شانۆگەریە تەماشاچیی نەماوە.
(مەسەلەی کورد)، لانیکەم لە ئێستادا ، ئەو مانا و مەفهوومە سیاسیەی جارانی نەماوە لە کەلتووری سیاسیی ئێستای خەڵکی کوردستاندا. ئەمڕۆ (کوردایەتی) وەکووو چوارچێوەیەک کە هێزە ناسیونالیستەکانی وەکوو پارتی و یەکێتی مەسەڵەی کوردیان تیا

پێناسەئەکرد، لای جەماوەری خەڵک وەکوو سیاسەتێک تەماشا ئەکرێ بۆ تاڵانی سامانی وڵاتەکەیان لەلایەن کۆمەڵێک مافیاوە کە ڵە چەند حیزبدا کۆبوونەتەوە.

کوردایەتی لە دیدی زۆرینەی خەڵکی کوردستانەوە لەمڕۆدا یانی دەسەڵاتی هەندێ بنەماڵەی سەرداری حیزبی کە لە سایەی قوربانی و تراجیدیەکانی گەلێکدا بوون بە ملیاردێر لەڕێی کردنی سیاسەت بە بازرگانیەکی سیاسی. بەواتایەکی تر ئێستا وەکوو تایبەتمەندیەکی ئەم قۆناغە کوردایەتی لە سایەی تاقیکردنەوەی تاڵی نزیکەی سی ساڵی ئەم پێڕە سیاسیەی وڵاتدا ڕووت بۆتەوە و مکیاجەکانی دەیان ساڵەی سڕاونەتەوە و بەناوەڕۆکە ڕاستی□قینەکەی خۆیەوە خۆی ئەنوێنێت: ڕەوت و بیر ونەریت و بزووتنەوەیەکی سیاسیی کۆنەپەرست ودژی خەڵکی کە قوربانی و یادەوەریە تراجیدیەکانی گەلی کوردی بەکار هێناوە بۆ گەیشتن بەدەسەڵاتێکی چەوسێنەری هاوشێوەی بکوژانی کوردی لەچەشنی بەعس.

تایبەتمەندیەکی گرنگی ئەم قۆناغەی ژیانی سیاسیی کوردستانی عێراق لەژێر ئەو ڕاستیەدا خۆی حەشارداوە وبەهەڵسان لەو ڕاستیەوە زۆر لایەنی تری ژیانی سیاسیی ئەم قۆناغەمان بۆ ڕوون ئەبێتەوە. ڕسوابوونی کوردایەتی، بەو مانایەی پێشوو، بەرھەمی چالاکیی فکریی هیچ تاقمێک نیە لەناو شەقامی کوردستانی ولەڕیزی خەڵکدا. ئاکامی هۆشیاریەکی فکریی ڕووت و تاوتوێ کردن و بەراوردکاری نیە لەگەڵ تاقیکردنەوە و مێژووی وڵاتاندا، بەڵکوو ڕەنگدانەوەی تاقیکردنەوەی نزیکەی سی ساڵی خەڵکە لەگەڵ کۆمەڵێک هێزی سیاسیدا کە هاووڵاتی و هاونیشتمانیی کوردستانیان تا سەر ئێسقان ڕووتاندۆنەوە و ڕەجاڵیان کردووە و گەر دەنگی ناڕەزاییشیان بەرزکرد بێتەوە بەبەکرێگیراو و ئامرازی دەستی ئەم و ئەو ناوزەدکراون یان وەکوو ۱۷ ی شوباتی ۲۰۱۱ یا وەکوو ئەم چەند ڕۆژە وڕێک وەکوو سەردەمی بەعس، لە خوێندا هەڵکێشراون و ڕۆڵەکانیان گوولەباران کراون.

گەر قۆناغێکیش ئەم تاقمە سیاسیە خوێنمژ و تاڵانچیە ویستبێتیان بەناوی دیموکراسی و پەرلەمانەوە هەمان سیاسەت درێژە پێبدەن، واتە بە دەستێکی ئاورێشمین سیاسەتی تاڵان و بڕۆ و دەسەڵاتی ناشەرعیی خۆیان بپارێن، ئیتر ئەم سیناریۆیەش دەمێکە لە دیدی خەڵکەوە ڕسوا بووە. پاش فەشەلی پرۆژەی گۆڕان لە ساڵی ۲۰۱۳ بەدواوە، لە ڕوانگەی خەڵکەوە پەرلەمانیش وەکوو شوێنێک بۆ دابەشکردنی دەسەڵاتی سێ حیزبی دژ بەخەڵک وشانۆیەکی فریودانی خەڵک و چەواشەکاری ودیکۆرێک بۆ شاردنەوەی هەمان سیاسەتی تاڵان و بڕۆ و سەرکوت وشوێنێکی تری

سەربار بە بەرجەستیکردنەوەی گەندەڵی، هیچ مانایەکی تری نەماوە.

بەوپێیە خودی تێکشکانی ئابووری ئەو دوو دامەزراوە ماددی (واتە پەرلەمان) و مەعنەویە (واتە کوردایەتی)، مانایەکی تری نیە جگە لەقەپ بوونەوەی پەیوەندیی نێوان ئەم دوو جەمسەرەی کایەی سیاسیی وڵات، واتە دەسەڵاتداران و خەڵک، وبەدیهاتنی ئاڵوگۆڕێکی چۆنایەتیی گەورە بەسەر ئەو پەیوەندیەدا. لەو قۆناغە بەدواوە، گەر خەڵک ملیشی بەدەسەڵاتی ئیئتیلافی و هاوبەشی پارتی و یەکێتی و گۆڕان دابێت، ئەوە بەیوەندیی بەوە هەیە کە خەڵک توانای بەرپەرچدانەوەی دەسەڵاتی نەبووە نەک بەهۆی بڕوای بە هیچیەک لە فریوکاری و چەواشەکاریکانی دەسەڵات.
لە قۆناغی ئێستادا و بەتایبەتیش لە دوا شکستی مانەڕەی ئابووبەرانەکەی ڕیفراندۆمەوە، تا هاتووە شوێنەوارێک بە ئەو جەمسەرە هاوبەشە نەماوەتەوە کە دەسەڵات ئەیتوانی بەهۆیەوە، بەتایبەتی لە وەرچەرخانەکان و بەندبوونەوەی ئاستی ناڕەزایەتیی خەڵکدا، وەکوو چەکێک لە جبەخانەکەی بۆ فریودان و چەواشەکردنی خەڵکی نارازی بیخاتەگەڕ کە ئەویش بریتیە لە چەکی کوردایەتی . دەسەڵات بەهەموو پێکهێنەرەکانیەوە، لەڕێی سوودوەرگرتن لە دروشمی کوردایەتی و یەکڕیزی ناوماڵەی کورد و یەک چارەنووسیی هەموو گەلی کورد، توانی تا چەند ساڵێک پێش ئێستا زۆرینەی خەڵک فریو بدات و بەدەیان پاساو هەم دەسەڵاتێکی ملهۆی زۆردار بە نرخی دیموکراسی بەخەڵک بفرۆشێتەوە و هەم سامانی وڵات بکات بە گیرفانی چەند بنەماڵەی دەسڕۆیشتوودا ولە هەمان کاتیشدا سیاسەتی سک هەڵبڕووشین و هەژاریەکی کەم وێنە لە جیهاندا بەسەر زۆرینەی خەڵکدا بسەپێنێت.

ئەمڕۆ ئیتر هەموو ئەو وەهمانەی ساڵانێک بەناوی چاکسازی و بەربەرەکانێ لەگەڵ گەندەڵیدا لەلایەن دەسەڵات و هێزە پێکهێنەرەکانی و میدیاکانیەوە بڵاوئەکرانەوە، بوون بە بڵقی سەرئاو. دەسەڵات نەک هیچ جۆرە چاکسازیەکی لە سیستمی ئابووری ولە بواری بودجە و سیستمی خەرجی و داهاتەکاندا نەکردووە، بەڵکوو ڕێک پێچەوانەکەی ڕاستە وبەئاشکرا درێژەی بە تاڵانیی سامانی وڵات داوە کە دواترین نموونەکانی ڕاگەیاندنی قەرزاریی ٢٨ بلیۆنی بوو لە زمانی مەسروور بارزانیەوە.
چەندین ساڵە سەرەڕای ئەوداهاتانەی ناوخۆ کە پێک دێت لە نرخی فرۆشتنی ڕۆژانەی ٥٠٠ هەزار بەرمیل نەوتی ئاشکرا لە چوارچێوەی ڕێکەوتنە پەنجا ساڵیەکەی سەرانی دەسەڵات لەگەڵ تورکیا و سەدان هەزار بەرمیلی قاچاخ و داهاتی ملیار دۆلاریی گومرک و خاڵە

سنووریەکان و هەروەها ئەو بڕە زۆرانەی پارە کە لە بەغداوە هاتوون، جگە لە دەیان بابی تری داهاتی ناوخۆی وەک ڕسووم و باج وداهاتی کۆمپانیا و دائیرەکان، کەچی مووچەی هاووڵاتیان نزیک بۆتەوە لە ئاستی بڕینی یەکجاری و بەو پێیەش ئیفلیج بوونی بازار و سەرجەم پرۆسەی چالاکیی ئابووری و کار و ژیان زۆرینەی هاووڵاتیانی کوردستان.

بەپێی هەموو پێوەرە ئابووریەکان و شایەدیی دەیان جاری چەندین ئەندام پەرلەمان، داهاتی ناوخۆی کوردستان ب□ بێ هاتنی یەک دیناریش لە بەغداوە ئەتوانێت مووچەی کارمەندان و گشت مووچەخۆرانی کوردستان بە ستانداردی پێش ساڵی ٢٠١٤ دابین بکات. جگە لەوە، هەموو کەسێک ئەو ڕاستیە باش ئەزانێت کە حکوومەتی هەرێم بۆیە پابەند نا بێت بە ڕێکەوتنە دووقۆڵیەکەی لەگەڵ بەغدا چونکە لە ئێستادا قازانجی زیاتر ئەچێتە حسابی کۆمپانیاکانی خۆیانەوە.
پابەندبوون بەو ڕێکەوتنە لەگەڵ بەغدا بواری دزی و تاڵانیی سێکووچکەی دەسەڵات کەم ئەکاتەوە بۆیە بە کردەیەکی ماتماتیکیی سادە وبەراوردکردنێکی سادەی قازانج و زیان بۆ سەرانی دەسەڵات، ئەوان ڕێگەی پابەند نەبوون بە ڕێکەوتن لەگەڵ بەغدا هەڵئەبژێرن و بەوەش تاوانی بڕینی مووچە ئەخەنە ئەستۆی حکوومەتی ناوەندی و کۆڵێک موزایەدەی کوردایەتی و درۆ و دەلەسەی شەڕ لە پێناوی مووچەی خەڵکیشی پێوە ئەکەن.
ئێستا لەدوای پەسەندکردنی یاسای قەرز لە پەرلەمانی عێراق و هەڵوێستی تووندی زۆربەی فراکسیۆنە عێراقیەکان بەرانبەر بە حکوومەتی هەرێم و سیاسەتی دەستی دەستی پێکردن لە لایەک و تەقینەوەی ناڕەزایەتیی خەڵکی کوردستان لە لایەکی ترەوە، بواری مانۆر ل□ بەردەم دەسەڵا تەکەی ماڵی بارزانی و هەردوو هاوپەیمانەکەی تەسکتر بۆتەوە. بۆیە سەرانی ئیئتیلافی پارتی و یەکێتی و گۆڕان ل□ بەرانبەر ئەو ئەزمەیەدا کە تێیکەوتوون خەریکی داشتنی پلانێکی نوێ و تاقیکردنەوەی مانۆرێکی ترن کە پێئەچێ ئەڵقەکانی لەم جەمسەرانە پێکهاتبێت:

یەکەم: دەسەڵات جارێکی تر وگەر لەڕێی سەرکوتەوە ئەم زنجیرە ناڕەزایەتیەی پێ خامۆش نەکرێتەوە، بۆ ئارامکردنەوەی خەڵک بەڵێنە کۆنەکانی لەگەڵ بەغدا زیندوو ئەکاتەوە تا ئومێدی چاری مووچە لای هاووڵاتیانی هەرێم ببووژێنێتەوە و لەوێشەوە خۆپیشاندانەکان بڵاوە پێبکات یا تووشی چەند دەستە و بەرەیی بکات.
چالاککردنەوەی هێڵی گفتوگۆی هەولێر – بەغدا تەنیا مانۆرێکی پارتیە

بە خۆقوتارکردن لە هەر سێ فشاری یەکێتی و گۆڕان، فشاری هەڵسانی جەماوەری و فشاری حکوومەتی ناوەندی.
شانسی سەرکەوتنی ئەم مانۆرە ئەمڕۆ لەگشت کاتێکی پێشووتر کەمترە ونە جەماوەری ناڕازی و نە حکوومەتی ناوەند بەوایان بە بەڵێنەکانی پارتی نیە وەکوو بڕیاردەری سەرەکیی دەسەڵات و خاوەنی سەرەکیی ئەم مانۆرە.
ئەم ڕێگەیە تاقیکراوەتەوە و پارتی بەدەستی ئنقەست لە ٢٠١٤ بەدواوە شکستی بە پێنج ڕێکەوتن هێناوە لەگەڵ بەغدا. جگە لەوەش زۆربەی ئاماژەکانیش نیشاندەری ئەوەن کە مەسەلەکە لەدەستی پارتیشدا نەماوە و تورکیا بڕیاردەری ئەسڵیی پشتی پەردەیە لە مەلەفی نەوتدا.

دووەمین کارتی دەسەڵات بە ئەندازیاریی پارتی بریتیە لە تووندکردنەوەی پەیوەندیەکانی سێ کوچکەی دەسەڵات و وادارکردنی یەکێتی و گۆڕان بە گرتنەئەستەی بەشی زیاتری لێپرسراوەتی لە قەیرانەکاندا و تووندکردنەوەی برغوەکانی دەزگای شەق و شەی دەسەڵات لەم ڕێگەیەوە لە بەرانبەر بەخشینی شیرینی و ئیمتیازاتی زیاتر بە گۆڕان و یەکێتی و ئارامکردنەوەی گلەییەکانیان و بژاردنەوەی بەشەکانیان لەو بوارەدا. گلەییەکانی گۆڕان و یەکێتی لەوەدا کورت ئەبنەوە کە پارتی جومگەکانی دەسەڵاتی زەوتکردووە، بەشی شیاوی پۆستی بەوان نەداوە، تاکڕەوانە و بە ئەوان بڕیار ئەدا، مەلەفە ستراتیجیەکانی وەکوو نەوت و هاوچەشنەکانی کۆنترۆڵ کردووە و …. تاد. ئەو فایلانە هەمیشە پارتی لای خۆی گلی داونەتەوە بە بەکارهێنانیان وەکوو ئامرازی فشار و سات و سەودا و ڕاگرتنی باڵانس و گەمەی دەسەڵات لە بەرانبەر یەکێتی و گۆڕاندا وتا ئێستاش سەرکەوتوانە لەو گەمانە هاتەتە دەر.

سێیەم: فایلێکی تری دەسەڵات بە کاتی قەیرانە گشتیەکان سیناریۆی حکوومەتی بنکە فراوانە. ئەو هێزانەی لە حکوومەتی ئێستای مەسرووردا بەشدار نین ، یەکگرتووو و کۆمەڵ ونەوەی نوێ و شیوعی و چەند لایەنی بچووکی تر، هەم لە قۆناغەکانی تردا ڕۆڵی دارشەقی ئەم دەسەڵاتەیان گێڕاوە و لەبنیاتنانی ئەم دەسەڵاتەدا بەشداربوون، هەمیش هەڵوەستەکانیان لە بەرانبەر کابینەی ئێستادا لە ووردە گلەیی و ئامۆژگاریی دەستانە تێنەپەڕیوە. بەو مانایە ئەمانیش لە دیدی دەسەڵاتەوە هێزی ئیحتیاتی ئەم دەسەڵاتەن و زەخیرەی جبەخانەکەی ئەون کە ئەکرێ لەکاتی پێویستدا وەکوو دەسکێش بەکاربهێنرێنەوە بە ئارامکردنەوەی تووڕەیی خەڵک و ڕازاندنەوەی دیکۆرەکەی دەسەڵات.

هەر بەیەش بەهوودە نیە کە خەڵکی تووڕە و ناڕازی بنکەوبارەگاکانی ئەوانیش بەبەش ناکات لە پەلامار و نەفرەتی خۆی.

چوار: کە قەیران بەردەرگا بە هێزە پێکهێنەرەکانی دەسەڵات ئەگرێ ئەوان لەناو خۆشیاندا ئەکەونە پاشقولگرتن لەیەکتری. پارتی ئەیەوێ بە وریاییەوە زۆنی زەرد بکا بە زبڵدانێک بۆ فڕێدانی ئەو قەیرانەی دەسەڵات کە خۆی بەرهەمهێنی یەکەم و هەروەها سوودمەندی یەکەمیشە لێی. لەولاشەوە یەکێتی و گۆڕان کە بەبەرچاویانەوە هێزە ئەمنییەکانی زۆنەکەی ژێر دەسەڵاتیان خەڵکی ناڕازی لەگۆماوی خوێندا نووقم ئەکەن، موزایەدەکی دیموکراسی و ئازاری پەرستی بەسەر پارتیدا ئەکەن و خوێنی ڕژاوی خەڵک بەدەست هێزە ئەمنییەکانی ژێردەسەڵاتیانەوە ئەکەن بە بابەتی لاف و گزافی ئازادیی ڕادەربڕین لە زۆنی سەوز و ئەوە ئەدەن بەچاوی پارتیدا.
ئەو گەمە قێزەونە شتێک نیە جگە لە پاشقولگرتن و ئێسک شکاندنی یەکتر بە دەسکەوتنی بەشی زیاتر لە دەسەڵات و پۆست و سامانی دزراوی وڵاتەکە.
پارتی لەو ڕووەوە لە مەوقعییەتێکی تایبەتدایە. لەلایەکەوە بەزەبری ئاگر و ئاسن و چاوترساندن تا ئێستا ئارامییەکی شەق و شڕی لەزۆنی زەرد بەرقەرار کردووە و ئەیەوێ وا بنوێنێت کە ئەم قەیرانە تایبەتە بە زۆنی زەرد و لەولاشەوە دەیان ژووری عەمەلیاتی خستۆتە گەڕ تا ئاگری ئەو ناڕەزایەتیانە نەپەڕێتەوە بۆ زۆنی زەرد.
پارتی زۆر باش ئەزانێت کە دەسەڵاتەکەی لەسەر بورکانێک لە ڕق و تووڕەیی پەنگەوەخواردووی خەڵک ڕاوەستاوە. گەر ناڕەزایەتیە بەردەوامەکانی سلێمانی و گەرمیان تەنفیسێکیان بۆ ئەو ڕقە پەنگەوە خواردووەی خەڵک پێکهێنا بێت، ئەوا ڕقی ئەستووری پەنگەوەخواردووی جەماوەری بادینان و هەولێر گەر بتەقێتەوە هیچ بەڵێن و مانۆڕێک داینامرکێنێتەوە.

پێنج: درێژەی بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی ئێستا و ڕادیکال بوون و فراوان بوونەوەی وبوونی بە فاکتەری بڕیاردەری سەرەکی لە دیاریکردنی چارەنووسی قەیرانی ئێستای دەسەڵاتدا، دەرگا بەسەر زۆر ئەگەردا ئەکاتەوە.
هەم چالاک کردنەوەی پلانی لامەرکەزییەکەی سەرانی زۆنی سەوز و هەم دابەشکردنەوەی دوو ئیدارەیی دەسەڵات و هەم ڕێکەوتنی جیاجیای هەردوولا لەگەڵ بەغدا و هەم لەهەمووشی گرنگتر پەنابردنی هاوبەشی هێزە پێکهێنەرەکانی دەسەڵاتی هەرێم بۆ بژاردەی سەرکووتی سەرتاسەری و شەڕی سەرانسەری لە بەرانبەر خرۆشانی جەماوەریی خەڵکدا،

بەکراوەیی ئەهێڵێتەوە.

هەموو سەرە داوەکانی قەیرانەکەی دەسەڵاتیش ئەچنەوە سەر یەک گرێی سەرەکی: ئایا بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی ڕەوای ئێستا ئەتوانێ بەسەرکەوتوویی پێ بنێتە هەنگاوی دووم ،؟ ئایا سنوورەکانی زۆنی سەوز و زەرد چۆن لەڕێی سەرتاسەریکردنەوەی ناڕەزایەتیی ئێستاوە پووچەڵ ئەکرێنەوە و یەکپارچەیی جوغرافی و سیاسیی کوردستان لە پاشماوەی ئەم دوو هێزەی دەسەڵات پاک ئەکرێتەوە؟ ئایا تەفاعولاتەکانی ئەم بزووتنەوەیە چوارچێوەیەکی گونجاوی دینامیک وبزۆو بۆ ڕێکخستنی خۆی ئەدۆزێتەوە؟ هەماهەنگیی شار و شارۆچکەکان دەستەبەر ئەکات؟ داخوازی و ئامانجی خۆی و شێوازەکانی گەیشن پێیان جەم و جۆرئەکات؟ لەوکاتەدا خرۆشی شۆڕشگێڕانی خۆی ئەباتەسەر لەهەمان کاتدا خۆی دوورئەگرێ لەسەرچلیی ئەکوژم ئەبەم و کاری پەرچەکرداری فەناتیک؟ ناوماڵی خۆی دوورئەگرێت لە ئایدیۆلۆجیای توند و تیژ و نایەڵێت حەوشە و ماڵەکەی بکرێ بەمەیدانی تەکفیر و تەحریم؟ لەهەمووشی گرنگتر چۆن ڕایەڵەکانی پەیوندی و خەباتی هاوبەش لەگەڵ بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی شارەکانی عێراق بەرقەرار ئەکا و ئەیکات بە سەرجاوەیەکی هێز بۆ حۆی؟
دەیان خولیا و ترس و دڵەڕاوکێ تێکەڵ بە چارەنووس و هەنگاوەکانی ڕاپەڕین و بزووتنەوە ناڕەزایەتیە جەماوەریەکان ئەبن.

هەرچەن وتاری دژە عروبی لە خۆپیشاندانەکانی بەهاری عەرەبیدا گەر بە تەنیا بیگری نیشاندەری مۆدێلێکی تازەی هۆشیاریی لاوانی چەندین وڵات بوون کە بزووتنەوە عروبیکان زووخاویان کردبوو بەگەروویاندا، بەڵام دواتر ئەو بزووتنەوانە بوون بە خۆراکی ئیخوان موسلمین و هێزە توندڕەوە ئیسلامیەکان کە لە زۆر وڵات بەکارەسات کۆتایی هات و ستەمکارێکی ڕسوای گۆڕی بە ستەمکارێکی تر بە سیمایەکی دەستانی درێینەوە، بەهەمان چەشنیش نابێ شکاندنی تەوقی کوردایەتی وەکوو ئایدیۆلۆجیی فەرمیی دەسەڵاتی کوردی بکرێ بە دەستاوێزی هیچ بزووتنەوە وئایدیۆلۆجیەکی فریودەری تر.
بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی رەوا و بەرهەقی خەڵکی کوردستان لە دژی دەسەڵاتی چەتە و تاوانباری هێزەکانی کوردایەتی تانها ئومێد و ڕێگەی ڕزگاریی ملیۆنەها خەڵکە لە دەست ئەم دەسەڵاتە چەوسێنەرە.
ئەم بزووتنەوەیە هەنگاوی یەکەمی خۆی سەرکەتووانە دەسپێکردووە بەڵام ڕێیەکی درێژیشی لە بەردەمدایە. خاڵی هەرە بەهێزی تا ئێستای ئەم ناڕەزایەتیانە ئەوەیە کە وکوو زمانحاڵی زۆربەی خەڵکی ستەمدیدەی کوردستان دەسەڵاتدارێتیی هێزەکانی سی ساڵ تا ئێستا بە

هۆکاری سەرەکیی بەدبەختیەکانی خۆی ئەزانێت و بە زمانێکی پاراو پێداگری لەسەر نەمانی سەرجەم پایەکانی ئەم دەسەڵاتە ئەکاتەوە. درێژە پێدان و تەفاعولاتەکانی لەمەودوای بزووتنەوەی جەماوەریی ئێستای کوردستان کە سنووری عەقڵی ئیسڵاحگەرا و وەهمی چاککردنی دەسەڵاتی ئێستا تێپەڕاندووە، ئەتوانێ بە چاوساغی و عەقڵێکی کراوە، پێ بنێتە هەنگاوەکانی داهاتووی و ئاسۆی سەرکەوتنی دوورمەوداشی بدۆزێتەوە.

عدنان کریم
دیسەمبەری ٢٠٢٠

بۆچی دەبێت مەسرور بارزانی دەست لە بەڕێوەبردنی کوردستانی ئێراق بکێشێتەوە؟.. نووسینی: مایکڵ ڕۆبین

ناوچەکە بەرگەی حکومەتێکی ناکارامە ناگرێت!

نووسینی: مایکڵ ڕۆبین/
ڕێبوار ڕەشید کردویە بە کوردیی

ڕۆژێک لە ڕۆژان کوردەکان خۆیان بە “ئێراقێکی دیکە” دەبینی، ناوچەیەک کە دیموکراسیی و ئاسایشی تیادا پەیدا دەبوو، بەڵام ئەوڕۆ کوردستانی ئێراق لە سەر ئاورە. هێزەکانی ئاسایش دەستڕێژی گوللە لە خۆپیشاندەران دەکەن، خەڵک وەڵام دەدەنەوە و ناڕەزاییدەربڕان پەرچەمی حیزبەکان دەسووتێنن و تەنانەت وێنەی دامەزرێنەری پ د ک مەلامستەفا بارزانیش.

کوردستانی ئێراق کە “ئێراقێکی دیکە” بێت هەمیشە درۆیەک بوو. ناوچەکە ماڵی بابی دوو خانەوادەی دەسەڵاتدارن – بارزانی و تاڵەبانی، کە لە پراکتیکدا لە سەروو یاساوەن. هاوکات کە

ئێراقیەکان لە بەغداد لە پشت فەرمانەوە بوون، مەسعود بارزانی پ د ک کە هەتا 18 مانگێک لەمەوبەر سەرۆکی هەرێمەکە بوو، زۆر لە هەوڵی ئەوەدا بوو کە ماوەی دەست لە سەرکاربوونی خۆی درێژ بکاتەوە. دۆخی ئاسایشیش هەروەها گرژ بوو، کەمتر بە هۆی کارامەیی پاراستن، دەزگای ئاسایشی پارتی کە لە مێژە لەلایەن مەسروری کوڕی گەورەی مەسعودەوە بەڕێوە دەبردرێت، وەکوو لە توانای پارتی بۆ بەڕێوەبردنی سەرچاوە سامانییەکان، بە تایبەتیی سامانی نەوتی هەرێم، بوو و کردنی بە هەرێمێکی گەندەڵیی، بە کوردییەکەی، خانەوادەی بارزانی لەو دەستانەیان زۆر کەم هەبوو کە بە پارە نەیان کریبن.

کوردەکان ئێستا تەواو یاخیبوون. مەسعود ڕەشمەی دەسەڵاتی دا بە مەسروری کوڕی خۆی، زۆر کەم لەبەرئەوەی کە کارامە بێت بەڵکوو لەبەرئەوە بوو کە کوڕە گەورەیەتی. هاوکات کە ڕاپۆرتی دەستدرێژییکردن زیاتر لە سلێمانییەوە دێت، زۆر کەمتر لەبەرئەوەیە کە بەخشندەیی لە دەڤەری یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستانەوە زیاتر بێت – هەردوو لایان زۆروکەم وەکوو یەکن – بەڵکوو لەبەرئەوەیە کە سلێمانی خاوەنی نەریتی بەرەنگاربوونەوەیە و ڕێبەراتیەکەیش کەمێک زیاتر تۆلێرانسی هەیە. لە هەولێر و ئەو بەشانەی کوردستانی ئێراق کە بارزانی دیکتاتۆرانە کۆنترۆڵیان دەکات، شتومەک و ئازووخەی سەربازیی کە دەوڵەتانی ڕۆژئاوا دژ بە شەڕی داعش پێیان بەخشیون و تا ئێستا بە شەڕی دژ بە داعش بەکاریان نەهێناون، ئێستا بەرامبەر بە خەڵکی سڤیل هەڵیان بەستوون.

بە هەرحاڵ، کێشە سەرەکییەکە بڕیاردانی مەسرورە. هاوکات کە مەسرور تاوانەکە دەخاتە ئەستۆی ئەوانی پێش خۆی، ئامۆزایەکەی، واتە نەچیروان بارزانی کە ئێستا سەرۆکی هەرێمە، بۆ ئەو دۆخە ناهەموارەی هەولێر، کەچی حکومەتی نەچیروان هەمیشە کارامەتر بووە، تەنانەت لە بارودۆخی دژواری ئابووریشدا. کاتێک کە مەسرور حوکمی لە بابی خۆی وەرگرت، بە دوای کارامەییدا نەدەگەڕا، بەڵکوو بە دوای وەفاداریی کوڕانەوە بوو. بەو شێوەیە مەسرور حکومەتێکی پاراستنی دامەزراندووە، کارمەندە درێژماوەکانی پاراستنی هێناون و خستوونیە پلەی سیاسییەوە. لەوەدا، ئەرکی سەرەکیی ئەمانە ئەوەیە کە وەفاداری مەسرور و بازرگانییەکەی بن، وەکوو لە پێشخستن و گەشەپێدانی کوردستان.

بیهێنە بەرچاوی خۆت، بۆ نموونە، وەزیری ناوخۆ، ڕێبەر ئەحمەد. ڕێبەر 7 دانە ساڵ ئەندامێکی چالاکی پاراستن بووە و پێش ئەوەیش

چەندین ساڵ هاوکاری پاراستن بووە. لە ڕۆڵی ئێستایدا، چاوەدێری هێزی پۆلیس دەکات و بە پلەی یەکەم دژ بەو کەسانە بەکاریان دەهێنێت کە دژ- بارزانین، لە جیاتی ئەوەی بۆ پاراستنی یاسا و ڕێگاگرتن لە خراپەکاریی بەکاریان بهێنێت.

پاشان وەزیری تەندروستیی سامان حوسەین محەمەد (سامان بەرزنجی). سامان کۆنترۆڵی هەموو نەخۆشخانەکان دەکات، بە ئەهلیی و حکومەییەوە و هەروەها کۆنترۆڵی تەواوی خەزێنەی دەرمانیی دەکات. من لەوە بەر راپۆرتێکم لە سەر کارەکەی هەیە (دیارە ئەو کارەی بە هاوکاریی ئیدریسی ک□و□ی نێچیروان دەکرد) ئەویش ئەو□ بوو کە نەخۆشخانەیەکی بەخشندەکاریان کرد بە کلینیکێکی شەخسیی قازانجبگیر. لە کاتی قەیرانی کۆرۆنادا، کوردەکان باسی دەکەن کە سامان بەتایبەتیی کۆنتراکتی دەرمانفرۆشیی، ئەویش بە نرخی زۆر گران، بەو بازرگانانە داوە کە سەر بە پاراستنن. سەرئەنجامی ئەم کارە لێزمە قازانجێک بووە بۆ تاقمی ناوەوەی بازنەی پاراستن، دیارە لە سەر حیسابی تەندروستیی و خۆشگوزەرانیی خەڵکی کورد.

لە مێژە پاراستن ئالان حەمەسەعید ساڵح بە لایەنگرێکی جێمتمانەی پاراستن دەزانێت کە مەسرور کردی بە وەزیری خوێندن. کاتێک کە ئالان لە سلێمانی نیشتەجێ بوو وەکوو پارتییەک دەست بە کار بوو، دروست لەو کات□دا کە لقەکانی پارتی بەوە ناوبانگیان دەرکردبوو کە گول□□ی زیندوو بە خۆپیشاندەرانەوە دەنا. کاتیک کە جەنابی وەزیر نەبوو بوو بە ئەکادیمیک، مەسرور چاوەڕێی ئەوەی لێی هەبوو کە ئالان مەلزەمەیەک بۆ مێشک شۆردنەوەی جەوانان و لاوان ئامادە بکات وا کە ببن بە وەفاداری پارتی و چیرۆکەکەی. دیارە، بێگومان ئەمە نا واقیعییە – لە سەردەمی سۆشیالمیدیادا و لە کاتێکدا کە چەندین خەڵکی کورد لە تەواوی خانەوادەکاندا لە دەرەوەی وڵات دەژین و لەو دوورەوە باسی دۆخی راستەقینە دەکەن و نیشانی دەدەن، نەشیاوە بتوانرێت نەوەی نوێ بەو شێوەیە گۆش بکرێت. بەڵام هەر ئەو راستییەی کە مەسرور و ئالان هەوڵ دەدەن ئەو کارە بکەن ئاستی فەنتازی و چاولەدوویان نیشان دەدات کە مەسرور وا تێی کەوتووە.

مەسرور بە هەمان شێوە پشتیوان سەدیق عەبدوڵا، وەزیری کاروباری ئەوقاف، ی بەکار هێناوە، بۆ ئەوەی کە ئۆپۆزیسیۆنی ئایینی تا ئاستی گەندەڵیی پێ کۆنترۆڵ بکات. پشتیوان ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پارتیە و بە پێی هاوشارییەکانی لە هەولێر، پاراستنێکی پایەدارە.

وەزیری شارەوانیی و گەشتوگوزار، ساسان عوسمان عەونی، لە هەمان

شانەیە. لە نێوان ساڵانی 2005 و 2009 دا بەڕێوەبەری پاراستن بوو، ئەگەرچی لە راستییدا هەر مەسرور بڕیاردەر بوو. ساسان یەکێکە لە هەرە متمانەپێکراوەکانی ڕێکخراوی ئاژانییەکەی مەسرور و ئەمەش کارەکەی ئەوەیە کە سەرپەرشتی ئەوە بکات کە خاکی حکومەتی هەرێمی کوردستان بخاتە دەستی مەسرور و نوێنەرە بازرگانییەکانی و هاوپەیمانەکانی بۆ ئەوەی کە مەسرور و پاراستن بتوانن قازانج لە گەشەپێدانیان بکەن و بیانفرۆشن لە کاتێکدا کە حکومەتەکەی مەسرور مووچەی مانگانەی کارمەندان نادات.

کوردەکان هەروەها باسی دەکەن کە ئەرکی سەرەکیی ئومێد سەباح عوسمان، سەرۆکی دیوانی ئەنجوومەنی وەزیران (فەرماندە گشتییەکەی مەسرور) ئەوەیە کە مامەڵە سیاسیەکان و بازرگانییەکانی مەسرور پەنهان بکات لە کاتێکدا کە نەهامەتییەکان زۆر زیاتر پێویستیان بە شەفافیەت و ڕوونییە. محەمەد شوکری، سەرۆکی دەستەی وەبەرهێنا، کار و پرۆژەکان، ئەمیش لە ناوبازنەی پاراستنی مەسروردا ڕۆچووە، کە کارەکەی ئەوەیە هێڵ و سنووری نێوان سامان و داهاتی حکومەت، حیزب و کەسەکان بسڕێتەوە و ئەگەریش زۆربەی سەرمایەگوزارییەکان بە ئاراستەی مەسرور نەبات ئەوا بیانگەیەنێتە دەست پاراستن و بەرژەوەندییە بازرگانییەکانی خۆیان.

مەسرور دەتوانێت پاراستن بە هەند وەربگرێت، بەڵام جێی خۆی نییە وەفاداریی ئەوانەی نەزیکین لەگەڵ کارزانیی و کارامەیی تێکەڵ بکات. کێشەی سەرەکی حکومەتێکی مەسرور ئەوە نییە کە پێش خۆی چی تر هەبووە، بەڵکو گەندەڵیی و نەزانییە. گومرگ و باج زیادیان کردووە، لە هەندێک دۆخدا بۆ ڕێژەی سێ سەد لە سەددا. کوردەکان دەبینن کە لە هاوولاتیانی سویسرا پارە زیاتر دەدەن، ئەمە لە کاتێکدا کە مەسرور خزمەتگوزاریی سەماڵیان پێ ڕەوا دەبینێت. بە شێوەیەکی دیکە بڵێین، هەولێر لە دونیادا شاری یەکەمینی ڕێستۆرانەکانە و لە نەخۆشخانەشدا جیهانی سێیە.

نابێت مەسرور سەرسوڕماو بێت کە کوردستان لە سەر ئاورە. ڕەنگە پێی وابێت کە دەندەیی بەڵسەکان دەشکێنێتەوە، بەڵام نابێت لەو خەیاڵپڵاوەدا بێت کە دەتوانێت پشکۆکان بکوژێنێتەوە چون پشکۆکان لەبەر ئازادیی داخ نیین بەڵکو لە سەرئەنجامی گەندەڵیی و تووڕەبوون لە زۆ بەڕێوەبردنێکی هەڵئاوساودا داگیرساون. خەڵکی کورد شایستەی دیموکراسیین، سەرمایەی مرۆڤیی لە هەرێمەکەدا بە ڕاستیی مەزنە و تەنیاش مەتەڵی پارتی ڕێگریەتی، بەڵام لە راستییدا خانەوادەی بارزانیی هیچ ئارەزوومەندیەکیان بۆ بەرقەرارکردنی

دیموکراسیی نییە چون دیموکراسیی بە مانای کۆتاییهتان بە دەسەڵاتیان دێت. زووش یان درەنگ هەر کۆتایی بە دەسەڵاتیان دێت ئەگەر پێیان وا بێت کە ئەم دۆخەی ئێستا هەر وا وەکوو خۆی دەمێنێتەوە. ئەگەر مەسعود، سەرۆکی پێشوو و سەرۆک عەشیرەت، بە ڕاستیی دەیەوێت پارتەکەی و ئەزموونەکە لە سەر ژیان بەردەوام بن ئەوا جێی خۆیەتی حاڵیی ببێت کە ئیتر کاتی ئەوە هاتووە خۆی خانەنشین بکات و پلەی مەسروری کوڕەگەورەی بهن□تە خوارەوە و ڕیشمەی حکومدارییەکە، لانی کەم بە کاتیی، بداتەوە بە نێچیری برازای.

نێچیروان، شایەد، هەروەکوو مەسروری ئامۆزای، گەندەڵیی هەڵگرتبێت و بە کاری شەخسی خۆگەورەکردنەوە خەریک بێت، بەڵام بە پێچەوانەی مەسرورەوە، نێچیروان تێ دەگات کە رێز لە ڕێگای ترسەوە دەستەبەر ناکرێت و تا خزمەتگوزارییش بەرکەماڵ نەبێت ئاشتیی ناچەسپێت. لە بەر خاتری هەموو کوردێک و ئابڕووی خانەوادەی بارزانی، ئیتر کاتی هاتووە مەسرور دەست لە کار بکێشێتەوە.

نووسینی: مایکڵ ڕۆبین
ڕێبوار ڕەشید کردویە بە کوردیی

مایکڵ ڕۆبین توێژەرەوەیەکی هەمیشەیی ئەمریکان ئینتەرۆرایز ئینستیتیوتە (*American Enterprise Institute*) و نووسەرێکی بەردەوامی ڕۆژنامەی ناشنال ئینتەرێستە (National Interest).

https://nationalinterest.org/feature/why%C2%A0masrour-barzani-should-resign-leading-iraqi-kurdistan-174181

تێبینییەکانی وەرگێڕ:

- مایکل ڕۆبین یەکێک لە دۆستە ستراتیژیەکانی کوردە کە عەوداڵی پارەوەرگرتن نییە، بە پێچەوانەی ئەو جەند زڕدۆستەی بنەماڵەی بارزانی کە بە سەدان ملوێن دۆلاریان تیادا خەرج کردوون.
- ئەگەر هەر کوردێک ئەم وشانەی بنووسیایە ئەوا بە هەزاران شێوە لە لای بنەماڵەی مەسعودەوە تاوانبار دەکرا.
- بنەماڵەی بارزانی ڕاستەوخۆ لەگەڵ میت و ئیتلاعات کار دەکەن و تەواوی ستافی حکومەتی کوردستانیان، بەوانەوە کە هێشتا لە

ناو یەکێتیی و گۆڕاندا ماون بەڵام گومانی جیددیان لە سەرە، کردووە بە خزمەتکاری پاراستن و پاراستنیشیان کردووە بە ئینتەرپرایزەک/ بنکەیەکی بازرگانیی سیخوڕیی لەگەڵ وڵاتانی دەراوسێ کە داگیرکەری کوردستانن.

- سەرنج بدەن مەسعود کە لە 2005 ـەوە مەری سەرۆکی هەرێمی لە خۆی داوە و لە پاش ڕیفەراندۆمی فرۆشتنی باشوورەوە مەری “سەرۆکی سەرۆکان” ـی لە خۆی داوە، لەم ڕۆژانەدا لە جیاتیی ئەوەی، هەر لە سەر بناخەی خۆ بە سەرۆک دانان، وەکوو کەسایەتیەکی ئاشتیخواز لە پشت خەڵکی هەژار و تاڵانکراوەوە بووەستێت و قسەی بەرپرسیارانە بکات، دەت خۆشاتی دز و جەردەکان دەکات و وەکوو شەقلاتیەکیی بەئابڕوو دەڵێت “پارتی غەدر لە کەس ناکات و ناشهێڵێت کەس غەدری لێ بکات”. مەسعود لە تەمەنی ٧٤ ساڵییدا و پاش دزینی ملیاردەها دۆلار بەو زمانە زۆر بازاڕییە پیسە دەدوێت. دیارە ئەمە تەنیا وەبیرهێنانەوەیەکە لە پەیوەندیی لەگەڵ ئەم وتارەی مایکل ڕوبین دا وەبیری دەهێنمەوە، دەنا خیانەتی مەسعود و بنەماڵەکەی توێژینەوەی تایبەتیی هەڵ دەگرێت.

ئایا خەباتی زەبرمەند ڕەوایە؟.. کاوە جەلال

لە هەموو قەوارە دەوڵەتییەکاندا، جا دیمۆکراتی یان دیکتاتۆری بن، زەبری دەوڵەتی بە ڕەوا دادەنرێت. ئاخر دەوڵەت گەرەکە لە ڕووخاندن بپارێزرێت. گومانی تێدا نییە کە شێوازەکانی زەبری دەوڵەتی لە شێوەیەکەوە بۆ شێوەیەکی دیکەی دەسەڵاتداری جیاوازن. لە دیمۆکراتییەکاندا بەزۆریی لێدان بە کەبل، ئاوڕشتن یان گازڕشتن، دیلکردن بە فەرمانی دادوەر، دەستوەژێ سەرەکییەکانی زەبری دەوڵەتین، لە دەسەڵاتدارییە دیکتاتۆرییەکاندا بە تایبەتی فڕاندن، گرتن و ئەشکەنجەدان، یان لەناوبردن بە شێوەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، سەر بە دەستوەژێ سەرەکییەکانی زەبرن.

لێ باشترە لە پرسی خەباتی زەبرمەنددا کۆنکرێتتر ڕوو لە شێوەیەکی

دەسەڵاتی نادەوڵەتی بکەین کە زۆرتر لە دەسەلاتە دەوڵەتییە دیکتاتۆرەکان دەمانخاتە بەردەم خەباتی زەبرمەند. ئەم ڕەوشە کە ئەمە هەڵیدەبژێرین، بریتییە لە گێژەلاوژێیەکی دەسەڵاتەکان، ڕوونتر ببێژین، لەو دەقەرەدا بەناو پارتی سیاسی هەن کە وەک کۆمپانیای بازرگانی بە دەستوێژی ڕەوا (لێگیتیم) و هەروەها ناڕەوا کە تەنانەت دەشێت کریمینەڵ (جەریمەیی) بێت، کاروبار و قازانجیان مسۆگەر دەکەن، ئەوجا لە پاڵ ئەو کۆمپانیا زۆردارانەدا بەناو حکومەت و سەرۆکایەتی و پەرلەمان هەن کە هیچیان ڕاستینە نین، بەڵکو کەسانی تاوانبار و هەڕاجکەری سامانی وڵات پۆستەکانیان بە خاتری بەرژەوەندییەکانی خۆیان و هاو-ڕێیانیان پڕکردۆتەوە. پاشان پۆلیس و ئاسایش و بەناو سوپا دێن کە داردەستی خۆیانن، و گۆلەکی دی.

ئایا لەم ڕەوشەدا خەباتی زەبرمەندی جەماوەری ڕەوایە؟ لە ئەمە سەرەتا گەرەکە دوو پرسیاری دی ئاڕاستەی ئەو پرسیارە بکەین تا لە وەڵامەکەی نزیکبکەوینەوە: ئایا تا چەند لەو قەوارە بەدناو و ناڕەوایەدا دەرفەتی خەباتی مەدەنی و گۆڕینی ژیانی خەڵک بە ئاڕاستەی ماف بە هەمووان، دادوەری بە هەمووان، دابینکردنی کار و کەسابەت بە هەموو خەڵک بەبێ جیاوازی و هتد لەگۆڕێیە؟ ئەمە هاوکات گەرەکە بپرسین: ئایا تا چەند دەسەڵاتدارەکان بە ناڕەوا دەسەڵاتیان سەندووە و بە زەبری چەک و مرۆڤکوژان ڕایانگرتووە؟ یان ئایا تا چەند دەسەڵاتداران مرۆڤکوژانی خۆیان لەدژی خەڵک چالاک دەکەن، ئەوە تەنانەت بە فەرمانی دەستەڕژکردنەوە لە ناڕەزاییدەربڕان؟

لێرەدا لایەنێک ئاشکرایە: ئەوە کە وەک هێزی سیاسەتکەر هەیە، هێزێکی خۆسەپێنە، کەواتە ناڕەوایە. ئەو جۆرە هێزانە ڕەوایەتیی دەسەڵاتیان نییە، بەڵکو ئەوان وەک دوژمنی مرۆڤ و ژیانی مرۆڤدۆست، تەنانەت وەک مرۆڤکوژ، خۆیان بە هێزی چەک دەسەپێنن. لە گەڕ لە پەیوەندیی سیاسیی ناڕەوادا هێزی چەک دەستوێژی سەرەکیی پاراستنی دەسەڵات بێت، ئەوا ناڕەواییەکە ڕەوایەتی بە بەرانبەرەکەشی دەدات بە هەڵبژاردنی چەک وەک دەستوێژی گەیشتن بە مافی یەکسانی هەمووان. ئاخر گەر تەنانەت دەوڵەت، ئەوە بێگومان چە دەوڵەتی دیکتاتۆریی ناڕەوا و چە دەوڵەتی دەمۆکراتیی ڕەوایەتیپێدراو بە یاسا، مافی زەبری توندوتیژیان بەرانبەر هاوڵاتیان نەبێت و بەرەنگاربوونەوەی زەبروزەنگەکانیان ڕەوا بێت، ئەوا ئیدی هیچ گومانێک لەوە نامێنێتەوە کە بەرەنگاربوونەوەی زەبرمەندی گێژەلاوژێ سیاسییە

مافیاییەکان هەردەم ڕەوایە. لە بن□□تدا بە بەرەنگاربوونەوەی زەبرمەندی ناڕەوایی کە بەرەنگارییەکی بەئاگایە لە ڕەوایەتیدانی یاسایی بە دەسەڵاتداریی سیاسی، بۆ یەکەم جار دەرفەت بۆ سەروەربوونی مافی یەکسانی هەمووان دەڕەخسێنرێت.

کوردەکانی خۆراسان و بیرەوەرییەکانی شازادەی حەمام.. یوسف محەمەد بەرزنجی

بیرەوەری:

بیرەوەری نوسینەوە لە دنیادا برەوێکی زۆری پەیدا کردووەو خوێنەری زۆری لە دەوری خۆی ک□ کردۆتەوە، نوسەران و هونەرمەندان و سیاسییەکان و کەسایەتییەکانی دیکەش بەگشتی دەستیان بۆ بیرەوەریی نوسینەوەو تۆمارکردنی ڕووداوقەوماوە جۆربەجۆرو هەمەچەشنەکان بردووەو تۆماریان کردووەو لێرەو لەوێ چاپ دەکرێن و بڵاودەکرێنەوە، هەندێک لە بیرەوەرییەکان بەزمانی گشتی خەڵک دەنوسرێن و بەشێکیشیان بەزمانی ئەدەبی و فەنتازیاو شێوە نووسینی پەخشان ئامێز سەرنج ڕاگێش بڵاودەکرێنەوە، بەڵام گرنگ لە بیرەوەریی نوسینەوەو بڵاو کردنەوەی گێرانەوەو ڕاستگۆیی و متمانەیە لای خوێنەر، بیرەوەریش بەشێکە لەمیژووی زارەکی و کە دیکۆمێنت دەکرێ بە ڕاستگۆیی و دوور لە هەر شێواندنێک بنوسرێتەوەو ڕاستییە مێژووییەکان وەک خۆی تۆمار بکرین و بڵاو بکرێنەوەو خوێنەر بەلا ڕێدا نەبرێت؟ ناکرێ نوسەر پشت بە بەرژەوەندی خۆیی و چواردەوری ببەستێ و راستیی□کان فەرامۆش بکات و بە ئارەزویی خۆیی ڕاستی کارەسات و ڕووداو قەوماوەکان بھۆنێتەوە و خوێنەرو خەڵکی سەرگەردان بکات و مێژوو سەرەو بن بکات.. کەواتە مێژووی ڕاستق□ینە و نەمر لە ڕاستگۆیی و پاکژی پەرێزدایە، نەک بەرژەوەند خوازی تاکگەرایی و گۆڕینی ڕاستییەکان و چنگە کڕێکردن بە لاپاڵی سەخت و تاش ب□ردی گەوردا.

محەمەدحسێن پاپولی یەزدی:

مامۆستایی زانکۆو پرۆفیسۆرە،ساڵی ١٩٤٨ لە شاری یەزدی وڵاتی ئێران هاتۆتە دنیاوە،ئەو دەڵێت:کاتیک هاتۆتە دنیاوە، لەو سەردەمەداکە کارەبا ، بەفرگر، تەلەفیزیۆن،ڕێکۆردەر، ڤیدیۆ، بۆری ئاو، حەمام، تەوالێت ورێگاوبان قیرتاوکراونەبوون، یادەوەری مناڵییان لە ڕووی میژووییەوە بەسەروبەرەیە، ئەم یادەوەرییانەش بەهەمان شێوەیە، بەڵام دەتوانیت دەستنیشانی بکەیت کە کام یادەوەریی پەیوەندی بەپێش چوونەقوتابخانە و کام یادەوەریی پەیوەندی بە سەردەمی قوتابخانەو دوا قوتابخانەوەیە.لە ٩٠ خاوەنی بڕواوانامەی دکتۆرایە لە بەشی جوگرافیناسی زانکۆی سەربەنی فەرەنساو ئەندامی سەنتەری لێکۆڵینەوەی لە فەرەنسایە، بروانامەکەی لە سەر هۆز و ئێڵە کوردەکانی خۆراسانە، لە ناو ئەمەی خوێنەري کوردا بەگشتی نە ناسراوەو بەرهەمەکانی بە ئەمە ئاشنا نین، بەڵام کردنە کوردی ئەم بەرهەمەی(پاپولی)زیاتر خوێنەربەرچاو ڕوونی دەبێت کە لە وڵاتی ئێرانی دراوسێماندا یەکێک لە نوسەرو ڕوناکبیرە جوان و مەزنەکان و دەستی گرنگ و بەکەڵکی گەلی ئێمەو مەسەلە ڕەواکەیەتی، کە ئیمە زۆر بەگرنگی و پێویستەوە لەم پیاوە ڕوناکبیرە دەڕوانین و بەرهەم و کارە باشەکانی بە کەڵک و سوودو پێویست بە دۆزی کورد سەیر دەکەین و هەڵیدەسەنگێنین؟ پاپولی بەدرێژایی مێژووی تەمەنی خۆی هەمیشە بە تایبەتی دەستی کوردو کوردەکان بووەو بە یەکێک لە دەستە بەوەفاو ڕاستگۆکانی وەنا دەکرێت، ئەویش لە ڕاستگۆیی و نوسینە جوان و میانە ڕەوییەکانیەتی کە بە وەناو تێروانینی جوان بەرجەستە دەبێت و دەردەکەوێت، بیرەوەرییەکانیشی شایەتی ڕاستگۆیی و دڵسۆزی ئەم کەسایەتییە کە کێشەو مەسەلەی کورد لە بیرەوەرییەکانیدا ڕەنگدانەوەی زۆری هەیەو پانتاییەکی زۆر بەرفراوانی بەخۆیی داگیرکردووە، هەرکاتێک بیرەوەرییەکانی بەڕێز.. پاپولی دەخوێنیتەوە کە بەزمانێکی قەشەنگ و ڕازاوەو هەست بزوێن تۆمار کراون و ڕاستی مێژوویەکی فەرامۆشکراوپەراوێزخراوی بەشێک لە کوردمان لە خۆراسان بۆ ڕوون و ئاشکرا دەبێت و ئازارو خەمەکانیان بە هۆی ئەم نوسینەوە وەک درامای فلیمێکی سینەمایی هەمە جۆر بە پێش چاوو زهنماندا گوزەر دەکەن، وەک خۆشی دەڵێت: ئەگەر مێژووتان دەوێت ئەوە مێژووی ڕاستەقینەیەو وەرن سەدان زنجیرەی دراماو فلیمی سینەمایی لێ دروست بکەن و بەرهەمی بهێنن ئەمە مێژووە دروست و ڕاستەقینەکەیە پێشتر گەر کەسێک لە هەر وڵات و لایەکی ئەم زەوییەدا ڕۆژنامەنووس میدیاکار نووسەر سیاسیی… گەر ستونێک یان چەند وشەو وێنەیەکی بە سەروبنی لە سەر دۆز و کێشەی گەلەکەمان بنوسییایە و بڵاوبکردایەتەوە زور بەلاماناوە گرنگ و پڕبایەخ بوو، بەڵام نەمان دەزانی کە دەستی ڕاستەقینەو کە دوژمنمانە؟! بەڵام لە سەردەمی

گ□□ب□ و بە جیهانی بووندا دەتوانین بە تەواوی دۆست و دوژمنەکانمان لەیەکدی هەڵاوێرد بکەین و دۆستە ڕاستەقینەکانی دۆزی کورد بناسین پاپولی یەزیدی بە یەکێک لە باشترین دۆستە نزیکەکانی گەلەکەمان دەردەکەوێت و شایانی ڕێزو پێزانێنێکی زۆرە، ئەویش لە بەرئەو ماندوبوون و وێناکردنە جوانیەتی کە لە نوسینەکانیدا لە سەر کوردو مەسەلەکەی خستویەتیە پێش چاوی گەل و وڵاتی ئێران و جیهان.

وەرگێڕ…تەها سێکانیانی:

وەرگێڕی زمانی فارسیی و بەکوردی کردن، پێشمەرگەوپارتیزان وتێکۆشەر، کەسێکی ماندووە، زۆرجار لە کەناری مەرگ گەڕاوەتەوە خاوەنی بخششی زۆرە بۆ گەل و ووڵاتەکەی لەو پێناوەدا زۆردەمێکە بەشداری خەبات و تێکۆشانی کردووە، تەها.. جگە لە خەباتی پێشمەرگانەو پارتیزانی ئازیزترین بەشی جەستەی لە دەسدا وەکە یەکێک لە قاچەکانێتی.. چەندین جار بەسوتفە لە ئامێزی مەرگ گەڕاوەتەوە برینداربووە، بەر چەکی قەدەغەکراوی کیمیاوی کەوتووەو چەندین کەس لە خانەوادەو کەسوکاری شەهید بوون! جگە لەو ماندووبوون وئەو خزمەتەی پێشکەشی کردوووە مایەی ڕێزو پێزانینە دەستی بۆ وەها کارێکی جوان و بەپێز بردووە و بە کوردییەکی پڕ بە تام و چێژ بەرھەمی بیرەوەرییەکانی ئاغای محەمەد حسێن پاپولی یەزدی(شازادەی حەمام) ی کردۆتە کوردی کە خۆیی لە چوار بەرگی گەورەی ۱۲۷۰لاپەرەی قەبارە گەورەدا دەبینت□وە. کە پێم وایە هەوڵ و ماندوبوونی لە خەبات و تێکۆشاندا سەروەریی و مێژوویی□کی جوان و پڕبەهای مەزنە و بەم وەرگێڕانەشی مێژووی کەی دەوڵەمەند و پڕبایەخ کردوو مەڵۆیەکی جوانتری خستە سەر مەڵۆکانی تری .. شایانی ڕێزو پێزانینێکی زۆری کتێبخانەی کوردیەو کتێبخانەی کوردی بە سەخاوەتەوە ئەم بەرھەمەی سێکانیانی لە ئامێزی دا جێدەکاتەوە.

شازادەی حەمام:

هەڵبژاردەیەک لە بەرگی یەکەم ودووەمی بیرەوەرییەکان، ٤٧٢ لاپەڕەی قەبارە گەورەی هەیە، لە یەک کتێبدا خۆی دەبینێتەوەو لە نێوەرۆک ناونیشانی هەردوو بەرگەکە بەپێی قۆناخ بەندی جیا نەکراوەتەوە، بەڵام بە پێشەکی وەرگێڕو نوسەرەوە بە سەر ٧٨ ناونیشانی لاوەکی دا دابەش کراوە.

بیرەوەرییەکانیش دەسپێکی بەدەوروبەری ساڵی ١٩٥٣دەگەڕێتەوە بیرەوەرییەکانیش وەک هەر بیرەوەرییەکی دیکەی نوسراو باس لە یەزدو ژینگەی شارو سەردەمی منداڵی و گەشەکردنی کۆمەڵگەو گەڕەک و کوچەکانی شاری یەزد جێگەی باو بپیرانی دەکات و ژینگەیەکە زۆر دوور لە ژینگەی کوردو دابوونەریت و کەلتووری ئێمەیە.

لەم کتێبەدا نوسەر زۆر بەجوانی بیرەوەرییەکانی پێکەوە چینەوەو یەک بەدووی یەکدا ڕووداو بەسەرهات و چیرۆکە جۆراو جۆرەکانی ژیانی بینراوی خۆیی پێکەوە تۆمار کردووە، لەم یاداشتەدا بەزمانێکی شیرین و سیحر ئامێزو سادە نووسیویەتییەوە، خوێنەر کاتێک لە دەسپێکدا دەست بە خوێندنەوەی دەکات هەست بەچێژو لەزەتی خوێندنەوەی دەکات و حەزی بەوەیە بە دووی خوێندنەوەو شوێنکەوتنی ڕووداو بەسەرهاتەکانی (یەزد)ی بکەوێت و وەختێک دەزانێت لەنێو ڕووداو بەسەرهات و گێڕانەوەی سەرگوزشتەوەو بیرەوەرییەکاندا نغرۆ دەبێت و حەزی بەوەیە زیاتر بکەوێتە نێو ئەقیانوسێکی بەرفراوان و بەرینەوە کە خوێنەر هەست بە ئاسوودەیی و لەزەتی بەسەرهاتەکان دەکات… چونکە تائادەیەکی زۆر بە سەرهات و ڕووداوەکان لەنێوەڕۆحی هەریەکەکمانەوە نزیکەو زۆر لەمانەوە دوورنییە بۆیە خوێنەر چێژ لە بەسەرهات و گێڕانەوەو نوسین و تەنانەت وەرگێڕانەکەش دەبینێت، چونکە ڕۆحێکی کوردانەی بەبەردا بەراوەو هەست دەکەیت هەرچەند بەسەرهاتەکان و ڕووداوەکان لە ژینگەو جوگرافیایەکی وڵات و دەوڵەت

وکلتووری زمانەکی فارس دا ڕویان داوە و جیاواز بە ژینگەی کوردییە، بەڵام لەزۆر کونج و کەلەبەردا لەمانەوە نزیکەو تام و چێژ بەخش و سوود دارە.

شاری یەزد:
شاری یەزد جێگەی لە دایک بوون و گەشەی دکتۆر پاپولی، پاپولی لە شارو ژینگەیەکی فرە ئاینی جیاوازو تێکەڵ لە داب و نەریتی ئاینی فرە لە موسوڵمانی سونەو شیعە و زەردەشتی و یەهودی… هەریەک بەجۆرێ لەکێش و تقوسی دینی و مەزهەبی جیاواز ژیان بگوزەرێنن و هەست بە ئارامی و تەبایی فرە مەزهەب بکات لەم شارەداو تەبایی و دوور لە توند و تیژی وکێشی ئارامی بکات و ئەمەش سەرنج ڕاکێشان و پرسیاری جۆراو جۆر لای پاپولی دەخوڵقێنێ و خۆشی بە تەواوەتی لەم بیرەوەریانەدا بە ڕاستگۆیی توانیوەتی وەڵامی دروستیان بە هەڵبژێرێ، نوسەرخەی موسوڵمانەکی شیعە مەزهەب و مێشک فراوانە ئارامی و تەبایی و ئاشتی کاریگەری لە سەر داناوەو دەتوانین پاپولی وەک کەسەکی لە سەرخەو مەیانە ڕەوی تەبا وگونجاو خواستی بە ئاشتی ببینین و خۆشیی بڕوای تەواوی بەماف و ئازادی کەسانی بەرانبەر هەیە، ئەمەش بە دەڕوئەو دەستەواژانەی نێو بیرەوەرییەکانی دەگێڕێتەوەکە بەکاری هێناوە، لە بەرئەوەی ئەو لە هەلومەرجەکی پڕ ئارام و تەبایی نێو مەزهەب و بیرە جیاوازەکان پەروەردەو ئاشنا بووەو ئەوەش لە ڕەفتارو کردەوە و خوڕەوشتی پاپولیدا ڕەنگدانەوەی دروست کردووەو خواستی نەک بە مەزهەب بەڵکو بە مافی گەلان و هاوسێکانی بە تایبەت برا کوردەکانی پێک هێناوەو بڕوای بەگەیشتن بەماف و خواستەکانی کورد هەیەو لەم بیرەوەریانەش وەک مافی مرۆڤبوون بڕوای پێیەتی من ئەم کاریگەریە بە نزیکی و دۆستایەتی و تێکەڵاوی لەگەڵ کوردەکان لە سەردەمی منداڵیی و هەرزەکاری بەگشتی دەگێڕمەوەو خۆشی بە خۆشویستن و میهرەبانی دۆستەکانی سەرسامەو ناچارە داکۆکی لە ئاشتی و برایەتی نەتەوەو گەلی کوردی برای بکات.

کوچەو شەقامەکان:
لەم بیرەوەریانەدا کۆڵان و شەقام وکوچەکانی شاری یەزد و مەشهەد گەنجینەو سەرچاوەی سەرەکی ئەم کتێبەو بیرەوەرییەکانن، دوکان و حەمام و کاری پیشەگەری بچوک پۆلیس و شتەکانی دیکە بەگشتی سەرچاوەی ڕوداو بەسەرهاتەکانن، نوسەرو گێڕەرەوەش بەمەڵێتی ئەوانەی پاڵەوان و خوڵقێنەری بەسەرهاتەکانن لەم شارەدا تەمارکراون و لە دوتوێی لاپەڕەکاندا بوونیان هەیە، ئەو خۆی لە کەش

و هەوای شارو کوچەو گەڕەک وشەقامەکاندا منداڵی گوزەراندوەو هەمووی تۆمارکردووە بۆتە سەرچاوەی نوسینەکانی، ئەو بە میهرەبانی کەسانی نزیک و هاوڕێ و کەس وکارو خانەوادەو دراوسێکانی لە ڕوداوەکان و سەرگوزشتەکان دواو تۆماری کردوون، ئەو وەک مێژوونووس و جوگرافیازان کارەکانی بە ووردی تۆمارکردووەو ڕیتمی مێژووی بە جوانی و خراپی وباشییەکانی گێڕاوەتەوەو وەک خۆی دەڵێت: خۆی بە دوورگرتووە بەپێدا هەڵدان و زیادە ڕۆیی و شێواندن، بەڵکو بە ئەمانەتەوە بابەت و چیرۆک و سەرگوزشتەکانی تۆمارکردووە، وەک گوترا مۆڵەتی تەوای لە زیندووەکان و خاوەن بەسەرهاتەکان وەرگرتووە، ئەمەش زیاتر چێژی بەزمانی ئەدەبی و جوانکاری زمانەوانی و ڕاستگۆیی بەخشیوەتە بابەتەکان و بەزمانی گشتی خەڵک تۆماری کردن و خۆیی بە جوانی وێنەکانی پێکەوە مۆنتاژ کردووە بە ئەوەی وێنە درامییەکان پێکەوە پەیوەست بکات و ئەنجامی جوان وەدی بهێنێت.

کێشەکان:

ئەو لە هەر چواربەرگی بیرەوەرییەکانی شازادەی حەمام، زۆر ڕۆچوتە نێو ڕووداوو کارەسات و کێشە کۆمەڵاتی و تەنانەت سیاسییەکانیشەوە لە بیرەوەرییەکانیدا پانتایی گەورەی بۆ تەرخان کردووەو وێنەی کامێرای نووسینەکەی جوان بەفلاشەوە بەکارهێناوەوجوان وێنەکانی گرتووەو باش مۆنتاژی کردووە، لەنێوکتێبەکانیدا لێیان دواوەو سەرنج ڕاکێشانە خوێنەر لەناو ڕوداو کێشە جۆراو جۆرەکاندا نقوم دەکات وبەزمانە خۆشەکەی خوێنەر تام وچێژی لێوەردەگرێت و حەز بەخوێنەوەی کێشەکان دەکات و ڕەنگە خوێنەر لەزۆر کیشەوە نزیک بیت و زیاتر حەزی لە خوێنەوەیان بێت و تەنانەت ڕەنگە خوێنەر چەن پاپولی بیرەوەری لەگەڵ کێشەکان هەیە؟ ڕەنگە خوێنەریش بە هەمان شێوە لەزۆر کێشەی کۆمەڵاتی و سیاسیی و ئابووری.. بیرەوەری لەگەڵ کێشەکان هەبێت و سەرنجی ڕاکێشێت بۆ خوێنەوەو وەدووکەوتنی کێشەکان و دووبارە بیرەوەرییەکانی نێوکتێبەکە ببنە بیرەوەری خوێنەر.

چیرۆکی سەرکەوتن و تێکشان:

لە چوار بەرگی شازەدی حەمام دەیان چیرۆک و سەرگوزشتەی ڕۆمانیسی پڕ لە ئەوین و خۆشەویستی ناکام و بەیەک کەیشتن و پەلە ئەوین و عەشقی ڕاستەقینەو .. تێدایە، دەیان چیرۆکی سەرکەوتن بەخەون و بەدەستهێنانی بڕوانامەو بازرگانی و سەرکەوتن لەم بیرەوەریانەدا تۆمارکراون، تەنانەت زۆرێک لە خەونی نێوچیرۆک و سەرگوزشتەکان لە

ئێران چونە دەرەو لە ئەوروپاو ووڵاتانی دیکە تەواو کراون، خاوەنەکانیان وەک پاڵەوانی ڕاستقینە بە ئامانج و خولیاو خەونی مەزنی خۆیان گەیشتوون، پاپولی خۆیشی بەخەونی بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەرزوو بەدەستهێنانی گەیشتووە، بەڵام لەچیرۆکی خۆشەویستی کچە کوردو کچانی نێو کوچەی گەڕەک و شار بەناکامی گەیشتووەو خەونی زیندەبەچاڵ و تووشی داڕامان و شکست هاتووە! پاپولی دەیان بەسەرهات وچیرۆکی کۆمەڵاتی و سیاسیی ڕاستقینەی ئاوێتەی بیر□و□رییەکانی کردووەو بەتەواوە تی خوێنەر سەرسام دەکات و لەناو چیرۆک و بەسەرهاتەکاندا وونی دەکات یاخوود دەیکاتە پالەوان وبەشیک لە چیرۆک و ڕووداوەکانی و دەیکاتە بیرەوەری خوێنەرەکانی؟

مادەهۆشبەرەکان:

کۆمەڵگەو گەلانی ئێران بەگشتی بە دەست ماد دە هۆشبەرەکانەوە گرفتارن، وەک دەردێکی کوشندە پێوەی دەناڵێنن، ئەم دەردە کوشندەییە لەو ووڵاتەدا مێژووییەکی دوورو درێژی هەیەو چەندین ملیۆن کەس بە نێرو مێوە، لەدواین ئامارو داتاکاندا لەم ساڵانه دا ئاشکرا کراون، ئاغای پاپولی لەم بیرەوەریانەدا زۆر بە شێوەیەکی تراژیدی و خەمناک باس لە بەکارهێنان و قاچاخچیانی ماد دە هۆشبەرەکان دەکات و لە بیرەوەرییە چواربەرگییەکەیدا لە زۆر شوێن ئاماژەو قامکی لەسەر چیرۆک و ڕوداو کێشەی ماد دە هۆشبەرەکان لە کۆمەڵگەی ئێرانییدا داناوەو ئەم دەردە کوشندەو تەونە جاڵجا□کییە کە گەمارۆی گەلانی ئێرانی داوەو گۆمەڵگەی ل□ نێو ئامێزیدا بەتەوای خنکاندووە لەم بیرەوەریانەدا ڕەنگدانەوەی بەرچاوی هەیەو بەجەنگێکی بەردەوامی دەچوێنێ کە بەرۆکی گەلانی ئیرانی گرتووەو ل□ نێو قەیرانی سامناک و سەختدا کۆمەڵەگەی تووشی ئیفلیجی کردووەو بە ئەرکی سەرشانی دەوڵەتی دادەنێت کە بەتووندی به ڕووی ئەم دەردو نەخۆشییە سامانکە ببێتەوه و هەوڵی تەواو بۆ لاوازکردن و کەم کردنەوەی ل□ نێو کۆمەڵگەی ئێرانیدا بنێت و دەستی قاچاخچیان و بەکاربەرەکانی ماد دە هۆشبەرەکان لە کۆمەڵگەدا دووربخاتەوەو بەچڕی دژی ئەم دەردە ببنەوە و بەسەریدا زاڵ بن و ڕێگا چارەی تەندروستی بۆ بدۆزنەوە.

پەروەردەو فێرکردن:

لە ساڵی پەنجاکانی سەدەی ڕابردووە لە دەوڵەتی ئێراندا زۆر گرنگی بە پەروەردەو فێرکردن دراوە، ساڵ بە ساڵ قوتابخانەو زانکۆکان پەرەیان پێدراوەو لەڕووی ژمارەو دۆخی خوێندنەوە گەشەی پێدراوە،

خوێندنی باڵاو بە دەستھێنانی بڕوانامەی بەرز لەدەر□و□ناوەوە زۆر بەدەست هاتووەو کەڵک و سوودی زۆری لەنێوەندی پێشکەوتن و ڕەنگدانەوەی گەورەی هەیە، پاپولی جگە لە قوتابخانەو حەوزەیی دینی و قوتابخانە مەزهەبیەکان زۆر پێداگری لە سەر پێشکەوتن و گەشەی پەروەردەو فێرکردن لە زانکۆکانی ئێران بەگشتی لە شارە جۆراو جۆرەکان و بەتایبەت لەشاری تاران وشاری مەشهەد دەکات و بەرهەمهێنانی خاوەن بڕوانامەی بەرزو کادری زانستی لە هەموو بوارەکان دەکات و هەڵسەنگاندن و بەرزنرخاندنی لە ئاستی ئێران و ناوچەکەو تەنات لەجیهاندا بۆ بوارەکە دەکات و دەڵێت: ئێران لەکاروانی پێشکەوتنی جیهاندا ڕێدەکات و بەرو هەنگاوی گەورە دەچێتە پێشەوەو ئەم نەخشێکی باشی لەنێو کۆمەڵگەی ئێرانیدا بۆ خۆی مسۆگەر کردووە، تەنانەت لە هەلومەرجی خوێندن و گرنگی پێدان و گەشەی قوتابیان بەگشتی و ئاستی هۆشیاری کۆمەڵگەی ئێرانی بۆ ئاستی بەرزو پێشکەوتنی دەکات و دەیان چیرۆکیش لەو سەرکەوتنانەدا دەگێڕێتەوە.

بازرگانی، پیشەسازی، کشتوکاڵ و تەندروستی:

یەکەم: لە شازادەی حەمام و بیرەوەرییەکاندا بەگشتی، بواری بازرگانی و پیشەسازی و گەشەی ئابووری کۆمەڵگەی ئێرانی باس دەکات و لێی دوواوە، گەشەی کارخانە بچوکەکان بۆ کارگەی گەورەو تێکەڵاو بوونی بە پێشبڕکێ جیهانیی و ناوچەییەکان لە بیرەوەرییەکاندا ڕەنگانەوەیی هەیەو هەر لەچنینی دەستی و گەشەی بۆ کارگەی گەورەو پیشەسازی ماشێن و پۆڵاو ئاسن... و بازرگانی گەورە لە ڕووی ئابووری و پیشە سازی و گەشەی کشتوکاڵەوە بە شێوەیەکی مۆدرن لێی دواوەو باسی لە هەنگاوە هەڵگرتووەکانی ئەو پێشکەوتنە ئابوورییە دەکات کە دەوڵەتی ئێران لەهەموو نێوەندەکانی کشتووکاڵ و بازرگانی و پیشەسازی و سەرکەوتنەکانی کۆمەڵگەو دەوڵەت پێدا گوزەر دەکات و تا ئێستا گەیشتۆتە قۆناخی بەرز، دەبێت ئەوەش لە بەرچاو بگیرێت بە هۆیی پیشەسازی پتر□□و□، کۆمەڵگەو دەوڵەتی ئێران گەشەی زۆری بەخۆیەوە بینەوەو لە قۆناخی بەرزی پێشکەوتن دایەو بەهۆی پیشەسازییە جۆراو جۆرەکانی پتر□□و□ کە باش لەلایەن دەوڵەتەوە کەڵک و سوودی گەورەی لێوەرگیراوە. ئیران قۆناخی باشی سەرکەوتنی ب□ی□و□و لە ئاستێکی بەرزی بازرگانی و پیشەسازییە جۆربەجۆرو بواری کشتوکاڵی لە گەشە کردن دایەو بە هەموو شێوەیەک سود لە تاقیکردنەوەو ئەزمؤنی ووڵاتان و گەشەو سەرکەوتنیان لەبواری تەکنەلۆجیاو ئامێرسازیدا وەرگیراوە.

دووەم: تەندروستی و بوارەکەی لە ساڵانی پەنجاکانی سەدەی ڕابردوو تا ئێستا ساڵ بە ساڵ وەک یەک نەبووە، ب□ پێی بیرەوەرییەکان، سیستەمی تەندروستی لە ساڵی پەنجا بۆ حەفتا و هەشتاو نەوەدەکان وتادوایی سەرەتا سیستەمێکی لاواز بووە لە ڕوی دکتۆرو خەستەخانە و نۆرینگەو و کەوادیری تەندروستی و ئامێرە تەندروستییەکان، بەڵام بە هۆی گەشەی زانکۆو زیادبوونی کەوادیرو فەرمانبەرو پێداویستییە تەندروستییەکان و نەخۆشخانەو و نۆرینگەکان لە سەرتاسەری ئیراندا، ئێران قۆناخی بەرزی لە بوارەکاندا بڕیوەو وەک باس دەکریت شتێکی ئەوتۆی لە ووڵاتانی پێشکەوتوو لەڕووی بواری تەندروستی کەمتر نیە لە ووڵاتان و لە پلەی گەشه کردوو بەرزدایەو تەنانەت لەزۆر شوێنەوە بۆ بوارەکان، نەخۆش سەردانی ئێران دەکەن و لە ئاستیکی بەرزی تەندروستی دان لەڕووی چەندایەتی و چۆنایەتی ئاستی بەرزی بڕیوە، ئاغای پاپولی باسی ه□زاری و بڵاو بوونەوەی چەندین نەخۆشی لە سەرتا سەری ئیران دەکات و باس لە بنەبری ئەو نەخۆشیانەش دەکات و کەم بوونەتەوەو نەخۆشییەکانیش و ئاستی هۆشیاری و تەندروستی هاووڵاتی ئێرانی بە دۆخێکی باش و زیادبوونی نەخۆشخانەو دکتۆرەکان، کاریگەری زۆری لە سەر سیستەمی تەندروستی داناوە، تەنانەت وەک لە بیرەوەرییەکاندا لە ساڵانی پێشووتردا بەهۆی زۆرێک لە نەخۆشییەکانی وەک سورێژەو وگرانەتاو کۆلێرەوڕشانەوەو نەخۆشییە وەرزییەکانەوە.. دەیان کەس دەمردن، بەڵام لە ئێستادا دۆخەکە جیاوازەو بە هۆی پێشکەوتنی سیستەمی تەندروستی و بەرزی ئاستی ڕۆشنبیری و ئابووری و کۆمەڵایەتییەوە کۆمەڵگەی ئێرانی سەرکەوتن و پێشکەوتنی باشی بە دەست هێناوەو دەکرێ گەلان و دەوڵەتانی د□□ر□کە سوودی لێوەربگرن.

کوردەکانی خۆراسان

ئەگەرگەڕیدەیەک یانووسەریێک یامیسۆنێرێک و ڕۆژنامە نووس□□ک، سیاسییەک سەردانێک، یاخو ڕیپۆرتاژێکی ڕۆژنامەوانی تەنانەت لە ڕادیۆ و تیفی یەکانەوە شتێکی لە بارەی کوردو کێشەو مەسەلەکەی یان هەواڵێکی بڵاو کردبایەوە، ئێمەی کورد زۆر گوێقوڵاخ و سەرسام دەبووین بەنوسین و هەواڵەکان کە لەلایەن بێگانانەوە باسمان دەکەن یاخود فلیمان لە بەرەوە پیشان شەقام و ڕەئی جیهانی دەدرێت، زۆرێکیش لەو نوسین و فلیم و هەواڵانەی له بارەی کوردانەوە بەگشتی بڵاوکراونەتەوە بێویژدانی و نادروستی و هەڵەی زەق و کوشندەیان لەبارەی کێشە ڕەواکەمان و سەرکردەو ڕاپەڕین وبزووتنەوەو شۆڕشەکانی کوردەوە بڵاوکردۆتەوە و دۆزی کورد جوگرافیاو مێژووکەیشان شێواندوە، جگە لەوەش دابەشکردنە جوگرافیک□ش د□خ و

هەلۆمەرجێکی نالەباری بە سەر دۆزو کێشەی کوردا سەپاندوەو پەرتەوازەیی بزووتنەوەی کوردیش لە هەرپارچەیەکدا، کێشەکە و دۆزەکەی بەلاڕێدا بردووەو سەنگ و بەهای لە بەردیدەی سیاسەتی جیهانیدا کەم کردۆتەوە وئامانجەکانی کوردی لاسەنگ کردووەو ڕێگەی لە سەربەخۆیی و دامەزراندنی دەوڵەت گرتووە بۆیە کوردەکان لە هەرپارچەیەکی دابەشکراودا بە سەر زۆر جۆگە بەکەمی یان زۆری دابەش بوون لە ڕووی ژمارەوە یان بە زۆرەملێ کۆچیان پێکراوەو لەنیشتمان و خاکی خۆیان دوور خراونەتەوە. پرۆفیسۆر دکتۆرمحەمەد حسەن پاپولی یەزدی، یەکێک لە مامۆستاکانی زانکۆو خاوەن بڕوانامەی بەرزە لە زانکۆی سەربۆنی فەرەنساو لە سەر کوردەکانی خۆراسان، ئەو دەستەکی گرنگ و پێویستی کوردە، زۆر بە جوانی جگە لە بڕوانامەکەی لە سەر کورد لە بیرەوەرییەکانی شازادەی حەمام دا لە دۆخ و هەلومەرج و هۆزوو تیرەکانی کورد دواوە کە شایانی خوێنەوەو ڕێزە، پاپۆلی لە باشترین دەستەکانی گەلەکەمان و کورد ئەژمار دەکرێت کە بە جوانی لەسەر کورد دوواوە.؟

لە بارەی کوردەکانی خۆراسانەوە:

نوسین و لێکۆڵینەوەو توێژینەوە لە بارەی بەشێک لە کوردەکانی خۆراسان لە ئێران، زۆر کەمە ئەویش بەهۆی پەراوێزخستن و دوری و کەنارگیری کوردەکانی ئەو دەڤەرە لە خاکی کوردستانی گەورە. جگە لە فەرامۆشیان لە لایەن دەوڵەتی ئێران و سیستەمی سیاسی ئێران و شاردنەوەی کێشەو دۆزەکەیان، ئەمەش هۆکارێکی تری پەراوێزخستن و فەرامۆشکردنیانە. وەک گوترا سەرچاوە لە بارەیانەوە کەمە، بەڵام لەم ساڵانەی پێشتردا یەک دوو سەرچاوە لە بارەی کوردانی خۆراسانەوە لە کوردستانی باشور دەرکەوتن یەکێک لەو بەرهەمە باشانەی کە نووسراون و لە شێوەی چوار بەرگ کتێب چاپ و بلاو کراوەتەوە،کۆچی مێژوویی کورد بۆ خۆراسان، نوسینی کەلیموڵڵای تەوەحودی، وەرگێڕانی عەدنان بەرزنجی کە هەرچوار بەرگەکەش لە لایەن دەزگای چاپ و پەخشی سەردەمەوە، لە قەبارەی گەورەدا لە ساڵی ٢٠٠٥ تا ساڵی ٢٠٠٩چاپ و بلاوکراونەتەوە، بەرگی یەکەم: ٣٩٧ لاپەڕەیە، بەرگی دووەم:٣٤٦ لاپەڕەیە، بەرگی سێیەم:٦١١ لاپەڕەیە، بەرگی چوارەم:٤٢٣ لاپەڕەیە، ئەوی ڕاستی بیت ئەم کتێبە یەکێکە لەو کتێبە بەنرخ و باشانەی لە بارەی مێژووییەکی نادیاری کوردەکانەوە نووسراوەو نووسەرەکەی هەوڵێکی زۆری داوەو بە سەرچاوەیەکی باش و متمانە پێکراو شایانی ئاماژە پێدانە لە بارەی کوردەکانی خۆراسانەوەو شایانی خوێندنەوەیەو تەنانەت وەک سەرچاوەش زۆر بەسودە. چونکە نووسەرەکەی مامۆستای زانکۆو یەکێکە لە کوردەکانی

خۆراسانە و زۆر بە باشی ئەو مێژووە تاریکەی ڕووناک کردۆتەو□ و لێی دوواوە. بەرھەمێکی تریش کە لە لایەن دەزگای چاپ و پەخشی سەردەمەوە، چاپ و بڵاوکراوەتەوە ڕۆمانی بەناوبانگی (کەلیدەر)ە کە لەلایەن نووسەری گەورەی ئێرانیی(مەحموود دەوڵەت ئاباد)ییەوە، لە دە بەرگدا نووسراوەو سیامەند شاسواری لە زمانی فارسییەوە بە کوردییەکی ڕەوان و جوان کردووییەتیە کوردی و ساڵی ٢٠١٢ لە ٣٤٨١لاپەڕەدا بڵاوکراوەتەوە، ئەم ڕۆمانە بەرزەش باس لەئێل و ھۆزە دەوارنیشینەکانی دەڤەری خۆراسان دەکات و لە زوڵم و ستەم و گیانی بەرنگاری و قارەمانێتی کوردەکانی خۆراسان دواوەو داستانی خۆشەویستی خاک و عەشقی کوردەکانی خۆراسان و ئازارو مەینەتی و خەون و خولیاو ئاوات و ئامانجەکانیان لەم ڕۆمانە ناوازەو قەشەنگەدا دەکات، ک□ بەرد بە بەرد دەھێنێتە سەرزاران. کە دەتوانین بڵێین: ئەم ڕۆمانە بەیەکێک لە ڕۆمانە جوان و ناوازەو بە ھەیبەتەکانی نێو کتێبخانەی کوردی و کتێبخانەی جیهان ئەژمار دەکرێت و بە جوانترین ڕۆمانەکانی خۆرھەڵاتیش دەردەکەوێت، شایانی خوێنەوەو ھەڵوێستەکردنە لە سەری و ڕۆمانێکی زۆر بەتام و چێژبەخش و ناوازەیە وەک گوترا لە ئازارو ستەم و زوڵم و ئەوین و عەشقی کوردەکان لە خۆراسان دەدوێت و بەتەواتی وەک ڕۆمانێکی زیندوو لەیاد نەچوو دەمێنێتەوە.

شازادەی حەمام و کوردەکانی خۆراسان:

(کاتێک محەمەد حسێن پاپولی یەزد)ی قوتابی بووە لە سەرەتایی لاویی و قوتابخانەی سەرە تایی و ناوەندی، ئامادیی و پاشان زانکۆ، چ بەھۆی کارو پیشەوە یاخود بەھۆیی گەشتی زانکۆ و یاخوود دراوسێیەتیەوە تێکەلاوی لەگەڵ کوردەکاندا، لە شارەکانی یەزدو مەشهەد و سەرسنوورەکانی کوردستاندا بە تایبەت شاری مەھاباد و سەردەشت، بەھۆی چوونی خێزانە ھەژارەکانی یەزدو مەشهەد بۆ کەتیرە کردن، بۆ درووست بووە، ئەو گەشتانەی لە ساڵی ١٩٦٨وە دەست پێدەکات، چەندین گەشتی تاک و بە کۆمەڵی ئەنجام داوە، پەیوەنییەکە زیاتر کۆمەڵایەتی و بۆ کۆکردنەوەی زانیاری بووە بۆ بەدەستھێنانی بڕوانامەو تێزی زانکۆیش بووە، ئەوەش لە نێوەندی خوێندنی لە زانکۆدا لە دەرەوەی ئێران بە تایبەتی لە فەرەنسا بە سوود بووەو توانیوێتی بە ھۆی ئەو تێکەڵاویی وگەشتانەوە ئامانجی زانکۆ کە بڕوانامەی بەرزو دکتۆرایە ساڵی ١٩٨٢وە چنگ بخات لە سەر ھۆزە کوردەکان لە زانکۆی سۆربۆنی فەرەنسا،وەک خۆیی لە بیرەوەرییەکانید دەڵیێت:من ئەوەندە عاشقی ئەو خەڵکە خێڵەکییانە بووم، کاتێک چووم بۆ پاریس تێزی دکتۆراکەم لە سەرھۆزە کۆچەرییەکان نووسی، وا ھەست

دەکەم لە هەر شوێنیک عیشق خۆشەویستی، میوان دۆستی، هاوژینی، بوونیان هەبێت و پەیوەندی بە پارەوە نەبێت ئەو شوێنە بە هەشتە. کەواتە بەرژەوەندی و ئامانجی پاپولی پارەو سەروەت بە دەستهێنان نەبووە، بەڵکو ئەوینی بە دەستهێنانی بڕوانامەو وەدەست خستنی زانیاریی بووە، ئەوەش خۆشەویستەکی بەرزی زانستییە کە لە دەروونی پاپولی دا چەکەرەی کردوەو، هۆزەکانی کوردیش هەمیشە لە جوڵەو گەشتی گەرمێن و کوێستاندا بوون و میوان دۆست بوون و سەرچاوەی خۆشەویستی بوون، بۆیە پاپولی چۆن هۆزەکان باوەشی گەرمی میوانداری و خۆشەویستیان بەکردەوە، ئەویش بە ئەمەک و بەوەفا بەرانبەر هۆزو ئێلەکان دەرکەوتووەو بۆتە دەست و بەشێک لەوان و دۆستی هەمیشەیی کوردەکانی خۆراسان و کوردستان بەگشتی، هۆزەکان زیاتر لە دەڤەری خۆراساندا کۆچەری و بژێوی ژیانیان لە سەر ئاژەڵداری و بەروبوومی ئاژەڵ بووەو پەیوەست نەبوون بە پیشەی کشتوکاڵ و بازرگانی و نشتەجێیی هەمیشەییەوە، کاواتە ئاژەڵداری و پیشەی سەرەکی هۆزو ئێلەکان بووەو پاپولیش لە گەشتەکانیدا میوانیان بووەو بەکەسێک لە هۆزەکان دانراوەو توانیوێتی لە ڕێگەی میواندارییەوە پەیوەندییەکی باش دروست بکات و بیکاتە پەیوەنییەکی تەندروست تا زانیارییەکانی ڕۆژانە وە دەست بخات و کۆیان بکاتەوەو سودی باشی لێوەرگرێت و لە بڕوانامەکەیدا بۆی بەسود بێت. ئەو ساتی گەڕانەوەی مەگەل و سەرلە ئێوارە و ئاوابوونی خۆرو دەشینی مەڕەکان لەلایەن کچانی قەشەنگی خێزان و هۆزەکانەوە زۆر بەجوانی لە تابلۆی نووسینەکانی و دیمەنەکانی تۆمار کردووە بەنووسین و بەوێنەی فۆتۆگراف لە بیرەوەریی و کتێبەکانیدا ڕەنگدانەوەی جوانی هەیە. یان یاری و قسەی خۆش و سەرگوزشتە و گاڵتەو گەپی زۆر دەواری بەر تریفەی مانگە شەو، کەزۆر چێژ بەخش و بەتام بوون بەلای پاپولییەوەو بەساتە دووبارە نەبووەکان لەی دواو تۆماری کردوون.

ژێر ڕەشماڵ و دەوارەکان:

ژێر ڕەشماڵ و دەوارەکان تەنیا بە پشوودان و خەو خۆراک نەبوون، وەک پاپولی بەمان دەگێڕیتەوەو دەڵێت: شەوێک میوانی ماڵێک بووین لە نێو هۆزە قەشقاییەکاندا، ئەوماڵە هەموویان فارسییان بە باشی دەزانی شەو پیاوی خاوەن ماڵ شانامەی بە خوێندینەوە، ئەو پیاوە کەسێکی زیرەک و وریا بوو، شارەزاییەکی باشی لە مێژوودا هەبوو، شتی زۆری دەزانی، من بە یەکەم جار ناوی ناسرخان و خەسرەوخانی قەشقایم لێرە بەرگوێ کەوت. ئەمە ئەوە پیشان دەدات کە پاپۆلی لێرەوە سەرچاوە مێژوییەکانی بەرگوێ کەوتووەو هانیی دراوە تا

لەمێژووە ئاگاداربێت، ئەشماڵەکان سەرچاوەی زانیاری و مەعریفەو بە سەرهاتە مێژوویییەکان بوون وتەنانەت بە قوتابییەکی زانکۆش سەرچاوەی بەکەڵک بوون. ئەو نرخی ئەم سەرچاوەی باش زانیوەو کەڵکی لێوەرگرتوون. هەرچەند قەشقاییەکان تورک زمان بوون، بەڵام بۆی بەسوود بوون، قشقاییەکان خاوەنی هەوارەڕەشماڵ بوون جێگەی ساخکردنەوەی مەنجەڵ وکەلوپەل و پێداویستییەکان بوون، لەنێو هۆزەکاندا پاپولی ماوەیەک خەریکی ساخ کردنەوەی مس و مەنجەڵ بووە لەنێو هۆزە کوردو توورکەکاندا، ئەمەش زیاتر سوودی بە پاپولی و بواری بیرکردنەوەی گەیاندووە. تەنانەت لەباری جل و بەرگ و شێوەو ئیش و خواردن و باری تەندروستی و ئیشوکاری هۆزە تورکەکان و کوردەکانەوە زانیاری زۆر باشی تۆمارکردووە و بە بڕوانامەو بیرەوەرییەکانی کەڵکی لێوەرگرتوون و بەسوود بوون بۆی. تەنانەت زۆر خووڕەوشتی باش و خراپ و بەدڕەوشتی نێو هۆزەکان و ناپاکی و خراپەکانی ئەو کاتەی تۆمارکردووەو بیرو ڕاو بۆچونی خۆشی خستۆتە ڕوولە سەریان، تەنانەت داودەرمان دروستکرن لە گژوو گیاو بەرهەمی ئاژەڵ وگژوگیا سروشتییەکان لە لایەن تاکی هۆزەکانەوە، لەلایەن پاپوولییەوە تۆمار کروان و لە بیرەوەرییەکاندا لە بارەیانەوە دواوەو چیرۆکە جۆراو جۆرەکانی دەگێڕێتەوە.

ژن لە نێو هۆزەکاندا:

دەربارەی ڕێحی زیندووی نێو کۆمەڵگەو نیوەی مرۆڤایەتی کە ژنە، لەنێو هۆزو ئێڵەکانی خۆراساندا، لەنێو بیرەوەرییەکاندا پایە و مەزنی و ئازادی و تەکۆشانی ژن و ئازارو سەروەرییەکانی ئەم توێژە بە سەخاوەت و جوانی نەخشەنراوەو خەبات و گەوریی و ماندوو بوونەکانی ژنی کوردی ناو هۆزەکان لەلایەن ئاغای پاپۆلییەوە تۆمار کراوون و لە بەخێوکردن و کاروباری نێو هۆزەکانی خۆراسان ژنان پێشەنگی ڕاو بۆچون وەرگرتن و بەڕێوەبەری نێو هۆزەکانن و پەروەردەو بەخێوکردن و منداڵداری و ئامادەکردنیان جگە لەکاری ئاژەڵداری و ماڵداری بەشی شێری لە بیرەوەرییەکاندا بە تەرخان کراوەو پاپولی بە بەرزی و جوانی باس و خواسی لەبارەی ژنەوە تۆمارکردوە و قارەمانێتی و ئازایەتی ژنی کوردی بەویژدان و واقیع بینی ئەو ڕۆژگارو سەردەمەی باس کردووە.

هەژاری و نەبوونی تەندروستی خۆراک و نەبوونی پێداویستی سەردەمیانە بە ژنان و بەتایبەت هۆزەکان کاریی گەری گەورەی کۆمەڵایەتی لەسەر ژنان دروست کردووە، ڕێگری دابوونەریتە کۆمەڵایەتییەکان و سەرکوتکردن بەهۆی دابوونەریتەکانەوەو نەبوونی نەخوێندەواری وکرانەوەی نێوکۆمەڵگە ڕێگرن لە پێشکەوتن و دواکەتنی

ژننان لەناو هۆزو تیرەکانی خۆراساندا و ژنان ناتوانن لە پلەو پۆست و شوێنە گشتییەکاندا بەشداری پێشکەوتنی کۆمەڵگە ببن، لەبیرەوەرییەکاندا ئەم لایەنە جۆراوجۆرانە ئاماژەی پێدراوە و ڕوون کرواتەوە.

دووبارە شاری یەزدو ژن:
شوێنی لە دایک بوون و گەشەی منداڵی و گەنجی ئاغای پاپولی یە، جێگەی پێکەوە ژیان و لێبوردەییە، لە کۆڵان و کوچەکاندا دەیان ماڵی موسلمانی شیعەو سونەو زەردەشتی و یەهودی و کوردو فارس پێکەوە ژیاون و دووربوون لە کێشەو گیرو گرفت، شوێنە فەرهەنگییەکانیش بۆ پارەی یەهودی و موسوڵمان وزەردەشتییەکان دروست کراون، وەک دەڵێین: بەم شار دەگوترێت شاری خێرخوازان. کەژنانی یەزدیش بەشدارییەکی چالاکی پێشکەوتن و خیرخوازی ئەم شارە میژووییەن و لە پەروەردەکردن و پێگەیاندنی نەوەکاندا دەوری کاریگەرو گرنگیان بەدرێژایی مێژووی ئەم شارە لە بەرچاوە.

هۆزەکەی حاجی عەلی خان:
ئەم هۆزە یەکێک لە گەورە هۆزەکانی دەڤەری خۆراسانە، زۆرینەیان کەسوکاری یەکترن، گەورە و سەرەک هۆزیان حاجی عەلی خانە سەرەک هۆزی (زەعفەرانلەم) کە پیاوێکی قسەڕۆیشتوو سەنگین و نانبەدەو میوان دۆست و سەخی تەبیعەتە و خاوەنی خێزانێکی گەورەیە، دەستڕۆیشتوو بەدەسەڵات و خاوەن فەرمان و بڕیاری هۆزەکەیە، ئەوەی حاجی عەلی دەڵێت: فەرمان و بڕیارە ئەوکاتە تەمەنی ٦٥ ساڵ بووە، کە ئاغای پاپۆلی ناسیویەتی و میوانی خۆیی و هۆزەکەیی بووەو سەرچاوەی زانیاری و نووسینی تێزو بڕوانامەکەیی و سەرچاوەیەکی گرنگی بیرەوەرییەکانی شازادەی حەمامە، وەک حاجی ئەوکاتە گوتوویەتی: پشتی دوانزەهەممان لە کوردستان بووە ناوی ئەردەشێر خان بووە، بنەماڵەکەی لەلایەن شا عەباسی گەورەوە هێنراون بۆ خۆراسان، ئەرکەکەیشیان ئێشکگرتن بووە لە سنوورەکانی خۆراسان. لە سەردەمی شا سوڵتان حسێن دا بەشێک لە لەوەڕگەکانی نێوان قوچان و شێروانی ئەمڕۆدراوە بە باپیرەگەورەی ئێمە لەو کاتەوە تاکو داخستنی سنوورەکان لە لایەن ڕووسیاوە، ئەمەلە نێوان کێوەکانی قوچان و لەوەڕگەکانی دەشتی تورکمانستان، گەرمیان و کوێستانمان کردووە، کاتێک سنوورەکان داخران گەرمیانمان گۆڕی بەرەو دەشتی تورکمان سەحرا.
حاجی خێزانکەی خاوەنی ١٧ مناڵە وخاوەنی ٣٩٠٠ سەرمەڕەی هەمەجۆرە. لە تەمەنی ٦ـ ٧ ساڵییەوە مەڕناس و شوانکارەی کردووە، پیاوێکی بە

هەزبووە، ئەو خوێن و ماندوبوون و ئارەقەی لە چیاو دۆڵەکان و توولە ڕێگاکان ڕشتووە پیاوێکی چاپوک و ڕەشیدو لەزانە و قسەزانە، کەلەم بیرەوەریانەدا جێگەی تایبەتی بە دانراوەو لە مێژوو جوگرافیاو ئاو هەواوی ناوچەکە زۆر شارەزاو قاڵە، سەرچاوەی زانیاری گرنگ بووە بۆ قوتابیانی زانکۆو ئاغای پاپولی و تەنانەت مامۆستایانی زانکۆش، لە هۆزەکەی حاجی عەلی خاندا بەکاری بە پیاوان و گەنجان و ژنان نەبووە، هەموو بەکەمەوە کاری لە وێنەو مەڕو دەشین وەمشکەژەنین ئاوهەنان، تەنانەت ڕەشماڵە چنین و تەشی ڕستن و تەونیان لە داردەخست و بەڕەیان دروست دەکرد، کە زۆرێک لەم ئیشوکارانەی ئاماژەیان پێدرا لەلایەن ژنانی هۆزو کرێکارانی هۆزەکەی حاجی عەلی خانەوە ئەنجام دەدران و هەموو ئارەقەیان بە پارووەنانێک لە کەوڵ نەو لەهەوارەکانی خۆراساندا دەڕشت، ئەم بیرەوەریانەی دکتۆرمحەمەد حەسەن پاپولی یەزدی شایانی خوێنەوەو هەڵوەستە لە سەرکردن و تێڕامانە، زمانێکی سیحر ئامیزو سەرنج ڕاکێش و بەتام و چێژە، ڕووداو بە سەرهات و چیرۆکی سەرنج ڕاکیش و پڕپەندو تاقیکردنەوە ئەزمەنی تێدایە، وەک دەڵێن لەم چواربەرگەدا چی؟ تیانیە فەرهەنگە زمانە مێژووە جوگرافیاو دابوونەریت و دەیان شتی جۆراوجۆری لە دوتوێی خۆیدا بەڕاستگەی کەکردەتەوەو لە زۆر دەرگاو دەروازەی داوە، دەستی بەزۆر کونوو کەلەبەری شاراوەی نەوکلتوورە جیاوازەکانی ئێران بردووەو ئاشکرای کردوون، هیواخوازم دکتۆر محەمەد و وەرگیر تەها سەکانیانی سەرکەوتوبن و ماندوو نەبن بە ئەم بەرهەمە جوانەی پیشکەش بە خوینەری کوردزمانیان کردووە، دەتوانم بڵێم: دکتۆر محەمەدحسەن پاپولی یەزدی بە نزیک ترین و بەوەفاترین دەستی ڕاستەقینەی کورد لەم ڕۆدا ئەژمار دەکرێت و شایانی ڕێزو پێزانینە بە ئەم پیاوە نموونەییە و ئەو شارەزاییە بەوەندییەی کەلە سەر کوردوکوردستان بەگشتی هەیەتی، ئەم بەرهەمەی بەیەکێک لە بەرهەمە جوان و سەنگینەکان ئەژمار دەکرێت و ئیمەی خوینەریش بەرز دەینرخێنین.

سەرچاوەکان:

١ — شازادەی حەمام، محەمەد حسەن پاپولی یەزدی، وەرگێڕانی تەها سەکانیانی — چواربەرگ چاپخانەی کارۆ ساڵی چاپ ٢٠١٨ — ٢٠١٩

٢— کوردەکانی خۆراسان، کەلیموڵڵای تەوەحودی، وەرگێڕانی، عەدنان بەرزنجی، چواربەرگ ساڵی چاپ ٢٠٠٥ — ٢٠٠٩ لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم.

٣ — کەلیدەر، ڕۆمان، مەحموود دەوڵەت ئابادی، وەرگێڕانی، سیامەند شاسواری، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ساڵی ٢٠١٢

٥، ٦ ـــ ٩ ـــ ٢٠٢٠

ئەوانە کێن خۆپیشاندان دەکەن؟ .. شوشان مستەفا

وەڵامی ئەم پرسیارە زۆر قورس نییە، تەنها کەمێك بچە ناویانەوە تێدەگەین ئەوانە کێن. ئەوانە موچەخۆرە کەوزاوەکانی بەردەم مایکەکان نین، ئەوانە گەنجانێکی بێ پارە، بێ ژیانن، ناشکەوزێنەوە، تەنها دەیانەوێت لەم نیشتیمانەدا بەشی ئەوان ژیان بدرێت، بڕوایان بە خۆیانە، بەشکۆ و بەهێزن، براو خزم و هاوڕێ و دەستەکانی هەریەك لە ئێمەن.
ئەوانە ڕۆشنبیرەکانی سەر شاشەکان نین هاژەهاژ بکەن و لەژێریشەوە دەستی دەسەڵاتدارەکان بن، ئەوانە گەنجە بێ کارەکانن، ئەو گەنجانەی لە بێکاریدا بەیانیان تا ئێوارە دەخەون و ئێوارە بە گیرفانی بەتاڵەوە دێنە دەرەوە، ئەوەش کوڕ و منداڵەکانتان بۆ ئۆتۆمبێلی گرانبەها، دەنێرنە خوێندنگە نموونەییەکان و بە تەماشان تا کۆتایی ژیان ئەم گەنجانە تەماشاتان بکەن و، جیاوازی نێوان ژیانی خۆیان و ئێوە و ماڵ و منداڵتان ببین و هیچش نەکەن؟! تۆزێك چاوتان بخورێنن با باشتر دیمەنەکە ببینن.
ئەمانە ئەو واعیزە دەنگە دەنگ کەرانەی سەر مینبەرەکان نین، باسی حەق بکەن و کاتێکیش حەق دێتە ئاراوە سەری خۆیان کزدەکەن و دەچنەوە ماڵ، ئەمانە ئەو پەرلەمانتارە مشەخۆرانەی سەر تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان نین بە باوەش پارە لە ئێوە وەردەگرن و لەسەریشەوە خۆیان شین و مۆر دەکەنەوە، نمایشکارەکانیش نین بە شەو ڕۆژێك لەڕێگەی ئەوەی دەسەڵاتدارەوە ببنە خاوەنی هەموو شتێك، گەر دەوەرن وەرنە ناویان، فەرموون وەرن بیان بینن، ئەوانە ئەو گەنجانەن دەکەسیان کۆبکەرەوە دوو هەزار دیناریان پێنییە، دوای بەرد وەشاندنەکانیان دەوە تەکیەییان بکە، دەجار پێتدەڵێن: خاڵە زۆر مەمنون.
ئەمانە پیاوە حیزبییەکانی ناو هۆڵەی کۆبوونەوەکان نین، ئەو ڕۆژنامەنووس و قەڵەم بەدەست و ڕێکخراوی کۆمەڵگەی حیزبییەش نین، لەلایەك لە کانیاوەکەی ئێوە بخۆن و لەلایەکیش خۆیان بکەن بە

نوێنەری ئازادی خەڵك، ئەمانە گەنجانێكی دەركراون لە ژیان. (تاقمێكیان تێدایە زۆر زۆر گەنجن، شارەزان لە پۆپجی، بۆ بۆمبی فرمێسك ڕێژ دەڵێت: سەمەكی، تفەنگیان بكەوێتە دەست هێز نییە پێیان بوێرێت، تۆش بەخۆت هەر گاڵتە بە پۆپجی بكە، گەر دەتوانیت وەرە ناویان جەسارەتی خۆت بەرامبەر ئەوانە تاقی بكەوە.) تێیاندایە هەر نازانێت حیزب چییە، تەنها دەزانێت هاواربكات: من ژیانم نییە، ئەوە بۆ هەتانبێت، بیسوتێنن... دەریانكەن... وێرانیكەن...هتد.
تۆ كە خەونی ئەو هەموو گەنجە دەسوتێنیت، تۆ كە ناتوانیت ژیانیان بۆ دابینكەیت، ئەو وزە گەورەیەت وێرانكردوە بۆ خاتری دەوربەرەكەت، بە تەمایت ئەو بەو هەموو ئازار و دەردەی خۆیەوە بێتە سەر شەقام و هیچ نەكات؟ بیریشت نەچێت لەو نووسەرەكە تەسنەكانە ناچن، لە هێزە چەكدارەكان بپاڕێنەوە تەقە نەكەن، رێك بەرامبەریان دەوەستن هەڕەشەیان لێدەكەن، پێجنێویان دەكەن، هەندێ بەوایان بە خۆیانە بە بەردێكی دەستیانەوە لەبەردەم چەندین چەكدار دەوەستن! كە وایكرد ئەو وزە گەورەی ناو كۆمەڵگە بەو جۆرە توڕە بێت و لە مەرگی خۆی نەترسێت؟ بە كەمێك مێشكتان ناخەنە گەڕ تا تێبگەن لەو چینە هەژارە؟
تۆ ئەگەر دەتەوێت شوناسی ئەوانەت بۆ دەركەوێت، لە دورەوە تەحلیلچی و ڕاپۆرتی سیخوری و لێكدانەوەی پوچی شاشەیی بەكەڵكت نایەن، ساتێك بچۆ ناویان و گوێ لە داخوازی و توڕەبوونەكەیان بگرە. تەماشای ئەو بێ ژیانییە بكە تێیدا دەژین، ئەوكات تێدەگەیت ئەوانە كێن؟ بۆ توڕەن، بۆ ناوەستن؟ جیاوازی چینایەتی دروستدەكەیت و دەشتەوێت توندوتیژی ڕوونەدات؟ هەموو شەو لە بیست شاشەی میدیای پڕوپوچەوە ئایدۆلۆژیای توندوتیژی پەخش دەكەیت و بە تەمای نەوەیەكی [illegible]یت هەبێت؟ بەدبەخت بۆ ئەوەی لە دورەوە لە رێگەی شاشەو حەشاماتی ملكەچەوە سەیری كۆمەڵگە و گەنج دەكات و، لەو دەخێ تێناگات جیاوازی چینایەتی دروستیدەكات. ئەم یاخی بوونە پێویستی بە شیكردنەوەی ڕۆشنبیرانەی بۆینباخ لە ملی قسەی باقوبریق نییە، وەك خۆیان زۆر ئاسایی: ژیانیان دەوێت، كاریان دەوێت. ئەمجارەش بەزەبری هێز بیانوەستێنی لە وێستگەیەكی ترەوە دەست پێدەكەنەوە، بەوادەكەی بیكە، ناكەی بڕۆ ناویان ئایندە ببینە.

ئازادی بۆ هەمووان

شوشان مستەفا

ڕژێمی سەدام لە دیدی نووسەرێکی مەسیحییەوە .. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

خوێندەنەوەیەک بۆ ڕۆمانی کوشتن لە بەغدادی سینان ئەنتۆن

زۆرجار بەناڕەوا مەسیحییەکانی عیراق بەوە تاوانبار دەکرێن، کە زۆرینەیان هەڵوێستی سیاسییان نییە و لەگەڵ ڕژێم بوون، ئەم دیمەنە خراپەش لای زۆرێک لەلای ئێمە بەرامبەر بەمەسیحییەکانی عیراق هەیە، بەڵام لە ڕاستیدا بەوشێوەیە نییە، چونکە ڕژێمی بەعس هێندە ترسناک و تۆقێنەربوو، نەک تەنها کەمینەکان بگرە تەواوی گەلانی عیراقی ناچاری ملکەچی کردبوو.
لەماوەی پێشوودا ڕۆمانی کوشتن لە بەغداد، خا[illegible]ژیم خوێندەوە کە نووسینی سینان ئەنتۆنە، ئەویش مەسیحییەکی شاری بەغدایە لە ساڵی 1967 لە بەغداد لەدایکبووەو ئێستا لەئەمریکا دەژی، مامۆستایە لەزانکۆی نیویۆرک. لە ڕاستیدا ماوەیەکە خەریکی خوێندنەوەی نووسەرە عیراقییەکانم، بەڕاستی نووسەری زۆرباشی تێدایە، یەکێکیش لەم نەوە نوێیەی نووسەرانی عیراق سینان ئەنتۆنە.
ئەم نووسەرە چ لەڕووی شێوازی نووسین و چ لەڕووی ناوەڕۆکەوە تایبەتمەندییەکی زۆری هەیە، ئەم ڕۆمانەشی یەکێکە لە ڕۆمانە جوانەکانی و بۆ زمانی ئیتالی و ئەڵمانی و نەرویژی و ئینگلیزی وەرگێڕدراوە. خۆشبەختانە لەلایەن کاک ڕەنجدەر جەباریشەوە کراوەتە کوردی.

ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە

لەساڵی 1989 لەدائیرەی ئەمنی بەغداد، دەستنووسێک دەدۆزرێتەوە، کە لەلایەن یەکێک لەزیندانەکانەوە بە خەتێکی سەیرو سەمەرە نووسراوە، هەربۆیە «هاوڕێ تەلال» کارمەندی دائیرەی ئەمن، دەکەنە بەرپرسی ئەم دۆسیەیە، تاوەکو لەزمان و ناوەڕۆکی ئەم دەستنووسانە بکۆڵێتەوە، ئەمەش سەرەتای ڕۆمانەکەیە و لەکۆتاییشدا بۆیان دەردەکەوێت کە لەلایەن زیندانی فوراتەوە نووسراوە.
فورات کوڕێکی گەنجی مەسیحییە لەزانکۆی موستەنسەرییە لە بەشی

کۆلیژی زمانی ئینگلیزی دەخوێنێت. فورات هەر بەمنداڵی دایک و باوکی دەمرن و نەنکی بەخێوی دەکات. نووسەر هەوڵیداوە لە ڕێگەی فوراتەوە، باسی ژیانی خەڵکی عیراق لەسایەی ڕژێمی سەدام بکات بەتایبەتی ساڵانی هەشتاکان. لە هەمووشی گرنگتر نووسەر تیشکی خستۆتە سەر ژیانی خوێندکاران و سیستەمی خوێندن لە عیراق. بەداخەوە خەڵکانێک دەبێن لەسایەی ڕژێمی بەعسدا خوێندن باشتر بووە، بەڵام ئەم ڕۆمانە وێنەیەکی ترمان پیشاندەدات و هەموو ئەو قسانەش ڕەت دەکاتەوە کە ستایشی ئەو ڕژێمە تۆقێنەر و دژە مرۆڤە دەکەن.
فورات کەسێکی قسەخۆش و ژیان دۆستبووە، دژی ڕژێمی سەدامە و زۆرجاریش بە نوکتە و شێوازی گاڵتەجاری، ڕەخنە لە دروشم و سیاسەتی سەدام دەگرێت بە نموونە بە وانەی «الثقافه، دەڵێت سەخافەت» یان وەزارەتی الثقافه دەڵێت وەزارەتی سەخافەت. جگە لەوەش لەڕێگەی کۆمەڵێک دیالۆگەوە، گاڵتە بەسیاسەتەکانی ڕژێمی سەدام دەکات بەتایبەتی لەڕووی میدیاییەوە. ئەمەش ترس دەخاتە دڵی نەنکییەوە، چونکە هەمیشە داوا لەفورات دەکات، لەدەرەوە هیچ قسەیەک دژی ڕژێم نەکات. فورات زۆر حەزی بە ئەدەبیاتی ئینگلیزیی و شیعری عەرەبییە. بەتایبەتی شیعرەکانی جەواهیری و ڕۆمانی 1984ی جۆرج ئۆریل. ئەم ڕۆمانەش لە لیستی کتێبە قەدەغەکراوەکاندایە، بەڵام لەلای فورات دەبێتە مایەی گرنگی پێدانی و دەچێت لەکتێبخانەی زانکۆ داوای ئەو کتێبە دەکات، ئەمەش دەبێتە مایەی گومان لای دەزگا ئەمنییەکان و پاشان دەیخەنە ژێر چاودێرییەوە، دواتر لەناو زانکۆدا دەستگیر دەکرێت و دەبرێتە زیندانەوە.
لەناو زیندان‌دا بەوپەڕی دڕندەییەوە ئەشکەنجە دەدرێت و پاشانیش دەستدرێژی سێکسی دەکرێتەسەری، ئەمەش جۆرێک یان یەکێک بوو لەمیتۆدە ناشیرین و نامرۆییەکانی دەزگا ئەمنییەکانی سەدام. نووسەر لەم ڕۆمانەدا تیشک دەخاتە سەر جیهانێکی تاریک و ترسێنەر کە ئەویش زیندانەکانی دەزگای ئەمنی سەدامن، چۆن بەوپەڕی دڕندانە و دڵڕەقانەوە، زیندانیان ئەشکەنجە دەدران.
نووسەر لەناو زیندان‌دا لەڕێگای نووسینەوەی بیرەوەرییەکانی خۆیەوە، هەوڵدەدات کەمێک لەڕووی دەروونییەوە ئارام بێتەوە، باسی ڕۆژە خۆشەکانی ژیانی خۆی دەکات لەسەردەمی لاوێتیی و خوێندکاریی، لە هەمووشی گرنگتر باسی چیرۆکی خۆشەویستی لەگەڵ «ئەریجی» دەداریدا دەکات. بەڵام بیرەوەرییەکانی بەخەتێکی تایبەت دەنووسێت، کە زۆرکەس ناتوانن لەشێوازی نووسینەکەی بگەن. دواتر ئەم دەستنووسانە دەست دەزگا ئەمنییەکان دەکەون، هەر ئەم دەستنووسەش دەبێتە هەوێنی ئەم ڕۆمانە جوانە.

شێوازی نووسین

یەکێک لەخاڵە بەهێزەکانی ئەم ڕۆمانە شێوازی نووسینەیەتی، نووسەر هەوڵیداوە باسی دوو جیهانی دژ بەیەک بکات، ئەوەش جیهانی ناو زیندان کە ناخۆشیی و مەرگدۆستی بەسەریدا زاڵە و جیهانی دەرەوەی زیندان کە کەمێک خۆشیی و ژیاندۆستی پێوەدیارە. نووسەر لە ڕێگەی بەکارهێنانی فلاش باگەوە، هەوڵدەدات لە دیواری ترس و تەقەنەری ناو زیندان دەربچێت، ئەوەش لە ڕێگەی دزەکردن بە خەیاڵی و گەڕانەوەی بیرەوەرییەکانی خۆی. ئەمەش وادەکات کە تراژیدیا و ناخۆشی بەسەر ڕۆمانەکەدا زاڵ نەبێت، چونکە گەر تەنها باسی ناخۆشیی ژیان بکرێت، ئەوا خوێنەر تاقەتی خوێندنەوەی نامێنێت.

جگە لەوەش نووسەر جەختی لەزەمەنێکی تایبەت کردۆتەوە، کە ئەویش سالەکانی هەشتاکانە. لە ڕووی شوێنیشەوە دووشوێن دەبنە مەیدانی سەرەکی ڕۆمانەکە، یەکەم زیندان، دووەم دەرەوەی زیندان بە تایبەتی زانکۆی موستەنسرییە.

ڕژێمی سەدام

ڕژێمی سەدام دەبێتە تەوەرێکی سەرەکی ئەم ڕۆمانە. سیاسەتەکانی، میتۆدەکانی لەبواری سیستەمی خوێندن، پروپاگەندە، دەزگا ئەمنییەکانی، نووسەر ڕەخنە لە تەواوی سیاسەت و دامودەزگاکانی ئەم ڕژێمە دەگرێت. لە هەمانکاتیشدا ڕووی ڕاستەقینەی ڕژێمەکە دەردەخات کە ڕژێمێکی تەقەنەرو نامرۆییە.

– « چۆن لە بیرم کرد، ئێمە لە فەستیڤاڵی بەسوودی هەمیشەییدا دەژین کە حزبی بەعس خۆی سەرپەرشتی دەکات و ئەگەرەکان لەبەرامبەر هەموو شتێک کراوەن. ل23

لە زۆر شوێندا ڕەخنەی توند لەسیاسەت و مامەڵەی ڕژێمی بەعس دەگرێت و زۆرجاریش بەشێوازێکی گاڵتەجارییانە ڕەخنە لەسەدام و ڕژێمەکەی دەگرێت. خاڵێکی گرنگی ئەم ڕۆمانە ئەوەیە، نووسەر تیشکی خستۆتە سەر لایەنی ئیعلامی بەعسییەکان کە زیاتر لە پڕوپاگەندەی نازییەکان وفاشیستەکانەوە نزیکە. لەهەمووشی گرنگتر، داگیرکردنی تەلەفزیۆنە لەلایەن سەدامەوە، هەموو تاکێکی عیراقی زیاتر ئەم لایەنە بێزاری کردبوو، چونکە تەلەفزیۆن لەسایەی ڕژێمی سەدام، ببووە دەزگایەکی تایبەت بەسەدام و داروودەستەکانی و کەسی تر بۆی نەبوو لە تەلەفزیۆن دەربکەوێت. زۆرجاریش خەڵکی لەم دووبارەبوونەوەی وێنەی سەدام بێزاربوون، بۆیە زۆرکەس لە رقی سەدام سەیری تەلەفزیۆنی نەدەکرد.

کۆماری ترس

کۆڵەکەی سەرەکی رژێمی بەعس بریتی بوو لەسەپاندنی ترس بەسەر هەموو هاوڵاتیاندا، هەموو کەسێک دەترسا رۆژێک لە رۆژان، لەلایەن دەزگا ئەمنییەکانەوە بگیرێت، چونکە یان دەکوژرا، یان بەو پەڕی دڕندەیدەوە ئەشکەنجە دەدرا. هەربۆیە هەمووکەس دەترسا و بێدەنگییان لەئاست تاوانەکانی سەدام و رژێمەکەی هەڵبژاردبوو.

داپیرەی فورات هەمیشە پێی دەڵێت:

– رۆڵە لەدەرەوە قسەمەکە، ئەگەر لێم بڕۆی من چی بکەم؟ خۆ لە داخا ئەمرم، زمان درێژی مەکە دوایی زمانت دەبڕن، ئەمانە لەخوا نا ترسن. ل.19

ئەم دیالۆگە لەناو هەموو مال□□کدا هەبووە، هەمیشە دایکان دەترسان جگەر گۆشەکانیان لەلایەن دەزگا ئەمنییەکانەوە بگیرێت و ئەشکەنج□ بدرێن.

لەشوێنێکی تردا دەڵێت:

–وشەی قەدەغە زۆرترین بەکاربردنی هەبوو لەوڵاتدا، بەتایبەت لای ئەوانەی جۆرێک لەدەسەڵاتییان هەبوو یان پێیانوابوو کە دەسەڵاتداران، ل 95

سیستەمی خوێندن

ئەم رۆمانە تیشکێکی زۆری خستۆتە سەر سیستەمی خوێندن و پەروەردە لەسایەی رژێمی بەعسدا، هەرچەندە خەڵکانێک پێیان وایە لەسەردەمی بەعسدا سیستەمی خوێندن باشتر بووەو حزبی نەبووە، بەڵام ئەمە دوورە لە راستییەوە، نووسەر بەحوکمی ئەوەی خۆی لەو کاتەدا خوێندکاربووە، زۆر بەباشی شارەزایانە باسی ئەو کاتە دەکات، بەتایبەتی تیشکی خستۆتە سەر دوو مەسەلەی گرنگ، یەکەمیان پرۆسەی بە بەعسیکردن واتە دەبوایە هەموو خوێندکارێک ببێتە ئەندامی حزبی بەعس، خاڵێکی تریش مەسەلەی مەسیرە، یان خۆپیشاندان کە رژێمی بەعس بە زۆر خوێندکارانی دەبرد بۆ خۆپیشاندان ئەمەش لەبۆنە تایبەتیی و جیاوازەکانی حزبی بەعسدا. بەڵام لەهەمووی گرنگتر مەسەلەی بە بەعسیکردنی خوێندکارانە، باتێکی گرنگبوو، کە بەتەواوەتی ژیانی خوێندکاران و مامۆستایانی تێکدابوو، زۆرکەس لەبەرئەوەی نەبن بە بەعسی وازیان لە خوێندن ه□□نا.

– هاوڕێ نۆفل فۆرمی بوون بە ئەندامی دابەشکرد بەسەرماندا بۆ ئەوەی پڕیبکەینەوە، لەهەمووی ترسناکترئەوەبوو سەرەڕای ئەوەی هێشتا تەمەنمان نەگەیشتبوو□ ساڵ دەبوایە ئەو ب□گ□نامەیەمان ئیمزا بکردایە کەسەر بەهیچکام لە حزبە دژبەرەکانی وەک: حزبی دەعوە و شیوعی نین، ب□ پێچەوانە تووشی سزای لەسێدارەدان دەبینەوە،ل74

خۆشەویستی

نووسەر هەوڵیداوە لەناو کەماری ترسی بەعسدا، چیرۆکێکی خۆشەویستی ئێجگار جوان بخوڵقێنێت، کاتێک فورات عاشقی ئەریج، کچە دەوڵەمەند دەبێت، نووسەر هەوڵیداوە بەشێوازێکی فەنتازی، ئەم چیرۆکە بنووسێت. خاڵی گرنگ لێرەدا ئەوەیە، نووسەر پێمان دەڵێت کە خۆشەویستی دەتوانێت هەموو سنوورە کۆمەڵایەتی و ئایینییەکان ببەزێنێت. لە هەمانکاتیشدا هێزو توانای گەورەی بە خۆشەویستی بەخشیوە، لەکاتێکدا فورات کوڕێکی مەسیحییە و سەر بە چینی ناوەندی عیراقە، کەچی ئەریج، کچە دەوڵەمەندێکی مسوڵمانە، هەردووکیان خۆشەویستی کۆیان دەکاتەوە. ئەم چیرۆکەش، هێز و توانای گەورەی بەم رۆمانە بەخشیوە، چونکە خوێنەر تووشی بێزاریی و نائومێدی نابێت و تەنها باسی مەرگدۆستی و ناخۆشی ژیان ناکات، بگرە نووسەر توانیویەتی چرایەکی ژیاندۆستی لەناو تاریکی کەمارە ترسناکەکەی سەدام هەڵبکات.

مەسیحییەکان

خاڵێکی گرنگی تر بەلای منەوە نووسەر تیشکی خستۆتە سەر ژیانی مەسیحییەکانی عیراق، کە یەکێکن لەپێکهاتە گرنگەکانی کۆمەڵگەی عیراقی. بەداخەوە لەناو ئەدەبیاتی عیراقیدا، کەم تیشك خراوەتە سەر پێکهاتەکانی عیراق، بەتایبەتی مەسیحییەکان.
نووسەر لەزۆر شوێندا تیشکی خستۆتە سەر ژیانی مەسیحییەکانی عیراق، ئەمەش خاڵێکی جوانی تری ئەم رۆمانەیە.
نەنکم شانازی بە بنەچە و نەژادی کلدانییەوە دەکرد، کاتێک هەوڵمدەدا قایلی بکەم کە ئێمە لە رووی کلتوورییەوە عەرەبین یان لانیکەم وەکو ئەرمەن و ئاشوورییەکان کراوین بە عەرەب و نەتەوەیەکی جودانین تووڕە دەبوو. ئەوەی لەکلدانی بۆمان ماوەتەوە تەنها زمانەکەیە لەکاتی نوێژدا بەکاردێت و نەنکم لەگەڵ خزمانی هاوتەمەنی خۆی پێی دەدوێ ،،ل 90 نەنکم مکوڕ بوو لەسەر ئەوەی وێنەیەکی گەورەی مریەمی پاکیزە لەژووری میوان هەڵواسێت، هەروەها موکڕ بوو کە وێنەکەی سەرۆک لەژێر ئەوەی مریەم لەسەر مێزەکە دابنێت.

جەنگی عیراق ئێران و زاڵبوونی مەرگدۆستی

تەوەرێکی تر کە نووسەر جەختی لێکردۆتە باسکردنی رۆژانی جەنگی عیراق و ئێرانە، نووسەر هەوڵیداوە لەچەند دیمەنێکی جیاوازدا ئەو تراژیدیا و مەرگەساتە پیشان بدات، کە رژێمی بەعس بەسەر گەلانی عیراقدا هێناویەتی، لەهەمانکاتیشدا رەخنە لەسیاسەتی ئیعلامی رژێمی

بەعس دەگرێت، کە هەمیشە هەوڵیانداوە خۆیان بەسەرکەوتوویی پیشانی خەڵکی بدەن و راستییەکان بشارنەوە، لەهەمانکاتیشدا باس لەسیاسەتی مەرگدۆستی بەعسییەکانیش دەکات.
کاتێک فورات دەیەوێت وتارێک لە رۆژنامەی جمهوریە بڵاوبکاتەوە لەبارەی شیوەنی دایکێک بۆ کوڕە شەهیدەکەی، سەرنووسەری رۆژنامەکە رەتی دەکاتەوە و دەڵێت: پێویستە دایکی شەهید بەهاتنەوەی تەرمی کوڕەکەی دڵخۆش بێت و هەلهەلە لێبدات و نابێت شێوەن بکات و بگری. ل41

حزبی شیوعی و جەواهیری
نووسەر گرنگی زۆر بەحزبی شیوعی دەدات و لەهەمووشی گرنگتر لەچەند شوێنێکدا باسی خەبات و تێکۆشانی ئەم حزبە دەکات، هەروەها پانتایی باشی بە جەواهیری شاعیر داناوە و پارچە شیعرێکیشی بڵاوکردۆتەوە کە بە یادی حزبی شیوعی نووسیویەتی. لەمەشدا گرنگی جەواهیریی و حزبی شیوعی لای نووسەر دەردەکەوێت.
لەهەمانکاتشدا بەچوونی خۆی لەبارەی ئەم حزبە دەخاتە روو و دەڵێت:
-حزبی شیوعی چەندین ساڵ بوو سەربەدرابوو، لووتی بڕدرابوو، چاوەکانی دەرهێنرابوو، پارچە پارچە کرابوو لە بەندینخانە و ئاوەرەییدا دەپووکایەوە،، ل107

دوا قسە
بەدڵنیاییەوە ئەم رۆمانە چ لە رووی ناوەڕۆک و شێوازی نووسینەوە، جوانی و داهێنانی گەورەی پێوە دیارە، هیوادارم کارەکانی تری ئەم نووسەرە بکرێتە کوردی. لە کۆتاییشدا دەستخۆشی لە کاک رەنجدەر جەبار دەکەم و هیوای سەرکەوتن و بەردەوامی بۆ دەخوازم.

ئەردەڵان عەبدوڵڵا

سەرچاوە:
سینان ئەنتەن. کوشتن لە بەغداد، خاڵڕێژی. وەرگێرانی. رەنجدەر جەبار. چاپی یەکەم. خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی چوارچرا. 2018.

ش□شی مردوەکان.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

یاساوڵی دەسەڵات،
تیرباران کە،
نیشانبشکێنە،
چەکی ئۆتۆماتیک،
ڕێژنە فیشەکێ،
جەستەی یەکێک ..
دوان و سیان ….
جوان بپێکێنە !
دەی یاساوڵی دەسەڵات،
تیرباران کە..
منداڵە لاوازو برسیەکانی شار،
خەڵتانی خوێن کە،
بتەقێنە فیشەکەکان،
چەکی ژەنگهاتووی..
جەنگە دۆڕاوەکان،
بتەقێنە فیشەکی زۆر..
میرە تێرەکان،،
ئاسوودە کە،،
دەی یاساوڵی دەسەڵات،،
نیشانگرە، تیربارانکە،،
بۆمبی فرمێسک ،،
شەقام و کۆڵان ،،
فرمێسکڕێژکە..
بوەشێنە تێڵای ئاسن،
میرە تێرەکانت،
بۆ شەوێکی تر،
ئاسوودە کە،
ئەومیرانە،
لە کۆشک و تەلار،
ئەمشەو تۆقان،،
لە نەعرەتەی برسی و هەژار،
بێ ئۆقرە مان،

پرسیار ئەکەن،
کوا ڕویداوە،
کوژراوەکان،
وەک مردوەکان،
چاو لێک نەنێن،
بزەی لێویان هەر زیندوبێ!
باڵای بەرزیان ..
هێندەی خۆرێ
لەو نێو شەقام،
کڵپە بگرێ!
دەی پاسەوانی دەسەڵات
بتەقێنە فیشەکەکەت،
ئاراستە کە،،
نیشناشکێنەکەت
بوەشینە تێڵای ئاسن،
داری کارەبا،،
بهاوێژە بۆمپە ژەهرینەکەت..
ئاسوودەی کە..
دڵی تۆقیوی میرە تێرەکەت،،
ئەوان ئێستا تیاڕاماون،
لەم سەمەرەیە ،
سەر شێواون،
کواڕویداوە،
لاوانی کوژراو،
لەسەر شەقام،،
دوای مەرگیشیان،
بۆ ئازادی،
بۆ یەکسانی و نان،
بۆ شکانی کۆت و زنجیر
گوێ نەدەنە پێکانی فیشەک،
ه□□ش□ و تۆقانی..
کوڕانی میر،
کوا ڕویداوە،
لاوانی کوژراو،،..
دوای مەرگیشیان،
هەستنە سەرپێ ،،
قاقا لێبەن،

تیرەکان هەڵە ئاڕاستە ئەکرێن سامانی وەستا بەکر ..

ناڕەزایی، توڕەیی، خۆپیشاندان، یاخیبوون و سەرهەڵدان دەرەنجام و پەرچەکردارە.
حکومەت تەنها پۆلیسی هەیە، ئاسایش و دژە تیرۆر و هەموو ئەوانەیتر حیزبین.
دامودەزگاکانی حکومەت موڵکی گشتییە، بارەگای حیزب موڵکی داگیرکراوی حکومییە، خانوو موڵکی بەرپرسەکان ماڵ و موڵکی دزراوی داهاتی نەتەوەی مووچە دزراو ی خەڵکییە.

پۆلیس:
لە کۆی سیستەمی حکومڕانی مۆدێرن و دیموکراسییەکانی جیهانا حکومەت تەنها پۆلیسی هەیە کە چاودێر و خەمخۆری جێبەجێکردنی یاسان لەلایەن دەسەڵاتدارو هاوڵاتیانەوە، هەر پۆلیسیش سەروماڵی هاوڵاتیان ئەپارێزێ، تەنانەت لەکاتی پشێووی و توڕەی هاوڵاتیانا دیسانەوە هەر پۆلیس داودەزگا و شوێنە گشتییەکان ئەپارێزن.
کاتێک کە کەسێک بەجل و بەرگی کوردییەوە فەرمان ئەکا و ئەبینی تەقە لەخۆپیشاندەرانیش ئەکا، ئیتر ئەگەر هەموو ئەوانەی لەگەڵین دەرچووی ئەکادیمیای پۆلیسیشبن هەر بە میلیشیا و هیزی حیزبی خ□زان و بنەماڵە ئەژمارەکرێن.
کاری پۆلیس پاراستنی داودەزگا و سەرماڵی گشتی و دابینکردنی ئاسایشە، بەڵام کاتێک کە گەشتە ئەوەی لەنێوان داروبەرد و پەنجەرە و تەختەو خوێنی هاوڵاتیانا کامیان بپارێزن، ئەوا بێگومان خوێنی هاوڵاتیان بەلاوە گرنگترە، هەڵبەتە ئەگەر هێزێکی نیشتمانی بن.
خەڵکی هەر شارێک شیوە زارێکی تایبەت بەخۆی هەیە کەزۆرینەی خەڵکی ئەو شارە بەکاریئەهێنن، واباویشە پۆلیس خەڵکی ناوخۆی شارەکەبن چونکە بەهۆی نزیکی و ئاشناییان بە کلتور و میزاجی شارەکەی خۆیان و خەمخۆری و خۆشەویستییان بۆ هاوشاری و هاوڵاتیانی خۆیان، سود و پێزی زۆربەی ئەو کارانەی ئەمجامی ئەیەن ئەچیتە سەبەتەی شارەکەوە

بە پلەی یەک. بەڵام کاتێک تەقەکەرو شەق وەشێنەکان بەزمان و شەوازی دەرەوەی ئەو شارە سوکایەتی بە خەڵك بکەن ئەوا گومان دروست ئەبێ کە ئەو هێزە هێزێکی ناوچەیەکیترە کە هیچ سۆز و بەزەییەکی بە خەڵک و بەرژەوەندی ئەو شارە نیە بەڵکو لە هەندێ جاریشا بە نەفەس و ڕقی شارچێتییەوە هەرچی قین و کینەیەک لە دڵیانایە ئەیڕێژن و ئەگەر فەرمانیشیان پێنەکرابێ بەڵام ئەوان هەر فرسەتێکیان بێ ڕێکەوە کاری ناپەسەند و نابەجێ خۆیان ئەکەن.

سوتاندن:

زۆرینەی هەرە زۆری خۆپیشاندەرانی ئەو دوو ڕۆژە، گەنجی بێکار و بەدبەختن، مووچەخۆر نین، کەچی پەیامی بەرپرسان هەر ئاراستەی مووچەخۆرانە، بەوەی کێشەی نێوان هەولێر و بەغدا چارەسەر دەکەین، کێشەی ئێستای کوردستان سەرباری کێشەی فەرمانبەران، لەشکرێک بێکار و گەنجانێکە کە جگە لە تاریکی، هیچ ڕووناکیەک لە ئێستا و ئایندەی خۆیان نابینن، بۆیە ناکرێ بە پاساوی کێشەی بێ مووچەیی، کێشە گەورەکەی تر نادیدە بگیرێ.

لە سوتانی بارەگای حیزبەکان ئەکرێ پەیامێکی گرنگ بخوێنینەوە، ئەویش کاڵبوونەوەی نەفەسی حیزبایەتی تەسک و نابەرپرسانەیە لای تاکی کورد، ئەمەش نیشاندەری بەرزبوونەوەی ئاستی هۆشیاری تاکی کوردە کە جێگەی تێڕامانو دڵخۆشیە.

سوتاندنی بارەگای حیزبەکان بە جیاوازی تێگەشتنی خەڵکە لەو ڕاستییە تاڵەی کە هیچ حیزبێک جا لەناو دەسەڵاتا بێت یا ئۆپۆزسیۆن تەنها کاریان شینی هەریسەکەیە، و هیچ حێزبێک نابینن کە کار لە بەرژەوەندی شەقاما بکات، خۆ ئەگەر هەوڵێکیش هەبێ بۆ کارکردنی حیزبێکی دیاری کراو لە بەرژەوەندی گشتیا، ئەوا ئامادەیان تیایە لەپێناو چەند پۆستێک و دەسکەوتی حیزبی و تایبەتی خۆیانا چاوی لێبپۆشن، ئەمەش وایکرد کە پەیامی ئەمجارەی خۆپیشاندەران ئەوە بێ کە بڵێن (نە دارێ و نە پەردوو، نەعلەتبێ لە هەردوو).

خەڵکی توڕەیی و داودەزگاکانی وڵات کە موڵکی خەڵک خۆیەتی ئەسوتێنێ، چونکە ڕۆژانە ئەبینێ لەڕێی مێدیا و تێڤێکانیانەوەخەڵکانێک هەندە تەڕن هاوتای شا و شاژن دەرەکەون و ئەمانیش ناتوانن پۆشاکێک کە شایەن و پۆشتەبێت دابینی بکەن و بۆ خۆیان و مناڵ و خێزانەکانیان.
خەڵکی داودەزگاکانی وڵات ئەسوتێنێ چونکە ئەوان گروپێکیان لە گەنجە بیست بۆ سی ساڵ دروست کردووە کە مەڵتی ملیاردێرن، کۆمەڵێک

شاجوان و شاپەزیان دروست کردووە کە خۆیان نەبێ کەس نازانێ بۆچی وا دەوڵەمەن بوون، لەکاتێکا خەڵکی ئاسایی مووچەیەک کە لەپای ئەو ئەرکەی بەجێیان گەیاندووە پێیان نادرێ و گەنجەکانیش ئامادەن لە کۆمپانیاکانی ئەو دزە دەوڵەمەندانەیا وەک کارگوزا و پاسەوانیش کاربکەن پێیان نادرێ ئیتر چۆن سۆز و خۆشەویستی لەدڵی شکاوی ئەو گەنجەیا بوونی ئەمێنێ؟

لە مەدیای حیزبی و سەبەرەوە وا پیشانئەیرێ کە خۆپیشاندەران هەڵەیان کردووە لە سوتاندنی بارەگای حیزبەکان، بەڵام هیچ لایەکیان دانیان بەوەیا نەنا کە خەڵکی توڕەیە لەوەی ماف و مووچەی ئەوان چەند کەسێک ئەیدزن، بەڵام ئەوە بەرپرس و کادەر و پاسەوانی ناو ئەو بارەگا حیزبیانەن کە بوونەتە قەڵغان و سوپەر بۆ ئەو چەن کەسەی کە لە پەنجەی دەست و قاچی مرۆقێک تێپەڕناکەن.

دەسەڵات “حکومەت”ی هەرێم:

حکومەتی هەرێم ساوا نەبوو وە نیشە بەڵکو هەر لەدایک نەبووە، چونکە کاتێ حکومەت دروست ئەبێت کە دەزگای موئەسەساتی هەبێ، بەڵام حکومەتی هەرێم هیچ موئەسەساتێکی دروست نەکردووە بۆ نمونە تا ئێستاس میلیشیای حیزبی هەیە لەبری سوپایەکی نیشتمانی، تا ئێستاش خاڵە سنورییەکان لەژێر دەستی حیزب و لەلایەن حیزبەوە بەڕێوەئەبرێن، تا ئێستاش ماف بەرامبەر ئەرک نادرێت، هێزەکانی ئاسایش و دژەتیرۆر و هیزی ٧٠ و ٨٠ لەهێزی دوو وڵاتی دژە ئەیەک ئەچن لەوکاتانەی ناکۆکی ئەکەوێتە نێوانیان…..هتد.
سەرۆکی دەسەڵات “حکومەت”ی هەرێم لە دوایین گۆنگرە ڕۆژنامەوانییەکەیا زیاتر لە سەرۆکی بەشی ژمێریاری دەزگایەک ئەچوو کە کاری ئەو تەنها دابەشکردنی ئەو مووچەیەیە کە لەلایەن سەروی خۆیەوە ئەگاتە دەستی نەک سەرۆکی حکومەت، جونکە تەنانەت سەرۆکی شارەوانییەکیش نابێ بەوجۆرە قسە بکات کاتێک لایەنی کەم بەشێکی داهاتی جوگرافیای سنورەکەی خۆی ئەگاتە دەستی چەندی خزمەتگوزاریی پێئەنجام ئەیا، بەڵام ئەم زۆر خەم ساردانە لە هەیبەتی ئەو دەزگا گەورەیەی کەم کردەوە کە پێی ئەوترێ حکومەت، لە کاتێکا ئەبوو ئەو شانی بایەتەبەر و بەڵێنی دابەشکردنی مووچەی بایە و ڕێگەی چارە و کلیلی دەرگا داخراوەکانی لە گیرفانی دەرهێنایە نەک دەستخاتەوە ناو گیرفانی و بەڵێ چاوەڕێیی حکومەتی ناوەندیین، کە مەبەستی بوو بارگرانی سەرشانی حکومەتەکەی کەمبکات و بەڵێ ئەمەش وەک خەڵکەکە هەرچاومان لە قاپی بەغایە.

ئەوەی لە وتار و گۆنگرە ڕۆژنامەوانیەکەی سەرۆکی دەسەڵات “حکومەت”ی هەرێما جێی تێڕامان بوو ئەوەبوو کە ووتی (ئەبێ خەڵک داوای مافی خۆی لەوانە بکا کە مافیان خواردووە “کە مەبەستی حکومەتی عێراق بوو”) کە ئەمە بەڕاستی جێگەی هەڵوێستی□ک□ی جدییە، چونکە ئەو جۆرە دەربڕینە لە سەرۆکی دەسەڵاتی یەکەمی هەرێمەوە دانپیانانێکی ب□ ج□ن و چوونە کە ئەمان خۆیان بە بەرپرس و حکومەت نازانن، بەڵکو کاریان تەنها دابەشکردنی ئەو بڕە پارەیەیە کە بەشێوەی گرێبەست بەغا ئەینێرێ بۆ هەرێم، خۆ ئەگەر نەشی نارد ئەوا ئەمان هیچیان بۆ ناکرێ و تاوانبار حکومەتەکەی بەغایە، بەمەش بە مەبەستبێ یان بێ مەبەست سەرۆکی دەسەڵاتەکەی هەرێم دانی بەوەیا نا کە حکومەتەکەی بەغا حکومەتی کۆی عێراقە بە هەرێمیشەوە و کاری ئەمانیش دابەشکردنی ئەو مووچەیە کە بۆیان ئەنێرێ، ئەگەرنا ئەمان ناتوانن مووچە دابینبکەن، بێئاگا لەوەی حکومەتێک توانای دابین کردنی مووچە و خزمەتگوزاتییەکانی نەبێ و تەنها کاری دابەشکردنی ئەو بڕە پارەیەبێ کە لە ناوەندەوە ئەگاتە دەستی ئەوا ئەو جۆرە لە حکومەت ڕۆڵی بانکێک یان زم□ریارێک یان ئامێری پارەی سەرشەقامەکان cash machine ئەبینێ.

دەسەڵاتی حیزب:

تۆ کاتێ ئامادەبی زیاتر لە نیوەی خاکی هەرێم چۆڵکەیت و ڕادەستی وڵاتی داگیرکەری مێژووی خاکی کوردستانی بکەی، ئەی بۆ ناتوانی بارەگاکان کە تەنها داروبەرد و بینای داگیرکراوی شارەوانیەکانن ڕادەستی گەنجانی توڕەو ماف و خوراو بێ هەلی کارو ڕۆڵەی خاک و نیشتمانکەی خۆتی بکەی؟

بۆ لە ناوچە دابڕێنراوەکان و کەرکوک بەبێ تەقە چۆڵتان کرد و بەرگریتان نەکرد ترسان لەوەی خۆینتان بڕژێ، بەڵام چونکە لە هەرێمی کوردستان دڵنیان کە خوێنتان ناڕژێنرێ کەچی ئامادەن خوێنی گەنجان بڕێژن!

بۆ ناوچە دابڕێنراوەکانتان بەڕێکەوتنی ژێربەژێر ڕادەستی ئەوەی خۆتان پێی ئەڵێن دوژمن کرد تەنها بۆ پاراستنی ئەوەی هەتانە لە سامان و سەروەت، ئەی بۆ ئامادنین بەڕێکەوتنێی ڕوون و ئاشکرا دەسەڵات ڕادەستی شەقامی توڕە و ماف خوراوبکەن، بڕۆن بزنس بکەن بەوەی لەم ٢٩ ساڵەیا بردووتانە خەریک بازرگانیبن و سیاسەت بەجێهێڵن بۆ ڕامیاریوانێک کە تەنها کاری سیاسەتبێ نەک بازرگانی.
بۆ ئامادەن هەموو تەپۆلکە و شاخ و بەرزاییەکان ڕادەستی داگیرکارە

مێژوویەکانی کوردستان بکەن تا لەوەوە نیشانە لە کوردانی پەنابەری پارچەکانیتر بگرنەوە، بەڵام ئامادەنین چەن پۆستێک لە پلە باڵاکانتان چۆڵکەن و ڕادەستی خەڵکانی شایستە و پڕ ئەزموون و مەدەنی بکەن.
بۆ ئامادەن دوای ڕادەستکردنی نیوەی خاکی هەرێم بە هێزی میلیشیای حەشدی "ئێران"ی شەعبی و نیوەکەیتریشی کە ماوە ڕادەستی مەڵگەو بنکە سەربازییەکانی تورکی مەنگەڵی بکەن و هیچ سەروەرییەک بۆ خۆتان و بۆ خەڵکە نەهێڵنەوە، ئەی بۆ ناتوانن لایەنی کەمی سەروەریی بۆ خەڵکی ستەمدیدەو بێبەشی هەرێمی کوردستان بگێڕنەوە؟

حیزبەکانی دەسەڵات تا نەگەشتە مریشکە ڕەشە ئامادەنەبوون نەک تەنازول بەیەک بکەن بەڵکو ئامادە نەبوون کەش ببنەوە، لەکاتێکا ئامادەن لەگەڵ هەموو لایەنەکی غەیرە کوردیا کەببنەوە، هەموو تەنازولێک بە وڵاتانی درواسێ و داگیرکەری مێژووی خاکی کوردستان ئەکەن، هەر سوکایەتییەکیش پێیان بکرێ چاوپۆشی لێئەکەن و لە کەبوونەوەکانیشیانا لەگەڵ لایەنی دەرەکی هەمیشە ئەوە ئەمانن کە ئەبێ بچنە خزمەت ئاغا و سوڵتانەکان بەڵام لەناوخۆیا تا نەگاتە خوێنڕژان ئامادەنین هەنگاو هەڵگرن و لە بارەگاکانی یەکترا کەببنەوەوانە.

لە مەدەلی حیزبایەتی مۆدێرن و بگرە زۆرێک لە وڵاتانی تازە پێگەشتووش حیزب تەنها یەک بیرۆی هەیە، ئیتر کاتی ئەوە هاتووە کەی حیزبەکان وەڵامی ئەو پرسیارە بدەنەوە، یایا حیزب بارەگای بۆچیە؟ کاری ئەو بارەگایانە چیە و چ سودێکی گشتی و تەنانەت حیزبیشی نیە جگە لە بارگرانی بەسەر شانی خەڵکەوە کە ئەکرێ ئەو پارە زۆرەی لەکەی بارەگا حیزبیەکانا کونێکیتری پێبگیرێ لە جەستەی بێژنئاسای خەڵکیا.
هیچ هێزێکی چەکدار و پاسەوانی نیە، حکومەت پۆلیسی هەیەکە پارێزگاری لە هەموو لایەک وەک یەک ئەکا، بەڵام کاتێ حیزب چەکدارو پاسەوان و هێزی تایبەت بەخۆی ئەبێ، واتە خودی ئەو حیزبە خۆی باوەڕی بەدامەزراوە و داودەزگاکانی خۆی نیە.

سەرنج:
بەو خەڵکە یان بەو گەنجەی کە کەلوپەلی یەکێک لە دوادەزگاکانی یابوو بە کۆڵیا و ئەیبرد ئەڵێن فەرهوودچی "لەرێیا ئەمە کاری هەڵەی ئەو گەنجە ڕاست ناکەینەوەو بە باشیشی نازانین بەڵام" ئەی ئەوە ٢٩ ساڵە هەرچی ماف و مووچە و سامانی سەرزەوی و ژێرزەوی و خۆشی و خۆشگوزەرانی و پڕۆژە سەرەتای و

ستراتژیەکانی ئەوان هەیە هەموویتان بە تاڵان و فەرهود بردووە، کەچی بۆیەکجاریش بەخۆتان نەووت فەرهودچی، بۆیە ئەویش هەوڵ ئەیا ئەوەی لێی دزراوە بیگێڕێتەوە بۆ شوێنێ خۆی ئەگەرچی زۆر کەمیشبێت، ئاخر هەرچییەک ئێوە هەتانە هی خۆتان نیە و سەروەت و سامانی خ□ک□، ئەگەر بە ئاگابن یان بێ ئاگا، بەڵام هەموو هاوڵاتییەکی ئەو هەرێمە خانوو ئۆتۆمبێل و پارەی بانق و کۆمپانیا و تەنانەت جلەکانی بەریشتان بەهینی خۆیان ئەزانن بۆیە هەر شتێک لای ئێو□ بێ ئەوان هەر فرسەتێکیان بۆ ڕێکەوێ ئەیگێڕنەوە بۆ شوێنێ خۆی و بۆ خۆیان، بۆیە کاری ئاقڵانە ئەوەیە ماف بگێرنەوە بۆ خاوەنەکەی پێش ئەوەی بگاتە ئەوەی کە خۆیان لێتان وەرگرنەوە چونکە ئەو کات درەنگە و دوورنیە بشتانکەنە ئەودیووی سنوری زیندووەکانەوە.

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢٠-١٢-١١
سوید ستۆکهۆڵم

کتێبی (ئایا روسیا دەبێتەوە بە زلهێزەکەی جاران) لە نووسینی «ئەردەڵان عەبدوڵڵا» بڵاوکرایەوە.

نووسەر لەم کتێبەدا باسی لایەنی جوگرافیی و کۆمەڵایەتی و ئایینی و فەرهەنگی و سیستەمی پەروەردە و سیستەمی سیاسی و ئابووریی و پیشەشازی کردووە. لە بەشێکی تایبەتیشدا باسی مێژووی ئەدەبی روسی کردووە. هەروەها باسی مێژووی روسیا، 5 س□دەی روسیا، شۆڕشی روسیا، دروستبوونی یەکێتی سۆڤێت و روخانی، سەردەمی یەلتسن و پوتین کردووە.لە بەشێکی تری کتێبەکەدا باسی پەیوەندی نێوان روسیا و جیهان دەکات بەتایبەتی لەگەڵ « ئەوروپا، ئەمریکا،چین، رۆژهەڵاتی ناڤین» دەکات. لە بەشێکی تایبەتیشدا باسی مێژووی پەیوەندی نێوان روسیا و کوردی کردووە. لە دوا بەشی کتێبەکەدا نووسەر وەڵامی ئەو

پرسیارە دەداتەوە، ئایا روسیا دەبێتەوە بە زلهێزەکەی جاران؟ باسی خاڵە لاوازو بەهێزەکانی روسیای کردووە. لە کۆتایی کتێبەکەشدا کۆمەڵێک وتاری سیاسی و ئەدەبی نووسەر لەبارەی روسیاوە بڵاوکراوەتەوە کە ماوەی زیاتر لە 10 ساڵە لە رۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاویکردۆتەوە.
ئەم کتێبە لە ٣٥٠ لاپەڕەی قەبارە گەورە پێکهاتووەو لەلایەن دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم بڵاوکراوەتەوە.

نوسەری سەرکەوتوی ئەدەبی منداڵان.. رۆزا شوان

لە کۆندا، نوسەران بە شەرم و ترسەوە رویان لە بواری ئەدەب و نوسین بۆ منداڵان دەکرد. لە ترسی ئەوەی کە ناوبانگیان نەزڕێ و بە چاوێکی کەمتر لێیان نەڕوانن و پێگەی ئەدەبی و کۆمەڵایەتیان نەیاتە خوارەوە. بەڵام لە ئەمڕۆدا ئەو ترس و روانینە گۆڕاوە. نوسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، پێگەیەکی بەرزی ئەدەبی و کۆمەڵایەتییان هەیە. خەڵکی رێز و پێزانینیان بۆ خزمەتی پیرۆزیان هەیە، بە دراوێکی دەگمەن دایان دەنێن. چونکە نوسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، رۆڵێکی زۆر بەرز و کارتێکردنێکی گرنگیان لە رۆشنبیریکردن و هۆشیاریکردن و لە پەروەردەکردن و لە ئاراستەکردنی دروستی منداڵان هەیە، بۆ هێنادی داهاتویەکی شیاوتر و گەشتر و جیهانێکی ئارامتر.
نوسەری فەرەنسی (فەرەنسیس فیدالە) دەڵێت:"نوسەرانی منداڵان دەتوانن تام و چێژی جیهان بگۆڕن.. بەڵکو دەتوانن خودی جیهانیش بگۆڕن"
گەر تۆی نوسەر، خەون و خولیای نوسینت بۆ بابەتی منداڵان هەیە و دەتەوێ ببیت بە نوسەرێکی ناسراو و سەرکەوتوی بواری ئەدەبی منداڵان و نوسینەکانت بەدڵی منداڵان بن. گەر دەتەوێ ئەم خەون و خولیایەت بهێنیتەدی. پێویستە ئەوە بزانیت، کە تەنیا حەز و ئارەزو و هیواخوازی بەس نین، بۆ دەستەبەرکردنی هێنانەدی ئەم حەز و ویستنەت. ئەدەبی منداڵان، پێویستی بە زانین لە (بنەما و خەسڵەتە تایبەتییەکانی ئەدەبی منداڵان) و بە شارەزاییەکی لە قۆناغەکانی

گەشەکردن و هەراشبون و سایکۆلۆژیای منداڵان و پەروەردەی نوێ و زمانی منداڵان هەیە. پێویستی بەوە هەیە کە چۆن دەتوانیت لە جیهانی پاک و بێگەردی منداڵان نزیک بیتەوە لە زمان و لە خواستەکانیان تێبگەیت.
نوسین بۆ منداڵان کارێکی زۆر پیرۆزە. بەڵام کارێکی هەڕەمەکی و ئاسان نییە. یا وا بیربکەیتەوە، کە ئەوان منداڵن و زۆر تێناگەن. نوسین بۆ منداڵان خۆشە، بەڵام خوشە ئەوە ناگەیەنێ کە ئەوان بە هەمو نوسین قایلدەبن. بەڵکو نوسین بۆ منداڵان قورسترین نوسینە. چونکە تۆ مامەڵە لەگەڵ کۆمەڵێک وشەی دیاریکراو و کەمدا دەکەیت. پێویستە بە وردی بیر لە هەر وشەیەک لە وشەکانت بکەیتەوە، ئایا لە هۆش و لە خەیاڵ و لە دەرونی منداڵاندا جێیان دەبێتەوە یا نا؟
چونکە نوسین بۆ منداڵان ئەوە نییە کە تۆ چۆن دەوێت وا بنوسیت، بەڵکو پێویستە ئەوە بزانیت، کە منداڵان خۆیان چیان دەوێت، ئەوەیان بۆ بنوسیت. مەبەستیشمان ئەوە نییە، کە ترس بخەینە بەردەم ئەو نوسەرە تازانەی، کە دەیانەوێت لەم بوارەدا تێهەڵبچن و ب□ه□ر□ و توانا و شارەزاییان بخەنە خزمەتی ئەدەبی منداڵانی کوردمانەوە. بێگومان کەسیش بە نوسەری لەدایک نەبوە. نوسین بۆ منداڵان خۆشەویستی و ب□ه□ر□ و زانین و شارەزایی و فێربون و هەوڵدانە.
بە کورتی و بە چڕی باس لە هەندێ لە بنەما تایبەتمەندییەکانی ئەدەبی منداڵان دەکەین، کە پێویستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان بە گشتی و نوسەرانی تازە ئەدەبخوازی منداڵان بە تایبەتی بیانزانن و پەیڕەویان بکەن:
١ـ پێویستە ئەوە بزانێت، کە تۆ بۆ منداڵان دەنوسیت و پەیامەکەی ئاراستەی ئەوان دەکەیت. نابێت لە تایبەتمەندیەکانی جیهانی پاک و بێگەردی و بێتاوانی ئەوان لابدەیت.
٢ـ پێویستە لە بواری دەروناسی و پەروەردەی نوێی منداڵان نابەڵەد نەبێ و بایەخێکی زۆر بە لایەنی سایکۆلۆژی و پەروەردەیی منداڵان بدەیت. چونکە گرنگترین ئامانج لە ئەدەبی منداڵاندا، پەروەردەکردنی دروستی منداڵانە، بۆ ئەمڕۆ و بۆ داهاتویەکی باشتر.
٣ـ پێویستە شارەزاییەکی باشت لە خەسڵەت و لە نیشانەکانی قۆناغەکانی گەورەبون و گەشەکردنی منداڵان هەبێت. تێکستەکانی بابەتەکانت، لە هەمو رویەکەوە لەگەڵ ئەو قۆناغە منداڵییەدا بگونجێت. بۆ نمونە: بابەتێکی نوسراو بۆ منداڵانی تەمەن حەوت و هەشت ساڵان. حەز و سەرنجی منداڵانی تەمەن یانزە و دوانزە ساڵان راناکێشێت.
٤ـ ناوەڕۆک و فۆرم، دو چەمکی ئەدەبی منداڵانن و تەواکەری یەکترین، هەردو باڵی ئەدەبی منداڵانن، پێویستە نوسەری منداڵان

هاوسەنگییەک، لە نێوان ناوەڕۆک و فۆرمدا دروست بکات، هیچ لایەکیان نەکات بە قوربانی لایەکەی تریان.

٥ـ نوسەری منداڵان نابێت، خۆی رابدات و باڵادەستی و فانتازی خۆی لە نوسینەکانی بە منداڵان دەربخات. خۆی چۆنی دەوێت وا بیربکاتەوە و بنوسێت، بەڵکو پێویستە ئەوە بزانێت کە منداڵان چۆن و چیان دەوێت.

٦ـ زمان گرنگترین کەرەستەی نوسین و گوزارشتکردنە. منداڵانیش خاوەنی زمان و فەرهەنگی وشەی تایبەت بە خۆیانن، زمانی ئەوان ئاسان و شیرین و ڕەوان و سادەیە. پێویستە نوسەری منداڵان ئەم راستییە بزانێت. بە زمانێکی شیرین و پەتی و ساکاری بە ئاڵۆز و بە گرێوگۆڵ تێکستەکانی دابڕێژی تا منداڵان بە ئاسانی لێیان تێبگەن، پێویستە رستەکانی کورت و ناسک و باوبن. لە ڕەوانبێژی و لە قسەی بە توێکڵ و مەبەست قوڵ و شاراوە و پێچ و پەنا دووربن. هەر قۆناغێکی منداڵیش ئاستی زمانی تایبەت و خەیاڵی بەکراوی و توانای تێگەیشتنی ئەو قۆناغە منداڵییەیان هەیە. زمانی نوسین بە منداڵان، زانیاری و شارەزایی و هونەر و بەهرەیە، کە هیچیان لەوانەی تریان جیانابنەوە. مەبەستیش لە ئاسانی نوسین ئەوە نییە، کە منداڵان بە ساوێلکە و هیچ نەزان بزانیت و هەموشتەکیان بە راڤە و شەنوکەوبکەیت، هیچ بوارێک بە بیرکردنەوە و لێکدانەوە و تێگەیشتن، لە مەرام و مەبەستی بابەتەکەت بە بیرکردنەوەی و بۆچون و هەڵهێنجاندنی منداڵان نەهێڵیتەوە.

(جاکلین ساندەرز) دەڵێت:" با ئەدەبی منداڵان، هێندەش ئاسان نەکرێتەوە، کە وا بزانن منداڵان هیچ نازانن"

٧ـ پێویستە نوسەرانی ئەمڕۆی ئەدەبی منداڵان داهێنەر و نوێخوازبن، لە چوارچێوەی قوناغی ئەدەبی کلاسیکی و شێواز و کلیشەی باونەماو و نەگونجاو بە ئەم سەردەمە، دوربکەونەوە، بە شێواز و بە ستایلێکی تازە بنوسن. ئەوەش بزانن کە منداڵانی ئەمڕۆ، نەوەی منداڵانی سەدەی رابردو نین. منداڵانی ئەمڕۆ، زۆرزانتر و بلیمەتتر و هۆشیارتر و چاوکراوەترن، نەوەی ئایفۆن و ئایپاد و ئینتەرنێت و گۆڤاری ڕەنگاوڕەنگی منداڵان و چەندین ئامێر و دەزگای سەیر و سەمەرەن. نەوەی شۆڕشی تەکنەلۆژیان. خەون و خواست و هیوا و ئەدەب و هونەر و پێداویستییەکانیشیان، هەمان هیوا و خواست و پێداویستییەکانی نەوەکانی رابردو نین. پێویستە نوسەری ئەدەبی منداڵان ئەم راستییانە لەبەرچاو بگرێت. وەکو (کۆنفۆشیۆس) دەڵێت:"منداڵانمان، منداڵانی سەردەمی ئێمە نین.. منداڵانی سەردەمی خۆیانن".

٨ـ پێویستە نوسەری ئەدەبی منداڵان، لە نوسینەکانیدا بەلایەن بێت و

لەژێر کاریگەری هیچ ئایدیۆلۆژیایەکی سیاسی و ئاینی مەبەستداردار نەبێت، بە بەرژەوەندییەکی تەسکی سیاسی. نابێت دڵپاکی منداڵان بقۆزێتەوە و بە لارێیاندا بەرێت و بیانخاتە ژێر کاریگەری ئەو ئایدیۆلۆژیایەی کە خۆی بڕوای پێی هەیە.

٩ـ نوسەری ئەدەبی منداڵان، گەر خۆی لە جیهانی بێتاون و جوان و وەنەوشیی پڕ لە خەونی سەوز و هیوای شیرین و راز و نیازی پاکی منداڵان، نزیک نەکاتەوە، لەسەر ئەژنۆکانی لایان دانەنیشێت و گوێی لە زمانی ساکار و لە قسە قوت و شیرینەکانیان نەگرێت و سەیری یاری و هەڵسوکەوتیەکانیان نەکات و تێکەڵیان نەبێت. ناتوانێت بە زمانی راستیی منداڵانەوە بابەتەکانی بنوسێت.

وەکو دەشڵێن، لە ناخی هەر نوسەرێکی بواری منداڵاندا، منداڵێک هەیە، منداڵیی خۆی دێتەوە یاد و بەرچاو. ئەو منداڵەی کە لە ناخیدایە، داوای لێدەکات بچێتە ناو منداڵان و ببێت بە هاوڕێیان. داوای لێدەکا کە وێنەی دوای دۆزینەوە و نوێخوازی و داهێنان بێت.

١٠ـ بێگومان خوێندنەوە بە هەمو نوسەرێک زۆر پێویستە. پێویستییەکی پێویستیشە بە نوسەری ئەدەبی منداڵان، تا ببێت بە خاوەنی باکگراوندێکی رۆشنبیری و ئەدەبی باش. پێویستە خوێنەرێکی هەمیشەیی باش بێت، بە تایبەتیش خوێندنەوەی ئەو پەرتوکانەی کە بە منداڵان نوسراون یا دەربارەی منداڵانن، لەگەڵ خوێندنەوەی گۆقارەکانی منداڵان. تا لە شێوازی نوسینی نوسەرانی بە ئەزمونی ئەم بوارەدا، ئیلهام و سود وەربگرێت.

(سیلقیا لەبیز) دەڵێت:"یەکەم.. گرنگ ئەوەیە کە: بخوێنیتەوە.. بخوێنیتەوە.. بخوێنیتەوە" سی جار جەخت لەسەر "بخوێنیتەوە" دەکا. نوسەر تا زیاتر بخوێنێتەوە، زیاتر فێردەبێت و وەردەگرێت. باشتر و جوانتریش بابەتی نوسینەکانی دادەڕێژێت.

هەر لە بارەی گرنگی خوێندنەوەوە (ئاسەر گەردن) یش دەڵێت:"تا زیاتر بخوێنیتەوە.. بۆت دەردەکەوێت کە چەند زانیاریت کەمە"

١١ـ پێویستە نوسەری ئەدەبی منداڵان هەمیشە گەشبین و هیواخوازبێت. کۆتایی بابەتی نوسینەکانی بە منداڵان، بە خۆشی و شادی و سەرکەوتن و دڵنیایی و بە هیوابەخشین کۆتاییان پێبهێنێت. ناشبێت کۆتایی چیرۆک و شانۆ و ئۆپەرێت و هۆنراوە و رۆمان بە منداڵان، بە کارەساتی خوێنڕشتن و کوشتن و تراژیدیا کۆتاییان پێبێت. چونکە لە ئەمڕۆ و داهاتوشدا، کارتێکردن و رەنگدانەوەیەکی نەگەتیقیان لەسەر منداڵان دەبێت.

١٢ـ پێویستە نوسەری منداڵان، بە دڵێکی فراوانە، ئەو رەخنە و تێبینییانە وەربگرێت، کە رەخنەگران لە نوسینەکانی دەگرن. بە هەلێکی باشی بزانێت، بە راستکردنەوەی هەڵە و خاڵە لاواز و

نەرێنییەکانی و درێژدان بە خاڵە بەهێز و ئەرێنییەکانی.
١٣- پێویستە نوسەری منداڵان، ئەوە بزانێت، کە جوانسازی فاکتەر و پێویستییەکی زۆر گرنگە، نەک تەنیا لە ئەدەبی منداڵاندا، بەڵکو لە سەرجەم هونەرەکان و لە هەمو بوارەکانی ژیانی مرۆڤدا. داڕشتنی بابەتی نوسینەکانت بە جوانی، گاریگەرییان لەسەر هەڵگربون و ئارەزو و حەزی خوێندنەوەی نوسینەکانت لە لایەن منداڵانەوە دەبێت. ئەدەب بەدەستێک دەڵێت:"تا ئەمرۆش نازانم، چۆن ئەدەب دەتوانێت لە خەمەکان شتی جوان دروست بکات؟"
١٤- نوسەرانی ئەدەبی منداڵانی کوردمان، ئەرکێکی پێویست و پیرۆزی زۆر گرنگیان لە ئەستۆدایە. ئەویش ئەوەیە کە لە نوسینەکانیاندا لایەنی نیشتمان پەروەری فەرامۆش نەکەن. پێویستە بە ئەپەڕی دڵسۆزییەوە، منداڵەکانمان، بە هەست و رۆحی کوردایەتی گەش و پەروەردەیان بکەن. سۆز و خۆشەویستی و هاوبەستەبونیان بە کوردستانی نیشتمانی شیرینمان، لە لایان خۆشەویستر و شیرینتر بکەن. لە میانەی ئەو سرود و هۆنراوە و چیرۆک و شانۆ و ئۆپەرێت و پەخشان و رۆمانانەی کە بۆیان دەنوسن.
١٥- نوسەری منداڵان پێویستە، لە میانەی نوسینەکانییەوە، ئەوە بخاتە دڵی منداڵانی کوردمانەوە، کە پاراستنی ژینگەی جوان و سروشتی کوردستان، ئەرکێکی پێویستی نیشتمانی و رەوشتییە و گوزارشتە لە خۆشەویستی و لە دڵسۆزییان بە کوردستان.
١٦- نابێت نوسەرانی منداڵان، جیاوازی لە نێوان کچان و کوڕاندا بکەن. پێویستە بە چاوێکی یەکسانی و هاومافی و هاوئەرکی لە هەردو لایان بڕوانن، ئەم بڕوابونەشیان، لە میانەی نوسینەکانیان بە منداڵان رەنگ بداتەوە. بە تایبەتیش لە کاتی هەڵبژاردی پاڵەوان و کاراکتەر و کەسایەتییەکانی چیرۆک و هۆنراوە و شانۆ و ئۆپەرێت رۆمانەکانیادا. پێویستە هەستی خوشک و برای و هاوڕێتی و دڵسۆزی و رێز لە یەکتری گرتن، لە هۆش و دەرونیاندا بڕوێنن. بە تەواکەری یەکتریان بزانن.
١٧- پێویستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان، لە میانەی نوسینەکانیاندا، بە هیچ کلۆجێک، سوکایەتی و بێڕێزی بە دایکان و باوکان و داپیران و باپیران و مامۆستاکان و بە مێژو و بە شەهیدانی کوردستان و بە پێشمەرگە و بە سەرکردە نەمرەکانمان و بە هەمو کەسایەتییە تێکۆشەرە ناسراو و ناودارەکانی گەلەمان نەکەن. پیاوان بن یا ژنان بن. سوکایەتیش بە داب و نەریت و کەلەپور و کولتور و بە بەها پیرۆزە رەسەنەکانی گەل و نیشتمانەکەمان و بە زمانی شیرینی کوردیمان نەکەن. هەمو ئەمانە بەشێکن لە ناسنامەی نەتەوەییمان.

١٨ـ پێویستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان، لە نوسینەکانیاندا، لایەنی کۆمیدی و جۆڤەنگی فەرامۆش نەکەن. چونکە ئەو بابەتانەی کە خەندە دەخەنە سەر لێوەکانی منداڵان و دایانهێننە پێکەن و قاقا، خۆشی و شادیش دەخەنە دڵە قنجەکانیانەوە، پشوش بە بیر و هۆشیان دەدەن. دەبنە هۆی نەهێشتنی گرژی دەرونی و جەستەیی و ڕەواندنەوەی خەم و پەستی و دڵتەنگی و نائارامی منداڵان.
١٩ـ پێویستە نوسەرانی ئەدەبی منداڵان، لە نوسینی ئەو بابەتانە دوربکەونەوە، کە ترس و تۆقین و دڵەڕاوکێ و گومان دەخەنە دڵی منداڵانەوە، یا بابەتی شەڕ و کوشتن و گزی و دزی درۆ و فێڵ و لەخشتەبردن و بێ ئومێدی و ڕەشبینی و.. هتد. هەردەمیش گەشبینی و هیوای سەرکەوتن و باشتریان پێببەخشن.
٢٠ـ پێوستە نوسینەکانی بواری منداڵان، هۆنراوە و چیرۆک و شانۆ و ئۆپەرێت، کورت و بەچێژبن، نەک، درێژ و بێزارکەربن، کەم و پوختەبن، نەک زۆر و بۆربن. سوک و ئاسانبن، نەگ گران و ئاڵۆزبن. لەگەڵ چۆنێتیدابن، نەک چەندێتیدابن.
٢١ـ شەرم و نەنگی نییە، گەر نوسەرانی بواری منداڵان، بە تایبەتیش نوسەرانی تازە دەستپێکردو. تەکستی نوسینەکانیان، پێشانی نوسەرانی ناسراو و بە ئەزمونی بواری ئەدەبی منداڵان بدەن، کە شارەزای بواری ئەدەبی منداڵانن. سود لە راو و تێبینی و لە پێشنیارەکانیان وەربگرن. پێش ئەوەی کە نوسینەکانیان بڵاوبکەنەوە.

رەزا شوان
نەرویج: ١١/ دێسەمبەر/٢٠٢٠

(*) نوسەرێکی کوردە، لە (١٩٤٦) لە کەرکوک لە باشوری کوردستان لەدایک بوە، لە ساڵی (١٩٦٥) وە دەنوسێت، بە تایبەتیش لە بواری ئەدەب و پەروەردەی منداڵان. لە ساڵی (١٩٩٩) وە، لە شاری (بێرگن) لە وڵاتی نەرویج دەژی. مامۆستای خانەنشینە.
r.shwan@hotmail.com

گرنگترین مۆزەخانەکانی وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی.. نووسین و ئامادەکردنی: ئەحمەد کامەران

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ..]

ڕاگەیاندنی مافە سەرەتاییەکانی خەڵکی ناڕازی کوردستان

ئێمە کۆمەڵێک لە هەڵسوڕاوانی خۆپیشاندانەکانی کوردستان لەدەرەوە و ناوەوەین کە پەیامی خەڵکی ڕاپەڕیو و ناڕازی کوردستان بۆ ڕای گشتی و جیهان و سکاڵاکانیان بۆ نێوەندە جیهانییەکان دەگەیەنین.
ئەوەی بڕیار دەدا سەبارەت بەم خواست و مافانە ئەوە خەڵکی ناڕازی شەقام و خۆپیشاندەران خۆیانن و هیچ کەس و لایەنێک سەرکردە و فەرماندەری خەڵکی ناڕازی و بزاڤی خۆرسکیەکەی نییە.
ئەم خواست و دروشمانەش دەنگ و خواستی ٢٩ ساڵەی خەڵکی کرێکار و جوتیار و فەرمانبەر و دەستفرۆشان و خانەنشین و لاوان و ژنانی کوردستانە کە لێرەدا هاتوە:
دروشمی خەڵکی ناڕازی کوردستان بریتییە لە " نا بەدەسەڵاتێکی ستەمکار، نابە پەڕلەمانی کارتۆنی، نابە ئۆپۆزسیۆنی ساختە".
بەدیل و جێگرەوەی خەڵک بۆ (سیستمی سیاسی و ئابووری و شێوەی حوکمڕانی) هەرێمی کوردستان بریتییە لە:

1. هەڵوەشانەوەی حکومەتی بۆرۆکراتی و بنەماڵەیی ئێستا و دامەزراندنی حکومەت بە بەشداری ڕاستەوخۆی جەماوەری خەڵک ، وەک دەسەڵاتی داهاتوو.
2. لابردنی هەموو بارەگا و بنکە چەکدارەکان لە ناو شارەکان و بڕینی بودجەی حزبەکان هەڵوەشانەوەی هێزەکانی هەفتا و هەشتا و زیرەڤانی و زانیاری و پاراستن.
3. ئازادی سیاسی وخۆپیشاندان و مانگرتن بێ مەرج و مۆڵەتە و

نابێ هیچ هێزێک بەرامبەریان بەکاربهێنرێ. دەبێ خۆپیشاندەران ، کە هەتا ئیستا ٣٠٠ کەسیان لە زیندان دان، دەستبەجێ ئازاد بکرێن و دەبێت زیندانی سیاسیی نەمێنیت.

4. داهاتی نەوت وگازو گومرگ و باجی ناوخۆیی لەلایەن نوێنەرانی هەڵبژێردراوی خەڵک چاودێری بکرێت و داهاتی هەرێم بەگشتی بگەڕێتەوە بۆ خەزێنە.هەروەها لیژنەیەکی سەربەخۆ دروست بکرێت بۆ بەسەرچونەوەی هەموو گرێبەستەکانی نەوتیەکان و لەوانەش گرێبەستی نەوتی هەرێم و تورکیا.
5. موچە بە تەواوەتی دەدرێ و بەپێی بەرز بوونەوەی گرانی زیاد دەکا و لانی کەمی کرێی سەعاتی کارکردن دیاری دەکرێت. سەپاندنی باج بەسەر سەرمایەداران، بە پێی بەرزبونەوەی داهاتیان زیاد بکرێت.
6. هەموو هاوڵاتییەک دەبێ شوێنی نیشتەجێ بوونی بۆ دابین بکرێت.
7. کار و دامەزراندن بۆ هەموو کەسێکی ئامادە بەکار دابین بکرێ.
8. سیستەمی دادوەری و داواکاری گشتی سەربەخۆ بێت دور لە دەستتێوەردان. دادگایی بکوژانی خۆپیشاندەران و چالاکوانان و ڕۆژنامەنوسان و بکوژانی ژنان و سزادانیان .
9. دابینکردنی موچەی بنەڕەتی بۆ هەموو تاکێکی بێکار لە کۆمەڵگا، بە پێی هێڵی مامناوەندی ژیان بڕەکەی دیاری دەکرێت.
10. دەستە و بەرد و ڕێکخراوی ناڕەزایەتیەکانی خەڵک و کرێکاران و کارمەندان بە فەرمی دەناسرێن وەک دەزگای لێپرسینەوەی جەماوەری لە دەسەڵات و دامودەزگاکانی و یاساکان و مەلەفی گەندەڵی و پێشێلکاری مافەکانی خەڵکی کوردستان. لێپرسینەوە لە سەروەت و سامانی بەرپرسان و کەسانی نزیکیان . گەڕاندنەوەی ئەو موڵك و ماڵانەی دەسەڵاتداران داگیریان کردووە و لێپرسینەوە و دادگایی کردن و سزادانی گەندەڵکاران.

لە کۆتاییدا داوا لە جەماوەری ناڕازی کوردستان دەکەین با ڕێزەکانمان یەك بخەین، با لە هەموو شارۆچکەیەك ئەنجومەنی بەڕێوەبردنی ناڕەزایەتییەکان لە کەسانی هەڵبژێردراو لە لایەن خۆیانەوە پێك بێنن ، وە تەواوی ئەنجومەنەکانی ناوخۆو دەرەوە ، لە ئەنجومەنی باڵای ناڕەزایەتییەکانی کوردستان کۆببنەوە ، ئەو ئەنجومەنە مافی بڕیادانی هەیە.

ڕاپەرینی گەنجان و کریکاران و زەحمەتکێشان، بارودۆخێکی سیاسی نوێ ئەخوڵقێنێ لە کوردستان

گڕی ڕاپەرینی بەرهەق و شۆرشگیرانەی گەنجانی ماف زەوتکراو ، بێکار و هەژار کراو، وە جەماوەری کریکار و کارمەندان و مامۆستایان و ستەمدیدەی کوردستان، لە زوربەی شار و شارۆچکەکانی هەردوو پارێزگای سلیمانی و هەڵەبجە، کڵپەی سەندووە و ڕووە لە هەڵکشان و بڵاوبوونەوەی هەرچی زیاترە.

مێژووی نەپچڕاوی خەباتی جەماوەری کریکار و کارمەندان و مامۆستایان و زەحمەتکێشان و گەنجانی کچ و کوڕی ئازادیخواز، کە بۆ دەیەیەکە بە دوای ئەنجامدانی ئاڵوگۆری ریشەییەوەن، لە ئیستادا و بەم ڕاپەرینە چۆتە دۆخیکی تازەوە. ڕاپەرینێک کە پڕە لە ئەزموون و گیانی شۆڕشگێڕانە و هیوا بە داهاتوویکی پرشنگداری دروستکراوی ڕاستەوخۆی دەستی ئینسانی زەحمەکێش و ئازادیخوازی کوردستان.

جیگەورەگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەم ڕاپەرینە، بەدەر لەهەر ئایندەیەک کە ڕووبەرووی ئەبێتەوە، هەر ئیستا پڕ بایخ و کاریگەرە، چونکە نەک هەر دەسەڵاتی خستە بەردەم شاڵاوی هەرشی خۆی، بەڵکو کۆسپی هیزە ئۆپۆزسیونە ئیسلامی و قەومیەکانی بەردەم خۆی و بەردەم سەرجەم پرۆسەی ئاڵوگۆری شۆرشگێڕانەی کۆمەڵگەی کوردستانی وەلانا، و بارەگاکانی سوتاندن.

ئەم شەپۆلە تازەیەی ڕاپەرین، کە بە خۆپێشاندانی ڕۆژی چوار شەمەی ڕابردوو (٢-١٢-٢٠٢٠) لە شاری سلێمانی دەستی پێکرد، وەستانەوەی شۆڕشگێڕانەی خەڵکی ئەم دووپاریزگایەیە بە دژی دەسەڵاتی گەندەڵ و میلیشیای بورژوازی کورد و ڕەوت و حزبە سیاسیەکانی، بە دەسەڵاتداران و ئۆپۆزسیۆنیەوە، بە ناسیونالیست و ئیسلامیەوە، و بە نیوو -لیبرالە مشەخۆر و گەندەڵەکانیەوە.

ڕیسوابوونی هەموو هێزەکانی بورژوازی قەومی و ئیسلامی، بەرجەستە بوونەوەی ڕادیکالیەتی خەڵکی ڕاپەڕیو و بەرچاو ڕوونیان بە ڕادەیەک

گەیشتووە کە ئەزانن هیچ شتیک دادیان نادا جگە لە خەباتی یەکگرتووی خۆیان و دەستپێشکاری شۆرشگێرانەیان، وە ئەمەش قۆناغێکی تازەی هێناوەتە پێشەوە لە پرۆسەی خەباتی شۆرشگیرانە لە کوردستاندا.
□هەڵچوونی جەماوەری لەم دووو پاریزگایەدا سەنگەری بەرەو پێشچوونی ڕاپەرینن لە سەرتاسەری کوردستاندا؛ لە هەولێر و دهوک و شارەکانی تر، کە تا ئیستا بە زۆری زەبروزەنگ و سەرکوت ڕاگیراون. هەروەها، جەماوەری ئازادیخواز هاوبەرژەوەندن لەگەڵ هاو چینەکانیان لە سەرتاسەری عیراق و لەگەڵ ڕاپەرینی ئوکتۆبەر لە شارەکانی ناوەراست و خواروو.
جەماوەر ڕاپەریوە بەڕووی هەردوو ڕژێمی ئیسلامی – قەومی فەرمانڕەوای ئێستا لە بەغدا و ڕژێمی ناسیونالیستی کورد لە کوردستان، و چیتر نابێ دەسەڵاتیان لە چنگدا بێت وساتوسەودا بکەن بە چارەنوسمانەوە.
خ□□ک□ی □اپەریو لە هەردوو ئەم پاریزگایەدا لە هەڵمەت و ووزەی شۆرشگیرانەیان کەم نیە، ئەوەی کە ئەرکی هەر ئیستایانە یەکخستنی ڕیزەکانی خۆیان و دروستکردنی تۆڕی هاوئاهانگی نێوان هێزەکانی ڕاپەڕینە لە هەموو شارەکاندا و خۆڕێکخستن و هاوکاریانە بەهەر شێوەیەک کە گونجاو بێت بۆیان.
ئەرکێکی دەستبەجێی چالاکاوانانی ڕاپەڕین ئەوەیە کە کۆمیتە و شورا هەڵبژیردراوەکانی جەماوەری دروست بکرێت لە ڕێگەی کۆبونەوەی گشتی لە گەرەک و گورەپانەکان و لە کارگە و شۆینەکانی کاردا، تا بتوانرێ سەرپەرشتی بەرێوە چوونی ڕاپەڕین لە هەر شارێک ئەنجامبدات و پەیوەند و هاوکاری بە شارەکانی ترەوە دابین بکات.
لەگەڵ بەردەوامی ڕاپەڕیندا کریکاران و گەنجان و ژنان و قوتابیان و مامۆستایان و کارمەندان پێویستیان بەوەیە کە نەقابە و ڕێکخراوە کانی سەربەخۆی خۆیان پێکبهێنن تا ببنە هێزێکی سیاسی ڕێکخراوی کاریگەر لە کۆمەڵگەدا.

جەماوەری ڕاپەریو، گەنجانی کچ و کوڕی ئازادیخواز، کرێکاران و خەڵکی ستەمدیدەی کوردستان
□ ڕاپەرینی ئەمڕۆتان کارێکی شۆرشگێرانە و بەرهەقە و پیویستە ئامرازەکانی خەباتی یەکگرتووتان و بەرگریتان لە ڕاپەرین بە شیوەیکی راستەوخۆ و دەستبەجێ دروست بکەن، و بە کردەوە ئیرادەی شۆرشگیرانەی خۆتان پیادە بکەن و دەسەڵات و ئیدارەی شارەکان بگرنە دەست.
□ دەسەلاتی میلیشیای و دامودەزگا سەرکوتگەرەکانی تا هەناسەیان تیا

بت درغی ناکن ل کوشتن و بین و گرتنی خکی اپیو و ئشکنجدانیان. هربی تاک زمانتی ئارامی و ئاسوددیی، پشویی یزی یکگرتووتان و برینبوونوی اپین و خباتی ششگرانی ل سرتاسری کوردستاندا، و هاتنناوی هرچی زیاتری جماوری ب یزکانی اپین و بدستوگرتنی هرچی زیاتری ئامرازکانی دساتداری تیان.

 با پکو بانگوازی هیزکانی پلیس و پشمرگ و هیز چکدرکان بکین ک یزکانیان بجبهن و پیوست ببن ب یزی اپینو.

 خکی اپیوی کوردستان و زربی هاوواتیان ب دوای وخاندنی دساتی پارتی و یکیتی و هاوپیمانکانیانون بخیان و میلیشیاکانیان و دوو ئیداریی و پرلمان و دزگاکانی داپسنریانو، و ب ئم ئامانج اپریون. رگی ب ئنجامگیاندنی ئم ئامانجش کخستنی هزی جماوری ششگر ل کوردستاندا. بام تا دسات هیشتا نوخابت پیویست ئم داواکاری دستبجیان بسپنری بسریاندا.

 بردانی هموو زیندانیانی سیاسی ل هموو کوردستاندا.

 دانی موچ ببی هچ لبینک، و چاودری نوینرانی هبژراوی کریکاران و کارمندان و ماموستایان ب سر بودج و مووچ و دابشکردنی.

 چوندروی هزکانی دسات ل هموو شارکانی کوردستاندا و بواردان ب خک ک خپشاندان بکن و بشداری اپین بن.

 هیز میلیشیایی وسیخوکان و هر هزکی چکدرای تری حزبی نابی بمنت و ئب هبوشنرنو.

 ل هر شونک دسات بدست ئورگانکانی هبژراوی استوخی جماوری کرکاران و کارمندان و گنجانی ئازادیخواز و کخراو خباتکاراکانیانو بت، نابی هچ هیرشیکی سربازی بکرت سر للاین دسات یا هر هزکی ترو.

 کخراوی بدیلی کمنیستی ل عیراق ل همان کاتدا ک سرخشی ئاراستی هموو کسوکار و دستانی گیان بختکردووانی نو ئم اپین ئکات، ل همان کاتیشدا بتوندی ئم تاوانی هز سرکوتگرکانی دسات سرکن ئکات و برپرسیاریتی گیان ل دستدانیان ئخات ئستیان. و دب دستبج بکوژانیان و ئوانش ک لپشتی تاوانکانن دستنیشان بکرن و بدرن ب دادگا.

 هروها کخراوی بدیل کمنیستی ل عراق بانگوازی جماور ئکات هرش نکرت سر هیچ شین و بینایکی خزمتگوزاری و ئیداری و خیندن و تندروستی و هر جگایکی تری برژوندی

گشتی، وە بانگەوازی پاراستنیان ئەکات لەهەر دەستدرێژیەک. وە بانگەوازیش ئەکات کە بارەگاکانی حزبەکانی دەسەڵات بکرێنە بنکەی دەسەڵاتداریەتی ڕاپەڕین و ئیدارەی شارەکان.

ە ئێمە شان بە شانی جەماوەری ڕاپەڕیو لە کوردستاندا خەبات ئەکەین بۆ بە سەر کەوتن گەیاندنی ڕاپەڕین.

ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عیراق

٩ -١٢-٢٠٢٠

ئازادی .. ستار ئەحمەد

ئازادی نانێکە بەخوێن سوور
لەدڵی نیشتماندا
بەپاژنەی چەتەکان پان دەکرێتەوە
شۆڕش دزینی ئاڵایە
سەرکردە قاچی دوو کورسی
لەکوڵی دەروونا
تەرمی پەپوولەکان بشارمەوە
رۆحی شەهیدەکان
لەجەستەم دادێم
بارەگا ـ بڵێسەی ئاگرەو
دۆزەخی بێتاوان
پەرستگا ـ دەرگای بەخوێن ڕەنگاوی
چی لەخاکێك بکەم
پێخاوس لەنێویا بازبدەم
بەسەر گۆڕی دایك و
کۆرپەی سووتاوو
هاودەمی خنکاوما
زمانێکم بۆچییە
لەئاستی مافمدا
بەرەو داد نەبزوێ
چۆن نیشتمانێکم خۆش بوێ
دەرپێی ئازادی

لەژێریدا داکەنن
بەدوای چیدا بکۆشم
کوشتارو راوو ڕووت
بکەنە دروشمم
کام ئاڵا
لەجەستەی خاکەکەم بپێچم
لەکاتێکدا لانەواز
هاوشارم
بێ پارەو
دیوارو
دەرگاو
پەنجەرە
لەپاڵیا سەربڵن
مێژووی چی
کام داستان
ئەفسانە
ڕۆمانی خیانەت
بێ مانگ و هەتاوو
ئاسمانی دزراوم بەرزکەمەوە
بەچیوە بنازم
بەنەغمەی سەرشۆڕی و
بەستەی تاوان و
هەڵپەڕکێی تەفرەوە
یان بەنۆکەریی چوار جەلاد
تیغی ژەهراوی
دەخەنە زامی
کوردستانی گەورەوە.

ستار ئەحمەد

ڕاگەیاندن سەبارەت بە خۆپیشاندانەکانی هەرێمی کوردستان

بۆ ئەوەی ک□ پییەکی تری گەندەڵ و فاشیلی گۆڕان، خۆپێشاندانەکان، ئیستیغلال نەکات!

خۆپێشاندان و ناڕەزاییەتییەکانی گەنجانی شار و شارۆچکەکانی کوردستانی عێراق، گەرای سەرەتای راپەڕیینێکی نوێیە دژ بە حکومەتی چەتەگەریی کوردیی و دزە گەورەکانی کوردایەتیی. ئەو گەنجە ئازایانە بە (دەست و گیرفان)ی خاڵییەوە بە گژ چەکدارە بەڵتەجییەکانی کوردایەتیی پارتیی و یەکێتیی و تەواوی ئەو حیزبانەی تردا دەچنەوە کە هەموویان لە فەلەکی ئەم کوردایەتییە چەتەگەرییەدا، دەسوڕێنەوە.

راستە گەنجانی کوردستان، بەو تەمەنە کەمەوە(لە چواردە ساڵییەوە بۆ ناوەڕاستی بیستەکان)، تەجروبە و خیبرەی ئیدارەدانیان، نییە، پێویستیان بە رابەڕایەتییکردن هەیە، بەڵام کام رابەڕایەتیی؟ ئایا بۆ دەبێت، ئەو مافە بەم نەوە ئازا و جەسوورە نەدرێ کە خۆیان رابەرایەتیی خۆیان بکەن و خەڵکی پۆپیولیست و بێ فیکری کۆنە گۆڕانەکان، سەرپەرشتییان بکەن؟ لای کەم داواکاریی و عەقڵییەتی ئەمان، لەگەڵ نەوە کۆن و کامڵەکانی جیلی ئاڵتونیی! کوردایەتییدا، جیاوازە.

چواردە ساڵ لەمەوبەر، ناڕەزایەتییەکانی خەڵک لە هەرێمی کوردستان، وردە وردە گەشەی دەکرد، گۆڕان بۆ ئەجێندای شەخصێکی تۆراو لە یەکێتیی، بە هاوکاریی دەیان سیاسیی، ئەکادیمیست و نوخبەی جۆراوجۆر، تەواوی ئەو ناڕەزایەتییانەی ه□□م□ژی و نییو میلیۆن دەنگیان برد ب□ ه□□□ی پارلمانی دزە گەورەکان و بەناوی حیزبی بێ ئایدیۆلۆژیا و چاکسازییەوە، حیزبەکە بوو بە تەوریشی بنەماڵە و لەولایشەوە، صەدان پۆست و پلە و شۆهرەتیان بۆ سیاسیی پۆپیولیست و ئەکادیمیی هەلپەرست و دز، پەیدا کرد، پشتیان کردە ئەو هەموو رۆحییەتە ئۆپۆزیس□ن□ی کوردستان و کەوتنەوە ناو خەلانۆچکەی دەوڵەتە قوبرصییە-بارزانییە-ئەردۆغانییەکەوە و پرۆژەی تاڵانیی و چەتەگەریی (سەربەخۆیی ئابووریی) و تەنانەت لە جینۆسایدی شەنگالدا

نە گۆڕان و نە وەزیری پێشمەرگەکەیان، تا ئێستایش متەقیان لێوە نەهاتووە و بەو بێدەنگییەش، شەرعییەتییان بەو تاوانە دا.

ئێستا، کەمێک خەڵک کە زۆربەیان گەڕانە تەراوەکانن، بیرکردنەوەیان بە میللیمەتریش لەو عەقڵییەتە نەتەوەپەرستییەی کوردایەتیی، جیاوازی نییە کە ئەم وەزعەی ئێستای لێ بەرهەم هاتووە، بە تایبەت ئەوانەی خۆیان بە مەغدور دەزانن و پەستی غەزو بەزیان بەرنەکەوتووە، بانگەوازی ئەوە دەکەن کە کۆنگرەیەکیان دامەزراندووە بۆ رابەرایەتییکردنی خۆپیشاندانەکان! ئەوەی جێگەی پرسیاری فرە رەهەندە، ئەوەیە کە چۆن کەسانێک هەر دوێنی بوو لە ئەهلی ریفراندۆم بوون، لە کۆنترۆڵکردنەوەی کەرکوک و ناوچە جێناکۆکەکاندا، بۆچوونەکانیان لەگەڵ رووداو و کەی٢٤ دا، هیچ جیاوازییەکیان نەبوو،

هەر دوێنێ بوو عێراقیان بە لەعنەت دەکرد و سوێندی ئەکادیمیی کوردایەتییان دەخوارد کە عەرەب و کورد، ناتوانن لە یەک وڵاتدا پێکەوە بژیەن، راسیزمیان بەرامبەر ئاوارە عەرەبەکانی سلێمانیی و هەولێر، تەخشان دەکرد، تەنانەت لەم دوا دواییەشدا، تێیاندا هەبوو، داوای بەکارهێنانی تاپۆکەی ریفراندۆم و راگەیاندنی دەوڵەتی کوردییان دەکرد، چۆن ئەهلی میصداقییەت و سیاسەت و ئەخلاق و فیکری سیاسیی دەبن؟ چۆن دەکرێ متمانەیان پێ بکرێ کە ئەمانیش، هەمان رێچکەی باوکی هەژاران و حیزبە نوخبە بە ئایدیۆلۆژییەکەی ئەو، ناگرن؟

ناڕەزایەتییەکانی خەڵک، دەرئەنجامی ئەو زووخاوەیە کە ئەم موئەسەسەی کوردایەتییە ٧٥ ساڵییە دەیکاتە دەی خەڵکەوە و مرۆڤی کورد بە کۆیلە و رەعییەتی خۆی دەزانێت. لە ئێستایشدا، خۆپیشاندانی گەنجان، راستەوخۆ پەیوەندیی بە نەبوونی عەدالەتی کۆمەڵایەتییەوە هەیە، پەیوەندیی بەو هەموو دزیی و چەتەگەرییەی نەوت و قاچاغچییەتییەوە هەیە کە ژیانی نوخبەیەکی کەم، لەوپەڕی خۆشگوزەرانییدایە، بەڵام بەشی هەرە زۆری خەڵکی کوردستان، لەوپەڕی زەلالەتی ئابووریی و داراییدا، گوزەران دەکەن.

دەرئەنجامی ئەمەش ئەوەیە کە خەڵکی کوردستان دەیانەوێت، بەهەر نرخێک بێت، لەم چەتەگەرییەی کوردایەتیی رزگاریان بێت. ئەمە لە کاتێکدایە، زۆرێک لەوانەی کۆنگرەی دەنگە نارازییەکان، مەنتاڵیتیی و بیرکردنەوەیان، لەو ئەندێشەیەدا دەسوڕێتەوە کە پارادایمێکی تری کوردایەتیی جیاواز لەوەی پارتیی و یەکێتیی و گۆڕان...تاد،

دروست بکەن و لەم رێگەیەشەوە، نەخۆشییە ئایدیۆلۆژیی و عوقدە نەژادییەکان و طموحە شەخصیی و ئیفرازاتە سیاسییەکانی خۆیان، بە چاکسازیی، خاڵیی بکەنەوە.

وێڕای ئەمانە، لە لۆگۆیەکدا، ئاڵای هەرێم و ئاڵای کۆمۆنیستیی چین و سیمبوڵی مشتەکۆڵەیەکی ستالینیستییانیان، وەکو هەموو چێشتە مجێورییەکانی کوردایەتیی، تێکەڵوپێکەڵ کردووە. ئیتر کاتی ئەوە هاتووە کە گەنجانی کوردستانی عێڕاق، دوور لەو جیلە کۆنەی کوردایەتیی و ئەفکارەکانیان و بەدەر لە و کەسانەی کە بەردەوام هەموو جۆگەلەکان دەبنەوە سەر رووباری ئەو چەتەگەرییەی کە هەیە، خۆیان رابەرایەتیی و پێشەنگیی خۆیان بکەن و پڕۆژەو بەرنامەی سیاسیی و فیکریی خۆیان پێشنیار بکەن. پێویستە کەسانی دڵسۆزیش کە غەمیان تەنیا داواکارییەکانی ئەو گەنجانەیە بۆ عەدالەتیی کۆمەڵایەتیی، ئازادیی، کار، خۆشگوزەرانیی و ژیانێکی شەرافەتمەندانە، پشتیوانییان بکەن و بەرچاوڕۆشنییان بدەنێ، ئەوانیش وەری بگرن یان نا، ئازادن.

ئەم خۆپێشاندان و ئەم فشارانە بەوان نەبێت، بە سیاسیی و نوخبە بە تەمەنەکان و بەرژەوەندییخوازەکان ناکرێ. هەرکەسێکیش حیزب دروست دەکات، ئازادە، بەڵام دەبێ هەموو ئەوانە فەضح بکرێن کە خۆپێشاندانەکان بۆ عەرضی غوبنە سیاسییەکانیان بەکار دەهێنن. چارەسەری بنەڕەتیی و هەمیشەییش ئەوەیە، بە گەنجانی کوردستان و عێراق(ئەو دەیان هەزار گەنجە عێراقییەی پشتیوانیی بۆ خۆپێشاندەرانی هەرێم دەردەبڕن)، فشار بۆ دز و گەندەڵ و مافیاکانی عێراق(بەوانەی هەرێمیشەوە) بهێنن کە پرۆژەی تاڵانکردنی نەوت و غازی کوردستان بۆ تورکیا رابگیرێ و تەسلیم بە دەوڵەتی عێراق بکرێتەوە و بودجەی حەقیقیی و مەعاشی حەقیقیی بۆ موچەخۆرانی موستەحەقی کوردستان بێت، نەک عەقید و لیوا خانەنشینکراوەکانی ناو ئەم کۆنگرەیە و صەدان هەزار بندییوارەکانی پارتیی و یەکێتیی و تەواوی حیزبەکانی تر.

لە هەمووی گرنگتر، هەرکەسێ لە دەرەوەی وڵات(هەندەران) بێت، بە هیچ شێوەیەک مافی ئەوەی نەبێ، قیادەی وەهمیی ئەم خۆپێشاندانە بکات. ئەمە دەبێت کەسانێک بن، بە واقیعیی لە کوردستان بژیەن و لە گەندەڵیی و خورافاتە پەهڵەوانییەکانی کوردایەتییەوە، نەگلابن.

هەرکەسێکیش پێی خۆشە و لەگەڵ ناوەڕۆکی ئەم باسەدایە، دەتوانێ ناوی خۆی دابنێت.

1. ئاراز رەسوڵ
2. ئازاد مەلا نەبیی
3. ئازاد عەلیی
4. ئاسۆ جەوهەر
5. ئامانج عەلیی
6. ئیسماعیل حەسەن ئیسماعیل
7. ئەردەڵان ئەمیین
8. ئەویین ئەحمەد
9. بەدرخان مەحمود
10. بەهار جەبار عەلیی
11. بەهرۆز حاجیی
12. د. پشتیوان سابیر
13. جەبار ئەحمەد
14. خەلیل حەمەد
15. خەرامان سابیر
16. دانیار حەسەن
17. رۆستەم عەزیز سلێمان
18. رێباز حەسەن
19. رەگەز کەمال
20. رەهەند محەمەد
21. ساماڵ عەبدوڵا
22. د.سیڤان سەعید
23. سەردار حەسەن
24. سەردار ئەمیین
25. د. شامیر مەولان
26. شنیار ئەنوەر حەسەن
27. د. شوان عەبدوڵا
28. شەیما عەزیز
29. کامیار سابیر
30. کاوە ئەحمەد
31. کوردستان عەلیی
32. کۆردۆ عەبدولخالیق
33. کۆمار یۆنا
34. گۆران عەبدوڵا
35. لاوان ع عەلیی
36. مصطفى شيخ محمد
37. د. موراد حەسەن

38. مەجید غەفور
39. مەحمود عەبدوڵا
40. مەروان عەلیی
41. نەجمەدیین عەلیی
42. هادیی حەمەعزیز
43. هەگر برایم
44. هێمن رەئوف
45. هێمن ع شێخ رەئوف
46. هێمن ئەحمەد رەضا
47. هیوا خۆشناو
48. هەرێز جەمال
49. سەران ئیبراهیم
50. صەدرەدیین عەلیی
51. مەهدیی ئەبوبەکر
52. هەڤاڵ عەبدوڵا
53. توانا عەلیی

مەسعود بارزانی بەرپرسی سەرەکیی ئەم داڕمانەیە!.. ڕێبوار ڕەشید

هەر وەکوو دەسەزان پێشبینییان دەکرد دۆخی باشوور تا دێت خراپتر دەبێت.
باسەکان لە سەر ئاوەدانکردنەوەی باشوور و پێشخستنی خوێندنگا و نەخۆشخانە و بەنداو و ڕێگاوبان نیین. هەروەها لە سەر باشکردنی دۆخی ژنان و لاوان نیین، بەڵکو لە سەر مووچەی مانگانەیە کە بە هەزار قات لای دەسەڵاتداران هەیە بەڵام بێگومان بە ئەنقەست بە خەڵک نادرێت.
با بە چاوترووکاندنێک واز لە نەوت و گاز و گومرگ بهێنین ئەگەرچی داهاتی ملیارد دۆلاریین.
با باس لەوە بکەین کە ئەگەر حکومەتی هەرێم لە ژێر دەستی کەمەڵێک

تاڵانچی بەئەدەب و بەڕەوشتدا نەبووایە ئەوا هەر کوردی باشووری دانیشتووی دەرەوەی وڵات دەیتوانی دەیان جار هەموو باشوور بژێنن.
تێبینیی بکەن کاتی خۆی ئیسرائیل سەحرایەکی کاکی بە کاکیی بوو.
جوولەکەی نیشتیمانپەروەر دەستیان خستە نێو دەستی یەک و لە ماوەیەکی زۆر کەمدا ئیسرائیلیان کرد بە خاوەنی ملیاران دۆلار و ئەوڕۆ ئیسرائیل ئەو وڵاتەیە کە دەیبینین. شانازیی کەسایەتیی جووەکان بە دروستییەوە ئەوەندە بەرزە کە شای هیچ کەسێک بە گاوان را ناگرن.
بەڵام بڕووانن، باشوور کە فیردەوسی بەرین بوو بە دەستی ئەم تاقمە سەرسەرییە شەڕلاتانەوە چۆن وێران بوووە.
ئەگەر حکومەتی هەرێم لە دۆخی سرووشتییدا بووایە و کەمێک سیاسەتمەداری نیشتیمانپەروەر کە مووچەی دروستیان هەبووایە و کاری خۆیان وەکوو کارمەندی خزمەتگوزاریی بەجێبگەیەندایە ئەوا لە رووی ئابوورییەوە کوردانی دانیشتووی باشوور لە دەرەوەی وڵات بە بەڕێوەبردنی بەس بوون.
ئێستا لە دەرەوەی کوردستان سەدان هەزار مرۆڤی کوردستانیی هەر چوار پارچەی کوردستان هەن. هەرە زۆرینەی ئەم سەدان هەزار کوردە لە باشووریی و ڕۆژهەڵاتیی و باکووریی و ڕۆژئاوایی و شوێنی دیکە خەڵکی دەسەزن و کوردستانیان خۆش دەوێت و تینووی ئازادین. هەموو باشووریان بە قیبلەی خۆیان دادەنا و سوێندیان پێی دەخوارد و شانازییان پێوە دەکرد.
ئەگەر دۆخی باشوور ئازادیی و سەقامگیریی و ئاشتیی بووایە کە کوردانی دەرەوەی وڵات بیانەوێت دڵخوازانە بە ئازادیی هاتوچوو بکەن، خانووبەرە دروست بکەن و بە ئازادیی بازرگانیی بکەن، ئەوا بازاڕێک لە باشوور دروست دەبوو کە ئێستا باشوور یەکێک لە دەوڵەمەندترین وڵاتی ناوچەکە بوو. هەر سەردانی ئەم ژمارەیە دەبوو بە کار و بە هەلی خۆبژێوی بە دەیان هەزار لە کارمەندی ڕێگاوبان و فڕۆکەخانە و هاتنوچوون. ڕۆژانە بە دەیان ملیارد دۆلار لە بازاڕەکاندا لە ناو خەڵکدا دەستاودەستیان دەکرد. جووڵەیەکی لەو شێوە دەبوو بە مەتۆڕێکی بەهێز کە کەرتی گەشتوگوزاری بە تەواویی دادەمەزراند و باشوور دەیتوانی هەروەها بە دەیان هەزار کرێکاری ڕۆژهەڵاتیی و باکووریی لە خۆ بگرێت و ببێت بە پشتوپەنای پارچەکانی دیکە. ئەم جۆرە لە بازاڕە هەروەها کەرتی کشتوکاڵە و خزمەتگوزاریی پێشدەخست، پێوەندیی لە ناو خەڵکدا بەهێزتر دەکرد و دەبوو بە هۆی تێکشکاندنی پێوەندییە عەشیرەیەتییەکان و دروستکردنی پرینسیپی مامەڵەی بازرگانیی سرووشتیی.
ئەم جۆرە زەمینەسازییەی ژێرخانی ئابووریی کاریگەریی زۆر گەورەی

پۆزەتیڤی لە سەر باشکردنی کەرتی خوێندن و تەندروستیی هەیە، چون خوێندن پێشەرجی بازرگانیی و ئاڵوگۆڕی سەرکەوتووە و کەرتەکی تەندروستیی خۆڕایی/ هەرزان زامنی هەبوونی خەڵکێکی تەندروستە کە دەتوانن بیر بکەنەوە، کار بکەن و بەرهەمبهێنن و باوەڕیان بە ئاییندە هەبێت.

بەڵام ئەم بیرە تا بڵێی خراپە و بێگومان چارەسەر نییە.

چارەسەر نییە، چونکە ئەو کاتە مەسعود بارزانی و خانەوادەکەی نەیاندەتوانی بە سەدان ملیارد دۆلار بدزن و سامانی خەڵک تاڵان بکەن، نەیاندەتوانی نیوەی هەولێر و دهۆک داگیر بکەن، نەیاندەتوانی هەموو بازاڕەکان لە مەسینەی پلاستیکی تورکیی و ئێرانییەوە تا ماشێنە گەورەوگرانەکان بخەنە ژێر دەستی خۆیان، چونکە مەسعود نەیدەتوانی سەری ڕەش داگیر بکات، نەیدەتوانی بە دەیان چەناڵی تەلەڤیزیۆن بە ریکلامی خانەوادەکەی بکاتەوە کە هەر یەکەی بە ملیارد دۆلار خەرجی هەیە، ئەو کاتە نەیاندەتوانی مووچەی چەند هەزار دۆلاری بە هەر یەک لە کارمەندانی تەلەڤیزیۆنەکانی بدات و چاکەت و پانتۆڵی تورکییان لە بەر بکات کە بێن و وەکوو ئەکتەری سینەمایی خۆیان نمایش بکەن بە ئەوەی باسی پیرۆزیی عەرشی خانەوادەکەی بکەن.

تێبینیی بکەن و سەرنجی جلوبەرگی کارمەندی تەلەڤیزیۆنەکانیان بدەن و بپرسن بە پارەی کێ؟

تێبینیی بکەن و مووچەی خەیاڵیی کارمەندی تەلەڤیزیۆنەکانیان ببینن و بپرسن بە پارەی کێ؟

تێبینیی بکەن و بپرسن مووچەی ئەم هەموو قونبادان و خۆتەسککردنەوە و خۆڕەنگکردن و خۆنوواندنەی سەحنەی تەلەڤیزیۆنەکان بە پارەی کێ؟

تێبینیی بکەن و لە مووچە و دەرماڵەی جێگری سەرۆکەکان و وەزیرەکان و پارلەمانەکان بڕوانن و بپرسن بە پارەی کێ؟

تێبینیی بکەن و لە مووچە و دەرماڵەی قایمقام و پارێزگا و کوێخا و نۆکەرەکانی دیکەیان بپرسن، لە ئوتومبێلی ژێریان و لە خانووبەرە و لە زێر و خشڵیان، لە سەفەری گەرمیان و کوێستانیان بڕوانن و بپرسن بە پارەی کێ؟

تێبینی بکەن و لە هەموو ئەو کۆشک و تەلارانە، لە گردە داگیرکراوەکان و لە کێڵگا نەوتە داگیرکراوەکان و لە باخە داگیرکراوەکان بڕوانن و بپرسن لە سەر حیسابی کێ؟

تێبینی بکەن و بپرسن ئایا لە مەسعود بارزانییەوە تا بچووکترین کادێری ئەوی پێی دەگوترێت "پارتی" یەک دانە هەیە کە دزی لە سامانی گشتیی نەکردبێت، پارەی خەڵکی نەخواردبێت، لە رێگای جاسووسیی و سیخوڕیی و خۆفرۆشییەوە ئەو مەقام و پلەوپایەی دەست

نەکەوتبێت؟

ئایا ئێوە سەرنجی چاکەتوپانتۆڵ پۆشە بەکرێگیراوەکان و خەڵکی گشتیی باشوورتان داوە و کۆنتراستی نێوانیان دەبینن؟

ئایا کێ پرسیار ناکات ستراکچەری سەیروسەمەنەی ئەم حیزبانە کە لە سەرەوە تا خوارەوە مانگانە بە ملوێن دۆلار لە سەر سامانی گشتیی دەکەون، بە ئەقڵی کام گەڵوگیپاڵێک دارێژراوە؟ ئایا لە کوێی دونیای شارستانییدا سەرۆکی حیزبەکان تا ئەندامەکانیان لە سەر حیسابی سامانی گشتیی دەخۆن و دەخۆنەوە و دەلەوەڕێن؟

هەموو ئەم ئوتومبێلە گەورەوگرانانە، هەموو ئەم پاسەوان و نۆکەر و کڵفەتانە، هەموو ئەم سپا بندیوارە و ئەم خوان و سەفەر و خۆلێسانەوەیەی سەرۆکەکان تا بە کادێرە بچووکەکانیان دەگات، بە پارەی کێ دەکرێت؟

ئایا یەک کەس لە ناو ئەوانەدا هەیە کە بتوانێت بە پشت و سەری ڕێکەوە ڕابووەستێت و ئامادەی دادگا بێت کە پارەی نەدزیبێت، لە سەر پارەی دزراو نەژیابێت، کە خانووبەرە و زەویوزاری لە سەر خوێنی خەڵک دەستنەکەوتبێت، کە بە خۆسووککردن و نۆکەریی ئیمتیازی بۆ خۆی و دەوروبەری وەرنەگرتبێت، کە بە درۆودەلەسە و بە بەڵگەنامەی درۆ و لە سەر خوێنی خەڵکی بە توانا پلەوپایەی خۆی وەرنەگرتبێت؟

باشوور ئەوڕۆ کراوە بە زیندان بۆ باشوورییە سەربەرزەکان، باشوور ئەوڕۆ گەورەترین زیندانی ئاکرێ یە بۆ ئەوانەی دەیانەوێت وەکوو مر□ق ل□ دۆخی دەستپاکیی و سەرڕاستییدا بە ئازادیی بژین.

کێشەکە زۆر زیاتر لە نەبوونی مووچە گەورەترە. هۆی برسیکردنی ئەم گەلە بۆ ئەوەیە کە مەشغوڵی بکەن کاتێک کە بەهدینان تەسلیم بە سپای تورک دەکرێت، کاتێک کە کەرکووک بە ترکمانیی دەکرێت، کاتێک کە کاپمی مەخموور و شەنگال تەسلیم بە سپای ئێراقیی دەکرێن.

پیلانەکە هەر بە تەنیا بۆ شکاندنی شانازیی ئازادیخوازیی خەڵکی باشوور نییە ، بەڵکو بۆ شکاندنی تەواوی کوردستانە.

بێ ئابڕوویی ئەوانە گەیشتووەتە ئەو ئاستەی کە بە خەڵکی نیشتیمانفرۆشراو و سامان تاڵانکراو دەڵێن "ئێوە بێ مۆڵەت خۆپیشاندان دەکەن". لە راستییدا پێیان دەڵێن بڕۆن بە سەما و هەڵپەڕکێوە باسی زگی برسی و رەنجی بەبادچووتان بکەن.

تاڵانچییەکان بە خەڵکی ئابڕوومەند دەڵێن برۆن بە هەڵپەڕکێیوە باسی ئازاری ددانتان بکەن، بە سەماوە باسی ورگی برسی منداڵانتان بکەن، بە گۆرانیی چڕین و هەلهەلەوە باسی وڵاتێکی سووتاو و فرۆشراو و تاڵانکراو بکەن. بەڵێ، پێیان دەڵێن "کوا مۆڵەتان؟' " بۆ بە شارستانیی ڕێ ناپێون؟"

دروست لە هەمان کاتدا ئەم تاقمە تاڵانچییە بە بەرچاوی هەموو کوردەوە، هەموو ئێراقەوە، هەموو ناوچەکە و جیهانەوە شەنگاڵەکی خوێناویی و قوڕاوی بچکۆلە و کامپی مەخموور، تەنەکەئاوایەکی مەلەتکە و حەفتاساڵە، تەسلیم بە سپای ئێراق دەکات و لە بژاردەی نێوان عەسکەری ئێراقی لەگەڵی کچ و کوڕانی ئێزیدی و مەخمووریییدا، ئەم عەسکەری ئێراقی هەڵدەبژێرێت.
دروست لە هەمان کاتدا کە خەڵکی دهۆک و زاخۆ و هەولێر وەکوو باڵندەی باڵشکاوی ژێر لێزمەبارانێک، وەکوو دوا هەناسەکانی چرای بەر ڕەشەبایەک و وەکوو دوا چاوترووکاندنی دایکێک لە سێبەری مەرگی خۆیدا و تەنیا باڵێک دوور لە کۆرپەکەی، لە ئومێدی ئەوەدان هێزێکیان بێتە بەر کە عەرشی ئەم تاقمە تاڵانچییە بێئابرووە لە بنوبێخ دەربهێنن و سەدان جار بیبەن بە ئاسماندا و بیدەنەوە بە ئەرزدا.
ئاخ خەڵکی ئازادیخوازی باشوور کەی بە ناخەری گیانتان فێر دەبن کە بە قونبادان و ورگ هەڵتەکاندن و هەییهەی و چەهچەهەی بولبولئاسا و هەڵپەڕکێ و قاقای پێکەنین و دەست بادانەوە مەڵەتی خۆپیشاندان وەربگرن و بە قاقای پێکەنینەوە داوا بکەن دەریایەک خوێن و سامانی خاکتان بدەنەوە؟

ڕێبوار ڕەشید
2020-9/12

تێبینیی:

- بە باش تێگەیشتن لە دۆخی ئێستای باشوور و تێگەیشتن لە پەیوەندییەکانی دەسەڵات و لە بەرپرسیارێتیی پێویستە دەسەڵاتەکانی "سەرۆکی هەرێم" و "سەرۆکی حکومەت" بخوێندرێتەوە.
- ئەگەر تا ئێستا نووزەیەکی مامەڵەی کرین و فرۆشتن لە باشوور هەیە بە هۆی ئەو پارەیەوەیە کە زۆینەی کوردانی باشوور لە نزیکەی 30 ساڵی ڕابردوودا بە پێی توانای خۆیان بە مەبەستی هاوکاریکردنی خانەوادە و کەسوکاریان بە باشووری دەنێرن. ئەوە تەنیا پارەیەکە کە وەکوو دراوی قورس دەچێتە کوردستان، بە پێچەوانەوە، تالانچییەکان هەموو پارەیەکی باشوور لە شێوەی دراوی قورسدا ڕەوانەی ئوروپا و ئەمریکا دەکەن.

ستەمکاریی و گەمژەیی .. ئەحمەد ڕەسوڵ

دەسەڵاتداران و دەسەڵاتدارێتییە ستەمکارەکان، وەک ئەوەی لە هەمان منداڵ□دانەوە هاتبن و بە هەمان شیر گەورە بووبن،
هەموویان هەمان حەماقەت و هەمان غروری بۆش داگیریان دەکات.
هەموویان تا دواهەمین خولەکەکانی دەسەڵاتیان، پێیان وایە:
تەنها ئەوان دڵسۆزی ڕاستەقینەی گەل و نیشتمانن،
تەنها ئەوان خۆشەویست و سیمبولی پیرۆزی تێکڕا یان زۆرینەی خەڵکن،
تەنها ئەوان فریادڕەسی ژیانی کۆمەڵگا یان ڕاگری چەتری ئارامیی و خۆشگوزەرانیی خەڵکن،
تەنها ئەوان پارێزەری گەل و نیشتمانن،
تەنها ئەوانن خاوەن دانایی و بلیمەتییەکی بێوێنە،
تەنها ئەوانن قارەمان و ئازا و چاونەترس،
تەنها ئەوانن خاوەن هێز و قودرەت، هێز و قودرەتێکی لەشکان نەهاتوو.
...
ئەوەی سەرەوە هەست و تێگەیشتنی دەسەڵاتدارانی ستەمکار و خۆسەپێنە سەبارەت بە خۆیان و کۆمەڵگاش.
...
لە کاتێکدا ئەوان ناپاکی ڕاستەقینەن بە گەل و نیشتمان،
ئەوان بێزراو و مایەی نەفرەتی زۆرینەی خەڵکن،
ئەوان وێرانکەری ژیانی کۆمەڵگا و ڕوخێنەری چەتری ئارامیی و خۆشگوزەرانیی خەڵکن،
ئەوان سەرچاوەی هەڕەشەی داڕمانی هەمەلایەنەی گەل و نیشتمانن،
ئەوان لە نێو نادانیی و گەمژەییەکی بێوێنەدا گیریان خواردووە،
ئەوانن ترسنۆک و خۆحەشاردەر،
ئەوانن خاوەن هێزێکی فشۆڵ و ساختە، هێزێک کە هەرسات لە ئەگەریی شکان و هەڵاتندایە.
...

واتا لە و□ه□م□کدا دەژین کە ڕێک پێچەوانەی ژیانی واقعیی و ڕاستەقینەی خۆیان و کۆمەڵگایە.

…

بازنە هەرە بچووکەکەی لوتکەی هەڕەمی دەسەڵاتدارێتی بە چەند بازنەیەکی کەمێک فروانتر دەورەدراوە و ئیشی ئەو بازنانە لەو جۆرە سیستم و حوکمڕانەتییانەدا ئەوەیە کە هەم بەرهەمهێنەری ئەو هەست و تێگەیشتنە وەهمییەی دەسەڵاتدارانن لە هەمبەر خۆیان و جڤات، هەم تیۆریزەکەری ئەو وەهمەن ڕووە و دەسەڵاتداران و جڤات بەو ئامانجەی بەرگی حەقیقەتی بەباڵادا ببەن. ئەو بازنانە لە پلەدارە بەرزە سەربازییەکانەوە بیگرە بە شیکەرەوە و نووسەرە سیاسیی و ئابوورییەکان کە تەواوی لۆژیکی نێو کایە مۆنۆپۆڵکراوەکانی ئابووریی، سیاسیی و دەزگاکانی پڕوپاگەندە “لەم جۆرە سیستمانەدا دەزگا مەدیاییەکانی سەبەر و خزمەتکاری دەسەڵاتداران لەوە دەکەون پێیان بگوترێ مەدیا، بەڵکو دەبنە دەزگای پڕوپاگەندە” دەگرێتەوە. کە هەڵبەت لە خوار ئەو چەند بازنەیەشەوە چەند بازنەیەکی دیکە دێن کە کاریان ووردکردنەوەی ئەو حیکایەت و وەهمانەیە کە خۆیان لە کادەرە ناوەندییە سیاسیی و ئابووریەکان لەگەڵ بەرپرسە مەدیایی، هەواڵگریی و چەکدارییەکاندا دەبینێتەوە.

ئەمانە هەموو پێکڕا بەشداریدەکەن لە هەڵچنینی ئەو کۆشکی وەهمەی کە هەست و دەروونی دەسەڵاتداران لە ئارامییدا ڕادەگرێت. واتا ئارامیی و ئاسوودەییەک کە لە خۆگێلکردن لە ژیانی واقعیی جڤاتەوە و لە وەهمی بینین و تێگەیشتنەوە لە خواستی ڕاستەقینەی هاونیشتمانییانەوە سەرچاوە دەگرێت. بۆیە لەم جۆرە سیستمانەدا ئەوەی دەسەڵاتداران و ئەو چەند بازنەیەی دەوریان داگیردەکات، گێلێتیی و وەهمەکە کە تا ئاستی حەماقەت و گەمژەیی دەیانبات.

لێرەوەیە لە نێو سیستمە سیاسییە ستەمگەرەکاندا، هەر جۆرێکی دەسەڵاتدارێتیی سیاسیی لەوەشەوە سەربازیی، ئیداریی و تەنانەت ئابووریيش، جۆرێک لە حەماقەت یان گەمژەیی بە کەسی دەسەڵاتدار دەهێنێت. درێژەکێشانی هەرچی زیاتری زەمەنی هەر کەسێک لە نێو ئەتمۆسفیری دەسەڵاتدارێتییدا، دواجار دەبێتە هەرچی زیاتر گەورەتر بوونی بەی ئەو حەماقەت و گەمژەییە. زەقترین نموونەی ئەم جۆرە لە حەماقەت و گەمژەییش ڕستە بەنێوبانگەکەی ماری ئەنتۆینێت “١٧٥٥-١٧٩٣” شاژنی فەڕەنسایە، کاتێک لە وەڵام بە ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانی هاونیشتمانییانی برسییدا، دەڵێت: با کێک بخۆن ”Let them eat cake”.

…

جۆرج ئۆروێل “١٩٠٣-١٩٥٠” لە ڕۆمانە بەنێوبانگەکەیدا “١٩٨٤” وورد و جوان تابلۆی ئەو سیستمە ستەمگەرەمان بۆ دەکێشێت کە دەزگاکانی و بەرپرسەکانییان “هەڵبەت بە کاری کارمەند و کادەرانییان” لە

هەڵگەڕانەوەی حەقیقەت و ئاوەژووکردنەوەی هەموو شتێکدا لە نەوکەیی گوتارە سیاسیی و مەذیاییەکەی سیستەم، حزب و بیگ برەزەدا چۆن “ئاشتیی، ئازادیی و هێز دەبنە جەنگ، کۆیلایەتیی و نەزانیی”*.

…

چیرۆکی کەوتنی بن عەلی لە تونس، موبارەک لە میسر، قەزافی لە لیبیا لەم چەرخەدا و مەسۆلینی لە ئیتالیا، چاوسیسکۆ لە ڕۆمانیا، حەمەڕەزا شا لە ئێران، پینۆشە لە چیللی و پۆڵپۆت لە کەمبۆدیا، لە سەدەی بیستدا چەند نموونەیەکی کەمن لە مەژووی دەسەڵاتدارێتییە سیاسییە ستەمکارەکاندا کە چیرۆکی کەوتنی هەموویان وەک ئەوەی هەمان چیرۆک بن و هەمان کەس نوسیبێتی چونکە هەمان حەماقەت و گەمژەیی بەرهەمهاتووی وەهمی دەسەڵاتدارێتییەکەیان تانوپۆی تەنیون.

…

دەسەڵاتدارانی ستەمکار، نەوەکو تا دواهەمین ساتی داڕمانی ئیمپراتۆرێتییەکەیان، هێشتا بە قووەی لەنەو ئەو وەهمەدا چەقیون کە سەرلەبەری تێگەیشتنییان ئاوەژووەدەکاتەوە، بەڵکو لە ساتی کەوتنیشیاندا و دواتریش لە ساتی دادگاییکردن و تیربارانکردنیشیاندا هەموو ئەو ماجەرایە وەکو خەو دەبینن و باوەڕ بە چاو و گوێی خۆیان ناکەن.

……………………………………………………

*”ئاشتیی جەنگە – کۆیلایەتی ئازادییە – نەزانیی هێزە war is peace – freedom is slavery – ignorance is strength ” سێ دروشمە سەرەکییەکەی نەو سیستەمە سیاسییەکەی بیگ برەزە “برا گەورە” ن.

مۆدێلەکان وەك دیاردەی کۆمەڵایەتی .. دکتۆر حیکمت نامیق

مۆدێلی جل و بەرگ ،نمایشی جەستە ، جوانی روخسارو باڵا ،یا هەر جۆرێکی تر ، بۆتە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی بەشێکی زۆری مرۆڤ

مومارەسەی دەکات بەتایبەتی ڕەگەزی مێ ،لەدونیای دەرەوە یا ڕاستر لە کەلتوری ئەوروپادا بە شێوەیەکی ترمۆدێلە ژنەکان کاردەکەن کەڕەنگەهیچ پەیوەندی بەمۆدێلەکانی کوردەوە نەبێت . ئامانجی مۆدێلەکان بەگشتی پەیداکردنی سامان و ناوبانگیە ،کەڕەنگە ئەو ناوبانگیە لەداهاتودا بیکاتە ئەستێرەیەکی سینەمایی یا ڕاگەیاندکارێك یا ئەوەتا سەرکردەیەکی سیاسی.تیایدا کۆمەڵێك ئامرازو میکانیزم بەکاردێنن بۆ گەیشتن بەو پێگە مادی و سەرمایە ڕەمزیە لەکۆمەڵگادا.لەسەروی هەمویانەوە سۆشیاڵ میدیا ،کەبە درێژایی ئەوچەندین ساڵە ی ڕابردوو لەکوردستان ڕۆڵی ئێجگار نێگەتیفی گێڕاوە بەجۆرێك هیچ سانسۆرێك نیە بۆ بەرگرتن لە تەشەنەکردنی ئەو دیاردەیە .

سەرەتا پێویستە ئاماژە بەوەبکەین هەموو ئەو مۆدێلانە یا فاشنانە بەهەموو لق و جۆرەکانیەوە بەرهەمی دونیا ی مۆدێرنەو گلۆباڵ و سەرمایەداریە چونکە هەمیشە سەرمایەداری ئیش لەسەر ئەو جۆرە تایپانە دەکات بۆ ساغکردنەوەی کاڵاکانی و بەرهەمهێنانەوەی دوبارە کەلتوری کۆمەڵگا بەشێوازێك کەیەکانگیر بێت لەگەڵ خواستی ئایدۆلۆژیای ئەو ، کە دواجار ڕەنگە کاریگەری بەسەر بەشێکی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان جێبیڵێ لەنێو کایەکانی کەلەتوردا .ئەو جۆرە دیاردەیە بۆیەکەم جار لە هەریەك لە ئەمریکاو فەرەنسا سەریانهەڵدا لەسەرەتای سەدەی بیست لەشێوەی کارکردنی ئافرەتان لەبواری دیزاین دواتر بۆ فرۆشتنی کەلوپەلی بازرگانی و ڕیکلام و کاری بازرگانی و ڕیکلام کردن لە هەموو سێکتەرەکانی ئابور ی و ساغکردنەوەی کاڵاکان .مۆدێلی فاشن لای کۆمەڵناسان زیاتر خۆی لە پۆشینی ستایلی تازە دەبینیەوە لای چینی باڵا دواتر ئەو جل و بەگ پۆشینە ڕەنگی دایەوە لە نێو چینەکانی تریش چونکە جۆرێك لە دژایەتی دروستکرد لەسەرەتاوە .تا شەستەکانی سەدەی رابردوو مۆدێل و فاشنی پۆشینی جل وبەرگ لە چینی باڵاوە هاتەنێو چینی خوارو بەتایبەتی دوای سەرهەڵدانی شۆڕشی گەنجان لەوبارەیەوە .ئەو جۆرە فۆرمەی پۆشین بوە نەریتێکی کۆمەڵایەتی هاتە نێو کۆمەڵگا ،بوە وردە کەلتور لەلایەن توێژی گەنجانەوە مومارەسە دەکرێ بەشێوەی جیاجیا بەبەکارهێنانی سۆشیاڵ میدیاو تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان .

مۆدێلەکان و پێگەی کۆمەڵایەتی : یەکێ لەو میکانیزمانەی کە دەبێتە برەوسەندنی ئەو دیاردەیە بریتیە لە خۆنمایشکردنی جەستە لەتۆڕەکۆمەڵایەتیەکاندا بەپۆشینی جۆرەها فاشۆنی جلوبەرگ بۆئەوەی پێگەی کۆمەڵایەتی لەنێو پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان پەیدا بکات .کە

دواجادەبێتە سەرنجڕاکێشانی هەوادارانی و پەیداکردنی کڕیار ،ئەوەی کەجێگای سەرنجە خوێندنەوەی پشتی پەردەی کاری مۆدێلەکانە تیایدا کۆمەڵێك گەمەکەر ڕۆڵی تیادا دەگێڕن کە هەمیشە بەشێوەی نهێنی کاری لەسەردەکەن ،بەشێکی دەسەڵات ئەوگەمە قێزەونە دەبینێت ئامانج لێی کەبەتێگەیشتنی خۆی کرانەوەی کۆمەڵگایە بەڕوی دونیادا بەڵام لەوە نەگەیشتوە ئازادی وکرانەوەی کۆمەڵگا، پڕۆسەیەکی مێژوو کردی دورو درێژە پەیوەندی بەکۆمەڵێك فاکتەری خودی و بابەتی هەیە،ئەو جۆرە کرانەوەیە بۆ کۆمەڵگای کوردی کە میراتگری پرۆسەی نێگەتیفی جیهانگیرو سەرمایەداریە لە ئێستادا ئەزمونێکی ترسناکە بۆ خەڵك کە گیرۆدەی کۆمەڵیك کێشەی ئابوری وسایکۆلۆژی وکەلتوریەوە بوە. بەگشتی ئەو جۆرە لە نمایشکردنە ناچێتە نێو، کۆنتێکستی گۆڕانکاریەوە ، هەروەهائامرازێك نیە بۆکاری جوانی و ئیستاتیکا ،گۆڕانکاری بەکارهێنانی مۆدێل نیە بۆلەشفرۆشی وبزنس ، هەروەك ئامانجێکی تریان ئەوەیە گەنجان سەرقاڵ بکەن ،کەئەوەش لای خۆیەوە جۆرێك لەدژبەری کۆمەڵایەتی لەنێو گەنجان دروستدەکات ، تووشی کۆمەڵێك کێشەی دەرونی وکۆمەڵایەتی دۆخی نا ئارمی و ناهەموار دەکات ،بەجۆرێك خەیاڵ و ئەندێشەی بەرەو ئاقارێك دەبات کە کار لە هەڵسوکەوت و ڕەفتاری دەکات . دۆخێك دروستدەکات لای گەنج کە بیر لە تێرکردنی حەزە سێکسیەکانی بکاتەوە ،پرکردنەوەی کاتی بەتاڵیان تیا بەسەردەبەن کە لەئێستادا بۆکاری گەیشتۆتە لوتکە بۆیە هەمیشە بیر لەڕێگایەك دەکەنەوە بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو کاتە، ڕوو لەو شوێنانە دەکەن کە تیایدا ئەومۆدێلانە کاردەکەن یا ڕۆژانە سەردانی تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان دەکەن دواجار دەبنە ماشێنێك بەدەستی ئەو مۆدێلانە ، بەوەش کاریگەری نەرێنی دەکاتە سەر لایەنی سایکۆلۆژی و کۆمەڵایەتی توێژی گەنجان بەرەنجامەکەی دەبێتەهۆی تێك چونی بەرزەفتی کۆمەڵایەتی و شلەژانی هاوسەنگی خێزان وچەندین کێشەو گرفتی تر .

ئەو دەزگاو کەناڵانە،کچەمۆدێلەکان دەکەنە کاڵایەك بۆ بازرگانی سێکسیی، کە بێگومان خودی ئەو بەرپرسانە بەشێوەی ناڕاستەخۆ بەشدارن لەوپڕۆسەیە ،بەکردنەوەی کۆمەڵێك کاری بازرگانی وبزنس دواتر بەکاری دێنێت تا ئەو کاتە ئارەزوە مادی وشەهوانیەکانی تێردەکات. سەیرەکە ئەوەیە ئەومۆدێلانە ڕۆڵ و پێگەی کۆمەڵایەتی بەدەستدەهێنن لەکەسێکی شکستخواردوی کۆمەڵایەتیەوە کەڕەنگە بەشێکی پەیوەندی بەشکستی ئەزمونی ژیانی کەسی ئەو مۆدێلانە بێت قەرەبوی بەمەدەکاتەوە ، دەیکاتە کەسێکی ئەکتیف لەنێوداودەزگابیرۆکراسەکان حکومەت ،هێزی کۆمەڵایەتی پێدەبەخشێ ، لەنێو کۆمەڵگا ناوبانگ و

پرستیژ دەبێت دەبنە خاوەنی پێگە و سەرمایەی مادی و ڕەمزی ، دەسەڵات بەدەستدەهێنن . بۆنمونە زۆرجار هەرپڕۆژەیەکی بازرگانی و ئابوری و تەنانەت سێکتەرەکانی تر بەخانمە مۆدێلەکان دەسپێرن هەم بۆ پەیداکردنی کلێنت و کڕیار هەم بۆ ساغکردنەوەی کاڵاکان .ئەوەی لەکوردستاندا دەگوزەرێت سنوری هەموو ڕەوشت و بەهایەکی تێپەڕاندوە . ئەگەرچی خراپ بەکارهێنانی ئەو کارە پەیوەندی بە کۆمەڵێك فاکتەری کەلتوری و خەفەکردنی تاکی کوردیشەوە هەیە کە ناکرێ نادیدە بگیرێت چونکە ئەو کەلتورە هەمیشە ئەو دیاردانەی بەرهەم هێناوە . مۆدێل لەدونیای دەرەوە کە ڕێساو سیستەم هەیە بەکارناهێنرێت لەژێر پەردە بۆ کاری لەشفرۆشی بەڵکوئەوپارەیەی کە پەیدای دەکات ،بەرەنجامی کارەکانی خۆیەتی دواتر بەشێکی دەکاتە پڕۆژە بۆ کاری خێر خوازی و هاریکاری بۆ ئەوکێشە کۆمەڵایەتیانەی کە ڕوبەڕوی کۆمەڵگاکەی دەبێتەوە دواتر خەونەکانی تری دەهێنێتەدی بەرێگایەکی ماقوڵ .لەشفرۆشی و مۆدێل و فاشن دوو کاری زۆر جیاوازن ،بە درێژایی مێژوو لەشفرۆشی هەبوە وەك کێشەیەکی کۆمەڵایەتی چونکە دواجار ئەو دیاردەیە لادەرە، پێگەیەکی نزمی هەیە لەنێوسترەکتوری کۆمەڵایەتیدا لێرە هەردوو پیشەکە ئاوێتەی یەك بوون ، بەڵام کاری مۆدێل تەواو پیشەیەکی جیاوازترە .

چاوپێکەوتنی ئاڕاستەی مارکسیستی هاوچەرخ لەگەڵ کامل احمد ...

چاوپێکەوتنی ئاڕاستەی مارکسیستی هاوچەرخ لەگەڵ کامل احمد لەسەر خۆپیشاندان و ناڕەزایەتیەکانی کوردستان

ئاڕاستە: لە چەندین شاری کوردستان دووبارە خۆپیشاندانەکان دەستیانپێکردۆتەوە، ئەوە ئێمە چۆن دەبینن؟

کامل احمد: وەکو هەموومان دەیبینین، لەم ڕۆژانەی دواییدا جارێکی تر جەماوەری بێبەش و ناڕازی کوردستان لە زۆنی سەوزدا لە بەرامبەر نەبوونی مووچە دا هاتنە مەیدان و بە شێوازی جۆراوجۆر

ناڕەزایەتیان دەربڕی. ناڕەزایەتییەکان بە گردبوونەوە و بانگەوازی مامۆستایانی ناڕازی لە شاری سلێمانی دەستیپێکرد و تەشەنەی کرد بۆ بەشێکی زۆر لە شارو شارۆچکەکانی کوردستان. لە بەشێک لەو شوێنانە ئاگربەردرایە بارەگای حزبەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی، بە تایبەتی هەرسێ حزبی بەشداری "حکومەت". هێزەکانی ئاسایش و پۆلیس و چەکدارانی بارەگاکانی حزبەکانیش دەستیان لە خۆپیشاندەران نەپاراستووە و تەقەیان لێکردوون چەندین خۆپیشاندەر گیانیان لە دەستداوە و چەندینی تریش برینداربوون. هاوکات هێزەکانی دەسەڵاتداری شاری سلێمانی کەناڵی ئێن ئار تی یان بە زەبری چەکەکانیان داخست. لە هەولێر و شارەکانی ژێر دەسەڵاتی پارتی و زۆنی زەردیش دەسەڵات، لەژێر پیادەکردنی ئەوپەڕی دەسەڵاتی ئەمنی و سەربازی موتڵەقدا، تا ئێستا توانیویەتی بەر بە هاتنەمەیدانی خەڵکی بێبەش بگرێت، تەقادنێک کە خەڵک لە بەرامبەر کامەرای تەلەفزیۆنەکانیشدا ئامادەنەبوون یەک قسە بکەن و هەموویان خۆپارێزیاندەکرد لەوەی گوزارشت لە باری ژیان و گوزەرانیان بکەن. ئەمە دەکرێت ڕووی دەرەکی و ڕواڵەتی مەسەلەکە و ڕووداوەکانی ئەم چەند ڕۆژەی دوایی بێت، بەڵام با بزانین مەسەلەی سەرەکی چییە.

بە جیا لەوەی کە خواستی مووچە، خواستی بەرحەق و حاشاهەڵنەگری هەموو کرێکاران و مووچەخۆرانی کوردستانە و لە بەرامبەر کارێک دا کە دەیکەن، و بە قەولی بورژوازیش خۆیان بێت واجبێک کە جێبەجێی دەکەن، دەبێت کرێیەکیش وەربگرن، واتە مافیان هەبێت. بەڵام دەبینین کە لەژێر ڕەحمەتی پڕۆژەی "چاکسازییەکانی" ئەم بە ناو حکومەتە و جێبەجێکردنی ئەرک و بەرنامەکانی بانک و سندوقی نەختی نێودەوڵەتیدا، ڕۆژ بە دوای ڕۆژ کرێکاران و بێبەشانی کوردستان مافەکانیان لێوەردەگیرێتەوە و دەکەونە ژێر ڕەحمەتی بێکاری و سەعاتکاری زۆر و کرێی کەم و لەژێر ڕادەی هەژاری یەوە ڕادەگیرێن. هەموو داهات و سامانی کۆمەڵگاش لە دەستی کۆمپانیا حزبییەکانی سەر بەم حزبانەدا کۆبۆتەوە و لەسەر حسابی سفرەی خاڵی کرێکاران سەرمایەکانیان ڕۆژ لەدوای ڕۆژ لە زیادبووندایە. مەسەلەی سەرەکی و بابەتی ناڕەزایەتییەکانی کرێکاران و بەشمەینەتانی کوردستان بە مووچە و باشبوونی باری گوزەرانیانە، بەڵام هەر زوو لە لایەن ئەحزابی بورژوازییەوە لە کۆمەڵگادا ئاڕاستەکانی یاری پێدەکرێت و دەبزوێنرێت و لە ڕێڕەوی خۆی لادەبرێت و ئەوەی لە دواجاردا باسی نامێنێت ئەو داوا سەرەکییەیە کە خەڵک بۆی هاتۆتە مەیدان.

ئاڕاستە: ئەتەوێت بڵێیت کە خۆپیشاندەکان ئاڕاستەکراون؟

کامل احمد: بزووتنەوە چینایەتییە جیاوازەکان لە کۆمەڵگادا، بەرژەوەندی جیاوازیان هەیە. هەر بزووتنەوەیەکیش بە دوای بەرژەوەندییە چینایەتییەکەی خۆیەوەیەتی و دەیەوێت پایەکانی خۆی جێگیربکات. بۆیە ئاڕاستەکردنیش لە چوارچێوەی ئەم بەرژەوەندییە چینایەتییەدا مانا پەیدادەکات. ئەمە ئەگەر لەوە گەیشتین، ئەوا بە سانایش ئەوە قبوڵدەکەین کە بورژوازی هەمیشە خەریکی ئاڕاستەکردنی ناڕەزایەتییەکان و جووڵانەوەی فراوانی بێبەشانی کۆمەڵگایە و بە قازانجی خۆی لە هەوڵی بەلاڕێدابردنیەتی. نموونەیەکی بەرچاوی ئەم ئاڕاستەکردنە ئەو تەرحەی بورژوازی کوردە، بە بەشێک لە دەسەڵاتدار و ئۆپۆزیسیۆنیشەوە، کە دەیانەوێت خەڵکی کوردستان تەسلیم بە دەسەڵاتی بورژوازی کۆنەپەرستی ئیسلامی و قەومی لە بەغدا بکەنەوە و تەپڵی ئەوە لێبدەن کە ئەمە تەنها ڕێگاچارەیە.
ئەم تەرحە تەرحەکەی بورژوازی کوردە و ئاڕاستەیەکی فراوانیشە. لەهەلومەرجی ئێستادا بە ئاشکرا ئەم تەرحە دەبینرێت و تەنانەت بە بردنە پێشەوەی خەریکی سەروگوێلاک شکاندنی یەکترن چ لە ناو حزبەکانیاندا و چ لە ناو پەرلەمانە کارتۆنییەکەیاندا. بۆیە لە غیابی هێزی یەکگرتووی پرۆلیتاریا و ئاسۆیەکی ڕۆشن بۆ خۆپیشاندان و ناڕەزایەتییەکان و لە نەبوونی ڕێگاچارەیەکی تر و هیوایەکی تردا خەڵک بە ناچاری شوێن ڕێگاچارەی گەڕانەوە بە باوەشی دەسەڵاتی قەومی و ئیسلامی بەغدا دەکەون و کازمی دەست سوور بە خوێنی سەدان گەنجی ناڕازی عێراق وەک فریادڕەس و "گۆدۆ" چاولێدەکرێت. ئەگەر پرۆلیتاریا هۆشیار بێت بە بەرژەوەندی چینایەتی خۆی، هەر زوو هۆشمەندی ئەوە پەیدا دەکات کە ئەم قەیرانە بینەقاقای سەرمایەی گرتووە لە هەموو جیهاندا و ئەمڕۆ لێرەیە و سبەی لە بەغدایە و ئەم ئەڵقەیە دووبارە دەبێتەوە، ئەو کاتە ڕۆشن دەبێت کە ئەمە ڕێگا چارە نییە و لە کۆتاییدا بە هەمان شوێن دەگات و هەمیشە دووبارە دەبێتەوە. لە لایەکی ترەوە ئاشکرایە ئەگەر پرۆلیتاریا وەکو چینێک یەکگرتوو نەبێت، ئەوا ناڕەزایەتییەکانی ئێستا و تەنانەت شۆڕشیش، لەلایەن هێز و ووڵاتە بورژوازیەکانەوە، بەلاڕێدا دەبرێت و ناوەڕۆکەکەی بەتاڵدەکرێتەوە. هەروەک دەبینین ئێستا ئاڕاستەی سیاسی ئەم ناڕەزایەتیانە بەرەو ئاستێکی زۆر بالاتر لەخۆی براوە، بەرەو تەقینەوە و سوتاندن و پەلاماردان، بەبێ ئامادەیی هێزی چینایەتی یەکگرتوو. ئاڕاستەیەک کە ڕووی لەوەیە حکومەتی هەرێمی کوردستان و کەلەڕەقی پارتی لەبەرانبەر بەغدادا تەسلیم بە کازمی بکاتەوە، بەڵام بە هێزی ناڕازی و بەرحەقی خەڵک.
هاوکات بە ئاشکرا ئەمە یاریکردنی سێ هێزە سەرکییەکەی بە ناو حکومەت و پەرلەمان دەبینین کە چۆن لە بەرامبەر یەکدا و بە

شکاندنی یەکتری و بە بەدەستهێنانی سەهمی زیاتر دەیانەوێت ئەم ناڕەزایەتیە بەرحەقانە ئاڕاستەبکەن و بەلاڕێیدا بەرن. یەکێتی و گۆڕان دەیانەوێت بەم شێوازە فشار بە پارتی بهێنن و بەشی زیاتری لێبپچڕنن و لە بەشی خۆیان ناڕازین. تۆ تەماشا کە ئەوەی کە پارتی و یەکێتی بە زەبری چەک ناتوانن بیکەن، پەرلەمانتارەکانی گۆڕان و نەوەی نوێ و هەندێک لە یەکێتیەکان لە ناو هۆڵی پەرلەماندا دژ بە خەڵک و خواستەکانیان دەیکەن و دەیانەوێت بە تەوەهوم بە پەرلەمان و "چاکسازی" و ئومێد بە ناسیونالیزم و بزووتنەوەی کوردایەتی خۆڵبکەنە چاویان و لە برسێتیدا ڕایانبگرن، لە کاتێکدا خۆیان لە ژیانی شاهانە بەهرەمەندن و پارێزەری هەموو جومگەکانی ئەم دەسەڵاتە تەلیتارێتیەن. ئەم تەپڵ و زوڕنا لێدانەی ناو پەرلەمان گوزارشتە تەنها لە یەک ڕاستی ئەویش ئەوەیە کە ئەم پەرلەمانتارانە هیچ نین جگە لە فەرمانبەرانی ئەحزابی سیاسی کوردستان و بەم جۆرە ئاکتانەیان دەیانەوێت ڕووی دزێو و پووچی ئەم دامەزراوە درێینەیە لای خەڵک جوانبکەنەوە. ئەم تەپڵ لێدەرانە کەمتر لە مووچەخۆرەکانی تری ناو "پەرلەمان" تاوانبارنین بەرامبەر بە بێ مووچەیی و خراپی بار و گوزەرانی خەڵکی کوردستان. تەنانەت بەم هەوڵدانەیان بە خۆڵکردنە چاوی خەڵکەوە دەبنە سەرەیزەی تاوانباران لە زەوتکردنی ماف و قووتی خەڵک دا.

ئاڕاستە: کەوابوو مەسەلەی سەرەکی چیە؟ جەماوەری ناڕازی چی بکات؟

کامل احمد: جەماوەری ناڕازی کوردستان دەبێت لە یەک خاڵی جەوهەری تێبگات و بیکات بە بنەمای هەموو داخوازی و ناڕەزایەتی و هاتنەمەیدان و نەبەردێکی چینایەتی خۆی. ئەگەر لەو ڕاستیە گەیشت کە مەسەلەی سەرەکی نە کازمی و نە لاهور و نە پافڵ و نە مەسرور ....هتد نین. تەنانەت باسەکە گەندەڵیش نیە کە کراوە بە وەردی سەرزمانی هەموو زوڕنا ژەنانی بورژوازی و قەڵەم بەدەستەکانیان، بەڵکو باسی سەرەکی ئەوەیە کە پڕۆلیتاریای کوردستان پێی بەو ڕاستیە چینایەتیە بەرێت کە ئەو نە بەشێکە لەو پڕۆژانەی بورژوازی کە بە درێژەدان بە ژیانی خۆی تەرحیان دەکات و نە هیچ کات دەتوانێت لێیان سوودمەند بێت. مەسەلەی ئەسڵی ئەو قەیرانە ئابووریە قوولەیە کە بورژوازی تێکەوتووە و حەتمەن بەسەر پڕۆلیتاریادا دەیشکێنێتەوە. بورژوازی لە کاتی ئەم ئەزمانە و قووڵبوونەوەیاندا بە دەیان جۆر خۆی دەردەخات و ڕێکدەخاتەوە بۆئەوەی لەدەست پڕۆلیتاریا قووتاری بێت. دەیان ئەحزابی جۆراوجۆری

تازە دروستدەکەن، ئەحزاب دەچنە پاڵ یەکدی، ئەپۆزیسیۆنی بورژوازی پاڵ بە دەسەڵاتەوە دەدات و سەرەنجام هەموو هێزە بورژوازییەکان لە هەوڵی ئەوەدا دەبن کە بەرژەوەندی چینایەتی چینەکەیان بپارێزن و هەمووشیان هەوڵدەدەن لەمەدا بەرامبەر بە کرێکاران و خەڵکی ستەمدیدە یەکدەستەوە یەکدەنگ و یەک کرداربن. وە ئەم جەنگەکەیانە لە کاتی ئەزمەدا قووڵتر دەبێتەوە و کۆبوونەوە سێ قۆڵییەکان و تەنانەت تەرحی چوونەوە بە بەغداش لە هەمان چوارچێوەی خۆڕێکخستنەوەی بورژوازیدا دێت.

بە وەڵامدانەوە بەم قەیرانە و بە ئەوەی کە خۆپیشاندان و ناڕەزایەتییەکانی خەڵکی بە خواستی مووچە و هەموو داوا ڕەواکانی تر و بە دەستەبەرکردنی ئازادی بیڕوڕا و ئازادی بێقەید و شەرتی سیاسی و بە بەهرەمەندبوون لە ژیانێکی ئینسانی بتوانێت بە ئامانجی خۆی بگات، پێش هەموو شتێک پێویستە کە پڕۆلیتاریا ڕیزی چینایەتی خۆی جیابکاتەوە. بەرژەوەندییەکانیشی وەکو چینێک لە بەرژەوەندی چینە داراکان و بورژوازی جیابکاتەوە. ئەوکات تا ئەو ڕادەیە هۆشیار و بە ئاگادەبێت کە پڕۆلیتاریا و بورژوازی دوو چینی دژ بەیەکن و دوو ئەلگۆ و دوو جیهانبینی جیاوزیان هەیە بە دەسەڵاتکردن و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا. هەرکاتێک ئەم ئاگاییە ببێت بە ئاگایی هەموو چینەکە، ئەوکات بورژوازی نەک ناتوانێت سوار شەپۆلی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان و مانگرتنەکانی ببێت، بەڵکو ملکەچ دەبێت لە بەرانبەر هێزی شۆڕشگێڕانەی ئەواندا.
خۆپیشاندان و ناڕەزایەتییەک دەگاتە ئەنجام و پڕۆلیتاریا لە بەرهەمەکەی بەهرەمەند دەبێت کە هەڵقووڵاوی جۆرێک لە ئاگایی و یەکگرتن و خۆڕێکخراوکردنبێت. بە داخەوە ئەم خۆپیشاندانانە و هەڵچوون و زوو گۆڕینی ڕێڕەوەکەی بە پەلامارداني پێشوەخت بە بێ ئامادەیی بە ئەم کارە لە بێئومێدی و بێچارەیی و نەبینینی ئاسۆی ئایندەوەیە. هەموو جۆرە پەلامارداننێک مافێکی بە ئەملاولای خۆپیشاندەرانە، بەڵام کاتی دەستبردن بە ئەم کارە پێیوستە بە یەکگرتووبوون و ڕێکخراوبوون و ئاستی ئامادەیی بە پەلاماردانەکە.
بەر لە پەلاماردان دەبێت حسابی ئەوەمان کردبێت کە ناگەڕێینەوە هەمان دەخی پێشوو وە ئەوەی پەلامارمان داوە بووەتە دەستکەوتی چینایەتیمان. ئەمە گەواهی ڕقێکی ئەستووری جەماوەرین، بەڵام ئەم ڕقە بونیادەکەی دیار نییە و ئاسۆی ڕۆشنی نییە و نەبوونی ئاسۆش بە ئەمەدی یە. تەنانەت قسەکەران و بەشداربووانی خۆپیشاندانەکانیش ئەم بێئومێدییان پێوە دیارە. بێئومێدیش تازە لە چی؟ لەوەی کە پێیان وایە نابێت بورژوازی کورد ئاوها بەدەربەستبیت لە بەرامبەر

پرۆلیتاریای کورد دا و دەبوا چاوێکی لێی بوایە بە ئەوەی بە حساب دوژمنەکانی کورد بە کورد خۆش نەبن. ئەگەر خەڵک ئاگاهیی چینایەتیان هەبێت ئەوا بە هەر ڕادەیەک خەڵک دڵ پڕ لە قین بێت، خۆپیشاندان نابێتە جنێودان و ئیهانەکردن و قسەی ناشرین ووتن و خۆخاڵیکردنەوە لە بەرامبەر شاشەی تەلەفزیۆنەکاندا. خۆپیشاندان نابێتە بەردەفڕکێ و هێرشی بێ بەرنامە بۆ سەر دەسەڵات و بواردان بە لە خۆنەهەڵکێشانی و ئاسان پاشەکشەپێکردنی ئەگەر ئاسەیەکی ڕۆشنی هەبێت. ناکرێت خەڵکی وە تەنگ هاتوو هیچ جۆرە ئەڵتەرناتیڤێکیان نەبێت کە بیخەنە جێگای ئەم ئەحزابانە و بانگەشەی ڕووخانی بکەن. گریمان وا ڕووخانت، خۆ ئەگەر ئامادەنەبیت و نەزانیت چی لە جێگای دادەنێیت ئەوا بەی هەیە دەستەوتاقم و جێوجانەوەری لەمانە خراپتر و ئینسانکوژتر و خوێنمژتر دەسەڵاتبگرنە دەست. هەر هانگاوێک کە دەینەین دەبێت چەند جار بیرمان لێکردبێتەوە و خۆمان بۆ ئامادەکردبێت. تەنها ئەوگا یەکگرتن و خۆڕێکخستنە بە ئاگاییەکی چینایەتیەوە لە ئاستی کارگا و گەڕەک و هەموو ناوەندە خزمەتگوزاریەکاندا.

ئاراستە: لە کۆتاییدا قسەیەکی ترت هەیە کە بتەوێت بیکەیت؟

کامل احمد: ئەم جوڵانەوەیە و ناڕەزایەتیەکانی ئێستا، پرۆڤەی بزووتنەوەیەکی گەورەترە، ئەڵقەیەکە لە ئەڵقەکانی بەشۆڕشگێڕکردنی هەلومەرجەکە ئەگەر پرۆلیتاریای کوردستان بە هۆشمەندی چینایەتیەوە بڕوانێتە ئەم تەجروبە خوێناویە. هەروەها دەمەوێت بڵێم کە خواستی مووچە خواستێکی بەرحەق و مافێکی بێ ئەملاولای خەڵکە و دەبێت بە بێ دواکەوتن و مانگانە و بە تەواوی لە کاتی خۆیدا بدرێت. بۆ ئەمە پێویستە هەموو شێوازەکانی ڕێکخراوبوون بگرینە بەر و ئەم خواستە سەرتاسەری و گشتی بکەینەوە و هەموو ناوەندەکان لەیەکگرێبدەینەوە لەسەر ئەم خواستە و نوێنەرانی سەراسەریان ڕابەری ئەم جۆرە لە خۆپیشاندنان و ناڕەزایەتی بکەن و بیگرنە دەست. نوێنەران یان قسەکەران و پێشڕەوانی ئەم ناڕەزایەتیانە، بەبێ گەڕاندنەوەی خەباتیان بۆ ناوەندەکانی کارەوە، ناوەندەکانی کەرتی دەوڵەتی و کەرتی تایبەت، خواستەکانیان دەستەبەر نابێت. مەسەلەی سەرەکی ئەوکارەیە لەمەدا. ئەگەر نا، تەجروبەی شکستخواردوو لە کوردستاندا زۆرن و هەتا ئێستا تەنها گەواهی بووە لەسەر ئەوەی کە بورژوازی توانیویەتی ئیحتیوای بکات و بەلاڕێدابەرێت و تەنانەت خواستەکانیشی بگۆڕێت.

09.12.2020

کارەکانی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەری خولاودا کاری سیاسی -3- هەندرێن خۆشناو

بەشی -3-
هەندرێن خۆشناو

لەوانەیە هەموو ئەوانەی باسکران لەسەر بواری ململانێیە سیاسیە ناوەخۆییەکاندا جێبەجێ بکرێن، بۆیە بەس نیە، چونکە چەندین شێوەی زۆر گرنگ هەن لە شێوەکانی ململانێی سیاسی، ئەویش شێوە دەرەکییەکانی ململانێیە سیاسیەکانن، لەوانەیە چاکترین نمونەش بارودۆخی وڵاتە عەرەبیەکان بێت بۆ ئەو ململانێیانە، عەرەبەکان لە ناوەڕاستی سەدەی پێشوودا لە ململانێیەکی سیاسی راستەوخۆدان لەگەڵ ئیسرائیلدا، هەر لە سەرەتای ئەو ململانێیەشدا چەکی گاڵتەجاڕیی بە شێوەیەکی فراوان تێیدا بەکارهاتووە، بەڵام لەلایەن ئیسرائیلیەکان و زایۆنیزمی جیهانی زۆر کاریگەرانەتر بەکارهاتووە، ئەگەر بە دیدگایەکی بابەتیانە تەماشای ئەم ململانێیە بکەین، بۆمان دەردەکەوێت کە گۆڕەپانی ئەم ململانێیە تەنیا لە ناوچە عەربیەکەدا قەتیس نیە، بەڵکو تێیپەڕاندووە بۆ هەموو جیهان، و شێوازێکی تەوەریی وەرگرتووە لە ململانێیە نێودەوڵەتیەکاندا، لەوانەشە لە هەموویان گرنگتر بێت.

بەمجۆرەش پروپاگەندەی بەهێزی زایۆنیزم لە جیهاندا سەرکەوتووبوو لە گۆڕینی وشەی عەرەبی بۆ سیمبولی دواکەوتن و ریسوابوون، ئەگەر نکۆڵیش لەوە نەکرێت کە لەو سەردەمەی ئێستاماندا عەرەب لەسەر تەختی شارستانیەت چوارمەشقی لێی دانەنیشتوون، بەڵام لە کۆتایی پێبلیکانەکەی شارستانیەتیش نین، سەرەڕای ئەوەی کە سەردەمانێکی دوور و درێژ ئاڵای شارستانیەتیان بەرزکردەوە (بەسایەی ئیسلامەوە)، چەندین خشتی گرنگیشیان خستە سەر شارستانیەتی جیهانی و مرۆڤایەتی، ئەوانیش شارستانیەتی یۆنانیان گواستەوە بۆ ئەوروپا، ئەوە بەسە کە

ب□ین ئەورپاییەکان لە چەرخە ناوەڕاستەکاندا لە ئاستی پێشکەوتنی عەرەبەکاندا نەبوون، لە میانەی شەڕی خاچ پەرستەکاندا ئەوروپاییەکان زۆرێکیان لە عەرەبەکان وەرگرت، شتێکی کەمیش لەم زۆرە بۆ نمونە پیشەسازی دروستکردنی سابون بوو، کە ئەوروپاییەکان پێی ئاشنا نەبوون، هەتا دوای هەڵمەتەکانی خاچ پەرەستەکاندا، کاتێك کە جەنگاوەرەکان لە کاتی گەڕانەوەیاندا چەندین پارچە سابونیان بۆ خۆشەویستانیان دەبردەوە، وەك سیمبولێکی پاکوخاوێنی و داوێن پاکی، هەروەها دیاردەی سەرپۆشی کە زۆرجار رۆژئاواییەکان دژی عەرەب (موسڵمان) بەکاریدە□نن، بەراورد ناکرێت بە پشتێنەی داوێن پاکی ئەوروپاییەکان، کە لە چاخە ناوەڕاستەکاندا باوبوو، کاتێك جەنگاوەرێك دەچووە شەڕ لەو هەڵمەتانەدا، ناوەقەدی ژنەکەی بە پشتێنەیەکی دار و پێست دەبەست، هەتا لە ماوەی دوورکەوتنەوەکە‌ی داوێن پیسی و ناپاکی لێ نەکات، ئەو پشتێنەش بە کلیلێك قفڵ دەدرا، و کلیلەکەی لەگەڵ خۆیدا دەبرد، هەتا دەهاتەوە ئنجا ئەو پشتێنەیە دەکرایەوە، بێننە پێش چاوتان! کاتێك باسی ئەمە دەکەین، تەنیا بۆ بەراوردکردنە لە نێو گەلاندا لە سەردەمێکی مێژووی دیارکراودا، بۆ زیاتر نزیکبوونەوە لە بابەتەکە، ئاماژە بۆ یۆنانییەکان دەکەین، کە سەردەمانێك هەڵگری ئاڵای شارستانیەت بوون، لەم سەردەمەی ئێستاشماندا حاڵیان لە حاڵی وڵاتە عەرەبییەکان زۆر باشتر نیە، ئەدی بۆ بە ڕێزەوە تەماشایان دەکرێت، کاتێك وێنەی عەرەبیش دەشێوێنرێت؟.

دروشم و بەدیلی جەماوەری ڕاپەڕیو چیە؟ .. ئاسۆکمال

هەموو بەدوای دروشم و بەدیلی جەماوەری ڕاپەڕیودا دەگەڕێن، بەڵام ئەم دروشم و بەدیلە خۆی لەو هاوار و کردەو□ ش□شگێڕانەیەدا نیشان داوە کە ئەمڕۆ گەنجان و کرێکار و فەرمانبەر و خانە نشین و خەڵکی کەم دەرامەتی کوردستان لە ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکانی ئەم چەند ڕۆژەدا کوردستانی داگرتوە. ئەویش دروشمی ” نا بۆد□س□□□اتی ستەمکار، نا ب□ پەڕلەمانی کارتۆنی، نا بۆ ئ□ پۆزسێۆنی ساختە”یە.

دروشمی نا بۆد□س□□□اتی ست□مکار

خەڵک لە بێ موچەیی و هەڕەشەی مەرگ و بێکاری و نەبونی پێداویستییەکانی ژیاندا بە جێ هێڵراوە و هیچ ڕێگایەکی بۆ نەماوەتەوە جگە لە خۆپیشاندان و پەلاماردانی ئەم حکومەتە نەبێ. کەواتە دروشمی ئێمە لاچونی ئەم حکومەتەی حزبەکانە.

سوتاندنی بارەگای ئەم حزبانە ئەو پەیامەی گەیاندوە کە دوای ۳۰ ساڵ خەڵک بڕیاری داوە کە ئەم حکومەتەمان ناوێت و دەبێ لە دەسەڵاتدا لابچێ.

بەدیلی جەماوەری ڕاپەڕیو دژ بە دامودەزگاکانی ئەم سیستمە ئابوری و سیاسی و سەربازییەی ئێستای کوردستان و دروستبونی هێزیکی تر لە دەرەوەی ئەم سیستمە دەسەڵاتدارەی ئێستا و دامودەزگا سیاسییەکانی و حزب و پەرلەمانەکەی. ئەو بەدیلەی ئەو بەدوایدا دەگەڕێین کە داواکارییەکانمان بە بەدی بێنێ ئەوە تەنیا هێزی جەماوەری خۆمانە، نەک هێزێکی سیاسی دەرەوەی ئێمە. هەربۆیە ئەم چینە کەم دەرامەتانە لە کرێکاران، فەرمانبەران، مامۆستایان و لاوان و خانەنشینان و هتد .. لە تەجروبەی خۆمانەوە دەزانین کە دابینکردنی موچە و خزمەتگوزاری و دامەزراندن و ئازادی سیاسی لە ڕێگای ئەم حزب و پەرلەمان و ئۆپۆزسیۆنانەوە دابین نابێ، کەواتە بە ناچاری ئەبێ هێزی ڕێکخراوی خۆمان بێتە مەیدان و فشار بهێنێ بۆ دابینکردنی ئەم پێداویستییە سەرەتاییانەی ژیانمان.

ئێمە دەبێ حکومەتێکی سەبەری خۆمان دروست بکەین و فشاری بەردەوام بخاتە سەر دەسەڵاتی حزبەکان بۆ نەهێشتنی دەسەڵاتیان بەسەر داهات و ژیان و گوزەرانماندا. ئێمە وەک ئەم دەستە ناڕازیانەی خەڵک لەم سیستمە ناڕازین. بەدیلی ئێمە بۆ ئەم حکومەت و بەڕێوەبەرەبردنە ئەوەیە کە داوای هەڵبژاردنی هەموو بەڕێوەبەر و بەرپرسانی شار و دامودەزگاکان و وەزیرەکان و سەرۆکی حکومەت بکەن و لەم ڕێگەیەوە نوێنەرانی خۆیان بخەنە جێگای نوێنەرانی دەسەڵات.

دروشمی نا بۆ پەرلەمانی کارتۆنی

ئەم دروشمە ئاکامی تەجروبەی شکت خواردوی۱۰ ساڵی ڕابردووی خەڵکە لە کوردستان بە ئومێد بەستن بەوەی ئەم پەرلەمانە و ئۆپۆزسیۆن ئەم سیستمەی بۆ بگۆڕێ. بەڵام دەرکەوت کە مەسەلەکە تەنیا ڕێژەی کورسییەکانی یەکەتی و پارتی نیە، بەڵکو دەورەکە کە پەرلەمان لەم سیستمە سیاسی وئابوورییەی یەکەتی و پارتیدا هەیەتی.ئەم پەرلەمانە خەریکی سازکردنی ئەو یاسایانەیە کە سیاسەتی ئابوری و بەرژەوەندی سیاسی و دەسەڵاتی سەرکوتی ئەم دوو حزبە پێویستیەتی و هەر حزبێکی تری وەک گۆڕان و ئیسلامییەکان و نەوەی نوێ تەنها دەتوانن لەژێر سایەی ئەم سیاسەت و یاسایانەدا داوای بەشێ خۆیان بکەن.

بەدیلی ئەمە بە پەرلەمان لەپرسینەوەی جەماوەریە لەم دەسەڵاتە و دامودەزگاکانی. ئەم هەنگاوانە دەتوانە بەرەو چاودێری جەماوەری بچێ تاکو لەم ڕێگایەوە خەڵک بتوانن لەم دامودەزگایانە بپرسنەوە و فشارێکی بەردەوام بن لەسەر ئەم حکومەت و دەسەڵاتە. چاودێری جەماوەری دروشمێکە کە دەتوانێ هێزی ناڕازی ئێستا لە هەموو دامودەزگا و لە ناو مەیدانەکانی ناڕەزایەتیەکاندا کۆبکاتەوە و ئاراستەی بکات بەرەو ئەوەی ناڕەزایەتیەکان ڕیکخراو بکا. دروستکردنی دەستەی چاودێری جەماوەری لە هەموو ئاستێکی لەکاڕ لە شار و شارۆچکەکان و لە فەرمانگە و کارگە و نەخۆشخانە و خوێندگاکان دەتوانێ حکومەتێکی سەبەر دروست بکا و فشاری بەردەوام بخاتە سەر دەسەڵات بۆ جێبەجێکردنی داواکاریەکان.

دروشمی نابە ئۆپۆزسیۆنی ساختە

ئەمە بە تەجروبە بۆمان دەرکەوتوە کە حزبە ئۆپۆزسیۆنەکانی ئێستا بەشێکن لەو سیستەمە سیاسی و ئابوریەی زاڵە. ئەگەر لە جیاتی بنەماڵە حزبێکی مەدەنی و لە جیاتی وەزیرە حزبیەکان تەکنۆکراتەکان حکومەت بەڕێوە بەرن هیچ لە بەرنامەی حکومەت و چۆنیەتی دابەشکردنی موچە و خزمەتگوزاریە گشتیەکان ناگۆڕێ و هەموویان لەسەر ئەو بەرنامە نیولیبرالیەی هەژارترکردنی هەژارەکان کۆکن و بە کردەوە پیادەیان کردوە لە کاتێکدا بەشێک بوون لە دەسەڵات یان ئەگەر ببنە بەشێک لەو دەسەڵاتە. هەرچەن بینیمان کە وەزیرەکانی گۆڕان و ئیسلامیەکان لە پێش یەکەتی و پارتیەوە بوون بە سەپاندنی پاشەکەوتی موچە.

هەربۆیە خەڵک گەیشتە ئەو جێگایەی کە بەدوای بەدیلێکی تردا دەگەڕێ لەدەرەوەی ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی و پەرلەمان. ئەمە هەنگاوێکە بەرەو پێشەوە لە ناڕەزایەتیەکانی ئێستا.

ئۆپۆزسیۆنی ڕاستەقینەی ئەم هەنگاوەیە کە لە ئێستادا خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەت لە هەموو شوێنێکدا چاودێربن بەسەر حکومەتی هەرێمەوە و لە هەر دزیەک لە نەوتەدا دەیکا، لەهەر سەرکوتێک لەبەرامبەر خۆپیشاندەراندا دەیکا، لەهەر پڕۆژەیەکی کەرتی تایبەت کە لە بودجەی گشتی دەیدزێ، لەهەر نەدان و بڕینێکی موچەدا، لە هەر دروستکردنی بەرد و ڕیکخراوەیەکی جەماوەری بە تەنگ هەڵچنین و لابردنی بەڕێوەبەر و بەڕێوەبەری گشتی و وەزیر و کابینەی حکومەت و سەرۆکی حکومەتدا،دەتوانێ خۆی وەک حکومەتی سەبەر خۆی نیشان بدا واتە وەک ئەو دەسەڵاتەی بەرامبەر بە دامودەزگا فەرمیەکانی حکومەت وەستاوە و ڕێگری لە دەکا و فشاری دەخاتە سەر تا کاتێک کە دەتوانە و ئامادەیە کە ئەم دەسەڵات وسیستەمە بە

یەکجاری و بەشێوەیەکی شۆڕشگێڕانە بگۆڕێ.
ئەمانە هەرکامیان ڕێگای جێبەجێکردنی ئەو دروشمی “نا” یەیە کە بە دەسەڵات و پەرلەمان و ئۆپۆزسیۆن بەرزکراوەتەوە و نیشاندانی بونی بەدیل و ئەلتەرناتیڤی جەماوەری ناڕازیە لە بەرامبەر دەسەڵات و دامودەزگاکانی ئەستادا. بەدیلی سیاسی و ئابوری و ئیداری خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەرامەت لەم هەنگاوانەدا دەست پێدەکا کە لە هەموو شوێنێک دژی ئەو بەرژەوەندی و سیاسەتانەی دەسەڵات دەوەستنەوە و ڕێگای پێ نادەن کە ژیان و بەرژەوەندی ٩٩٪ خەڵکی کوردستان دەکاتە قوربانی کەڵەکەی سەرمایە و پاوانکردنی دەسەڵات لای ١٪ کۆمەڵگە. ئەمە ڕێگای گۆڕینی هاوسەنگی هێزە لە نیوان خەڵک و دەسەڵاتدا و دابینکردنی ئەو داواکاریانەمانە کە ٣٠ ساڵە بەڕووی دەسەڵاتدا بە کار و موچە و ئازادی بەرزمان کردەتەوە و لەم شەڕانەی سەر شەقامەکاندا کار بە سەپاندنی دەکەین بەسەر دەسەڵاتدا.

ئاسۆ کمال

٩ دیسەمبەری ٢٠٢٠

شیعر و (دایک و میهرەبانی) .. ناڵە حەسەن

خوێندنەوەیەک بۆ شیعری (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) نووسینی (خولیا حسەن)

دایک / قەسیدەیەکی درێژی بەردەوامە ، هەمیشە جوانی و سەوز و خۆشەویستی لەدەڕێژێ ، قەسیدەیەکی کراوەیە بۆ بوون و ناوەڕۆکێکی فراوانی گەردوونییەوە ، میهرەبانیش بەهەمان شێوە ، بوونەکی کراوەو ، مانایەک جگە لە جوانی و خۆشەویستی هەڵگری هیچ هەما و کۆدێکی تر نییە ، تەنها دایک بە خۆیی و بوونە گەردوونییەکەیەوە ، بەخۆیی و دڵە پڕ لە خۆشەویستی و پڕ سۆزەکەیەوە ، دەتوانێ لە گەڵ وشەی میهرەبانی هاوتەریب بێتەوە ، بە بەڕوانی من چەمکی میهرەبانی جگە لەدایک ناتوانێ ببێتە هەما بۆ هیچ وشە و کاراکتەرێکی تر .

دایک جگە لە زمانی خۆشەویستی هیچ زمانێکی تر نازانێت ، گریان و تووڕەبوونەکان و گۆرانی و خەمەکانیش هەر بە زمانی خۆشەویستی دەردەبڕێت ، دایک ئەو دەقە شیعرییەیە کە ژیان لەنێویدا بە سۆز و ڕەنگاوڕەنگی دەبیندرێ ، هێمن و ئارام ، دوور لە هەموو توندوتیژی و مردنێک ، دەڵێی گەردوونی وەک ماڵێکی گەورە بە مرۆڤایەتی .. بۆیە (شیعر و دایک و میهرەبانی) دەبن بە هاوکێشەیەک و یان دەستەواژەیەک کە / هەموو جوانییەکانی دنیا لەنێویاندا کۆدەبێتەوە ، میهرەبانی لەگەڵ دایک بەو هێزە موگناتیسییەوە بەیەکەوە دەنووسێن وەک ئەوەی / لەبنەڕەتەوە بە یەکتری دروستبووبن . وەک ئەوەی میهرەبانی لەبنەڕەتەوە بوونێکی مێینەی هەبێت و جگە لەدایک لە هیچ چەمک و ناوێکیتر نزیک نەبێتەوە ، یان هیچ ناو و چەمکێکی تر بە نیوەکەی تری خۆی نەزانێت ...! بەم دەستپێکە کورتەمان دەمانەوێت خوێندنەوە بە شیعرێکی (خولیا حسێن) بکەین بەناوی (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) . لەسەرەتا دەمانەوێت هەڵوەستەیەک لەسەر ناونیشانەکە بکەین و لەهەمانکات / قسەش لەسەر پەیوەندی نێوان (دایک و دەریا ..!) بکەین . ناونیشانێک پڕ لە ئیستاتیکای شیعری و ناوەڕۆکێکی بەهێز .. یەکێک لەو ناونیشانە شیعرییانەیە کە ، ئەگەر هەموو دەقەکە بە تەنیا دەری ناونیشانەکە بووا ، هەرهەمان ئەوقسانەی لەسەرەوە کردوومە دیسان دەمکردنەوە ...! ، ناونیشانێک کە ئەو هێزەی لەگەڵدایە کە هەموو دەقەکە بخاتە ژێر هەژموونی خۆیەوە ، یان جوانییەکانی خۆی پەخش بکات بەسەر تەواوی ڕووبەری دەقەکەوە ، بەمانایەک لەسەرەتای دەستپێکردنەوە تاکۆتایی دەقەکە تەواو بیرکردنەوەی شاعیری داگیرکردووە ، یان شاعیر نەیتوانیوە تا کۆتایی دەقەکەی لە پەرێزی ئەم ناونیشانە دوورکەوێتەوە .. هێزی ئەم دەستەواژە شیعرییە لەوەدایە / لەیەکچوواندنی (دایک و دەریا) ..! خولیا بە تەواوی ئاگایەوە ئەم کارەی کردووە ، وە لەم هەڵبژاردنەی واتە هاوتەریبکردنی (دەریا و دایک) سەرکەوتوو بووە . دەریا وەک دایک / بوونێکی فراوان و کراوە و گەردوونی هەیە ، دەریا وەک دایک پڕاوپڕە لە (جوانی و ئارامی) کە چێژ بە ڕۆحی مرۆڤەکان دەبەخشێت ، دەریا یانی ئاو ، ئاو توخمێکی سەرەکییە بۆ ژیان و بوون .. یەکێکە لەو چوار توخمە سەرەکییەی کە فەیلەسوفی یۆنانی کۆن (ئیمپادۆکلیس) فەلسەفەکەی خۆی لەسەریان بنیاد ناوە ئەوانیش (زەوی ، هەوا ، ئاو ، ئاگر) وەکچۆن ئاو توخمێکی پێویست و سەرەکییە بۆ بەردەوامی ژیان دایکیش بەهەمانشیوە ، کەواتە هاوکێشەکەی سەرەوە (شیعر ، دایک ، میهرەبانی) ئێستا دەبێتە / (شیعر ، دایک ، میهرەبانی ، دەریا) کە هەرچوار چەمکەکە بوونێکی کراوەی گەردوونیان هەیە و هەرچوار چەمکەکە بە هێزێکی پتەو بە

ژیانەوە پەیوەستن ، ئەو هەزەی کە (فرەدریک نێتچە) بانگەشەی بۆ دەکات و دەیکات بە بنەڕەتی ژیان و بوون . خولیا لەسەرەتای شیعرەکەیدا دەڵێت ،

دەریا و دایکم لە یەک دەچن
کە غەریبیی دایکم دەکەم
دەچمە کەنارێکی دەریا
نیگاکانم نوقمی قووڵاییەکەی دەکەم
لە جوانی و
لە فراوانی و
لە هێمنی دەریادا
جوانی و
هێمنی و
دە گەورەیی دایکم دەبینم

دایکم و دەریا لەیەک دەچن / ئەوە ناونیشانی شیعرەکەیە ، دەبینین چۆن پرشنگی خۆی پەخش کردووە بەسەر ڕووبەری دەقەکەدا ، (خولیا حسێن) لەڕێ هەندێک لە سیما و سیفاتە سەرەکییە هاوبەشەکانی نێوان (دایک و دەریا) دەخاتە ڕوو، (جوانی ، فراوانی ، هێمنی) ، لای ئەو دەریا وەک دایک / جوان و فراوان و هێمنە ، بۆیە هەرکاتێک غەریبی دایکی دەکات دەچێتە کەنار دەریایەک ، لەسەر رووی ئاوەکە ڕوخساری دایکی دەبینێت ، دەگەورەیی دایکی و جوانی و هێمنی و هەمووشتێکی دایکی چونکە ، لای ئەو (دایک و دەریا لەیەک دەچن) . لەگەڵ جووڵەی شەپۆلەکانی دەنگی ئاوەکە گۆرانییەکان و قسەکانی دایکی بیر دەکەوێتەوە ، هەمان نەغمە و هەمان ئاوازی پڕ سۆز و ڕۆحێکی گەردوونی پڕ لە میهر و خۆشەویستی . دوای ئەوە دەڵێت /

بیرکردنەوە لە نهێنییەکانی دەریا
بیرکردنەوەیە لە نهێنیی
عەشقە ئەبەدییەکەی دایکم

بێگومان کە دەچێتە کەنار دەریا ، جوانی و فراوانی هێمنی دەریا دەبینێ ، لەو کاتەیە دایکی بیردەکەوێتەوە و بەرەو قووڵایی خەیاڵەکانی ڕۆدەچێت ، هەرچەند بەرەو خەیاڵەکانی قووڵتر دەبێتەوە و لە نهێنی و سیحری جوانییەکان و سەراسیمەیی دەریا ورد دەبێتەوە ، عەشقە ئەبەدییەکەی دایکی لەلا فراوانتر و سیحراویتر دەبێتەوە ، چـــونکە نهێنییە ئەفسوونییەکـــانی دەریـــا لە نهێنییە عەشقە ئەفسوونییەکەی دایک دەچێت . خولیا لە کەنار دەریا لە وێناکردنی لەگەڵ بیرەوەرییەکانی خۆیی و دایکی زێتر بەرەو خەیاڵەکانیدا ڕۆدەچێ و زێتر نهێنی و خاڵە هاوبەشەکانی نێوان دایک و دەریا وێنا دەکات و دەڵیت .

دەریا و دایکم
وەکوو یەکن
هەردووکیان
گوێ لەگمەی کوکوختی گلەییەکانم دەگرن
کۆشیان بۆ فرمێسکەکانم دەکەنەوە
خەمەکانم لە دڵی خۆیاندا هەڵدەگرن و
گرێی نهێنییەکانم لای کەس ناکەنەوە
کە گوێ لە دەریا ڕادەگرم
وادەزانم گوێم لە (هۆدای) خۆم گرتووە
لە گەڵ بیستنی دەنگی شەپۆلەکانی دەریا
قاقای پێکەنینی خۆشەکان
لایلایە بە سۆزەکان
نەغمەی مەقامە حەزینەکان
سۆزی سەردوولکە دڵ سووتێنەرەکانی دایکمم بیر دێتەوە

خۆشەویستی دایک و بیرکردنەوە لەدایک وایلێدەکات ، بیر لەهەموو شتێکی دەریا بکاتەوە ، لە شتە وردەکانیش بڕوانێت ، هێندە بە هەستیارییەوە لە ئاوەکە دەڕوانێ و هەموو جووڵەیەک واتادار دەبێ و یادێک یان شتێکی دایکی بیردەهێنێتەوە ، لەنێو قووڵایی ئەم بیرکردنەوەدا بە بەرینایی دەریا لەسەر ڕووی ئاوەکە سیمای دایکی دەبینێت ، هەموو ئەو شتە جوانانەی دایکی بیردێتەوە ، کە ئەوشتانە لە دەریاش بەدیدەکات ، بۆیە هیچ بوارێک بۆ گومان ناهێڵێتەوە بە یەقینێکی گەورەوە دەڵێت ، (دایکم و دەریا وەکو یەکن ..!) ئەمجارە ناڵێت ل□ یەکدەچن ، دەڵێت وەکو یەکن . دەڵێت / هەردووکیان گوێ لە گمەی کوکوختییەکانی خەمەکانم دەگرن ، کۆشیان بۆ فرمێسکەکانم دەکەنەوە ، گرێی نهێنییەکانم لای کەس ناکەنەوە ..! بۆ هەموولایەکمان ڕوونە کە دایک میهرەبانترین و دڵسۆزترین کەسە بۆ منداڵەکانی ، دڵی دایک شوێنی هەموو خەمێک و نهێنییەکی تیا دەبێتەوە ، دەریاش بەهەمان شێوە ، پڕاوپڕە لەنهێنی ، هەزاران مرۆڤی دڵشکاو بەدەم وڕینەوە خەمەکانی بۆ دەریا باس دەکەن ، هازاران عاشق لە کەنار دەریاکان نهێنی و ڕازی دڵی خۆیان باسدەکەن و هەمووشتێک هەرچییەک لە قووڵایی دڵیاندایە باسیدەکەن ، دڵی دەریاش وەک دڵی دایک جێگای هەموو نهێنییەک و زام و ئازارێک دەگرێت ، ئارامترین کەنارە بۆ مرۆڤە غەمبارەکان و نائومێدەکان و دڵشکاوەکان و تەنانەت بۆ کەسە کەیفساز و دڵخۆشەکانیش ، ئەوەتا بە ڕوون و ئاشکرا دەڵێت / کە گوێ لە دەریا ڕادەگرم ، وادەزانم گوێ لە هۆدای خۆم رادەگرم ، لەگەڵ بیستنی دەنگی شەپۆلەکانی دەریا ، قاقای پێکەنینی خۆشەکان ، لایلایە بەسۆزەکان ، نەغمە حەزینەکان ،

سۆزی سەردوولکە سووتێنەرەکانی دایکمم بیردێتەوە ..! بە هەناوەوەی ئەم هەموو فاکتە لەیەکچووانە ئیتر بوارێک بە گومان نامێنیتەوە دەڵێت (دایکم و دەریا) تەواو وەکو یەکن ، (هەدا) بە دیالێکتی هەولێری یانی (دایە) ، دیارە ئەو بیرۆکەیەش کە دایکم و دەریا وەکویەکن ، رەهەندێکی مەعریفی و زانستی لە پشتە ، چونکە بە پێی (تیۆری پەرەسەندن) ئاو یان دەریا دایکی هەموو بوونەکانە ، ژیان لە ئاوەوە هاتووە . ئەم دەقە لەبەرەدا جگە لەلایەنی جوانکاری قووڵاییەکی مەعریفیشی هەیە . ئیتر لەسەر ئەم وەکویەکبوونە بەردەوام دەبێت ، تا بە وشیارییەوە بتوانە ئەو یەقینە لای خوێنەریش دروستبکات بەیە فاکتی گەورەتر و باسدەکات دەڵێت ،

دەریا وەکوو دایکمە

نە پیس دەبێت نە پیر دەبێت

تا ئەبەد

هەر بە جوانی

دەمێنێتەوە

باس لە بەرائەت و پاکی دایک دەکات ، کە هەیە گومان لە پاکی دایک بکات ، یان مانەوەی دایک وەک بوونێکی ئەبەدی ، لێرە کە دەڵێت نەپیر دەبێت ، مەبەستی تەمەن و شێوەی جەستە نییە ، مەبەستی دایک وەک بوونێکی ئەبەدی و وەک بوونێکی گەردوونی تا ئەبەد لەنێو بوون و یادەوەرییەکان دەمێنێتەوە ، کەس هەیە دوای مردنیش خۆشەویستی بە دایکی یەک زەڕە کەمبکاتەوە ؟ یان بتوانە کاریگەری دایکی لەنێو ژیان و یادەوەرییەکانی بسڕیتەوە ، ئە کەوایە دایک بوونێکی ئەبەدی هەیە و پیرنابێت ، دەریاش وەک دایک وایە نەپیس دەبێت نە پیر دەبێت . من پێموایە خولیا لە باسکردنی سیما و ڕەفتار و ئەدگارەکانی دایک هاوکات بینینی ئەم سیما و ئەدگارانە لە دەریاشدا زۆر سەرکەوتوو بووە و قووڵایی و جوانکاری بەوێنەی بە شیعرەکەی بەخشیوە . لە خەیاڵەکانی بەردەوام دەبێت و دەڵێت

دایکم و دەریا

هەردووکیان بینای چاو و

هەناسەی سییەکانمن

عەرشی دڵیان داگیر کردووم

بە ئارامی لە سەر فەرشی ڕەحم نوستوون

هە دایە گیان

لە دووری تۆ

لە کەنارەکانی دەریای ئەم نیشتیمانە دەتەڕێ

ڕۆژەکانم بەسەر دەبەم

ئەم وڵاتە هیچ شتێکی لە نیشتمانەکەی خۆمان ناچێ

دەریا نەبێ ، وەک عەشقی تۆ و وەک جوانی تۆ قەت نامرێ !
ئیتر تا ئێرە هەوێداوە کتومت ئەوە پێشان بدات کە دایک و دەریا لەیەکدەچن یان وەکو یەکن .. ئینجا لەرەبەدوا لەنێو هەستی غەریبیدا و لە کەنار دەریایەک بەنێو قووڵایی خەیاڵێ خەمناکەکانی خۆیدا ڕۆ دەچیت ، لە قووڵایی ناخییەوە هەستەکانی خۆی دەنێتە قسە و دەڵێ (دایکم و دەریا هەردووکیان ، بینای چاو و هەناسەی سییەکانمن ..) هاوکات وەک خۆشەویستی بە دایکی ئەو خۆشەویستییەش بە دەریا دەردەبڕێت ، تا ئەندازەی بینای چاو و هەناسەی سییەکان ، چونکە (دەریا و دایک) لای ئەو وەکویەکن ، بۆیە هەردووک عەرشی دڵیان داگیرکردووە و بە ئارامی لەسەر فەرشی ڕۆحی نووستوون ، شیعرێکی ناسک و دەستەواژە و وشەی شیعری چێژبەخش ، ناسک و جوان وەک ناسکی و جوانییەکانی دایک و دەریا .. یان لەنێو خەیاڵەکان و هەستەکانی قسە لەگەڵ دایکی دەکات و دەڵێت / هە دایە گیان ، لە دووری تۆ ، لە کەنارەکانی دەریای ئەم نیشتیمانە دەتەڕێمە ، ڕۆژەکانم بەسەر دەبەم ، ئەم وڵاتە هیچ شتێکی لە نیشتیمانەکەی خۆمان ناچێ دەریا نەبێ / وەک عەشقی تۆ وەک جوانی تۆ قەت نامرێ ..! هەرچەندە شاعیر لە وڵاتێکی جوان و ڕەنگین دەژی و وڵاتێک کە هەموو شتەکانی جیاوازە لە نیشتیمانەکەی خۆی کە ، هیچ شتێکی لە نیشتیمانەکەی خۆی ناچێت ، سروشتێکی جیا و کلتوورێکی جیا و هەموو شتێکی جیا تەنها دەریا نەبێ ، چونکە دەریا و دایکی لەیەکدەچن یان وەکو یەکن ، دەریا وەکو عەشقی دایک هەمیشە جوانە و هەرگیزیش پیرنابێ . دوای ئەوە هەندێ وەسف و دیمەنی شیعری ناوازە و نایابمان بۆ وێنەدەکات و دەڵێت ..
کە تیشکی خۆر ئاوێزانی دەریا دەبێ
ئەوە تیشکی خەندەکانی دایکمە
لەنێو ڕۆحی ئەو و
لە نێو چاوەکانی مندا
دەشنێتەوە
لەو ساتەدا
دەم هەشووی خەندە دەگرێ
ڕۆحم قاقا پێدەکەنێ
چاوەکانم هەرچی تیشکی دەریا هەیە دەیان مژێ
کە لە شینی ڕوخسارە ڕوونەکەی دەریا قووڵ دەبمەوە
بە هەستێکی شاعیرانە و بە چاوێکی وردبینەوە لە دەریا دەڕوانێ ، لەو دەمەی تیشکی خۆر ئاوێزانی دەریا دەبێ ، ئەو دیمەنە بەراورد دەکات بە درەوشانەوەی خەندەکانی دایکی کە لەنێو چاوەکانی دەردەکەون یان / تیشکی خۆرەتاوی خەندەکانی دایکی لەنێو چاوەکانی

دەشنێنەوە ، لەوساتەدا هێندە دڵخۆش و کەیفساز دەبێ تا ئەندازەی ئەوەی ، دڵی هێشووی خەندە دەگرێت و ڕۆحی قاقا پێدەکەنێت ..! دیمەنێک جوان و هەستێکی پاکوبێگەرد ، ئیتر لەودەمەدا لەتاو درەوشانەوەی خۆری خەندەکانی دایکی ، چاوەکانی هەرچی تیشکی دەریا هەیە هەڵدەمژن و ئاوێزانی قووڵایی شینێتی ڕوخساری دەریا دەبن . لەکۆتایی ئەم شیعرە و لەگەڵ هەموو تەنگژەکانی غوربەت و دووری و تەنیایی و بیرکردنی دایک ، هەست بەئارامییەک دەکات وەک ئەوەی گەیشتبێتە کەناری ئارامی و بە دڵخۆشییەوە دەڵێت ،

هێندە دڵخۆش و هێندە ئارام و
منداڵ دەبمەوە
وادەزانم لە ژێر ئاسمانی چارۆکە شینە
ئەفسووناویەکەی دایکم
خۆم شاردۆتەوە
نە عەشق دەمسووتێنێ
نە خۆشەویستی ئازارم دەدا
نە خەم زەفەرم پێ دەبا
نە شەکەتی پێم دەزانێ
نە تەمەن لەگەڵ خۆی دەمبا
نە دۆڕان تێکم دەشکێنێ
نە غوربەتیش دەمگریێنێ ..!

دوای ئەوەی تێر لە بەرینایی دەریا و جوانییەکان و نهێنیی□کان و دیمەنە دڵگەشەکان دەڕوانێ و هاوکات تێر لە ڕوخساری دایکی و بەسەرکردنەوەی یادەوەرییە شیرینەکان ، ئیتر دڵخۆشییەک جەستە و ڕۆح و خەیاڵ و بیرکردنەوەکانی دادەپۆشی دەڵێت / هێندە دڵخۆش و هێندە ئارام و منداڵ دەبمەوە ، (وا دەزانم لەژێر ئاسمانی چارۆگە شینە ، ئەفسووناویەکەی دایکم . خۆم شاردۆتەوە ..!) ، بە بڕوای من ئەو دێرە شیعرە یەکێکە لە هەرە دەستەواژە جوانەکان و قووڵەکانی ئەو دەقە شیعرییە ، کە جوانییەکی بێوێنەی بەرجەستە کردووە لە هێماکردنی ئاسمان بە چارۆگە شینەکەی دایکی ، تا بڵێی لێکچوواندنێکی شیعری و نایابە ، لە کەنار دەریا دانیشتووە لەژێر ئاسمانێکی شینی بێگەرد ، وا هەست□کات لەژێر چارۆکە شینە ئەفسووناویەکەی دایکییەتی ، بۆیە دڵخۆشە و وادەزاێت گەیشتۆتە کەناری ئارامی ، چونکە باوەشی دایک و خۆشاردنەوە لەژێر چارۆگەی دایک ئارامترین شوێن و پەناگەیە ، هەربۆیە لەو شوێنە ئارامە (نە عەشق دەیسووتێنێ ، نە خۆشەویستی ئازاری دەدا ، نە خەم زەفەری پێدەبا ، نە شەکەتی پێیدەزانێ ، نە تەمەن لەگەڵ خۆیدا دەیبا ، نە دۆڕان تێکی دەشکێنێ ، وە نە غوربەتیش دەیگریێنێ ..!) ، کۆتاییەک

و نەخشادنی دیمەنێکی ئارام و پڕ ئیستاتیکا و چێژ . کە لەسەرەتای شیعرەکەوە تا کۆتایی / لە ئەنجامی بەرجەستەکردنی جوانی ، چێژ و ئارامی بە ڕۆحی خوێنەر دەبەخشێت . ئەوەی زۆرگرینگ و جێگەی هەڵوێستە لەسەرکردنە لەم دەقەدا کە ، هاوکیشەیەک بەرجەستە دەکات لە نێوان چەمکەکانی (شیعر / دایک / میهرەبانی / دەریا) ، ئەم چوار چەمکە بە بوونێکی کراوەو گەردوونی تێکەڵاوبوون و ئاوێزانییەکی توندوتۆڵ ل□ نێوانیاندا دەنەخشێنێ ، وەک چوار توخمە سەرەکییەکەی (ئیپمادۆکلیس)ی فەیلەسوف ، ئەوانیش (زەوی / هەوا / ئاو / ئاگر) . گرینگ و پێویستن بۆ ژیان و گەردوون . (شیعر و دایک و میهرەبانی و دەریا) دەبێتە هاوکێشەیەک کە لەو توخمە سەرەکییانە پێکهاتوون کە / ژیان و مرۆڤایەتی بەبێ ئەم چەمک و توخمانە تەنانەت گەردوونیش مانایەکی نابێت ، ئەمەش کاکڵە و ناوەڕۆکی ئەم شیعرەیە ، من دەستخۆشانەی گەرم لە خولیا دەکەم ، بە دڵنیاییەوە دەڵێم شیعری (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) ، یەکێکە لەو شیعرە ناسک و نایابانەی کە بۆ (گەورەیی و میهرەبانی و جوانی دایک) نووسرابێت ، هێندە بڵێم کە (خولیا حسێن) شاعیرێکە خاوەن ئەزموونێکی دوور ودر□□ژ□ لەگەڵ شیعر بەڵام ، ئەزموونێکی (پەرشوبڵاو) ، وا پێویست دەکات ، خۆی کۆکاتەوە و گرینگی زێتر بە تواناکانی خۆی بدات بەرامبەر بە شیعر ، چونکە داهێنان پڕۆسەیەکی لەخۆڕا و عەفەوی نییە بەڵکو ، ئاگایی و وشیاری و مەعریفەیەکی قووڵی دەوێت .. لەکۆتایی دەڵێم / سڵاو لە میهرەبانی دایک ، سڵاو لە جوانی دەریا ، سڵاو لە شیعر و داهێنان …!

دیسەمبەری ٢٠٢٠

سەرچاوە :
شیعری (دایکم و دەریا لەیەک دەچن) نووسینی / (خولیا حسێن)

یەکەمین دیداری شاعیرێکی مەزن .. سەردار جاف

لێرەوە دوای چل رۆژ بە سەر ئۆغرکردنی یەکجارەکی شاعیری پایە بەرز و هەمیشە لە یاد و هزرمان جەلالی مەلەکشا چەپکە گوڵی رێز و وەفا و

خۆشەویستیم بە رۆح و قەڵەمی پاک و جوان و بوێری، و سەری رێزیشم لە ئاست گەکەی بە قەدر دادەنەوێنم. پێم وابێ هاوینی ١٩٩٩ بوو ئێوارانێک بەڕێز د. عومەر نورەدینی لە یانەی مامۆستایان لە هەولێری پایتەخت داوەتەکی بە چەند برادەرێک ساز کرد بوو، بەندەیش یەکێک بووم لەو سێ و چوار کەسەی داوەتی کرد بوون، تازە بە تازە دانیشتبووین حەمە جافی شاعیر......
بە دکتۆر نورەدینی گوت: ئەوەیش کاک جەلالی مەلەکشایە بە تەنیایە، شاعیرێکی هەست ناسک خاوەن قەڵەمێکی ناوازە لەم غوربەتە بە تەنێیە پێتان چۆنە بانگێشتی لای خۆمانی بکەین .
بە ڕاستی هەم دکتۆر هەمیش ئەمە زۆرمان پێخۆش بوو، کاک حەمە جاف چوو بۆ لای و لە گەڵ خۆی و پێکەوە هاتن و لە گەڵ یەکدی ناسینی هەموو برادەران و گەیشتە ئاستی بەندە هەڵوەستەیەکی کرد و......
وتی : ئەوە سەردار جافی شاعیر و نوسەر ..
گوتم : ئەرێ .
گوتی : خۆشحاڵم پێشتر هەم نوسینتانم خوێندەتەوە، هەمیش سووکە شەڕێکم لە سەر کردوون.
گوتم : زۆر خۆشحاڵم کەسێکی وەک جەنابتان نوسینم بخوێننەوە جا چ جای بگاتە بەرگری کردن، بە ڕاستی قەرزار بارتان کردم ، دەکرێ بزانم بەرگری کردن و سووکە شەڕەکە چۆن بووە.
گوتی : ماوەیەک بەر لە ئێستا نوسینێکی جوانتان لە لاپەڕەی یەکەمی ئەدەب و هونەری برایەتی بڵاوببەوە، رۆژێ لای کاک حوسەینی یەزدان پەنا بووم، ئەو گوتی :{ تەماشا فڵان کەس چی نوسیووە و بڵاو کراوەتەوە}، منیش گوتم ئەو کەسەی باسی دەکەی هەرگیزاو هەرگیز ناتوانێت شتی وا بنوسێ، ئیدی لە من قسەیەک و لەو قسەیەک مشت و مڕێکمان بۆ دروست بوو، بەو جۆرە بوو بەرگریم لە ڕاستی کرد نەک تۆ، جونکی نە ناسیوتم نە زانیوم کێی، ئێستا وا بە خزمەتتان دەگەم.
زۆر زۆر کەیف خۆش بووم کەسێکی وەک جەلالی مەلەکشا بەرگریم لێ بکات، ڕێک هەستامە سەر پێ و سوپاسم کرد و دەستم بە سینگەوە بە گرت . ئەوە یەکەمین ناسین و دیداری من و ڕەوانشاد جولالی مەلەکشا بوو ، درووود و سڵاو لە ڕۆهی پاک و پەپوولەیی ئەم شاعیرە قەدر گرانە ..... حەیف و جەغار زوو جێی هێشتین ...... لەم یادەدا ئەو دەقە شیعرە جارێکی دی پێشکەشی ڕۆهی نەسیم ئاسای دەکەم ......

جەلالی مەلەکشا
لە بروسکەی هەورەکەوە،
چەخماخەی شین بارانت دە
دەنک دەنک وشەی شیعرت

هەناسەی پڕ، رۆژانێ ختوکە دەدا
لە پریاسکەی ئەندێشەوە
لە هەولێرە ئێوارانێک
بە دەم پێکی درەختەوە ،
گەڵاڕێزانی پاییزی لە بەر دەکا
تۆ هەر نها لەو دیو باخچەکانی سڕینەوەی غوربەت
مژ لە جگەرەی خەم دەدەی
ئەمێستاکە گولە بەرۆژەی بە دەم مانگەشەوەوە
قەف قەف دووکەڵی نێرگەلەت
بە هەناسەی خەیاڵدانی خاوما دەدەی
بیرە هاروهاجەکانم
لە ڕەقتاڵەیی و قوڵایی دییەکانتا
چەپکە شەونم بە سەر سپێدەی پەڕە گوڵی شیعرتا
دەبارێنێ
ئەمشەو بووی بە
خەونی خۆشخۆش، لە دەرگای پێکەنینمت دا
کەصی هێشتا هەروەک جاران
بە ئاسپایی دەنگت تێکەڵ هارمۆنی لاساریم دەبوو
دیسان پێکڕا ڕۆژی تاران، لێرە و تەواو سەنگەرەکەت
ئیدی شەوم بۆ نامرێنێ
٩- ٥ – ٢٠١٧

ئەڵمانیا
٠٩ _ ١٢_ ٢٠٢٠

ئازادی لە ژێر پۆستاڵی سەربازی و چاکسازیدا .. ئەحمەد رەجەب

ئازادی وشەیەکی جوانەو لەپێناو وەدەستھێنانی گەلان لە سەرانسەری دنیا هەوڵ ئەدەن پێی بگەن و لە پێناویدا خۆیان بەکوشت ئەدەن و هێزە چەپەکان و شیوعییەکان لە ریزی پێشەوەن و بەبێ وچان تیئەکۆشن بۆ گەیشتن بە ئازادی و ئەو تێکۆشانە لە گەڵ دادپەروەری و یەکسانی

گرێ ئەدەن لە پێناو بەختەوەری مرۆڤ و ژیانێکی باشترو هەروا ئازادکردنی مرۆڤایەتی لە ستەمی چینایەتی و کۆت و بەندو نەریتە دوواکەوتوەکان.

ئازادی بیرورا مافێکی سرۆشتی مرۆڤە بەڵام زۆرجار لەلایەن دەسەڵاتدارانەوە ئەو مافە پێشێل ئەکرێت بۆ نمونە حکومەتی کوردستان پرۆژەیەکی بەناو چاکسازی دا بە پەرلەمانی کوردستان و لە بەر ئەوەی زۆربەی خاڵەکانی لە گەڵ بەرژەوەندی تایبەتی پەرلەمانتاران بوو هەر زوو پەسەند کرا ئەمە لەلایەك لە لایەکی ترەوەو لە ژێر سێبەری هەمان چاکسازیدا ئەوەی دەم بکاتەوەو داوای مافی رەوای خۆی بکات دەمی دائەخەن و رەوانەی زیندان ئەکرێت و گرتن و زیندانیکردنی مامۆستاو فەرمانبەرو چالاکەوانانی مەدنی لە دهۆك و هەولێرو سلێمانی نموونەی زەق و لە بەرچاون.

لە سیبەری ئازادی و چاکسازیدا پۆستاڵی پێشمەرکەو ئاسایش بەکارهێنرا بۆ شەق لە ناوچاوانی خۆپیشاندەران و کپکردنی دەنگیان و،باشترین نموونەش لێدانی پەرلەمانتاران و یەکێکیان (شیرین ئەمین) بوو، ئەو جۆرە رەفتارانەش کۆپی رژێمە خوێنرێژەکەی دیکتاتۆر سەدام حوسەێن و حزبی بەعسی عەرەبییەو بۆ تۆقاندنی ئەوانەی داوای موچەو مافی رەوای خۆیان ئەکەن.

ماوەی ساڵێك زیاترە لە بەغدای پایتەخت و سەرانسەری زوربەی شارەکانی عێراق راپەرین دەستیپێکردووەو حکومەت و حزبە شیعەکانی تایفەگەری و پشکپشکێنەی دەسەڵات وحکومەتی عێراق سەریان لێشێواوەو لە گرتن و تێهەڵدان و کوشتن نەبێت هیچیان پێناکرێت و ناتوانن لەو دۆخە قوتاریان بێت.

ماوەیەکە خەڵکی کوردستان بەرامبەر بە رەفتارو شێوەی بەریوەچوونی کاروباری حکومەت رق و کینەیان پەنگ ئەخوانەوەو زۆر وەستان بۆ دۆزینەوەی چارەسەری گیروگرفت وکێشەکانیان بەڵام حکومەت هیچی پێنەکرا بۆیە خەڵك لە شارەکان دەستیانکردبە خۆپیشاندان و، هێزەکانی پۆلیس و ئاسایش دەستیان کرد بە لێدان و گرتن وتێهەڵدان ئەوەش ئەبێتە هۆی بوێری و چاوقایمی و خۆراگری خۆپیشاندەران و لەمرۆ بە دوواوە قەت ناترسن و ناپرینگێنەوەو ئامادەن خوێنی خۆیان ببەخشن.

بە ناوی ئازادی و چاکسازی بەرپرسە باڵاکانی حکومەت ئارەزوومەندانە تومەت بڵاوئەکەنەوەو بە خۆپیشندەران ئەڵێن ئەو کەسانەی پلان و ئاژاوە بۆ تێکدانی ئاسایش و ئارامی و سەقامگیری هەرێم دروسئەکەن و هەروا ئەڵێن یاسا سەروەرەو رێگە بە کەسیان نادات بەپێ فەرمانی دادگا ئەگیرێت و مامەڵەیان لە گەڵدا ئەکرێت و، قەوانەی یاسا سەروەرە تا ئێستا نەیتوانیوە بۆ جارێکیش

بەرپرسکی باا لە دزو گەندلکاران سزا بدات.
کشتن و خونرشتن لە هەرمی کوردستان درژەی هەیەو بە پی میدیاو و تەلەفزین و سەتەلایەتەکانی خودی دەسەات ئاماژە بە گیراو و کژران ئەکرت ودیارە حکومەت سورە لە سەر کوشتنی خپیشاندەران بە بیانووی هیچ و پوچ و ب بنەماو ب تقاندنی خەکی راپەریوی شارەکانی هەرم لژنەی بای ئەمنی هەرمی کوردستان لە بەیاننامەیەکدا بە راشکاوی ئەت : هزە ئەمنیەکان (دەستکراوە ئەبن کە ئەرکی خیان جبەج بکەن) ، واتا بیان هەیە خەك بکوژن.
بەناوی ئازادی و چاکسازی حکومەت نانی خەکی بریوەو موچە نیە، خزمەتگوزاری وژیانی شایستە نیەو سەرکی هەرمی کوردستان جەخت لە تپەراندنی ئەو دخە دارایە سەختە ئەکات بەام بەب ئەوەی رگەچارەیەك بدزتەوەو، بە بچوونی چاودران حکومەتی هەرم تا بینەقاقەی تیچەقیوەو ناتوانت خو رزگار بکات و، حکومەت بە هی رککەوتنی بەخشینی نەوتی کوردستان ب ماوەی ـــ 50 ـــ بە تورکیا کەو ئیفلیج بووەو ناتوانت لە گە حکومەتی ناوەند (فیدرا) هیچ بکات چونکە ناتوانت رژانە ــ 250 ــ هەزار بەرمیل بدانە کمپانیای سمۆ.
بە پی ئازادیەکەی هەرمی کوردستان ئەوەی داوای موچەو مافی خی بکات ب زندان، چالاکەوانی مەدەنی و رژنامەوانانی داککەر لەو مافە رەوایانە ب زیندان و، هەر کەنا و تەلەفزینك باسی نان و قوتی خەك بکات دەنگی کپ بکەن و دەرگاکانی دابخەن و ، خپیشاندەران بچنەوە مەکانیان و دابنیشن تا حکومەت بیریان ل ئەکاتەوەو، ئەوبیکردنەوەش لە بەر ب پارەی مەحاە.
عەنتریات و توندوتیژی و ئەقلیەتی تە سەندنەوە بسوودەو ئەنجامەکانی لە سەر کمەگاو هاواتیان خراپ و نگەتیف ئەبت و بە پچەوانەش ملکەچی ب داخوازیەکانی خپیشاندران کاردانەوەی پاش و پزەتیڤی ئەبت و، لردا پیویستە داوا بکەین ب بەربوون و ئازادکردنی دەستبەجی هەموو گراوەگان و بیرکردنەوە ب هەوەشاندنەوەی رککەوتنی پر لە شەرمەزاری نەوت لە گە تورکیاداو دادگاییکردنی ئەو کەسانە بوونەتە باسی نانبرینی هاواتیان. ئەگەر حکومەت گو لە خەك نەگرت دخەکە دژوارو ئازتر ئەبت.

8/12/2020

با پسکیت بخۆن ! .. عەبدوڵا ساڵح

لەدەور وبەری ساڵەکانی 1789 کاتێک بە (ماری ئەنتوانێت) هاوسەری لویسی شانزەی پاشای فەرەنسا دەڵێن خەڵک برسیە و نان نیە بیخۆا ، دەڵێ دەی با پسکیت بخۆن ! (Qu’ils mangent de la brioche) ئەم دەستەواژەیە تا ئەمڕۆش بەکار دەهێنرێ بۆ جۆرێک لە حوکمڕانی کە لە ئاقار بەدەرێتانی وەهژاری خەڵک دا شانخاڵی بکاتەوە و بەدەربەست بێ .
ئەم ووتەیەم کاتێک هاتەوە بیر، کە گوێم لە قسەکانی مەسرور بارزانی سەرۆکی حکومەتی کوردستان دەگرت ئەمڕۆ چوارشەممە 2020-12-9 لە کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانیدا کاتێک دەیگوت : ((کێشەی ئێمە کێشەی خاکە !!))
فریودان وبەلاڕێدابردنیش ئەندازە و بواری خۆی هەیە، ئەم قسەیە ئەگەر لە ٢٠١٣ و ٢٠١٤ بگوترایە ڕەنگبا بچوبایە بەگوێ بەشێک لە گوێگرانی ، بەڵام پاش نزیک بە ٣٠ ساڵ لە حوکمڕانی شکستخواردو ، پاش ٣٠ ساڵ لە تاڵان وبڕۆ، پاش ٣٠ ساڵ لە برسیکردنی زۆرینەی خەڵکی کوردستان و لە بەرامبەریشدا هەڵتۆقینی سەدان ملیاردەر وهەزاران ملیۆنەری شەریک لەگەڵ حزب وبنەماڵە، پاش دەمکوتکردنی بائاشکرای دەنگی ئازاد و ڕاپێچکدانی هەزاران ئازادیخواز بۆ زیندانە ئاشکرا و نهێنیەکان ، بەجۆرێک کە تەنانەت عەلی تەتەری پارێزگاری دهۆک بەئاشکرا ولە سەر تەلەفزیۆنەکەی خۆیان (ڕوداو) لەم شەوانە بە ناچاری دانی نا بە گرتنی ٥٠ کەس لەخۆپیشاندەرانی چەند مانگ لەمەو پێشی شاری دهۆک، کە پێشتر بەسەر وشوێن کرابوون، بەتۆمەتی داوای موچەکانیان .
ئێوە باسی خاکێک دەکەن کەدەستان پێی ڕاناگا، دەی فەرمون باسی ئەوخاکەمان بۆ بکەن کە لەژێردەستاندایە، ئەو خاکەی هەرچی لەسەریەتی و لەژێریەتی چی لێهاتوە ؟ ئاخۆ خەڵکی کوردستان چ خێر وخۆشیەکیان لە خاکی ژێردەسەڵاتی ئێوە دیوە تا روویان بکەنە ئەوەی لە ژێر دەسەڵاتتاندا نیە ؟! تازە دەتانەوە یاری بە ئیحساساتی خەڵک بکەن بەوەی کێشەی | ئێمە| کێشەی خاکە!؟ مەبەستی ئەو جۆرە لە پەیام ئەوەیە: واز لە سکی برسی بێنن جارێ خاکمان داگیر کراوە !! خاک بخۆن لەبری نان !!
ئەمجا نەرەی بالەرەی | دەستی دەرەکی دەت | !! و دەڵێ: لەناو خۆپیشاندەراندا دەستی دەرەکی هەیە ومەبەستیەتی ئەم قەوارەیە

تێكدا !! ئەم بالۆرە سواوە هەموو ديكتاتۆرەكان پەناى بۆ دەبەن كاتێك شاڵاوى پەلامارى خەڵك توشى دڵەڕاوكێ وڕەنگ زەرديان دەكا، قەوانێكە هيچ گرامافۆنێك نايخوێنێتەوە .

ئەمجا هەموتان ، سەران وسەركردەكانى دەسەڵات باسى توندوو تيژى دەكەن ! سەيرە ، ئێوە كە تەنانەت ناى ووشكى سەر سفرەى هەژارانيشتان بەڕەوا نەبيبنى و ئەويشتان دزى! باسى توندوو تيژى دەكەن ، توندو تيژى تەنيا پەلامارى مقەڕە حزبيەكان نيە كە بەرنامەى برسيكردنى خەڵكيان تێدا دادەڕێژرێ ، مەگەر سكهەڵگوشين لەسايەى دەسەڵاتەكەى ئێوەدا توندوو تيژى نيە؟، مەگەر گيرفانى بەتاڵى سەدان هەزار گەنج و بێكار كردنيان و ناچاركردنيان بە گرتنەبەرى ڕێگاى مەرگ ونەمان توندو تيژى نيە ؟ مەگەر گيانسپاردن لە چاوەڕوانى چارەسەريدا لە نەخۆشخانەكان توندو تيژى نيە ؟ مەگەر دەستگرتن بەسەر موچەى شايستەى فەرمانبەرێكى خانەنشين كە هەموو تەمەنى خۆى لە خزمەتكردندا بەسەر بردوە وئێستا نان نيە بيخوا توندوتيژى نيە ؟ ئەمە مشتێك بوو لە خەروارێك .

ئەم دەسەڵاتەى ئێوە دەمێكە سەلماندويەتى كە تەنانەت لەڕيزبەندى فاشيلترين دەسەڵاتەكانى دنياش جێگەى نا بێتەوە ، هەر بۆيە دەبێ بڕوا و خەڵكى كوردستان لەو ئەزمونە شكستخواردوەى ئێوە ئەوەندە دەرسيان وەرگرتوە كە بتوانن دەسەڵاتێكى شايستە بەخۆيان دامەزرێنن كە ئازادى ويەكسانى وژيانێكى بەختەوەريان بۆ دەستەبەر بكا .

٩ – ١٢ – ٢٠٢٠

ڕۆمانى “بووكى جوولەكە” وەك ڕۆمانێكى مێژويى .. يوسف محەمەد بەرزنجى

رۆمان لەم ساڵانەى دوايدا لەنێو ئەدەبيى كورديدا بەتايبەت برەوێكى زۆرى پەيدا كردووەو خوێنەرى زۆرى لە ئامێزى گەرم و گوڕيى خۆيدا كۆكردۆتەوە، لە ئێستا خوێنەرى زۆرى هەيە، دەڵاقەكانى نێو ڕۆمان بەرفراوانە خوێنەرزۆرجار لەنێوكايە جۆربەجۆرەكانيدا وون و

سـەرسام دەبێـت و زۆرئـازارو خەمـى خۆيـى تێـدا دەدۆزێتەوە، بە خوێنەوەى ڕۆمان زۆرێك لە ئازارو خەمەكانى كەم دەبنەوە، لەمڕۆدا ڕۆمانى كوردى قامك لە سەرزۆرێك لە ئازارو شتە شارەوەكانى نێو گەلى كوردو كەمەنەتەوە هاوبەشەكان لەمێژوو كەلتوورو دابوو نەريتە مێژووييەكاندا دادەنێت، ڕەنگە زۆرجار ڕۆمان بتوانێت وەك ژانەرێكى ئەدەبيى بچێتە نێو مێژوويى گەل و ميللەتانەوەو بەجوانى و كاريگەر كارلە سەر ئەومێژووە هاوبەشە بكات و تەوەرە شاراوەو گومناوەكانى لەدوو تـوێى خۆيـدا بنووسـێتەوەو زنجيـرە وونبووەكـانى پێكەوە ببەسـتێتەوەو بە نەوەكـانى ئاشنـا بكـات.. بۆيە ڕۆمـان لەمڕۆدا ژانەرێكى گرنگ و بەكەڵك و پێويستە كە لە ئازارو خەم و مێژوويى هاوبەش و پێكەوەژيانى گەلە هاوبەشەكانى ئەم دەڤەرە بدوێت و لايەنە شارەوەكان بێنێتە پێشەوەو وەك مێژوويى ڕاستەقينە لەنێو خۆيدا جێگايـان بۆبكـاتەوە، دوور لە هەر ڕق و قينەو شێوانـدنێكى ئەتنـى وتايەفى و ڕەگەزى… ڕۆمانى بووكى جوولەكە… مێژوويى ونبووى عێراق، نووسينيى يوديت نيورينگ، وەرگێڕانى بۆ كوردى، ميران ئەبراهام، 528 لاپەڕەيەى نيو ئەى فۆڕە، بەسەر چواردە ناونيشانى سەرەكى و چەنيـن بەشـى لاوەكيـدا دابەشكـراوە، سـاڵى 2020 لەلايەن ناوەنـدى ڕۆشنبيرى و هونەرى ئەندێشەوە بڵاوكراوەتەوە، ڕۆمانەكە باس لە ئازارو خەم و مێژوويى جولەكەكان لە عێراق و زۆرێك لە كارەكتەرى نێـو □وداو كارەساتەكـانى عێـراق و جووەكـان وەك مێـژوو دەكـات، □وداوى نێـو ڕۆمـانەكە لە پێنجـوێن و سـلێمانى و موسـڵ و قـوش و بەغداو … بەگشتى ڕوويى داوەو دەدوێت، ڕەخنەو وردەكارى و بەشێك لەمێژوويى جولەكەو پەيوەندييەكانيان بە كوردو توركمان و عەرەب و.. بارى ئابوورى و دابوو نەريت و كەلتوورو… وەك مێژوويى" جوو" ى لەكوردسـتان و عێـراق بەگشتيـى لە ڕۆمـانەكەو پـووختەو كـاكڵەَى ڕۆمانەكەدا باس كردووە.

مێژوويي□كى پەرتەوازە:

مێژوويى جوو لەجيهاندا بەگشتيى مێژوويي□كى پەرتەوازەيە، هەريەك بەجۆرێـك بە سـەر دەوڵەتانـدا دابەش بـوون، جووەكـان وەك گەلێكـى پەرتەوازە وێنا كراون و هەن،ئەوان بۆنەو يادو كەلتوورو دابوو نەريت و گەلێك شتى شاراوەو ناديارى تايبەت بەخۆيانيان هەيە، مەزهەبەكەيان زۆركاريگەرى و گرنگى لە سەرئەوان داناوە، دەتوانين وێناى ئەوان لەنێو مێژوودا بە مێژووييەكى هاوبەش لەناو گەلاندا بكەين، تەنانەت لە خۆرهەڵات و كوردستان “جووە”كان بە هاوبەشيى لە گەڵ كـوردو عەرەب و فـارس و… ژيـاون و مێژوويي□كـى دوورو درێـژوو كاريگەريان هەيە، لە ڕووكارى ئابوورى و كۆمەڵايەتى و… هاوبەشن

لەگەڵ گەلانی ناوچەکەو جیهان، لە ڕۆمانی بووکی جوولەکەدا، ئەومێژووە کاریگەرو هاوبەشە بەجوانی لەدەڤەرەکەو عێراقدا پیشان دراوە، لە کاتی خوێنەوەدا لەنێو مێژوویەکی شاراو کاریگەردا خوێنەر وون دەبێت و حەزدەکەین شوێن، ڕووداو کارەسات و مێژووی گەلی "جوو"ە کان بزانین و لە ڕێگوێیشەو مێژووەکە ئاگاداربین، لەم ڕۆمانەدا وەك مێژوو ئازارو خەم و ستەمی گەلانی ناوچەکە لە سەر جووەکان و کەسایەتیان کەمەزهەب کاریگەری لەسەر خەلکی دەڤەرەکە داناوە وێنا کراوە، ئەوانی وەك ستەم لێکراو مەزلوم پیشان دراوە، لە کاتی خوێنەوەی ڕۆمانەکەو پێشتر چەندین کتێبم دەربارەی هۆڵۆکۆستی جووەکان لە لایەن نازییەکانی ئەڵمان و چەندین بابەتیی دیکەم لە سەر گەلی"جوو" بە شارازا بوون لەکەلتوورو دابوونەریت و مێژووە ئاشکراو شاراوەکانیان خوێندەوە، ئەم ڕۆمانە زیاتر بەرچاو ڕوونی لە سەر جووەکانی کوردستان و عێراق و کێشەو مەسەلەکانیان خستە بەردیدەمان، کەچی جووەکان و هۆکاری کۆچیان بە سەرخاکی فەلەستین و گروپە جووە پارتی زانەکان و دامەزراندنی دەوڵەتی جووەکانی بە جوانی وەك مێژوو باسکردووەو کارەسات و ڕووداو گروپ و کوشت و کوشتارەکانی لەعێراق و کوردستانی بەجوانی پێکەوە چنیوەو گرێداوە، بەمەش بزانین یا نەزانین بەجوانی مێژوویی جووی لە عێراقدا وێنا کردووەو ئەوانی بەهاوبەوەش و جوان پیشان داوە ناشیرینی ولاوازی وکێشەو کاریگەری و خراپییەکانی خۆشیان لەو مێژووەدا فەرامۆش کردووە، ئایا لە بەرئەوەی نووسەر جووەو بەرگری لەگەلی خۆیی وەك جووە دەکات... یاخوود ئەگەر بەلایەن و کەسەکی نووسەر لە گەلەکی تر نووسەری بووایە هەربەم چەشنە دەستی بە ئەو مێژووە دەبرد..؟

کوردەکان و جووەکان:

گەرسەیری گەلی کورد بکەین بەدرێژایی مێژوویی خۆیی لە ناوچەکەو دەڤەرەکەدا، لەگەڵ چەندین گەل ونەتەوەی جیاواز لە مەزهەب و کەلتوورو داب ونەریت و زمانی هەمەجۆر ژیاوەو مێژووییەکی هاوبەش کۆیان دەکاتەوەو خۆشەویستی وڕێز وتەبایی و ئاشتیی لەنێوەندا هەبووە، کوردەکان خۆیان لە دەڤەرەکەدا زوڵم و ستەمیان زۆرلێکراوە هەرچەند خاوەنی خاك و زمان و جوگرافیای تایبەت بەخۆشیانن، بەڵام پێکەوژیان و ڕێزو تەبایی زۆرتربووە لەنێوکوردو گەل و نەتەوەکانی سەرخاکەکەیی و هەمیشە بەچاوی ڕێزو دیدی ئاشتیانەوە بەگەلی"جوو"ی ڕوانیوەو وەك دەستیی هەمیشەی سەیری کردووەو ئاشتیی وبرایەتی لەنێوانیاندا لە پلەیەکی بەرزدابووە، مەگەر زۆرجار سیاسەت و بەرژەوەندی بەهۆی پلانی دوژمنکارییەکان درزو شەبەقی خستبێتە

نێوگەلی جولەکەو کوردەوە، ئەگینا کوردەکان لەشارو شارۆچکەو گوندەکاندا بەچاوی ڕێزو ئاشتیی وبرایەتییەوە بۆ براجووەکانیان ڕوانیوەو بەرستەم و زوڵمیی کورد بەکەمی کەوتوون، مێژوویش شایەتی ئەوڕاستییەو بەڵگەو دیکۆمێنت و ئەرشیفەکان ئەوەساخ دەکەنەوە.

حاجی مەحەمەدی مەلا ڕەسوڵ و جووەکان:

ماڵی باپیرم لە کۆندا لە گەڕەکی سابوونکەران هاوسێی ماڵە جووەکان بوون، تەنانەت حاجی محەمەدی باوکم زۆر دۆست و هاوڕێی “جوو”ی هەبوو، منیش لە منداڵی و کاتیی چوونە قوتابخانە زۆر حەزم بەگێڕانەوە سەرگوزشتەو چیر□ك لەلایەن باوکمەوە دەکرد، باوکیشم زۆر چیرۆك و بەسەرهات وداستان و سەرگوزشتەیی مێژوویی لە بەربوو یاخوود شارەزایی لەمێژوویی گێڕانەوەدا هەبوو، ئێمەی منداڵیش زۆر عاشق و گوێگرتنی ئەو با بەتانە بووین لەو چیرۆك و سەرگوزشتە مێژوویییانەی باوکم بۆیی دەگێڕاینەوە، یەکێك لەو سەرگوزشتانەی لێی دەدوا باسیی مێژوویی جووەکانی ناوشاری سلێمانیی و گەڕەکی جوولەکان بوو لەسلێمانی و ئەومێژووەیی باوکم تێیدا بەشێك بوو لەومێژووەو شایەتیی بەشێك لەمێژووەکەی بوو لەو کات و سات و هەلوومەرجەدا.

بۆیە ئەم چەند دێڕو دەستەواژانەم نووسیی، ڕۆمانی”بووکی جوولەکە” منی پەلکێشکرد بۆ ئەم بیرەوەرییانە، چونکە بابەتەکان لەنێوەرۆکی ڕۆمانەکەوە نزیك بوون، ڕۆمانەکەش گەشتێکە چیرۆکێکی درێژە بەنێو مێژوویی دوێنێدا، “حاجی” دەیگوت: کاتێك منداڵ بووم لە ساڵی چالەکانی سەدەیی ڕابردوو ما□□مان ل□ ی□ک□ك ل□ک□□□انەکانی نزیك کەنیسەکە بوو، باوکم خوێندەوارو خەیات و قورئان خوێنێکی باش بوو، بە مەلا ڕەسوڵی خەیات ناسرابوو، ئێمە ل□گ□□□ جووەکان و مەسیحی و خۆشمان وەك موس□□مان دراوسێ بووین، هیچ کێشەیەکمان نەبوو پێکەوە، بەڵکو زۆر تەباو پێکەوە دەژیان، جووەکان دەستڕەنگین و کاسب بوون پیشەی چنین وڕستنیان دەکرد، دوکاندارو خەزنەدارو کارمەندی حکومەت بوون، دەورێکی کاریگەریان هەبوو لە ئابووری و پیشەگەریدا، زەڕەنگەرو بازرگانە گەورەکانی عێراق و کوردستان لەوان بوون زیانیان بۆ دراوسێو خەڵکی شارنەبوو، بەڵام حیزابەتی و پارتایەتی و پڕوپاگەندە درزو شەبەقی خستە نێوان جووەکان و موسوڵمان و دراوسێکان و بە ناپاك و دژە دین و جاسوس و سوخۆرو… تاوانباریان دەکردن و هەنێك خەڵکی ساویلکەو سادە ئەو تەبایی وپێکەوەژیان وئاشتییەیان تێکدەداو بەناوی مەزهەب و گەلێ وردەشتی جۆراو جۆرەوە بەگژ جوەکاندا دەچوون و ئازاریان پێدەگەیاندن.. دەوڵەتیش بۆ

ئاژاوەو دژیایەتیکردنەکە ئاگری بەپووشەوە دناو خەڵکی بە ئەوەم بەستە لەبەسەو داونابوو. تەنانەت کەجووەکان بەرەو فەلەستین چوونەوە من ئاگادرابووم کە گەردن ئازایی و بەخشینیان لەخەڵکی شارو دراوسێ و هاوماڵەکانیان دەکردوو فرمێسکی بەخۆیان دەڕشت و خۆیان بەخەڵکی شارو نیشتمان دەزانی و زۆر هاوکاری شۆڕش و بزووتنەوەی کوردیش بوون، شۆڕشی ئەیلولیش قەرزارباری بەشداری و هاوکاری جووەکانە بەگشتیی، تەنانەت باوکم دەیگوت کاتێك بەهەیی هەلومەرج و بارودۆخەکەوە "مەلا ڕەسوڵی "خەیاتی باوکم خانوەکەمانی فرۆشت بە پێنج دیناری ئەو وەختەو چوینەوە شارباژێڕ ونزیك بەرزنجە، ئەمە لەگەڵ ئەوجوانەی سابوونکەران و شوێنەکانی تر کە مابوونەوە پەیوەندیمان هەرهەبوو، سەردانمان دەکردن گەربارە دارم ببردایە بەشار بە جووەکانم دەفرۆشت و ئەوان پارەی زیاتریان دەدامێ، زۆرجار بەرچنە ترێ و دانەوێڵەو ماست و گەلێك شتم بە ناسیاو هاوڕێی جووەکانمان لەسەر ڕاسپاردەی "مەلا ڕەسوڵ" بە دەبردن، زۆرجار خەڵکی توندڕەو پێیان دەگوتم کە سەردانیان نەکەم، چونکە جووەکان پیسن ڕقیان لە"حەمە" ناوەو لەوانەیە لەژوورەوە بتخنکێنن. ئەمەش لەلایەن ئەوکەسانەوە ڕووبەڕوو پێم دەگووترا بە ئەوەی دڵ و دەرونی ئێمەو مانان لە ئاست برا جووەکان کرمێ بکەن و لێیان دوورکەومەوەو سەردانیان نەکەم و شتیان پێنەفرۆشم، یاخود ئەم جۆرە کەسانە دوور لە بەها مرۆڤایەتی و ڕەفتارو خوڕەوشتی کوردانە لە شاقام و کۆڵانەکانی شاری سلێمانیدا ئازاری جووەکانیان بەناوی دینەوە دەدا و خۆم بینیومە تەماتەو بەردو گەلێك شتیان دەگرتە برا جووەکانمان و ئازاریان پێدەگەیاندن و تەنانەت براجووەکان ئاوڕیشیان لەم جۆرە کەسانە نەدەدایەوە کەکەمینەیەکی زۆرکەم و دەستەبژێر بوون، کە لەو دۆخەدا دەگوزەرا. ڕۆحی حاجی "محەمەدی مەلا ڕەسوڵ" شادبەت، کەبەهەی ئەم ڕۆمانە جوانەوە وەك پیاوێکی ئاشتیخوازو تەباو گونجان بیرەوەرییەکانی و زانیارییەکانی تەکەڵ بوو بە□□□مانی"بووکی جوولەك"ە خۆزگە ئەو زانیاریانەی کەهەیبوو لەومێژوودا تۆمارم بکردایەو دەبووە کەرەسەیەکی گرنگی مێژوویی و بەسوود.

کەرەسەو زمان لە بووکی جوولەکەدا:

نووسەری ڕۆمانەکە"یودیت نیەرینك" زۆر بەزمانێکی نەرم و جوان ڕۆمانەکەی چنیوە، دیارە خۆیی کوردستان و ناوچەکەی بینیوەو کەڵکی لە مێژوو چاوپێکەوتن و بیرەوریی و ڕاپۆرت و هاوکاری کوردەکان و پاڵپشتیی و هاوکارییەکانیان بینوەو بەهۆیی ئەو سەرچاوانەوە، ئەم

ڕۆمانە جوانەی لە ئەداو مێژووییەکی جواندا بەرهەم هێناوە، ئەم ڕۆمانە چەند پەیوەندی بە مێژوویی "جوو"ە وە هەیە لە دەقەرەکەدا، ئەوەندە پەیوەندی بەکوردو نیشتمانەکەیەوە هەیەو زۆر بە هاوسەنگانە وەنا جوانەکانی لە پێنجوێنی ئازیزەوە چنیوەو پێکەوەی گرێداوە، مێژووییەکی نادیارو شاراوەی خستۆتە بەر دیدەی خوێنەری کورد و دەقەرەکەو دەستخۆشیی و پیرۆزبایی گەرمی پێشکەش دەکەم کە بەدیدو بۆچونێکی هاوسەنگ و جوان و تەباو ئاشتیانە ڕۆمانەکەی پێشکەش کردووەو بەنێوەڕۆکە دەوڵەمەندەکەی ئەمەی خوێنەر دڵخۆش و سەرسام دەکات.

میران ئەبراهام نووسەرو وەرگێڕێکی بەوەفا:

من زۆر سەرسامم بەبرامان وەرگێڕو نووسەر "میران" کە من لەم ساڵانەی دوایدا بەهۆیی ڕۆمان و وەرگێڕانە جوان بەپێزەکانیی زیاتر ناسیم و لێیی تێگەیشتم، ئەو جووەیەکی ڕەسەن ونیشتمان پەروەرە، بەرهەمە بەپێزو دەوڵەمەندو جوانەکانیی نیشانەی وەفاو نیشتمانپەروەری و دەوڵەمەند کردنی کتێبخانەی کوردیمانە "میران" بەکوردییە جوان و نەرم وبێگەرە وگێڕە شیرینەکەی سەلماندی پێشمەرگەیەکی نیشتمان پەروەرو دەستێکی ئازیزی کوردە.. بەهۆیی پێشکەش کردنی بەرهەمە ناوازەو نایابەکانی بەخوێنەری کوردو کتێبخانەی کوردی وەك، "شەوگێڕەکان" ڕۆمان ساڵی 2015 " نیشتمانیی سارا" 2019، ڕۆمان، ساڵی خەمی مەستوورە" ڕۆمان ساڵی 2020جگە لەوەرگێڕانی "بووکی جوولەکە" نووسینی یودیت نیەرینك" ساڵی2020، ئەم بەرهەم و کۆششانەی برامان کاك میران، زۆربە سوودوو گرنگە، ئەو دڵنیایی ومتمانەیەمان پێ دەبەخشێت کەبرا جووەکانمان لە خەمی ئەدەب و نووسین و وەرگێڕان و نێوەندی ئەدەبی و هونەریدا پاڵپشتیی نیشتمانیی یەکەمیان کوردستان دەکەن و خوازیارن جێ دەستیان لەو پێشکەوتن و گەشە ئەدەبییەدا هەبێت و زیاتر ئاشتیی و برایەتیی بە براکوردەکانیان قوڵبکەنەوە، بەهیوام برام "میران ئەبراهام" سەرکەوتوبێت و پیرۆزبایی گەرمی ئەو بەرهەمە سەنگینانەی پێشکەش دەکەم.

یوسف محەمەد بەرزنجی/ سلێمانی

2020 /12 /5

نیشتمان و ئەفسانە و گەمەی هاودژەکان لە شیعری «ئەفسانەی درێیەکی درێژ»ی تەیب جەباردا .. عەلی شێخ عومەر

شیعرلای»تەیب جەبار»تێکەڵەیەکە لەنێوان کۆمەڵێ ڕەگەز و کەرەستە، لەنێو کۆمەڵێ ڕستە و وێنەدا، بەجۆرە پەیوەندییەك ڕێکدەخرێن کە لەشیعردا نەبێت لەدنیای واقیعدا نییە، شێوازی نووسین و دەربڕین، لەجیاوازی ڕەگەزەکانەوە سەرچاوە دەگرێت، لە ڕێچکەی چەمکی هاودژەکانەوە کێشمەکێشی هەستەکان پشتڕاست دەکاتەوە، ڕەگەزەکانی بنیاتی شیعری، لەبەرجەستەکردنی هاودژەکاندا، پاڵنەربن، ئەوا گۆشەنیگایەکی نوێ بەدەقی بەرهەمهاتوو دەبەخشێت، چۆن بەتیۆری ئەندازە، بە لەیەکدانی دووهێڵی ئاڕاستەجیاواز، هاودژ، گۆشەیەك دیاری دەکات، بەهەمان تێڕوانین، بەلەیەکدانی دوو بیرۆکە، یان دوو وێنە گۆشەنیگایەکی شیعری نوێ دەخوڵقێنێ، وەك دەروو، لەیەکدانی دوو ئەلەمێنت دەبێتە دەرچەیەکی پێشەنگ، تۆزی خورپە و کەسەر، دوالیزمی شێوە و ناوەڕۆك دەگۆڕێت، لەڕێگای زمانی شیعرییەوە، بەئامرازکانی گەیاندن، بیرۆکە لەسەر دەق بنیات دەنێت، مەبەستی خوازراو، هەر لەهێما و دەلالەتەوە هەوڵ دەدات، لەئاستە جیاوازەکاندا رایەڵەکانی ژیانی ڕۆژانە دەرخات، بەدیاریکردنی جیاوازییەك، جیاوازییەکی دیکەمان بۆ دەڕەخسێنێ، چەند زیاتر بزانین، ئەوەندە نەزانراوە، لێرەوە دەتوانین ئاماژە بەشیعری»ئەفسانەی درێیەکی درێژ»1 بکەین، ئەم شیعرە پەنجاودوو دێڕە شیعرە، بەیەك نەفەس نووسراوە، بێناوبڕە، لەپەیوەندییەکی زنجیرەییدا چوونەتە نێویەك، بەپێلێنکردنی دەرگای زاراوەیەك لەنێو کەوانەدا، دەرگای زاراویەکی دیکە دەکاتەوە، چۆن و بەچی ڕەنگ دەداتەوە، چ خەسڵەتێ هەڵدەگرن؟، پەلهاویشتنی پانۆرامای بنیاتی دەق لەتیشکدانەوەی زۆربابەتدا، رۆڵێکی کارا دەگێڕێت، لەکردەی کولاژکردنی بەشوێن و شوێنکات، لەگونجاندنێکی ئەکتیڤدا نەخشەی داڕشتنی دەرهاویشتەکانی دەق بەیەك دەگەیەنێ، بارکردنی دەق بەهێما کردەیەکی پڕاکتیکی ناچارییە، نەك بەتەنیا بۆ دەق، بەڵکو لەپڕۆسەی

چڕبوونەوەیەکدا خۆی لەساپیتەی دەقدا، لەناونیشانەکەیدا دەبینرێتەوە.

پاشینەی خەیاڵ بەجێدەهێڵێت

«ئەفسانەی درۆیەکی درێژ» بە بەرتەقای شیعرەکە، مانا و کارەسات و ئاڵۆزی هەڵگرتووە، هەریەك لەم سێ وشەیە، تەنیا لەتەك یەکدا لەپەیوەندیدا نین، بەڵکو لەگەڵ گشت دەقەکەدا لەپەیوەندیدان، ناونیشانەکە ناسنامەی دەقە، دەرئەنجام بەدرۆیەك، لەدرێژبوونەوەدا خەسڵەتی ڕەهابوونی هەڵگرتووە، کە ڕاستینە هەبێ درۆ هەر دەمێنێ، دوالیزمی درۆیەکی درێژو نادیار، ڕاستینەی کورت و دیار، دروشم و گوتاری ئەفسانەکانی سیاسەتمان بۆ لەق دەکات، لەبێباکیدا، لەمردنی دڵ لەسیاسەتدا، پرسێك لەئاوەز دەورژێنێ، بەچەمکی وەهێام هەڵواسراوە، یان لەبیرەوەری تاکدا داخراوە، لەدووڕیانی پێشینەی داکەوتەکان، پاشینەی خەیاڵ بەجێدەهێڵێت، تاك لەسۆنگەی بیرکردنەوەی میتافیزیکی گشتیدا، ناتوانێ خۆی بدزێتەوە، ڕاڤەی دروستی بۆ بکات، کە بەنەزانراوێکەوە گرێی دەدات، بەرکەوتنێك لەتەك ئەفسانەدا دەکات، خاتوو لنگەر و کاسیر دەربارەی ئەفسانە لەشوێنێکدا دەڵێت»قۆناغێکی سەرەتاییە لەقۆناغەکانی بیرۆکەی میتافیزیکی، یەکەم بەرجەستەبوونی هزری گشتییە«2، دەرخەری درۆ و شاردنەوەی ڕاستی، کردەی لێدەرکردن هەڵناگرێ، نەبەشکردن، نەویستگە قبووڵ ناکات.

کۆکردنەوەی ماناکانی دەق لەژێر یەك تایتڵدا

ئەگەر لەرووی فۆرمەوە سەرنج بدەین، دەبینین، رستەی»ئەفسانەی درۆیەکی درێژ» لەسێ وشە پێکهاتووە، هیچ کردارێکی تێدانییە، تا رووداو و گۆڕانکاری لێبکەوێتەوە، ریزبەندییەکە لەسەر هێڵێکی راست شوناسی درێدەکات، لەبنبەستێکدا دەوەستێت، چەق دەگرێ، لەدوای خۆی لەجەستەی دەقدا بۆشایی پرسیارێ بەجێدەهێڵێت، بۆ ئاساواری وەڵامەکەی دەگەڕێت. چەقی ئەو پرسیارە شاراوەیەی کە ناونیشان بە بازنەکانی دەقەوە گرێ دەدات، کە بەدەسپێکی ئامرازەکانی پرسیارکردنی «چییە و چۆن، بۆ» لە پەیوەندی نێوانیاندا، بەرکەوتنی لەتەك ئەم راستییەدا ئاشکرا دەکات، واتە «ئەفسانەی درۆیەکی درێژ» چییە، چۆنە، بۆ وایە، پەیوەندیان چییە بەیەکەوە، لەژێر رۆشنایی ئەم پرسانەدا، دەق لەوە دەردەچێت یەك چەقی هەبێت، باس لەیەك مانا بکات، کۆکردنەوەی ماناکانی دەق لەژێر یەك تایتڵدا، کردەیەکی ئاسان نییە، تا لەپەیوەندی بازنەیەکدا ئاشنای مانای دەقە شیعرییەکەی بێت، کە بەدەرئەنجامی لێکجیاکردنەوە یان پۆلین کردنەوە سەرقاڵکراوە، لێرەوە گەیاندنی مەبەست بۆ ماناکانی دەق

دژوار نییە.
نەجات حەمید ئەحمەد لەنووسینێکدا دەڵێت»هەموو نووسینێك لەجیهاندا لەدوو ئامانج و دوو شێوەدا کۆدەکرێتەوە، شێوەیەکی بەرچاوخراو و شێوەیەکی شاراوە« 3، دەبێ رەنگدانەوەی شێوەی بەرچاوخراو، دەقی «ئەفسانەی درۆیەکی درێژ» چ گەمەیەکی تێکمە لەشاردنەوەی شێوەنهێنی و شاراوەکەی ناوەخندا بکات، لەسەرەتاوە دەقە شیعرییەکە بەم شێوەیە بەرچاوخراوە.
ساڵەهایە
لەچاوەڕوانی (ئازادی) دام،
خەریکە شێت دەبم.
پەکم دەکەوێ.
نازانم چۆن؟ لەکوێوە دێ؟
پێڵنانێکی ئەرێنی جوانە لەسەر بنەمای رەهابوونی بیروڕای ئازاد بنیادنراوە، لەم دەرچەیەوە، بەجێناوی منی قسەکەرەوە ئاوێتەی رۆحی شاعیر دەبین، بەجێناوی منی قسەکەر لەناخی دڵەوە، لەگرتەیەکی جووڵاودا پەل بۆ دەرەوە دەهاوێت، بەچەمکی مۆنۆلۆگ گوزارشت لەساڵانێکی بێکۆتا دەکات. هەرچەندە خەسڵەتی تاك دەنگی هەڵگرتووە، بەڵام دەکرێ لەساڵانێکدا یەقدانەوەی لەنێو کەسانێکدا هەبێت، کە بەرەهەندەکانی چاوەڕوانییەك تەقەڵڵژکراوە، ناتوانێ پشت بەخۆی ببەستێت، ناتوانێ چەمکی یاخیبوون بکاتە پێشەنگی ئازادی بوون، سستە لەئەگەرەکانی هەڵبژاردنی نێوان دوو ئەگەر، ئەگەری رادەستبوون لەگەڵ شتە رێپێدراوەکان و ئەو ئەگەرانەی کە رێپێدراونین.
درزێك لەگەڵ کاتدا تادێت لەهەستی»تەیب جەبار»دا گەورەدەبێت، بۆشاییەك فەراهەم دەکات، دەیەوێت لە رێگای شیعرەوە پڕیکاتەوە، خۆی لەرۆحی نیرۆسی قوتاربکات، وەك کەسێکی داهێنەری شیعری، خەیاڵە بەیاخیبوونی ئەو پێدراوە باوانەی بەناوی ئەقڵەوە سیستەم رادەگرن، خەون و خەیاڵ و ئازادی تاك زەوت دەکەن، هاوکات رەنگدانەوەی ئەوان لەئاوێنەی شاعیر، ترسێکە چاوەڕوانکراو نییە لەکاتی جیابوونەوەی شاعیر لەخانەی ئەوانەی بۆ خەیاڵن، خۆیان بەعاقڵ دەزانن، جیرار دونێر ڤاڵی بەهاوڕێکانی گوت»دەترسم بمخەنە خانەی ئاقڵانەوە(مەبەستی نەخۆشخانەی ئەقڵییبوو)لەکاتێکدا خەڵکی دەرەوە هەموو شێتن»4، تەیب جەبار تەنیایە، شێتی پەی نەبردنی ئەوانە، لەهەڵبژاردنێکی نادروست لەنێوان رێزگرتن لەخەم و ئازار، ئاوێنەدانەوە لەمینبەری رابردوو وەك پشتێك بۆ خوێندنەوەی ئێستا رەنگی وای رشتووە خەریکە ئەو نامۆبوونەی چەمکی چاوەڕوانی بەرانبەر بەچەمکی ئازادی خەریکە شاعیریش دەخاتە نێو بازنەی

شێتبوونەوە، رەچەڵەکی کێشەکان لەجیاوازی رەنگدانەوەی ئەو مەودا فکرییە پەیدابووە کە لەنێوان شاعیر و زۆرینەداهەیە. زۆرینە لەپاشاگەردانی چاوەڕوانیدا شتەکان پەرشو بڵاو دەکەنەوە. ئەوەنییە وەك شاعیر شتەکان کۆکەنەوە، بۆیە یەکی دەکەوێت، لەترۆپکی بێئومێدیدا، بەهزر و بەزمانی زۆرینە لەچاوەڕوانیدا، لەبری ئەوان پرسیارێکی نەزۆك دەکات، نازانێ کاروانی رزگاربوون یان گەڕان بۆ رزگارکەرچۆن و کەی و لەکوێوە دێت.

زمانی شیعری لێرەدا مانایەك زیاتر هەڵدەگرێ لەزمانی سادەوە روانینێك زیاتر بەخوڵقاندنی شیعری کۆنکریتی دەبەخشێت، شاعیر لەرێگای دەربڕینی هەستێکەوە، بەدیوێکی شاراوە بە پەیوەندییەکی تێکمە ئاماژە بەچوار ئاڕاستەی جوگرافی دەکات، وەك شوێنێکی جێگیر، باکوور، رۆژئاوا، باشوور و رۆژهەڵات، لەکاتێکدا هەور، باران، هاوین و زستان پێگەیەکی ناجێگیرن، خەسڵەتی دینامیکیان هەیە، بارکردنی دەق بەئاڕاستەکانی جوگرافییەوە، کولاژکردنیان بەوەرزەکانی ساڵەوە کردنەوەی دەرگاکانی دەقە بەرووی پتەوکردنی پەیوەندییەکانی نێوانیان، فراوانکردنی ماناکانی دەقە.

خستنەڕووی چەمکی دژەکانە، چەمکی دژەکان باکوور/ باشوور، رۆژئاوا/ رۆژهەڵات، بەرامبەر بەچەمکی هەور و هاوین، باران و زستان، گەر باکوور و باشوور، لەسەر دیدی شاعیر، وەك کۆدێکی بێزارکەربن، وێنەیەکی خەمباربێ یەکێکیان بەساردو سڕی ئەوی تریان بەگەرمی. لە هەمانکاتدا دەرهاویشتەی باکووری هەور/ باشووری هاوین، سارد/گەرم بەهەوێنی دژەوار بوونێکی تردا دەتلێتەوە، بەهەمان شێوە، رۆژئاوا/ رۆژهەڵات، بەرامبەر بەچەمکی هاوڕێکی باران و زستان لەهاوکێشەی دەقدا هاوسەنگییەکی دەروونی بۆ»تەیب جەبار»دەگێڕێتەوە، ئومێدێکی پێدەبخشێت، گەر بەدیوێکدا رۆژهەڵات بەئاڕاستەی شوێنی شوناس بێت، وەك گشت لەزستاندا چەقیبێ، بەدیوەکەی دیکەدا ئاڕاستەی رۆژئاوا، وەك بەشێك لەباراندا هەمیشە خۆی نوێ دەکاتەوە. لەنێو دوالیزمەی چەقین و نوێبوونەوەدا، رەشبینی و گەشبینیدا، بێشایی و پڕبووندا تەیب جەبار بە بەکارهێنانی وشەی یاخود و نازانم، دووجار ئەگەرەکانی هەڵبژاردن دەخاتەڕوو، بەئامڕازەکانی پرسیاری(چۆن؟ لەکوێوە؟ کەی؟)یەوە گرێیان دەدات، لەتەك داکشانی سروشتی دەق لەنێو پێکهاتەی ئەفسانەی درێیەکی درێژدا، لەرەنگدانەوەی چەمکی چاوەڕوانی وەك ئاڕاستەیەکی ئیستاتیکی، بەرانبەر بەدینامیکی چەمکی ئازادی کە لەهەوردا خۆی دەبینێ.

(یەکسانی) خەمساردە، ناجوڵێ،
نە دەگەڕێ تا دەرفەتێك…
بۆ ژنان بدۆزێتەوە

تۆزێ خۆیان توندو تۆڵ بکەن
نە□شك دەگرێ، تا هەلێك
بۆ پیاوان بڕەخسێنێ
نەختێ خۆیان نەرم و نۆڵ بکەن
کاتێ ئاوڕدەدەمەوە،
(دادپەروەری) مانی گرتووە
هەموو رۆژێ دەیدوێنم
تا ئاشت بێتەوەو..
بگەڕێتەوە ناومان
تا وازبێنێ
لە دەردو پەتای هەراسان.
وێناکردنی یەکسانی وەك کارەکتەرێ ئیرادەی کارکردنی نییە، کۆگیرە بەشوناسی بێباکی، داڕشتنی خەسڵەتی یەکسانی، دیاریکردنی لەکەسایەتییەکی نەرێنیدا، تخوبێکی ئەگەربینییە لەزیندووکردنەوەی داکەوتەکانی دەرخستنی جیاوازیی و جیاکردنەوەی رەش لەسپی، نێر لەمێ، ژن لەپیاو، ژن و پیاو لەئەرکی مرۆڤبووندا، زادەی یەك وەچەن، تەواوکەری یەکن، بەدەرکردنی لایەکیان لەگەڵ رەگەزی بەرامبەردا، تەشەرەیەك لەسەقامگیری دەدەن. دۆزینەوەی لایەکیان، بەبزرکردنی لایەکەی تردا کۆتایی نایەت، یەکانگیربوونی هەردوو رەگەزی نێرومێ، ژن و پیاو، لەنێو یەکسانیدا چەند دەتوانێ ماف و خودی لەدەستچوو زیندووکاتەوە، چەند دەتوانن داگەڕان لەنێو خودی مرۆڤبوونی خۆیاندا بکەن، تا چ سنوورێك دەتوانن خەبات بکەن بەدوای یەکسانیدا بگەڕێن.
ئەوە یەکسانی نییە بەدوای دەرفەتدا بگەڕێت تا داکۆکی لەمافی ژناندا بکات، لە بێ دەسەڵاتی رزگاریان بکات، ئەوە بێ دەسەڵاتی ئافرەتە رێگا بۆ پیاو خۆشدەکات، سنووری مرۆڤبوونی خۆی تێکدات، نامرۆڤانە هەڵسوکەوت بکات، بێ دەسەڵاتی ژن قۆرخ بکات، نمایشی دەسەڵاتی خۆی تێدا ببینێ، لەڕووی تاوانکاری و ستەم، پیاو بەئاشکرا چەند تاوانبارە.

یەکسانی لەپەیوەندییەکی هاودژدایە
دەبێ لەنایەکسانیدا، هەوێنی چ کارەساتێکی ترسناك بگرێتەوە، کارەساتێك لەپێناسەیەکدا لەگەڵ شاری بێحاکمدا یەکدەگرێتەوە، ئەوەی نایەکسانی دەکاتە ئەگەرێکی ترسناك، یەکسانی نییە، تێکەڵبوونی نییە بەنەزانین، بەهەستنەکردن، بەڵکو توانەوەیەتی لەنێو چەمکی گەمژەیی، گەمژەیی یەکسانی وەك کارەکتەرێك بێکردار متمانەی پێبکرێ، چاوەڕیی کردار و گۆڕانی رووداوی لێبکرێ.

لەچاوەڕوانی تێوی درێیەك دەیەوێت بەری راستییەك بدورێتەوە، یەکسانی لەقوژبنێکدا نییە بەرەڵاکرابێ، بەڵکو لەپەیوەندییەکی هاودژدایە، پەیوەستە بەنایەکسانییەوە. دەرکەوتنی لایەکیان بەندە بەکەم کردنەوەی لایەکەی تریان، چەند یەکسانی توخنی زانین بکەوێت، ئەوەندە لەنەزانین دوور دەکەوێتەوە، لێرەوە ژنان لەوە دوور دەکەونەوە باوەڕ بەوە بهێنن، یەکسانی مافیان بۆ بێنی، لەبێ دەسەڵاتی دووریان بخاتەوە، بەڵکو ئەوان بەدەست و بازووی زانین و هێشمەندی ماناو ماف بۆ یەکسانی دەهێنن. پشکۆ دروست لەهاوکێشەی مرۆڤبوونی خۆیاندا دەسەبەردەکەن، وەك بوون ژنێتی خۆیان دەسەلمێنن، ئەم ژنبوونە تەنیا باش نییە، خۆیسکانە پەیوەندی بەپیاوەوە هەیە، پیاو بەو مانایەنا دیاردەیەکی دەرەکی وەك یەکسانی چاودێری بکات تا تێزێ لەتوندی بێتە خوارێ، نەرم و نیانی بنوێنێ، بەڵکو دەبێ لەخوێندنەوەی یەکتردا، ژن و پیاو وەك تەواوکەری یەك لەیەکتر بگەن نەك وەك ئەوەی ژن بەو چەمکە باوەی نێرسالاری ئێستا، جارێکی تر ژن خۆی دووبارە بکاتەوە.

دێلێز دەڵێت «جۆرێك بوون لەژندا هەیە، کە لەژندا کێتایی نایەت» 5، لە لایەکی دیکەوە یەکسانی لەزانینەوە دێت و گەورە دەبێت، ئەمەش لەگەڵ چەمکی گەمژەییدا یەکنایەتەوە، بەوەی چەمکی گەمژەیی بە شوناسی نەزانین وا دەزانێ زانین پەیڕەو دەکات، بەردەوام نایەکسانی بەرهەم دەهێنێ، تا ناکێتا لەسەری دەڕوات، ڤۆڵتێر دەڵێت «ئەگەر دەتەوێت لەمانای وشەی ناکێتا تێبگەیت سەیری گەمژەیی بکە»6 تەیب جەبار چۆن غافڵبوونی کارەکتەری یەکسانی دەخاتەڕوو، لەئاست ئایێلێژیادا، یەکسانی چۆن ماسکێك دەپۆشێ، خۆی دەشارێتەوە، خۆی لەناکێکییەك لادەدات، یەقینێك رەتدەکاتەوە، بەدوو ئاڕاستە دەیخاتەڕوو بەئاڕاستەیەك داوی توندو تیژکردنی ژن دەکات، بەئاڕاستەیەکی تر داوی نەرمی لەپیاو دەکات، هەردووکیان یەك شتن، لەزیادکردن و کەمکردنی یەکدا کۆك دەبن، لەئاوێدانەوەیەکدا لەداکەوتەکانی بەردەستدا لەنێو دەقدا، تەیب جەبار درك بەو گەمەیە دەکات، چۆن گەمژەیی بەشێواندنی مافەکانی یەکسانی بوونی ژن و پیاو پوشاکی یەکسانی کردووەتەبەر نایەکسانی، چۆن تانەو تەشەرە لە خودی دادپەروەری دەدات، لەکەدارکردنی دادپەروەری لەنێو یەکسانیدا، پارادۆکس لەتەك نایەکسانیدا فەراهەم دەکات، هەر لەسۆنگەی ئەمەوە دادپەروەری ماندەگرێت.

نایەکسانی و ماڵوێرانی

دواندنی شاعیر بۆ گەڕانەوەی دادپەروەری، جۆرێکە لە

ئاشتبوونەوەیەتی لەتەك قوربانی ئەو پەیوەندییە کە ژن و پیاوی کردە دووبەرەوە، بانگەشەکە لەتەك نایەکسانیدا نییە، بەڵکو لەتەك گەوهەری یەکسانیدایە کە لەنێو هەریەکێ لەئێمەدا هەیە، هەستی پێدەکەین. هەر چاوپێشییەك و بەدەنگەوە نەهاتنێ خزمەتێ خۆڕایی بە نایەکسانی دەکات، کە ماڵوێرانی بەدوای خۆیدا دەهێنێ، ماڵوێرانی لەتێکچوونی پەیوەندی ژن و پیاوەوە دەست پێدەکات، لەشێواندنی شیرازەی خێزانەوە دەکشێ تا دەگاتە سەرجەم دامەزراوەکانی دەوڵەت، دادپەرەوەی هەوێنێکە ئەگەرەکانی هەراسان لەجێگای دروستی خۆیدا لەنێو یەکسانیدا رادەگرێت.

(برایەتی) مێومێچ.

هەمیشە توندو تووڕەیە

نەشاری بەدڵە نە لادێ

نەخۆی دەزانێ چی دەکا،

نە ئێمە دەزانین چی دەوێ

هەواڵی (نیشتمان) دەپرسم

دەڵێن لە ماڵە دراوسێ دەستی بەسەرە،

شەو و رۆژ ناسرەوێ

ساڵەهایە… کەسێك نییە،

رێگایەکی تەخت بدۆزێتەوە

فریای بکەوێ

ئەوەی دابەش بوونی خەڵك لەژێر سایەیەکدا کۆدەکاتەوە، یان بەرژەوەندی هاوبەشە، یان، چەمکی نەتەوایەتی و چارەنووسی هاوبەشە، کە لەبرایەتی و یەکبووندا لەشوێنێکدا یەکدەگرێت، بەنیشتمان شوناس دەکرێت، ئەوەندی نیشتمان شوێنێکی جوگرافی و میژووییە بەهەمان رادەش شوێنێکە لەدەروونـدا، یەقدانەوەی خۆی دەبێت، پەیوەندی نیشتمان بەتاکەوە، خۆی لەرەنگدانەوەی پەیوەندی لەنێوان تاکەکانەوە پێناسە دەکات، بەم پێیە بێت، شیمانە لەوە ناکەین کە سایکۆلۆژیای دەسەڵات، بەرپرسی یەکەم بێت، لەکردەی هەڵوەشاندنەوەی پەیوەندی تاك بەنیشتمانەوە، تاك بەبرای تاکەوە، هاوکات چەمکی برایەتی لەکایەیەکەوە بۆ کایەیەك، لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر دەگۆڕێت، نەدەسەڵات نەبرایەتی، لەدەرەوەی شوێن و کاتدا نییە، واتا ناکرێت دەسەڵات لەڕێگای سۆشیال میدیا و ئەو لایەنانەی پەیوەندییان پێوە هەیە، لەلایەکەوە شوێن سەقامگیر بکەن، لەبەرامبەردا دنیایەکی بۆ شوێن بەرهەمبهێنێ، لەبری ئاشتەوایی ئەجێندای تووڕەبوون و یاخیبوونی تاکەکانی جیگیر بکات، ئەوەی زانراوە و بینراوە لەچەمکی برایەتی چۆن گۆڕاوە، لەسەر بنەمای چ رەوشێك، ئەم پەیوەندییە پێشتر لەسایکۆلۆژییەتی دەسەڵاتەوە رەنگی

داوەتە لەنێو تاکەکاندا و بووە بەداکەوتێك لەڕووداوێکدا، بەنارەزایی گوزارشتی لێدەکرێ، برایەتی بەمێومێچی بارگاوی دەبێت، گەر مێومێچی وەك قۆناغێکی سەرەتایی، دالێك بێت بەنارەزاییەوە گرێ درابێت، ئەوا لەدوا قۆناغەکانیدا، ئاماژەیەکە مەدلولی تووڕەبوون هەڵدەگرێت، گەر مێومێچی خۆی لەمەنگی و بێدەنگییدا حەشار دابێت، تووڕەبوون دەرهاویشتەیەکە، خۆی لەبەربوون و دەرخستن و بەگژاچوونەدا دەبینێت، تووڕەبوون ڕەنگدانەوەیەکە نیشتمان کردەیەکی نەخواستراوی لەبەرامبەریدا کردووە، لەتەك جومەگەکانی نیشتمان و نەتەوەدا یەکنایەتەوە، لەچەمکی نامۆبووندا، هەوڵی لێکترازان و دژایەتییەك لەنۆستالژیادا تۆخ دەکاتەوە، ئاوێنەی نامۆبوون، ئەو وێنەیە دەشێوێنی کە نیشتمان بەشوێنەوە دەبەستێتەوە، نامۆبوون هەڵهاتن نییە لەشوێن و لەنۆستالژیا، بەڵکو گۆڕینی شوێنە بەناشوێن، کە لەیەك شوێن و ئامانجدا، نە لەبرایەتی، نە لەپەیوەندی کۆمەڵایەتی، تەنانەت لەیادەوەریشدا بەیەکەوە کۆنابنەوە، لێرەدا نیشتمان ئەوەندە ئاماژەیە بۆ دابڕان و جیابوونەوە، ئەوەندە ئاماژە نییە بۆ پێکەوە ژیان، ئەزموونی دابڕانی نیشتمان گوێنەگرتنی لەداواکانی خەڵك، جێکەوتی تووڕەبوونێکی پیرۆز، لەدنیا و شوناسی برایەتیدا بەجێدەهێڵێت.

مارك ئاوگە دەنووسێت» شوێن پەیوەندییەکی پۆزیتیڤ و شوناسی لەگەڵ کارەکتەر و هۆشیاریدا هەیە، شوێن ئەو جێگایەیە کە پەیوەندی کۆمەڵایەتی تێدا گەشە دەکات، ناشوێن جێگەیەکە تۆڕی کۆمەڵایەتی تیا ونە«7 کورتکردنەوەی نیشتمان لە فاکتەرێکدا، ناتوانێ سەرزەنشتی غەریبوونی هاووڵاتی بکات، ناکرێ تووڕە نەبێت کە دەسەڵات بەناوی نیشتمانەوە، لە سەرێکەوە هەستی خۆشەویستی و مرۆڤبوونی لێت زەوت کردووە، لەسەرێکی ترەوە خیانەت دەکات، چووەتە باوەشی دراوسێیەوە، لە دۆزەخی رادەستبوونی ئیرادەدا خۆی دۆڕاندوە، ئیتر چۆن برایەتی خۆی لە بەهەشتی خۆشەویستی و تەبابووندا ببینێت، لەبری خزمەتی ناوماڵ و برایەتی، بووەتە نۆکەری ماڵە دراوسێ.
تەیب جەبار، جێناوی ئێمەی لەبری دەسەڵات بەکاربردووە، دەسەڵات بە ماسکی نیشتمانەوە، وەك لە پێشتر باسمان لێوەکرد، نە گوێ دەگرێت، نە دەبینێت میللەت چی دەکات، لە چ بارودۆخێکدایە، تێناگەن لەوەی چییان دەوێت، لە کۆپلەیەکی دیکەدا کە دەڵێت هەواڵی نیشتمان دەپرسم، هەواڵ ئاماژەیە بەغیابی نیشتمان لە ناشوێندا، گێڕانەوەی نۆستالژیایە، گەڕانە بۆ شوێن، بەنهێنی و ئاشکرا، بەنەرێنی و ئەرێنی، بەشەو و ڕۆژ ئۆقرە ناگرێ، بەدرێژایی شوێنکات، ئەفسانە بە

درۆوە، رابردوو بە ئێستاوە، چەمکی نەتەوە دەتوانێ رێگایەك بدۆزێتەوە، هاووڵاتی لەکەسی پێشەوا نەتوێنێتەوە، دەکرێ کەسی تاك لەبری هەموومان بێت، ئەو برا گەورە و ئێمە نۆکەر، ئەو گاوان و ئێمە مێگەل، مێگەل چۆن و بە چ رێسا و یاسایەك، دەتوانێت ناسنامەی نەتەوە هەڵگرێت، کە کۆی ئیرادە و هەبوونی خۆی لە نێو تاقە کەسێکدا ببینێ، کە بە چاوی خۆی نەبینێت، ئیتر چۆن دەتوانێت رێگای تەخت بدۆزێتەوە؟

تۆ کە خۆت لەنێو دووڕیانی درۆ و ئەفسانەیەکدا، نە لە رێگای نەتەوە، نە لە چارەنووسی هاوبەشدا. لە دەرئەنجامی کاری نەکردەی کەسێکدا ونبوویت، نازانیت تۆ دەبێت فریایی خۆت بکەویت و ئەو بدۆزیتەوە، یان ئەو دەبێت فریای تۆ بکەوێت و رزگارت بکات، ئایا تۆ وەك نوێنەری وڵات، پێویستیت بە پاڵەوان و سەرکردەیە تا رزگارت بکات، یان بەپێچەوانەوە وڵات دەبێ خۆی لەسەرکردە و پاڵەوان رزگار بکات، جارێکیان ئەندریا لە ژێر باری فەرمانی کەنیسەدا هاوار دەکات دەڵێت»بەدبەخت و کڵۆڵ ئەو وڵاتەیە کە پاڵەوانی نییە« گالیلۆ بە پێچەوانەوە دەڵێت» بەدبەخت و کڵۆڵ ئەو وڵاتەیە کە پێویستی بەپاڵەوانە«8

(ناپاکی) بێ منەتە
بەردەوام لە بۆسەدایە
هەر درەختێ گوڵ بگرێ
پاییزی تێ بەردەدا…
هەر کانیاوێك چاوبکاتەوە
تاریکە بای بۆ هەڵدەکا

زمانی شیعری لەکردەی سوڕانەوەیەکی کرۆنۆلۆژیدا چۆن توانی سەرجەم ئەو وێستگانە بەسەرکاتەوە، کە دەق یەك بە دوای یەك پێیدا تێپەڕی کرد، لەهەر وێستگەیەکدا، ئاماژەی بەچەمکێك و لادانێك دەکرد، چەمك وەك شوناس و پێدراو چی دەڵێت؟ بەچ شێوەیەك دەگوزرێت؟ لە کوێی ئەفسانەدا دەوەستێت؟ سەرجەم لادانی ئەو وێستگانە، یەك بازنە بە یەکیانەوە دەبەستێ، لە ژێر سایەی یەك بازنە هێڵدا، بێ منەتە، درێژە بە بەردەوامی خۆی دەدات و ناوەستێت، رێچکەی بازنەی ناپاکی بەرنادات، بازنەی ناپاکی، ئەگەری رزگاربوونی هیچ وێستگەیەکی تێدا رەچاو ناکرێ، لەو بازنەیەدا دەربازبوون نییە تا سەرجەم وێستگەکانی «ئازادی، یەکسانی، دادپەروەری، برایەتی، نیشتمان» خۆیان لەناپاکی پاك نەکەنەوە، ئەوە ڤایرۆسی ناپاکییە بەگشت وێستگەکاندا تەشەنە دەسێنێ.

ناپاکی خنکاندنی سەدای دەنگێکی رەسەنە
بەچارەسەرکردنی ناپاکی و تەسککردنەوەی مەودای کەناڵەکانی،

قایرۆسی ناپاکی ساڵەهایە بەخەون و بەچاوەڕوانی، ئەگەر و داڵغەی چاکبوونەوەی سەرجەم وێستگەکان پەك دەخات، بەدڵگمابوونی ناپاکی لەبازنەیەکدا، میکانیزمی لادان و پەڕینەوە لەسەرجەم وێستگەکاندا رادەگرێت، لەکار دەکەون، ئەوەی کاری پێدەکرێت کاریزمای درۆیەکە، دروشمێکی چاوخەڵەتێنە، چاو و دیدەی هەقیقەتی پێ کوێردەکرێت. ناپاکی نەکردن و فەرامۆشکردنی کردارێکە، یان ئەرکێکی سەرشانە، پێویستە بیکەیت، بەڵام بەهەر هۆیەك بێت نایکەیت، ناپاکی خنکاندنی سەدای دەنگێکی رەسەنە، لە تەهی دڵەوە سەردەکات، پێش ئەوەی لە دەرەوەی خۆی، ئاڕاستەی پەیوەندییەك، دیاری بکات، لەناوەوە، پێشوەختە خۆی لەنێو دۆزەخێکدا مردووە، ناتوانێ کاریزمای بەهەشت بۆ دەرەوەی خۆی بنێرێت، دۆزەخ سزایەکە لە ڕێگای بەهەشتەوە پاداشت ناکرێت. ناپاکی هەستی گوناه کردنی تێدا نەماوە، گرێیەکی نییە بەنێو گرێی گوناه وئازاری ویژدان، تا لەسزا بترسێت، بێ منەتە.

دیاردەی سزانەدانی ناپاکی لەناوەڕۆکدا تەنراوە بەگومانێك، هەوڵ دەدات ترسی راستییەك بڕەوێنێتەوە لەچوارچێوەی دڵنەواییدا، لەترسی کەنارکەوتن، هەمیشە داکۆکی لەمانەوە دەکات، لەگەڵ پاکیدا، بەردەوام لەشەڕێکی ئەبەدیدایە، بەئاشکرا و نهێنی، لەنێوان دۆزەخ و بەهەشت، سزاو پاکبوونەوە، ناشیرینی و جوانی، هەمیشە لە بۆسەدایە، لەهەر ناشوێنێك، شوێنکاتێ هەبێ بۆنی کرانەوەی جوانی لێبێت، دنیا بەگوڵ وگوڵزار بکاتە بەهەشت. وەك بنیادت شوێن، گەر ئاماژەی بنەمایەك بێت، خونچەکردنی گوڵ، پابەندبوونی بەدرەختەوە ساغبکاتەوە، لە داگەڕانێکدا ناشوێن بکاتە شوێن، بەدیوێکی تر، بەکۆپی کردنێکی تر، گەر لەقاڵبێکی تردا بەرجەستەی بکەین، دەبینین بەهەمان شێوە، بەسەلیقەی پابەندبوون، و وریابوونەوەی تاك و بووژانەوەی پاکی، دەرکەوتنی جوانی، پێگەی تاك لە ناشوێنەوە دەگوێزێتەوە بۆ شوێن، لە ئاهەوە بۆ ژووان، لە چاوەڕوانییەوە بۆ دیدەنی، ئەمەش لە تەك رەهەندەکانی ناپاکی چاوەڕوانیدا یەکنایەتەوە، بەوەی لە چاوەڕوانیدا، ناپاکی دیدەنی گوڵ بەدرەخت، پابەندبوونی مرۆڤ بەشوێنەوە، بە هەڵەشە دەزانێ، تێبەربوونی پاییز داڵێکە مەدلوولی نەهامەتی و داماڵینی دار و درەخت لەگەڵا و گوڵ هەڵدەگرێت.

لێکترازانی پەیوەندی گەڵا و گوڵ وەك پابەندبوون، دابڕانی شوێنە لەگەڵ درەخت، گۆڕینی شوێنە بۆ ناشوێن، هەڵوەرینی گەڵا و گوڵ لە هێرشی پاییزدا، هەڵوەرینی شوناسێکە، ناسنامەی درەختەکەی هەڵگرتووە، لە هەمانکاتدا، هێمایەکە بۆ هەڵوەرینی ئەو بەهایانەی، کە لە ناسنامەی شوێندا کۆڵەکەی مانای مرۆڤبوون هەڵدەگرێ، رووی راستەقینەی ئازادی، یەکسانی، دادپەروەری و برایەتی، تێدا دەبینێ،

گومانی ناپاکی بەوەندەوە ناوەستێت، لە نێو گەمژەییدا درێژدەبێتەوە و دەڕوات، لە هەر شوێنێ ژیان و ئاوەدانی هەبێت، کە شاعیر بە کانیاو ئاماژەی بۆ کردووە، ئەم لە زەوی بەردەست، ناپاکی وەك بایەکی دوورە دەست، ناگیرێت و هەستی پێدەکرێت، چاو کوێردەکات، ناهێڵێت راستی چاو بکاتەوە، ئاسمانی ئەفسانە و زەوی راستیەقینە، گەر لە شوێنێکدا بای ناپاکی وێرانی نەکات، نەیکاتە ناشوێن، ناهێڵێت بە ئارامی لە شوێنێکدا کۆبنەوە، دارگوێ بگرێ، نیشتمان یان شوێن نازی هاووڵاتی هەڵبگرێت.

(گەندەڵی) پێشتە و قیت

بەپێوە وەستاوە

چەپڵە لێدەدا

قاقا بە هەموویان پێدەکەنێ

دەکرێ وێنەی ئەو جومگانەی درێ بەقیتی لەسەری وەستاوە، پۆلین بکەین بەسێ قۆناغ، قۆناغی یەکەم، بنەماکانی رەگە کە لە زەمینەیەکی گونجاودا نەشونما دەکات، پەل دەهاوێتە قۆناغی دووەم، لەم قۆناغەدا درێ دیداتە باڵا قەدی ناپاکی جێگیردەکات، لە قۆناغی سێهەمدا، رووەکی گەندەڵی لە جۆرەها بەرەوە لە چەندین لقەوە، بەر دەگرێت، ئەویش کاتی تێ توانیت، خودی خۆت وەك قەدی ئەو دارە، بەسەرجەم خەسڵەتەکانی خراپەکاری متوربە بکەیت، هەموویان یەك بەیەك لە ناپاکیدا کۆکەیتەوە، بەپلەی ئیمتیاز پسپۆری لە هەموویاندا بهێنێت، ئەوسا وەك گەندەڵێك، دەتوانی قیت لەسەر پێی خۆت بوەستیت، یان چ کاتێ تیشکە بەهێزەکانی درێ، توانی ئاوێزەی دڵت ببێی، ئەوسا دەتوانێ تیشك شکانەوەی سەرجەم رەنگەکانی تاوان لە دژوابوونێکدا، بەچاوێك جوانی ببینێ، بە چاوەکەی دیکە گەوهەری هەقیقەت بشارێتەوە، بەچاوێك خۆت ببینێ، بەچاوێك خەڵکانی تر بسڕیتەوە.

گەندەڵی لەنێو گەمەی هاودژەکاندا خەسڵەتی دوو رووی هەڵگرتووە، گەر لە رووکەشدا باسی ئابڕوو بکات، ژێراوژێر لەبۆ ئابڕوویدا نغرۆبووە، گەر بەرێژی نیوەڕێ لەنێو ئایندا بانگەشەی ئیمان بکات، لەنیوەشەودا کوفر دەکات، گەر لە شوێندا بە ئاڕاستەیەك خۆی بەڕووی راستەقینەی نیشتمانەوە هەڵواسێت، بە ئاڕاستەیەکی دیکە نیشتمان دەفرۆشێت، شوێن دەکاتە ناشوێن، دیدەنی دەکاتە چاوەڕوانی، راستینە دەبێتە ئەفسانە. کە باس لە بەرژەوەندی کۆمەڵ دەکات، بە زمانی کۆمەڵەوە، بەمنی قسەکەری تاك، باس لە بەرژەوەندی خۆی دەکات، لە فەرمان و ئەرکی سەرشانیدا، هیچ کارێك ناکات، گەر بەرژەوەندی تایبەتی خۆی تێدا نەبێت، پێشێلی بەرژەوەندی ئەوانی تر نەکات،

جیاوازی گەندەڵ و تاوانکار یاخود نالەبار یان نەگونجاو لەوەدایە، رەنگە تاوانکار تەنیا لەئاستێکدا خەتاباربێت، بەڵام گەندەڵکار لە گشت ئاستەکاندا تاوانکارە. دەکرێ کەسێك، لە رووی یاساوە تاوانباربێت، دزبێت، بەڵام ئەگەر دزییەکە، ئامانجی مرۆیی بەدواوە بێت، پەیامی گێڕانەوەی ماف و قووتی دزراوی هەژاران بێنێتەوە، ئەوە نابێتە گەندەڵ. نموونە وەك ئەوەی لە فیلمی «بێنی کلاید»دا بەدی دەکەین، کلاید داهاتی دزییەکەی بۆ خۆی نەبرد، بەسەر هەژاراندا، دابەشی کرد، لە مێژووی کلاسیکیشدا «رۆبن هود»مان هەیە، بەهەمان شێوە دەکرێ بکوژ بێت، گەندەڵ نەبیت وەك «راسکۆلینکۆف» پاڵەوانی رۆمانی «تاوان و سزا»* ی دۆستۆیڤسکی لەتاوانکار رۆحی قوربانیدان هەیە، ئەم لە پێناو مافی ئەواندا، خۆی بەخت دەکات. گەندەڵ، لە پێناو بەرژەوەندی تاکە کەسی، گشت دەکاتە قوربانی خۆی، ئەم لەتۆریدا، گاڵتەی بەبرسێتی دێ، لە ماتەمینیدا، چەپڵەی خۆشی لێدەدات، لەگەڵ پێکەنین گەمە دەکات، بەچەپڵەلێدان متمانە بۆ خۆی دەگێڕێتەوە، لە خۆشیدا، بێواناکات خولی سەرجەم رەنگەکانی ناپاکی بڕیبێت، چەپڵە، چەپڵەی سەرکەوتنە، تۆ لە دۆزەخێکدا، برۆا بە درۆزن و گەندەڵێك دەکەیت.
لە کۆتاییدا تەیب جەبار شاعیرێکە، دەزانێ چیی دەنووسێت، بۆ دەنووسیت، چ بارودۆخێك هەڵدەبژێرێت، لەدنیای شیعردا، ئاساواری چ داکەوتێك بەجێدەهێڵێت، بە چ گۆشەنیگایەك، پێدراوەکانی رووداو وەك خەونێکی مێردمنداڵی، ئاوێتەی راستینە و خەو و خەیاڵ دەکات، لەنێوان خەون و زیندەخەوندا پەنا بۆ ئەفسانە دەبات تا دووبارە تەنگەژەی مرۆڤ و ئەزموونەکانی، لەژێر رۆشنایی ئەو بەربەستانە بخاتەروو کە تەژیە بە کۆسپی شارستانی، بەنامۆبوون لەشوێندا.

عەلی شێخ عومەر

-________________

ژێدەرەکان:
1 ـــ تەیب جەبار ـــ مرواریيەکانی سێبەر و سایە ـــ رۆژنامەی کوردستانی نوێ ـ ژمارە 8138 سێشەممە 14/7/2020 ـ لاپەرە 5
2 ـ عبدالرضا علی ـ الاسطوره فی شعر السیاب ـ جمهوریه العراقیه وزاره الثقافه والفنون ـ السنه 1978 ـ ص15
3 ـ نەجات حەمید ئەحمەد ـ تیۆری بونیادی شاراوە ـ دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، شەقامی گوڵان، هەولێر ـ چاپی یەکەم ـ ساڵ 2008 ـ لاپەرە 19
4 ـ هاشم صالح ـ لەنێوان «بلیمەتی» و «شێتی» دا ـ وەرگێڕانی

نوزاد ئەحمەد ئەسوەد ـ زنجیرەی کتێبی گیرفان دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم «23»ـ ساڵی 2002 ـ لاپەرە 35

5 ـ بەختیار عەلی ـ دوا خەندەی دیکتاتۆرـ چاپخانەی کارۆـ ساڵی 2020 ـ لاپەرە 238

6 ـ هەمان سەرچاوەی پێشووـ لاپەرە 222

7 ـ بەختیار عەلی ـ ناشۆن ـ چاپخانەی کارۆـ ساڵی 2019 ـ لاپەرە 155

8 ـ بەختیار عەلی ـ ئایدۆلۆژیست ـ چاپخانەی کارۆـ ساڵی 2019 ـ لاپەرە 61

*بۆ زیاتر زانین سەیری ماڵپەری ئەنترنێت بکە، فلمی سینەمای بۆنی کلاید، لەساڵی 1967 دا بەرهەمهێنراوە، دەرهێنان ئەرسەربین، نواندن مارن بێتی، ڕۆلی کلاید دەگێڕێ. فای دۆناوی ڕۆڵی بۆنی دەگێڕێت، براوەی چەندین خەڵاتی ئۆسکارە، لەنێو باشترین سەد فلمی ئەمریکی دا، پلەی بیست و حەوتەمین فلمی بەدەستهێناوە.

** بۆ زیاتر زانین سەیری ماڵپەری ئەنترنێت بکە، فیودۆر دۆستۆیەڤسکی، ڕۆمانی سزاو تاوان، لە ساڵی 1866 دا نوسراوە، لە سەرەتادا، مانگانە لە دوانزە بەشدا بڵاوبوەوە، دواجار بوو بەکتێب، پاڵەوانی ئەم ڕۆمانە ڕۆدیۆن ڕۆما فیتش ڕاسکۆلینکۆف ە، تەمەنی بیست و سێ ساڵە، قوتابی زانکۆ بوو، ئەم کەسە دوولایەن بوو، بەلایەك دووره پەرێزو ساردوسرو دژ بەکۆمەڵ بوو، بەلایەکەی تر گەرم وگوڕو پڕ لە بەزەیی بوو.

دووالیزمی (شکۆو ئیستاتیکا) لە نمایشی شانۆیی: زەماوەندی دەندێیی دا .. هێباز محەمەد جەزا

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ....

ه□ر□م□ی شەو .. ڕانانی : عەبدوڵا سڵیێمان(مەشخەڵ)

گەشتی زیاتر لەنیو سەدەی (چاوە)ی شاعیر

هەرێمی شەو، کۆی بەرهەمە شیعرییەکانی چاوە(فاتح) شێخولئیسلامی “ف. پشکۆ” (١)یە کە لە کۆکردنەوە و ئامادەکردنی شاعیر و وەرگێڕ عەزیز ناسری، چاپی یەکەمی لە ٢٠٢٠ دا و لەلایەن ناوەندی غەزەلنووسەوە بڵاو کراوەتەوە. کتێبەکە یەکەمین کتێبە سەبارەت بە چاوە و شیعرەکانی کە لە دوو توێی ١٨٨ لاپەڕەدا، سەرجەم دەقە شیعرییە کوردی و فارسییەکانی چاوە لەخۆ دەگرێت.(چاوە)ی شاعیر یەکێکە لە نوێکەرەوەکانی شیعری کوردی لە کوردستانی ئێران کە شانبەشانی سوارەی ئێلخانیزادە(٢) و عەلی حەسەنیانی(هاوار)(٣)کاریگەریان بەسەر نوێبوونەوەی شیعری کوردی و ئاراستەی ئەو نوێبوونەوەیە هەبووە. کاروانی ئەدەبیی چاوەی شاعیر لە سەرەتای دەیەی شەستەکانی سەدەی ڕابردووەوە دەست پێدەکات و هەتا ئەمڕۆش ئەو کانییە سازگارەی شیعر هەر فوارە و قەڵبەزەی هەیە. ف. پشکۆ زۆر لەوە ناسراوتر و بەناوبانگترە کە ئێمە بمانەوێت لەم کورتە نووسینە تیشکی بخەینە سەر. چاوە (ف. پشکۆ) وەکچۆن ساڵانێکی زۆرە لەسەنگەری مارکسیم و کۆمۆنیزمەوە بێهەدا تێدەکۆشێت تا ئاسۆی سۆشیالیزم ب□تە پەرچەمی ژیان، لە شیعریشدا هاوتەریب لەگەڵ ژیانی سیاسیدا ، جگە لە ڕوحە داهێنانەکەی، لە مەتەرێزی کرێکاران و زەحمەتکێشانی ستەمدیدەوە دێتە دووان.

ئەی خوشکە چاو سووتاوەکەم
خۆزگە ئەمزانی شەوانە
ئەو کاتانە لەگەڵ دایکت
لەبەر نێڵەی گرا هەتا دەمەو بەیان
تەپ تەپ نان ئەکەن بۆ فرۆش،
خۆزگە ئەمزانی چی ئەڵێن!
چۆن باسی ڕزگاربوون ئەکەن
لەم ژیانە بێفەڕەتان! (٤)

چاوەی شاعیر گیانی شۆڕشگێرانەی وەبەر شیعرەکان ناوە و ئەمەش نەک بەتایبەتی شیعرە فارسییەکانی وەک کاک عەزیز ناسری دەڵێت(٥)،

بەڵکو تەواوی ئەو ڕەوڕەوەی چاوە پیایدا تێپەڕیوە، ڕەوڕەوەکی شۆڕشگێڕانە بووە. سەنگەری شیعرەکانی چاوە، سەنگەری سۆشیالیزم بووە و باوەڕی بەرزی کۆمۆنیزم بە ڕوونی لەناو دەقەکانی چاوەدا دەبینرێت.

با داڕێژین حوکمی خۆمان، دامەزرێنین خودموختاری
بە پێشەوە بە سۆشیالیزم، ڕزگاریبەخشی یەکجاری(٦)

پێ بەپێی گۆشەی باوەڕی شاعیر، سەرەتا لە کوردایەتییەوە دەست پێدەکات و پاشان بەرەو چەپ و ئینجا مارکسیزمی شۆڕشگێڕ وەردەچەرخێ و دواتریش کۆمۆنیزمی کرێکاریی دەکاتە پەرچەمی خەبات، ئەم ڕوو لەسەرەی باوەڕی چاوە نیشانەی زیندوویی و وابەستەیی شاعیرە بە سەنگەری خەڵکی ستەمدیدەوە. ئەمە شوناسی شۆڕشگێڕیی شاعیر و دەقەکانیشە کە تا شیعر و وشە مابن، ئەم دەقانەش زیندوو و جوان دەمێنن. جوانی ئیستاتیکا لەشیعرەکانی چاوە جگە لە وابەستەیی شۆڕشگێڕانە کە ڕوحی ئیستاتیکای مارکسیستییە،زمان و خەیاڵ و وێنەی شیعرین. زمانی شیعرەکانی چاوە، زمانێکی سفت و توند و تۆڵ و بەهێزە. لەئاستێکی بەرزدایە کە بە کوردییەکی ڕەوانەوە وێنەشیعرییەکان جارێ سادە و جارێ ئاڵۆز دەخوڵقێنێ. ڕیتمی شیعرەکان و هارمۆنیای شیعریی زۆر وەستایانە ئیشی لەسەر کردووە و سەلیقەیەکی زۆری تیا بەکار بردووە. ستایڵی داڕشتنی شیعرەکان بەپێی مەزووی نووسینی دەقەکان جیاوازن . چاوە گەرچی بەئاگا بووە لە شیعری نوێی کوردی و فارسی، کەچی لەزۆر دەقدا دەستبەرداری شێوازی کۆنی نووسینی دەقی شیعریی نەبووە. ئەمەش خەوش نییە و گرنگ ئەوەیە شاعیر بتوانێت پەیامە کۆمەڵایەتییەکەی دەق بە جوانترین ئاست بگەیەنێتە خوێنەر. بەهەرحاڵ لە دوای خوێندنەوەی (هەرەمی شەو)ی چاوەدا، بە ئەوەی مەبەست بپێکم حەز دەکەم بەمجۆرە هەڵسەنگاندنەکەم بخەمە بەر دیدەی ئەوەی هەژا :

یەک : ئامادەکاری کتێبەکە کاک عەزیز ناسری سەرباری کۆششەکانی لەپێناو کۆکردنەوەی شیعرەکانی چاوە ئەو فەرهەنگۆکەی کە لە کۆتایی کتێبەکەدا ئامادەی کردووە کە بەڕاستی جێگای دەستخۆشییە، بەڵام هاتووە شاعیری موجەڕەدانە وەرگرتووە و تەنها وەکو شاعیرێک باسی دەکات. بە وتەیەکی تر عەزیز ناسری هاتووە چاوەی شاعیری لە چاوەی خەباتگێڕ و کۆمۆنیست جیا کردۆتەوە. ئەم جیاکردنەوەیەش زیانێکی زۆری لە(چاوە) و ئینجا میسداقییەتی زانستی و ئەکادیمی کتێبەکەش داوە.

دوو : باس نەکردن یان فەرامۆشکردنی قۆناغەکانی ژیانی سیاسی شاعیر جا بەهەر بیانوویەکەوە بێت، لەژێر تەم هێشتنەوەی بڕێکی زۆری ژیاننامەی چاوەی کۆمۆنیست کە بە خوێنەر و ڕەخنەی ئەدەبیش فرە

گرنگ و جێی بایەخە، شایانی هەڵوەستە لەسەرکردن و ڕەخنەی جیددییە.
سێ : ڕیزبەندی کتێبەکە بەمجۆرەیە : شیعرە نوێیەکان، شیعرە کلاسیکییەکان، شیعرە فارسییەکان. لە کاتێکدا دەبووایە ئەو ڕیزبەندییە بەپێی مێژووی نووسینی شیعرەکان بووایە تا خوێنەر لەلایەکەوە گەشەی هونەری شیعر و لەلایەکی تریشەوە بەرەوپێشچوونی بیروباوەڕی شاعیر بەجوانی ببینێت.
چوار : چاوە شاعیرێکی داهێنەری کوردە و بە هەردوو زمانی کوردی و فارسی شیعری شۆڕشگێرانەی نووسیوە. من ڕێک پێچەوانەی کاک عەزیزی ناسری دەڕۆم سیاسەت شەوە نییە تا چاوە لە داوێنی وێژەدا بەرەت(٧)بەڵکو ئەوە پێداویستی خەباتی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشانە لە پێناو ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی، (چاوە)ی ناچار بەو چارەنووسە کردووە و گیان لەسەر دەست خەبات دەکات. بۆیە ئەو بڕیارەی کە دەڵێ(بەخ لەوەی لە هێنەرانی ناسک هەستە و ئەخ بەوەی لە ڕێنەرانی کۆمەنیستە)(٨) دەگۆڕم بە (بەخ لە هێنەرانی ناسک هەستە و گیان لەوەی کە ڕابەرێکی کۆمەنیستە.)
دوواجار کتێبی هەرەمی شەو و ماندووبوونەکانی کاک عەزیز ناسری سەرباری هەر تێبینی و سەرنجێک. جێی دەستخۆش و باوەش پیاکردنە و ئومێدەوارم بەرهەمی جوانتری ببینین و بە بەختەوەر بژێت جا لەهەر شوێنێک بێت.

پەراوێزەکان :

(١)چاوە(ف پشکۆ)ی شاعیر، نازناوی فاتیح شێخولئیسلامی چەڕییە و ساڵی ١٩٤١ لە شاری مەریوان لەدایکبووە. ساڵی ١٩٦٠ دەچێتە زانکۆی تاران و ساڵی ١٩٦٧بووەتە مامۆستا. هاوینی ساڵی ١٩٧١ بە هۆی چالاکی سیاسی ماوەی حەوت مانگ زیندانی دەکرێت. ساڵی ١٩٨١ دەبێتە پێشمەرگە و لە ساڵی ١٩٩٠ەوە لە وڵاتی سوید دەژێت. سەرەتا لەژێر کاریگەری بیروباوەڕی ناسیونالیزم و پاشان بەرەو مارکسیزمی شۆڕشگێرو ئینجا ڕووەو کۆمەنیزمی کرێکاریی وەردەچەرخێ. چاوە سەرباری ئەوەی شاعیرێکی داهێنەرە، ڕابەرێکی بەرجەستە و لەبراوی بزووتنەوەی کۆمەنیستی کرێکارییە.
(٢)سوارەی ئێلخانیزادە ساڵی ١٩٣٧ لەگوندی (تورجان)ی سەر بە شاری بۆکان لەدایک بووە. کۆلێژی حقوق تەواو دەکات بەهۆی بیروباوەڕی پێشکەوتنخوازی و هەڵوەستی نیشتمانپەروەرییەوە لەلایەن ڕژێمی پەهلەوییەوە ڕووبەڕووی زیندان و ئەشکەنجە کرایەوە. ساڵی ١٩٦٨ لەبەشی کوردی ڕادیۆی تاران دامەزرا. سوارە جگە لە شیعری کوردی، بە زمانی فارسیش شیعری نووسیوە. بایەخێکی زۆری بەزمان داوە و ناوەڕۆکی هەموو بەرهەمەکانی باس لەئازادی و پاکی و جوانی رۆحی

مر□ق ئ□کات. بەداخەوە لە ١٤-١-١٩٧٦ کۆتایی بە ژیانی دێت.
(٣)عەلی حەسەنیانی (هاوار) ساڵی ١٩٣٩ لە بنەماڵەیەکی مەهابادی لە شاری تاران لە دایک دەبێت. خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی لە شارەکانی هەمەدان، مەهاباد و تاران تەواو دەکات و پاشان لە زانکۆی تاران لە بەشی (یاسا و زانستە سیاسییەکان) درێژە بە خوێندن دەدات. لەو نێوەدا ماوەیەک بە هۆی چالاکی سیاسییەوە دەکەوێتە زیندان. دواتر هاوکات لەگەڵ چالاکی ئەدەبی و نووسین، وەک فەرمانبەر لە چەندین شاری ئێران و کوردستان درێژە بە ژیان دەدات. دوای شۆڕشی ئێران بۆ پەرەپێدانی تێکۆشانی سیاسی و ئەدەبی دەگەڕێتەوە مەهاباد. ساڵی ١٩٨٩ ڕێگای هەندەران دەگرێتە بەر و دەچێتە وڵاتی فینلاند و پاشان لە دانمارک دەگیرسێتەوە. سەرەنجام لە بەهاری ساڵی ١٩٩١ ماڵاوایی لە ژیان دەکات و لە شاری کۆپێنهاگن بە خاک دەسپێردرێت.
(٤)هەرێمی شەو کۆی بەرهه□مە شیعرییەکانی چاوە (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ٩٠.
(٥)عەزیز ناسری دەنوسێت لەیەکەم ڕوانیندا دەردەکەوێ، لە سەتا حەفتاوپێنجی شیعرە فارسییەکانی چاوە دەچنە خانەی شیعر کرێکارییەوە. بڕوانە هەرێمی شەو کۆی بەرهه□مە شیعرییەکانی چاوە (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ٢٨.
(٦)هەرێمی شەو کۆی بەرهه□مە شیعرییەکانی چاوە (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٤١.
(٧)هەرێمی شەو کۆی بەرهه□مە شیعرییەکانی چاوە (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٥.
(٨)هەرێمی شەو کۆی بەرهه□مە شیعرییەکانی چاوە (فاتح) شێخولئیسلامی (ف. پشکۆ) کۆکردنەوە و ئامادەکردنی عەزیز ناسری ناوەندی غەزەلنووس چاپی یەکەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٥.

"نیشتمانی سارا نیشتمانێکی بێ پەروا و ڕۆمانێکی یاخی".. دڵشاد کاوانی

ڕۆمانی نیشتمانی سارا ڕۆمانێکی ٤٥٠ لاپەڕەیی کوردییە. کە لە نووسینی ڕۆماننووس میران ئەبراهامە و بە هەر دوو چاپی ساڵی ٢٠١٨ و ساڵی ٢٠٢٠ کەوتەتە بەر دیدگای خوێنەرانی ڕۆمانی کوردی و دەتوانرێت وەک یەکێک لە ڕۆمانە ناوازەکان دەست نیشان بکرێت کە بە تەکنیک و شوازێکی جوان زمانێکی ناوازەیی کوردی نووسراوە و کە باڵایە لە چێژی ئەدەبی گێڕانەوە دا.

نیشتمانی سارا وەک ڕۆمانێکی کوردی باس لە کێشە و گرفتی ئەو کوردانە دەکات کە لەسەر ئایینی جوولەکە بوون، بە هۆی پاکتاویی ئایینییەوە ڕووبەڕووی پاکتاوی ڕەگەزیش بوونەتەوە، لە نیشتمانی سارادا مێژوو، ئایین، شۆڕش، ستەمکاری. ئەو چەمکانەن کە ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە لە جوغزیی دا دەسوڕێتەوە.

هەرچەندە نیشتیمانی سارا بە زمانێکی بەرزی ئەدەبی نووسراوەتەوە و دەق- سەرد- گێڕانەوە، پێکهاتەی سەرەکیین بۆ یەکخستنەوە و بیرهێنانەوەی ڕووداوێکی مێژوویی مرۆیی، کە نووسەر لێزانانە و بە وردییەوە ڕۆچێتە نێو ڕووداوەکان و وەک مانفێستێکی تۆمار کردن و یاد هێنانەوەی کەمە ئایینییەکی کوردی لە بیر کراو بە بیری خوێنەری کورد دەخرێتە ڕوو، کە دەیەوێت بڵێت لە پێشوودا لە سەر زەمینی ئەم نیشتمانەی کوردان، دەرهەق بە جوولەکەکان لە دابەڕان و پاکتاو، جیاکاری، تاوانکاری، چی گوزەراوە، بەمەش نووسەر هۆڵۆکۆستێکی بچووکی لەسەر خاکی نیشتیمان بۆ جوولەکەکان لە سەر ڕووپەڕەی کاخەز پیشان داوە.

نیشتمانی سارا بە جۆرێک بە دوای ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە ڕات دەکێشێ وەک ئەوەی دەستت لە ڕەگی نیشتمان گیر بووبێت و ڕۆحت بە ناو خاک کێش دەکات، ناتوانی بە ئاسانی دەستبەرداری دیوی دووەمی ناسۆرییەکانی ناو ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە ببیت. لەگەڵ ئەوەشدا نیشتمانی سارا وەک هەر ڕۆمان و دەقێکی تری ئەدەبی شایانی ڕەخنە لێگرتنە و دەبێ بخرێتە ژێر هاوێنەی بینینێکی چڕی ئەدەبی و لایەنە شاراوەکان و کەماسییەکانی ببینرێت.

سەرەتا ناوونیشانی ڕۆمانەکە دەبێتە پرسیارێکی جددی لای خوێنەر و بەدوای دۆزینەوەی هۆکاری ناونانی ڕۆمانەکە دا هەڕەتە دەبێ، دواتر

لە بەشی (٦) و لا (٢٤٥) سارا وەک کارکتەرێک دەردەکەوێت، دێتە ناو باس و ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە و کە وەک دایکی جووکانی جیهان و خێزانی ئیبراهیم پێغەمبەر و دامەزرێنەری وەچەگەری جوو دێتە بەر باس.
نیشتمانی سارا لە پێنج بەشی سەرەکی و چەندین بەشی بچووک پێکهاتووە، لە ڕووی گێڕانەوە بەپێی مێژووی ڕووداوەکان ڕیزبەندی بەشەکانی کراوە، سەرباری وردبینی و دیقەت گرتنەی نووسەر، لە زۆر شوێن نووسەر لە چەمک و بەکار هێنانی زاراوە دا دەکەوێتە نێو هەڵەوە، هەروەک لە بەشی (١) و لاپەڕە (١٢) هاتووە " ئەو داهۆڵانە پاسەوانن، بۆ ئەوەی پەلەوەرەکان بترسێن و گەنمەکە نەخۆن" لێرە نووسەر لە بری باڵندە پەلەوەرەی بەکار بردووە، بە ئاگا لەوەی کە کۆی ئەو گیاندارە دوو پێ و پەڕدارنە دەگرێتەوە کە بەشێکیان تخونی دێغە و دان ناکەون، یان هەرلە داهۆڵ ناترسن وەک قاز و مراوی و وشترمەلیش دەچێتە ئەم خانەیە.
یاخود لە بەشی (٢) و لا (١٤) دا دەڵێ " کوڕگەل گیان، لە بازار لەم دوور نەکەنەوە با لێم ون نەبن" ڕۆمانووس وشەی کورگەڵی لە سەر زاری سلێمان بە کور و برازاکەی حیکمەت و خایم کە تەنیا دوو کەسن بەکار هێناوە، هەرچەندە دوو کەیە و تاک نییە، بەڵام بە ڕوانینی من کورگەڵ کە ئاخێزگەکەی مێگەلە و چۆن هەرگیز بۆ دوو سەرە ماڵات مێگەڵ بەکار نایەت و تەنیا دەگوترێ دوو سەر ئاژەڵ، ئاواش بە مرۆڤ شیاو نییە بە دوو کەس بڵێی کورگەڵ. بە چارەسەریش ئێمە لە کوردی دا دەڵێین کوڕینە ئەمە شیاوترین وشەیە بۆ ئەوەی بەرنەمبەر کەمەکی کە بەکار بهێندرێت.
لە هەندێ شوێن بە ڕێکەوتن لە بۆچوون و دیدگاکانی کارەکتەرەکان دروست دەبێ هەروەک لە هەمان بەش و لا پەڕەی سەرەوە لەسەر زاری خایمی منداڵە جوو، کە دەیەوێ جیاوازی چینایەتی و نێوان پەیڕەوانی ئایینی لە ناو کورد دا نیشان بدات کە دەڵێ " هەرچەندە تا ئێمرۆش لە خەیاڵی خۆمدا بەردەوام ئەم پرسیارە لە خۆم دەکەم، ئایا بۆچی بە مەزندەی مامە سلیمانم ئەمەی منداڵانی جوو جیاواز بووین لە منداڵەکانی تری ئەو شارە؟ " بەڵام ڕستەیەی "تا ئێمرۆش لە خەیاڵی خۆمدا" بەمان دەردەکەویت ئەمەی خایم سەردەمی نوێ و گەورە بوون و گەنجیەتیی خایمە، کە بیرەوەری منداڵی خۆی دەگێڕێتەوە بەڵام هەر خۆشی دواتر لە لا (١٧) ئەوێژە لە دوای قوتابخانە بە غاردان دەچوونەوە، چونکە منداڵانی هەر دوو گەڕەک بەردیان تێدەگرتین تا گەڕەکی جوولەکان دوامان دەکەوتن و دەگەیشتنەوەی زەربەی ژن و پیاوی گەڕەکیش بەشداریان دەکرد. ئەمە تەنیا بە هەی ئەوە بووە کە ئەوان جوولەکە بوون یان لە لا (١٩- ٢٠) وای دەیخاتە

ڕوو کە ماوەی یەک ساڵ لەگەڵ منداڵەکی هاوپۆڵی قوتابخانەی سەرەتایی لەسەر یەک ڕەحلە و کورسی لە تەنیشت یەکەوە دادنیشن، کەچی بە هۆی جیاوازی ئایینییەوە یەکتر نادوێنن تەنانەت دەڵێ ” بەردەوام بیرم لەوە دەکردەوە ئاخۆ چی روو دەدات ئەگەر شانم بەر شانی ئەو کوڕە موسڵمانە بکەوێت” کەواتە ئەو دەبێ هەرزوو جیاوازیی ئایینییەکەی خۆی لەگەڵ زارۆیەکی موسڵمان بینیدێت و نەوەک بە ئاگایی خۆی نیشان بدات.
دیسان لە لا (١٩) کاتێ فواد مەعروف رازی نابێت لە تەک خایم منداڵەجوو دابنیشێت بەم هۆیەوە بە دەست مامۆستا لێدان دەخوات و دەنووسێ ” ناچار بوو گوێی گرت و بە دەستەکەی تری دوو شەپازلەی توندی کێشا بە بناملیدا و بە زۆر لە تەنیشتی منەوە دای نا” لیرە من نازانم ابراهام مەبەستی بناملیدا کوێی جەستەیە! بناگوێ ڕوومەتە و پشتمە مل دواوەی ملە و گەردەن پیشەوەی ملە، چەناگە یان زەچەنە سەری گەردەنە و سینگ خوارەوەی ملە، بەڵام سەیر لەوە دایە نووسەر بناگوێ بکاتە مل، گەر مەبەستی هەمان گوێ بێ ئەوە هەڵەیە گوێ بەملەوە نییە بەسەرە وەیە، گەر مەبەستی سەروەی تەنیشتی مل بێ دەکاتە سەر، یان مەبەستی خوارەوەی مل بێ دەکاتە شان. کەواتە بە هەموو پێوەرێک بنامە وشەیەکی هەڵەیە و لە پێکهاتەی جەستەی مرۆڤ دا نییە.
هەروەها لە لا (٢١) دەنووسێ ” ئەوەندەم نەزانی فواد لەبەردەمم پەیدابوو” لێرەشدا دەبێت بنووسرێ ئەوەندەم زانی واتا کەمێک زانیاری لەسەر پەیدابوونی بەردەستە نەوەک هیچ نەزانین. پاشان لە لا (٢٩) هاتووە کاتێ مەلا کوێر دەیەوێت جوولەکەیەک لە ناو قەڵای بکاتە ئیسلام لەسەر ئەوە دارکاری دەکات کە نازانێ شایەدوئیمان بێ، ئەمە نالۆژیکییە، ئیسلام نەبوون کافییە بۆ ئەوەی کە ئاسایی بە کەسێک نەزانێ شایەدوو ئیمانی ئیسلامی بێنێ.
لەلایەکی تر لە لا (٣٠) وادەخاتە سەر زاران ” ئەوە مەلا ئەبوبکر ئەفەندی مانگەکە بە ئەستەمبۆڵ چویتە، ” هەرچەندە نووسەر زۆر شەوە زار و بنزاری شارەزایانە بەکارهێناوە، بەڵام ئەم ڕستەیە هەڵەیە دەبێ بنووسرێ : ئەوە مەلا ئەبوبکر ئەفەندی مانگەکە بۆ ئەستەمبۆڵ چووە، یان چۆتە ئەستەمبۆڵ. لە بەشی (٤) و لاپەرە (٣٧) و لە کەی شوێنەکانی تر لە بڕی ڕۆژی دواتر ڕۆژی دوایی بەکاردەنێت ڕۆژی دوایی لە کوردی دا لە بەرانبەر (یوم القیامە) ڕۆژی پەسڵان یەکلابێتەوە، بەمەش تێکەڵاویەکی کردووە کە لە بەرژەوەندی دەقەکە دانییە.
دیسان لە بەشی (٥) و لاپەرە (٤٣) و چەند شوێنیکی دیکە، وشەی عەمبار دەسوێ دەیکات بە عەمار بەمەش لە ناوی شوێنی هەڵگرتنی

کەلوپەل دەگۆڕێ بۆ ناوی عەماری کەسی عەرەبی کە بۆ مر□ق□ و لای خوێنەر تێکەڵ دەبێت. ئەمجارە لە لە بەشی (٧) و لاپەرە (٥٦) دەنووسێ " ئەوانەی تر دوای جەن خەرجی چوونە حەجیان بۆ کرا" لێرەش هەمان کەماسی دێتە بەر چاو کە خەرجی چوونە حەج ناکرێ بەڵکو سەرف دەکرێ، یان خەرج دەکرێ ئەم ڕستەیەشیان هەر هەڵەیە. یاخود لە لا (٦٢) دەڵێ " دوای ئەوەی دوکانەکەیان گرت" لێرە نووسەر مەبەستی لە گرتن داخستنە، گرتن واتە دەست بەسەرداگەین، یان بە کرێ گرتن دێ، بۆیە دەبووایە لە بڕی گرتن بنووسێ داخستن.

بەهۆی زاڵ بوونی هەستی نووسەر بەسەر ئەبستکرات و گێڕانەوە لە دەقدا، نەیتوانیوە بە تەواوەتی مشتوماڵی نێو ناوەڕک بکات، بەمەش زیاد لە پێویست ڕوودا□کانی گەورە کردووە و دەبووایە نووسەر هەستیارانەتر مامەڵەی لەگەڵ ناوەڕکی ڕۆمانە کەدا کردبووایە، چونکە لە ئەگەری وەرگێڕانی نیشتمانی سارا بۆ سەر زمانەکانی تر، کورد زۆر بەڕبەری و وەحشیەتگەری نیشان دەدات، ئەمەش هەم ئەرکیکی ئەخلاقییە و هەمیش ڕووداوەکان دوورن لە ڕاستی. بۆ نمونە لە بەشی (٩) و لاپەرە (٩٢) سەبارەت بە ستەمکردن لە جوولەکەکان لەسەر زمانی پۆلاکی مێردی پوری خایم دەنووسێ " چوار جووی لە ڕێگای کەرکوک بەدەستی هەمەوەندییەکان ڕووت کرانەوە و پاشان سەر بڕان" یان لە لا (٩٩) حاخام دەگێڕێتەوە کە مەلاو فەقێکان ئەلیاسی برازایان سەربڕی. بەمەش هەموومان دەزانین سەربڕین تا هاتنی کولتوری تووندڕەوی ئایینی لە نێو فەرھەنگی کوردا نەبووە.

هەرچەندە دەبێت لایەنە جوانییەکانی ناو ڕۆمانەکە فەرامۆش نەکرێ، وەک ئالیکاری سۆفی و دەروێشەکانی سلیمانی و بەهاناوە هاتنی جولەکەکان کە بە وردی لە لا (٢١٩) نووسەر باسی پێکەوە ژیانی کردووە، لە شاری سلێیمانی شایانی هەڵوێستە لەسەر کردنە. بەڵام کاتێ گانجێکی مەسیحی لە سوریاوە بۆ خوێندن لە لا (١٧٤) بەسەلامەتی ئەم هەموو ڕێگایە دەبڕێ و دێتە شاری سلێیمانی لە گەراجی شاری سلێیمانی ڕووت دەکرێت و هەموو شتێکی لێ دەدزن. ئەوەی کە زۆر نیگەرانی کردم بەکار بردنی وشەی زۆرینەیە بۆ شارێک کە نووسەر لە لا (٣١٣) دا باس لە هەڵدانەوەی گۆڕی جوولەکان دەکات کە باهاندانی حکومەت بەوەی پڕوپاگەندەی بوونی زێڕ و زوی لەنێو گۆڕەکان بڵاو کردۆتەوە، بۆیە خەڵکی شاری سلێیمانی دەخاتە داوی حکومەتەوە و دەنووسێ " زۆرینەی خەڵکی شاری سلێمانی وەکو شارو گوندەکانی تری عێراق، شەوان درەنگ بە پاچ و خاکەناز دەهاتن و یەک یەک گۆڕەکانیان هەڵدەدایەوە" بەمەش ناوەستێ دەڵێ " گۆڕی وا هەبوو زیاتر لە دەجار ژێراو ژور کرابوو" ئەمەش ناهەقییە بەرامبەر گەلێکی ستەم لێکراوی وەک کورد، بەتایبەت شارێک کە بەسەری

داببەێت. لە بەرانبەریشدا کە سلێمانی مامی خایم دەچێتە بەغدا لەوێ دەڵێ گورگ و مەڕ بەیەکەوە ئاویان دەخواردەوە، گەر ئەم دەقە لە نووسینی نووسەرێکی عەرەب و یان فارس و تورک بووایە بەو پەڕی فاشستی و ڕاسیستی نەتەوەیی دژی کورد لە قەڵەم دەدرا.
هەروەها لە لا (١١١) لەیەک تێکستدا دوو هەڵە دەکەویتە بەر دیدگا هەروەک نووسەر دەبێژێ" چاوی لە داچەیم و توند لا ڕانی گوشیم، لەژێر لەوەوە و بە گوێمدا چپاندی، ئای لە کوێتە قوەت بەسەر، " من جارێ نازانم چاو چۆن دادەچێت پێوست بوو بڵێ دەنووقێ یان چپاند، لە کۆتایی ڕستەکە چەندین جار هێنام و بردم لێی تێنەگەیشتم مەبەستی نووسەر لە کوێتە چییە؟ ئایە مەبەستی وڵاتی کوێتە یان لە کوێ! واتە بۆ کوێ چووی.
لە لایەکی ترەوە لە بەشی (١٢) و لاپەڕە (١٢٥) خایم لە سەر نەخۆش بوونی هاوژینەکەی دا وادەخاتە ڕوو " کەتانی خوشکم بە ڕێژدا خزمەتی دەکرد و منیش کاروباری دوکانەکەم بەڕێوەدەبرد" لەم تێکستەش دا بە ڕێژ هەڵەیە دەبێ بنووسرێ لە ڕۆژ دا.
سەبارەت بە هاسەرگیری نێوان حەمەجانی موسڵمان و ساشای کچە جوو لە لا (١٣٧- ١٣٨) هەرچەندە کە حەمەجان کە داوای دەستی ساشا لە باوکی دەکات، سلێمانی باوکی ساشا مەرجی ئایین گۆڕین بە حەمەجان دادەنێت و حەمەجانیش رازی نابێت شین و واوەیلا بە لە دەست دانی یەکیان دەکات، ئایینەکەی یان عەشق. دواتر بە ئەوەی نووسەر ڕوونی بکاتەوە حەمەجان چۆن ساشا دەخوازێ، ئایا حەمەجان دەبێتە جوو یان هەر موسڵمانە، چونکە لەهەموو هەڵوێستەکانی لەگەڵ مامی خەزووران و تیرەکەیەتی، کەچی هەر بە موسڵمانی ماوەتەوە، لە کاتە هەموو هاوسەرگیرییەکی نێوان دوو ئاین بە تایبەتی ئیسلامی لەگەڵ ئەوانەی تر لە کۆمەڵگای ئێمە ڕوونادات تەنیا بەگۆڕینی ئاین نەبێ، گریمان حەمەجان بە کچە جوو بووبێتە جوو، لەو سەردەمە وەک ئەو وێنای دەکات، زیندوو مانەوەی لە شوین و شارەکەی خۆی بە ئاسایی مەحاڵە.
هەم دیسان لە لا (٣١٦) سەبارەت بە تێکچوونی باری دەروونی سارای ژنی سالار کە شەو هەردەستێتەوە و دەست دەخاتە سەر دەمی ئارێنی کوڕی و دەڵێ " دەستی برد پشتیەکەی خۆی بەدەستەوە گرت، بەسەر ئارێنی کوڕیدا نووشتایەوە و توند پشتیەکەی لەسەر دەموچاوی کوڕەکەی دانا و هەر دوو دەستی توند لەسەری راگرت، چەند هەناسەیەک ئارێنی بێدەنگ کرد" بە هەموو پێوەرێک دەبێ دایکی ئارێن کۆرپەکەی خۆی خنکاندبێ، بەڵام نووسەر ئارێن بە زیندووی دەهێڵێتەوە و بە ئەوەی هیچ سەرێ داوەکی ئەم خنکاندنەی بە دەستی دایکی بخاتە بەر باس.
ئەوەی زۆر سەرنجی ڕاکێشام لە بەشی سێیەمی ڕۆمانەکە یادداشتەکانی

سارا لە لا (٣٥٠ – ٣٦٦) بە دوانزە بەش زۆر بەجوانی یادداشتەکانی سارا بەشێک لە گرێچنەکانی ناو ڕۆمانەکە دەکاتەوە. ئەوەی ماوە بڵێم ڕۆمانی نیشتمانی سارا ڕۆمانێکە دەرخستەی بیری یاخیی بووی نێو کۆمەڵگای کوردییە.

خاڵبەندی .. سەباح ڕەنجدەر

خاڵ

خاڵ لەشەرمێکی گەمزانەی ڕستە ڕادەگرێت
زەمینیش دەخولێتەوە و بەدوای خورپەیەکی بەهێزەوەیە
ئەی بەخشندە چی پێ بەخشین
دوای کەمێکی تر زەمین هەمووی تاریك دەبێت
بە دەنووکی سووری قەقنەس گۆڕێك هەڵدەکەنم
دڵ پێی ڕازی نییە و ئاهی تێ نەگەڕاوە
گوڵەستێرە لەناوی نیشانە و ناوە
بە نیگایەکی ماندوو بیر و پرۆژەی دیوارەکانی دەخوێنێتەوە
لەوێ پەیام ناگا

دووخاڵ

کاتەکانی ڕۆژی پێشوو دووخاڵبوون لەسەریەك
دوولێوی بەبار پەیامێکیان لەناو خۆیاندا سەرسامکردووە
هاوهێزی ئەستێرەن
گۆچانی کوێرێکیان لەسەر بەردی خز لادا
ئازار یەکەم ڕوخساری وەرگرت

کۆمەڵە خاڵ

خاڵ بەڕەنگی سوورێکی گەرم و بە دەنگێکی دۆستانە خۆتمان پێ بناسێنە
لە پێناو چیدا درێژ دەبێتەوە
چاوی دوێنێ چی بەدی کردووە
قەلەڕەش لەسەر کاغەز سووڕ دەخۆن و دەنیشنەوە
پێیان شوێن بریندار دەکات
سەیری ئێرە بکە و بۆچوونی خۆت بڵێ

کەوانە
کەوانە دیواری بەردینە بە دەوری کۆشکی پاشاکان
بەخۆشترین دەنگ گوێ لەسروود ناگرێ
هیوای بەچی دەخوازێت
□وناکی لەکونی کلیل نایەتە ژوورێ
مرۆڤ لە یەکەم مووچڕکە و بێداربوونەوەدا سەمادەکات
ئەو ترس و پرس و دوودڵییەت لە چییە
ئەوها پەرژینت قایم کردووە
چ تارماییيەك دێتە ناو سێبەرتەوە
هێزی خووسان هاتە ناو ئەو قوڕەی
مرۆڤی لێ دروست بوو

هێڵی لار
هێڵی لار فریوت دەدا
شکۆی بەتاڵ و ستایش وا دەستی پێکرد
لاپەڕە داخە
ڕەگە گەرمەکان گەیشتنەبەرد
چاوەڕێی چ بەروبوومێك مەکە
دەبێ ئازاری یەکتربدەین

تەقەڵ
تەقەڵ ئەو پارچە زەوییە خۆشکراوەیە
فڕۆکە لەسەری دەنیشێتەوە
زەوییەکە دەبێتە حاجی قادری کۆیی بەردی سیزیف بەشانەوە
فڕۆکەش گوتم بەبەختی خەواڵوو
لاپەڕەی داهاتوو هەڵدەدەمەوە
واز لەگەڕان دەهێنم
لەخۆمدا دەژیم
گەردوون دراوسێیەکی بەکەڵکە
خودا لە فڕینی یەکەمین پەپوولەی ساڵ هاتە ماڵم

وێرگوڵ
وێرگوڵ پیاوێکە کرۆشکەی کردووە و ترس دەدوێنێ
گومان لەقۆرتی بەرپێی خۆی دەکات
بۆشاییيەکی زۆر لەنێوان پێغەمبەرەکان هەیە
پێویستە با ببینم
لێی بپرسم لە نێوانەکان بەرەو چ چارەنووسێك ڕۆیوی
دەرگای چ ماڵێکی خانەدان نازی ڕاگرتی

ئەستێرە
ئەستێرەیەکم لەسەر باڵی حاجی لەقلەقی هەولێر دانا
بەناو شاری جەنجاڵدا تێپەڕیم و گەڕامەوە
تاجەگوڵینەم لەسەر گۆڕی یەکەم شەهیدی
جەنگی سێیەمی جیهان دانا
گەشتی سامناك كۆتایی هات
ئەمە تەنیا خەونێك بوو
لەبەرە بەیانێك بینیم و فڕیم بۆ سەرزەمینێکی ساکار

نیشانەی پرسیار
پرسیار هەڵگری ڕق و قینی خەپەتۆڵە و توێتوێیە
ئای چەند درەنگە خۆشەویستیت بیرنەچێتەوە
پێویستە لە لەبیرنەچوونەوە سەرچاوەی شتەکانم خۆش بوێ
کتوپڕ دڵنیا بووم و چوومە ناو خەونەکان
بۆمبی جەنگی سێیەمی جیهانی پووچەڵ بووەوە

نیشانەی سەرسووڕمان
سەرسووڕمان ناکۆکی نێوان نیشانە و گریانی تەواونەکراوی وشەکانە
تێکەڵکردنی خوێن و چۆنیەتی بریندارکردنە لەناو خۆت
چی لەبارەی فریاکەوتنەوە دەزانی
دەچیتە سەر چیای ئاگادارکراوە و لەڕۆحدا دەمێنێتەوە
ڕۆح لە ئەسپی ڕەوهان خێراتر دەتگەیەنێتەوە یەکەمین پێگەیشتن
تارای ڕاستیی و هەڵەکان هەڵدەدەیتەوە

کـانوونی یەکەمـی
2020 هەولێر

کاژە بەژن بڵندەکانی ڕۆژهەڵات
نەژاد عزیز سورمێ ..

(ئێوارەیەکی کانوون ،
بەفر هێشتا
تارای هەتاوی فڕێ نەدابوو

کووچە و شەقام ،
ڕەنگی سەحەریان دەدا
بە قەمسەڵەیەکی چڵکن و

▪ شەوڕۆ – یەکی بن ڕۆیشتوو و
پشتەکۆڵێك خەمی نیشتمان ،
کە ئەوسا بۆمان
بنکەی گەردوون بوو
لە دەرگام دا ..
یەکەمین جارم بوو
مانگ لە زەوی ببینم
بە ڕەونەق و هەڵا یسانێك
لە ئاسمان پێی
دەرنەکەوتبێ .

من کە زەمانێك بوو
لە شەو و تەنیایی ئەشکەوتان و
سەرکەشی شەڕ ، چیدیم نەدیبوو
لە ڕێی خەمباری وڵاتدا ،
ئاشنای پارێکی دی نیشتمان بووم ،
قەڵەمڕەوی چاوجوانان
کاژێکی تازەهەڵچووی ڕۆژهەڵات ..

وەك وەستانی
چەند چرکەیەکی هەناسەدان
یا نووری لەپڕی برووسکە
بە ناو ڕاستیی و هەڵەکاندا
لە ئێوارەیەکی کانوون دا
بۆنی خەونێك ، یەکەم خەون
ختووکەی ئەفسووناوی
شەوی جەستەمی سووتان □
خەونێك ، کە دوایی بوو بە وەهم
بەسەر مەنفا و تاراوگانەوە
بە شادی و حوزن بەراورد نەکرێ ..)

بەشێك لە نامەیەك
کە نەنێردرا

خەونی یەکەم(گودیئا)

میری(لەگەش) بینی
میر هەر ئەوسا خەونی هاتە دی
سەرڕەشەکان خۆیان تێدا بینیەوە
خەونی من
ئێستاش کۆڵێکە بە پشتمەوە
لە وێستگەگەلێکی بەڕێکردنی تەمەندا
بە دار وبەردی داداوم
بە ڕووبارانی دا بردووم
لە تۆقەلانانی هەڵداشتووم ..

لەو ساوە دەگەڕێم
پێکێکی درەوشاوە
سەمایەکی زۆربایانەی
نیوەشەوانی سەهۆڵبەندان
خۆم
نەبینیوەتەوە ،
لە ژێر پەردووی ڕووخاو
کە هەڵاوی گریان و
گۆرانیی تەواو نەکراوی لێ هەڵدەستێ
هێللانەی چۆل
کە شوێنەواری جریوەو ماچی
پاساری و چۆلەکانی پێوە ماوە ..
پەنای دیواری خوراو ،
هەواری چیلەمێوان ، جێژوانی ساویلکان
هەرچی کۆڵیت و تاوڵ و
بنمیچی سواندان هەیە گەڕام
خۆم نەدۆزییەوە ..

هاوئاوازێکی وێڵم لە سنگایە
لە دەمی بورکان و
شینگێڕیی شەختە و
سپیلکی چیا
کەسی دی ناناسێ
زرنگانەوەی
گوزەرە بە ژاوەژاوەکانی مسگەران
بەلادا هاتنی مەستان
کە لە ونگەی ناوخۆیاندا

نەقشیان بەستووە
مۆسیقای با
وەختێ ژنان
لە جەنگەی تاساندا
سەری پێ دەکەن ..

هاوئاوازی وێڵم ،
ئەفسانەیەکی نوێیە
پیتی جودایی و دابڕان
لە شۆستە دێرینەکاند
هەڵدەگرێتەوە
(سەکۆ) ی منیش
لە ئێوارەیەکی ساردی کانوون دا
تاجی شازادانی لەسەر نا
پاشان چەند گەڕام
چەندی لەبەر بەفر و بارانێدا وەستام
لێم بوو بە مرواری
بنی دەریا و ئۆقیانووسان ..

بە چرای (دێوجین) □
بە گەشبینی عاریفانەوە‌
لە چاوترووکانی ئەستێران
دەست ڕاوەشاندنی تاڤگان
خۆ هەڵتەکاندنی داران
ورد بوومە‌وە
وەك گیای کوێستان
شەونم داپ□شیم
نەمدۆزییەوە ..

لەو ساوە ،
لە دەسپێکی هەر ڕۆژێکی نوێدا
سۆمای چاوم
لە چاوەڕوانی هەڵاتنی ئەودا لێڵ دەبێ ..
لەو ساوە خەون و مۆتەکەم لێ
تێکەڵ بووە ..

(کوا من) ؟
لە مێژووی ڕازاوەی

سەردەمە تەوتمیەکان ..
کە بە تریفەو پڕشنگ و
سەوزایم هەڵچنی بوو ؟
کەچی
ڕۆژێ
جارێ
گوڵێکی نەگرت ..

شایی ئێوارەدرەنگانی
دۆمە ددان زێڕەکان
پزیسکی دووکەڵکێشەکانیان
لە زستانی هەمیشە زستانماندا (سەکۆ) !
ئامێزم تێوەردێنێ ..
لەو دەمانەدا
هیچ چیایەك
لە ناخم بڵندتر نابینم
من لە لووتکەم
لە لووتکەم من
(کوا من) ؟!
وەك بەردێکی بێ ڕەگ
شێتانە بەرەو خوار
بەرەو دۆڵ و دڕاڵان هەڵدێراوم
سەدای هاوارم
لە دارستان و بەندەنان
لەگەڵ دەنگی ئاژەڵ و باڵداران
تێکدەئاڵێن ..

بەیانییەکی بێگەرد
بە ڕەوتی تاووسێکی باڵکراوە
بە پەیژەدا هاتی
سیمام لەو ساتە کورتەدا
هەموو ڕەنگەکانی تیا کۆ بووەوە ..
چرپەیەکم بیست
شتێك بوو لە بابەتی پرسیاری
وەختی گەڕانەوەم ..
زمانم گیرا
تا هاتەوە گۆ ، تۆ تێپەڕیبووی

لێ خەندەی سیحراویم
لەبەر چاو مابوو
بەخۆم گوت :
نەژاد ئارام بەوە
ڕۆژ هەر سپێدەی تێدا نییە
ئێوارەشی هەیە
كاژە بەژن بڵندەكان لە زەردەپەڕدا
باڵایان دەردەكەوێ
سەرچاوە زوڵاڵەكان
ئێواران جوانترن
ئێوارە ،
دووبانكە و بەرهەڵانیش
ئاوەدان دەكاتەوە ..

وتم
دان بە خۆتدا بگرە نەژاد
تۆ لە كوێ و
یارییە خەیاڵاویەكانی هەرزەیی لە كوێ ؟
ئەدی لانەی دڵ چی لێ دەكەی
كە نیشتمانت لێ داناوە ؟
وەك بڵێی عەشق
نیشتمانی تێدا نەبێ ..

گەڕامەوە منداڵی :
دەستم لە كانیان دەگێڕا
دەنگی وردە چەو
لە دەنگی ملوانكە سادەكەی تۆ دەچوو
كە ڕۆژگاری ژەنگاوی
لە گەردنی داپچكوڕی

باڵ بگرە !
ئەی ئەو (خود)ـەی
هێشتا خەتی دانەناوە
باڵ بگرە !
بە خەندەیەك
بە چرپەیەك
بە چاو تروكاندنێك ، وەختییەتی !
وەختییەتی

لە پشكووتنی چرۆیان بگەی
لە شەونم ورد بییەوە و
ڕاپۆرتی هەوران بخوێنییەوە ..
باڵ بگرە !
ڕێ لەو دەردە خۆشە مەگرە
با نیشانەكانی
یەك بە دوای یەك دەربكەون .

چەند ڕۆژگارمان لە دەست چوون ..
چەندمان خەون دیتن ..
چەند هەڵەتمان بە ئاوی چۆكان بڕی
بە چەند تونێلاندا تێپەڕین
(كوا من) ؟

باران بوو
هێشتا ژەنگ
بە ناوە جۆراوجۆرەكانییەوە
وەك مێردەزمەیەكی ناوەخت ،
وەرزێكی نامۆ ..
هێرشی نەهێنابوو
ئەوەی چاوەڕێمان دەكرد
كۆنەواری چۆل
بە باڵای سایەی
كاژەكانی یەكەم دیدارەوە
لە زامێكی دووبەدەر دەچوو ..
بە بیرم ماوە
وتت: (بە قوربانت بم .. دەبەرت مرم)
وتم : خوا نەكا
بەڵام ترسم لەوەیە
چیرۆكی ئێمە
وەك زستانی نیشتمان
دوایی نەیێ .

ژەنگ
ژەنگ
ژەنگ
شایەدی زەماوەندی خەمبارمان
دەنگی زڕی بێدەنگیمان

ژەنگ
ژەنگ
قرچەی هاوین
سەهەندی زستان
ئایکۆنی جودایی و دابڕان ..
ژەنگ ،
ژێی ئاوازی پساندین
گۆرانیی تەمەنمانی هەتیو خست
دارستانی کاژە هەڵچووەکان
وەك تووڵەڕێی نێوانمان کوێر بووەوە .

ڕووەو باکوور
سەریان پێ هەڵگرتم ،
لە گەراجێکی لابەلای (نەغەدە)دا
سواری هەژدە نەفەریەکیان کردم
نازانم ئەوانەی لەگەڵم بوون
بەڵام من دڵم لەگەڵ خۆم نەبرد
دڵم بەجێهێشت ..
ئێستاش هەر لەوێیە ..

هیوایەکیان بۆ بینینەوە نەهێشت
وەك قەلەڕەشێك بەسەر وێرانەدا
بەیانیم ون کرد
تۆشم لەگەڵ بەیانیدا ون کرد ..
لەو ساوە
بێ بەیانی ماومەتەوە
لەو ساوە برینێکی قووڵ
کەوتووەتە جەستەی ڕوئیاکانم..
لەو ساوە (سەکۆ)
تاقی ئاسۆی گۆشەگیریم !
قوللەی بابل ،
باخچە هەڵواسراوەکانی نەما
پێم چێ نەکەن
مەنفا نەما پێم نەبینن
قاوەخانە نەما
سەری غەریبی
بە کورسییە شکاوەکانیدا نەکەم .

بیرت دەکەم
لە سەردەمێك
دەقەو سەعاتی بێ مەرگ تێناپەڕێ
بیرت دەکەم
کە زستانێ دەرکەوتی و
زستانێ ئاوا بووی ..

چوومە بەر ئاستانەی (نیپۆر)
هاوارم بردە پێش (ئینلیل)
خوداوەند (ئانۆ)
لە مەینەتی جودایی ئاگادار بکاتەوە
قوربانیم نەبرد
قوربانی بۆ ببەم
کە خۆم ساڵەهای ساڵە قوربانیم ؟
دەکوژرێم و
وەك ئاردی ناو دڕك
بە گوند و شاران وەر دەکرێم
پاشان لە خۆڵەمێشی خۆمدا
بۆ مەرگێکی دی
تاراوگەیەکی دی
ژیانێکی پڕ حوزنی دی
زیندوو دەبمەوە .

ئەو بەیانییە
کە پێمان گوت
(بەیانییەکی ڕەونەقدار)
کڵپەی ئاگر لە خەونەکانماندا
لە پەنجەرە واڵاکانی دەروونمان
نێڵە نێڵی بوو ..
تا لێك دانەبڕاین
هەستمان بە چزووی سەرما نەکرد
لەو کاتەوە‌ ڕوو لە دەرگای خوا
دەپرسم
ئەوە چ بەڵایەکە
بۆ عەبدی خۆتت ناردووە خالیق!□
لە خاڵێکی بچووکی گەردوون
ئەو هەموو خەونانەی پێ ببینی ؟

زۆرم پرسی
لە لێزانان
لە ژنە قەرەجە فاڵگرەوەکان
لە دەروێشە خەرقە پۆشەکان
وەڵامێکیان پێ نەبوو .
شاڵاوی یادەورییەکان
کە تەنیا بە بێدەنگی دەردەبڕێ
ڕێی قوتابخانە
کووچە قەدبڕە چۆلەکان
پەیژەی ماڵەوەتانم
کە بە ڕەوتی تاووس پێیدا دەهاتی ..

هاوزێدەکانتم لێرە لە گەرمێنێ
زۆر دیتن
نە زەردەخەنە
نە نیگا
نە باڵای تۆم
تیا □دیتن
نە بۆنی سێبەری سنەوبەرانیان
بە بیر هێنامەوە .

خەیاڵت دەکەم
کۆمەڵێك منداڵ دەورەیان داوی
تۆش بە کۆمەڵێك
دەستەخوشکی هاوخەمەوە
بە کۆستی زەمانە ژاکاو
بەڵام بە هەموویان
تاڵە قژێکی تۆ ناهێنن
کە بە ڕووی شنەی
زەردەپەڕدا سەما دەکا ..

هیچم بە دەستەوە نەما
دوای هەموو ئەو
خەنەبەندان و زەماوەندانەی
بە هەناسە و خوێنی ئێمەیان بەرپا کرد
هیچم بە دەستەوە نەما
لە چەند قەسیدەیەك بەدەر
سپێدەدەمان

که هێشتا دونیا نووستوه
داری نۆستالیژیای پێ دەدێرم
شۆستە تەنیا و بێ خاوەنەکانی
پێ گەسك ئەدەم
پاشان ،
بەپشتی شەکەتیان سەردەکەوم ..

لە ڕێگەوبانە بێ ناو و نیشانەکان
بۆت گەڕام
(کوا ئێمە) ؟
ئێمە لە کوێین ؟
(کوا من)؟
کوا من تیشکی هەردەم دایساو !
کۆنە هەواری
خڵتانی وەجد و درەوشانەوە ؟
بیرەوەری دەنگ و ڕەنگ و بۆن ؟
کوا من ؟ ماچی نیوەچڵ ،
شیعری نەنووسراوم ؟
لەوەتەی تۆم ون کردووە
ژانی پەیامبەران دەچێژم
سەرابستان ڕامدەکێشێ
ڕۆژانە بەردی سیزیفم بەسەردا دەکەوێتەوە
قوڵنگم لە دەست دەپەڕێ
ئێستا بێستوون زۆر لە جاران ڕەقتر بووە
کوا من
ئەستێرەی دیتراو و نەدیتراوم ؟!

ئابی 2020

دوو شیعـــــــری عەبـــــــدوڵا

سڵێمان(مەشخەڵ)

بۆنی گوڵ و خوێنی شەقام .. عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

ئێمە فێرین هەتا بۆنی گوڵێک دەکەین
دەیان دڵۆپە خوێنی سوور دەڕژێنینە سەر شەقام و
ناو کوچە و کۆڵانی برسی
ئێمە فێرین هەتا ماچی عەشقێک دەکەین
سەدەها جار دەکوژرێین و
دەئاخنرێینە کونجی زیندان
جەستەی ورەمان ورد دەکرێ زۆر بە قورسی
کوێمان هەیە ڕووی تێبکەین سەر شەقام و
ناو بازاڕ و بن سێبەری کتێبی سووری خەم نەبێ
چیمان هەیە لێی بترسین، لەدەستی دەین
چەوسانەوە و ستەم نەبێ
ئێمە دێین و مەرگی خۆمان
وەکو چەکی خەباتی سوور دەکەینە شان
بۆ سەرکەوتن لەم جەنگە چینایەتییەمان
دەبین بە روحی شوناس و بە زەردەخەنەی تێکۆشان

٢٠٢٠-١٢-٣

ئۆکسجین .. عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

هەناسەیەکم بدەرێ ، ب□ قەرزیش بێت
با لەناو ئەم مەحشەرخانە چاو لێک نەنێم
لەختوو و خۆڕایی بوومە نێچیرێکی بێدەربەستی ئەو چەتانە
هەتا درەنگتر نەبووە ئازیزانم
خەمێ لە خۆتان و ماڵ و منداڵ بخۆن
دەنا دەبنە پارووی چەوری ئەو بیرڕەش و لەش کەتانە(*)
چ غەددارە سەرمایەدار چەند دڵ ساردە
ئەوەی بۆی جێی بایەخ نەبێ ژینی منە
ئای داخەکەم وا وردە وردە دەبینە خۆراکی مەرگ
چەندە سەختە لەم پێچە مێژووە تاریکە مەرگ هەیە
ئازار هەیە
ستەم هەیە

بەڵام بەهای ئینسان ونە.

(*)کەتە.. گەورە، زل
)
٢٠٢٠

لە سۆراخت .. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

جگە لە من
کێ شەوێکی ئەنگوستەچاو
لە کەنارە ،
کێ جەستەی..
وەک مەلی تەریو،،
بێ بلانەیە، بێ بڕیارە،،
کێ وەکو من،،
وشەی گوڵە..
بۆ ڕوخسارت،،
چاوی سۆمای ئەستێرەیە،
بۆ تاریکی شەوی تاڵت
کێ هێندەی من،
ڕەنگی زەردە..
بۆ شێوەی نامۆت،،
بۆ لێوی ئاڵت،،
کێ هێندەی من ..
لە کۆچایە ،،
بە دوای خۆری..
نێو چاوانت.

سزا .. ن: ئەحمەد شاملو .. و: هێمن ئەمانی

لێرە دا چوار زیندانە
بۆ هەر زیندان دووهێند داڵان
لە هەر داڵان چەند هێندە ژوور
لە هەر ژوورێک کۆمەڵێك پیاو پێ بەست کراو…

ئەلەم پێ بەست کراوانە، کەسێک،
ژنەکەی خۆی لە گەرمەی ڕەشی بوختانێک
بە زەوری خەنجەرێک کوشتووە.

کەسێک لەم پیاوە بەندیانە
بە گەرمای نیوەڕۆی هاوین، لەسەر کۆڵان،
ژەمە نانی کۆرپەکانی لە خوێنی نان فرۆشی چیڕی زێدە خواز
خەڵتاندووە.

لەمانە چەند کەسانێکیان
لە ڕۆژێکی تەریکی باراناویدا،
لەسەر ڕێگەی بەهرە خۆرێک دانیشتبوون.

کەسانێکیان، لە بێدەنگی ک□□یانێکا
بەسەر دیوارێکی کورتدا
بۆسەر سەربان بازیان دابوو.

کەس گەلێکیان، نیوە شەوان،
ددانی زێڕی تازە مردوویان، لە گۆڕستانەکان دەشکاند.

بەڵام من هیچ کەسم بە تاریکی و شەوی زریان نەکشتووە
من سەر ڕێگام لە هیچ پیاوێکی بەهرە خۆر نەگرتووە
بەڵام من نیوەکانی شەو
لە سەربانێک بۆ سەربانێک، هەنگاوێکم نەبزاوتووە.

لێرە دا چوار زیندانە
بۆ هەر زیندان دووهێند داڵان
لە هەر داڵان چەند هێندە ژوور

لە هەر ژوورێک کۆمەڵێك پیاو پێ بەست کراو…

ئەلەم پێ بەست کراوانە
کەسانێک هەن
جەستەی بێ گیانی ژنانیان خۆشتر دەوێ.
ئەلەم پێ بەست کراوانە
کەسانێک هەن
لە بیریاندا ژنێک هەر شەو
لە ترسی مەرگ، بە ناخی دڵ دەکا هاوار.

من ئەمما لە ژناندا هیچ نابینم
ئەگەر ئەم نیوەیەی کۆمەڵ نەبینم من لە پڕ، بێدەنگ.
بەڵام من
لەناو دڵی کوێستانانی خەیاڵی خۆم،
جگە لە زایەڵەی بەستووی ئەهوەندی بانگی ئەم سەوزە گیا کێویانە
کە شین دەبن و دەژاکێن و وشک هەڵدێن و دەوەرێن،
هیچ نابیستم.

من ئەگەر
ئەم کۆت و بەندە نەبووایە
لە کازیوەی بەیانێکدا، لەوانەیە
وەک تارمایی یادەوەریەکی دوور،
تێدەپەڕیم
بە پانتایی بێ بەرهـەمی ئەم خاکە سارد و سڕە دا…
تاوان ئەمەیە!
ئەمەیە تاوان!

ن: ئەحمەد شاملو
وەرگێڕان: هێمن ئەمانی

پووکانەوە .. ستار ئەحمەد

لە تاریکی مەدوێ
شەوەکان لە بێزاربوونتا دەلەرزن

روانگەت ژوانگەکان بەدڵ دەپێچێتەوە
ژاڵەیەکی رۆخی لوتکەیەکی سیای
بیرۆکەی عەشقێك پەروەردەی کردی
لە بەهاری دیمەنا
بەسەر شەماڵدا هەڵیانوەراندی
لە گەرمەی سەرچۆپی کۆڕاڵی فڕینا
کوێستانت جێهێڵا
ترێیەك نەبووە گلێنەت
گەڵای سێوێك برۆی کچێنیتی نەماڵی
بۆ لە چرکەی یەکتر ژانێکا
بە سمێڵی پیاوەتی ئەو رکێف کرایت
بە ژەهری وتەی زەردباوی
کۆمەڵێك خولیا
تاڤگەیەك سۆز
دەریایەك رێز
وڵا تێك سەربەرزی
پایتەختێك لە خۆزگەو
بەهەشتێك ژوانگەت کوێر کردەوە
تکات لێناکەم
لە پاڵ سێبەری شکاو ,
درەختی کرمێ ,
لارێتی تەفرەدا
چاوەکانت بە پێڵووی برین دامەخە
تۆ دیووتە
بۆشاییەك لە نزمی
بانێژەیەك لە خۆزگە
سەفەرێك لە بەدینەهاتن
لە چرۆی ئەستێرەیەکا
چۆن دەخزێ بۆ لوتکەی سینەت ,
لە تاریکستانی بۆچوونتا
بوونت بۆ چارەنووسی توانەوەدەبرێ
تەمەنت بەرەو گۆڕستانی پووکانەوە
گەردنت دەگرێ

ستار ئەحمەد

ڕووبەرێكی خاڵی لە ڕەخنە .. سەدیق سەعید ڕواندزی

ڕەخنە بە گشتی و ڕەخنەی ئەدەبیش بە تایبەتی، یەكێكە لەو بوارە گرنگ و هەستیارانەی، كە دەبێ بەو پەڕی ڕاشكاویی، پیشەیی، بێ لایەنی و دادوەرییەوە، كاری تێدا بكەیت.چونكە كاتێ ڕەخنەگر دەكەوێتە ژێر كاریگەریەتی دید و ئایدۆلۆژیا، یاخود پاشخانێكی سیاسی ، ئیدی ڕەنگدانەوەی لەسەر خودی ئەو ڕەخنەگرتنە دەبێت و ناتوانێت لە نووسینەكانیدا لە ژێر ئەو كاریگەریەتییە دەرچێت. لە نێوەندی ڕۆشنبیری كوردیدا، چەمكی ڕەخنە بە گشتی، لە ژێر كاریگەریەتی گەلێك خاسیەتی كۆمەڵایەتی و سیاسی و فەرهەنگی و شارچییەتی دەنووسرێت. تەنانەت زۆرجار ئەوەی دەنووسرێت، تەنها ناوی ڕەخنەیە، دەنا زۆر بە ڕوونی خوێنەر دنیابینی و ئەو كینە سیاسیی و ئایدۆلۆژییە دەناسێتەوە، كە لە پەراوێزی بە ناو ڕەخنەیەكی ئەدەبی یان هونەری، ڕەخنەگر دەیكاتە بابەت و لە پێناو مەرامێكی سیاسی ڕەخنەی لێ دەگرێت. لەو ڕوانگەیەوە، كتێبی (ڕووبەرێكی ڕەخنەیی) كە (دفوئاد ڕەشید) نووسیویەتی و لە كۆمەڵە وتارێكی سادە، بە ناوی ڕەخنەكردن لە كایەی هونەری و ئەدەبی كوردی پێكهاتووە، نموونەیەكە لەو جۆرە ڕەخنانە. چونكە ئەویش لەو كتێبەیدا، بە شێوەیەك خوێندنەوەی بۆ درامایەكی داهێنەرانەی وەك گەردەلوول كردووە، كە خوێنەر سەیر دەكەوێتەوە لای كە چۆن كەسێكی ئەكادیمی كە پسپۆڕایەتییەكەی بواری ڕەخنەیە، هێندە بە میللی و سادە لە گەردەلوول گەیشتووە.

ئەم كتێبە، ئەوەندەی دیدێكی ڕاگوزەر و ڕووكەشە بۆ خوێندنەوەی بەشێك لە كایەی ئەدەبی و هونەری ئێمە، ئەوەندە ناچێتە نێو چوارچێوەی شڕۆڤەیەكی ئەدەبی و هونەری، یاخود ڕەخنەی لۆژیكی و مەعریفییانە. بێگومان، بنەمای ڕەخنە گرتن، دیاریكردن و سەرلە نوێ بیناكردنەوەی ئایدیاو تێگەیشتنێكی هەڵەیە، ئەگەر بوونی هەبێت. بەڵام كاتێ ڕەخنەگر بە دیدگایەكی سیاسی وئایدۆلۆژییانە، یاخود هەر تەنها لە پێناو نووسینی شتێك بە ناوی ڕەخنە، ڕەخنە لە هونەرو ئەدەبی نەتەوەكەی دەگرێت بە نموونە، بێگومان ئەمانە ناچنە چوارچێوەی ڕەخنەوە. ئەمە لەلایەك، لەلایەكی دیكەوە، پیشەیی بوون و

بێ لایەنیبوون، خەسڵەتێکی هەرە سەرەکی کارەکتەری ڕەخنەگرە. هەر ڕەخنەگرێکی ئەدەب، لە پەراوێزی بە ناو ڕەخنەکەیەوە، تیری بە نموونە لە شۆڕش، خەباتی شاخ، شۆڕشی نوێ و یاخود یەکێتی و پارتی گرت، بە دڵنیاییەوە دنیابینی هەزار فرسەخ لە ڕەخنەگرتنەوە دوورە. چونکە ئەمە کاری سیاسییەکانە، نەك ڕەخنەگری ئەدەبی. یەکێك لەو وتارانەی لە دووتوێی ئەو کتێبەدایە، وتارێکی نووسەرە بە ناوی(لە گەردەلوولەوە بۆ گەندەڵبوون). بێگومان بە تەنها سەرنجدانمان لەو ناونیشانەدا، بەسە بۆ ئەوەی بزانین نووسەری کتێبەکە مەبەستی ڕەخنەگرتن لە گەردەلوول چییە. یاخود چۆن لە ڕەخنەی هونەری گەیشتووە.

بەرلەوەی لەسەر دیدگای نووسەر بوەستین لە بارەی ئەم درامایەوە، بە پێویستی دەزانم ئاوردانەوەیەکی مێژووی بکەین.

لە دوای درامای ژاڵەوە کە لە ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا بەرهەم هێنراوە، تا دەگاتە گەردەلوول، هەر کەسێك کەمێك شارەزایی لە بواری هونەری درامای کوردی هەبێت، دەزانێت بۆشایەکی هونەری گەورە لە بواری زنجیرە درامای تەلە فزیۆنی، لای بینەری کورد دێتە ئاراوە. ئەم بۆشایە بەردەوام دەبێت تاکو درامای گەردەلوول بەرهەم دێت و جارێکی دیکە بینەرو درامای کوردی، دەکەونە نێو چوارچێوەی فەزایەکی هونەری تازە، لە بواری زنجیرەی تەلەفزیۆنیدا.گەردەلوول نەك هەر هەنگاوێکی تازە بوو، بگرە بە بڕوای من، داهێنانێکیش بوو لە بواری هونەری درامادا لە مێژووی هونەری کوردی. چونکە لە دوای ژاڵەوە، کە هی قۆناغ و نەوەیەك بوو، تاکە درامای کوردییە لە ئاستی جەماوەریدا، بینەرێکی زۆری لە هەموو توێژەکانی کۆمەڵگە هەبێت. ئەمە ڕاستییەکە و بۆتە مێژوو، ئیدی کەسانێك نایبینن، یاخو مەبەستییانە لە بایەخی ئەو داهێنانە هونەرییە کەمبکەنەوە، تەنها لە پێناو شکاندنی دەسەڵات، ئەمەیان پەیوەندی بە تێگەیشتنی خۆیانەوە هەیە. گەردەلوول لە بەرایی هەموو شتێکدا، مێژووێك دەگێڕێتەوە، کە سەرمایەکی ڕەمزی گەورەی نەتەوەیی ئێمەیە و بەرهەمی ئەو سەرمایە ڕەمزییە، ڕووبارێك لە خوێنی شەهیدان و مێژووێك لە داستانی قارەمانییەتی و نەبەردییە. کەچی نووسەری ئەو کتێبە، گەردەلوول کورت دەکاتەوە بۆ هەندێك لێکدانەوەی سادە و میللی، کە ڕۆژانە ئێمە لە شەقام وشوێنە گشتییەکان، گوێبیستی ئەمجۆرە پەلارە سیاسی و ڕۆژانەیانە دەبینەوە. بۆ نموونە نووسەردەنووسێت درامای گەردەلوول ئەمەمان پێ دەڵێت:

(ئێمە دوێنێ ماندووبووین، بۆیە ئەمڕۆ دەبێ بە کەیفی خۆمان و بە

دڵی خۆمان بژین. لا122).
(دراماکە دەڵێت دەبێ سوپاسگوزرابن، کە لە کۆڵ بەعس و ملازم موحسینمان کردنەوە. لا 122).
(دراماکە پێمان دەڵێت ئێمە بەو شێوەیە لە شاخ ژیاوین، بۆیە مافی خۆمانە لە شاردا هەرچییەك بکەین. لا122).
(ئەمە چ گەردەلوولێك بوو، گەندەڵی بەرهەم هێنا. لا124).

لە ڕاستیدا، کارەساتە پسپۆڕێکی بواری ڕەخنەی ئەدەبی، ئەمە زمانی گوزراشتکردن و تێڕوانینی بێت بۆ گەردەلوول. لە کاتێکدا ڕەخنە گرانی دەرەوەی بواری ئەکادیمیەکەی خۆیان، بە نەزان و نەخوێندەوار دەناسێنن. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، چ بێ ئاگایەکی گەورەیە لە بواری هونەردا، کە درامایەکی پێ بینەرو بە چێژو داهێنەرانەی وەك گەردەلوول، لەو دەربڕینە سادە و کینە ئامێزانە کورت بکەیتەوە. گەردەلوول، کە بووە بەشێك لە مێژووی هونەری کوردی، ڕەهەندەکانی نەك هەر لەوانە کورت نابنەوە، بگرە ئەمانە هیچ پەیوەندییەکیان بە تیمە و ناوەڕۆکی ئەو درامایەوە نییە. لە بەر ئەوەی گەردەلوول، هەر تەنها یەك چیرۆك و تیمەی تێدانەبوو، بگرە بواری کۆمەڵایەتی، ڕۆمانسی، ئایینی، سیاسی، هاوڕێیەتی، شارو جوانییەکانی دوێنێ، دەیان خاسیەتی دیکەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەسی و فەرهەنگی تێدابوو. نازانم نووسەر کە دراماکە لەو وتانە دا کورت دەکاتەوە، کارەکتەرەکانی وەك(باران و هەنارو وەنەوشە و چرۆ و فاتح) و دەیان لایەنی دیکەی ڕۆمانسی ئەو درامایەی بینیوە؟. بە هەزاران لە بینەرانی دراماکە، ئەولایەنانەیان هەر بە خەیاڵیش دانەهاتووە، کە نووسەر باسی دەکات و تەنها فۆکسیان لەسەر چیرۆکی خۆشەویستی و ڕۆمانسی ئەو کارەکتەرانە بووە، کە بەشێکیان دواتر بوونە ئەستێرەی هونەری کوردی. ئەم جۆرە بینینانە بۆ درامای گەردەلوول، بینینی نا هونەری و بێ ئەرزش و دوورن لە بنەمای ڕەخنە گرتن.

گەردەلوول، لە ڕووی ناوەڕۆك و گوتاری هونەرییە، زۆرە لەو پڕ مانماترو گەورەترە، لەو قسە سادەو دەردەدڵانەی کەسەکان کورت ببیتەوە. پەیامی ئەم درامایە، پەیامێکی مێژوویی و مرۆییە. پەیامێکە، نیشانی دەدات کە چۆن گەلێك، بە دەستی دەسەڵاتێکی ستەمکارو چەوسێنەر، چەوساوەتەوە هەموو مامەڵەیەکی نامرۆییانەی لەگەڵ کراوە. پەیامی ئەم درامایە، هەرگیز بەو مانایە نییە، کە ڕەوایەتی بدرێتە هەڵە و کۆماسی و کەمو کورتییەکانی دەسەڵات و حوکمڕانییەتی کوردی. ئەگەر نووسەر وەها لە گەردەلوول گەیشتووە،

بە دڵنیاییەوە من بەو شێوەیە لەو درامایە ناگەم، کە تا مێژوو ماوە، لە یادەوەری من وەك بینەرێکی ئاسایی دەمێنێتەوە.بە پێچەوانەوە، گەردەلوول جارێکی تر، بینەرودرامای کوردی ئاشت کردەوە، کە بۆ ساڵانێکی دوورو درێژ بوو، لە ئاستی هونەریدا، دابڕانێکی گەورە لە نێوانییان هەبوو. مانەوەی ئەو درامایەش لە هزرو بیرەوەری مرۆڤی کورد، خۆی لە خۆیدا پشتڕاستی ئەو بۆچوونەی ئێمە دەکاتەوە.

پەراوێز* ڕووبەرێکی ڕەخنەیی، نووسینی: دفۆئاد ڕەشید، لە بڵاوکراوەکانی یەکێتی نووسەرانی کوردکەرکووك_2011

ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە(1154) ڕۆژی 3/12/2020 بڵاوکراوەتەوە….

فەشەلی فیکری سیاسیی نوخبەی ڕۆشنبیریی کورد .. ئاسۆ جەوهەر

ئاراس فەتاح و مەریوان وریا قانع لەو وتارە هاوبەشەیاندا (عێراق لە فەشەلی بنیاتنانی نەتەوەوە بۆ دەوڵەتی فاشیل) کە نووسیویانە زیاتر بۆ نەقیزە تێوەژەنیینە لە ناسیۆنالیزمی کوردیی و شۆوبڕیینە بۆ ئەوەی کوردایەتیی بڕشت و پێزی زیاتر بێت. بەتایبەتیی بۆ ئاراس، ئەمە بۆ فیکری سیاسیی ئەو نایاتەوە کە خۆی بخاتە سیوسیوەی ناسیۆنالیزمێک(کوردایەتیی)ەوە کە ٨٠ ساڵە کێم و زووخاوی فاشیزمە سیاسییەکەی دەخاتە گوڵبێنەی بزوتنەوەی “رزگاریخواز”ی کوردەوە.
ئەو دوو نووسەرە، ئاماژە بەوە دەکەن کە گرووپەکان لە عێراقدا متمانەیان بە دەوڵەت نییە و بە پێجەوانەشەوە دەوڵەتیش متمانەی بە گرووپەکان نییە و گرووپەکانیش متمانەیان بە یەکتر نییە، بەڵام ئەوە ناخەنەروو، بۆچی لە مێژووی عێراقدا ئەم متمانەیە دروست نەبووە؟ هۆکارەکەی چییە، دەوڵەتێکی وەک عێراق متمانەی بە گرووپ و

بزوتنەوە چەکدارییە ناسیۆنالیزمە کوردییەکە نەبووە؟ لە کاتێدا بە درێژایی مێژووی عێراقی هاوچەرخ، ئەو بزوتنەوە چەکدارییەی کورد، کرێگرتە و جەبەجەکاری ئەجێندای موخابەراتی ئێرانیی، ئیسرائیلیی، ئەمەریکیی و تورکیی، هتد.. بوون و هەن، ئەمە چۆن متمانەی پێدەکرێت؟

بەچی ئەوان، لەسەر ئەو بابەتە قوونابنەوە(لەسەر ئەو بابەتە قسەیانکردووە و وتارەی ئەم هەفتەیان دەربارەی هەرێمی کوردستان بوو)، ئەوەی لە دوای ساڵی ۲۰۰۳ "پیشەسازیی بەرهەمهێنانی ترس"ی لە هەرێمی کوردستان گەشەپێداوە ناسیۆنالیزمی کوردیی بووە. بەڵێ حکومەتی هەرێم و ماشێنە ئایدۆلۆژییەکەی(کوردایەتیی) بووە، نەک دەوڵەتی عێراق، ئەو حکومەتەی کە هەولێر و بادینانی کردووە بە کایەی خەساندن و تۆقاندنی ئەو مرۆڤانەی کە داوای بچووکترین مافی ژیانی خۆیان دەکەن کە بژێوی ژیان و ئازادیی بیروڕایە؟ ئەمە ئەگەر نەزۆکی فیکریی سیاسیی و لەبەر خاتری کوردەناموسیی نەبێت چییە کە چاو لە بە تاڵان بردنی سامانی نیشتمانیی و بوونی دەیان بنکەی سەربازیی و موخابەراتیی فاشیزمی تورکیی بپۆشیت و فزەت لەوەنەیت کە بە قانون و دەستور و فاکتە ئەکادیمییەکان ئەمە وەک مرۆڤی کورد نزیک بە حەوت میلیۆن لە جیۆگرافیای سیاسیی عێراقدا دەژییەن کە بوونی سوپای تورکیا لە خاکی هەرێمی کوردستاندا داگیرکارییە، بەڵام بە دەوڵەتەکەی خۆمان کە عێراقە پیشەسازیی بەرهەمهێنانی ترس؟ لە ڕێگەی نوخبەکانمانەوە، بەرهەم دەهێنینەوە. ئەو نوخبانەی بەردەوام ڕەخنەی سەطحیی لە پارتیی و یەکێتیی دەگرن، بەڵام لە باری فیکرییەوە، خزمەتی گەورە بەم عەمالەتە ئیقلیمییەی کوردایەتیی بەگشتیی و بە پارتییش بە تایبەتیی دەکەن.

بە هەمان دەربڕینی خۆیان کە دەوڵەتی عێراق "لە شەستەکانیشەوە توندوتیژییو سوپاو ئەمنو موخابەراتو بەکارهێنانەکی نابوتی ئابوری نەوت، دەپارێزێت"، هەمان بۆچوون بە قەوارەی هەرێمی کوردستان-عێراق دروستە و بەسەریدا جێکەوت دەبێت، ئەوا نزیک بە ۳۰ ساڵە بەم دەستورە لەلایەن کاڵفامترین سیاسییەکانی دونیا و دونیای کوردایەتییەوە داگیرکراوە و بەڕێوەی دەبەن. ئەوەی ئەم هەرێمە دەپارێزێت گاردەکانی کوردایەتیی نییە، بەڵکو هەڵتەکاندنی ژێرخانی وەبا تەکێیە بە کۆمپانیا بیانییەکان و ئەو چەتەگەرییە کە بە نەوت و گازی نەوەکانی ئێستا و داهاتووی هەرێمی کوردستان-عێراقەوە دەکرێت. لە هەمووی مەسخەرەتر، نووسەران، باسی توندوتیژیی و سوپا و ئەمن و موخابەرات دەکەن کە کێشەکەی سەرەکیی عێراقە، بەڵام خۆیان لە عەمالەتە ئیقلیمییەکەی ئەیلول نادەن کە بە دەستوری موخابەراتی ئێران، ئیسرائیل و ئەمەریکا، شەڕیان بە عێراق فرۆشت!

هۆکارەکەی ئەوەیە کوردە نامووسیی و سیلەی ڕەحمی ناسیۆنالیستانەی ئەم دوو برادەرە، نەک هەر تەجاوزی کوردایەتییەکەی مەلا موسطەفا و ئیبراهیم ئەحمەدی نەکردووە، بەڵکو لە ساڵی ٢٠٢٠ دا دەمەزەردی دەکەنەوە و بە زمانی نوخبەوە، بە دزەکانی ئەستای کوردایەتیی، ثیۆرایزی دەکەن.
ئەوان، ئەوە دەخەنە ڕوو کە عێراق سێ پێکهاتەی جودای بێمتمانە بەیەکی هەیە، دەیانەوێت بە کەڵک-ی ناسیۆنالیزمی کوردیی ئەوە حەشار بدەن کە دەوڵەتی کوردییان دەوێت و دەیانەوێت عێراق پارچە ببێت و لای ئەوان ئەو پێکهاتانەیشی کەهەیە ناساز و ناکۆکن.
لەبەریشەوە بە ناڕاستەوخۆ، حەماسی کوردایەتیی و تەعەصوبی ناسیۆنالیستانەیان، بەرامبەر عەرەب، عێراق و شیعە هەیە، ئەمە لە کاتێکدایە، بە مێژووی دروستبوونی عێراق، عەرەب و کورد لە ئاستی کۆمەڵایەتیی و کولتووریی و تەنانەت بایۆلۆژیی-یشدا هێندەی ئێستا تێکەڵاوی یەک نەبوونە و لە ڕاستییشدا لە شەستەکانەوە تا ئێستا، ئەوە سیاسییەکانی کوردایەتیین، گێچەڵ بە دەوڵەتی عێراق، دەکەن.
ئەوەی ئەو دووانە لەبەدەوەن، هەر ناسیۆنالیزمە مەدەنییەکەیانە، بەڵام لە ژێر ناوی ڕەخنە گرتن لە عێراق دەری دەربەن و گێچەڵی ناسیۆنالیزمی مەزهەبیی(سوننیی) کوردییە، گێچەڵی ناسیۆنالیزمی طائیفیی طەریقەتیی کوردایەتییە بە شیعەی عێراقی دەکەن. پێشتر، باوەڕم وابوو لە هەموو مێژووی ئەم کوردایەتییە فاشیل و عەمیلەدا، ئەگەر مونەظیرێکی هەبێت ئەوە مەریوان وریا قانعە، بەڵام بەداخەوە، ئاراس فەتاحیش بووە مونەظیری دووەم بەم وتارەیاندا. لە کاتێکدا ئەوەی ئاگای لە فیکری سیاسییان، بێت و ئەدەبییاتی ئەم دوو نووسەرەی بە جیا خوێندبێتەوە، هەست دەکات ڕوئیییەی سیاسیی ناو ئەو وتارە، بەچوونەکانی مەریوانە و ئیملائاتەکەی بەسەر ناوی ئاراسیشدا تەطبیق بووە.
وێڕای ئەوەی هەلومەرجی سیاسیی بە دەوڵەتی نەتەوەیی کورد لە کوردستانی عێراقدا، دوا بزماری لێدرا لە لایەن ڕائیدەکانی کوردایەتییەوە لە ریفراندۆمدا، ئەوەی منیش بزانم ئەم دوو نووسەرە، جورئەتیان نەکرد ڕەخنەی جدیی لە ریفراندۆم بگرن، بەڵکو تکایان لە پارتیی و لە بارزانیی دەکرد کە دەبێ حکومەتێکی نیشتمانیی و سوپای نیشتمانیی و رازییکردنی خەڵکمان لە پشت بە ئەوکات، باسی سەربەخۆیی بکەین. لای کەم لەم سەردەم و قۆناغەدا، عەقڵی سیاسیی، توانا مرۆیی، ئابووریی، نێودەوڵەتییەکان بەشی ئەوە ناکات و یان هێز و بەستی ئەوە نییە گەلی کورد لە هەرێمی کوردستان-عێراق دا جیۆگرافیای سیاسیی خۆی جودا بکاتەوە و دەوڵەت بوونی خۆی رابگەیەنێت، ئەمە لە ئەرزی واقیعدا و لە زانستی سیاسیی

و فیکرییشدا سەختە و باجی گەورەی مەترسیداری بۆ زیانی کورد لە پارچەکانی تری کوردستانیشدا دەبێت.
مرۆڤ ئەگەر ڕەشبینیر بێت، هەندەی یەک مەیمونی-شەمپانزیی- ئەخلاقی سیاسیی و مەعریفەی سیاسیی لە بوونیدا هەبێت ئەو دزییەی چەتەکانی کوردایەتیی لە گەلی کوردی دەکەن و ئەجێنداکانی فاشیزمی تورکیی بەسەر ئێزیدخاندا جێکەوت دەکەن قەپ و قەی لێناکات! نەک چەڵەحانەی سیاسیی بکەیت و کوانوو لە عێراق و شیعە قانبدەیت و کینەی نەژادیی بە ناوی ڕەخنەوە بڕژێت. شتێک کە زۆر باڵکێشە، نووسەران، ئەوە ساغ دەکەنەوە کە کۆنتراکتەکیان لەگەڵ “درەو مەدیا”دا هەیە و ئەم نووسینانە بە عەرەبیی وەردەگێڕن. بەدەر لەوەی بە دوو نووسەری ناسراوی کورد، عارەکی گەورەی ڕەشبینییریی و ئەدەبییشە بە کوردیی بە گەلی عێراق بنووسن و بە کۆنتراکت بەیان وەرگێڕن. راستیی ئەگەر ئەو وتارەیان بە عەرەبیی وەکو خۆی وەربگێڕدرێت، ئەوە گەنجانی عێراق، گەنجانی بەغداد و بەصرە و شارەکانی تری عێراق، چۆن نەفرەتیان بە دزەکانی کوردایەتیی دەنارد، نەفرەتیش بە ئەم دوو نووسەرە و نوخبەی نەتەوەپەرست و نەژادپەرستی کورد دەنێرن.

ئێستا لە دوای ئەوەی حەماسی بارزانیی و پارتیی و حیزبە نەتەوەییەکانی تر نیشتووەتەوە، لە کاتێکدا خەڵکی کوردستان و بەتایبەت گەنجان بە دەست بێکاریی، هەژاریی و نەبوونیی و بێ پارەییەوە دەناڵێنن. ئەم دوو نووسەرە تاراوگەنشینە، حەماسی کوردایەتییان ڕەپ بووە و دەستیان کردووە بە ئەهریمەنکردنی عێراق و عەرەب و پێکهاتەکانی عێراق، ئەمانەیش ڕاستەخۆ و ناڕاستەوخۆ، خزمەتێکی بە بەرامبەرە بەو چەتەگەریی و عەمالەتە ئیقلیمییەی کوردایەتیی…

برسیەتی .. کەنعان مدحەت

ڕۆژ لە دوای ڕۆژ
ڕەنگاڵە گۆرانییەکانی جارانی شاخ
کاڵتر دەبن
ئێشک ، لە هەشووەوە ، گەم و
دەریاچە پێکدەنێ

مەلە لە کەشی سوێرا ، مەگەر پێست ،
شەقار شەقار ناکا و
توێژاڵ توێژاڵ
نایوەرێنێ .. ؟

هەڵسن ،
پشت لەو بەهەشتەی کەن
کە لە پلاستیکە ئاوی بەتاڵ و
نایلۆنە کیسەی ژەهراوی ئێرە و ئەوێی ،
پشتگوێ خراو
بونیات ناوە …
هەڵسن ،
ئەو دوبەی_ە کوردییە شەو کوێرە و
(قودس) و (دڵە) لە پێکراوە
لۆ خۆیان و مەسینە گرانی بە دوویانەوە
بە جێبێڵن
تا رووبەرێکی فراوانتر
بۆ ژینگەی دیالۆگ و ڕا گۆڕین
دەچریسکێنرێ

_ کەی کەڵەشێری فێرە شار
وەک هاوتاکانی سەر ستارە و سیرکەوان
دەقوقێنێ ؟
شێری دەستەمۆکراوی خەپە و
خنجیڵانەی خەواڵۆ
خۆ ڕاد□ تەکێنێ ؟

برسیەتی
گەیشتووەتە لووتی
چیتر گەدەی پێ سڕ ناکرێ
ئیستا ،
کەمێکی دی
یا چەند مانگێکی تر
تاوی یەکلاکەرە دژ بە تێری
چۆک بە یەک وەرزەی لێخوڕین دێنێ

برسیەتی ..
برسیەتی.. برسیەتی.....

برسیەتی ،
گەیشتووەتە لووتی !

April 2019

قسەکەری بزوتنەوەی گۆڕان بەرپرسە حکومیەکانیەتی نەک پەرلەمانتارەکانی .. ئاسۆ کمال

هەموو حزبێک لە دەسەڵاتدا کردەوەکانی دەردەکەوێ. بزوتنەوەی گۆڕان لە دوو ڕۆژی ڕابردوودا لەشاری سلیمانی نیشانی دا کە هاوبەشی میلیشیاکانی یەکێتییە لە سەرکوتی خۆپیشاندەرانی موچەدا. ئەمە هەموو پڕوپاگەندە و بەیانەکانی ئەم حزبە و ئەندام پەرلەمانتارەکانی سەبارەت بە مافی هاوڵاتیان و پشتیوانی داوای موچەیان بە درۆ دەخاتەوە..
دروشمی ” نا بەدەسەڵاتێکی ستەمکار، نا بەپەڕلەمانی کارتۆنی، نا بە ئۆپۆزسیۆنی ساختە” پڕاوپڕ ڕوو بە قاڵبی بزوتنەوەی گۆڕانە و ئەبێت بەرامبەر بە گردی گۆڕان و پارێزگاری سلێمانی بەرزبکرێتەوە، چونکە گۆڕان هەم لە دەسەڵاتدا ستەمکارە و هەم کۆڵەکەیەکی پەرلەمانێکی کارتۆنییە و هەم ئۆپۆزسیۆنێکی ساختەشە.
گۆڕان لە دەسەڵاتدا ئەندازیاری بڕینی موچەیە وەک وەزیری داراییەکەیان، لە پەرلەماندا کارتی فشارێکن بۆ بەشی حزبەکەیان لە ئیدارە و داهات شەڕ دەکا و بونەتە بەشێک لە سیستمی دەسەڵاتدارێتی و پۆستی حکومیان پێ وەرگرتوە. لە ئۆپۆزسیۆنیشدا خەریکی هەڵخەڵەتاندنی خەڵکن بەوەی دزییەکانی دەسەڵات ئاشکرا دەکەن وەک عەلی حەمە سالەح و بەڵام لەپاڵ یەکێتیشدا فەرمانی سەرکوتی خۆپیشاندەران دەردەکەن و لە پاڵ پارتیشدا لە شیرینی نەوت موچەی پلەباڵاکانیان دابین دەکەن.
ئەم ڕاستیانە زیانباری ئەو خۆشخەیاڵییە دیموکراسیانەی ڕۆشنبیرەکانی گۆڕانی ،وەک مەریوان وریا قانع، دەرخست ، کە ئەگەر لە جیاتی بنەماڵە حزبێکی مەدەنی و لە جیاتی وەزیرە حزبییەکان

تەکنۆکراتەکان حکومەت بەڕیوەبەرن هیچ لە بەرنامەی حکومەت و چۆنیەتی دابەشکردنی موچە و خزمەتگوزارە گشتیەکان ناگۆڕێ و هەموویان لەسەر ئەو بەرنامە نیولیبرالیەی هەژارترکردنی هەژارەکان کۆکن و بۆ کردەوە پیادەیان کردوە لە کاتێکدا بەشێک بوون لە دەسەڵات یان ئەگەر ببنە بەشێک لەو دەسەڵاتە. هەرچۆن بینیمان کە وەزیرەکانی گۆڕان و ئیسلامیەکان لە پیش یەکێتی و پارتیەوە بوون بە سەپاندنی پاشەکەوتی موچە.
لێرەدا خەڵک گەیشتەتە ئەو جێگایەی کە بەدوای بەدیلێکی تردا دەگەڕێ لەدەرەوەی ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی و پەرلەمان..

ئاسۆ کمال

دەسەڵاتێك كە ژیانێكی شكۆمەندانە بۆ خەڵكەكەی دابین نەكات ئەبێت وەلابنرێت!

لەم دوو ڕۆژەی دوایدا سەدان لەمامۆستایان و فەرمانبەران و کارمەندان و خەڵکی بێبەش لە شاری سلێمانی هاتنە سەر شەقامەکان و ناڕەزایەتیان دەربڕی بەدژی بڕینی موچەکانیان و وەرگرتنی تەنها چوار مانگ موچە لەتەواوی ساڵی ٢٠٢٠ دا.
داواکاریان ئەوە بوو کە موچەکانیان پێبدرێت تاکو بتوانن پێداویستیەکانی ژیانیان دابینبکەن. بەڵام حکومەت و دەسەڵات لەم زۆنەی کە یەکێتی نوێنەرایەتی ئەکات لەجیاتی وەڵامدانەوە بە داواکاریەکانیان فەرمانیدا بە میلیشیاکان کە سەرکوتی ناڕەزایەتیەکان بکەن. لەئەنجامدا پەلاماری مامۆستایان و فەرمانبەرانیاندا بە گازی فرمێسك ڕێژو تەقەکردن و دەستگیرکردنی ژمارەیەکی زۆر لێیان.
دەسەڵاتداران لە هەردوو زۆنی سەوزو زەرد خەڵکیان لە هەژاری و بێکاری و نەبونی پێداویستی و خزمەتگوزاریە مەدەنیەکان مەحروم و بێبەش کردووە، ئەمە جگە لە پەتای کۆرۆنا کە خەڵك گیرۆدەی بووە.
دەسەڵاتداران شکستیان خواردووە لەچارەسەرکردنی ئەو قەیرانە

ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و حکومەتیەدا کە تێی کەوتوون، بەڵام ئەیانەوێت ئاکامی ئەو قەیرانانەیان بەسەرسەری خەڵکدا بشکێننەوە، ئەوە حکومە□ت□ ئەبێت سەرکۆنە بکرێت نەك خۆپیشاندەران؛ خۆپیشاندەران داوای ژیانێکی باشتر ئەکەن. دەسەڵات ژیانێکی کولەمەرگی بەسەر خەڵکدا سەپاندووەو ئەیەوێت دەنگیش هەڵن□ بڕن! موچەو کرێی مامۆستایان و فەرمانبەرانیان ب□ی□و□و نایدەن، ناڕەزایەتیش بە تاوان حساب ئەکەن بۆیە تەقەیان لێئەکەن و دەستگیریان ئەکەن.

ئێمە لەدژی ئەم کارو کردەوانەی دەسەڵاتداران ئەوەستینەوەو داواکارین دەستگیرکراوەکان دەستبەجێ ئازاد بکرێن. هاوکاتیش داواکارین لەڕێکخراوەو یەکێتیە کرێکاریەکان و پارت و ڕێکخراوە سۆشیالیستەکان و ڕێکخراوەکانی مافی مر□ق ل□ جیهاندا دژی ئەم کردەوەیەی میلیشیاکانی دەسەڵاتدارانی کوردستان بوەستن و سەرکۆنەیان بکەن لە پەلاماردانی ناڕازیان و داوا بکەن کە:

١. دەستبەجێ دەستگیرکراوەکان ئازاد بکرێن.
٢. مافی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی دەربڕین بەڕەسمی بناسن و ڕێزی لێبگرن.
٣. سەرجەم موچەی نەدراوی مامۆستایان و کارمەندان و فەرمانبەران بدەن.
٤. خزمەتگوزاریەکانی وەك ئاوو کارەباو تەندروستی و باقی مافە سەرەتاییەکانی خەڵک دابین بکەن.

ناوی ژمارەیەک لە مامۆستایان و خۆپیشاندەران کە دەستگیرکراون:
١. عادل ئەحمەد
٢. ئاکۆ جەمال
٣. ڕێبوار مەجید
٤. سادق هەڵەدنی
٥. بەهمەن ئەحمەد
٦. هاوڕێ ئەحمەد
٧. شێرکۆ سەعید
٨. سامان تاهیر
٩. مادح هەورامی
١٠. دیاری
١١. نەوشیروان
...

ڕێکخراوی دەرەوەی وڵاتی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان
٣ ی دیسەمبەری ٢٠٢٠

کێ سالە شەتی کوشت؟ ..
نووسینی: یوسف عزەدین

گێڕانەوەیەکی نیمچە بێکۆتا لەجوگرافیای گێڕانەوەی کوردیدا

[مەنووسن؛ بەنووسین دەچنە نێو دنیایەکی پڕلەنەهامەتی و تەنهاییەوە، هەروەها جۆرێکیش لەخۆشاردنەوە لەدنیا.. کردەی نووسین وەک ئەوە وایە لەگروپێکی ئایینییەوە فەرمان وەربگریت.. بەکورتی و پوختی نووسین دەردە…!؟] پەڕە ئەستێر

عەلی کەریم دانەری ڕۆمانی ‘کێ سالە شەتی کوشت’، لەدواییەکانی تەمەنیدا بەقەولی پەڕە ئەستێر، دەچێتە نێو دنیا پڕ لەنەهامەتی و دەرد ئامێزەکەی نووسینەوەو لەپێنجاو نۆ ساڵیدا لەمۆسکۆ دەبێتە هاوڕێی عومەر بابەکر سەلیم و هەر ئەویش لەپێشەکی بەرگی یەکەمی ڕۆمانەکەدا نووسیویەتی:
{ بەهۆی تامەزرۆیم لەخوێندنەوەی کوردی و کۆڕی شیعری لەو کاتانەدا باسەکان هێنایانە سەر ڕۆمانەکەی دکتۆر عەلی و پێیوتم کەبەتاقەتی شتێکی نووسیوەو حەز دەکات بیخوێنمەوەو بزانم چۆنە، هەر لەم خاڵەوە تا ٢٠١١ ئەگەر بڵێم ئەم ڕۆمانە زیاتر لە ٣٠ جار نووسراوەتەوەو گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە لەلایەن خودی دکتۆر عەلی-یەوەو بە خۆشم دەیان جار تۆماری دەنگیم بۆ کردووە تا لەڕستەکان و دەربڕینەکان دڵنیابیمەوەو دەربڕینەکان سادەو بێ کێشەبن. هەر کاتێک تێبینییەکم دەدایێ، ئەو نەدەهات ئەو خاڵە ڕاست بکاتەوە یان بیگۆڕێت، بەڵکو لەسەرەتاوە ڕۆمانەکەی دەنووسییەوە، تا هەستم پێکرد، ئیتر وازم لەتێبینییەکان هێناو تا تەواوی نەکرد پێیدا نەچوومەوەو تەنها وشە عەرەبییەکانم کەهەندێک جار هەبوون، لەڕستەکاندا دەگۆڕینەوە بەوشە کوردییەکان}
جێگەی ئاماژە پێدانیشە، کەنامەیەکی عەلی کەمال بۆ عومەر بابەکر سەلیم، لەپێشەکی بەرگی یەکەمدا بڵاوکراوەتەوەو تێیدا هاتووە:
{ یەکەم.. باسی کوشتنی سالە شەت؛ لەکۆتایی بەرگی دووهەمدا تەواو

دەبێت.. ل□ بەرگی سێهەمدا سالە لەئاسمانەو بووە بەمەلائیکەت ل□ بەهەشت، لەهەموو تەنگ و چەڵەمەیەکدا ڕۆحی سالە پەیا ئەبێت، بۆ یارمەتی دانیشتوانی سلێمانی… کاک عومەر، بڕوام پێبکە بەرگی سێهەم ئەمەندە بەرزە خۆم سەرم لێدەرناچێ، چۆن شتی واخۆش و پڕ لەنوکتەو پێکەنینم بەخەیاڵدا هاتووە}

لەم سەرەتا یەوە، ئەگەر منی نووسەری ئەم کورتە خوێندنەوەیەش شتێکی ئەوتۆ نەدرکێنم؛ ئەوە خوێنەری زیرەک دەتوانێت هێدی هێدی لەپەنهان و نه□ن□ی کۆدەکانی ئەم دانەرەو هاوڕێکەی بگات و کەمێک لەماجەراکانی پشت کەوالیسی کردەی گێڕانەوەی’کێ سالە شێتی کوشت’ حاڵی ببێت!؟

هەروەها دەشێت خوێنەر، چەندین پرسیاری تریشی لا دروست ببێت و ئیدی ئەوەی ئێمەش ل□□ر□دا مەبەستمانە وەک خوێنەرێکی ئەم گێڕانەوە تولانییە، وروژاندنی چەشنە پرسیارێکە؛ دووربِێت لەشارچێتی و بەرزکردنەوەو پێداهەڵدانی کوێرانە، یان لێدان و دژایەتی کردنێکی بێما نا!؟

حەقیقەتی ئەم گێڕانەوەیە؛ دواجار قابیل بەهەموو جۆرە خوێندنەوەو تێڕوانین و بگرەو بەردەو قووڵ بوونەوەو گرتنەخۆو ڕەتکردنەوەو هەڵوەشاندنەوەی سەرجەم چەمکە ئەبستمۆلۆژیی و تەفکیکییەکانە.. سەرباری پێویست بوون بەهەڵسەنگاندێکی جدی و کاریگەر.. چونکە ناکرێت ماندووبوون و هەوڵدانی بەردەوامی دانەرەکەی لەدواییەکانی تەمەنیدا بەهەند وەرنەگیرێت و زۆر بەوردی لەوە تێنەگەین بۆ ئەم پیاوە، لەو کاتەوە کەدەزانێت کەسێک گوێگریەتی یان با بڵیین خوێنەرێتی، بەفیعلی هەوڵی نووسینەوەی گێڕانەوەیەکی نیمچەبێکۆتا دەدات وەک عومەر با بەکر سەلیم-ی هاوڕێی ئاماژەی پێدەدات:

(هەر کاتێک تێبینییەکم دەدایە، ئەو نەدەهات ئەو خاڵە ڕاست بکاتەوە یان بیگۆڕێت، بەڵکو لەسەرەتاوە ڕۆمانەکەی دەنووسییەوە، تا هەستم پێکرد، ئیتر وازم لەتێبینییەکان هێناو تا تەواوی نەکرد پێیدا نەچوومەوەو….)

کەواتە دانەر لەتەمەنێکدا کەزۆرێک لەخەڵکی لەو تەمەندا، تووشی لەبیرچوونەوەو ئەزهایمەر دەبن، کەچی ئەم بەپێچەوانەوە لەبەرزترین ئاستی گەنجێتی یادەوەرییەکانیدا بووەو بەزیادەوە هەموو ئەوەی ساڵانێک لەزاکیرەی خۆیدا پاراستوونی؛ لەمیانی گێڕانەوەی بەسەرهات و ڕووداوەکاندا هەڵیڕشتوون!؟ بەڵام ئاخۆ ئەم هەڵڕشتنە، لەو جۆرە تێکستانەی هێناوەتەبوون کەتەنها لەقال□ب□کدا ڕادەوەستن؛ ئیتر ناشێت دەستکاریان بکەیت و دەبێت لەو فۆرمەدا پارێزراو بن و گونجاو نییە بەشێوەیەکی تر ئەندێشەیان بکەیت.. یان پێچەوانەکەیەتی و ئاشکراشە هەر لەپێشەکی ڕۆمانەکەوە دیارە

ک□ پێچەوانەکەیەتی!؟

دەکرێت ئەم ڕۆمانە وەک تێکستێکی دەرەوەی گێڕانەوەی تا ئێستا بڵاوکراوەی نێو ئەدەبیاتی کوردی، بخوێنرێتەوەو بەجۆرێک لەجۆرەکان، لەجۆری چەشنی تەنز و گاڵتەوگەپ و قۆشمەچێتییەکی هاوشێوەی 'ڕشتەی مرواری' و 'قووتووی عەتار' و زۆرێک لەشیعرەکانی 'شێخ ڕەزا'و کۆمەڵێک لەنوکتەو قسەو باسە نووسراو و نەنووسراوە سێکسییەکانە.. وەک پۆلێنکردنیش هەن ئەم جۆرە تێسکتانە دەخەنە نێو کایەی ئەدەبیاتی میللییەوە؛ ئەگەر دروست بێت وای ناو بنرێت یان...؟!

'پۆڵ ئۆستەر' دەڵێت کەمجار خۆم وەک ن□ۋ□للانووس دێتە پێشچاو و زیاتر خۆم ب□گ□□□□و□ی حیکایەتەکان و خۆم بەحیکایەتخوان دەزانم!؟

دەشێت بەسانایی لەم تێڕوانینەی پۆڵ ئۆستەر-ەوە بگەینە گرنگی و بەرزی توانستی گێڕانەوەو بوون بەگێڕەڕەوە، کەواتە ناو هێنانی ئەم تێکست و ئەو تێکست بە هەر ناوبراوێک، لەکورتە نێرەیتیڤNarrative—سەرد- ەوە تا ن□ۋ□□ و ن□ۋ□للا و ڕۆمان.. هیچ نین، ئەگەر توانای گێڕانەوەو ڕاکێشانی خوێنەر نەگاتە پلەیەکی باڵا، ئەلحەقی ئەمەش بەتەواویی و بەتایبەتیش لەبەرگی یەکەمی کێ سالە شێتی کوشت-دا، بەئاشکرا زاڵەو دەزانیت؛ گ□□□□و□کەی بەفیترەت گێڕەڕەوەیەو ئیدی ئامادەیە هەموو کەرستەکانی جەزبکردنی خوێنەر بەکار بهێنێت، ئەگەر بەمەش زمان بهێنێتەوە ئاست زمانی بازاڕ و لگاوخانەو مەلهاو گوزەری نێربازان و چەقۆکێشەکان و خوێڕی و نامەردو ناکەس بەچەکانیش. بەم ئاماژەیەشمان؛ نەمەبەستمانە ئەم دوو بەرگی ڕۆمانە حەوا بدەین و نەگەرەکیشمانە لەهەڵدێر هەڵیدەینە خوارەوە!؟

بەڵکو دەشێت بڵێین ئەوەی عەلی کەریم کردوویەتی، وەک نووسەرێکی دەرەوەی نووسەرە پرۆفیشناڵ و تەقلیدییەکان، بەتەواویی نووسینەوەیە بەزمانی خەڵکی ئاسایی ڕەشۆک و نەخوێندەوار و سادەو ساکارەوە، بەڕیتمی "ڕشتەی مرواری" و هاوچەشنەکانی ک□ بەمەش بەناچاری لەزۆربەی جومگەکانی ڕۆمانەکەدا لەپێناو نەدۆڕاندنی ئاستی بازاڕێتی ئاخافتن و دیالۆگەکاندا، قوربانی بەتەکنیک و بەهای ڕۆمانەکەی داوە.. چونکە هەر لەسەرەتاوە مەبەستی نووسەر خستنەپێکەنینی خوێنەر-ەو وەک لەپێشەکییە ئاماژە پێدراوەکەماندا هاتووە:

(کاک عومەر، بڕوام پێبکە ب□رزە خۆم سەرم لێدەرناچێ، چۆن وا شتی خۆش و پڕ لەنوکتەو پێکەنینم بەخەیاڵدا هاتووە)

باشە ڕەنگە یەکێک بپرسێت؟ ئەی ناشێت ئێمەش ڕۆمانی هەزەلی و کۆمێدی هاوشێوەی گێڕانەوە میللیەکانی هەندێک لەمیللەتانمان

هەبێت!؟ بێگومان دنیای نووسین فراوان و دەرکەی نووسینیش والایە. ئەم زاتە دانەرە؛ لەکاتی نووسینەوەی ڕۆمانەکەیدا و بەهەڵهێنجان لەبینینی فیلم و خوێندنەوەی گێڕانەوە پۆلیسییەکانی سەردەمانی گەنجێتی خۆی؛ هەر لە شێرلۆک هۆڵمز-ەوە بۆ ئەجاسا کریستی و ئەوانەی تر، بەتایبەتیش ماجەرەکانی شێرلۆک هۆڵمز-ی نووسەری ئەسکۆتلەندی –ئارسەر کۆنان دوێل- کە بەئاشکراو شاراوە، بەشێوازێکی تر و ئیشپێکردنێکی خەماڵییەوە هێناویەتە نێو ڕۆمانەکەیەوەو هەرچەندە مەبەستی ئێمە لێرەدا ئەوە نییە کە بڵێین ئەم جۆرە ئەدەبە کەمایەسییە لەچاو ژانرەکانی دیکەی دنیای گێڕانەوەو نووسینی کورتە نەرەیتیف-سەرد- و نۆڤێڵ و نۆڤێللا و ڕۆماندا؟! بەڵکو مەبەستمان ئەوەیە بڵێین، ساڵانێکی دوور و درێژی ئەم زاتە لەیەکێتی سۆڤێتی جاران، ئەگەر خوێنەرێکی جدی بووایە، ئەوە بێگومان دەیتوانی لەڕێی خوێندنەوەو دیراسەکردنی هەندێک نموونەی ئەدەبیاتی تەنزئامێزی نووسەرانی ڕووسەوە، بەتایبەتیش گۆگۆڵ-ەوە؛ هەمان بەسەرهات و سەرگوزشتەی سالە شێت و خەڵکەکانی ترمان لە نێو ئەندازەسازییەکی دیکەی تەکنیکە گێڕانەوەیەکی ئەدەبیانەی باڵادا بخاتە پێشچاو!؟
نووسەری ڕۆمانی ناوبراو، زۆر خۆ ڕسکانەو لەتەمەنێکی هەڵکشاوی نزیکە کۆتاییدا، دەکەوێتە جۆرە گێڕانەوەیەکی جیاواز و جودا لەگەڵ چەشن و شێوازی گێڕانەوەی باوی ئەدەبیاتداو لەهەمووشی گرنگتر توانای تەواویەتی لەبەکارهێنان و دروستکردنی دیالۆگی بەردەوامدا! باڵانەبوون و پتەونەبوونی دیالۆگ؛ کەموکوڕییەکی زۆربەی گێڕانەوەکانی پێشووتری ئەدەبیاتی کوردی بووە.. واتە ئەدەبیاتی سەردی- نەرەیتیف-ی کوردی زیاتر وەسفی بووەو کەمجار توانیویەتی لەڕێی دیالۆگی لۆژیکی و جالیبەوە خوێنەر کەمەندکێش بکات.. ئەم جۆرە دیالۆگەی کە نووسەر لەدوو بەرگی بەردەستی ڕۆمانەکەیدا بەکاری هێناوە، زیاتر لەسیناریۆیە دەچێت و زێدەتریش هەر لەو ڕێیەوە دنیایەک بەسەرهاتی بێکۆتاو لەبن نەهاتووت بۆ دەگێڕێتەوەو ئەمەش ڕاستییەکەو ناکرێت نکووڵی لێبکرێت، ئەگەر زۆر هەڵەو کەموکوڕیش لەخۆ بگرێت؟! بەڵام دواجار زیندووییەتی دەق لەوەدایە قابیل بەجەدەل و بگرەو بەردە بێت، بەجیا لەپێداهەڵدان و لێدان و بەرزکردنەوەی، شتێکی تر بێت!؟
بەڕاستی ڕۆمانی کە سالە شێتی کوشت؟! بەهەموو ئەو بێزارییەی کەوەک خوێنەرێک لەخوێندنەوەیەدا ڕووبەڕووی بوومەوە، یاخود لەگەڵ زۆر دیمەن و بەسەرهاتی کاڵوکرچ و نەشاز و بێمانای تێکترنجاوی نێو ڕۆمانەکە ناهە و تەریک مامەوە!؟ بەڵام ناشێت توانای گێڕانەوەی نیمچە بێکۆتای دانەرەکەی نەبینین.. دانەر؛ لەتوخمی ئەو حیکایەتخوانانەیە، کە بەمنداڵی لە بەساڵاچووەکانەوە بیستبووم،

کەچێن چەنی لەڕەو لەوەی هەندێک لەشوێنەکاندا هەبوون و تەنانەت هەندێکیان لەفڵانە قاوەخانەو فیسارە مەجلیسدا بوونی نیمچە بەردەوامیان هەبووە.. ئیتر وەک بۆیان دەگێڕامەوە، هەبوون ئەوەندە ڕۆچوونەتە نێو دنیای گێڕانەوەکان و هێندە بەرجەستەی کەسایەتییەکانیان کردووە.. کەجار جارێ گێڕانەوەو نواندنیان تێکەڵ کردووەو جار هەبووە دارعەساکەی دەستیان لێبێتەوە شمشێر و لەکاتی وەشاندنیاندا گۆزەو شەربەئاوەکی نزیکەدەستیان شکاندووە!؟

ئەمە لێرەدا خوێنەرین و ڕەنگە بتوانین بەپێی ئەم خوێندنەوەی ئێستامان ئەمەی ئێستای لەبارەوە بڵێین و دەشێت لەخوێندنەوەکانی تریشماندا بە هەمان ڕێمان ئەگەر کاتمان بۆ ڕەخسا، شتی نوێ و جیاوازتر بڵێین.. کەواتە ئەوەی خوێنەر دەیڵێت، ناشێت وەستاو بێت و وەک سوێندی خواردبێت؛ تاسەر و دوای چەندین خوێندنەوە هەر ئەوە بێت؟! چونکە ئەم جۆرە دەمارگیرییە لەسەپاندنی ڕاوبۆچوونێکی دیاریکراودا، دۆگمایەو هەر ئەمەشە حاڵی ئەدەبیاتی میلۆدرامییانەی کوردی.. پرسیارە گرنگەکە ئەوەیە؛ بۆ دەبێت لەدنیای گێڕانەوەدا، هەر ئەوانە هەبن کەهەن و هەر ئەوانەش بخوێنرێنەوەو ناویشیان وەک بەسامترین و جوانترین و گەورەترین گێڕەڕەوەی کورد بهێنرێت و چەند دام و دەزگایەکیش کار بۆ ناساندن و ڕیکلام کردن بۆ ئەو جۆرە نووسەرە پێشتر هەڵبژێردراوو دیاریکراوانە بکەن!؟
ئەوەتا عەلی کەریم؛ ئەم نەخشەیە دەشێوێنێت و بەتەمەنێکی گەورەو لەدەرەوەی ئەم دنیای ڕیکڵام و گەورەکردنەی ئێستای واقیعی چاپوبڵاوکردنەوەی کوردییەوە، دێت و بەچێشن و شێوازێکی جودا، جۆرە گێڕانەوەیەکی تر دەهێنێتە نێو دنیای ئەدەبیاتی گێڕانەوەی کوردییەوە!؟ هەرچەند ئێمەی خوێنەر ناتوانین، هیچ زیاد و کەمێک بخەینە سەر ئەم تێکستە نووسراوە ناوبراوە.. بەڵام دەشێت هەندێک تەمەننامان هەبێت و بتوانین بڵێین خۆزگە دانەر، بەچێشنی گۆگۆڵ، بابەتێکی زۆر سانای وەک پێداویستی کاراکتەری تێکستی پاڵتۆ-ئەکاکی ئەکاکیڤیچ-ی بە پاڵتۆیەک کردبایەتە بابەتێکی تەفکیکی زۆر کاریگەر…!؟

بێگومان بمانەوێت و نەمانەوێت کۆمەدیا تەڵخەکەی گۆگۆڵ؛ دیوەکەی ئەودیوی شتەکانمان پیشان دەدات و ڕووبەڕووی کۆمەڵێک پرسیاری ویژدانی و ئەخلاقی زۆر کاریگەرمان دەکاتەوە.. بەڵام لە ڕۆمانی کە سالێ شێتی کوشت؛ وەک نووسەرەکەشی ئاماژەی پێدەدات و بە خستنە پێکەنینی خوێنەرە.. باشە خۆ دەشێت خوێنەر، بەخوێندنەوەی تێکستە گێڕانەوەکانی عەزیز نەسین-یش پێبکەنێت.. بەڵام ئاخۆ ئەو

تەکستانەی ئەو تا چەند لەکۆمەڵە جومگەیەکدا دەبنەوە بەیەکپارچە گێڕانەوەی سەرزارەکی کاڵوکرچ!؟ بێگومان نابن و هیچ زیادو کەمیەک لەبەکارهێنانی وشەو دەستەواژەو دیمەن و درێژکردنەوەو یان کورتکردنەوەی گێڕانەوەکاندا نییە، گەلەپیاو-ەکەی عەزیزنەسین و زووربەی تەکستەکانی تریشی.. کاتێک دەتخەنە پێکەنین و وات لێدەکەن لە پێکەنیندا دەست بکەیتە گریان، پێویستیان بەوە نییە، ئەدەب دابەزێنە ئاست نوکتەبازاڕییە سەکسییەکان، یاخود زمانی نووسین پێ بکەن لەجوێن و جۆرێک لەبەکەم زانین و سووک سەیرکردنی ئەوانی تر!؟
ڕاستە؛ گەر ئەم ڕۆمانەی ‘عەلی کەریم’ یادەوەریی بووایە، ئەوە لەڕووی مێژووییەوە، گواستنەوەی ئەو هەموو جوێن و دزێوی و شزوز و ناشیرینییە، بەجۆرێکی تر مامەڵەی لەگەڵ دەکرا، بەڵام مەسەلەکە لێرەدا، ناوهێنانی هەزار و دوسەدو قسوور لاپەڕەی ئەم دوو بەرگەیە بەڕۆمان و دیارە بەرگی سێیەمی تەواوکراو یان نەکراویش؛ درێژەی هەمان گێڕانەوەی دانەرە؟!
لەکۆتایی ئەم کورتەخوێندنەوە سادەیەشماندا دەڵێین؛ ئەوەی لێرەدا وتومانە، نەبەهێنانە خوارەوەی ئاستی ڕۆمانی کە ساڵە شەتی کوشت-و نەبە بەرزکردنەوەی بۆ زەمینەو لەخۆڕاشیەتی؟! یان با بڵێین، ناشێت خوێندنەوەی ڕاستەقینەو جدی بە هیچ کام لەم دوو مەرامە بێت؛ بەڵکو خوێندنەوە هەر ئەوەیە کەتەی خوێنەر لەماوەیەکی دیاریکراوی خوێندنەوەی خۆتدا پێی دەگەیت و نەڕاستەو نەهەڵەشە، نە عەلی کەریم-یش لەنووسینەوەی زنجیرە گێڕانەوەکانیدا بەهەڵەدا چووە.. بەڵکو ئەوەی ئەو نووسیویەتی، جۆرە گێڕانەوەیەکی نیمچە بەکۆتای نەو جوگرافیای گێڕانەوەی کوردییە و وەک پۆڵ ئۆستەر-یش دەڵێت؛ ئەگەر پاڵنەرێکی توندو پتەوت بۆ نووسین نەبێت، ئەو دەم پێویست ناکات بنووسیت؟!

ژێدەر: کە ساڵە شەتی کوشت/ ڕۆمان ٢بەرگ/ لەبڵاوکراوەکانی کتێبخانەی وشە/٢٠١٩

تێبینی: لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە ٨٢١١ی ٢٩/١٠/٢٠٢٠ بڵاوبۆتەوە

E.mail/izadyusf@gamil.com

شیعر و (مارتن هایدگەر) .. ناڵە حەسەن

با لە چەمکی نیگەرانییەوە دەستپێبکەم ، زۆرجاران گتومانە شاعیر بوونەکی نیگەرانە لەنیو کایە مەعریفییەکاندا ، نیگەرانی شاعیریش لەوەوەیە کە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە داهێنانەوە هەیە ، واتە شاعیر لە هەوڵی ئەوەدایە کە / بتوانێت تا ئاستێکی بڵند داهێنان بەرهەمبهێنێت .. دیارە لێرەدا مەبەستمان لەو شاعیرانەیە کە خەونی گەورەیان هەیە بە داهێنان و نیگەرانییەکەشیان هەر لە ڕاستای ئەو خەونە سەرچاوەی گرتووە . ئەمە لە کتێبی (گەیشتن بە ڕووبەری شیعر) ، بەجۆرێکی تر باسمان لەو شاعیرە داهێنەرانە کردووە و گتومان (شاعیربوون شوێنەکەی لە هەورازێکە هەموو شیعرنووسێک ناتوانێ بیگاتێ ..!) ، شیعرنووس / لەلای ئەمە ئەو کەسانەن کە شیعر دەنووسن و شیعرەکانییان لە دەرەوەی رووبەری شیعر دەمێننەوە ، هاوکات خۆشییان ئەو کەسانەن کە خەونی گەورەیان نییە بە داهێنان یان توانای داهێنانییان لە ئاستێکی دیار و بەرچاودا نابێت ، لای ئەمجۆرە شیعرنووسانە (چەمکی نیگەرانی)ش بەو شێوە تەخە خۆی دەرناخات ، تەنها وەک کەسێکی ئاسایی ڕێژەیەک لە نیگەرانییان لەلا دەردەکەوێت ئەویش / لەبەرئەوەیە کە نیگەرانی خەسلەتێکی بوونە و لە هەموو کەسێکدا هەیە . لەباری فەلسەفییەوەش (چەمکی نیگەرانی) لەسەر هاوکێشەیەک ئیشدەکات ، کە لەکدژی یان (هاودژی) ئاشکرای لەبوون دەردەکەوێت ، واتە هێزگەلیک لەناوەوە کە جڵەوی تاک بە دەستەوە دەگرن و جووڵەی ئاراستەکانییان دیاری دەکەن ، ئەم هێزە ناوخۆییانەش (غەریزەکان و خەون و حەز و ئارەزووەکانی تاکە) ، یان باری (ناخودئاگایی) ، هاوکات کاریگەری هێزگەلێکی دەرەکیش وەک کاریگەری (کلتووری ، ئایینی ، سیاسی ، ئایدیۆلۆژی ، قوتابخانە ، خێزان … هتد) کە زۆربەی کات ئەم دوو هێزگەلە ئاراستەی پێچەوانە وەردەگرن ، واتە هێزە ناوەکییەکان و دەرەکییەکان زۆربەی کات و هەمیشە ئاراستەی هاودژیی و پێچەوانەیی وەردەگرن ، لە ئەنجامی ئەم هاودژی و پێچەوانەییە ، کاریگەرییەک دروست دەبێ ئەم کاریگەرییە باری نیگەرانی لای تاک دروست دەکات ، لەباری (دەروونزانییەوە)ش لەلای (سیگمۆند فرۆید)یش هەر بەوجۆرەیە بەڵام ، ئەو بەشێوەیەکیتر تەعبیری لێکردووە ، کە مێشکی مرۆڤی دابەشکردووە بە سێبەش (ئیگۆ ، سوپەر ئیگۆ ، ئید) بەمانای (من ، منی باڵا ، ئید) ، واتە ململانێی نێوان (من و ئید) ،

ئێـــد) ئەو بەشەیە تەواو لەژێـــر هەژمـــوونی ناخودئاگـــایی دایە و
نوێنەرایەتی (غەریزەکان و ئارەزووەکانی خود) دەکات ، (ئیگۆ
یان من)یش تەواو لەژێر هەژمووونی واقیع دایە نوێنەرایەتی (هێزە
دەرەکییان) دەکات ، زۆرجاران ئەم دووبەشەی مێشک بە ئاراستەی
پێچەوانە دەڕۆن و هەمیشە هـــــاودژ و ناتەبـــــان ، لەبـــــاری (
بوونگەراییەوە)ش ، بەو پێیەی لای مارتن هایدگەر (بوون بنەڕەتی
هەموو هەبووەکانە) هاوکات / بوونی ئاگامەندانەی مرۆڤی بە (
دازایـــن) نـــاوبردووە ، (دکتۆر محمەمەد کەمـــال) لە کتێـــبی(
نیشتیمانی فەلسەفە) بە ڕۆشنی باس لە چەمکی نیگەرانی دەکات ، وەک
ئەوەی مـــرۆڤ هەمیشە لە جەنگێکـــی بەردەوام دابێـــت چـــونکە / هەروەک
دەڵێت (ئەگەر من ڕێگە بدەم کەسانی دیکە بڕیار لەسەر پڕۆژەیەکی
بوونی من بدەن ئەوا لەو حالەتەدا خۆم ناڕەسەن دەکەم و بە نامۆیی
دەژیم ، لە کاتێکیشدا نامەوێت واز لە حەز و هەڵبژاردەی خۆم بهن□م
تـــــووشی بەرەنگـــــاری دەبمەوە و دەکەومە جەنگـــــی ڕەســـــەنایەتی و
نارەسەنایەتی ..!) .
(مارتن هایدگەر)یش لە کتێبی (بوون وکات) دا لە بەشی شەشەم /
نیگەرانی وەکو بوونی دازاین دا ، ئەو پێیوایە (نیگەرانی شێوازی
بوونە لە جیهاندا ..!) ، نیگەرانیی / لێرەوەیە کە مرۆڤ لە هەوڵی
بەخشینی مانا و ناوەڕۆکێکە بە بوون لە نێو جیهاندا ، ئەم ناوەڕۆک
و مانایەی بوون لە رێگەی داهێنانەوە بەدەست دێت ، یان مرۆڤ لە
ڕێگەی داهێنانەوە تاکو بوونی خۆی بەشێوەی کامڵتر دەربخات . هەر
لەو بەشەدا (هایدگەر) پێیوایە (دازاین ئەو هەبووەیە ، کە لە
بوونیدا بوون بۆی بووە بە کێشە …!) ، ئێمە لەسەرەتاوە گوتمان /
بوونی مرۆڤ لە نەبوونەوە دێتە بوون یان بوونێکی بێناوەڕۆکی هەیە
، مرۆڤ هەمیشە لە هەوڵداندايە بۆ بەخشینی ناوەڕۆکێک بۆ بوونی خۆی
ل□ نێـــو جیهانـــدا ، لەم هەوڵـــدانە هەمیشە تـــووشی کێشە و ململانێ
دەبێتەوە ، بوون بۆ (دازاین) بووە بە کێشە ، کێشەیەک سەرچاوەی
(نیگەرانیی)ە ، ئەوەتا (مارتن هایدگەر) بە ڕوونی باری ئەم
نیگەرانییەمـــان بۆ دەردەخـــات و دەڵێ (لە دوودڵیـــدا بـــوونی
سەربەستانەی خۆی ڕووە و توانایی بۆ بوون . ڕەسەنانە و ناڕەسەنانە
لەگەڵ توخمە کۆنکریتییەکانیدا دەردەکەوێت ..) . هەروەها دکتۆر
محەمەد کەمال لە کتێبی (فەلسەفەی بوون) لە بات□تی (شێوازی
داهێنەرانەی بوونی مرۆڤ) ، بە ڕۆشنی باس لە چەمکی نیگەرانی
دەکات دەڵێت (بۆ ئێمە دوودڵی یان نیگەرانی) نەخۆشی دەروونی
نییە و پەیوەندی بە بونیادی ئۆنتۆلۆجی مرۆڤەوە هەیە ، مادام مرۆڤ
بوونێکی ناتەواوی هەیە و بۆ تەواوکردنی بوونی سەربەستانە ڕوو لە
داهاتوو دەکات ، پ□و□یستە دوودڵ بێت ..!) .

ئەم ڕوو لەداهاتووە بۆ تەواوكردنى بوون لەڕيگەى داهێنانەوە بەدەست دێت ، واتە داهێنان مەرج و جەختكردنەوەيە لە ڕۆلى سەرەكى بوونى مر□ق ل□ مێژوودا ، يان داهێنان / ويست و مەيلە ناڕازييەكانى هەبوو دەستنيشان دەكات بۆ تەواوكردنى بوونێكى نوێ لە نەبوونەوە ، لەم راستايەش دوو كێشە دێتە بەردەم داهێنان كە لە هەمانكات / دەبنە سەرچاوەى نيگەرانى لە مرۆڤدا ئەوانيش (مردن و نامۆبوون) ، (مردن) كۆتايى هاتنە بە داهێنان و بە هەموو پڕۆژەكانى بوون ، واتە مر□ق ه□ر لەسەرەتاى بوونيي□وە لەگەڵ نيگەرانى ڕووبەڕووە چونكە / بۆ ماوەيەكى كاتى دێتە نێو ژيانەوە ، واتە لە هەر چركەو ساتێك ئامادريە ڕووبەڕووى مردن بێتەوە ، نامۆبوونيش / جڵەوشلكردنە بۆ هێزە دەرەكييەكان و ڕازيبوونە بە ناڕەسەنايەتى بوون . مرۆڤە نامۆكان وەك ئەوە وايە (هەميشە لە دۆزەخدا بژين چونكە (دۆزەخ) لە ئاكامى نا سەربەستى و نا ئازادبوونى مر□ق دروست دەبێت) . ئيتر لێرەوە دێينە سەر / پەيوەندى (شيعر و مارتن هايدگەر) ، يان گرينگيدانى (هايدگەر) بە شيعر بۆ بنەما (فەلسەفييە بوونگەرايييەكەى) ، هەروەك زۆرێك لە بيرمەند و فەيلەسوفانيتر كە گرينگيان بە شيعر داوە بۆ نموونە (جوليا كريستيڤا)ش لە پێناو هەوڵەكانى بۆ (شيكردنەوە سيمۆلۆجييەكەى) گرنگى زۆرى بە شيكردنەوەى دەروونى داوە ، بۆ ئەم مەبەستەش ئيشى زۆرى لەسەر شيعرەكانى (مالارمێ) و چەند شاعيرێكى تر كردووە ، ئەمەش لە كتێبەكانى (لە پێناو شۆڕشێك بۆ زمانى شيعرى) و (خۆرى ڕەش) و حيكايەتەكانى خۆشەويستى) و چەند كتێبێكى ترى ، (مارتن هايدگەر) يش يەكێكە لەو فەيلەسووفانەى ، قسەى زۆرى لەسەر شيعر كردووە و گرنگى زۆرى بە شيعر داوە . بايەخدانى (مارتن هايدگەر) بە شيعر و چاولێكردنى شيعر لەم ئاستە بەرزەدا ، لە ڕوانگە و تێڕوانينە بوونگەرايييەكەى بووە بۆ بوونى مر□ق . چونكە لاى (هايدگەر) ، شيعر / تەنها لايەن و پێكهاتەيەكى ئەدەبى و هونەرى نييە بەڵكو ، شيعر ڕاستەوخۆ پەيوەندى هەيە بە بوونى مرۆڤەوە ئەمەش بۆ هايدگەر گرنگييەكى زۆرى هەبووە ، شيعر هونەرێكە زێتر ما□□□ ل□گەڵ بوون و ناوەوەى مر□ق د□كات ، (هايدگەر) بۆ پڕۆژە فەلسەفى و ئەنتۆلۆژييەكەى خۆى لە زۆر شوێن هاناى بۆ شيعر بردووە بە تايبەت شيعرەكانى (هۆڵدەرلين) .. تا ئەو ئاستەى پێيوابووە كە شيعر دەتوانێ ڕاستى بوون دەربخات) .

پڕۆژە ئۆنتۆلۆژييەكەى هايدگەريش هەروەك لە كتێبى (هايدگەر و ئۆنتۆلۆجى شيعر) دا هاتووە ، (پڕۆژەى ئۆنتۆلۆژى بنەڕەتى ،

گەورەترین پێژەی فەلسەفی هایدگەر بووە ، لە پەرتووکی (بوون و کات) دا ، کە (هایدگەر) بەدرێژایی تەمەنی ئیشی لەسەر کردووە . ئەم پێژەیە لە شیکردنەوەی بوونگەرانەی مرۆڤەوە بۆ میتۆدێکی فینۆمینۆلۆجیانەی هێرمینیۆتیک دەستپێدەکات ، تاکو لەوەوە لە تێگەیشتن لە بوونی مرۆڤەوە بۆ بوون بە گشتی بگات) ، شیعر ڕەنگدانەوەی یان ئاوێنەیەکە بۆ دەرخستنی ناوەوەی مرۆڤ .. شیعر لە نێو پانتایی خەیاڵی مرۆڤ لە ژێر کاریگەری غەریزەکان و هەستەکان و خەونەکان دەتە بوون ، غەریزەکان و هەستەکان و خەونەکانیش ، ڕەنگ و شێوەی مرۆڤ ڕەسم دەکەن ، مرۆڤێکی تێکشکاو یان بەرزەفڕ ، یان ڕووخاو ، واتە مرۆڤ خۆی لە چوارچێوەی زەمەنێکی دیاریکراو ، هەموو خەون و هەست و ئارەزووەکانی مرۆڤ ، پەیوەستن بە زەمەنێکی دیاریکراوەوە ، ئەم هاوکێشەیەش بۆ (هایدگەر) زۆر گرنگ بووە واتە (دەرخستنی بوون لە زەمەنێکی دیاریکراوی تەمەن ..!) ، واتە مرۆڤ (خۆی لە نێو کات) ، یان (بوون و کات) . بەپێی لای (مارتن هایدگەر) شیعر لە ڕیزبەندی هونەرەکاندا لە ئاستی هەرە سەرەوە بووە . چونکە لە توانای هەبووە ڕاستی بوون دەربخات .

بەپێی پێیوابووە ، شیعر وەک (فەلسەفە بیرکردنەوەیەکی داهێنەرانەیە) چونکە ، هەموو بیرکردنەوەیەکی فەلسەفی بەتایبەت بیرکردنەوە قوولەکان ، لە نێوخۆیاندا شیعرین ، هەروەها بەرهەمە شیعرییەکانی پڕن لە داهێنان ، بەتایبەت (سروودەکانی هۆڵدەرلین) و شیعرەکانی (دانتی و گۆتە) و زۆرێک لە شاعیرانی تر ، خاوەنی ڕوانین و هزری بەرزن بەڵام فەلسەفە نین ..! هەموو ئەمانەش لە ڕێگەی زمانەوە دەنەبوون ، بەپێی هایدگەر دەیگوت (زمان ماڵی بوونە) . یان هەروەک لە کتێبی (بوون و کات)دا هاتووە (گوتار لە ڕێگەی گوتنەوە دەردەبڕێت زمانە ، لەمحالەدا ، تێگەیشتن و ڕاڤەکردنەکە لەنێو خودی ئەوەدایە دەریدەبڕین ، تا ئەوەی دەڵێت (ئەمجۆرە وەکو زمان دەبێتە بە بابەتێکی دەرەکی ، بە پێچەوانەشەوە ، بوونی خەسڵەتی دازاین هەڵدەگرێت ..!) ، لێرەوە دەبینین کە زمان لە توانایدا هەیە تەعبیر لە بوون و یان خەسڵەتی بوون دیاریبکات ، هەرچەندە لەسەردەمی مۆدێرنە و لە بەرئەنجامی گەشە و پێشکەوتنی تەکنەلۆژیادا ، مرۆڤ تووشی نامۆبوون دەبێت ، نامۆبوونێک تا ئاستی ئەوەی مرۆڤ ڕەسەنایەتی خۆی لەدەست بدات ، بۆ ئەم (نامۆبوونەی مرۆڤ) هایدگەر کۆپلە شیعرێکی هۆڵدەرلین دەهێنێتەوە کە دەڵێ ..

ئێمە هەموو هێمایەکی نەخوێندراوەین

لە خاکێکی بێگانەدا

زمانەکەی خۆشمان بیرچێتەوە

دیارە هەر لەسەدەمی تەکنەلەژیاوە مرۆق لە بەرئەنجای ئەم نامۆییە تووشی قەیران دەبێت ، قەیرانی فکر و داهێنان و کوشتنی پرسیار .. لەگەڵ هەموو ئەم قەیران و نامۆبوونەش هایدگەر پێیوایە (مرۆق شاعیرانە نیشتەجێ دەبێ) ، (هایدگەر) لەگەڵ ئەوە دایە ، هەموو کەس شاعیرانە بژی ، چونکە شیعر چاوساغی و ڕۆشنایمان دەداتێ بۆ ناسینی غەریزەکان و خەونەکانی خود ئەمەش یارمەتیدانە بە ناسینی ڕاستی بوون ، هەروەها ژیانی شاعیرانە ، تێکەڵبوونە بە ڕووبەری گەردوونییەت و مانەوەیە بۆ تاهەتا ، چونکە (شیعر و زمانی شیعری) بوون و پێکهاتەیەکی گەردوونییان هەیە . هەربۆیە لای (هایدگەر) و لای زۆرێک لە کەسانی بیرمەند (شاعیران لە ڕیزی فەیلەسوفەکان) دانراون چونکە هەروەک (شیعر وەک فەلسەفە بیرکردنەوەی داهێنەرانەیە) ، لەلایەک ئیشکردنەکـــــی تەخە لەســـەر (خـــود) لەلایەکیتر / ئیشکردنە لەسەر (پرسیار و وڕوژاندنی پرسیار) ئەمەش لەوە نزیکمان دەکاتەوە کە شیعر ئیشکردنە لەسەر دەرخستنی ڕاستی بوون . یان شیعریش (ناوەڕۆکی فەلسەفیانە)ی هەیە ، هەروەک لە وتاری ،(هایدگەر و ئۆنتۆلۆگی شیعر) دا بە ڕۆشنی باس لەوە کراوە کە ، دەربارەی بیرکردنەوەی داهێنەرانە تا ئەو ئاستەی (شیعر و فەلسەفە) لە زۆرباردا لە یەکترییەوە نزیکن ، ئەویش بە پشتبەستن بە فەلسەفەی یۆنـــانی کۆن بە تـــایبەت ســـەدەی پێنجەمـــی پێشزاییـــن فەیلەسوفـــانی وەک (پـــارمەنیس و هیراکلیتـــس) یـــان شیعرەکـــانی (سۆفۆکلیس) کە ناوەڕۆکەکی فەلسەفی قووڵیان هەبوو ، ئەم ناوەڕۆکە فەلسەفییەش بە (مارتن هایدگەر) و بە ڕوانگە بوونگەراییەکەی هۆکارێک بوو بۆ دەرخستنی راستی بوون ، بێگومان هەموو شیعرێک ئەم ناوەڕۆکە فەلسەفییە لەخۆناگرێت ئەمە مەبەستمان لەو شیعرانەیە کە هەروەک لە پێشدا باسمان کردووە / ئەو شیعرانەی لە نێو رووبەری شیعر دان و ئاستێکی بەرزی داهێنانیان تیایە .

نۆڤەمبەری ٢٠٢٠

سەرچاوەکان :

- کتێبی (بوون و کات) .. (مارتن هایدگەر) / وەرگێڕانی (د.محەمەد کەمال)
- کتێبی (فەلسەفەی بوون) .. نووسینی (د. محەمەد کەمال)
- کتێبی (ڕووبەڕوو لەگەڵ شیعر) .. نووسینی (ناڵە حەسەن)

ڕووداوەکان لە ڕۆژانی پێشمەرگایەتیدا .. ئەحمەد ڕەجەب

وانەکانی ژیان :

سیخور : بارەگای حزبمان لە ساڵی 1980 ـــ 1981 لە مەزری نزیك لە دێی بێتوش بوو من هاوری حەمە کەریم قەرەچەتانی { حەمە ساڵح} پێکەوە چووین بۆ دێی پێتوش و هەندێ وردەواڵەمان کری و لە چایخانەی دێکە دانیشتین و لە پاش کفتوگۆ کردن لە گەڵ دانیشتوانی چایخانەکە سەبارەت بە پرس و هەواڵەکانی ڕۆژ هەڵساین و بەرەو بارەگا کەوتینەڕێ و لە دووری 50 ـــ 100 مەترێك لە بارەگا زەلامێکم دی و وتم هاورێ حەمە کەریم بروانە ئەو زەلامە چاکێت و پانتوڵ لە بەرە چۆن سەیری بارەگا ئەکات وابزانم تازە هاتوو بۆ پێشمەرگایەتی یان سیخورە نیردراوە بۆ ئەم ناوچەیەو هاورێ وتی با لێی نزیك ببینەوەو کە گەیشتینە لای سڵاومان لێکردو زمانی تەتەڵەی ئەکردو وتی ئەمە بارەگای حزبی شیوعی عێراقە؟ وتمان بەڵێ ئەی تۆ کێیت ؟ وتی لە عێراق لەلایەن سوپاوە گیرا بووم و هەلم بۆ رەخساو رامکردووەو بەرەو ماڵەوە بۆ بلوجستانی ئێران ئەڕۆم.

ـــ ئەی ئەم کتێبانەی دەستت چین؟ وتی من مامۆستام و حەزم لە خوێندنەوەیە.

وتمان فەرموو کاتی نان خواردنە . وتی سوپاستان ئەکەم برسیم نییەو نیازی وا بروات و، نەمانهێشت وگلماندایەوەو بردمانە بارەگاو هاوری بەهادین نوری بەرپرسمان ئاگادر کردەو وتی : بەڵگەتان چییە ئەم کابرایە سیخورەو هاورێ حەمە کەریم وتی هاوری سیروان {ئەحمەد رەجەب} ئەزانێت.

با لێکۆڵینەوەی لە گەڵدا بکەین ، من بووم بە خاوەنی لێپرسینەوە بە ئامادەبوونی هاوریی کۆچکردو بەرپرسی عەسکەری ئیسماعیل دیکتاریێق وتم : راستمان پێ بڵێ لە کوێوە هاتوویت؟ بۆچی هاتوویت؟ ئەم کتیبانەی راگەیاندنی حزبی بەعسە و راست ناکەیت وئەڵێیت حەزم لە خویندنەو چونکە لە هەر کتێبێك 6 دانەت پێیە و، چیتر هەیە هەمووی بخەروو پێش ئەوەی رووتت بکەینەوە.

لە وەڵامدا وتی : لە سەربازگەی ژاراوا هاتووم و، منیان ناردووە بۆ ئەوەی بزانم ئەو شەرەی نێوان حزبی دیموکراتی کوردستان ـ ئێران لە گەڵ سوپای ئێران لە سەر ڕێگای شاری بانەو شاری سەردەشت چۆنەو زیانیان چەندە و، ئەفسەرێکی عێراقی ئەم کتێبانەی پێدام و وتی پڕۆپاگەندەی شۆرش و حزبی بەعسە بڵاوی بکەرەوەو هیچی ترم پێ نییەو لە پاش کەمێك وتی رووتم مەکەنەوە تەنها پسوڵەی دەرچوون و گەرانەوەم بۆ کراوەو لە دەرپێ ژێرەوەی هەڵمگرتووە.
پرسیارەکانمان لە گەڵ وەڵامەکانی سیخورەکە دا بە هاورێ بەهادین نوری و کابرامان هێشتەوەو بۆ رۆژی دووەم ئێمە بە مەفرەزەیەك بەرەو دۆڵی جافایەتی رۆشتین و، پاشان بیستمان هاورێ بەهادین ئاگاداری برایانی حزبی دیموکراتی ئێران (حدکا) کردووەو لە سەر داوای ئەوان بەرەڵاکراوە.
هاورێ عەتا ئەناسم : لە گەرمەی تێکۆشان دژ بە دیکتاتۆرییەتی سەدام حسین و حزبی بەعس لە دۆڵی زێوەیی بناری شاخی پیرمەگرون بووین و ژمارەمان کەم بوو لە پاش گفت وگۆ بریاردرا کەمین دابنێن بۆ ئۆتۆمۆلێکی جێب قیادەو ئۆتۆمبیلێکی زیل ئێواران سەربازەکان کۆ ئەکاتەوەو ئەیانباتەوە بۆ سەربازگەی سوسێ ، ئەوە بوو لە دۆ دەرچووین بەرەو رێگای گشتی نێوان سلێمانی ـــ دۆکان شۆربووینەوە و، بریارەکە وابوو هاورێیان حەمە کەریم و هیوا { محەمەد قادر} بە دوو کلاشینکۆف بۆ پردی سەر رێکاکە و ئەحمەد رەجەب بە ئار بی کەی – – RBK
و مولازم ماجد { عەلی مەهدی} کە لە ئێستادا ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حزبی شیوعی عێراقە بە کلاشینکۆفێك لە دووری 150 مەتر لە رێگاکە بۆ پشتگیری (اسناد) و مامۆستا جەمال محەمەد ئەمین و یاسین قادر { لە شەری سێوڵەمیش} شەهید بوو لە گەڵ ستار عەرەب کە لەو رۆژەدا نەخۆش بوو ـ 2 ـ هاورێی تر (بەداخەوە) ناوەکانیان لە یادم نەماون بە چەکی جۆراوجۆر لە دووری 350 مەتر خۆیان قایم کرد.
هاورێیان حەمەکەریم و هیوا گەیشتنە بن پردکە خۆیان حەشارداو لە پاش 15 ـ 20 خولەك ئۆتۆمیلێکی بەرازیلی لە رێی گشتی سلێمانی ـ دۆکان لایداو هاورێیان زۆر بە پەلە چوونە ناو ئۆتۆمبیلەکەو یەکێکیان بە دەستی ئاماژەی کرد بچین بەرەو لای هاورێیانی ترو لەوی هەمومان یەکمان گرتەوەو دڵمان خۆش بوو یەکێك لە پیاوەکانی رژێم و هاوسەرەکەی کەوتنە دەستمان و، یەکسەر لیژنەیەکمان پێك هێنا لە 3 من و مامۆستا جەمال و ئەوی تر لە بیرم نەماوەو دەستمان کرد بە لێکۆڵینەوە. من کچەکەم ناسییەوەو قوتابی زانکۆی سلێمانی بوو پێموت : ئەمناسیت وتی نەخێر : لە پیاوەکەمان پرسی تۆ کێیت و رۆڵت لە حزبی بەعسدا چییە؟

وتی : ناوم (ع . ا) بەعسی نیم ئاسنگەرم ، وتمان ئەی ئەگەر بەعسی نیت چۆن ئەتوانن لە رێی سەرەکی لابدەن و بوەستن و خەیرە بەم ئێوارەیە هاتوویت؟ ، ئەم کچە بۆ لە گەڵتایە ؟ وتی : من و ئەم کچە حەزمان لە یەکتر کردووەو جێ شك نابەین لە شار رووومان لەم دەشتە کردووەو قەت بەعسی نەبووم و من هاورێ عەتا ئەناسم و ئەمناسێت ، لە ناوخۆمان گفتوگۆمان کردو ئەم پیاوە ئەڵێت هاورێ عەتا ئەمناسێت هەردوکیان ئازاد بکرێن. کە سوار ئۆتۆمبێلەکە بوو بە دەنگیکی بەرز وتی سوپاسی حزبی شیوعی عێراق و هەموو شیوعییەکان ئەکەم جگە لەو ئەبو شواربە و بەدەستی ئاماژەی بۆ هاوری حەمە کەریم کرد دیارە هاوری حەمە کەریم بە دەنگی بەرز قسەی ناشیرینی پێی وتبوو.
2/12/2020

بێ نیشتمــان .. شیعــر/ کــاوە عوسمان عومەر

شەو پەنجەکانی سەرما نەیبا،
منداڵی سواڵکەر،
پێکانی شەختە،
چاوانی پڕگوناح
هی من و تۆ،
شار،
لە شوێنێکی تر..
نیشتمان ،
خەونی کەسانی تر..
شەقامێ پۆخڵ،،
جێ نشینی..
منداڵێ سواڵکەر،،
چرپای ڕزیو
ڕومەت تەزیو
چاو هەڵتۆقیو
قژ هەڵبزرکاو
شارێ دزراو

سەر باڵی داڵاشی..
تاریکی و تاوان،
گورگمر□ق،
کۆشک و قەڵا
باڵای بڵند ،
عەرشی ئاسمان
جەردە مر□ق ، گورگی برس
کەڵبەیان تێنا
جەستەی دایکێکی سواڵکەر
ڕۆحی ئەویش بوو بە سوتماک..
باوکی منداڵی سواڵکەر
بۆ ئازادی ساختە
شۆڕشی درۆ.

سەرۆکی حکومەت، لەکێ و لەکوێ قەرزتکرد؟ .. تاهیرعیسا

مەسرور بارزانی، سەرۆکی حکومەت لە کۆبوونەوەی ئەمڕۆی چوارشەممەی ئەنجوومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستاندا رایگەیاند لە سبە ینێوە دەست بە دابەشکردنی مووچەی فەرمانبەران دەکرێت.
بۆ؟ چونکە بەقسەی خۆی کورتهێنانەکەی موچەی موچەخۆرانی هەرێمی کوردستانی قەرزکردووە!
لەکێ ولەکوێی قەرز کردووە؟ سەرچاوەکەی دیاریی نەکرد!
ئەی بۆ پێشتر قەرزی نەکردوو، هێشتی، موچەخۆران ئەم هەموو مەعاناتە لەدەست هات ونەهاتی ٣٢٠ ملیاردینارەکەی بەغدا بچێژن؟
چونکە وەک بنەماڵەی میری سۆران دەیانگوت، فەقیر بۆ فەقیرە باهەر برنج بەشیر بخوات!
مەسرور بارزانیش، لەکۆشکەکانی مەسیف وسەری ڕەش وبلەو بارزانەوە ئاستەمە، لەژیانی چەرمەسەریانەی خەڵکی هەژارو نەدار تێبگات!
یان، مەسەلەی قەرزکردنەکەیان، کە خەڵکی کوردستان چاک دەزانێت درۆیەکی زلی جەنابیانە و پارەکە هەر هی خەڵک و موچەخۆرانەو لای خۆیان گلیان داوەتەوە و ئێستا بزووتنەوەی ناڕەزایەتیەکانی خەڵکی

کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستان خەریکە بە ئاستێک دەگات، کە لەوەدەچێت مەترسیی ئەم هەل ومەرجەی ئێستایان بەگوێچکەی سەرانی بنەماڵەدا چرپاندبێت و لەوە تێگەیشتبن کە خەڵکی چیتر تەحەمولی سەبەریی مافیایانەو چەتەگەریانەیان بەسەر خۆیەوە ناکات. بۆیە باشترین ڕێگا بۆمەسرور، ئەگەرچی پیلانەکەیان کەشفە و ئەو قەسپەی دەیخەن ناوکەکەی لەگیرفانی خەڵکیدایە، ، بەڵام چاریان ناچاریکردوون، دەستی بۆ بەرن و وەک منەتکێش بەکپکردنەوەی توڕەیی خەڵک بەناوی قەرزەوە بەموچەخۆرانی بفرۆشنەوە!

ئەوەی سەرنج بداتە لەدوانەکانیان، دەتوانێت سیاسەتی ڕیاکارانەو چەواشەکارانەیان، بەڕۆشنی هەست پێبکات!

مەسرور بارزانی، ڕایگەیاند: (لەم روژانەدا بەردەوام لە سەر هەڵ بووین لەگەڵ سەرۆکوەزیرانی عێراق مستەفا کازمی و ئەنجوومەنی وەزیرانی عێراق و بەڵێنیانداوە بابەتی ناردنی مووچە لە چەند رۆژی داهاتوودا چارەسەر بکەن).

هەروەها دیقەت وسەرنجی لەدوانەکانی بدەن، مەسرور بارزانی، سەبارەت بە ئەگەری نەناردنی 320 ملیار دینارەکەی بەغدا بۆ هەرێمی کوردستان وتی : (ئەگەر لە بەر هەر هۆیەک لە کاتی خۆیدا مووچەی هەرێمی کوردستان لە بەغداوە نەگەیشت)….واتە هەتا ئێرەش مەسرور بارزانیی، لە ناردنی ٣٢٠ ملیار دینارەکە دڵنیایی نادات و دەڵێت، (حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو کورتهێنانە بە قەرزدابین دەکات تا بڕە مووچەی تەرخانکراو لە بەغدا دەگات) …..واتە لەلایەک دڵنیا نییە لەهاتنی پارەی بەغداو لەلایەکیش بڕەکەی قەرز دەکات و دواتر یش دەڵێت:(پارەکەی بەغدا لە بری قەرزەکە دەدرێتەوە).” دەشڵێت “بۆیە لە بەیانییەوە دەست بە دابەشکردنی مووچە دەکرێت!

ئەم هەڵوەستەی ئەمڕۆی حکومەتی بنەماڵەی بارزانی، لەهەمبەر موچە و دابینکردنی لەڕێگای سیناریۆی بەناو قەرزەوە، بەشک سەرچاوەی لە هەل ومەرجی تازەی چونە پێشەوەو پەرەگرتنی بزووتنەوەی ناڕەزایەتیەکان و توڕەیی جەماوەری زەحمەتکێشی کوردستاندایە، لە ئاست دەوری تاڵانچیانەو چەتەگەریانەی ئەم بنەماڵەیەو هاوشەریکەکانیان لە کوردستاندا، کە نزیکەی سێ دەیەیە بوونەتە مەتەکەو بەڵا بەسەر سەری خەڵکەوە و خەریکن پێتی تەحەمولیان بەتەواوەتی دەپچڕێت و کەواتە، ئەوە کوتەکە دەزانێت قەناغ لەکوێیە!

تاهیر عیسا /2.12.2020

منداڵان لە گەورەکان ژیرترن .. ن: تۆڵستۆی.. و: رەزا شوان

لە روسیا وەرزی باران بارین بو. لە دێیەکی روسیادا، ئاوی باران لە جێگەیێکەوە سەریکرد و بەسەر شەقامەکەدا دەڕۆیی. باران لێیکردەوە.
دو کچۆڵەی بچوکی هاوڕێی یەکتری، لەناو ئاوی باراناوی شەقامەکەدا یارییان دەکرد. کاتی گۆڕانی ئاهەنگێک بو کە لە دێیەکەدا دەکرا، دو کچۆڵە بچکوکەکە بۆ ئەم ئاهەنگە، کراسی تازەیان لەبەر کردبون. (مالاشا) بچوکەیان بو،(ئاکۆلیا) لەو گەورەتر بو.
مالاشا پێیەکانی خستبونە ناو ئاوەکەوە. ئاوەکە کەمێک لێخن بو. یاری بە ئاوەکە دەکرد. کەمێک ئاو پرژانە سەر کراسەکەی ئاکۆلیا. ئاکۆلیا خەریکی سڕینەوەی کراسەکەی بو. لەم کاتەدا دایکی ئاکۆلیا بەم شەقامەدا هات، سەیری کراسی کچەکەی کرد.

دایکی ئاکۆلیا:"چۆن کراسە تازەکەت پیس کردوە ؟"

ئاکۆلیا:"دایکە، مالاشا شەپە شەپی بە ئاوەکە کرد و ئاو پرژایە سەر کراسەکەم"
دایکی ئاکۆلیا دو سێ چەپۆکی کێشا بە پشتی مالاشادا. مالاشا بەکوڵ دەستی بە گریان کرد. دایکی مالاشا گوێی لە گریانی کچەکەی بو. یەکسەر لە ماڵ دەرپەڕی.
دایکی مالاشا:" کچەکەم بۆ دەگری؟"
مالاشا:"دایکی ئاکۆلیا، بە چەپۆک کێشای بە پشتم دا"
دایکی مالاشا بە توڕەییەوە، بەرەو دایکی ئاکۆلیا چو. هەڵمەتی بۆ برد. تێک بەربون و دەستیان خستە قژەکانی یەکتری، بو بە هات و هاوار. گەلێ قسەی ناشیرین و سوکیان بە یەکتری وت. لەکنە بونەوە.
هەندێ لە ژنانی خزمانی هەردولایان، بەدەم ئەم شەڕەوە هاتن و تێوەگلان. هەندێکیان لەسەر دایکی ئاکۆلیان دەکردەوە، هەندێکی کەشیان لەسەر دایکی مالاشایان دەکردەوە. شەڕ گەورە بۆوە. بون بە دو کۆمەڵەی شەڕکەرەوە، شەڕەکە گەورەتر و گەورەتر ب[illegible]. پیاوانیش

هاتن و خۆیان تێهەڵقورتاند. بو بە شەڕێکی گەورە و لێکنا بونەوە.
لەم کاتەدا داپیرەی ئاکۆلیا، لە ماڵ هاتە دەرەوە بە پیاوان و بە ژنانی وت:" شەڕمەکەن کاتی دەستپێکردنی ئاهەنگەک□ یە، نابێت خەڵکی شەڕبکات"
کەسیان گوێیان لێینەگرت و بە قسەیان نەکرد. لەم ساتەدا مالاشا و ئاکۆلیا شەڕەکەیان لەبیرکرد و دەستیان لە ملی یەکتری کرد، بونەوە بە هاوڕێ، لە شەڕکەران و لە شوێنی شەڕەکە دورکەوتنەوە. چونە سەر جۆگە ئاوەکە و بە بەلەمی کاغەزی رەنگاوڕەنگ، لەناو جۆگە ئاوەکەدا، یاریان دەکرد و قاقا پێدەکەنین.
لەم ساتەدا، داپیرەی ئاکۆلیا، بە شەڕکەرانی وت:"شەرم و شورەیی لە خۆتان ناکەن، سەیرکەن منداڵەکان شەڕەکەیان لەبیر کرد. وا دیسان پێکەوە یاری دەکەن. دوبارە بونەوە بە هاوڕێی یەکتری. بەڵام مەخابین، ئێوەی پیاوان و ژنان، هێشتا خەریکی شەڕکردنن وازتان نەهێناوە"
پیاوەکان و ژنەکان کە سەیری هەردو کچۆڵە بچوکەکەیان کرد. کە پێکەوە یاری دەکەن و پێدەکەنن، هەستیان بە شەرمەزارییەکی زۆر کرد و پەشیمان بونەوە. بە هێمنی و بە تەریقییەوە گەڕانەوە بۆ ماڵەکانیان.
منداڵان زۆر بە ئاسانی لە یەکتری دەبورن و هەمو شتێک لەبیر دەکەن. چونکە رق و بوغز و کینە لە دڵە پاک و قنجەکانیاندا ج□گ□یان نابێتەوە.
گەورەکان ئەم وانەیە لە کچ□□□□ بچوکەکانەوە فێربون.

() ئەم چیرۆکە لە نوسینی (لیو تۆڵستۆی) یە. لە زمانی ئینگلیزییەوە وەرمگێڕاوە بۆ کوردی. () (لیو تۆڵستۆی: ١٨٢٨ـــ١٩١٠) رۆمانوس و چیرۆکنوسێکی ب□ناوبانگی روسی و جیهانییە. نوسەرێکی ئاشتیخواز بو. لە شاکارە رۆمانەکانی "ش□□□ و ئاشتی" و "ئەنا کارنینا" یە. گەلێ کورتە چیرۆکیشی نوسیوە، کە پشکی منداڵانیشیان تێدان.
(□□(□□□□□□ "□□□□ □□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□ □□□ "□□□□□ □□□ □□□□□□ □□□ □□□□□□□□□□□. □□□□□□□□□□□ □□□ □□□ □□□□□□□□ □□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□.
□□□□□□□□□ □ □□□□□□□□□□□□□. □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□ □□□ □□□ □□□□□ □□ □□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□ □□ □□□□□□□□ □ □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□. () پ□م جوان بو، کە ناوەکانی دو کچ□□ک□ی چیرۆکەکە " مالاشا ، ئاکۆلیا"، نەگۆڕم و لە وەرگێڕانەکەم بۆ کوردی، هەمان دو ناو

دابنێن، کە لیو تەوەستەی دایناون.

ڕۆزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٠

ئاگەیاندراوێک لە تۆڕی پاراستنی تەندروستی گشتییەوە لە بارەی ڤاکسینەی ڤایزەر/بایونتیک

ئاگەیاندراوێک لە تۆڕی پاراستنی تەندروستی گشتییەوە لە بارەی ڤاکسینەی ڤایزەر/بایونتیک:

پێویستە کوردستان بە زوترین کات بەشێک لە ڤاکسینەکە پەیدا بکا
تۆڕی پاراستنی تەندروستی گشتی بە خۆشحاڵییەکی زۆرەوە پێشەوازی لە هەواڵی ڕێگەدان بە ڤاکسینەکەی ڤایزەر/بایونتەک دژی کۆرۆنا دەکات لە لایەن دەزگای ڕێکخستنی دەرمان و کەرەستەی پزیشکی بریتانیا. بەم هەنگاوە، بریتانیا یەک وڵاتە لە جیهاندا کە بە فەرمی ڕێگە بە ڤاکسینەک بدا دژی نەخۆشی کۆڤید ١٩.
هەر بە گوێرەی هەواڵەکان، لە هەفتەی داهاتووەوە، وڵاتی بریتانیا دەستدەکات بە دابەشکردنی ڤاکسینەکە. وڵاتەکە تاوەکو ئێستا ٤٠ ملیۆن جۆرعەی لەو ڤاکسینە کڕیوە و هاوکات ئەمریکا ١٠٠ ملیۆن و ئەوروپاش ٢٠٠ ملیۆنی لە ڤاکسینەکە کڕییەوە.
ڤاکسینەکەی ڤایزەر/بایونتیک پێویستە لە پلەی ٧٠ ژێر سفرەوە بپارێزرێ بەڵام دەکرێ بۆ چەند ڕۆژێک لە پلەی گەرمی ساردکەرەوەی ئاساییش بپارێزرێ بۆ ئەوەی بگوازرێتەوە بۆ ئەو شوێنانەی پێویستە دابەشبکرێ. هاوکات ڤاکسینەکە پێویستە بە دوو جورعە بدرێتە ئەو کەسانەی وەریدەگرن.
بە گوێرەی لێکدانەوەکانی شارەزایانی سەر بە تۆڕەکەمان، وەکو لە پێشتریش بڵاومان کردەوە هەرێمی کوردستان پێویستی بە نزیکەی ١ ملیۆن ئەم ڤاکسینە هەیە بە قۆناغی یەکەم (کە لە دوو جورعە

پێکهاتوە). بە پێدانی دوو جورعەکەش هەرێمی کوردستان پێویستی بە نزیکەی ٤٠ ملیۆن دۆلار هەیە.
ئێمە لە تۆڕی پاراستنی تەندروستی گشتی داوادەکەین کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بەپەلە کار بۆ بەدەستهێنانی ئەم ڤاکسینە بکات. هاوکات داوا دەکەین کە پشت بە پلانەکەی تۆڕەکەمان ببەستن بۆ چۆنیەتی دابەشکردنی ڤاکسینەکە بەسەر ئەو قۆناغانەی کە لە ڕابووردودا خستمانە پێش چاو. دەکرێ ئەم ڤاکسینە گرانەی ڤایزەر/بایونتک تەنها بۆ قۆناغی یەکەم بەکاربێ و بۆ قۆناغەکانی دیکە ڤاکسینە هەرزانەکەی ئۆکسفۆرد سودی لێوەربگیرێ.
ئێمە لە تۆڕی پاراستنی تەندروستی گشتی بڕوای تەواومان هەیە بەوەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ڕوی یاسایی و داراییشەوە توانای ئەوەی هەیە کە ئەم ڤاکسینە فەراهەم بکات. دواجار ئەو ٤٠ ملیۆن دۆلارە، پارەیەکی کەمە بە بەراورد بەو بڕە پارەیەی لە قاچاخی نەوت و هێلکە و جگەرە و دەرمان کە بە نایاسایی لە خاڵە سنوریەکانەوە بەهەدەردەدرێ.
بۆیە لێرەوە بانگەوازی پزیشک و کارمەندانی ته ندروستی و خه لکی کوردستان بە گشتی دەکەین که فشار بخەنه سەر حکومەتی هەریم و وەزارەتی ته ندروستی تا ده ست به جی ده ست بکه ن به کرینی ڤاکسینه که ودابەشکردنی به خوڕایی.
تۆڕی پاراستنی تەندروستی گشتی
٢٠٢٠/١٢/٢

خۆشەویستی و ژیان .. عەلی ساڵح ئاریانی

خۆشەویستی ، هەندێ جار لەگەڵ ڕۆح یەکدەگرێتەوە و باوەش بەیەکدا دەکەن..
هەندێک جاریش لێک دووردەکەونەوە و لە یەکتر ڕادەکەن
هەندێ جار ، ژیان و هەناسە دەبەخشێت بە دڵ
هەندێ جاریش ، دەبێتە شێرپەنجە بۆ ژیان و دڵ
خۆشەویستی ، هەروەکو تاقگە دەڕژێتە خوارەوەی ناخ و دەروون
یان دەبێتە بوڵکان و گەردەلوول بۆ ئەندێشە و دەروون

خۆشەویستی هەندێ جار لەناو زەردی پایزی خەزان
دەبێتە گوڵێکی بەن خۆش و ڕەنگ جوان
هەندێ جاریش ، لەناو بەهار و گوڵزار ڕەنگی زەرد هەڵدەگرێت بۆ دڵ نابێتە میوان
خۆشەویستی هەندێ جار گەردیلەیەک دەکاتە خۆر
هەندێک جاریش خۆر دەتوێنێتەوە و دەیکاتە خۆر
هەندێک جار خۆشەویستی دەبێتە پاشای مەملەکەتی دڵ
هەندێک جاریش ناحەقی دەبێتە پاشا لە مەملەکەتی دڵ
خۆشەویستی زۆر ڕووناکە ، تەنانەت دوورترین دووریەکان نزیک دەکاتەوە
بەڵام زۆر جار ناتوانێت خۆشی ڕووناک بکاتەوە خۆشی بۆ بە دەسەڵاتی دەمێنێتەوە
هەندێ جار خۆشەویستی بە ئێمە دەپاڕێتەوە و هەوڵمان بۆ دەدات
کەچی ئێمە زۆر جار دەیڕەنجێنین و پارچەکانیمان بە لێک نادرێتەوە
لە زۆر کات و سات

عەلی سالەح ئاریانی – هەولێر

دوو خولەک پێش ئەمڕۆ .. نەوزاد بەندی

خەزگە بارانێ لەـــــــی بداینایە
پێشتر هیچ کەســی تەڕ نەکردبێ
ئـینجا وەـستگەیەک دابدەمان بدا
هیچ کەســـــە پێنای بۆ نەبردبێ

لەسەر شەقامە هەنگاو هەڵبەنـین ،
پێشتر هەنگاوی تێـــــــدا نەنرا بێ
قاوەخانەیەک فەرموومان لێ بکا ،
بە عومری قاوەی تیدا نەخورا بێ

لەسەر کورسیـــــــەک تاوێ دانیشین ،
هیچ کەســـی لەسەر دانەنیشـــتبێ

فرمێسکێکی وا چاومان تەڕ بـــکا
فرمێسکێ پێشتر کەس نەیڕشتبێ

لە دیار خەمێکی ناوەخت هەڵکوم□ین ،
نەزانین چی بڵێـــین بۆ دڵنـــەوایی
لە کۆڵانێکی ســـاردی دوور ووڵات ،
شەو بمانـــخاتە دەریای بۆشـــایی

کەنارێ لانکەی ماتـــی و بێدەنگیی
چوارچێوەیەکی بمانگرێتـــە خۆی
کەشتیەک بێت و وەکو دوو نەورەس ،
سەرکەوین ، نەڵێ ها بۆ کـوێ ئەڕۆی

من ئازادییەک ئازارم ئـــەدا
نیو سەدە ئەبێ لە خەیاڵـــما یە
تا نزیک بم□و ل□ی ، دوورترئەبـێ ،
ناگیـــرێ و کەچـی وا لە پاڵمایـە

-— نەوزاد بەندی ————-
١/١٢/٢٠٢٠